

| SoPhi |

TEPPO SINTONEN

Etninen identiteetti ja narratiivisuus

KANADAN SUOMALAISET MIEHET
ELÄMÄNSÄ KERTOJINA

TEPPO SINTONEN

Etninen identiteetti ja narratiivisuus

KANADAN SUOMALAISET MIEHET
ELÄMÄNSÄ KERTOJINA

SoPhi 40

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Olli-Pekka Moisio

PL 35 (MaB)

40351 Jyväskylä

puh. 014-260 3123, fax 014-260 3101, e-mail olmoisio@cc.jyu.fi

<http://www.jyu.fi/yhtfil/sophi>

SoPheja myy:

Kampus Kirja

PL 377, 40101 Jyväskylä

puh. 014-2603157, fax 014-611143,

e-mail kirjamyynti@kampusdata.fi

sekä tasokkaat kirjakaupat.

ISBN 951-39-0542-X

ISSN 1238-8025

Copyright © Teppo Sintonen ja SoPhi 1999

Paino Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2001

Kansipaino ER-Paino Ky, Lievestuore

Kansi Tuija Tarkiainen

Taitto Juha Virkki

SISÄLTÖ

ESIPUHE 5

1. JOHDANTO 9

Kanada päihinänkuoressa: yhtenäisyys erilaisuudessa? 14; Avauskertomus ja tutkijan metafora 16; Etnografia-keskustelun anti, eli miten tämä tutkimus on tullut mahdolliseksi 21; Minä kentällä kylläämässä 33; Tutkimuksen juoni/tarina 36

OSA I

2. JOHDATUS NARRATIIVISEEN TUTKIMUKSEEN 43

Elämisen ja kertomisen välinen kanjoni 45; Psykologinen vs. narratiivinen identiteetti 51; Kielen maailma 53; Merkitysten synty, kielijärjestelmä ja diskurssi 56; Kertomuksen konstituutio 62; Tarina 63; Henkilöhahmot 71; Kertomuksen aika 74; Kertoja ja fokalisaatio 77; Subjekti, sosiaalinen vs. tekstuaalinen 78; Haastattelupuheesta haastattelutekstiin 82

3. ETNISYYDEN JA IDENTITEETIN KÄSITTEIDEN DE-NATURALISOINTI 92

Etnisyyden käsitteen 'esihistoria' ja 'esihistoriallisuus' 95; Etnisyys syntyperässä: primordialismi 103; Assimilaatio vai integraatio: etnisten rajojen väistämätön ylittyminen? 110; Optionaalisuus: etnisyyttä valintamyymälästä? 126; Diskursiivis-narratiivinen etnisyyden: etnisyyden kielellisenä merkitysjärjestelmänä 128

OSA II

4. ”ENSIN TULI TORVET JA SITTEN SOITTAJAT” 149

Tarinalukeminen 153; Henkilölukeminen 159

5. EINOJEN ELÄMÄNKERTOMUSTEN JA IDENTITEETTIN TARKASTELUA 170

*Einojen maailma 177; Einot elämänsä kertojina 192;
Huutolaispojan taistelu: Eino I 198; Hulivili-pojan tarina:
Eino III 232*

6. NARRATIIVISEN ETNISYYSTUTKIMUKSEN MAHDOLLISUUDET: KERTOMUS ETNISEN IDENTITEETIN VÄLITTÄJÄNÄ 254

LIITE 266

VIITTEET 274

LÄHTEET 280

ESIPUHE

Tämän tutkimuksen juuret ovat ajallisesti niinkin etäällä kuin vuodessa 1983. Tuolloin vierailin ensimmäistä kertaa Kanadassa. Vanhempani asuivat isäni työn vuoksi runsaan vuoden 1983-4 Luoteis-Ontariossa pikkukaupungissa nimeltä Dryden. Vietin itsekin siellä kahdeksan viikkoa kesällä 1983. Vaikka Drydenissa ei juurikaan ole suomalaissiirtolaisia, kuulin siellä kuitenkin monia, usein hauskojakin tarinoita Kanadan suomalaisten tekemisistä. Saman vuoden syksynä aloitin opiskelut Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksella, missä opiskelujen edetessä eräänä päivänä mieleeni muistuiivat nuo tarinat ja keksin ajatuksen tutkia Kanadan suomalaisia siirtolaisia. Siitä lähtien oikea vastaus tutkimuskysymykseen on ollut Kanada.

Erilaisten kommenttien, neuvojen ja kritiikin kautta olen saanut monilta henkilöiltä paljon apua tutkimukseni tekemiseen niin Suomessa kuin Kanadassa. Kolme henkilöä on seurannut väitöskirjatyöni vaiheita sen alusta saakka, ja heitä tahdon erityisesti kiittää pitkäjännitteisestä osallistumisesta tutkimukseni tekemiseen. Professori Marjatta Marin varsinaisesti laittoi tämän tutkimuksen alulle mahdollistamalla siirtymiseni etnologian laitokselta sosiologian jatko-opiskelijaksi. Hänen tapansa ohjata ja tukea työtäni, sekä erityisesti hänen luottamuksensa minuun tutkijana, on ollut arvokasta kautta koko tutkimusprosessin. York Universityn (Toronto) professori Varpu Lindströmin tuki, neuvot ja laaja tietämys Kanadan suomalaisista siirtolaisista on ollut korvaamattomana apuna monissa (joiden mainitsemiseen ei tässä riitä tila) työtäni koskevilla kysymyksissä. Lisäksi hän on antanut minulle lukuisia ohjeita ja neuvoja tutkijanuralleni. Ryerson Polytechnical Universityn (Toronto) professori Vappu Tyyskä on lukenut ja kommentoinut erilaisia tutkimukseeni liittyviä käsikirjoituksia ja papereita äärimmäisellä tarkkuudella sekä auttanut yhteyksien luomisessa kanadalaiseen tiedemaailmaan. Erityisesti haluan kiittää Vappu Tyyskää siitä perinpohjaisuudesta ja kriittisyydestä, jolla hän väitöskirjatutkimukseni toisena virallisena esitarkastajana käsikirjoitukseni luki.

Kanadan kenttätömatkoillani olen tutustunut laajaan joukkoon avul-
liaita ihmisiä, jotka ovat osallisia työhöni sekä sikäläisissä yliopistoissa
että aineiston kokoamisessa. Toronton yliopiston sosiologian laitoksella
professorit Jeffrey Reitz ja Wsevolod Isajiw ovat ohjanneet minua tutus-
tumismatkallani kanadalaiseen etnisyytutkimukseen. Lakehead Uni-
versityn (Thunder Bay) sosiologian laitoksen professoria Thomas Dunkia
kiitän monista mielenkiintoisista ja kriittisistä etnisyytutkimukseen liit-
tyivistä keskusteluista. Professori Börje Vähämäelle lähetän kiitokseni mo-
nista kielen ontologiaa koskeneista ideoista ja neuvoista. Erityiskiitoksen
haluan osoittaa tohtoriopiskelija MA Zabeda Nazimille, jonka kanssa käy-
mäni tieteelliset keskustelut ovat valottaneet minulle kanadalaista näke-
mystä etnisyyttä ja varsinkin rasismia koskevissa kysymyksissä ja joka on
avannut minulle kanadalaisen yliopistomaailman solmuja ja koukeroita.

Matkoillani olen saanut paljon hyviä ystäviä, jotka ovat auttaneet mi-
nua mitä erilaisimmissa asioissa. Hilja ja Karl Lindströmiä Torontossa
haluan kiittää kaikesta siitä lämmöstä ja käytännön avusta, jonka he ovat
minulle antaneet jo vuodesta 1989 lähtien. Torontoon haluan lähettää
kiitokseni myös Leena, Matti, Markus ja Bingo Temisevälle sekä Allan ja
Mikko Tyyskälle. Heidän ansiostaan Torontossa vieraileminen on ollut
aina kuin toisessa kodissa käymistä. Thunder Bayssa oloni kotoisaksi
tekivät Tellervo ja Artturi Kähärä, joiden ansiosta kenttätöni tekeminen
siellä lähti käyntiin pehmeästi ja joutuisasti. Pekka Mäkilää haluan kiit-
tää valtavasta opastuksesta ja avusta haastateltavien etsimisessä. Ilman
hänen uutteraa mukanaoloaan olisi Thunder Bayn aineisto jäänyt paljon
suppeammaksi.

Erityiskiitoksen ansaitsevat kaikki ne Toronton ja Thunder Bayn suoma-
laissiirtolaiset, jotka suostuivat haastateltaviksi tutkimukseeni. Kertomalla
elämästään, iloistaan ja suruistaan vieraassa maassa ja kulttuurissa he
ovat olleet tekemässä näkyväksi siirtolaisten laajaa ja rikasta kokemus-
maailmaa.

Myös Suomessa ovat monet henkilöt edesauttaneet tämän tutkimuk-
sen tekemistä. Väitöskirjatutkimukseni toisena virallisena esitarkastajana
toimi professori Seppo Knuuttila. Hänen kommenttinsa tarkkalukuisena
narratiivisen kulttuuritutkimuksen asiantuntijana ovat olleet kullaan ar-
voisia työlleni.

Työyhteisöäni, Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitoksen sosiologian yksikön henkilökuntaa, kiitän monista tutkimuk-
seeni liittyvistä keskusteluista sekä tutkimuksen tekemiseen kannusta-
vasta ilmapiiristä ja työskentelyoloista. Väitöskirjani käsikirjoitusta ovat
sen eri vaiheissa lukeneet ja kommentoineet YTT Kimmo Jokinen, YTL
Antti Teittinen ja professori Kaj Ilmonen. Niin heille kuin muillekin

kollegoilleni lähetän parhaimmat kiitokseni. YTM Olli Kalpio on pitänyt tietokoneeni toimintakelpoisena ja auttanut uutterasti teknisissä ongelmissa. Erityisesti kiitän YTM Juha Virkkiä, joka SoPhin kustannustoi-
mittajana on työtuntejaan laskematta saattanut työni näyttävän näköiseksi kirjaksi. Lisäksi olen saanut kunnian opastaa hänet purjehduksen ja-
lon harrastuksen pariin.

Monet säätiöt ovat mahdollistaneet tämän tutkimuksen toteuttamisen taloudelliset puitteet. Jyväskylän yliopistoa kiitän saamistani tutkijan-
koulutuspaikasta ja tutkijan apurahasta. Kenttätyömatkojani ovat tuke-
neet Kaarle Hjalmar Lehtisen rahasto, Oskar Öflundin Säätiö, Leo ja Re-
gina Wainsteinin Säätiö sekä Suomen Akatemia. Emil Aaltosen Säätiön
apurahan turvin työskentelin puoli vuotta. Väitöskirjatutkimukseni lop-
puun saattamisen mahdollisti Koneen Säätiön tukema kahden vuoden
tutkijakausi.

Vaimoani Virpi Uotista haluan kiittää kaikesta tuesta, jonka olen hä-
neltä saanut. Hänen kanssaan olen voinut keskustella työstäni kriittisesti
ja olen saanut häneltä monia aiheellisia kommentteja. Hänellä on myös
pidempi pinna kuin itselläni, onneksi. Tyttärilleni Siirille ja Ailille lähe-
tän parhaat kiitokseni kaikista riemastuttavista hetkistä, jotka he ovat
minulle työni vastapainoksi tarjonneet. Äitiäni Maija Sintosta kiitän yli-
määräisen työrauhan mahdollistamisesta.

Offiisissani Mattilanniemessä 7.11.1999

Teppo Sintonen

Omistettu isäni *Reijo Sintosen* (1933-1988) muistolle.

1. JOHDANTO

Tämän päivän sosiologia on jakautunut useisiin erilaisiin tutkimuskenttiin tai -aloihin. On olemassa perhesosiologiaa, sosiaaligerontologiaa, ympäristösosiologiaa, työn sosiologiaa, sosiologista kulttuuritutkimusta, ja lukuisia muita tutkimusaloja. Tämä tutkimus sijoittuu sosiologias-
sa etnisyystudkimukseen kenttään. Etnisyystutkimus on ollut Suomessa varsin tuntematon alue, jonka merkitys on kuitenkin kasvamassa. Oireellista on, että suomalaisissa sosiologian oppikirjoissa ei etnisyydestä ole juurikaan puhuttu. Esimerkiksi varsin luetussa Erik Allardtin oppikirjassa *Sosiologia I*, vuodelta 1980, ei etnisyyttä terminä mainita mm. sisällysluettelossa, vaikka muun tyyppisistä ryhmistä ja yhteisöistä puhutaankin. Myöskään teoksen sisäsivuilla ei etnisyyttä mainita edes sellaisissa kohdissa, joissa se olisi hyvin luonnollinen osa. Tällaisia kohtia ovat mm. luku 'Sosiaaliset järjestelmät ja ryhmät' (mt., 67-77), kulttuureista puhuttaessa (mt., 77-80), väestörakennetta ja erityisesti muuttoliikettä koskeva osa (mt., 95-105) sekä kansakuntien ja valtioiden rakentamista koskevat sivut (mt., 189-193). Allardtin teoksen perustalta näyttää siltä, että luokkajako on ollut keskeisin yhteiskuntaa määrittävä seikka, mutta etnisyydellä ei ole asemaa tässä järjestelmässä. Myöskään Heikki Lehtonen (1990) ei mainitse etnistä yhteisöä suhteellisen tuoreessa yhteisöille omistetussa teoksessaan. On mielenkiintoista, että edes luvussa 'Nyky päivän yhteisöt' (mt., 197-235) ei etnistä yhteisöä mainita.

Tilanne on toinen Pohjois-Amerikassa ja Englannissa, joissa etnisyystudkimus on varsin suuri sosiologian kenttä. Kanadassa olisi vaikea kuvitella yleistä sosiologian oppikirjaa, jossa ei olisi vähintään yhtä lukua omistettu etnisyydelle. Etnisyyden alalta ilmestyy jatkuvasti niin tutkimusraportteja kuin teoreettisiakin esityksiä niin paljon, että niitä ei kannata tässä luetella. Myös muiden sosiologian erityisalojen teoksissa on etnisyydellä oma paikkansa. Esimerkiksi artikkelikokoelmassa *The Canadian Family* (1983) on etnisyydelle omistettu oma luku 'Family, Ethnicity, and Identity' (mt., 143-199); samoin sosiaalista epätasa-arvoa käsittelevässä kokoelmassa *Social Inequality in Canada. Patterns, Problems, Policies* (1988) on etnisyydellä oma

osionsa (mt., 195-247); myös tiiliskivimäisessä Victor W. Marshallin toimitamassa ikääntymistä käsittelevässä perusteoksessa *Aging in Canada. Social Perspectives* (1987) on artikkeli (mt., 111-137), jossa selvitetään etnisyyden merkitystä ikääntymisessä. Ja nämä teokset ovat vain joitakin mainitakseni. Etnisyyden on siten katsottu olevan merkittävä osa yhteiskuntaa ja sen eri osa-alueita Pohjois-Amerikassa.

Mistä tämä ero voi johtua? Ensimmäinen selitys on varmaankin se, että suomalaisessa itseymmärryksessä Suomi ja suomalaisuus on mielletty varsin homogeeniseksi (mitä se ei suinkaan historiallisesti ole). Suomessa ei siis ole tarvinnut tutkia etnisiä ryhmiä ja etnisyyttä, koska niitä ei täällä ole, eikä etnisyyden ole eräs suomalaisen yhteiskuntaan vaikuttavista sosiaalisista tekijöistä. Vain romanit (esim. Grönfors 1991) ja suomenruotsalaiset (esim. Allardt & Stack 1981) on katsottu erillisiksi vähemmistöiksi, joista on ollut syytä tehdä tutkimuksia. Näiden kahden ryhmän lisäksi huomiota ovat saaneet lähinnä vain saamelaiset. Suomen sisäisiä ryhmittymiä enemmän huomiota ovat kenties saaneet erilaiset ulkosuomalaisryhmät. Erilaisia tutkimuksia on tehty mm. saksansuomalaisista (Tuomi-Nikula 1989) ja Pohjois-Norjassa asuvista suomalaisista eli kveeneistä (Saressalo 1996; Anttonen 1984). Myös muista ulkosuomalaisryhmistä on kirjoitettu artikkeleita mm. Siirtolaisuusinstituutin julkaisemassa Siirtolaisuus-lehdessä.

Suomalainen etnisyyttä sivuava tutkimus on saanut ilmaisunsa enemmän siirtolaisuustutkimuksen kuin etnisyydetutkimuksen kentässä. Tämä suuntaus kertoo siitä, että suomalaisessa tiedemaailmassa ollaan oltu enemmän kiinnostuneita valtaväestön asioista Suomen rajojen ulkopuolella kuin erilaisten vähemmistöjen osuudesta ja asemasta rajojen sisäpuolella. Ulkosuomalaisuuden on kenties ajateltu olevan jonkinlainen suomalaisuuden, suomalaisen kulttuurin ja identiteetin peili, jonka kautta suomalaisuudelle on voitu antaa uusia merkityksiä katsomalla sitä ulkoapäin.

Tutkimukseni ei ole pelkästään sosiologinen, vaan myös antropologinen ja osin perinnetieteellinen. Tähän on kaksi syytä. Ensinnä, myös antropologiassa etnisyydetutkimuksella on ollut keskeinen asema jo usean vuosikymmenen ajan. Itse asiassa moni sosiologiassakin keskeisenä pidetty etnisyyttä käsittelevä teos tai teksti on kuulunut antropologian alaan. Huomattavin lienee norjalaisen antropologin, Fredrik Barthin, toimittama artikkelikokoelma *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference* (1969). Varsinkin Barthin itsensä kirjoittamasta johdantoartikkelista on tullut eräs eniten luettu ja siteerattu alan teksti. Barthin vaikutusta omaankin tutkimukseeni ei voi kiistää. Kyseinen johdantoartikkeli oli ensimmäinen etnisyyttä käsitellyt teksti, jonka aikanaan 1980-luvun puolivälissä luin. Teoreettisesti Barthin vaikutus on ollut siinä, että hän kritisoi käsitystä, että etnisyyden on johdettavista yhteisöjen ja ryhmien näkyvistä kulttuuripiirteistä.

Tämän sijaan etnisyyttä määritellään ryhmien välisessä jatkuvassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa niin ryhmien sisältä kuin ulkoa käsin. Tästä tulee teoksen nimessä esiintyvä käsite 'etniset rajat'. Myös omassa työssäni katson, että etninen ryhmittyneisyys on jatkuvan sosiaalisen määrittelyn kohteena, eikä näkyvien kulttuuripiirteiden lukkoonlyömä yksikkö. Olen kuitenkin tarkentanut ideaa siten, että keskityn vuorovaikutuksen tarkastelussa ennen kaikkea kielellisesti välittyviin kertomuksiin. Tarkastelen etnisyyttä siis narratiivisesta näkökulmasta.

Toiseksi, oma taustani on vaikuttanut myös antropologisen näkökulman valikoitumiseen tutkimukseeni. On ollut luontevaa lähteä liikkeelle antropologiasta, koska olen alunperin opiskellut pääaineenani etnologiaa, ja sitä myöten 'sosiaalistunut' etnologiksi. Tätä tutkimusta tehdessäni olen huomannut myös sivuaineena opiskelemani folkloristiikan (tuolloin vielä kansanrunoustiede) hyödyn. Tässä työssä käyttämäni narratiivisen tutkimuksen peruskäsitteet ja -ideat ovat tulleet minulle tutuiksi jo varhain opiskeluaikana. Sosiologiassa on vasta viime vuosina (Sulkunen 1997) ryhdytty puhumaan esimerkiksi Greimasin aktanttimallista tai Proppin formalistisesta venäläisen ihmesadun juonirakennemallista, jotka ovat olleet minulle tuttuja jo 1980-luvun alkupuolelta. Itse asiassa on ollut kiintoisaa seurata sosiologian puolelta, miten kyseiset tieteenalat ovat ryhtyneet vuoropuheluun, mielestäni varsin hedelmällisellä tavalla.

Tutkimukseni tarkoituksena on siis tarkastella Kanadan suomalaisten siirtolaisten etnisyyden ja etnisen identiteetin diskursiivis-narratiivista rakentamista elämänhistoriallisessa kontekstissa. Tutkimuksen ydinkysymyksenä on, kuinka Kanadan suomalaiset siirtolaiset konstruoivat etnistä identiteettiään kielellisesti. Kyseessä ovat siis sellaiset kielelliset merkitysjärjestelmät, joiden kautta he sekä erottautuvat Kanadan muista ryhmittymistä että tuottavat mielikuvia itsestään. Koska kyseessä on kielellisesti tuotettujen merkitysten tutkimus, on mielekästä lähestyä aihetta diskursiivis-narratiivisesti. Katson siten Kanadan suomalaisten siirtolaisten konstruoivan etnistä identiteettiään tuottamalla kertomuksia itsestään ja muista ryhmistä erilaisissa diskursiivisissä käytännöissä.

Laajasti ymmärrettynä etnisyystutkimukseen voidaan liittää sosiologinen keskustelu *traditionaalisuudesta ja (post-)modernisuudesta*. Etnisyyttä on pidetty ilmiönä, joka on tavalla tai toisella kuulunut traditionaaliseen elämänmuotoon. Tämä on johtunut siitä, että etnisyyttä on aikaisemmin käsitteellistetty pitkälti ryhmäspesifien kulttuuripiirteiden kautta, ja näiden kulttuuripiirteiden on taas katsottu periytyvän jonkinlaisista 'alkuperäisistä' kulttuuriyhteisöistä tai -malleista. Tämän seurauksena on syntynyt ajatus, että etnisyyden kuuluu niihin traditionaalisen elämänmuodon ilmiöihin, jotka yleisen modernisaatiokehityksen myötä katoaisivat (esim. Bell 1975) Etni-

syys on kuitenkin hyvin keskeinen sosiaalisen elämän ilmiö myös (post-)modernissa maailmassa. Sen merkityksen kasvamisesta kertovat toisaalta useat konfliktit sekä Euroopassa että sen ulkopuolella; toisaalta etnisyyden uudella tavalla tunkeutunut ihmisten arkielämään ja -toimintaan. Ihmisten mahdollisuudet määrittellä omaa etnisyyttään, ja sitä kautta myös ulkopuolisuutta ja toiseutta, ovat laajentuneet monikulttuurisissa yhteiskunnissa.

Etnisyyden tuottamaan sosiaaliseen ryhmittymiseen on viitattu termeillä ryhmä tai yhteisö. Mutta missä mielessä voidaan puhua joko etnisestä ryhmästä tai etnisestä yhteisöstä? John Rex (1986, 8-10) on weberiläisestä lähtökohdasta käsin päättänyt käyttämään termiä *kvasiryhmä*. Tällä hän tarkoittaa, että etninen ryhmittymisyys ei täytä kaikkein tiukimpia ryhmän käsitteen kriteereitä. Tiiviimpiä ryhmiä voi kuitenkin syntyä etnisen ryhmittymisen sisälle. Etnisyyttä voidaan lähestyä kahden ulottuvuuden kautta. Ensinnäkin, ryhmittymän sosiaaliset suhteet voivat olla joko avoimia tai suljettuja. Avoin ryhmittymä ei estä sellaisten henkilöiden liittymistä, jotka vain haluavat tulla jäseniksi. Suljettu ryhmittymä taas jos ei kokonaan kiellä ulkopuolisten mahdollisuutta tulla jäseniksi, niin ainakin asettaa liittymiselle ehtoja ja rajoituksia. Toiseksi, ryhmittymän sosiaaliset suhteet voivat olla kommunaalisia tai assosiativisia. Kommunaaliset suhteet perustuvat jäsenten yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja assosiativiset suhteet taas perustuvat rationaalsiin tavoitteisiin ja intresseihin. Rex (mt., 9-10) katsoo, että etninen ryhmittymä on pääsääntöisesti sosiaalisilta suhteiltaan suljettu ja kommunaalinen.

Mikä näistä termeistä (ryhmä, kvasiryhmä vai yhteisö) sopisi parhaiten tämän tutkimuksen teemoihin? Valintaan vaikuttaa sekä tutkimuksen teoreettinen kanta etnisyyteen että tutkimuskohteen, Kanadan suomalaisten, ryhmittymisen muoto. Ryhmä on huono termi sikäli, että sillä viitataan suljettuun ja tiiviiseen ryhmittymään, jonka toiminta perustuu yhteiseen intressiin. Teoreettisesti tämä tutkimus keskittyy identiteettiin, joka viittaa lähinnä ryhmittymän jäsenten omaan käsitykseen jäsenyydestä ja ulkopuolisuudesta, siis myös kommunaalisiin suhteisiin. Kanadan suomalaisia on vaikea nähdä tiiviinä ryhmänä, jonka kiinteys perustuisi joidenkin yhteisten intressien toteuttamispyrkimykseen. He ovat alueellisesti, poliittisesti, ikä- ja ammattirakenteeltaan sekä sosiaaliselta asemaltaan varsin heterogeeninen ryhmittymä. Termiä etninen ryhmä on käytetty myös väljemmin, joten kokonaan käyttökeltoton se ei ole. Kvasiryhmän käsitettä pidän kankeana käyttä. Tämän tutkimuksen teoreettinen näkemys puolustaa yhteisö-termin käyttöä sikäli, että tutkimuksen keskiössä on identiteetin kautta tuotettava yhteisöllisyyden tunne. Jatkossa ymmärrän etnisen ryhmittymisen nimenomaan kuviteltuna yhteisöllisyytenä Benedict Andersonin (1980) termin mukaisesti. Kyse on siis ryhmittymän sisäisestä kollektiivisesta itseymmärryksestä.

Suomalaisessa kulttuurintutkimuksessa etnisyytematiikka on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tässä tutkimuksessa pyritään kehittelemään kulttuurista näkökulmaa etnisyyteen, käyttäen hyväksi sosiologian lisäksi antropologista lähestymistapaa. Kulttuurin käsitteelle on olemassa runsaasti määritelmiä. Arkikielessä sillä viitataan lähinnä länsimaiseen taiteeseen ja tieteseen, ns. korkeakulttuurin merkityksessä. Perinteisessä antropologiassa kulttuuri on toisaalta ollut tekijä, joka erottaa ihmisen muusta luonnosta. Toisin sanoen ihminen on kykenevä luomaan kulttuuria, mutta muut luonnonkappaleet eivät. Kulttuuristen erojen perusteella on luokiteltu ihmisiä myös yhteisöihin ja ryhmiin. Siten erilaisilla yhteisöillä, myös etnisyyteen perustuvilla, on katsottu olevan sellaisia kulttuuripiirteitä, jotka erottavat ne toisistaan.

Kulttuurin käsitteen määrittely kuhunkin tutkimukseen sopivaksi on erityisen keskeistä, koska siitä riippuvat tutkimuksen asetelma ja sisältö. Jos kulttuuri käsitetään erilaisiksi materiaalisiksi elementeiksi tai sosiaalisiksi instituutioiksi, tulee silloin selvittää mitkä elementit tai instituutiot ovat keskeisiä millekin yhteisölle. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin pyritty tuottamaan uudenlainen näkökulma etnisyyteen kulttuurisena ilmiönä. Kulttuuri ymmärretään antropologi Clifford Geertzin (1973) tapaan merkitysverkostoksi, joka koostuu erilaisista merkitysjärjestelmistä. Etnisyyttä taas voidaan pitää eräänä kulttuurisena merkitysjärjestelmänä, joka välittyy diskursiivisesti erilaisten sosiaalisten neuvotteluiden kautta.

Kanadan suomalaisia koskeva tutkimus on ollut historiapainotteista. Yhteisöä koskevia demografisia tietoja on kerätty Kanadan väestönlaskennoista, ja siten tietoja Kanadan suomalaisten määrästä ja alueellisesta jakaantumisesta on kokonaisuudessaan hyvin saatavissa. Sekä suomalaiset että kanadalaiset historiantutkijat ovat tutkineet ainakin seuraavia teemoja: Thunder Bayn alueen suomalaisasutuksen muotoja ja rakennuskulttuuria (Rasmussen 1982), suomalaisten elinoloja Ontarion provinssin metsätyömailla (Radforth 1981) ja kaivosalueilla (Seager 1981), suomalaisten poliittista ja uskonnollista yhdistystoimintaa Thunder Bayn alueella (Varjo 1986), suomalaisten oloja ja toimintaa Brittiläisen Columbian kaivosalueilla (Wilson 1981; Seager 1983), Matti Kurikan perustamaa utopiyhteisöä Sointulaa (Wilson 1981), suomalaisten maatalo-asutusta preeriaprovinssissa (Anderson & Niskala 1981), suomalaisten seurakuntien historiaa (Raivio 1975), Kanadan Suomalaisen Järjestön historiaa (Laine 1981; Eklund 1983; Kostianen 1983), suomalaisia siirtolaislehtiä (Pilli 1982), Toronton suomalaisyhteisön historiaa (Lindström-Best 1979) ja Kanadan suomalaisten naisten historiaa (Lindström-Best 1988). Suomessa historiallinen tutkimus on keskittynyt Turun yliopiston historian laitokselle. Kanadassa suomalaisia koskevaa tutkimusta on julkaissut pääasiassa Multicultural History Society

of Ontario, joka sijaitsee Torontossa.

Kanadalaisen sosiologisen etnisyystudkimuksen piirissä ei suomalaisia ole juurikaan tutkittu. Suomalaisen osuus Kanadan väestöstä on niin pieni, että tilastollisissa tutkimuksissa heidät on yleensä sijoitettu luokkaan ”muut etniset ryhmät”. Tässä tutkimuksessa tarkastelen suomalaisia siirtolaisia kvalitatiivisen sosiologisen etnisyystudkimuksen viitekehyksen avulla.

Kanada pähkinänkuoressa: yhtenäisyys erilaisuudessa?

Kanadan suomalaisten identiteetin tutkimuksen mielenkiintoinen piirre on, että kanadalaisuus jo itsessään on monimutkainen ja vaikeasti hallittava kansallisuus-mielikuva. Voidaan kysyä hyvällä syyllä, että mitä itse asiassa kanadalaisuus on? Käsitys kanadalaisuudesta viittaa useisiin erilaisiin kollektiivi-identiteetteihin: brittiläinen Kanada, ranskalainen Kanada, siirtolaisten Kanada, intiaanien Kanada jne. Tämän lisäksi kanadalaisuus sitoutuu kulttuurisesti ja historiallisesti erilaisiin maantieteellisiin alueisiin: preeroiden, vuoristojen, suurten metsien ja erämaiden Kanada, sekä urbaanien kaupunkialueiden Kanada. Mentaalisena maisemana Kanada mielletään yleisesti siistiksi, mutta tylsäksi paikaksi. Kenttätyömatkoillani olen kuullut Kanadaa verrattavan tässä asiassa Ruotsiin: kummassakin maassa asiat ovat hyvin, ihmiset tulevat toimeen hyvin niin taloudellisesti kuin keskenäänkin, sosiaaliturva ja terveydenhoito toimivat sekä kaikkialla on puhdasta, mutta vastapainoksi ei tapahdu mitään mielenkiintoista. Kuvaa-va on, että internetissä levinneessä maailman pienimpien kirjojen luettelosta löytyy mm. seuraava kuvitteellinen teos: ”Kaikki mitä olet ikinä halunnut tietää Kanadasta”.

Kanadan etnisen rakenteen kuvaaminen mosaiikki-metaforan (ks. Porter 1965) kautta on perin tuttu kanadalaisille itselleen. Mosaiikki-metafora viittaa kanadalaisen yhteiskunnan etniseen ja kulttuuriseen heterogeenisyyteen ja pluralismiin. Leo Driedger (1978, 9-12) on todennut metaforan vastaavan kolmentyyppisiin kysymyksenasetteluihin. Ensinnäkin voidaan kysyä kuinka mosaiikin palaset ovat jakaantuneet suhteessa toisiinsa. Tällöin kysytään eri etnisten yhteisöjen alueellista jakaantumista. Esimerkiksi suomalaiset ovat keskittyneet pääasiassa Torontoon, Luoteis-Ontarion metsäalueille ja Länsirannikolle Vancouverin ympäristöön. Toiseksi voidaan kysyä, onko kaikilla mosaiikin palasilla tasavertainen vaikutus vai dominoivatko jotkut osat kokonsa tai ryhmittymisensä vuoksi? Näin kysytään etnisten yhteisöjen keskinäisiä statuksia ja valtasuhteita. John Porterin kirjasta *The Vertical Mosaic* (1965) alkanut laaja keskustelu¹ on ollut sidoksissa nimenomaan tähän toiseen kysymykseen. Porter esitti, että etninen mosaiikki on myös

vertikaalinen. Etniset yhteisöt ovat järjestyneet hierarkkisesti suhteessa yhteiskunnalliseen tulonjakoon, sosiaaliseen hyvinvointiin, poliittiseen valtaan ja ammatilliseen ryhmittymiseen. Vertikaalisen mosaiikin yläpäässä ovat britit ja ranskalaiset, pohjalta taas löytyvät mustat, arabit, intialaiset ja pakistanalaiset. Lisäksi Porter (mt., 71) päätteli, että lojaalisuus omaa etnistä yhteisöä kohtaan estää sosiaalista liikkuvuutta, ja siten johtavien yhteisöjen tavallaan kannattaa ylläpitää etnistä järjestystä, koska silloin ne pystyvät säilyttämään asemansa yhteiskunnan huipulla.

Kolmanneksi mosaiikki-metaforassa kysytään, mikä on kunkin palan merkitys kokonaisuuden kannalta ja mitä katoaa, jos paloilta häviää erotteleva vaikutus. Tällöin on kyseessä etnisten yhteisöjen kulttuurinen ja institutionaalinen osallisuus yhteiskuntaan. Eri etnisten yhteisöjen katsotaan toteuttavan erilaisia yhteiskunnallisia tehtäviä omilla instituutioillaan yhteiskunnan virallisten instituutioiden rinnalla. Useilla yhteisöillä, mm. suomalaisilla ja ukrainalaisilla, on ollut 1900-luvun alkupuolella omia sosiaalisen avun yhdistyksiä (mutual aid organization), jotka ovat paikanneet silloisen valtakunnallisen sosiaaliturvan puutteita. Myös yhteisöjen omat kulttuurija urheilujärjestöt ovat toimineet valtakunnallisten organisaatioiden rinnalla tuoden oman lisävärinsä näille elämänalueille. Aina ei ole kyse rinnakkaisuudesta eli siitä, että etniset instituutiot vain täydentäisivät valtakunnallista toimintaa. Esimerkiksi etnisen työnjaon kohdalla eri yhteisöillä on ollut tai on edelleenkin jonkinlaisia omia lokeroita, joiden toiminnasta ne suhteellisen itsenäisesti huolehtivat. Torontossa kuulee silloin tällöin tarinan siitä, kuinka italialaiset ovat muuranneet kaikki kaupungin savupiiput, korealaiset huolehtivat kadunkulmien pienistä sekatarakapoista², juutalaiset tekstiiliteollisuudesta ja kiinalaiset pesulatoiminnasta.

Kanadan hallitus tunnusti kulttuurisesti ja etnisesti heterogeenisen tilanteen virallisesti vuonna 1971, kun silloinen pääministeri Pierre Trudeau julkisessa puheessaan esitteli *multikulturalismiksi* nimetyn politiikan. Multikulturalismipolitiikan tavoitteena on ollut tukea eri etnisten yhteisöjen identiteettien säilymistä pyrkimällä turvaamaan niiden omien poliittisten, kulttuuristen ja sosiaalisten tavoitteiden toteuttamisen. Kyseessä on siis valtion harjoittama tukitoiminta. Mosaiikki-ajattelu on myös multikulturalismin taustalla, sillä se perustuu ideologisesti ajatukselle, että Kanadan yhtenäisyys on sen erilaisuudessa. Kanada nähdään mosaiikkina, jonka palaset erilaisuudestaan huolimatta muodostavat kokonaisuuden. Käytännössä multikulturalismipolitiikka toimii siten, että valtio myöntää taloudellisia avustuksia etnisten yhteisöjen kulttuuritoimintaan³, etnisen kielen opetuksen järjestämiseen sekä tieteelliseen tutkimustyöhön. Tieteen kentällä erityishuomiota ovat saaneet moninaiset pienet etniset yhteisöt, jotka olivat aikaisemmin jääneet tutkimuksessa kahden valtaryhmän, brittien ja ranskalaisten, varjoon.

Lähinnä sosiaalishistorioitsijoiden toimesta nämä yhteisöt ovat saaneet omat kirjoitetut historiansa sekä sitä myöten oman tunnustetun aseman ja identiteetin Kanadassa. (Burnet 1987, 68-70; Lindström-Best 1988, 2-4; myös Sintonen 1993b, 82)

Kanadan alueella asunut väestö on ollut aina heterogeenistä, vaikka Kanadan kulttuurinen moninaisuus nousikin julkiseen huomioon vasta 1971. Jo ennen eurooppalaisen siirtolaisuuden tuloa nykyisen Kanadan alueella asui 250 000-300 000 asukasta noin viitenäkymmenenä eri yhteisönä ja tusinana kieliryhmänä. Ranskalaista väestöä alkoi saapua 1500-luvulla, ja brittiläistä väestöä (englantilaisia, walesilaisia, skotteja ja irlantilaisia) suuremmassa määrin vasta 1700-luvulla. Mannereurooppalaisen siirtolaisuuden (alankomaalaisia, saksalaisia ja skandinaaveja sekä sittemmin itä- ja eteläeurooppalaisia) huippuvuodet olivat tämän vuosisadan taitteessa. Myös Aasiasta on saapunut väestöä runsaasti koko 1900-luvun ajan. Väestön moninaisuuden huomioiminen virallisesti on kuitenkin melko uusi ilmiö. Aina 1960-luvulle saakka Kanadan valtion virallisena väestöpolitiikkana oli siirtolaisten assimiloiminen eli sulauttaminen ja häivyttäminen kahden valtaryhmän sekaan. 1960-luvulla kiihtyneet ristiriidat ranskalaisten ja brittien välillä johtivat muutokseen kohti multikulturalismia. 1963 perustettiin Royal Commission of Bilingualism and Biculturalism, jonka myötä Kanada tunnustautui kaksikieliseksi ja -kulttuuriseksi valtioksi. Tunnustamatta jäivät kuitenkin useat pienryhmät. Näille tunnustus tuli siis vasta 1971, jolloin kaikki viralliset organisaatiot ja virastot saivat kehoituksen suosia multikulturalistista politiikkaa, kuitenkin kaksikielisessä kontekstissa. (Burnet 1987, 65-68)

Avauskertomus ja tutkijan metafora

Avauskertomus on perinteinen tapa aloittaa etnografia. Se kuuluu olennaisena osana etnografian genreen. Avauskertomuksessa on ainakin kaksi kiintoisaa elementtiä: antropologi kuvaa ja reflektoi siinä kenttäkokemuksiaan, sekä kertoo sen personoidusti, siis eräänlaisena persoonallisena narratiivina. Avauskertomuksissa on ollut keskeistä kuvata tutkijan tuntoja tämän saapessa kentälle, hänen tutustumistaan uuteen ympäristöön ja kulttuuriin (ja ennen kaikkea uusiin ihmisiin) sekä tutkijan vaikeuksia kentällä, kuten yksinäisyyttä ja koti-ikävää. Tutkija esiintyy avauskertomuksessa yleensä minä-kertojana. (Pratt 1986, 31-32; Eräsaari 1995, 48, 57)

Oma avauskertomukseni alkaa sillä, kun Seppo Knuuttilla kysyi lisenasiatintyöni tarkastajana kysymyksen, jota en kyseisessä tarkastustilaisuudessa ymmärtänyt. Kysymys kuului: ”Miten tämä sinun työsi on tullut mah-

dolliseksi tehdä?” Ainoana vastauksena keksin ladella joitakin henkilöhistoriaani liittyviä banaliteetteja, joissa kerroin mm. mahdollisuudesta käydä Kanadassa keräämässä aineistoa ja tutkimusrahoituksen tarjoamasta mahdollisuudesta kirjoittaa itse lisensiaatintutkimus. Knuuutilan jatko-puheenvuoro toi esiin, että hän halusi tentata tietojani ja ymmärrystäni antropologien 1970-80 -luvulla käymästä laajasta keskustelusta etnografian kirjallisesta luonteesta. Kyse ei ollut tietenkään omista suhteellisen konkreettisista resurssistani vaan siitä, että kyseinen etnografia-keskustelu avasi sellaisia näköaloja antropologiseen (ja sittemmin myös sosiologiseen) tutkimukseen, jotka mahdollistivat oman tutkimukseni kaltaisen diskursiivisnarratiivisen lähestymistavan. Vaikka olinkin etnografia-keskustelusta tietoinen, en ollut käynyt sitä läpi työssäni riittävällä tarkkuudella. Erityisenä puutteena oli, etten ollut pohtinut sen seuraamuksia suhteessa omaan tutkimukseeni ja itseeni tutkijana. Olin siis syyllistynyt itseni häivyttämiseen tutkimuksestani. Tästä viisastuneena käsittelen (ja reflektoin) alempana etnografia-keskustelun suhdetta oman työni näkökulmaan. Pyrin saattamaan näkyviksi etnografisen kirjoittamisen kytkökset käsillä olevaan työhöni eli lausumaan julki sen, mikä jäi lisensiaatintyössäni näkymättömäksi.

Avauskertomuksessani pyrin etnografia-keskusteluun osanottamisen lisäksi kahteen muuhun tavoitteeseen. Itse asiassa nämä tavoitteet eivät rajaudu vain avauskertomukseen, sikäli kun se ymmärretään vain tämän tutkimuksen johdantoluvun tietyksi osaksi, vaan pyrkimykseni on viedä näitä teemoja läpi koko työn. Haluan pohtia itseäni ja asemaani tutkimuksen tekijänä. Tutkija on aina jossakin asemassa tai positiossa, josta hän tutkimustaan tekee. Kun lähdetään siitä, että tutkimus on tulkintaa, merkitysten konstruoimista erilaisista kulttuurisista teksteistä, ja tulkintojen määrä on periaatteessa rajaton, niin tutkija ei voi jatkaa tulkintojen ketjua loputtomiin tai olla monessa paikassa yhtä aikaa (Lehtonen 1996, 218-220). Clifford Geertz (1973, 28-30) kuvaa tulkintojen loputonta määrää kertomalla intialaisen tarinan maailmasta, joka lepää alustalla, joka lepää elefantin päällä, joka taasen lepää kilpikonnän päällä, joka taas lepää toisen ja kolmannen ja neljännen jne. kilpikonnän päällä. Näin tulkintaprosessi on loppumaton ja kulttuurin analyysi ei ole koskaan täydellistä, jonnekin on asetettava raja. Tästä seuraa, että tutkijakaan ei voi muuta kuin asettua johonkin tiettyyn asemaan suhteessa tutkimuskohteeseensa, ja hänen ottamansa asema määrittää tutkimuksen näkökulmaa.

Perinteisessä antropologisen tutkimuksen avauskertomuksessa on siis keskitytty tutkijan kenttäkokemuksiin, eikä tässä kohtaa oma tutkimukseni tee poikkeusta. Hieman tuonnempana pohdin omia kenttäkokemuksiani Kanadassa. Itseni paikallistaminen ei rajoitu vain tähän, sillä aineiston keruu ja kenttätöyt eivät ole koko tutkimus. Työni kirjoittajana vaikutan keskeisel-

lä tavalla sen kokonaishahmon muotoutumiseen, josta voisi puhua godardilaisittain⁴ tutkimuksen montaaasina (Godard 1984, 54-56). Montaaasi tarkoittaa lähinnä elokuvan leikkausta, jossa elokuvan lopullinen muoto teoksena rakennetaan määrittämällä otosten kestoa ja järjestystä. Siis vastataan kysymyksiin, että mitkä otokset otetaan, mihin järjestykseen ne asetetaan suhteessa toisiinsa sekä mikä on valittujen otosten ajallinen kesto. Montaaasi on kuitenkin Godardille enemmän kuin vain elokuvaleikkaus teknisenä toimintana. Sen kautta rakennetaan elokuvan kerronnallinen intensiteetti sekä ilmaistaan jonkin idean täsmällinen ajallinen kesto tai äkillinen leimahdus. Vaikka montaaasi ei ole sama kuin elokuvan ohjaus, ei elokuva tule toimeen ilman toista tai toista. Godard ei usko tuottajille tyypilliseen iskulauseeseen, jonka mukaan elokuva voitaisiin pelastaa leikkauspöydällä. Näin ollen ohjauksen, sen miten otokset on kuvattu ja suunniteltu, osuutta ei voi vähätellä. Montaaasilla voidaan kuitenkin häivyttää ohjauksen jäljet näkymättömiin. Jonkin kohtauksen ilmaisuvoima muuttuu, jos alunperin yhtenä pitkänä otoksena kuvattu jakso leikataan neljäksi erilliseksi jaksoksi. Näin siis sekä ohjauksen että leikkauksen merkitys lopputulokselle on merkittävä.

Tutkimuksen tekijää voi ajatella ohjaajana ja leikkaajana montaaasi-metaforan kautta. Itseäni pidän lähinnä sekä ohjaajana että leikkaajana siinä mielessä, että olen suunnitellut ja toteuttanut aineiston keruun (elokuvan kuvausten suunnittelu käsikirjoituksen pohjalta ja kuvausten toteuttaminen) sekä koostanut kirjallisen tutkimuksen kokoamastani empiirisestä ja teoreettisesta aineistosta (kuvatun materiaalin koostaminen elokuvaksi leikkauspöydällä). Ohjaus/montaaasi -metaforaa voidaan kehittää vielä eteenpäin. Edellä lupaamani kenttätyön kuvaus ja pohdinta vastaa lähinnä ohjaajan selostusta kuvausten suunnittelusta ja toteutuksesta. Sen lisäksi, että kerrotaan kuvausten toteuttamisesta, selostuksen tulisi sisältää ainakin valittujen kuvakulmien, kamerarajauksen ja -ajojen, lavastusten sekä muiden ohjaajan toimien problematisointia. Miksi ohjaaja on valinnut tietyt kohtaukset edustamaan käsikirjoitusta ja poistanut toisia? Miksi nämä kohtaukset on toteutettu tietyn keinoin ja miksi jotkut toiset ilmaisukeinot on jätetty pois? Ohjaajalla täytyy olla myös jonkinlainen käsitys tai visio tulevan elokuvan hahmosta ja juonesta, jonka mukaan hän voi suunnitella mitä ja miten kuvataan. Juoni on keskeinen elementti elokuvaa, joka tekee siitä ymmärrettävän yhdistämällä yksittäiset kohtaukset järjelliseksi kokonaisuudeksi.

Montaaasi-metafora toimii tutkimuksessani ainakin kahdella tasolla. Olen koostanut nyt käsillä olevan tutkimustekstin juuri tähän luettavaan muotoon. Se on edellyttänyt joidenkin teoreettisten sekä empiiristen asioiden valintaa ja joidenkin toisten pois jättämistä. Teoreettiseen osaan olen halunnut rakentaa juonen, jonka perustalta sekä diskursiivis-narratiivisen tutki-

musotteen valinta ja tausta, että tutkimukseni nivoutuminen aikaisempaan etnisyyss-tutkimukseen tulisivat lukijalle perustelluksi ja ymmärrettäväksi. Myös empiirisen osan rakentaminen on edellyttänyt useita valintoja. Olen esimerkiksi päättänyt ottamaan tarkastelun kohteeksi varsin suppean osan laajasta aineistostani. Tutkimuskysymykseni olen suunnannut ensisijassa Kanadan suomalaisten miesten kansalaiseksi tulemisen ongelmiin kahden eri siirtolaisikäluokan välisen suhteen tarkastelun kautta. Lisäksi olen supistanut tarkastelun yhteen, tosin Kanadan suomalaisten keskuudessa yleisesti tunnettuun, tarinatyyppiin ja kahden miehen lähemmin analysoituun elämäkertomukseen.

Toisella tasolla olen rakentanut montaasin myös näistä kahdesta elämäkerrallisesta haastattelusta. Elämäkerrallisen haastattelun kautta syntyvä teksti eroaa omaelämäkerrasta siinä, että ensimmäinen ei itsessään muodostu valmiiksi kronologisesti tai juonensa kannalta muutoin eheäksi tarinaksi elämäntapahtumista. Se on muodoltaan fragmentoitunut siten, että tekstiin sisältyvät elämäntapahtumat ovat hajallaan. Tällöin tehtävänäni on rakentaa ja järjestää niistä ainakin jossakin määrin ymmärrettävä ja eheä kokonaisuus. Tätä konstruktiota kutsun jäljessä elämäkertomukseksi. Olen siis pyrkinyt rakentamaan elämäkerrallisen haastattelun tuottamasta materiaalista montaasin, elämäkertomuksen, joka ainakin jossakin määrin summaa ja järjestää haastattelumateriaalin kertomuksen muotoon. Kyseessä on kuitenkin sikäli vaillinainen kokonaisuus, että sen ulkopuolelle jää väistämättä paljon haastattelumateriaalia. Samoin sen näkökulmaan ja elämäntapahtumien valintaan olen itse tutkijana vaikuttanut varsin merkittävästi. Toisaalta muodostaessaan kertomuksen, elämäkertomus tulee juonellisuuden vuoksi ymmärrettäväksi.

Haluan kiinnittää huomiota myös seikkaan, josta voidaan puhua Kari Palosta (1988, 17) mukaillen 'tutkimuksen intellektuaalisten operaatioiden eksplikoimisena'. Tutkimuksen tekoprosessi sisältää aina joukon erilaisia operaatioita, prosedureja ja toimia, joilla pyritään käsittelemään tutkimuksen solmukohtia. Näistä operaatioista koostuu kullekin tutkimukselle ominainen tutkimustoimien repertuaari. Kyseessä on siis näiden tutkimustoimien erittely ja näkyväksi tekeminen. Tähän kohtaan kuuluviksi katson ainakin tutkimuksen teoreettisen näkökulman eksplikoinnin ja perustelun. Tehtävänäni on siis selvittää mitä diskursiivis-narratiivinen näkökulma etnisyyteen ja etniseen identiteettiin tarkoittaa, ja perustella miksi juuri se näkökulma on hedelmällinen etnisyyden tutkimukselle. Intellektuaalisten operaatioiden eksplikointi on osa tutkimuksen montaasia, niiden kautta tutkimus saa hahmonsaa ja juonensa, ja siten myös ymmärrettävyytensä. Godardin kerrotaan todenneen, että kyllä hänenkin elokuvissaan on alku, keskiosa ja loppu, mutta ei välttämättä tässä järjestyksessä. Vaikka tutkimukseni ra-

kenne ehkä eroaakin Godardin elokuville tyypillisestä montaasista, muodostaa se yhtä kaikki juonellisen kokonaisuuden.

On vielä eräs seikka, josta tahdon montaasi-metaforan yhteydessä huomauttaa. Samoin kuin elokuvassa, jossa montaasi ei ole selitetty näkyväksi (ohjaaja/leikkaaja ei ilmesty kertomaan, että nyt hän on valinnut otoksen kestoksi vaikka kolme minuuttia ja seuraavaksi puoli minuuttia jne.), en tule selittämään tutkimukseni montaasia viimeistä hengenvetoa myöten. Sen voi itse kukin lukija lukea tutkimuksestani. Kuten jäljempänä tulee perustelluksi, nimenomaan lukijan tehtäväksi jää väistämättä pohtia onko montaasini tutkimuksen juonen kannalta järjestellinen.

Näkökulmaa perusteltaessa on syytä kiinnittää huomiota myös aikaisempaan alan tutkimukseen, koska siten voi kiinnittää oman tutkimuksensa aikaisempaan perinteeseen, ja tarkastella sellaisia kohtia, joissa oma tutkimus poikkeaa tai tuo uutta aikaisempaan tutkimukseen. Tuonempaan luvussa 3 käyn läpi pääasiassa pohjoisamerikkalaista etnisyystudkimusta⁵ tiettyjen keskeisten tutkimusten kautta. Näin pyrin tekemään näkyväksi sen tutkimusperinteen, mihin oma tutkimukseni nivoutuu. Samalla osoitan ne kohdat, joissa oma työni poikkeaa aikaisemmasta. Yleisesti ottaen pohjoisamerikkalaista sosiologista etnisyystudkimusta leimaa kvantifioiva tutkimusote, ja tämä vaikuttaa keskeisesti tapaan, jolla etnisyyttä teoreettisesti ja käsitteellisesti on tutkimuksissa otettu haltuun.

Koska etnistä kulttuuria, sen olemassaoloa tai katoamista, on pystyttävä tilastollisesti mittaamaan, on sille määriteltävä teoreettisesti jonkinlainen sisältö. Yleensä kulttuurin sisällöksi on kelpuutettu ryhmän kieli, sosiaaliset vuorovaikutussuhteet, tapakäyttäytyminen, perinne, ruoka, uskonto ym. (esim. Herberg 1989, 84-88), jotka voidaan helposti operationalisoida mittareiksi. Käytännössä etnisen kulttuurin tutkimusta on tehty vertailemalla joko eri ryhmiä keskenään tai samaa ryhmää ajallisesti. Ensin mainitussa tapauksessa mielenkiinto on kohdistunut siihen, millainen osuus kullakin kulttuuri-elementillä kunkin yhteisön keskuudessa on. Tällaiselle tutkimusasetelmalle mosaiikki-metafora on varsin funktionaalinen. Etnisyystudkimuksessa 1960-70 -luvulla vallinnut assimilaatio-suuntaus⁶ keskittyi kuvaamaan näiden yhteisöjä erottavien elementtien vähittäistä katoamista. Tutkitessa etnisen kulttuurin säilymistä on samaan yhteisöön kohdistuneita eri aikoina ja eri sukupolville tehtyjä tilastollisia tutkimuksia verrattu ja tarkasteltu sitä, kuinka suuri osuus jäsenistä osaa entisen kotimaansa kieltä tai syö perinteisiä ruokia tai on säilyttänyt entisen uskontonsa. Keskeinen keskustelun aihe on ollut, onko etnisen kulttuurin ja etnisen identiteetin säilymisellä yhteyttä, katoaako toinen jos toinen katoaa (esim. Isajiw 1990, 37-49).

Pohjoisamerikkalainen näkemys etnisyydestä on hyvin samantyyppinen, mitä Stuart Hall (1996, 3) kuvaa identifikaation käsitteen arkimerkitykseksi.

Arkikielessä identifikaatio rakentuu jonkun henkilön tai yhteisön yhteisen alkuperän ja jaettujen piirteiden tai niiden ideaalin huomioimisesta sekä siitä johtuvasta luonnollisesta solidaarisuudesta ja liittoutumisesta. Etnisen yhteisöllisyyden muodostumisen ja solidaarisuuden perusta on molemmissa tapauksissa naturalistinen. Etnisyyden oletetaan olevan olemassa itsessään ja luonnollisena ilmiönä, joka manifestoituu erilaisten näkyvien piirteiden kautta. Olivatpa nämä piirteet ihmisten välistä vuorovaikutusta tai vaikka mämmin syöntiä pääsiäisenä, niiden katsotaan kuvastavan sellaisia inhimillisen olemisen ominaisuuksia, jotka ihmisillä on luonnostaan. Etnistä ryhmittymistä ei nähdä historiallisena ilmiönä, so. tiettyssä ajassa ja tiettyssä paikassa syntyneenä, vaan se mielletään ihmisen perusolemuksiksi. Näkökulma on reduktionistinen siinä merkityksessä, että erilaiset yhteisöjen muodostamisideat ja yhteisöihin liittyminen palautetaan ihmisen biologiaan tai jonkinlaiseen perimmäiseen inhimilliseen tietoisuuteen.

Tutkimukseni kannalta keskeinen intellektuaalinen operaatio on purkaa etnisyyden ja identiteetin käsitteiden naturalismi tai essentialismi, eli denaturalisoida tai de-essentialisoida ne. Naturalistinen käsitys etnisyydestä ja etnisestä identiteetistä on hyvin kaukana tämän tutkimuksen diskursiivisnarratiivisesta näkökulmasta, jota tulen jatkossa esittelemään.

Etnografiakeskustelun anti, eli miten tämä tutkimus on tullut mahdolliseksi

Etnografisen kirjoittamisen yleinen teema on ollut kysymys, kuinka kuvata sosiaalista todellisuutta adekvaatisti (Marcus & Fischer 1986, 8). Erityisesti keskustelu on keskittynyt kirjoittamiseen, jolla koko genre tuotetaan. Sosiaalisen todellisuuden kuvaamisen ongelmat liittyvät antropologiassa tilan tuottamaan etäisyyteen tai välimatkaan. Koska antropologien tutkimuskohdeena ovat yleensä varsin kaukaiset kulttuurit ja yhteisöt, ei ole yhdentekevää, miten niitä kuvataan. Myös historiantutkimus kamppailee samankaltaisen ongelman kanssa, tosin historiassa etäisyys on ajallista. Tilallinen ja ajallinen etäisyys tuottaa vaikeuden kuvata kyseistä kohdetta, koska se ei tapahdu ongelmitta tutkimuksen teko hetken ja -paikan antamin välinein. Niin kaukaisen kulttuurin kuin menneen ajan tapahtumien merkitykset eivät käänny tämän paikan ja ajan käsitteille itsestäänselvästi. Tällöin vierauden ja menneisyyden kuvaamisen keskiössä on kirjoittaminen, joka väistämättä tapahtuu tietyn ajan ja paikan horisontista.

Clifford Geertz (1973, 15, 19), jonka kirjoituksista keskustelun on toisinaan katsottu alkaneen (esim. Kupiainen 1991, 274), on todennut, että etnografian työnä on sosiaalisen diskurssin kirjaaminen. Niin tehdessään

etnografi muuntaa diskurssin ajallisesti ohi kiitävästä tapahtumisesta selonteoksi (account), joka jää olemaan muistiinpanoihin ja jota voidaan käsitellä uudelleen ja uudelleen. Oleellista Geertzin ajatuksessa on, että sosiaalinen todellisuus, olipa se mitä tahansa, ei voi säilyä muutoin kun kiinnittämällä se kirjoittaen. Kiinnittämisen idea viittaa Paul Ricoeurin lanseeraamaan *inskription* käsitteeseen, joka painottaa, että se mitä kiinnitetään ei ole itse diskurssi tai puhetapahtuma, vaan mitä puheessa 'sanotaan'. Se mitä kirjoitetaan, on puheen ajatus tai sisältö. Keskeistä on puhetapahtuman merkitys, ei puhetapahtuma tapahtumisena. Kun siis jokin asia todellisuudesta kiinnitetään kirjoittamalla, olipa se jonkin tapahtumisen kuvausta tai tapahtumassa ollutta puhuttua kieltä, niin tapahtumisesta säilyy vain tämä kirjoitettu teksti. Tästä taas seuraa, että tutkimusprosessin kirjallinen tuotos, etnografia, kuten mikä tahansa muukin kirjoittamalla kiinnitetty selonteko, perustuu tulkinnalle. Etnografia on fiktio siinä merkityksessä, että se on 'tehty' ja 'sepitetty', eikä vain objektiivinen ja läpinäkyvä kuvaus todellisuuden tapahtumista⁷.

Mistä sitten on tultu tähän pisteeseen? Mitä antropologisessa tutkimuksessa on muuttunut, jotta kirjoittaminen on noussut sen keskeiseksi keskustelunaiheeksi? Tässä yhteydessä ei ole tarpeen käydä läpi antropologian historiaa perusteellisesti, koska alan klassikoihin voi itse kukin tutustua itsenäisesti. Sen sijaan on syytä tarkastella sellaisia tapoja, joilla antropologiassa on tuotettu 'tietoa' vieraista kulttuureista. Nämä tavat, joilla vierautta on kuvattu, ovat tulleet problemaattisiksi etnografia-keskustelun myötä. Tätä problematisoitumista on nimetty antropologiassa representaation kriisiksi (Marcus & Fischer 1986, 7-9).

Marcus ja Fischer (1986, 8-16) ovat todenneet, että laajimmillaan representaation kriisi ulottuu kaikkiin tieteenaloihin. Tieteen kentässä on tapahtunut toisen maailmansodan jälkeisenä aikana muutos, jossa erilaiset 'suuret teoriat', so. yritykset selittää maailmaa yhdellä totalisoivalla teorialla, ovat joutuneet kritiikin kohteiksi. Marcus ja Fischer mainitsevat esimerkinomaisesti Talcott Parsonsin ja Marxin teoriat suurina teorioina, jotka ovat joutuneet moninaisten problematisointien ja uudelleenmuotoiluyritysten kohteiksi. Sen sijaan, että pyrittäisiin yleistämään laajoja ilmiökokonaisuuksia yhden suuren teorian alle, on tutkimus alkanut suuntautua yhä enemmän erilaisiin paikallisiin ja rajattuihin kysymyksiin. Samoin tieteelliset debatit ovat kääntyneet yleisistä teorioista metodeihin, epistemologisiin kysymyksiin, tulkintaan sekä tutkijoiden itsensä käyttämiin representaatiomuotoihin. Kun todellisuuden kuvaamiseen liittyvät kysymykset tulevat teoreettisen reflektion kohteiksi, muuttuvat ne representaatiokysymyksiksi. (mt., 9)

Historioitsija Hayden White (sit. Marcus & Fischer 1986, 13-14) on kuvannut viime vuosisadan historiankirjoitusta kirjallisuuden lajityyppien

kautta. White esittää, että historiankirjoitus alkoi ja päättyi ironiaan, ja ironioiden välissä olivat romanssi, tragedia ja komedia. Näistä vaiheista muodostui kehämäinen juoni, joka tosin on pikemminkin spiraali kuin umpiomainen ympyrä. Loppupiste ei siis ole aivan sama kuin alkupiste. Romanssi tarkoittaa lähinnä sitä, että kirjoittaja katsoo työnsä kuuluvan sellaiseen hetkeen, joka välittää aikakausien vaihtumista. Esimerkkinä Sir James Frazer, joka piti tutkimustaan *The Golden Bough* (1890) osana ylevää pyrkimystä korvata vuosisatojen taikausko järjellä. Tragedia syntyy huomiosta, että ihmiset ovat yhä enemmän sosiaalisten konfliktien armoilla. Toisaalta konfliktien vallan kokeminen voi tuottaa uudenlaista tietoisuutta. Marxin näkemykset luokkakonfliktista ja työväenluokan vieraantumisesta on ilmeinen esimerkki tragediasta. Lopulta on tragedian vastapuoli, komedia, joka ymmärtää, että erilaiset juhlitut voitot ja saavutukset ovat sittenkin vain hetkellisiä. Näennäistä voittoa seuraa aina jonkinlainen tappio konfliktin muodossa. Komedialta on helppo päätyä ironiaan, itsetietoiseen tunteeseen, että kaikki sofistikoituneet teoretisoinnit ja käsitteellistämiset päätyvät epäonnistumiseen. Ironian retoriikkaan kuuluu tekstin tekijän epäusko itsensä ja totuuden väliseen suhteeseen. Usko totuuden löytämiseen tai paljastamiseen raunioituu ironian myötä. Kaikki vuosisadan yritykset löytää 'realistisempi' todellisuuden kuvaustapa päätyivät ironiaan, koska aina tuli eteen vähintään yhtä uskottavia, mutta toisensa poissulkevia kuvauksia.

Pohjoisamerikkalaisille tutkimuksille on leimallista pyrkimys 'ratkaista' etniset kysymykset. Niistä henkii idea, että etnisyyden 'ongelma' on lähes ratkaistu: vain muutama käsitteellinen kehittäminen ja tilastollinen analyysi täytyy vielä tehdä, ennen kuin koko etnisyyden empiirisen kentän selittävä yleinen teoria on valmis. Ironia on niille vieras elementti. Ironisesti voidaan todeta, että ne ovat tahtomattomasti komediallisia. Niissä komediallisesti myönnetään, että takaiskuja tulee, mutta omaa komediallisuuttaan tiedostamatta niissä pyritään pysyvään ja koko kentän kattavaan ratkaisuun. Tilanne nähdään ikään kuin vaikeuksien kautta voittoon -tilanteena, mutta komedialle ominaista voittojen ja tappioiden ketjun loputtomuutta ei tiedosteta tai myönnetä. Pohjoisamerikkalaisessa etnisyytutkimuksessa voi havaita myös tragedian piirteitä. Erityisesti työvoimamarkkinoiden etnisiin suhteisiin keskittyvissä tutkimuksissa konfliktinäkökulma on keskeinen.

Antropologian ominaispiirteillä tai roolilla tieteenä muiden ihmis- ja sosiaalitieteiden joukossa on myös merkitystä sen kannalta, että etnografinen kirjoittaminen tai representaatio on noussut keskustelun aiheeksi. Tämän seikan valottamiseksi käyn hieman läpi antropologian sisällä tapahtuneita muutoksia, jotka johtivat 1800-luvun 'nojatuoliantropologien' yleisestä ihmistieteestä malinowskilaiseen kenttätutkimusta painottavaan antropologiaan, ja lopulta 1960-luvulta alkaen ns. tulkitsevaan antropologiaan.

Nämä muutokset ovat kytkeytyneet 1900-luvun alussa tapahtuneen antropologian professionalisoitumisen kautta yleisemmin sosiaalitieteiden kenttään. Voidaan sanoa, että kyse on antropologian identiteetistä tieteenalana. Erityisesti on syytä huomata, että antropologian metodilla, etnografialla, on ollut keskeinen merkitys tieteenalan identiteetin muotoutumiselle. Oma erityinen ja muiden tieteenalojen vastaavista poikkeava metodi on ollut omiaan suuntaamaan keskustelua nimenomaan etnografiseen kirjoittamiseen. Antropologian sisäisen keskustelun kääntymistä etnografiseen kirjoittamiseen on pohjustanut sekä tieteenalan identiteetin muuntuminen yleisestä ihmistieteestä partikulaareja kulttuuriryhteisöjä tutkivaksi erityistieteeksi, että kenttätömenetelmien voimakas esiintulo nojatuoliantropologian kustannuksella.

Antropologian professionalisoituminen 1900-luvun ensimmäisen kolmanneksen aikana oli merkittävä kehys, jonka puitteissa antropologit nousivat nojatuoleistaan ja lähtivät kentälle. Oman aikansa tunnetuimmille 'nojatuoliantropologeille', Edward Tylorille, James Frazerille ja Lewis Henry Morganille, antropologian tehtävänä oli olla yleinen ihmistiede, joka paljastaa ihmiskunnan pitkän evoluution sosiaaliset lait. Ihmiskunnan kehitys nähtiin kulkevan primitiivisistä alkulähteistä kohti yhä korkeampaa rationaaliteettia. Euroopan ja Amerikan ulkopuoliset ja vieraat kulttuurit nähtiin lähinnä jäänteinä ihmiskunnan varhaisemmista kehitysvaiheista, ja siten niitä tutkimalla kuviteltiin voitavan rekonstruoida ihmiskunnan yleinen kehityskaari. Tavoitteena oli selvittää modernien instituutioiden, rituaalien ja tapojen alkuperä ja niiden evoluution vaiheet. Jossain määrin halventavakin nimitys, 'nojatuoliantropologi', juontaa juurensa siitä, että tuon ajan antropologit eivät juurikaan käyneet tekemässä kenttätöitä tutkimissaan vieraisissa kulttuureissa. Sen sijaan he ammensivat aineistonsa erilaisista matkakertomuksista, lähetyssaarnaajien kuvauksista ja kolonialistisen hallinnon tuottamista raporteista. (Marcus & Fischer 1986, 17-19; myös Pratt 1986,27)

Bronislaw Malinowski liitetään yleisesti etnografian muotoutumiseen antropologian keskeiseksi metodiksi. Kirjassaan *Argonauts of the Western Pacific* (1922) hän muotoili etnografisen metodin siten, että siitä tuli uuden muodon saaneen tieteenalan perusta. Malinowskin myötä antropologia vakiinnutti paikkansa sosiaalitieteiden joukossa, vaikkakin niiden marginaalissa, ja uudelleen muotoili tutkimusalansa. Vaikka ns. primitiiviset kulttuurit säilyivätkin antropologisen tutkimuksen kohteena, ei tavoitteena ollut enää ihmiskunnan yleisen evoluution rekonstruointi, vaan maailmanlaajuisen kulttuurisen monimuotoisuuden systemaattinen kuvaus. Tämän kuvauksen välineeksi tuli etnografia.

Marcus & Fischerin (1986, 18) muotoilema etnografian määritelmä kuvastaa kenttätöyön keskeisyyttä antropologian metodissa. Siinä painottuu

myös kenttätöön raportoinnin, itse etnografian kirjallisena tuotoksena kirjoittamisen, merkitys:

Etnografia⁸ on tutkimusprosessi, jossa antropologi havainnoi, tallentaa ja kiinnittyy vieraan kulttuurin arkipäivän elämään lähietäisyydeltä, ja tämän jälkeen kirjoittaa yksityiskohtien tarkkaan kuvaukseen painottuvan selonteon kyseisestä kulttuurista. Havainnointi, tallennus ja arkipäivään osallistumisen osa on nimetty kenttätömenetelmäksi. Kirjalliset selonteot taas ovat ensisijainen väylä, jonka kautta kenttätöproseduurit, vieras kulttuuri ja tutkijan omat persoonalliset ja teoreettiset pohdinnat voivat välittyä toisille tutkijoille ja muulle lukevalle yleisölle.

Etnografia eroaa merkittäväällä tavalla muista sosiaalitieteen metodeista ja määrittää siten antropologian identiteettiä sosiaalitieteiden kentällä. Antropologia on ollut 1900-luvulla marginaalissa suhteessa muihin sosiaalitieteisiin pääasiassa siksi, että etnografinen metodi on tuottanut sellaisia kysymyksenasetteluja ja teoreettisia ideoita, jotka eivät ole käyneet yksiin sosiaalitieteissä vallinneen positivistisen ajattelutavan kanssa. Myös eräät 'kirjalliset' elementit, joita länsimainen tiede on pyrkinyt itsestään riisumaan, ovat olleet vahvasti läsnä etnografisessa kirjoittamisessa. Tieteellisen kirjoittamisen retoriikka on yritetty häivyttää 'puhtaan' ja transparentin kuvauksen tieltä, fiktio faktan tieltä ja subjektiivisuus objektiivisuuden alta. (Clifford 1986, 5) On mielenkiintoista, että myös historian tieteenalalla on ilmennyt samankaltaista pyrkimystä poistaa edellä mainitut elementit 'puhtaan' tai oikean tieteen jaloista. Kuten Hayden White (1987, 169) on sanaleikkisästi todennut, että historian saaminen oikeaksi tieteeksi on vaatinut "getting the 'story' out of 'history'".

Vaikka antropologisessa ajattelussa on säilynyt joitakin piirteitä edellisen vuosisadan ideoista, on Malinowskin jälkeisessä tutkimuksessa jotakin muuttunutkin. Ainakin kaksi ominaisuutta, holismi ja vertaileva näkökulma, ovat saaneet uuden merkityksen. Kun viime vuosisadan tutkimus pyrki yleisen ihmistieteen muodossa globaaleihin yleistyksiin ihmiskunnasta, tällä vuosisadalla holismi sai muodon, jossa pyritään kuvaamaan tietty kulttuuri tai elämäntapa niin kokonaisvaltaisesti kuin mahdollista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tuotettaisiin jonkinlainen kattava luettelo tai ensyklopedia kulttuureista ja niiden piirteistä, vaan pikemminkin pyrkimystä kontekstualisoida kulttuuri-elementtejä ja näin löytää systemaattisia yhteyksiä niiden välille. Vaikka vertaileva tutkimusote säilyi, sen tavoitteena ei ollut enää inhimillisen kulttuurin evoluution rekonstruointi. Vertailuasetelma muuntui tarkoittamaan lähinnä tutkittavan kulttuurin ja tutkijan kulttuurin vertailua. (Marcus & Fischer 1986, 22-23)

Kirjoitustyyli, jolla näihin tavoitteisiin pyrittiin, on nimetty etnografiseksi realismiksi. Tyyli laji juontaa juurensa 1800-luvun realistisesta fiktiosta. Etnografinen realismi eroaa kuitenkin fiktiivisestä realismista siten, että se on kapea-alaisempaa suhteessa mielikuvituksen käyttöön tekstin tuottamisessa. Etnografian genren taustalla vaikuttivat edelleenkin erilaiset tutkimusmatkailijoiden ym. kirjoittamat matkakertomukset. Myös etnografisen kuvauksen tuli perustua kenttätööhön, eikä vain tuntua 'todelliselta'. Realismin ja kenttätöypainotuksen välinen kytkentä on siinä, että itse antropologin kenttälläolon on katsottu olevan tekijä, joka vakuuttaa lukijan tutkimuksen oikeellisuudesta. Antropologin on siis osoitettava kuvauksessaan eri keinoin, että on käynyt kentällä ja elänyt tutkittaviensa arjessa. (Marcus & Fischer 1986, 22-25; Clifford 1986, 5; myös Pratt 1986, 27-31 tai Eräsaari 1995, 56-57)

Seuraava suurempi muutos Malinowskin jälkeen antropologisessa metodikeskustelussa kehkeytyi 1960-70 -luvuilla. Jos etnografinen kirjoittaminen, eli vieraan kulttuurin representoiminen, on huomion keskiössä, niin ei ole yllättävää, että jossakin vaiheessa kysytään itse kirjoittamisen tapaa. Kyseessä ovat etnografiaan liittyvät epistemologiset ongelmat sikäli, että keskustelun kohteena on sen tiedon, jota etnografian tulisi välittää, problematisointi. Voidaan kysyä, että missä määrin etnografia on edes jollakin tapaa realistinen kuvaus jostakin itselle vieraasta kulttuurista, vai onko realistinen tai 'totuudenmukainen' kuvaus ylipäänsä mahdollinen? Seuraavaksi selostan näihin kysymyksiin vastauksena syntyneitä tulkitseväksi antropologiaksi nimettyä suuntausta, koska myös oman tutkimukseni mahdollistuminen monilta osin sidoksissa tulkitsevan antropologian avaamiin näkökulmiin.

Tulkitsevan antropologian polttopisteessä ovat edellä mainitun etnografian määritelmän kaksi osa-aluetta: itse kenttätö ja vieraan kulttuurin representoiminen. Lähestymistapa korostaa erityisesti niitä kommunikatiivisia prosesseja, joiden välityksellä antropologi saa tietoja tutkimuskohteensa kulttuurisista merkityksistä ja jotka sitten kiinnittyvät kohdetta representoiviksi etnografisiksi teksteiksi. Toisin sanoen tulkitseva antropologia tuottaa selontekoja toisista maailmoista sisältä käsin ja reflektoi näiden selontekojen epistemologista perustaa. Tulkitsevan antropologian piirissä huomio on käännetty pois käyttäytymismalleista ja sosiaalisista rakenteista, eli yhteiskunnan 'luonnontieteellisestä' tutkimuksesta, kohti merkityksiä, symboleja ja kieltä. Tällöin sosiaalinen elämä yleensä ymmärretään merkityksistä neuvottelemiseksi. (Marcus & Fischer 1986, 25-26)

Myös kulttuurin käsite on kokenut muutoksia tulkitsevan antropologian myötä. Tulkitsevan antropologian 'isänä' pidetty Clifford Geertz (1973, 5) käsitti kulttuurin merkitysverkostoksi. Weberiä mukaillen Geertz totesi ih-

misen olevan itse kutomissaan merkitysverkostoissa oleva olento. Kulttuurin analyysi ei siten ole kokeellista tiedettä, joka etsii lakeja, vaan tulkitsevaa, merkityksiä etsivää. Geertz (1973, 448-449) on käyttänyt myös teksti-metforaa kulttuurista. Tämä viittaa ideaan, että erilaisista sosiaalisista aktiviteeteista voidaan lukea merkityksiä hieman samaan tapaan kuin kirjoitetuista ja puhutuista teksteistä. Marcus & Fischer (1986, 26) ovat kiinnittäneet huomioita siihen, että kulttuurin lukijoina eivät ole vain antropologit, vaan myös ihmiset, jotka kulttuureissaan toimivat. Tämä seikka on ohjannut kysymään, kuinka antropologi itse asiassa konstruoi tulkintoja. Ovathan hänen tulkintansa riippuvaisia tutkittavien tulkintoista.

Kulttuuri, kuten moni muukin käsite, on saanut ajan kuluessa erilaisia merkityksiä, määrittelyjä ja tulkintoja. Karkeimmillaan kulttuuria on pidetty tekijänä, joka erottaa biologisen sosiaalisesta. Tällöin kulttuurilla on pyritty selittämään ihmisen eroa luonnosta, eli niitä lukuisia tapoja, joilla ihmislaji voidaan ymmärtää yhdeksi kokonaisuudeksi. Kulttuurin on katsottu olevan se tekijä, joka erottaa ihmisen eläimestä, eräänlainen ihmisten ykseyden periaate. Tästä ykseyden todistelusta on erkaannuttu tutkimaan ihmisten eriytymistä erilaisiksi ryhmiä, yhteisöiksi jne. Kulttuurilla on ollut antropologiassa kaksi keskeistä merkitystä. Ensinnäkin, kulttuurilla on tarkoitettu jonkinlaista tapojen, käyttäytymisen ym. järjestelmää, joka on yksilön ulkopuolinen, eikä ole palautettavissa ihmisen biologisiin ominaisuuksiin (esim. Kluckhohn 1949, 17; Jenks 1993, 6, 12). Matti Sarmela (1984, 12) antaa kulttuurille E. B. Tylorin ([1871] ks. Leach 1982, 38-39) määritelmää mukailevan hyvin lavean määritelmän: ”Kulttuuria on yhteisön jäsenille ominainen opittu käyttäytyminen, yhteisöllinen perinne (tavat, sos. suhteet ym.) sekä niiden aineelliset ja esineelliset ilmenemismuodot”. Teoreettisena käsitteenä kulttuuri viittaa siis abstraktiin järjestelmään, jolla on joko konkreettisia tai ’näkyttömiä’ ilmenemismuotoja. Samalla kulttuuri tavalla tai toisella vaikuttaa sen piirissä elävien ihmisten ajatteluun ja toimintaan. Toisen keskeinen tapa käyttää kulttuurin käsitettä on ollut viitata johonkin tiettyyn, usein kaukaiseen ja eksoottiseen, ryhmään. Tällöin puhutaan kulttuurista lähinnä termien kansa, yhteisö tai heimo synonyyminä ja tarkoitetaan ryhmää, jolla on joitakin sitä toisista ryhmistä erottavia ominaisuuksia tai piirteitä.

Eriaiset tavat ymmärtää etnisyyttä ryhmänmuodostuksen perustana ovat vaihdelleet hyvin biologispohjaisista erilaisiin kulttuurisiin selityksiin. Biologisimmillaan etnisyyttä on pidetty sukuryhmittymien jatkeena tai laajentumina, jolloin etnistä yhteisöä yhdistäväksi ominaisuudeksi väistämättä määritetty yhteinen ’veren perintö’. Ehkä yleisin tapa määrittää etnisyyttä on ollut kuitenkin sidoksissa edelliseen kulttuurikäsitteeseen. Tällöin etnisiä yhteisöjä on katsottu erottavan niiden toisistaan poikkeavat kult-

tuuripiirteet. Etniset yhteisöt nähdään ikään kuin niille ominaisten enemmän tai vähemmän näkyvien piirteiden summina. Kullakin ryhmittymällä tai yhteisöllä on oma tapakulttuurinsa, uskontonsa, arvonsa jne. Vaikka omassa tutkimuksessani lähdenkin siitä, että etnisyys on kulttuurinen ilmiö, sanoudun pääsääntöisesti irti edellisestä kulttuurikäsituksesta.

Ihmisen eroa eläimistä tai luonnosta sekä ihmisten luokittelua erilaisiin ryhmittymiin voidaan pitää essentialismiin liittyvänä ongelmana silloin, kun kysytään näiden erotteluiden perustaa. Voidaanko ihmisten ryhmänmuodostukselle löytää jokin biologinen perusta, eli jakautuuko ihmislaji luonnostaan erilaisiin luokkiin? Vai onko ryhmittymiin luokittelun perusta sosiaalisesti rakentunut, seurausta monimuotoisista sosiaalisista neuvotteluista? Tulkitsevan antropologian näkökulmasta ihmisten erilaiset ryhmittymät eivät voi olla luonnollisia ja perustua johonkin biologiseen periaatteeseen. Pikemminkin ne kriteerit tai erot, jotka konstituivat ihmisen ja eläimen erot tai ryhmittymien väliset rajat, ovat jatkuvan neuvottelun kohteena. Ne eivät siis kuulu biologian vaan merkitysten kenttään. Oma tapani ymmärtää etnisyyden käsitettä kuuluu myös merkitysten ja sitä kautta kulttuurin käsitteen piiriin. Niin arkiajattelussa kuin tietyn tyyppisessä tutkimuksessakin etnisyys kuitenkin ymmärretään usein reduktionistisesti. Etnisyyden perustan katsotaan olevan jossakin ihmisen biologiassa tai perusolemuksessa. Tällöin on kyseessä primordialistinen näkemys etnisyydestä (Thompson 1989, 11-13, 54-60).

Tulkitsevan suuntauksen myötä kielen ja kielitieteen merkitys kasvoi antropologiassa. Kulttuurin käsittäminen teksti-metaforan avulla ja tutkimuksen suuntautuminen merkityksiin edellyttää ymmärrystä siitä, miten kieli toimii tutkittavien ja tutkijan merkitysten välittäjänä. Kielitieteessä kehitettyjen tutkimusmallien kautta katsottiin päästävän herkemmin kiinni kulttuurisiin ilmiöihin ja tarkastelemaan niiden 'syvärakenteita'. Marcus & Fischerin (1986, 28-29) mukaan kielitiedettä hyödynnettiin lähinnä kolmessa suuntauksessa: kognitiivisessa, strukturalistisessa ja symbolisessa antropologiassa. Näistä kolmas, jossa pyritään tarkastelemaan sanoihin, akteihin ja muihin symbolisiin muotoihin kiinnittyneitä eritasoisia merkitysten verkostoja, on oman tutkimukseni kannalta merkittävin. Koska etnisyyttä käsitteenä tai ilmiönä ei voi palauttaa primordialistisiin tai biologisiin ideoihin, on mielestäni järkevää tarkastella etnisyyttä symbolisesti välittyneenä ilmiönä. Epänaturalistinen näkemykseni etnisyydestä ei tietenkään sulje pois kognitiivista tai strukturalistista näkökulmaa, mutta tässä yhteydessä pidän pelkän symbolisen näkökulman esittelyä riittävänä.

Kun antropologian strukturalistista suuntausta on kritisoitu intentionaalisuuden ja kokemuksellisuuden unohtamisesta, niin symbolista suuntausta moitittu päinvastaisesta syystä. Sen on sanottu olevan epäsystemaattista ja

kykenemätöntä erottelemaan merkityksellistä merkityksettömästä. Kritiikin mukaan tutkija on voinut poimia merkityksiä mistä ja miten vain on halunnut, ilman objektiivisia menetelmiä tai arvottavia kriteerejä. Kriteerittömyys tulee esiin siinä kritiikissä, mitä Geertz on saanut balilaisen kukkotappelu-artikkelinsa johdosta. Geertzin tutkimusmallissa otetaan annettuna, että kukkotappelu-instituutioista voidaan lukea balilaisen kulttuurin merkitysrakenteita niin mikro- kuin makrotasollakin. Kritiikin mukaan Geertz olettaa balilaiset yhtenäiseksi ryhmäksi sen kummemmin asiaa pohtimatta. Tällöin kukkotappelu-instituution katsotaan kuvastavan balilaisuutta homogeenisena yksikkönä, ikään kuin sillä olisi sama merkitys kaikille balilaisille. Eräänä vastauksena kritiikkiin on tarjottu dialogisuuden käsitettä. Tällöin tunnustetaan, että mikä tahansa sosiaalinen ymmärtäminen on vain likimääräistä, ja siihen voidaan pyrkiä dialogin kautta. Dialogilla tarkoitetaan lähinnä molemminpuolista neuvottelua, jossa ymmärtämystä tuotetaan ja korjataan kommunikaatioprosesseissa. Dialogi-metafora eroaa Geertzin teksti-metaforasta siinä, että jälkimmäisessä lukija ja teksti ovat erillään, mikä asettaa tulkitsijan eroon tulkittavasta. Dialogi taas kuvaa aktuaalisemmin tilannetta kentällä, jossa tulkitsija ja tulkittava ovat konkreettisesti dialogisessa suhteessa toisiinsa. (Marcus & Fischer 1986, 29; Englund 1994, 207-209)

Geertziin kohdistetusta kritiikistä on aihetta nostaa esiin homogeneisuusyyte ja sen myötä kritisoida edellä esitettyä tapaa ymmärtää monietnistä yhteiskuntaa mosaiikki-metaforan kautta. Mosaiikissa on kyse erillisistä ja sisäisesti suhteellisen homogeenisista palasista. Monietnisen yhteiskunnan eri ryhmittymiä ei voi kuitenkaan pitää kovinkaan erillisinä tai sisäisesti homogeenisina yksikköinä. Jo pelkästään modernissa yhteiskunnassa, sen byrokratiassa ja instituutioissa, toimiminen edellyttää monenlaista riippuvuutta ja vuorovaikutusta eri ryhmittymiin kuuluvien ihmisten kanssa. Esimerkiksi työmarkkinat, koulutus tai hallinto ei koskaan ole puhtaasti etnisesti jäsentynyttä, vaan eri ryhmittymät joutuvat niissä toimiessaan väistämättä tekemisiin toistensa kanssa. Mitä yhteisöjen sisäiseen homogeneisuuteen tulee, niin jo pelkät tilastollisesti mitattavat seikat, kuten varallisuus tai tulotaso, poliittinen kanta, koulutustaso jne. vaihtelevat suuresti yhteisön jäsenten kesken. Tämän lisäksi erilaiset symbolisesti ilmaistut seikat vaihtelevat diskurssista toiseen. Kuten balilaisia, ei myöskään Kanadan suomalaisia ei pidä käsittää homogeeniseksi yhteisöksi, vaikka etninen mosaiikki-metafora harhaanjohtavasti näin antaisi ymmärtää. Siten vaikka Kanadan suomalaisia yhdistävätkin monet seikat, en tule keskittymään ainoastaan yhdistäviin tekijöihin, vaan myös sellaisiin, jotka hajottavat yhteisön koheesiota. Jatkossa olen antanut erityisen paljon painoa Kanadan suomalaisten siirtolaisikäluokkien välisille ongelmille. Symbolisella tasolla toki ilmenee koodeja, joiden avulla yhtenäiset ja yhtenäistävät merkitykset konstruoiv-

tuvat. Kuitenkin yhteisön sisäiset merkityshorisontit suuntautuvat moniin eri suuntiin tuottaen hajaannusta ja ristiriitaisuuksia.

Toisin kuin teksti-metaforan kohdalla, dialogi-metaforan ala ei kuitenkaan rajoitu vain tutkijan ja kentän väliseen suhteeseen, vaan ulottuu myös tutkijan ja hänen lukijoidensa väliseen suhteeseen. Kyseessä on kaksikuluttavuuksinen kommunikaatio: kulttuurin sisäinen ja kulttuurien välinen. Tilannetta voisi havainnollistaa kirjallisuustieteessä käytetyn kerronnallisen mallin (ns. Boothin & Chatmanin mallin) kautta (Tammi 1992, 113-120). Mallin lähtökohta on sikäli kommunikatiivinen, että siinä kerronnan oletetaan olevan viestien lähettämistä ja vastaanottoa. Kaaviomuodossa malli on seuraava:

Teksti

T {Ts (K [Ks -> Ys] Y) Ls} L

Tarkastelen mallin avulla antropologin, etnografian ja sen lukijoiden välistä suhdetta. Mallin mukaisesti kullakin tekstillä {aaltosulkeiden rajaama alue} on tekijä (T) ja lukija (L), jotka ovat historiallisia henkilöitä, ja jotka siten jäävät tekstin ulkopuolelle. Kuten millä tahansa tekstillä, olipa sitten kyse fiktiosta tai historiasta, myös etnografiassa on tekijänsä eli antropologi kirjoittaa etnografisen tutkimuksen. Etnografian lukija taas on joku tarkemmin määrittelemätön historiallinen henkilö. Usein tämä lukija on kuitenkin länsimainen ja saanut tieteellisen koulutuksen. Etnografia tekstinä välittää antropologin ja lukijan välistä kommunikaatiota.

Seuraavaksi sukellaan tekstin maailmaan. Tekijän ja lukijan jälkeinen sisäkkäinen taso muodostuu tekstin sisäistekijästä (Ts) ja sisäislukijasta (Ls). Tekstin tekijä historiallisena henkilönä on syytä erottaa tekstin sisäistekijästä, joka voidaan päätellä tekstin tarjoamista aineksista. Sisäistekijästä puhutaan sen vuoksi, että tekstin lihallinen tekijä on yleensä suhteellisen tuntematon lukijalle. Lukija voi siis konstruoida tekstin antamien vihjeiden ja viitteiden perustalta vain sisäistekijän, ei tekijää historiallisena henkilönä. (Tammi 1992, 116-118, 120-126) Tämä havainnollistuu selkeästi, kun asetan itseni esimerkiksi Marcusin ja Fischerin teoksen *Anthropology as Cultural Critique* -teoksen lukijaksi. Minä en tiedä heistä historiallisina henkilöinä juuri mitään, en ole tavannut kumpaakaan, en ole edes nähnyt tai kuullut heidän puhuvan missään. Siten minulla ei ole minkäänlaista mahdollisuutta päästä 'sisälle' heidän tietoisuuteensa, en voi tietää mitä he ovat ajatelleet teosta kirjoittaessaan. Tämä ei kuitenkaan estä minua konstruoimasta heitä sisäistekijöinä. Jo teoksen takakansi kertoo heistä mm. sen, että he ovat toimineet teosta kirjoittaessaan Houstonissa, Texasissa, Rice-yliopiston antropologian professoreina. Lisäksi voin tehdä varsinaisen tekstin pohjalta muita

päätelmiä, jotka koskevat esimerkiksi heidän lukeneisuuttaan.

Edellisen kaltainen erottelu pätee myös lukijaan ja sisäislukijaan. Kukaan tekijä tai yksityinen lukija ei pysty määrittelemään tai ottamaan haltuun tekstin toisia lukijoita historiallisina henkilöinä. Sen sijaan tekstistä voidaan päätellä esiin jonkinlainen sisäislukija, joka on Tammen (mt., 117) mukaan lähinnä joukko ominaisuuksia. Esimerkkinä oleva Marcusin ja Fischerin teos rajaa sisäislukijan ominaisuudeksi ainakin englannin kielitaidon. Sen lisäksi on oletettavaa, että sisäislukija omaa jonkinlaisen käsityksen antropologisesta tutkimuksesta, vaikka toki kyseistä tekstiä voi lukea ilman perehtymistä tieteenalaan. Sen ymmärtäminen, että tekijä ja lukija eivät ole samoja kuin sisäistekijä ja sisäislukija, on keskeistä myös etnografia-keskustelun kannalta. Antropologin suhde tekstiinsä ja lukijoihinsa samoin kuin tekstin suhde lukijaansa eivät siis ole niin yksinkertaisia ja läpinäkyviä kuin arki-ajattelussa usein oletetaan.

Mikä sitten on etnografia-keskustelun anti omalle työlleni? Mitkä ovat ne horisontit, joita se on avannut? En väitä, että tutkimukseni olisi suora ja läpinäkyvä toisinto Kanadan suomalaisten elämästä todellisuudesta. Se on pikemminkin syntynyt erilaisten valinta- ja tulkintaprosessien kautta, ja sen tuottamisesta olen itse vastuussa osin samassa merkityksessä kuin perinteisen fiktiivisen romaanin tekijä. Myös romaanikirjailija kokoaa teoksensa erilaisista aineksista eli yhdistelee tapahtumia, kuvaa tapahtumapaikkoja ja kehittää henkilöhahmojen toimia jne. Tämän narratiivisen kokoamistyön tuloksena syntyy kirjallinen tuote, teksti, jolla on ainakin jossakin määrin ymmärrettävä juoni. Erona etnografiseen kirjoittamiseen on kuitenkin, että romaanikirjailijalla ei ole tutkimuskentän kuvaamisen vaatetta. Hän voi luoda monenlaisia fiktiivisiä maailmoja vapaammin kuin antropologi, jota sitoo 'velvollisuus' kuvata tutkimuskohteensa ainakin jollakin tasolla adekvaatisti. Tämä adekvaattisuuden vaatimus ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin läpinäkyvyys. Tästähän etnografia-keskustelussa on nähdäkseni perimmiltään kyse. Oma asemani antropologina tai tutkijana sijoittuu siis jonnekin objektiivisuuden ja fiktiivisyyden välille. Lisäksi en edes yritä uskotella itselleni, että tuottamani teksti olisi objektiivinen kuvaus Kanadan suomalaisista ikään kuin en olisi itse vaikuttanut lopputulokseen. Olen kuitenkin viettänyt kaikkiaan lähes puolitoista vuotta Kanadan suomalaisten parissa, tehnyt haastatteluita, videoinut ja valokuvannut heidän elämäänsä. En siis voi myöskään sanoutua kokonaan irti tutkimuskohteestani ja väittää tekstiäni puhtaana mielikuvituksen synnyttämäksi fiktioksi. Tutkimukseni perimmäisenä viittauskohteena on siis todellisuus, jossa Kanadan suomalaiset elävät.

Toinen horisontti, jota etnografia-keskustelu on ollut osaltaan ja epäsuorasti avaamassa, liittyy tapaan ymmärtää ja käsitellä etnisyyden ja etnisen identiteetin käsitteitä. Kyseessä on geertziläisen tulkitsevan antropologian

esiintulo ja sen painottama symbolinen kulttuurikäsitys. Tämä painotus on ohjannut myös omaa näkemystäni siten, että en tutki etnisyyttä erilaisina konkreettisina tai materiaalisina ilmentyminä, vaan symbolisesti ja kielen välityksellä ilmaistuna merkitysjärjestelmänä. Kenties voisi puhua myös merkitysjärjestelmistä monikossa. Valitsemalla symbolisen näkökulman pyrin siis vastustamaan etnisyyden ja etnisen identiteetin reifikoimista. Ne eivät ilmiöinä palaudu konkreettisiin sosiaalisiin vuorovaikutusverkostoihin, valta-suhteisiin tai esineelliseen kulttuuriin, vaan ilmenevät ja niitä tuotetaan symbolisesti erilaisissa kielellisissä ilmaisuisissa, siis diskursseissa. Kertomus taas on eräs keskeisimmistä diskursiivisesti välittyvistä kielellisistä muodoista. Tämän vuoksi etnisyyttä ja etnistä identiteettiä on hedelmällistä käsitellä narratiivisin välinein.

Myös tilaan ja aikaan liittyvän etäisyyden tuottaman ongelman ratkaisussa voi narratiivisuudesta olla hyötyä. Kuten etnografia-keskustelussa on tullut ilmi, menneisyyden tai kaukaisuuden representointi on riippuvaista kirjoitusajasta ja -paikasta. Etnografiseen kirjoittamiseen vaikuttavat aina sen ajan ja paikan tyylit, genret ja konventiot. Vieraasta ja etäisestä kulttuurista kirjoitetaan yleensä ei sen omilla välineillä, vaan antropologin kulttuurin, siis länsimaisen tieteen, välineillä. Tässä mielessä voi sanoa, että kun teen tutkimusta Kanadan suomalaisista siirtolaisista, niin teen sen kuitenkin enemmän tai vähemmän kiinnittyneenä suomalaiseen antropologiaan, sosiologiaan ja perinnetieteisiin. Omassa tapauksessani ero kohteeni ja itseni välillä ei ole yhtä suuri kuin jos tutkisin vaikka jotakin Brittiläiseen Guyanaan liittyvää seikkaa. Kun siis kyse on vieraan kulttuurin merkitysten 'kääntämisestä' omalle kulttuurille kirjoittamisen avulla, niin mielestäni tällöin on järkevää ottaa lähtökohdaksi, että narratiivi on keskeinen merkityksiä välittävä tekijä kulttuurien välillä. Vaikka en universalisoisikaan niin voimakkaasti narratiivisuuden merkitystä kuin Hayden White (1987, 1, 26) tai Randall (1995, 9-12) tekevät⁹, niin narratiivisuuden kykyä välittää kulttuurien välillä tuskin voi kieltää. Siksi keskeinen kielellisen ilmaisun muoto se on.

Vielä eräs seikka, joka etnografia-keskustelun merkitystä ja antia pohdittaessa voi tulla mainituksi, on ns. 'tieteellä tappaminen'. Mary Louise Prattin (1986, 27-33) mukaan etnografisen kirjoittamisen tavoitteena on usein ollut 'tieteellä tappaminen'. Termi ja idea on peräisin Malinowskilta. Hänen aikanaan, 1920-30 -luvulla, antropologia muuttui ammattimaiseksi ja 'tieteelliseksi' tieteeksi, joka pyrki erottautumaan sille läheisistä 'epätieteellisistä' kirjallisuuden lajeista, kuten matkakirjoista, muistelmista, matkajournalismista sekä erilaisista lähetyssaarnaajien ja uudisasukkaiden kirjoittamista kuvauksista. Näiden genrejen katsottiin olevan tieteellisesti epäpäteviä ja sisältävän sekä väärää tietoa että ennakkoluuloja paikallisista asukkaista.

Malinowskille etnografian tehtävänä oli siis tappaa nämä virheelliset tiedot ja käsitkset sekä korvata ne oikealla tieteellisellä tiedolla. Näin tieteellä tappamisen keskiössä on oikean ja väärän tiedon ongelma. Pratt korostaa kuitenkin, että käsitys jonkin seikan oikeellisuudesta tai virheellisyydestä riippuu kyseisen seikan esitystavasta. Kuten jo avauskertomusten yhteydessä edellä tuli esiin, etnografiseen kirjoittamiseen on liittynyt persoonallisten narratiivien ja ainakin näennäisesti objektiivisen kuvauksen välinen ristiriita. Tyypillistä on, että persoonallinen narratiivi on joutunut väistymään 'epätieteellisenä' tieteellisempänä pidetyn ei-persoonallisen kuvauksen tieltä. Sen asemaksi on usein jäänyt oleminen mielenkiintoisena johdantona.

Tieteellä tappaminen Malinowskin tarjoamassa merkityksessä on tutkimukseni diskursiivis-narratiivisen näkökulman vastainen tietyiltä osin. Perusteluni kulkee yksinkertaisuudessaan seuraavasti: tieteellä tappaminen edellyttää 'oikeata' tietoa, jolla 'väärä' tieto voidaan korvata; diskursiivis-narratiivisen tutkimusotteen perustana on kuitenkin oletus kulttuuristen tekstien monitulkintaisuudesta¹⁰, eli mikään tulkinta ei ole lopullinen tai perimmäinen, siis 'oikea'; koska mikään tulkinta ei ole sinänsä 'oikea' tai 'väärä', ei myöskään voi olla mitään oikean ja väärän korvaavuussuhdetta perimmäisessä merkityksessä; koska väärää ei voi korvata oikealla, tieteellisemmällä tiedolla, ei tieteellä myöskään voi tappaa. Näin väittäessäni en kuitenkaan kiellä sitä, etteivätkö erilaiset todellisuutta koskevat tulkinnat olisi järjestyneet jonkinlaisiksi hierarkkisiksi muodostelmiksi tai etteikö niiden välillä tapahtuisi erilaisia kamppailuja, joissa hierarkkisia asemia pyritään muokkaamaan ja muuttamaan. Katson siten, että myös tiedon 'totuudellisuus' on sosiaalisesti konstruotua ja siten kunkin tiedon totuudellisuus määritellään erilaisissa diskursiivisissa käytännöissä.

Minä kentällä kyyläämässä¹¹

Avauskertomus on siis se osa etnografiaa, jossa tutkija on voinut irrottautua 'tieteellisen' kirjoittamisen tyylistä ja kertoa tutkimuksensa 'epävirallisesta' puolesta henkilökohtaisesti. Kerronta on keskittynyt nimenomaisesti kenttäkokemuksiin ja sen henkilökohtaisuutta on korostanut minä-muotoinen kirjoittaminen. Ennen kuin kerron lyhyesti omista kenttäkokemuksistani, on mielestäni syytä sanoa muutama sana 'tieteellisestä' ja 'epätieteellisestä' kirjoittamisesta etnografia-keskustelun puitteissa. Vaikka kenttätöiden kuvaaminen onkin ollut etnografian 'kevyempi' osa, on itse kenttätöillä ollut keskeinen merkitys etnografisen tutkimuksen laadun ja totuudellisuuden takeena. Usein nimenomaan tutkijan itsensä tekemän kenttätöiden katsottu olevan tekijä, joka on taannut tutkimuksen 'oikeellisuuden' ja luo-

tettavuuden. Tutkimuksen aineisto ja tulokset ovat siis 'aitoja' ja 'oikeita', koska tutkija itse on käynyt ne kentällä toteamassa ja dokumentoimassa. Itse kuitenkin katson, että tutkimuksen 'luotettavuus' ja 'oikeellisuus', jotka muuten ovat hyvin suhteellisia käsitteitä, eivät ensisijaisesti riipu tutkijan kentälläolosta tai -olemattomuudesta sinänsä. Pikemminkin kyse on aineistosta tehtävien tulkintojen järjestyksestä ja loogisuudesta. Lopultakin mikä tahansa aineisto on aina monitulkintainen, ja erilaisten tulkintojen hyödyllisyys ja käyttökelpoisuus määrittyy tutkimuksen kokonaisnäkökulmasta ja tavoitteesta käsin.

Omaa rooliani Torontossa ja Thunder Bayssa, eli kentällä, on vaikea kuvata vain yhdellä määreellä. En osaa asettaa itseäni perinteisiin antropologien rooleihin (Eräsaari 1995, 58-59) kaikilta osiltaan. En ollut missään vaiheessa haaksirikkoinen, joka olisi tullut adoptoiduksi ja sulautuneeksi suomalaisyhteisöön. Pelkkä haastatteluiden, videokuvausten ja jonkin asteisen osallistuvan havainnoinnin tekeminen ei sulautumiseen riitä. Koko oleskeluni ajan olin "Suomesta tullut vierailija, joka tekee jotakin tutkimusta meistä". Lisäksi haaksirikkoutunut on joutunut itselleen tuntemattomaan paikkaan. Toronto ja Thunder Bay eivät olleet edes ensikosketuksessa täysin tuntemattomia. Pohjoisamerikkalainen suurkaupunki on suomalaiselle vierailijalle suhteellisen helppo kohde. Tuttuuden merkkejä oli nähtävissä kaikkialla ympäristössä, erityisesti Thunder Bayssa, jossa suomalaisperäistä väestöä on noin 10% kaupungin koko väestöstä. Sisu II -niminen purjevere oli kaupungin rautatieaseman takana olevassa pienvenesatamassa. Sen omistaja oli alkujaan Englannista tullut opettaja, joka oli naimisissa suomalaisen kanssa. Vene oli nimetty Sisu II:ksi, koska kyseistä numeroa lukuun ottamatta kaikki Sisut I-VI olivat jo alueen venerekisterissä. Satamaan näkyi myös Keskus-nimisen ostoskeskuksen kattokyltti. Lisäksi katujen varsilla postilaatikoissa oli varsin paljon suomalaisia nimiä.

Alkuperäiskulttuurin katoamisesta huolissaan olevan tutkijan rooli on myös ollut tyypillinen antropologeille (Eräsaari 1995, 58). En kuitenkaan usko, että olisi olemassa jonkinlainen autenttinen tai alkuperäinen Kanadan suomalainen kulttuuri, joten en voi surra tai valittaa sellaisen katoamistaakaan. Tässä merkityksessä olen hylännyt myös etnisen kulttuurin uudelleen istuttamisen idean: ei ole mitään varsinaista 'aitoa' suomalaista kulttuuria, joka olisi siirtolaisten myötä siirretty Kanadan mantereelle sellaisenaan ja jonka säilymistä sellaisenaan voitaisiin varjella.

Haastattelutilanteissa jouduin erilaisiin rooleihin tapauskohtaisesti. Osalle tapaamistani ihmisistä olin jonkinlainen Antti Tuuri, joka kerää aineistoa romaania varten. Tutkijan roolissa minua taas pidettiin nimenomaan historiankirjoittajana. Ihmisen omaa elämäkertomusta koskevat haastattelut sitovat tutkijaa tutkittavaan ehkä enemmän kuin muun tyyppiset haastatte-

lut. Esimerkiksi lapsen kuolemaan tai avioeroon liittyvät teemat olivat yleisiä haastatteluissani. Äärimmillään tutkijan ja haastattelijan roolini vaihtuivat terapeutin ja kanssaeläjän rooleihin. Joissakin tapauksissa kertomukset olivat niin vaikeita ja omakohtaisia, että mieleni teki vetäytyä teemasta 'objektiivisen' tutkijan roolin suojaan. En kuitenkaan vetäytynyt, koska periaatteenani oli, että joka leikkiin ryhtyy, se leikin kestää. Juopottelukertomusten ymmärtäjäksi päädyin useammankin kerran. Ymmärtäjä minusta tuli sen vuoksi, että pyrin omasta puheestani pitämään poissa kaikenlaiset moraaliin liittyvät arvioinnit. Ymmärtäjän roolista ei ole kuitenkaan pitkä matka huijarin rooliin. Ymmärtämisestä tulee helposti pelkkä tekniikka, jolla haastateltava saadaan puhumaan vaikeistakin asioista. Huijarin roolin olen kuitenkin yrittänyt välttää sillä, että en ole käsitellyt tutkimuksessa kyseisiä vaikeita teemoja. Ne ovat ja jäävät vain haastateltavan ja minun välisiksi asioiksi.

Tutkimuksen aineistonkeruumatkan Kanadaan tein vuonna 1993. Vuoden mittaisen matkan ensimmäiset 7 kuukautta olin Torontossa ja loput 5 kuukautta Thunder Bayssä. Primaariaineisto koostuu haastatteluista. Kaikkiaan aineistoa kertyi seuraavasti. Tutkimushaastatteluista tein 98, jotka kaikki nauhoitin. Nauhatunneissa se merkitsee noin 100-115 tuntia, koska yhden haastattelun kesto vaihteli tunnin ja puolentoista välillä. Haastateltavia kertyi 55, joista Torontossa asuvia oli 25 ja Thunder Bayssä asuvia 30. Naisia oli haastateltavista yhteensä 28 (Torontossa 11 ja Thunder Bayssä 17) ja miehiä 27 (Torontossa 14 ja Thunder Bayssä 13). Ensimmäiseen siirtolaissukupolveen (Kanadaan Suomesta muuttaneita) kuuluvia haastateltavia oli yhteensä 28 (Torontossa 9 ja Thunder Bayssä 19) ja toiseen sukupolveen (Kanadassa syntyneitä) kuuluvia yhteensä 27 (Torontossa 16 ja Thunder Bayssä 11). Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta haastattelin kaikkia informanteja kahdesti. Videoaineistoa, jota ei hyödynnetä tässä tutkimuksessa, kertyi noin 12 tuntia. Se sisältää kuvataliointeja sekä informanttien kodeista että erilaisista suomalaisyhteisöjen tapahtumista ja toiminnoista. Samalla videoaineisto on toiminut ehkä jonkinlaisena kuvallisena kenttätyöpäiväkirjana.

Haastateltavat hankin ns. lumipallo-menetelmällä. Aluksi kävin paikallisissa seuroissa, järjestöissä, vanhainkodeissa, kirkoissa jne. tutustumassa niiden toimintaan. Samalla tutustuin niiden toimihenkilöihin, joilta pyysin tietoja ja suosituksia mahdollisista haastateltavista. Tehdyn haastattelun jälkeen pyysin myös haastateltavaa kertomaan toisista mahdollisista haastateltavista. Toinen tapa oli mennä erilaisiin tilaisuuksiin esittäytymään, jolloin oli mahdollista pyytää paikalla olevia ilmoittautumaan vapaaehtoisesti haastateltaviksi. Kukaan ei varsinaisesti kieltäytynyt haastattelusta. Lähes kaikki haastattelut tapahtuivat asianomaisten kotona. Valinnan kriteerit olivat melko väljät: halusin sellaisia henkilöitä, jotka ovat tulleet Kanadaan joko 1920-luvulla tai 1950-luvulla (siirtolaisia) sekä heidän lapsiaan (toisen

sukupolven Kanadan suomalaisia). Kohderyhmien valinnan perustana on se, että suurimmat siirtolaisaallot sijoittuivat kyseisille vuosikymmenille. 1930- ja 1940-luvulla ensin pulari-aika ja sitten toinen maailmansota estivät siirtolaisuuden Kanadaan. 1960-luvulta alkaen on siirtolaisten määrä pudonnut vähitellen johtuen Kanadan tiukentuneesta maahanmuuttopolitiikasta.

Haastattelujen litteroinnissa teksteiksi painotettiin puheen kirjoittamista puhutussa muodossa. Tällöin englannin (englannin ja suomenkielen sekoi-tekielei) ym. vierasperäiset sanat kirjoitettiin siinä muodossa kuin ne nauhalta kuultiin. Samoin paikannimille ei tarvinnut etsiä niiden oikeita kirjoitusasuja. Litterointityötä on tehnyt kaikkiaan viisi henkilöä. Tästä johtuu, että vierasperäisten paikkojen ym. kirjoitusasu vaihtelevat jonkin verran. Litteraatioissa on käytetty hyvin pelkistettyä koodistoa taukojen ym. merkitsemiseksi. Tauko on merkitty muutamalla peräkkäisellä pisteellä, ja välistä poistettu tekstiosuus on merkitty (...). Kaikki tekstiotteissa mainitut nimet on muutettu. Haastateltujen käyttämistä englannin sanoista keskeisimmät on selitetty tekstien lomassa hakasulkein merkittynä.

Ensimmäisellä haastattelukerralla teemana oli elämäntarina. Haastateltavat saivat kertoa elämästään suhteellisen vapaamuotoisesti, vaikka tietyt teemat oli tarkoitus käsitellä. Toisella kerralla keskityin kieleen ja etnisyyteen liittyviin teemoihin, kuten englannin kielen oppimiseen ja käsityksiin toisista etnisistä ryhmistä. Teemalistat ovat liitteenä 1. Haastattelijana pyrin puuttumaan mahdollisimman vähän puheeseen, koska tavoitteenani oli saada taiteen suhteellisen vapaata puhuntaa. Osa haastateltavista puhui paljon, jolloin osuuteni jäi vähäiseksi; osa taas puhui vähän, jolloin esitin enemmän kysymyksiä ja toin ahkerammin esiin erilaisia teemoja.

Tutkimukseni aineistoon ja sen käyttöön liittyvä kummallisuus on, että vaikka kaikkiaan käytössäni on ollut 98 Torontossa ja Thunder Bayssa vuonna 1993 tehtyä tunnista puoleentoista tuntiin kestänyttä haastattelunauhoitusta, olen kuitenkin aktiivisesti käyttänyt niistä vain viittä kokonaista ja kuudennesta poimimaani Einon ajokorttikertomus-osaa. Muu osa aineistoa on toiminut eräänlaisena tausta-ajatusten lähteenä sekä kokonaiskuvan luomisen ja tulkintojen kontrollin välineenä. Tätä kummallisuutta pohdin kuitenkin enemmän luvun 5 alussa.

Tutkimuksen juoni/tarina

Johdantoluvun loppuun haluan vielä sanoa muutaman sanan siitä tavasta ja perusteista, joilla olen tämän työn montaa koonnut. Yleisesti tämäkin tutkimus etenee perinteisen etnografian tai sosiologisen tutkimuksen juonen

mukaisesti: johdantoa seuraa teoreettinen osuus ontologisine, käsitteellisine ja metodisine pohdintoineen. Myös aiheesta tehtyä aikaisempaa tutkimusta käydään läpi. Seuraavaksi analysoidaan aineistoa eri näkökulmista, ja lopussa on päätäntö asiaan kuuluvine pohdintoineen. Näin ollen tuttua yhteiskuntatieteellisen kirjoittamisen genreä tai perinnelajia ei rikota tutkimuksen montaasin osalta. Olen kuitenkin päätenyt jakamaan tutkimukseen kahteen osaan, koska teoreettinen jakso on niin laaja. Tutkimuksessa on kuitenkin sen alku, keskiosa ja loppu oikeilla paikoillaan. En edes näe mitään erityistä syytä poiketa genrestä tässä kohden. Sen sijaan poikkeamisia tapahtuu tutkimuksen muilla alueilla, joista kenties huomattavin on poikkeaminen pohjoisamerikkalaisen valtavirtatutkimuksen tavasta ymmärtää etnisyyden ja etnisen identiteetin käsitteet. Myös aineiston analyysi perustuu varsin erilaiseen menetelmään ja tutkimusotteeseen kuin mihin Pohjois-Amerikassa on totuttu.

Mistä etnisyytutkimuksessa on kyse? John Rex (1986, 1-2) on todennut seuraavasti:

Etnisten ja 'rotujen' suhteiden tutkimus on keskittynyt sellaisiin sosiaalisiin suhteisiin, joita ilmenee samaan 'rotuun' tai etniseen ryhmittymään kuuluvien ihmisten välillä sekä eri 'rotujen' ja etnisten ryhmittymien välillä.

Tämä on kiistatta totta, mutta samalla lause on monimerkityksellinen ja kaipaa kannanottoja ja rajauksia. Tutkimukseni juoni perustuukin Rexin yleisen teesin rajaamiseen, jotta se voisi toimia tutkimuksen perustana. Laajassa mielessä tutkimuksessani on tietenkin kyse siitä, mitä Rex tarkoittaa yksilöiden, ryhmien ja muiden kollektiivien etnisyydellä. Narratiivinen näkökulma asettaa kuitenkin tiettyjä rajoituksia tapoihin, joilla etnisyyttä ymmärretään. Etnisyyden perusta tai ontologia, etniset suhteet ja vuorovaikutus sekä kollektiiviin kuulumisen tai samaistumisen ehdot voidaan määritellä hyvin monella tavalla ilman, että ne tulisivat Rexin teesin ulkopuolelle.

Olen katsonut parhaaksi lähteä liikkeelle selvittämällä joitakin narratiivisuuteen yleisesti liittyviä seikkoja. Siten luvussa 2 tarkastelen, miten narratiivit välittävät ja tuottavat inhimillistä ymmärrystä todellisuuteen, jossa ihmiset elävät. Monituiset tavat, joilla ihmiset tekevät elämäänsä merkitykselliseksi, perustuvat erilaisiin kertomuksiin. Elämästä kertominen on siis väylä, jonka avulla inhimillinen elämä tulee merkityksekkääksi. Samalla narratiivisuus tekee näistä merkityksistä kommunikoitavia ja intersubjektiviisiä. Narratiivit mahdollistavat merkitysten siirtämisen ihmisten välillä. Koska tutkimukseni perustuu Kanadan suomalaisten siirtolaismiesten omasta elämästään kertomiin tarinoihin, olen selvittänyt myös eletyn elämän ja kerrotun elämän välistä suhdetta. Tässä olen käyttänyt apunani Paul Ricoeurin ajatuksia.

Ricoeurin mukaan eletty elämä ja kerrottu elämä eivät koskaan mene täysin yksiin, mutta eletty elämä jättää kuitenkin merkkinsä kerrottuun elämään. Vaikka kerrottu elämä ei olekaan elettyä elämää, jälkimmäinen sisältää sellaiset symbolit ja koodit, jotka konstituivat elämästä kertomisen.

Kielen merkitystä narratiivisessa tutkimusotteessa tuskin voi liioitella. Elämän merkityksellistäminen kertomusten kautta perustuu kieleen. Siten olen katsonut tarpeelliseksi selvittää kielen tapoja tuottaa merkityksiä. Kun kyseessä on haastatteluaineistoa käyttävä narratiivinen tutkimus, on diskurssin käsite erityisen keskeinen. Diskurssilla ymmärrän ricoeurilaisittain *kiellettä tapahtumista*, joka tulee erottaa niin virtuaalisesti olemassa olevasta kielijärjestelmästä, kuin konkreettisesti olemassa olevasta tekstistä. Kielijärjestelmän ero diskurssiin on siinä, että se aktuaalistuu ja tulee näkyväksi diskurssissa. Diskurssin ja tekstin erona taas on, että diskurssi on ajallisesti katoavaa, mutta teksti pysyvää. Diskurssi tulee siten kiinnittää tai inskriptoida tekstiksi, jotta se saavuttaisi ajallisen pysyvyyden ja siihen voitaisiin palata yhä uudelleen. Tästähän haastattelututkimuksessa on kyse: haastattelutilanteen puhuttu diskurssi katoaa tilanteen kadotessa, mutta haastattelupuheen taltioiminen nauhalle ja kirjoitettuun muotoon muuntaa sen säilyväksi tekstiksi.

Tämän lisäksi olen esitellyt asiaa, jota voi kutsua narratiivisuuden kielio-piksi. Sen keskeisiä käsitteitä ovat tarina, juoni, henkilöhahmo, kertoja, kertomuksen aika ja subjekti. Jokaisella kertomuksella on oma tarinansa, kertojansa ja henkilöhahmonsensa, jotka tuottavat sille identiteetin. Näiden peruselementtien avulla se voidaan erottaa muista kertomuksista. Olen katsonut tarpeelliseksi esitellä kyseisiä termejä suhteellisen laajasti, koska tällöin lukijalla on mahdollisuus arvioida narratiivista tutkimusotetta myös käytännön tutkimuksen tasolla. Luvun 2 alkuosa nimittäin painottuu selvästi yleisempiin teoreettisiin seikkoihin.

Luvun 2 loppuosaan olen liittänyt käytännön esimerkin siitä, miten narratiivista tutkimusotetta voi käyttää. Olen valinnut esimerkkioitteen tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääneestä naishaastattelusta, jonka kautta tarkastelen seuraavia seikkoja: haastattelupuheen (diskurssi) muuttuminen (inskriptointi) haastattelutekstiksi (teksti), haastattelutekstin tulkinnan ehto- ja tutkijan ja hänen tutkimuksensa lukijoiden välistä suhdetta.

Luvussa 3 pohdin etnisyyden käsitettä. Keskityn kuitenkin pääsääntöisesti pohjoisamerikkalaisiin teorioihin, koska tutkimukseni käsittelee sikäläisiä oloja. Tavoitteenani on ottaa kantaa tapoihin, joilla etnisyyttä on ymmärretty ja määritellä käsite narratiiviseen tutkimukseen soveltuvaksi. Luvun juonen kannalta tämä merkitsee, että aloitan sellaisten näkemysten kritiikistä, jotka palauttavat etnisyyden joko ihmisen biologiaan tai jonkinlaiseksi naturalistiseksi tai essentialistiseksi perusolemukseksi. Koska narratiivisessa etni-

sydässä on kyse kulttuurin kenttään kuuluvasta merkitysten annosta ja tuottamisesta, en pidä esimerkiksi sosiobiologisia näkemyksiä käyttökelpoisina etnisyytutkimuksessa. Myöskään sellaiset näkemykset etnisyydestä, joissa sitä mitataan erilaisten näkyvien tunnusmerkkien, 'kulttuuripiirteiden', avulla, eivät sovellu sellaisenaan, ilman kehittelyä, narratiiviseen tutkimukseen. Lisäksi kyseessä on varsin poikkeavat näkemykset kulttuurin käsitteestä. Kulttuuripiirreteorioissa kulttuuri ymmärretään yleensä erilaisten näkyvien ominaisuuksien joukoiksi, jotka erottavat yhteisöjä ja ryhmitymiä toisistaan. Narratiivinen tutkimus edellyttää kulttuurin käsittämistä merkitysjärjestelmäksi, jonka avulla ihmiset tekevät maailmaansa ja todellisuuttaan itselleen ja toisille ymmärrettäväksi ja kommunikoitavaksi. John Rexin lausumaan viitaten voi todeta, että kyllä narratiivisessakin tutkimuksessa on kyse sosiaalisista suhteista, mutta niitä ei ymmärretä konkreettisiksi vuoro vaikutusverkostoiksi, vaan kertomuksissa esiintyviksi henkilöhahmojen välisiksi suhteiksi. Luvun lopuksi esittelen Ricoeurin narratiivisen identiteetin käsitteeseen perustuvan sovellutuksen etnisyydelle ja etniselle identiteetille.

Aineiston analyysiosuuden, luvut 4 ja 5, olen rakentanut narratiivisuuden kieliopin välineiden ympärille. Kussakin luvussa tarkastelen Kanadan suomalaisuuden eri ulottuvuuksia tiettyjen narratiivisten välineiden avulla. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on olla jonkinlainen pilottitutkimus tai avaus etnisyyden narratiiviselle tutkimukselle. Olen halunnut viedä narratiivisen tutkimusotteen ohjelmallisesti läpi koko työn. Tämä on kuitenkin laajentanut teoreettista ja metodista osaa, mutta rajoittanut empiirisen osan laajuutta. Tässä kohden haluan painottaa myös tutkimukseni sukupuolirajauksia. Tämän tutkimuksen empiirinen aineisto kohdistuu vain ja ainoastaan siirtolaismiehiin. Tämä rajaus ei kuitenkaan estä minua puhumasta joissakin yhteyksissä myös yleisesti etnisyydestä tai Kanadan suomalaisista siirtolaisista. Lisäksi katson, että tutkimusotettani ja sen pohjalta tekemiäni päätelmiä voidaan soveltaa joiltakin osin myös siirtolaisnaisia koskevaan tutkimukseen.

Luvussa 4 lähdän liikkeelle kysymällä kuinka kertomus voi olla etninen? Olen poiminut haastatteluaineistostani kertomuksen, jossa toisen maailmansodan jälkeen tullut suomalaissiirtolainen kertoo, kuinka eräs vanhemman ikäluokan, eli 1920-luvulla tullut, siirtolainen saa ajokortin kertojan avustuksella. Olen nimennyt tarinan Eion ajokortinhankinta kertomukseksi. Eino nimi esiintyy siksi, että kertoja käyttää kertomastaan henkilöahmosta kyseistä erisnimeä. Ajokortin hankintakertomuksesta pyrin osoittamaan sellaiset kohdat, joissa kertomus toimii etnisenä identiteetikertomuksena. Toisin sanoen osoitan siis sellaiset kohdat, joissa kertomus saa etnisiä merkityksiä.

Tässä tarkastelussa keskityn kertomuksen tarinaan ja henkilöhahmoihin. Tarinan juonianalyysillä katson voivani osoittaa tarinasta kohdat, jotka ovat etnisesti merkityksellisiä. Henkilöhahmojen ominaisuuksien analyysin kautta taas pyrin tuomaan esiin sellaisia ominaispiirteitä, joiden kautta Kanadan suomalaismiesten itseymmärrys määrittyy. Ideani on, että kertoessaan tarinaa Einon ajokortin hankinnasta, kertoja tulee samalla tuottamuksellisesti kertoneeksi siitä, miten eri suomalaissiirtolaisten ikäluokat ovat Kanadaan sopeutuneet. Kyse on siis kahden eri ikäluokan välisestä identiteettikamppailusta. Siitä, miten he paikantavat itseään uudessa yhteiskunnassa, johon on pakko tavalla tai toisella mukautua. Kertomuksen Eino saa osakseen toimia 1920-luvulla tulleiden suomalaismiesten arkkityyppinä. Tällaisessa tutkimusasetelmassa piilee narratiivisen tutkimusotteen anti ja edut. Analysoimalla henkilöhahmojen toimintaa tarinan juonen puitteissa voidaan tarkastella myös kollektiivisen etnisen identiteetin tuottamista yleisemmällä tasolla.

Jos ajokorttitarinassa 1920-luvulla tulleita siirtolaismiehiä määriteltiin yksinomaan toisen maailmansodan jälkeisen ikäluokan ehdoilla, niin luvussa 5 käänän huomion siihen, miten vanhempi polvi määrittelee itseään. Tarkastelun kohteina ovat tällöin vanhemman ikäluokan siirtolaismiesten omat elämäkertomukset. 1920-luvulla itsenäisesti ilman vanhempiaan tulleita miehiä oli aineistossani viisi, jotka otin mukaan ensivaiheen analyysiin. Taustoitan aluksi heidän kertomustensa kautta niitä sosio-historiallisia konteksteja, joissa heidän elämäkertomuksensa tapahtuu. Tarkempaan analyysiin olen valinnut heistä kaksi. Tällöin tarkastelun kohteena ovat kerronnalliset tavat, joilla he omaa elämäänsä kertovat.

Etnisyysteoreettisesti pyrin puuttumaan keskusteluun etnisyyden säilymisestä ja sen ehdoista. Tätä seikkaa koskeva tutkimus on painottanut, että etnisyyden säilyminen pitkälti identiteettien tasolla, eikä niinkään näkyvinä kulttuuripiirteinä, asumisen keskittymisenä tai konkreettisena vuorovaikutuksena. Oma esitykseni on, että etnisyyden ja etnisen identiteetin pysyvyys tai säilyminen ikäluokasta ja sukupolvesta toiseen on tekemisissä narratiivisuuden kanssa. Kertomukset, joissa siis etnistä identiteettiä tuotetaan, ovat keskeinen identiteettejä välittävä tekijä. Etnisyyden säilymisen problematiikkaa voidaan lähestyä monella tapaa, mutta tässä tutkimuksessa olen päättänyt katsastamaan kahteen eri ikäluokkaan, 1920-luvulla ja toisen maailmansodan jälkeen tulleiden, kuuluvien kertojien versioita vanhemmasta ikäluokasta. Kysyn siis, mitä 1920-luvulla Kanadaan tulleiden suomalaismiesten itseymmärryksestä siivilöityy myöhäisemmän ikäluokan edustajan kertomukseen.

OSA I

2. JOHDATUS NARRATIIVISEEN TUTKIMUKSEEN

Tämä luku jakautuu sisällöllisesti kahteen osaan. Ensinnäkin tarkastelen niitä ontologisia sitoumuksia, joihin tutkimuksen diskursiivis-narratiivinen ote johtaa. Kukin tutkimusote edellyttää oman ontologisen perustansa tarkastelua ja määrittelyä monella tasolla. Kaikkein yleisimmillään on kyse maailmasta ja todellisuudesta, jossa ihmiset elävät. Diskursiivis-narratiivinen ote ei käy yksiin minkä tahansa todellisuuskäsityksen kanssa. Kielen asema todellisuuden ja maailman merkitysten tuottamisen välineenä on narratiivis-diskursiivisessa tutkimusotteessa keskeinen.

Toiseksi, tarkastelun kohteena ovat sitoumukset, joihin tutkimusasetelmani johtaa aineistoni kohdalla. Kun tutkimuksen lähtökohtaoletuksena on, että todellisuus on kielellisesti välittyntä, on syytä olla tietoinen kyseisen välittävän tekijän luonteen ja ominaisuuksien lisäksi myös siitä, miten nämä ominaisuudet vaikuttavat tarkasteltavaan aineistoon. Koska kyseessä on haastatteluaineisto, siis alunperin puhuttua kieltä, ei näkökulma kieleen voi olla merkityksetön suhteessa aineistoon otettavaan näkökulmaan.

Haluan lähteä liikkeelle samasta Clifford Geertzin (1973, 5) toteamuksesta kuin lisensiaatintyössäni, eli 'ihminen on itse kutomissaan merkitysverkostoissa elävä eläin'. Lisensiaatintyössäni (Sintonen 1995) en kuitenkaan pysähtynyt pohtimaan kyseistä toteamusta kovinkaan pitkään, vaan sovelsin sitä suhteellisen suoraviivaisesti. Ajatukseni oli, että etnisyyteen liittyvät merkitykset muodostavat oman merkitysjärjestelmänsä, joka on yleisemmän verkoston alainen. Kuitenkin Geertzin toteamus on luonteeltaan pikemminkin ontologinen kuin metodologinen, ja siten se avaa ovia moniin suuntiin.

Ihminen tekee maailmansa ymmärrettäväksi merkityksiä tuottamalla. On siis oleellista kysyä, mikä tai millainen tämä maailma on? Tämän tutkimuksen kohdalla kyse on *narratiivisesta maailmasta*. Tämän ohella voidaan pohdita merkitysten luonnetta kysymällä miten ne syntyvät tai miten niitä tuotetaan. Tällöin pohditaan kielen asemaa merkitysten tuottamisessa, erityisesti kielen diskursiivista ulottuvuutta. Merkityksiä tuotetaan kieltä käytettäessä, diskursiivisesti. Lisäksi voidaan kysyä, miten nämä maailmaan liittyvät mer-

kitykset välittyvät ihmiseltä toiselle kollektiivisesti? Tämä edellyttää intersubjektiiivisuuden pohdintaa. On siis olemassa maailma, jolle tuotetaan kielen kautta merkityksiä, ja jotka sitten välittyvät kollektiivisesti ihmisiltä toisille. Ihmisen erityiseen 'eläinluonteeseen' en katso tarpeelliseksi puuttua, vaikka ihminen onkin elollisena olentona osa luontoa ja 'eläinkunnan' jäsen biologisessa merkityksessä. Kuitenkin ihminen poikkeaa muusta elollisesta luonnosta siten, että on merkityksiä tuottava ja niiden kautta elävä 'eläin'. Laajassa mielessä voidaan sanoa, että inhimillinen elämä on ontologisesti narratiivista (Somers & Gibson 1994, 38). Narratiivisuus ei ole pelkästään representationaalista siten, että kyse olisi vain kertomuksellisesta tavasta esittää ja siirtää tietoa, vaan sosiaalinen elämä on itsessään narratiivista. Narratiivisuus on sosiaalisen elämän ontologinen olosuhde.

Millaista maailmaa tai todellisuutta narratiivinen näkökulma edellyttää tai vaatii? Yleisesti, ja Randallia (1996, 33-35) seuraten, maailma voi olla joko suljettu tai avoin (Randall käyttää termiä *universumi*). Randall viittaa näihin kahteen maailmankäsityksen ääripäähän pohtiessaan kahden käsitteen, itsen aktualisoimisen ja luomisen (engl. *self-actualization* ja *self-creation*), välistä eroa. Suljetun maailman ominaisuutena on deterministisyys, kaikki on siis ennalta määrätty. Ennalta määrättyvyys perustuu siihen, että kaikki rakennuspalikat ovat jo olemassa ja järjestelemällä tai rakentamalla niitä uudelleen ei voida tuottaa mitään aidosti uutta. Ihmisen ja tieteenkin tehtävänä on nimenomaan asioiden paljastaminen tai löytäminen. Tällainen näkemys on ollut ominainen luonnontieteille. Avoinen maailman tulevaisuus taas on ennustamaton ja jonkin uuden (novelty) luominen on ainakin periaatteessa mahdollista.

Suljetun ja avoimen välistä eroa voidaan havainnollistaa esimerkiksi tammenterhosta. Tammipuu on tammenterhon ainoa tulevaisuus, eräänlainen menneisyyden tulevaisuus, koska se on tiedetty. Myös ihmisellä on tulevaisuus, mutta ei samassa merkityksessä kuin tammenterholla. Ihmisen tulevaisuus on 'tulevaisuuden tulevaisuus', koska se on tuntematon. Ihmisen tulevaisuus ei siis ole 'ohjelmoitu' ennakolta, kuten tammenterhon. Randall (mt., 34) ymmärtää itsen aktualisoimisen kuuluvan suljetun maailman piiriin, jotain aktualisoidaan jostakin jo olemassa olevasta. Vastaavasti itsen luominen kuuluu avoimen maailman piiriin, koska luomisen keskeisenä elementtinä on jonkin aidosti uuden, ei ennalta määrätyn, tuottaminen. Tässä kuvatussa merkityksessä narratiivista maailmaa voidaan pitää avoimena. Tuonempana kielen käsittelyn yhteydessä esitän tarkemmat perustelut narratiivisen maailman avoimuudelle. Tässä vaiheessa riittää kahden seikan toteaminen. Kieli on tekijä, jonka kautta maailma välittyy narratiivisesti ihmiseltä toiselle. Kieli niin järjestelmänä kuin varsinkin diskurssina on myös itsessään avoin merkitysten tuottaja ja välittäjä. Siten kielen kautta konstruoituvat

merkitykset elämälle ja todellisuudelle ovat luonteeltaan avoimia, ei ennalta tiedettyjä, saati määrättyjä.

Ihmisen suhde todellisuuteen tai maailmaan on narratiivinen. Vaikka ihminen elää elämäänsä lihallisena olentona biologisessa mielessä, on hänen tapansa tehdä maailmaa merkitykselliseksi kielellinen. Narratiivisuus, kerronnallisuus, kiinnittyminen nimenomaan kielen merkityksiä tuottavaan luonteeseen. Ihminen merkityksellistää maailmaa tuottamalla siitä kertomuksia ja kertomalla niitä toisille ihmisille. Näihin tarinoiniin liitetään tietoa, kokemuksia ja tunteita, jotka sitten välitetään toisille ihmisille. (Lehtonen 1996, 16) Myös tapa, jolla ihminen yksilönä tuottaa tai luo itseään, on narratiivinen. Pohtiessamme itseämme teemme sen nimenomaan kertomusten kautta. Nämä kertomukset ovat valikoituja osia tai yhteenvetoja joistakin tietyistä osista koko elämämme tarinaa. Siten yksilöllinen itseymmärrys konstituoituu kuhunkin tilanteeseen sopivista elämäntarinan segmenteistä. Tästä seuraa keskeisesti, että yksilön itseymmärrys ei ole vakaa ja pysyvä ykseys, vaan dynaaminen ja tilannekohtainen; siis historiallinen ja spatiaalinen. (Randall 1995, 43-44) Ihmisen narratiivinen ja kielellinen suhde maailmaan ei kuitenkaan estä jonkinlaisen reaali maailman olemassaoloa. Erilaiset luontoon kuuluvat maantieteelliset kohteet tai ihmisen itsensä tekemät esineet ovat olemassa fyysisinä objekteina kielestä riippumatta, mutta merkityksiä ne voivat saada vain kielen ja narraation kautta. Tässä yhteydessä voisi puhua kahdesta maailmasta: fyysisten objektien aineellisesta maailmasta sekä kielen avulla tuotetusta vasta ja merkityksiä saavasta narratiivisesta maailmasta.

Elämisen ja kertomisen välinen kanjoni

Ihminen elää siis maailmassa, jonka hän merkityksellistää kielellisesti tuottamalla siitä erilaisia kertomuksia. Mikä sitten on elämisen ja kertomisen välinen suhde? Tätä suhdetta pohtiessaan Ricoeur (1991a, 20-21) lähtee liikkeelle toteamuksesta 'kertomukset kerrotaan, ei eletä; elämä eletään, ei kerrota'. Näin ollen ihmisen eläminen biologisena olentona maailmassa olisi siis jotakin perusteellisesti ja palauttamattomasti toista kuin ne kertomukset, jotka tästä elämästä kerrotaan. Elämisen ja kertomisen välillä näyttäisi olevan ylittämätön kuilu. Ricoeurille elämisen ja kertomisen välinen suhde on näin määriteltyinä liian yksinkertaistava. Narratiivisuus rajataan liian jyrkästi vain fiktion kentälle, ikään kuin sillä ei olisi mitään tekemistä eletyn elämän kokemusten kanssa. (mt., 20) Tämän tutkimuksen kannalta elämän ja narratiivisuuden välinen suhde on merkittävä ainakin sikäli, että elämisen ja narratiivisuuden välisen siteen totaalinen katkaiseminen johtaa omituiseen asetelmaan. Ikään kuin ihmisten elämästään kertomilla tarinoilla, joista tämän tut-

kimuksen haastatteluaineisto koostuu, ei olisikaan mitään suhdetta heidän elettyyn elämäänsä. Samalla katkeaisi yhteys ihmisten identiteetin ja heidän kertomiensa elämäntarinoiden väliltä. Vaikka jossakin mielessä voidaankin sanoa, että kertomukset teksteinä ja eläminen eivät palaudukaan toisiinsa ja niiden välillä vallitsee ylittämätön kuilu, jotain yhteistä elämisellä ja narratiivisuudella täytyy kuitenkin olla. Seuraavassa esitän omalle tutkimusasetelmalleni mielekkään siteen elämän ja narratiivisuuden välille. Tämä esitys perustuu Ricoeurin (1991a) ideoihin.

Aristoteleen *Poetiikasta* periytyvä juonellistamisen käsite (engl. *plotment*, kreik. *muthos*) on Ricoeurille (mt., 20-21, myös Ricoeur 1991c, 4-6) keskeinen elämisen ja kertomisen suhteen tarkastelussa. Kreikan *muthos* tarkoittaa sekä faabelia eli mielikuvitustarinaa että juonta merkityksessä hyvin rakennettu tarina. Ricoeur keskittyy jälkimmäiseen merkitykseen. Aristoteleen mukaisesti juonta ei tule ymmärtää staattisena rakenteena, vaan dynaamisena ja integroivana operaationa, joka tuottaa kertomukselle identiteetin. Siten kyseessä on operaatio, jota voi kuvata 'juonen muotoon muokkaamisena', nimenomaan juonellistamisena. Juonellistamisen kautta kerrotusta tarinasta tulee yksi ja yhtenäinen, tietty tarina.

Tarinaan liittyy kolmenlaista jännitettä, joita juonellistamisella pyritään purkamaan. Tarina koostuu useista tapahtumista, jotka juoni sitoo yhdeksi tarinaksi. Siten ensimmäinen jännite syntyy siitä, että tapahtumia on useita, mutta tarina on yksi, yhtenäinen ja kokonainen. Tarinaan kuuluva tapahtuma ei näin ollen ole mikä tahansa tapaus, vaan tarinan osana sillä on integratiivinen ulottuvuus. Se osallistuu narraatioprosessiin olemalla osa tarinan alun ja lopun välistä organisaatiota. Toinen jännite syntyy tarinan yhdenmukaisuuden ja ristiriitaisuuden välille. Sen lisäksi, että tarinaan kuuluu useita tapahtumia, nämä tapahtumat ovat heterogeenisiä. Juonellistamisen kautta yhdistyvät erilaiset tapahtumat, jotka voivat olla paljastuksia, sovittuja tai sattumanvaraisia tapaamisia, erilaisia olosuhteita ja tilanteita, toimijoiden välistä vuorovaikutusta yhteistyöstä konfliktiin, tarkoitettuja tai tarkoittamattomia toiminnan tuloksia jne. Tarinan tapahtumilla ei siis itsessään ole luonnollista yhteyttä, vaan niiden integratiivinen ulottuvuus syntyy juonellistamisprosessin kautta. Yksittäisen tarinan juonen voidaan sanoa olevan yhtäaikaaisesti sekä yhdenmukainen että ristiriitainen, ja juonellistaminen on heterogeenisten tapahtumien synteisiä.

Kolmas jännite liittyy kertomuksen aikaan. Ricoeurin (mt., 22) mukaan kaikissa kerrotuissa tarinoissa on kahdenlaista aikaa. Aika on tapahtumien peräkkäisyyttä, joka on avointa ja teoreettisesti päättymätöntä. Aina voidaan kysyä mitä sitten tapahtui tai mitä sen jälkeen tapahtui. Tarinassa on myös jotain pysyvää ja sulkeutuvaa aikaa, josta syntyy tarinan konfiguraatio, sen hahmo tai ääriviivat. Näin ollen ajan näkökulmasta tarinan sepittäminen on

konfiguraation tuottamista jatkuvuudesta. Aika sekä virtaa ohitse että se pysyy. Juonellista tarinaa voidaan siis pitää ajallisena kokonaisuutena, joka syntyy, kun aika siirtymänä (tapahtumasta toiseen) ja pysyvyytenä yhdistyvät kerroksen kautta.

Kokoavasti voidaan todeta, että juonellistaminen ymmärrettynä heterogeenisen synteeksi sisältää kolme piirrettä: juoni välittää useiden tapahtumien ja yhden tarinan välistä jännitettä; tarinan yhdenmukaisuus ylittää sen ristiriitaisuuden; jatkuvuuden ja konfiguraation välinen kilpailu tarinan ajassa. Tarinan yhdenmukaisuuden ensisijaisuutta suhteessa sen ristiriitaisuuteen selittää se, että tarinan kokoonpano tulee ymmärrettäväksi sitä seurattaessa. Tarinan seuraamista ohjaavat erilaiset odotukset sen lopputuloksesta. Odotuksia voidaan muokata tarinan kestäessä, mutta keskeistä on, että ne käyvät yksiin tarinan tuloksen kanssa. Siten huomio kiinnittyy enemmän lopputuloksen ja odotusten yhdenmukaisuuteen kuin tarinan odottamattomiin ja ristiriitaisiin ominaisuuksiin. (mt., 21-22)

Edellä kuvattu juonellistamisen analyysi tuo esiin ne tekijät, joiden avulla Ricoeur katsoo elämän ja kertomuksen lähestyvän toisiaan. Analyysissään Ricoeur (mt., 26-29) tarkastelee erikseen sekä kertomusta että elämää ja tuo esiin ne tavat, joilla ne toinen toistaan lähestyvät. Ensin kohteena on kertomus. Hänen keskeinen väitteensä on, ettei mikään kertomus tai teksti ole itsessään täydellinen, vaan se täydellistyy vasta lukemisen kautta (mt., 26). Toisin sanoen kertomuksen sepittäminen ja konfiguraatio saavat lopullisen hahmonsä vastaa lukemisaktissa, jossa tekstin maailma ja lukijan maailma kohtaavat. Puhumalla nimenomaisesti tekstin maailmasta viitataan kunkin kirjallisen teoksen avaamaan kokemushorisonttiin: maailmaan, jossa olisi mahdollista elää. Tekstiä ja siten myös kertomusta voidaan näin ollen pitää jonkin toisen ja uuden maailman projektiona, maailman joka ei ole sama missä elämme. Tämän toisen maailman horisontti tapahtumiseen, henkilö-hahmoiseen ja toimintoihin tulee avatuksi lukemisaktissa. Tekstiä omaksumuksessaan lukija liittyy itsensä mielikuvituksensa avulla tekstin kokemushorisonttiin, ja samalla siitä tulee osa hänen omaa toimintaansa. Lukemisaktissa tapahtuva kokemushorisontin avaaminen ja muuntuminen elämiseen kuuluvaksi toiminnaksi on siis tekijä, jonka kautta kertomus lähestyy elämää. Kuten Ricoeur (mt., 27) ytimekkäästi toteaa: tarinat kerrotaan, mutta ne ne myös eletään mielikuvituksessa. Seuraavaksi tulee tietenkin kysyä, miten elämä lähestyy kertomusta?

Ricoeur (mt., 27-30) haluaa myös osin kyseenalaistaa edellisen itsestään selvältä tuntuvan väitteen, että elämä eletään, ei kerrota. Elämän suunnasta katsottuna lähtökohtana toiminta, joka konstituoii elämänkudoksen. Kertomuksen tehtävä taas on matkia tai jäljitellä toimintaa luovasti. Jo Aristoteleen kertomuksen määritelmään kuuluu, että se on toiminnan jäljittelyä,

mimesis praxeos. Seuraavaksi tulee etsiä elämän kokemuksista ja toiminnasta sellaisia kohtia, joissa toiminta ja kertomukset kietoutuvat toisiinsa. Niitä Ricoeur esittelee kolme. Ensinnä, ihmisen elämä eroaa eläinten elämästä sikäli, että ihmiset ymmärtävät toimintaansa kielen kautta. Luonnolliset kielet tarjoavat lukuisia ilmaisullisia ja käsitteellisiä mahdollisuuksia erottaa toiminta pelkämästä fyysisestä liikkeestä tai psykofyysisestä käyttäytymisestä. Kielten tarjoamat käsitejärjestelmät mahdollistavat ymmärtämyksen, jolla voidaan erottaa erilaisia toiminnan tyyppisiä tai lajeja, kuten pyrkimyksiä, projekteja, olosuhteita jne. Tämä käsitteistö muodostaa verkoston, jota Ricoeur (mt., 28) nimittää toiminnan semantiikaksi. Samalla verkosto sisältää kaikki heterogeenisen synteessin komponentit. Sellainen ymmärrys, jossa toiminnan käsitteistö on ihmiselle tuttu ja sisäistetty, voidaan rinnastaa siihen ymmärrykseen, jolla ihminen ymmärtää tuntemiensa tarinoiden juonia. Kumpikin sisältää älyllisen ulottuvuuden, joka tuottaa heterogeenisistä komponenteista järjellistä ja ymmärrettävää kokonaisuutta, konfiguroi monimuotoisuutta.

Toiseksi, toiminnan kuvaaminen on aina symbolisesti välittyntä. Toiminnasta kertomisen ehtona on, että toiminta itsessään artikuloituu erilaisen merkkien, sääntöjen ja normien mukaan. On syytä huomata, että tässä kohden symbolisella välittyneisyydellä tarkoitetaan nimenomaan sellaista symboliikkaa, jossa toiminnan merkitykset sisältyvät itse toimintaan. Toiminta pitää sisällään siis immanentin symbolisuuden, eli toiminta on merkityksellistä jo ennen kuin siitä tuotetaan merkityksiä muilla keinoin eli puhumalla tai kirjoittamalla. (Ricoeur 1991a, 28-29)

Tämä seikka on keskeinen lähtökohta geertziläiselle tulkitsevalle antropologialle ja perusta Geertzin (1973) 'ohuen kuvauksen' ja 'tiheän kuvauksen' metodille. Geertzin (mt., 6-7) tunnetuksi tekemä 'silmäniskuesimerkki'¹² kuvaa hyvin toiminnan immanenttia symbolisuutta. Kuvitellaan, että on kaksi poikaa, joista toinen sulkee ja avaa toisen silmänsä pikaisesti. Kyseessä voi olla jokin fyysinen pakkoliike, ns. tik-liike tai merkinanto toiselle pojalle. Vaikka ulkoapäin havaittuna fyysinen liike on samannäköinen kummassakin tapauksessa, on pakkoliikkeen ja merkinannon välinen ero huomattava. Kun silmänisku kuvataan vain fyysisenä liikkeenä, silmäluomen pikaisena sulkeutumisena ja avautumisena, on kyse kameramaisesta 'ohuesta kuvauksesta'. Toisessa tapauksessa silmänisku onkin kommunikaatiota. Siinä viestitetään jokin tietty ja harkittu viesti tarkoituksella jollekin toiselle henkilölle noudattamalla sosiaalisia koodeja. Tällöin kyse ei ole kahdesta eri asiasta, silmäluomen sulkemisesta ja avaamisesta sekä merkinannosta, vaan yhdestä tapahtumasta, merkinannosta. Näin ollen toiminta itsessään, tässä tapauksessa silmänisku, sisältää symboliikan, jonka kautta toiminta merkityksellistyy ja voidaan kirjoittamalla kiinnittää tiheäksi kuvaukseksi.

Toiminnan merkityksellisyys riippuu tietenkin myös toiminnan kontekstista. Ilmiasultaan samanlaiset toiminnat voivat saada hyvinkin erilaisia merkityksiä erilaisissa konteksteissa. Sama ele, oikean käden nostaminen, voi tarkoittaa tervehtimistä, taksin kutsumista tai vaikka äänestämistä riippuen tilanteesta, jossa se esitetään (Ricoeur 1991a, 29). 'Tiheällä kuvauksella' Geertz tarkoittaa nimenomaisesti toimintaan sisältyvän symboliikan kuvaamista ja vielä siten, että toiminnan ymmärtämisen konteksti tulee myös kuvatuksi. Ricoeur (mt., 29) toteaa asian ytimekkäästi: ennen kuin symbolit tulevat ulkopuolisesti tulkituiksi, ne ovat toiminnan sisäisiä tulkitsijoita; näin ne tuottavat toiminnalle sen alkuperäisen luottavuuden. Toiminta on siis eräänlaista kvasitekstiä, jolle symbolit antavat merkitysten tuottamisen säännöt. Sääntöjen pohjalta kukin toiminta voidaan tulkita ja tehdä ymmärrettäväksi. Samalla toiminnan immanentti symboliikka tarjoaa toiminnan kuvaukselle kontekstin, jonka avulla toiminnan merkitys eri tilanteissa ja ympäristöissä voidaan erottaa ja ymmärtää.

Kolmas kohta, jossa Ricoeurin (mt., 29-31) mukaan kertomus ankkuroituu elämään, liittyy inhimillisen kokemuksen esi-narratiiviseen luonteeseen. Toiminnalla on on sellaisia ajallisia ominaisuuksia, jotka ikään kuin vaativat kertomusta. Elämästä voidaan puhua syntyvaiheessaan olevana tarinana juuri sen pre-narratiivisen luonteen vuoksi. Ihmisen arkipäivän kokemuksen kenttä sisältää yksilön elämään kuuluvia episodeja, joista voidaan puhua tarinoina, joita ei ole vielä kerrottu. Tällaisista potentiaalisista tarinoista Ricoeur (mt., 30) antaa kaksi esimerkkiä: toinen psykoanalyyttistä ja toinen oikeussalista. Psykoanalyysin lähtötilanteessa potilas tuo elämästään ilmi erilaisia fragmentteja, unia ja konfliktoituneita episodeja. Näistä hyvin monimuotoisista ja heterogeenisistä elementeistä on analyysi-istuntojen aikana tarkoitus tuottaa yhtenäinen kertomus, joka jäsentää ja konstituoi jollakin älyllisellä tavalla potilaan persoonallista identiteettiä. Näin psykoanalyysissa tuotetaan potilaalle 'elämäntarina', joka syntyy erilaisista vielä kertomattomista tarinoista. Analyysissa kertomattomat tarinat pyritään muuttamaan aktuaalisiksi tarinoiksi, kerrotuiksi tarinoiksi. Samantapainen prosessi tapahtuu myös oikeussalissa, jossa tuomari ja muut oikeuden jäsenet pyrkivät tuottamaan tutkinnan alaisesta tapahtumasta yhtenäisen kertomuksen, joka ratkaisisi syytetyn syyllisyyden. Syytetty on Ricoeurin termin mukaisesti 'kietoutunut tarinoihin', jotka ovat tapahtuneet hänelle ennen kuin koko tarinaa on kerrottu. Kyseessä on siis oikeussalissa tuotettavan tarinan esihistoria. Näiden esimerkkien perusteella voidaan esittää, että tarinan kertominen on sekundaarinen prosessi suhteessa siihen, että ihminen toimintansa kautta on 'kietoutunut' vielä kertomattomiin potentiaalsiin tarinoihin. Siten kertominen, tarinoiden seuraaminen ja ymmärtäminen ovat osa potentiaalisten tarinoiden jatkumoa.

Miten edellä kuvattu kertomuksen ja elämän suhde liittyy tutkimukseeni? Miksi elämällä ja kertomuksella tulee olla jokin yhteys tutkittaessa Kanadan suomalaisten siirtolaisten etnistä identiteettiä? Näihin kysymyksiin voidaan antaa ainakin kaksi vastausta. Ensimmäinen liittyy narratiivis-diskursiivisen tutkimusotteen yleiseen perusteluun. Toisessa on kyse narratiivisen identiteetin käsitteen ymmärtämisestä ja edelleen sen erottamisesta psykologisesta persoonallisesta tai ego-identiteetistä. Kuten Ricoeur (mt., 30-31) toteaa, hänen kertomuksen ja elämän kaksoisanalyysistaan voidaan kertovan fiktion päätellä olevan keskeinen itseymmärryksen ulottuvuus. Kun fiktio tai kertomus täydellistyy vasta elämässä (lukemisaktin yhdistäessä tekstin ja lukijan horisontit mielikuvituksen kautta) ja elämä voidaan ymmärtää vain siitä kerrottujen tarinoiden kautta (toiminta itsessään sisältää symbolit, jotka konstituivat ymmärtämisen, ja kieli tarjoaa välineet toiminnan lajien erottamiseksi), niin tällöin tarkastelun tai tutkinnan kohteeksi otettu elämä on kerrottu elämä. Toisin sanoen kerrotusta elämästä voidaan löytää kaikki juonellistamisen yhteydessä esitetyt keskeiset narratiivisuuden elementit. Ricoeur (mt., 31) korostaa ennen kaikkea yhdenmukaisuuden ja ristiriitaisuuden välistä jännitettä. Niin yksilöllinen kuin kollektiivinen itseymmärrys konstituutuu siis elämästä kerrottujen kertomusten välittämänä.

Laajassa mielessä kertomus välittää ihmisen ja maailman välistä suhdetta (tällöin on kyseessä referentiaalisuus), ihmisten suhdetta toisiin ihmisiin (kommunikaatio) sekä ihmisen suhdetta itseensä (itseymmärrys) (mt., 27). Nämä kaikki kolme välityssuhdetta ovat keskeisiä tutkittaessa etnistä identiteettiä narratiivisena konstruktiona. Etnisyys ilmiönä kuuluu siihen maailmaan, jossa ihmiset elävät ja josta ihmiset niin yksilöinä kuin kollektiivisesti tuottavat merkityksiä. Etnisyyden merkitykset tuotetaan ja ne välittyvät ihmisille narratiivisesti. Siten voidaan sanoa Geertziä mukaillen, että etnisyys on osa sitä laajaa kertomusten välittämää merkitysten verkostoa tai maailmaa, jossa ihminen elää.

Etnisyys ja etninen identiteetti ovat myös kollektiivisia ilmiöitä. Ihminen ei määrittele identiteettiään yksinäisyydessä riippumatta kulttuurin tarjoamista kontekstuaalisista kertomuksista, vaan kertomusten tulee aktualistua siten, että ne välittyvät ihmiseltä toiselle. Myös etnisyyden välittyminen ihmiseltä toiselle ja kollektiivisesti on narratiivista. Lopultakin identiteetissä on kyse niin kollektiivisesta kuin yksilöllisestäkin itsemäärittelystä. Itsemäärittelyn kohteena on ihminen yksilönä tai etninen ryhmä kollektiivina. Kummassakin tapauksessa itsemäärittely välittyy narratiivisesti. Tutkimuksen empiirisessä osassa tulen tarkastelemaan ennen kaikkea tapaa, jolla Kanadan suomalaiset siirtolaiset tuottavat etnistä itseymmärrystä uudelleen tulkitsemalla ja kertomalla kertomuksia. Tässä voidaan sanoa olevan etnisen identiteetin narratiivisen näkökulman ydin.

Psykologinen vs. narratiivinen identiteetti

Seuraavaksi tarkastelen hieman narratiivista näkökulmaa identiteetin käsitteeseen ja selostan miten se eroaa tavanomaisesta psykologisesta tavasta ymmärtää identiteettiä. Ricoeurille (mt., 32) identiteetti konstituoituu siis narratiivisesti. Identiteetin tuottaminen on konstruktivistista toimintaa, joka perustuu narratiiviselle ymmärtämiselle. Ihmiset uudelleentulkitsevat jatkuvasti kertomuksia, jotka tuottavat heille identiteetin, ja tulkintaprosessissa he käyttävät luovasti kulttuurin tarjoamia kontekstuaalisia kertomuksia. Ihminen voi toimia oman elämäntarinansa kertojana, mutta ei voi tulla sen 'kirjoittajaksi'. Tämä siksi, että kertoessaan elämästään hän voi antaa itselleen erilaisia kirjallisuudesta tuttuja 'kertojan ääniä', joista kirjalliset teokset syntyvät. Mutta 'kirjoittajaksi' hän ei voi ryhtyä, koska kertomuksissa kirjoittaja naamioituu aina kertojaksi tai kertojiksi. Toisin sanoen jotta elämästä voi kertoa, tulee kerrotulla tarinalla olla kertoja, joka soveltaa kulttuurisesti tuttuja juonia ja henkilöhahmoja kerrontaansa, tuottaen kuitenkin samalla jotakin entisistä kertomuksista poikkeavaa ja uudenlaista kertomusta. Ihmisten itseymmärrys perustuu tässä suhteessa samanlaiseen kasaantumisen tai kerrostumisen ja innovaation väliseen jännitykseen, mikä havaitaan traditioissa. On siis jotakin pysyvää ja jo olemassa olevaa, josta kuitenkin tuotetaan jotakin uutta: kulttuurisia kertomuksia uudelleentulkitsemalla tuotetaan uusia kertomuksia. Narratiivinen identiteetti konstruoituu nimenomaisesti kyseisessä jännitteessä, jota voi verrata yhdenmukaisen ja ristiriitaisen väliseen jännitteeseen. Tästä seuraa se keskeinen ero, joka erottaa narratiivisen identiteetin tavanomaisesta psykologisesta identiteetistä, jota yleisimmin kutsutaan joko persoonalliseksi identiteetiksi tai ego-identiteetiksi (Erikson 1980 [1959], 22).

Narratiivinen identiteetti viittaa subjektiviteettiin, joka ei ole epäyhäinen tapahtumien jatkumo, eikä myöskään muuttumaton substanssi. Juonellistaminen on prosessi, joka yhdistää monimuotoiset tapahtumat yhtenäiseksi identiteettikertomukseksi. Siis myös identiteetti, ja sen alalaji etninen identiteetti, tulee ymmärrettäväksi heterogeenisen synteessissä. Substantiaalinen näkökulma identiteettiin, jossa identiteetti ymmärretään minän suhteellisen pysyvänä rakenteena, on psykologialle tyypillinen. Kanadalaisen psykologin James E. Marcian (1980) identiteetin määritelmä toimikoon tässä esimerkkinä psykologisesta tavasta ymmärtää identiteetin käsitettä. Marcia (1980, 159) on määritellyt identiteetin minän rakenteeksi, joka koostuu vieteistä, kyvyistä, uskomuksista ja yksilöhistoriasta. Lisäksi identiteetti on sisäinen, itsekonstruoitava dynaaminen organisaatio. Puhuessaan minän rakenteen kehityksasteesta Marcian näkemys on lähellä Erik H. Eriksonin (1980 [1959], 22)

klassista identiteetin ideaa, jossa identiteetti nähdään yksilön jatkuvuuden ja samuuden tuottajana sekä toisista yksilöistä erottautumisen perustana. Marcia toteaa, että mitä kehittyneempi rakenne on, sitä tietoisempia yksilöt ovat omasta ainutlaatuisuudestaan, ja päin vastoin, mitä kehittymättömämpi rakenne on, sitä enemmän yksilö on hämillään itsestään suhteessa toisiin yksilöihin ja sitä enemmän yksilön täytyy nojata ulkopuolisiin lähteisiin itsensä arvioinnissa.

Marcian (1980, 159-162) käyttämä termistö viittaa identiteetin substantiaaliseen luonteeseen. Minän rakenne, sen sisältö, koostuu elementeistä, osista, komponenteista ja materiaaleista, jotka ovat tarpeita, kykyjä ja minäkuvia. Vaikka hän korostaakin rakenteen muuntuvuutta ja joustavuutta, tämä muuntuvuus ei synny narratiivisen identiteetin tapaan jatkuvasta jännitystilasta yhdenmukaisen ja ristiriitaisen välillä, vaan identiteetin eri elementtien tai osien vaihtuvuudesta. Identiteetin muutos on Marcialle sitä, että rakenteeseen otetaan uusia osia ja hylätään vanhoja. Identiteetti voi kuitenkin säilyä koko ajan ehjänä ja kehittyneenä huolimatta sen osien vaihtumisesta. Tässä mielessä identiteetti on dynaaminen kuten määritelmässä mainittiin. Myös idea ehjistä tai kokonaisista identiteetistä on keskeisesti esillä. Ihmisen kehityksen tärkein tehtävä on muodostaa itselleen ehjä identiteetti, joka auttaa häntä selviytymään elämän solmukohdissa. Hajanainen eli kriisiytynyt identiteetti nähdään ainoastaan poikkeustilana, joka tulee terapian keinoin 'parantaa', siis eheyttää. Ongelmana kuitenkin on, miten jatkuvasti muuttuva identiteetti voi olla kokonainen tai eheä? Marcian (1980, 160) vastaus ongelmaan on, että nimenomaisesti minän rakenne voi pysyä ehjänä huolimatta sen komponenttien vaihtumisesta. Komponenttien muutokset, identiteetikriisit, voivat jopa kasvattaa ja vahvistaa identiteettiä edelleen. Siten näin ymmärrettyä identiteetti tuottaa koherentin ja yhtenäisen subjektiviteetin.

Narratiivisesta näkökulmasta identiteetin tuottama subjektiviteetti ei voi olla yhtenäinen ja eheä. Identiteetti konstruoituu kertomusten kautta, jotka ovat luonteeltaan jännitteisiä, kuten edellä on todettu. Myös kulttuuritutkimuksen piirissä on esitetty näkemyksiä, jotka painottavat identiteetin hajanaisuutta ja jatkuvaa vaillinaisuutta. Identiteetti nähdään ikuiseen haajaannukseen tuomittuna, koska identiteettiin itseensä sisältyy seikkoja, jotka vastustavat sen eheytymistä (Hall 1996, 4-6). Ehkä keskeisin niistä on, että identiteetti määrittyy erojen kautta, ei niiden ulkopuolella. Tämä tarkoittaa, että identiteetti merkitsee sisään- ja ulossulkemisen paikkoja. Itsen määrittely sen pohjalta mitä itse on, ei ole mahdollista, koska se mitä itse on, määrittyy aina sen mukaan mitä se ei ole. Siten Kanadan suomalaisuus määrittyy suhteessa kanadalaisuuteen, Kanadan ranskalaisuuteen, intiaaneihin, inuiteihin jne. Näin identiteetti voi konstruoitua vain suhteessa toiseen, siihen mitä itse ei ole tai mistä on puute. Kaikkiaan identiteetit toimivat iden-

tifikaation ja kiinnittymisen pisteinä vain sen vuoksi, että niillä on kapasiteettia poissulkea. Jokaisella identiteetillä on marginaalinsa tai ulkopuolisensa. Se ykseys, sisäinen homogeenisuus, jota identiteetti pitää perustavanlaatuisena, ei ole luonnollinen, vaan sulkemisen konstruoitu muoto (Hall 1996, 5).

Myös konstruktionistisesta näkökulmasta singulaarinen ja harmoninen identiteettikäsitelmä näyttyy kyseenalaisena. Niin kollektiivinen kuin yksilöllinen identiteetti nähdään epätäydellisenä, fragmentoituneena ja vastakohtaisuuksista koostuvana. (Calhoun 1994, 13-14) Psykologinen identiteetti kuitenkin käsitetään konstruktionistisen näkökulman vastaisesti luonnolliseksi, koska sen oletetaan olevan osa ihmisen psyyken perimmäistä rakennetta. Narratiivisesta näkökulmasta katsottuna identiteetti tai identiteetit konstruoidut sosiaalisissa neuvotteluissa kielen käytön yhteydessä. Luvun alussa kuvatulla maailman avoimuuden idealla on yhteys myös identiteetin käsitteeseen. Voidaan sanoa, että psykologisesti ymmärretty identiteetti on suljettu identiteetti, joka eheytyy ja/tai täydellistyy ihmisen elämänkaaren kehitysvaiheiden myötä. Narratiivinen identiteetti taas on avoin sikäli, että se konstruoidaan yhdenmukaisen ja ristiriitaisen välisessä jännitteessä. Siten sen konstruktio on loppumaton ja avointa.

Kielen maailma

Seuraavaksi käsittelemme kieltä ja sen luonnetta merkitysten tuottajana sekä narratiivisuuden 'kielioppia'. Jälkimmäisellä tarkoitan yksinkertaisesti niitä kielen antamia välineitä, joista kerronnallisuus ja kertomukset syntyvät. Koska edellä olen esittänyt, että ihminen ymmärtää maailmaa, todellisuutta, toisia ihmisiä ja itseään narratiivisesti, on luonnollista selostaa vielä yksityiskohteisemmin mitä narratiivisuudella tarkoitetaan. Yleisesti ottaen narratiivisuus kytkeytyy kieleen ja erityisesti sen aktuaaliseen käyttöön. Siten on syytä pohtia kielen asemaa ja merkitystä inhimillisen ymmärtämyksen välineenä. Kielen yleisen luonteen lisäksi haluan ottaa kantaa diskurssin, kielijärjestelmän, tekstin, puheen, kertomuksen, tarinan, faktan ja fiktion käsitteisiin, joiden määritelmät ja merkitykset vaihtelevat käyttäjästä ja käyttöyhteydestä riippuen. Käsitteet muodostavat keskenään pareja siten, että kielestä puhutaan yleensä sekä järjestelmänä että diskurssina, kirjoitettuna ja/tai puhuttuna kielenä sekä narratiivisuuden yhteydessä kertomuksina tai tarinoina ja dokumentteina (fakta) tai fiktioina.

Kielen merkitystä inhimilliselle elämälle voi tuskin liioitella. Kielen kautta ihminen merkityksellistää maailmaansa, kommunikoi toisten ihmisten kanssa 'intermaailmassa' ja ymmärtää itseään. Kielen avulla tuotetaan merkitysverkosto, johon luvun alussa viittasin Geertz-sitaatilla. Kielelle on keskeistä,

että sen kautta tuotetaan elämälle merkityksiä, se ei ole vain asioita nimeävä objektiiviselta näyttävä väline. Todellisuus itsessään ei ole rakentunut ja jäsentynyt luokiksi, ilmiöiksi ja tapahtumiksi, vaan nämä merkitykset tuotetaan kielellisesti (Lehtonen 1996, 30). Sama tilanne tai tapaus voidaan muuntaa aivan erilaiseksi todellisuudeksi vaihtamalla sen kertomisen ilmaisutapaa. Ajatellaanpa vaikka ilmaisua 'hän taisteli elämästään kolme tuntia sairaalassa', jota prinsessa Dianalle ensiapua antanut lääkäri käytti ilmoittaessaan Dianan kuolemasta tämän kuolemaan johtaneen auto-onnettomuuden jälkeen¹³. Voimme kuvitella, tai ricoeurilaisittain elää tämän kertomuksen mielikuvituksessamme, urhoollisen prinsessan 'taistelevan' (sotatermistöstä lainattu ylväs metafora) loppuunsa saakka sairaalan leikkaussalissa, kunnes hänen on taivuttava kuoleman ylivoiman edessä. Lisäksi taistelu on ollut tietoisista ja tavoitteellista. Ilmaus tuottaa siis tietynlaisen mielikuvan tapahtumasta, todellisuuden, joka sopii palvotulle prinsessalle. Kokonaan toisenlainen todellisuus olisi syntynyt, jos kyseinen lääkäri olisi todennut arkisempaan sävyyn seuraavasti: 'hän (se) oli valmista tavaraa jo tänne sairaalaan tuotaessa'. Kumpikin ilmaisu kertoo sen, että Dianalla ei ollut varsinaisesti mahdollisuuksia selviytyä ja kuolema oli vain ajan kysymys. Kuitenkin ilmaisujen tuottamat mielikuvat tapahtuneesta poikkeavat toisistaan kuin yö ja päivä.

Kielen todellisuutta tuottava ominaisuus kytkeytyy sen kykyyn tuottaa erotteluja ja yhtäläisyyksiä (Lehtonen 1996, 36-37). Sanoihin liittyy useita ominaisuuksia, jotka vaikuttavat todellisuuden tuottamiseen erottelujen ja yhtäläisyyksien kautta. Substantiivit erottelevat ihmisiä eri ryhmiin, esimerkiksi kansallisuuksiksi: suomalainen on eri asia kuin kanadalainen. Kuitenkin termi suomalainen yhdistää ihmisiä yhtenäiseksi kansakunnaksi. Adjektiivit erottelevat substantiivien ominaisuuksia erottamalla esimerkiksi punaisen talon sinisestä talosta. Toisaalta koira, viina tai ihminen voi olla laadultaan tai luonteeltaan ärhäkkä. Verbit erottavat toiminnat toisistaan, mutta toisaalta ne yhdistävät auringon, kuun, hellan ja takapuolen, jotka kaikki paistavat. Verbien aikamuodot tuottavat toiminnalle ajallisen ulottuvuuden. Tapahtumat voivat olla mennyttä aikaa, nykyisyyttä tai tapahtua vasta tulevaisuudessa. Verbeillä on keskeinen asema edellä Ricoeurin yhteydessä mainitussa toiminnan ja kertomisen välisessä yhteydessä. Toiminnan semantiikka tuotetaan niiden avulla. Jo pelkästään sanojen tasolla kieli antaa rajattomat mahdollisuudet ilmaista erilaisia asioita, puhumattakaan sanoja laajemmista kielellisistä yksiköistä kuten lauseista tai kertomuksista. Sanat muodostavat avoimen ja rajattoman järjestelmän. Uusia sanoja voidaan alati keksiä ja niitä keksitäänkin koko ajan. Minkään luonnollisen kielen sanasto ei ole vakio. Ajatus jonkin luonnollisen kielen äärellisestä sanastosta on mahdoton ja tässä merkityksessä kielen maailma on Randallin (1996, 33-35) mainitseman avoimen maailman kaltainen.

Kieli on perusluonteeltaan representatiivista. Se kuvaa tai esittää jonkun jonkunlaiseksi. Stuart Hallin (1997, 15) mukaan representaatio voidaan yksinkertaisimmillaan määritellä seuraavasti: ”Representaatiolla tarkoitetaan kielen käyttöä, jolla sanotaan jotakin merkityksellistä tai esitetään maailma merkityksellisesti toisille ihmisille”. Määritelmän mukaisesti representaatio on keskeinen osa merkitysten sekä tuottamisprosessia että siirtämistä ihmiseltä toiselle. Kyse on kielestä, symboleista ja merkeistä, jotka tuottavat mielikuvia jostakin asiasta. Siten ne edustavat tai esittävät kohteensa uudelleen. On olemassa erilaisia näkemyksiä siitä, kuinka kieli representoi maailmaa. Ensiksikin voidaan ajatella, että kieli heijastaa merkityksiä, jotka ovat olemassa jo objektien maailmassa. Toiseksi kielen voidaan ajatella ilmaisevan käyttäjänsä intentioita, sitä mitä hän haluaa ilmaista tai sanoa. Kolmanneksi voidaan ajatella merkitysten konstruoituvan kielellisesti. (mt., 15) Seuraavaksi perustelen, miksi nimenomaan kolmas vaihtoehto on omalle työlleni keskeinen.

Ensimmäinen vaihtoehto on poissuljettu siksi, että maailma itsessään ei sisällä merkityksiä, vaan objektit saavat merkityksensä vasta kielellisen merkityksellistämisen yhteydessä (Lehtonen 1996, 30). Valtaosa maailman objekteista ei omaa tietoisuutta itsestään, saati kykene kommunikoimaan itsestään ihmisille. Kun ihminen havaitsee jonkin objektin, hän joko tunnistaa sen tai ei. Tunnistaminen taas tapahtuu liittämällä objekti jonkin käsitteen piiriin, jolla on kielen kautta sovittu merkitys. Sovittu merkitys ei kuitenkaan tarkoita, että se olisi pysyvä ja muuntumaton. Voimme poimia maasta jonkin objektin ja tunnustella sitä aistiemme avulla, mutta ymmärrämme objektin vasta sitten, kun otamme sen käsitteellisesti haltuumme kutsumalla sitä esimerkiksi kiveksi. Samalla liitämme sen kulttuuristen merkitysten kenttään ja voimme eritellä kiven laatua. Voimme ymmärtää sen luonnonkiveksi, ihmisen työstämäksi katukiveksi tai vaikka presidentin näköispatsaaksi kiven yleisen käsitteen alakäsitteiden avulla. Myöskään Kanadan suomalaisuudella ei ole itsessään merkitystä ilman Kanadan suomalaisuuden käsitettä. Vaikka on selvää, että tietyllä maantieteellisellä alueella, jota kutsutaan Kanadaksi, elää erilaisia ja eri puolilta maailmaa tulleita ihmisiä, eivät he kuitenkaan itsessään jakaudu eri etniseksi ryhmiksi. Vasta kieli tuottaa etniseen luokitteluun tarvittavan käsitteistön, jonka avulla Kanadan suomalaiset voivat erottautua omaksi ryhmäkseen ja konstruoida kollektiivista identiteettiään.

Toinen vaihtoehto, puhujan intention välittäminen, aiheuttaa ongelmia sikäli, että sen psykologinen tulkinta edellyttäisi välitöntä pääsyä puhujan tietoisuuteen. Ensimmäisenä vastaväitteenä intention suoralle välittymiselle voidaan palata Ricoeurin (1991a, 26) ideaan siitä, että kertomus tai mikä tahansa teksti täydellistyy vasta lukijassa tai kuulijassa. Kielellisen ilmauksen esittäjä ei pysty täysin kontrolloimaan ilmauksen kuulijan tai lukijan sille antamaa merkitystä. Siten minkään ilmaisun merkitys ei ole, ainakaan täy-

sin, riippuvainen puhujan intentioista. Tätä ei kuitenkaan pidä ymmärtää siten, että puhujan intentiolla ei olisi mitään suhdetta tai vaikutusta ilmaisun merkitykseen. Merkityksen käsite sallii ainakin kaksi tulkintaa: voidaan puhua sekä ilmaisijan merkityksestä että ilmaisun merkityksestä (Ricoeur 1976, 12-13). Termillä merkitä voidaan siis viitata puhujan intentioon, mitä puhuja tarkoittaa ilmaisullaan, tai ilmaisun sisäiseen merkitykseen. Mutta ensin mainitussa ei ole kyse pääsystä puhujan tietoisuuteen, vaan kielenkäytön itseviittaavuudesta. Kuten Ricoeur (mt., 13) toteaa, puhujan merkitys jättää jälkensä ilmaisun merkitykseen. Lauseen erilaiset kieliopilliset välineet viittaavat takaisin puhujaan. Esimerkiksi persoonapronominien tehtävänä on viitata puhuvaan subjektiin. Lauseessa 'minä soitan banjoa', yksikön ensimmäinen persoona ilmaisee puhuvan subjektin. Verbien kohdalla preesensmuoto antaa viitettä siitä kuka puhuu juuri nyt. Sama koskee muita ajan ja paikan ilmaisuun käytettäviä sanoja. Myös ne antavat epäsuorasti viitteitä siitä kuka puhuu missä ja milloin.

Toisena vastaväitteenä voidaan palata egon ja subjektin väliseen eroon. Kun ego ymmärretään Descartesin ja Husserlin tavoin transsendentaalisena, törmätään solipsismin ongelmaan (Crossley 1996, 1-8). Tietoisuus, joka konstituoii merkitykset sisäisesti omassa toiminnassaan ja toiset tietoisuudet apperseption avulla, ei kykene välittämään niitä kielellisessä intermaailmassa. Jos egon asemasta subjektilla ymmärretään narratiivisesti konstruoituvaa subjektiviteettia, so. yhdenmukaisen ja ristiriitaisen kielellistä synteesiä juonellistamisprosessissa, voidaan puhujan intention välittyminen ymmärtää kielen lauseeseen tuottamana itseviittaavuutena. Tällöin voidaan puhujan intentio 'vapauttaa' tietoisuuden sisälle pääsyn vaatimuksesta ja todeta, että kielen käyttö kyllä viittaa puhujan merkityksiin ja kuljettaa niistä jotakin mukanaan, mutta pääsyä 'pään sisälle' ei ole. Riittää, kun analyysi kohdistuu kielellisiin ilmauksiin ja niissä ilmeneviin subjektuihin. Näin ollen tutkimukseni tavoitteena ei ole tarkastella Kanadan suomalaisten siirtolaisten tietoisuuden sisältöä, vaan tulkita heidän kielellisten ilmaustensa merkityksiä.

Merkitysten synty, kielijärjestelmä ja diskurssi

Miten merkitykset sitten syntyvät kielellisesti ja siirtyvät kommunikaatiossa? Mitä puhujan merkityksistä siirtyy kuulijalle ja miten? Näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää kielijärjestelmän ja diskurssin käsitteiden selvittämistä. Samalla perustelen, miksi olen nimennyt tutkimukseni näkökulmaksi diskurssiivis-narratiivisen lähestymistavan. Kielessä voidaan erottaa kaksi ulottuvuutta, järjestelmä ja kielen käyttö. Tämän erottelun esitti sveitsiläinen kielitieteilijä Ferdinand de Saussure 1900-luvun alussa. de Saussuren radikaali

ajatus oli, että kieli on merkkien järjestelmä, jossa yksittäinen merkki ei yhdistä sanaa ja asiaa, vaan käsitteen ja ääntiön. Kieli ja sen sanat eivät nimeä asioita ja ideoita, vaan symbolisoivat ne. de Saussuren ajatuksen mukaisesti kielen merkkien merkitykset eivät synny niiden suhteesta maailman asioihin ja objekteihin, vaan niiden suhteesta toisiin merkkeihin. Kieli on siis erotelujen järjestelmä, jossa merkit viittaavat järjestelmän toisiin merkkeihin tuottaen näin merkityksiä. (Cohan & Shires 1988, 9-10; Hall 1997, 29-32)

Sana 'Kanada' ei siten ole jonkin itsestään olemassa olevan asian nimi. Se on merkki, joka edustaa tai representoi tiettyä valtiota. Kukin kielen merkki taas koostuu merkitsijästä ja merkitystä. Merkitsijä on tietty kirjainten (K-a-n-a-d-a) tai ääntiöiden kokonaisuus riippuen siitä, että kirjoitetaanko vai puhutaanko kieltä. Merkitsijä viittaa merkittyyneen, joka on se käsite tai mielikuva, joka syntyy ihmisen mielessä tämän kuullessa tai nähdessä merkitsijän. Kun joku sanoo sanan 'kanada', se herättää kuulijassa mielikuvan tietystä pohjoisamerikkalaisesta valtiosta, mutta ei ole itse tämä valtio. Tiivistäen voi sanoa, että de Saussuren ajatus romutti idean siitä, että sanat olisivat maailman suoria ja läpinäkyviä nimikkeitä. Koska asioiden ja merkitysten välinen suhde ei ole suora ja ongelmaton, huomio tulee kohdistaa niitä välittävään kieleen. Ja edelleen de Saussure toi esiin, että merkitsijän ja merkityn suhde on arbitraarinen eli keinotekoinen. Merkin ja sen viittauskohteen suhde on siis sopimuksenvarainen ja perustuu konventioon.

de Saussuren ajatuksen mukaisesti merkitykset syntyvät kielijärjestelmän sisällä ja tämän prosessin lainalaisuuksien tutkimusta hän kutsui semiotiikaksi. Semiotiikan kentän määrittämiseksi hän erotti kielijärjestelmän (*langue*) kielen käytöstä (*parole*). (Cohan & Shires 1988, 10; Hall 1997, 33-34) de Saussuren *langue* on koodijoukko, jonka perusteella tietty puhuja tuottaa *parolen* partikulaarina viestinä. Kieleen järjestelmänä ja käyttönä tai viestinä liittyy ainakin seuraavia eroja. Ensinnäkin, koodi on kollektiivinen ja viesti yksilöllinen. Kielijärjestelmä ei ole kenenkään yksilöllistä omaisuutta, vaan ulkopuolinen suhteessa sitä käyttäviin yksilöihin. Sen sijaan viestillä on aina lähettäjänsä. Kieli aktualistuu puhumalla tai kirjoittamalla, ja sen aktualisoi aina joku. Toiseksi, kielijärjestelmä on synkroninen ja kielen käyttö diakronista. Kielen käyttöön liittyy aina ajallinen ulottuvuus, kieli aktualistuu ajassa ja ajallisesti. Joku puhuu tai kirjoittaa, ja vastaavasti kuuntelee tai lukee, jonakin tietynä ajallisena hetkenä ja tietyn ajallisen keston. Kielijärjestelmä sen sijaan on olemassa ajattomana järjestelmänä. Kolmanneksi, kielijärjestelmä on systemaattinen ja kielen käyttö mielivaltaista ja sattumanvaraista. Kielijärjestelmä voidaan systematisoida kieliopillisiksi säännöiksi, mutta kielen käyttö ei tunne sääntöjä tai lakeja, ainakaan termien vahvassa muodossa. Kielen käyttö elää puhetilanteissa, joita ei voida lainalaistaa eikä ennustaa. (Ricoeur 1976, 2-3)

Kielen käsite on kuitenkin laajentunut sitten de Saussuren päivien. Kielen merkillä ei enää tarkoiteta vain kirjoitetun ja puhutun kielen merkkejä, vaan myös erilaiset visuaaliset merkit, esimerkiksi liikennemerkkit, ovat tulleet semioottisen tutkimuksen kohteiksi. Myöskään parole ei enää tarkoita vain verbaalista merkkijärjestelmän artikulointia, vaan myös erilaisia ei-verbaalisia artikulaatioita. Tämän laajentumisen vuoksi nykyisin käytetään *languen* asemasta termiä *kielijärjestelmä* ja parolen asemasta termiä *diskurssi*. Kielijärjestelmän ja diskurssin käsitteitä voidaan soveltaa monenlaisiin merkkijärjestelmiin, kuten elokuvaan, peleihin, taiteeseen, liikenteeseen jne. Kaikilla näillä voidaan ajatella olevan oma merkityksiä tuottava 'kielensä'. (Cohan & Shires 1988, 10)

Toinen de Saussuren ajan jälkeinen laajentuma liittyy kielellisten yksikköjen kokoon. de Saussuren analyysi kohdistui lausetta pienempiin yksikköihin, lähinnä sanoihin ja äännteisiin. Kuitenkin esimerkiksi Ricoeurin tuotannon eräs punainen lanka on ollut kehitellä sanoja laajempien kielellisten yksikköjen tutkimusta¹⁴. Itse asiassa Ricoeur erottaa semantiikan semiotiikasta juuri sillä perusteella, että semantiikan kohteena on tarkastella, miten merkitykset syntyvät sanoja laajempien yksikköjen integraatioissa. Semiotiikan kohteena ovat merkit, kun semantiikan kohteena ovat lauseet ja sitä laajemmat yksiköt, kuten esimerkiksi tarinat ja juonirakenteet. Lauseen merkitys ei palaudu suoraan sen sisältämien sanojen merkityksiin, vaikka se onkin mahdollista ositella sanoiksi. Siten semantiikan tarkoituksena on tarkastella integraatio-prosesseja, joiden kautta lauseet ja sitä laajemmat yksiköt tuottavat merkityksiä. Äänneet, sanat, lauseet ja tarinat eivät muodosta yhtenäistä jatkumoa, vaan kutakin tasoa on tarkasteltava erikseen (Ricoeur 1976, 3-8). Tämä laajennus on keskeinen oman työni kannalta sikäli, että tutkimukseni kohteena ovat nimenomaan erilaiset kertomukset ja niiden kautta ilmaistut merkitykset. Pelkän leksikaalisen tason semioottisen analyysin en katso tuovan paljoakaan valaistusta Kanadan suomalaisten identiteettiin.

Kielijärjestelmän tutkimuksen, semiotiikan, ongelmana on ollut sekä näkökulman suppeus että kielen käytön tutkimuksen huomiotta jättäminen. Näkökulman suppeus johtuu merkkijärjestelmän sulkeutuneisuudesta. Koska de saussurelaisittain kunkin merkin merkitys syntyy oppositioista suhteessa järjestelmän toisiin merkkeihin, ovat kaikki merkitykset järjestelmän sisäisiä, immanentteja. Tästä seuraa, että kieli ja merkitykset tulevat palautetuksi niiden omiin formaaleihin elementteihin. Kuitenkin jos kielen merkitysten nähdään syntyvän sanojen integroitua lauseiksi ja edelleen tarinoiksi, päädytään näkökulmaan, jossa kieli on luonteeltaan avointa. Erilaisten yhdistelmien mahdollisuudet ovat rajattomia. Kielijärjestelmän sulkeutuneisuus ja käsitys sen ensisijaisuudesta suhteessa kielen käyttöön on johtanut jälkimmäisen vähäiseen huomioimiseen. de Saussure ei juurikaan kehitellyt parolen

tai diskurssin osuutta kielessä. (Ricoeur 1976, 5-8; Hall 1997, 34-35)

Jos palataan aiemmin esittämäni kysymykseen, miten merkitykset syntyvät, niin tähän mennessä olen päässyt väitteeseen, että kielijärjestelmä yksinään ei ratkaise merkitysten syntyä, vaan lisäksi tarvitaan myös diskurssin käsitettä. Tämä siksi, että merkityksiä tuotetaan myös integroimalla sanoja lauseiksi, ja lauseiden merkitykset eivät palaudu sanojen merkityksiin. Ricoeurin (1976, 9; 1991c, 145-147) diskurssin määritelmä perustuu de Saussuren *langue* ja *parole* erotteluun. Diskurssi on kielellistä tapahtumista tai kielen tapahtuma. Diskurssin ja kielijärjestelmän eroa luonnehtivat seuraavat järjestelmän ja kielen käytön väliset erot. Ensinnäkin, diskurssi realisoituu ajallisesti ja tässä hetkessä, kun kielijärjestelmän olemassaolo on virtuaalinen ja ajaton. Toiseksi, järjestelmältä puuttuu subjekti. Sen tasolla ei voi esittää kysymystä: kuka puhuu? Diskurssi taas viittaa takaisin puhujaan erilaisilla kielellisillä indikaattoreilla, se on siis itsereferentiaalista. Kolmanneksi, kielijärjestelmältä puuttuu maailma siinä merkityksessä, että järjestelmän merkit viittaavat vain saman järjestelmän toisiin merkkeihin. Diskurssi taas suuntautuu aina johonkin. Se viittaa maailmaan, jota se pyrkii kuvaamaan, selittämään ja representoimaan. Siten diskurssissa aktualisoituu kielen symbolinen funktio. Neljänneksi, kielijärjestelmä koodeineen tuottaa vain perustan kommunikaatiolle, mutta viestejä vaihdetaan diskurssissa. Siten diskurssilla ei ole vain maailmaa, vaan myös Toinen, toinen henkilö, keskustelija, jolle viestit osoitetaan.

Tiivistäen voi sanoa, että diskurssi on tekijä, joka tuo kieleen aktuaalisuuden olemalla ajallista ja materiaalista (ääniä, tekstiä, visuaalisia kuvia jne.). Jatkuvasti uudistuvat ja ainutkertaiset diskurssit siis aktualisoivat kielijärjestelmän. Järjestelmää ei itse asiassa ole olemassa muuten kuin diskurssin kautta, tai sen olemassaolo on virtuaalista. Näin määriteltynä sisällytän diskurssin käsitteen omaan tutkimusotteeseeni. Diskursiivis-narratiivinen tutkimusote tarkoittaa siis diskurssin osalta, että tutkin kielen käytössä aktuaalistuneita merkityksiä. Eräs ongelma on kuitenkin vielä ratkaistava. Jos diskurssi on ajallista, siis katoavaista, niin miten jo kadonnutta voidaan tutkia tai miten diskurssi voidaan saada ajallisesti pysyväksi? Tässä on kyse inskription ongelmasta. Samalla voidaan vastata toiseen edellä esittämäni kysymykseen, eli miten diskurssissa aktualisoituvat merkitykset voidaan siirtää kuulijalle?

Ricoeurin (1991c, 106-110, 146-150) tekstin käsite avaa erään mahdollisuuden ymmärtää katoavaisen diskurssin sekä kommunikaatiossa siirtyvän, ja siten pysyvemmän joskaan ei ikuisen, merkityksen suhdetta. Tekstin määritelmä kuuluu seuraavasti: mikä tahansa kirjoittamalla kiinnitetty diskurssi on teksti (mt. 106). Määritelmään sisältyy kuitenkin eräs vaara suhteessa puhutun ja kirjoitetun kielen eroon. Voi olla houkuttelevaa ymmärtää diskurssi puhutuksi kieleksi ja teksti kirjoitetuksi kieleksi, kuten arkikielessä usein

tehdään. Kuitenkaan diskurssi ei palaudu vain puhuttuun kieleen, vaikka puhuttu kieli sisältyykin diskurssin käsitteeseen. Myöskään teksti ei palaudu kirjoitettuun kieleen, vaikka arkimerkityksessä kirjoitettu kieli onkin tekstiä. Edellisen perusteella tekstin määritelmään voidaan lisätä huomautus, että teksti ei tarkoita pelkästään kirjoitettua kieltä, vaan myös erilaiset muut kielen olomuodot voivat kiinnittyä tekstiksi. Esimerkiksi elokuvat tai kuvataideteos voidaan ymmärtää tekstiksi. Samoin on laita myös suullisen kansanperinteen kanssa, jossa tietyt merkitykset ja rakenteet siirtyvät puhutun kielen kautta sukupolvelta toiselle varsin kiteytyneessä muodossa. Eri perinnelajit (kaskut, memoraatit, sadut, legendat jne.) omalla tavallaan kiinnittävät diskurssin tekstiksi ilman, että ne tulevat kirjoitetuiksi. Suullinen perinne kiinnittyy siis tekstiksi jo ennen kuin se talletetaan SKS:n arkistoon.

Tekstin määritelmä edellyttää puhutun ja kirjoitetun kielen välisen suhteen tarkempaa selvittelyä, koska kyse ei ole siitä, että katoavainen puhuttu kieli muuttuu yksioikoisesti pysyväksi kun se kirjoitetaan. Yksioikoinen käsitys johtaisi myös siihen, että diskurssin käsite tarkoittaisi vain puhuttua kieltä, minkä seurauksena myöskään tekstillä ei voisi olla minkäänlaisia diskursiivisia ulottuvuuksia. On syytä muistaa, että teksti ei ole diskurssin vastakohta tai vastapuoli, vaan kirjoittamalla kiinnitetty diskurssi, so. ajallisen pysyvyyden saavuttanut tai saanut diskurssi. Ilman edellistä huomiota diskurssin käsite hajoaisi tai muuttuisi sekavaksi. Toinen tekstin määritelmään lisättävä huomautus koskee kirjoittamista. Kirjoittaminen on muuta kuin vain kielen käytön siirtämistä kirjaimiksi kutsutuiksi materiaalisiksi merkeiksi kynällä tai tarkoitukseen sopivalla koneella. Jatkossa olen korvannut kirjoittamisen termillä *inskriptio*, jonka merkitysalue on edellistä laajempi. Inskriptio viittaa foneettisen kirjoittamisen lisäksi myös erilaisiin graafisiin, magneettisiin ja digitaalisiin diskurssin taltioimistapoihin (Ricoeur 1991c, 106). Siis kaikkiin tapoihin, joilla ajallisesti katoava diskurssi kiinnitetään ajallisesti pysyväksi. Tämä laajennus on merkittävä työssäni, koska analyysini kohteena ovat haastattelupuheesta inskriptoidut tekstit.

Seuraavaksi käsitelen diskurssin kiinnittymistä tekstiksi edellä mainittujen neljän kielijärjestelmän ja kielen käytön välisen eron kautta. Diskurssi on siis kielen aktiivista käyttöä sikäli, kun se on määritelty kielelliseksi tapahtumiseksi. Diskurssi 'tapahtuu' ajallisesti ja on katoavaista. Sen vuoksi nimenomaan diskurssi kiinnitetään inskriptoimalla. Ajatonta ja abstraktia järjestelmää ei ole mahdollista kiinnittää, koska se ilmenee ja aktualisoituu vain diskurssin kautta. Järjestelmä itsessään ei 'tapahtu'. Tässä kohden on syytä kysyä (ja vastata) Ricoeurin (1991c, 146) mukaisesti, mitä inskriptio itse asiassa kiinnittää diskurssista. Vaikka diskurssi viittaakin tapahtumiseen, inskriptio ei kiinnitä puhumista tapahtumisena, vaan sen mitä tapahtumisessa 'sanotaan'. Se mitä diskurssissa 'sanotaan' viittaa ulkonaisen muodon

antamiseen kielen käytölle: sanomisesta tulee lausuma tai jotakin lausuttua. Toisin sanoen diskurssista kiinnittyy kielen käytön merkitys, ei itse käyttötilanne tapahtumana. Geertz (1973, 19; ks. myös Eräsaari 1995, 52) näkee inskriptiossa koko tulkitsevan antropologian tehtävän. Etnografi inskriptoi sosiaalista diskurssia muuntaen sen katoavasta hetkestä tiheäksi kuvaukseksi, johon voidaan yhä uudelleen palata.

Puhutun diskurssin kiinnittäminen tekstiksi muuttaa puhuvan subjektin asemaa. Diskurssissa puhuvan subjektin intentio on yhtä kuin diskurssin merkitys. On sama asia ymmärtää mikä on puhujan merkitys kuin mikä on diskurssin merkitys, koska kielellisen tapahtuman aikana voidaan puhujalta kysyä joko mitä sinä tarkoitat tai mitä tuo tarkoittaa. Puhujan intentio tai merkitys ei kuitenkaan ole sama kuin tekstin merkitys, koska diskurssin kiinnittäminen tekstiksi muuttaa puhujan ja kuulijan suhteen tekstin ja lukijan väliseksi suhteeksi. Jälkimmäisessä suhteessa ei ole mahdollista kysyä puhujalta subjektilta mitä sinä tarkoitat, koska läsnä on enää vain teksti, jonka perustalta lukija tuottaa merkityksiä. Teksti ei välitä lukijalle puhuvan subjektin eleitä, intonaatiota, mimiikkaa yms. vaan toimii toisenlaisilla kielellisillä välineillä kuin puhuttu diskurssi. Tekstistä ei siten ole suoraa paluuta puhuvan subjektin intentioon, saati sitten tietoisuuteen tai psyykeen. Teksti kuljettaa puhujan intentiota mukanaan ainoastaan edellä käsitellyn kielen itseviittaavuuden mielessä. Ja edelleen, tekstiksi kiinnittäminen ei pelasta puhujan intentiosta muuta kuin sen merkityksen, tai tarkasti ottaen tulkinnan merkityksestä. (Ricoeur 1991c, 147-148) Myös haastattelupuheen kiinnittäminen tekstiksi joko nauhoittamalla tai kirjoittamalla muistiinpanoja muuttaa puhujan ja kuulijan suhteen tekstin ja lukijan suhteeksi.

Puhutun diskurssin referenssi, viittaavuus, muuttuu kun se kiinnitetään tekstiksi. Puhutussa diskurssissa, jossa on kyse puhujan ja kuulijan välisestä dialogista, referenssin kohteena on tilanne, joka on yhteinen puhujalle ja kuulijalle. Verbaalisen kielen välineiden lisäksi keskustelutilanteeseen viitataan erilaisilla eleillä, ilmeillä ja äänenpainoilla. Referenssin muuttuminen ei kuitenkaan tarkoita, ettei tekstillä olisi viittauskohdetta. Myös tekstillä on referenssi, koska sillä on diskursiivinen ulottuvuus: tekstin kirjoittaminen ja lukeminen ovat kielellistä tapahtumista yhtä lailla kuin puhuminen ja kuunteleminenkin. Tekstiksi kiinnittäminen vapauttaa puhutun diskurssin referenssin tilannesidonnaisuudesta avaamalla tekstin viittauskohteeksi maailman. Voidaan siis sanoa, että ihmisellä ei ole vain tilannetta, vaan myös maailma. Edelleen, maailma tarjoaa ihmiselle erilaisia mahdollisia olemisen muotoja symbolisesti. (Ricoeur 1991c, 148-149)

Kun puhutaan Kanadasta maailmana, ei viitata tiettyihin tilanteisiin, jossa ihmiset siellä jatkuvasti elävät, vaan laajempaan merkitysten horisonttiin, joka konstituoi symbolisesti Kanadan. Maailma tekstin viittauksen kohteena

voidaan ymmärtää myös kontekstiksi silloin, kun kontekstilla tarkoitetaan nimenomaan kanssa-tekstiä (Lehtonen 1996, 158-160). Kanada maailmana määrittyy siten erilaisten ja monimuotoisten toisten tekstien kautta. Viittauksen kohteena ja maailmana eli kontekstina ovat esimerkiksi intiaanitarinat ja -historiat, siirtolaiskertomukset, teollisuustilastot, myytit lännen preerioiden valloituksesta, Atom Egoyanin elokuvat, skyline-postikortit Toronton tai Montrealin pilvenpiirtäjästä jne. Eli kaikki se hyvin heterogeeninen aines, joka voidaan käsittää tekstiksi ja joka konstituoivat symbolisesti Kanadan.

Diskurssissa on aina kyse kommunikaatiosta, koska diskurssi on aina osoitettu jollekin kuulijalle tai keskustelijalle. Diskurssin kiinnittäminen tekstiksi muuntaa merkittävästi kommunikaation luonnetta. Kun diskurssissa kommunikaatio on dialogia kahden tai useamman läsnäolevan keskustelijan välillä tietyssä tilanteessa, niin tekstin kohdalla keskustelijoiden läsnäolo katoaa. Tekstin tekijä ei näe, tiedä eikä voi kontrolloida yleisöään, mikä taas on puhujan kohdalla lähes itsestäänselvyys. (Ricoeur 1991c, 149-150) Toisesta suunnasta katsottaessa myöskään tekstin lukija ei voi kommunikoida tekstin tekijän kanssa muutoin kuin oman mielikuvituksensa avulla. Tällöinkin keskustelukumppanina ei ole tekstin tekijä, vaan sen kuvitteellinen tekijä, sisäistekijä.

Kertomuksen konstituutio

Ennen siirtymistä kuvaamieni asioiden soveltamiseen itse haastatteluun, tarkastelen vielä eräitä keskeisiä kertomukseen liittyviä seikkoja ja elementtejä. Kun edellä olen esittänyt, että ihmisen suhde maailmaansa, toisiin ihmisiin ja itseensä on ontologisesti narratiivinen, niin katson aiheelliseksi selvittää mitä narratiivisuus kertomuksen tasolla tarkoittaa. Vastaan siis kysymykseen, mikä on kertomus ja mitkä ovat sen keskeiset elementit. Samalla pyrin konkretisoimaan sitä, mitä tarkoitan narratiivisella tutkimusotteella.

Kaikkein yksinkertaisin vastaus kuuluu, että kertomus kertoo tarinan eli tapahtumien sarjan ajallisena sekvenssinä (Cohan & Shires 1988, 1, 52-53). Näin yleinen määritelmä ilmaisee useita kertomuksen elementtejä. Kertomus koostuu useista tapahtumista, joilla on jotakin tekemistä toistensa kanssa. Kertomus on siis tapahtumia integroiva yksikkö. Tapahtumien integratiivisesta ulottuvuudesta puhutaan yleensä kertomuksen juonena. Tapahtumissa esiintyy enemmän tai vähemmän fiktiivisiä ihmisiä ja olentoja tapahtumien toimijoina. Kertomuksella on näin ollen erilaisia agentteja tai henkilöahmoja. Sankarit ottavat yhteen konnien tai noitien kanssa, hullut tohtorit kehrittelevät taikajuomiaan, murrosikäinen kokee katkeraa nuoruuttaan, kylän miehet toikkaroivat toreilla juovuspäissään, sotilasliittoutuma pelastaa sorretun kansan julman vihollisjohtajan kynsistä jne.

Tapahtumien peräkkäisyys kytkeytyy väistämättä aikaan. Kertomuksella on siis ajallinen ulottuvuus: alku, keskikohta ja loppu. Kertomukseen voi kuulua myös eritasoisia ajan ilmauksia. Alun, keskiosan ja lopun ei tarvitse olla välttämättä tässä järjestyksessä. Kertomuksen aika voi myös kulua nopeasti tai hitaasti suhteessa tekstin määrälliseen etenemiseen, kuten Thomas Mannin *Taikavuoressa*. Yhdessä ja samassa romaanissa yhden vuoden kertomiseen voi ensin kulua satoja sivuja, kun sitten kymmenen vuotta käydään läpi muutamassa kymmenessä sivussa. Jotta kertomus ylipäänsä voisi aktuaalistua diskurssissa, tulee sillä olla kertoja. Kertojan jonkinlainen olomuoto on pakollinen, vaikka se voikin vaihdella aktiivisesta ja läsnäolevasta minä-kertojasta aina passiiviseen ja taustalle häivytettyyn tapahtumien toteajaan. Kertoja voi siis olla tapahtumien kokija tai niiden kuvaaja tai jopa-kin näiden väliltä.

Tarina

Aloitin siis tapahtumista ja niiden jäsentymisestä tarinaksi. Tarinan ja kertomuksen välinen ero on siinä, että kertomus on tarinaa laajempi kokonaisuus, joka sisältää tarinan, henkilöt, kertojan tai kertojat, sekä jonkin materiaallisen olomuodon tai kerrontatilanteen. Tarinalla taas viitataan siihen, mistä arkisesti puhutaan kertomuksen juonena. Rimmon-Kenan (1991, 9-10) katsoo tarinan (story) olevan yksi kolmesta kertomakirjallisuuden elementistä tai aspektista. Kaksi muuta ovat teksti (text) ja kerronta (narration). Tarina on tapahtumien jatkumo, joka jäsentää tapahtumat kronologiseen järjestykseen. Lisäksi tarinaan kuuluvat siinä toimivat henkilöhahmot.

Tarina on abstraktio kahdessa merkityksessä. Tapahtumat eivät (aina) esiinny tekstissä kronologisessa tai loogisessa järjestyksessä, kuten on laita esimerkiksi Godardin elokuvissa. Tarina ei myöskään ole itsessään näkyvillä, vaan se täytyy abstrahoida tekstistä. Se on siten aina konstruktio (Rimmon-Kenan 1991, 13). Tarinan abstrahointiin käytännöllisellä tasolla liittyy samantyyppisiä ominaisuuksia kuin luvun alussa selostettuun juonellistamiseen ontologisella tasolla. Kummassakin voidaan katsoa olevan kyse heterogeenisten elementtien jäsentämisestä ja yhteensovittamisesta siten, että niistä muodostuu ymmärrettävissä oleva kokonaisuus, siis tarina. Ontologisen ja praktisen tason erona on, että ontologisella tasolla ei ole kyse konkreettisista ja materiaalisista teksteistä, kuten on laita tarinan abstrahoinnissa, vaan pikemminkin yleisesti ihmisen suhteesta maailmaan ja maailmassa olemisen tavasta. Tarinan konstruointi on siis käytännöllinen toimi, eräs tapa analysoida tekstejä. Edelleen on syytä muistaa, että kun puhutaan tekstistä tarinan materiaalisena olomuotona, tekstillä ei tarkoiteta vain kirjoitettua teks-

tiä, vaan kaikenlaisia inskription kautta kiinnitettyjä diskursseja. Siten myös elokuvilla, uutisilla, juoruilla, historioilla jne. on tarinansa.

Tarinan tapahtumat eivät esiinny kertomuksessa yksinään tai eristäytyneinä toisistaan, vaan ne muodostavat jatkumon, jota kutsutaan *sekvenssiksi*. Sekvenssi koostuu vähintään kahdesta tapahtumasta, joista ensimmäinen on propositionaalinen ja jälkimmäinen transformatiivinen: ensimmäinen tapahtuma asettaa jonkin tilanteen tai olotilan, ja jälkimmäinen tuo siihen muutoksen. Todorovin (1977, 111 [sit. Cohan & Shires 1988, 54]) mukaan 'ideaalikerromus' alkaa vakaasta tilanteesta, jonka jokin ulkopuolinen voima särkee. Tarinan sekvenssien muutos tapahtuu kahdella tavalla, syntagmaattisesti ja paradigmaattisesti. Syntagma järjestää tapahtumat sekvensseihin lisäämällä ja yhdistelemällä tapahtumat ketjuiksi. Se operoi siis horisontaalisella peräkkäisyydellä. Paradigma taas operoi vertikaalisella vaihdannaisuudella. Paradigma korvaa tapahtuman toisella tapahtumalla. (Cohan & Shires 1988, 54; Lehtonen 1996, 126-130)

Seuraava kaavio kuvaa syntagman ja paradigman välistä suhdetta siten, että ensin mainitussa on kyse horisontaalisesta muutoksesta ja jälkimmäisessä vertikaalisesta muutoksesta.

Teresa		banjoa
Poika		helistintä
45-vuotias	soittaa	suutaan
Ihminen		ovikelloa

Näin lauseen syntagman ja paradigman muutokset muuntavat merkkien välisiä suhteita tuottaen uusia merkityksiä. Syntagman muutoksen avulla voidaan painottaa (sikäli kun kyseisen luonnollisen kielen kielioppi siihen antaa mahdollisuuksia) milloin tekijää 'banjoa soittaa *Teresa*', tekemistä 'Teresa banjoa *soittaa*' tai objektia 'Teresa soittaa *banjoa*'. Paradigman muuntelulla voidaan varioida lauseen jäseniä. Esimerkissä soittava subjekti voi olla Teresa, poika, 45-vuotias tai ihminen. Tekemisen objektina taas banjo, helistin, suu tai ovikello. Toki muutkin vaihtoehdot ovat mahdollisia. Myös predikaattiverbiä voidaan vaihdella, vaikka sitä ei esimerkissä tehdäkään.

Tarinalla on myös maailma tai todellisuus, jossa tarinan henkilöt elävät ja tapahtumat tapahtuvat. Se on kuitenkin luonteeltaan fiktiivinen. Fiktiivisyyden tai fiktion käsite on tässä kohden ongelmallinen, joten se kaippaa selvitystä. Tavanomaista on, että fiktio käsitetään joksikin epätodeksi ja 'keksityksi'. Tällöin ei-fiktiivisyys tarkoittaisi jotakin, joka on totta. Tämä jako heijastuu myös kertomuslajien luokittelussa. Tiettyjä lajeja pidetään ei-fiktiivisinä, kuten testamentteja, historioita, uutisia, juoruja ja omaelämäkertoja. Toiset lajit taas luokitellaan fiktiivisiksi, kuten kauhukertomukset, sadut ja myytit. (Co-

hen & Shires 1988, 1-3; Rimmon-Kenan 1991, 9) Fiktiivisyydellä voidaan viitata myös eletyn elämän ja kerronnan väliseen ylittämättömään kuiluun. Tarinan maailma on tässä tapauksessa fiktiivistä, koska se ei ole elettyä elämää, vaan kielellisesti konstruoitua kertomusta elämästä, joka materialisoituu tekstinä. Nämä kaksi tapaa käsittää fiktiivisyys eivät käy yksiin sikäli, että edellisessä tarinan totuudellisuus määrittyy sen mukaan, kuinka 'totuudellisesti' se kuvaa tapahtumia. Jälkimmäisessä taas totuudellisuudella ei ole sinänsä merkitystä, koska fiktion kenttään kuuluvat kaikki kielelliset representaatiot eletystä elämästä. Jonkin tarinan toteaminen ei-fiktiiviseksi eli todeksi merkitsisi tässä tapauksessa elämisen ja kertomisen kuilun radikaalia ylittämistä, tarinasta itsestään tulisi elämistä. Kuten edellä olen esittänyt, eletty elämä ja kertomukset voivat kyllä lähestyä toisiaan lukemisaktin ja toiminnan pre-narratiivisen luonteen kautta. Mutta tästä huolimatta ne eivät koskaan yhdisty täysin, elämä eletään ja kertomukset kerrotaan. Kokoavasti totean, että tarinan maailman fiktiivisyydellä tarkoitan sitä, että tarinan konstituutio perustuu ensisijassa kieleen, tekstiin ja narratiivisuuteen, ei välittömästi elettyyn elämään.

Tässä kohden on ehkä syytä tuoda esiin Gérard Genetten (1988, 17-18, 42-43) esittämä kritiikki representaation käsitteen kytkemisestä kertomukseen. Genetten väite on, että kertomus ei koskaan representoi tarinaa, vaan kertoo sen. Kyse on siitä, että representaation käsitettä käytetään ikään kuin kertomus imitoisi tarinaa tai maailmaa realistisesti tai fiktiivisesti. Imitaation idea taas kytkeytyy käsitepariin *diegesis/mimesis*, joka on Genetten mukaan ymmärretty väärin sen englanninkielisissä käännöksessä *telling/showing* (mt., 44-46). Kertomus ei voi imitoida maailmaa 'näyttämällä' sitä, koska kertomus on kielen käyttöä. Niin kertomus kuin kieli yleisemmälläkin tasolla ei imitoi maailmaa vaan informoi, siis välittää merkityksiä, tai transkriptoi sitä. Kertomus kykenee itse tuottamaan maailman, joten imitaatiota ei itse asiassa edes tarvita. Ainoa käännös, jonka Genette hyväksyy *diegesis/mimesis* parille, on *narrative/dialogue*. Tällöin käännös noudattaa Platonin alkuperäistä ajatusta, että *diegesis* on 'puhdas' kertova muoto, jossa ei ole dialogia, ja *mimesis* on dialogin suoraa esittämistä eli 'lainattua' puhetta. Genetten kritiikistä voidaan siis oppia, että representaatiolla tai mimesiksellä ei tarkoiteta maailman tai todellisuuden imitointia, vaan sen kielellistä tuottamista. Kertomus ei ole suora maailman kuva. Myös Ricoeurin mimesiksen määritelmässä tämä väraus on esillä. Hän määrittelee mimesiksen luovaksi jäljittelyksi.

Tarinoiden totuudellisuudesta voi vielä huomauttaa, että eri kertomuslajeilla toki on erilaisia totuusarvoja. Esimerkiksi uutisia pidetään totuudellisempina kuin satuja, vaikka uutisiakin kuulee joskus kutsuttavan myös saduiksi. Samoin historiaa pidetään totena ja fiktiivistä proosaa ei-totena. Lisäksi kertomakirjallisuuden sisällä puhutaan vielä realistisesta ja fiktiivisestä

proosasta. Kirjallisuuden realismia on toki vaikea määrittää tarkasti, mutta sen ominaisuutena on pidetty mm. sitä, että tarinat kertovat ihmisten arkisesta elämästä, henkilöhahmot ovat identifioitavissa oikean kaltaisiksi ihmisiksi siten, että heillä on nimi, tietoisuus ja muisti, ja lisäksi he elävät luonnollisessa sosiaalisessa ympäristössä, jossa myös tapahtumapaikkojen on oltava jollakin tavalla tunnistettavissa (Jokinen 1997, 134). Lukijan on siis kyettävä tunnistamaan teoksesta sellaiset elementit, jotka käyvät yksiin hänen kokemusmaailmansa kanssa. Tällöin ne antavat hänelle tunteen, että kerrotut tapahtumat ovat mahdollisia tapahtumia. Myös historian totuudellisuus on sidoksissa siihen, että sen äärimmäisenä viittauskohteena ovat menneisyydessä tapahtuneet tapahtumat eikä fiktiiviset tapahtumat (White 1987, 169-171). Elämäntarina muistuttaa historiaa sikäli, että myös sen äärimmäisenä viittauskohteena eivät ole fiktiiviset tapahtumat, vaan menneisyydessä tapahtuneet elämäntapahtumat.

Kuitenkin tarinan totuusarvo ei määrity pelkästään sen suhteesta tapahtumiin, joita se pyrkii kertomaan, mutta myös niistä esioletuksista, joita eri tarinalajeihin liitetään. Uutisten siis oletetaan olevan totta ja sadun keksittyä. Jos yksioikoisesti väitetään, että jokin tai kaikki uutiset ovat totta, sitoudutaan sellaiseen käsitykseen, jossa kieli läpinäkyvästi ja ongelmattomasti toistaa todellisuuden tapahtumat. Maailma olisi näin välittömästi ja objektiivisesti havaittavissa ja tiedettävissä, eikä kielellisesti konstruoinut. Samalla sivuutettaisiin kaikki kielen ja narratologian antamat välineet (tarina, kerronta, fokalisointi, metafora, metonymia jne.), joilla ihminen maailmaa ymmärtää. Mutta tässä tutkimuksessa ei näin väitetä.

Tarinan maailma on myös avoin. Yhtä lailla kuin kieli ei tunne rajoja leksikaalisella ja foneettisella tasolla (äärellinen sanojen tai ääntöiden joukko on mahdollon), myöskään kertomuksen tasolla tapahtumien ja sekvenssien yhdistämisellä ei ole rajoja. Vaikka kertomuksella ja tarinalla onkin tiettyjä suhteellisen pysyviä rakenteellisia ominaisuuksia, perustuvat ne kuitenkin konventiioihin, eikä niistä voi päätellä äärellistä yhdistelmäjoukkoa. Ihmisillä on tapana kertoa ja ymmärtää tietyn tyyppiset tarinat tietyllä tavalla, mutta kyseiset konventiot eivät kykene estämään uusia innovatiivisia kerrontatapoja. Konvention ja innovaation suhdetta voidaan verrata edellä tradition yhteydessä esitettyyn kerrostumisen ja invention väliseen suhteeseen. Molemmissa tapauksissa jostakin pysyvästä ja olemassa olevasta tuotetaan jotakin uutta. Vaikka tapahtumia onkin tapana yhdistellä tietyn muotoisiksi kertomuksiksi, mikään ei lopultakaan estä keksimästä uudenlaisia yhdistelmiä. Samoin tarinan syntagma ja paradigma kyllä tuottavat järjestystä tapahtumien välisiin suhteisiin, mutta ne eivät rajaa mahdollisten yhdistelmien määrää. Tässä mielessä myös siirtolaiselämäntarina on luonteeltaan avoin. Vaikka elämäntarinan viittaavuus eletyn elämän tapahtumiin tuottaakin kertomukselle

kiteytynyttä muotoa ja sisältöä, mikään ei lopultakaan takaa, että tarina olisi samanlainen aina kun se kerrotaan.

Jos tarina on konstruktio, joka ei ole välittömästi näkyvässä tekstissä, on aiheellista kysyä, miten tarina saadaan näkyväksi? Miten kertovasta sisällöstä voidaan eristää kertova muoto? Tarinan abstrahoinnin mahdollisuutta tukee se, että sama tarina voidaan kertoa ja tunnistaa yhä uudelleen ja uudelleen, vaikka se kerrottaisiin toisella kielellä tai esitettäisiin elokuvana tai pantomiiminä. Tämä kuitenkin edellyttää, että kertomuksella on kaksi ilmenemisen tasoa. Materiaalisen olemassaolon tasolla tarina ilmenee siis tekstinä. Kertomus sisältää kuitenkin myös immanentin tason, jota voi pitää sen rakenteellisenä runkona. (Rimmon-Kenan 1991, 14, 16, 21-22) Kertomuksella on siis 'juoni', jota tässä yhteydessä kutsun siis tarinaksi. Tarinoiden analyysissä on näin ollen kyse toisen tason 'kieliopin' paljastamisesta. Avain tarinan abstrahointiin on sen esittäminen parafraseina, tapahtumien otsikkoina.

Abstrahoitu tarinakonstruktio voidaan esittää kielellisesti parafraseina, jolla tarkoitetaan lähinnä kertomuksen erilaisten tapahtumien nimeämistä tekstin kieltä abstraktimmassa muodossa. Esimerkiksi tapahtuma, jossa kasvonsa hiihtohupulla peittänyt henkilö aseella uhaten vaatii kassahenkilöltä rahaa, voidaan nimetä parafrasilla 'ryöstö'. Parafrasin ongelmana on, että sama tapahtuma voidaan otsikoida monella tapaa riippuen siitä, mitä puolta siitä halutaan painottaa. Edellinen tapahtuma voidaan nimetä myös 'rikokseksi'. Sama parafraasi voi myös viitata useammanlaiseen tapahtumaan. 'Rikos' parafraasi viittaa moneen muuhunkin tapahtumaan kuin ryöstöön. Keskeistä kuitenkin on, että parafrasit tuottaisivat suhteellisen johdonmukaisen kuvauksen tarinan tapahtumista.

Tapahtuma voidaan tässä yhteydessä määritellä yksinkertaisesti yhden asiantilan muuttumiseksi toiseksi asiantilaksi. Kahden erilaisen tilan peräkkäisyys yleensä ymmärretään siten, että jotakin on tapahtunut. Kuitenkin on huomattava, että on monen tasoisia tapahtumien kuvauksia. Jokin tapahtuma voidaan pilkkoa useiksi pieniksi välitapahtumiksi, jotka välittävät tätä laajempaa tapahtumaa. Samoin useista yksittäisistä tapahtumista voidaan koota hyvin yleinen parafraasi, esimerkiksi 'toinen maailmansota'. Tapahtumat eivät esiinny tekstissä välttämättä kronologisessa järjestyksessä, vaan voivat olla irrallaan toisistaan, siroteltuina sinne ja tänne. Tarinalle on kuitenkin luonteenomaista, että nämä tapahtumat on palautettu kronologiseen järjestykseen. Kronologisuus syntyy parafrasien järjestämisen kautta. Ilman parafrasien kronologiaa on tekstiä vaikea väittää kertomukseksi. (Rimmon-Kenan 1991, 21-25)

Seuraavaksi esittelen kaksi tapaa kuvata tarinan rakennetta abstraktilla tasolla: Vladimir Proppin satumorfologian ja A. J. Greimasin aktanttimallin. Molemmat kuuluvat folkloristiikan strukturalistiseen perinteeseen. Niitä voi

pitää de Saussuren johdannaisina sikäli, että ne laajensivat kielijärjestelmän strukturalistisen analyysin sanoja laajempiin kielellisiin yksikköihin, kertomuksiin (Ricoeur 1976, 4).

Eräs varhaisimmista ja tunnetuimmista tarinan rakenteen tutkimuksista on venäläisen kielitieteilijän, Vladimir Proppin, tutkimus (1968 [1928], ks. myös Apo 1986) venäläisten kansansatujen muodosta. Tutkimuksen tarkoituksena oli paljastaa tietyn perinnelajin kaava, joka ilmaisisi kaikkien yksittäisten ryhmään kuuluvien kertomusten tarinan. Toisin sanoen tarkoituksena oli abstrahoida yksittäisten satujen sisältämistä vaihtelevista tapahtumista ja niihin osallistuvista henkilöistä yleinen, kaikkia kyseisen perinnelajin satuja koskeva pysyvä juonikaava. Juonikaavaa Propp (mt., 19) nimitti morfologiaksi, joka on siis kuvaus kertomuksesta sen komponenttien sekä niiden keskinäisten suhteiden ja niiden suhteen kokonaisuuteen kautta. Propp käytti termiä *funktio* kuvaamaan abstraktilla tasolla tarinan tapahtumien käännteitä. Funktion hän määritteli henkilön aktiksi, joka määrittyy sen merkityksen mukaan, joka sillä on toiminnan etenemiselle (mt., 21). Funktion määrittäminen ja nimeäminen kohtaa kahdenlaisia vaikeuksia. Alla on esimerkki siitä, että eri toimijat voivat toteuttaa samaa funktiota yksittäisissä kertomuksissa.

1. Tsaari antaa kotkan sankarille. Kotka lennättää sankarin toiseen kuningaskuntaan.
2. Vanhus antaa Sucenkolle hevosen. Hevonen vie Sucenkon toiseen kuningaskuntaan.

Kummassakin tapauksessa pysyvänä aineksena on jonkin siirtäminen johonkin toiseen paikkaan jonkin välikappaleen avulla. Tapahtumaan osallistuvat henkilöt ja heidän ominaisuutensa voivat kuitenkin vaihtua sadusta toiseen. Siten Proppin mielestä voidaan päätellä, että tarinassa eri henkilöt voivat saada tehtäväkseen samoja tehtäviä. Ja edelleen, funktion määrittäminen ei saa riippua henkilöstä, joka toteuttaa funktion. (mt., 20-21) Kyse on siis paradigmaattisesta vaihtelusta.

Toinen ongelma syntyy siitä, että toiminnan merkitys suhteessa funktioon voi vaihdella. Sama tapahtuma voi eri kohdassa kertomusta toteuttaa eri funktiota. Toimintaa ei siis voi määrittää erillään sen paikasta kerronnan rakenteessa. Esimerkkinä Propp (mt., 21) mainitsee, että isän avioituminen lesken kanssa jolla on kaksi tyttäretä, palvelee eri funktiota kuin Ivanin avioituminen tsaarin tyttären kanssa. Vaikka kumpikin tapahtuma on avioitumista, niiden funktio ei voi olla sama, koska ne esiintyvät eri asemassa tarinan rakenteessa. Toisessa esimerkissä sankari saa 100 ruplaa isältään ja ostaa rahalla viisaan

kissan tai sankari saa 100 ruplaa palkinnoksi urheasta toiminnastaan. Kummankin esimerkin jälkimmäinen tapaus päättää sadun siten, että sankari palautetaan. Ensimmäiset tapaukset vasta johdattelevat toimintaan joko tuottamalla ongelmatilanteen tai antamalla sankarille taikakalun, joka auttaa selviämään vaaroista. Tässä tapauksessa tapahtumien funktio määrittyy syntagmaattisesti.

Analyyisinsä tulokseksi Propp löytää kaikkia yksittäisiä kansansatuja yhdistävän juonikaavan, jossa kaikki funktiot ovat kiinteitä kertomuksen osia riippumatta niitä toteuttavista henkilöistä. Lisäksi funktioiden määrä on rajallinen ja ne esiintyvät aina samassa järjestyksessä. Venäläisen ihmesadun rakenne Proppin (1968 [1928], 105) mukaan on seuraavanlainen:

$$\begin{array}{c} \text{HJKI} \downarrow \text{ Pr-Rs}^{\circ} \text{L} \\ \text{ABC} \uparrow \text{ DEFG} \text{-----} \text{ QExTUW}^* \\ \text{LMJNK} \downarrow \text{ Pr-Rs} \end{array}$$

Funktioiden symboleina Propp käyttää mallissa olevia kirjaimia (malli sisältää kaksi vaihtoehtoa toiminnan etenemiselle, jotka on erotettu horisontaalisella viivalla). Eri funktioiden selityksiä (mt., 26-65):

- A. Konna aiheuttaa harmia tai vahinkoa perheen jäsenelle (tämä funktio aloittaa tarinan toiminnan: konna kidnappaa tyttären, anastaa jonkin maagisen välineen, pilaa viljasadon tai kaappaa päivänvalon);
- B. Epäonni tai puute tulee ilmi, sankarilta pyydetään palvelusta tai hänet lähetetään matkaan (sankari voidaan joko kutsua tai lähettää suoraan, tai hyljätty sankari ajetaan matkaan kotoaan).
- C. Etsijä päättää ryhtyä vastatoimintaan (vastarinta alkaa: pyydetään lupaa lähteä etsimään prinsessa).
- †. Sankari lähtee kotoa (etsijä-sankari lähtee kotoa eri tavalla kuin uhri-sankari. Jos prinsessa on kaapattu juoni kulkee etsijän mukaan, jos prinsessa on ajettu kotoaan, seuraa juoni uhri-sankarin mukaan).
- D. Sankaria koetellaan (lahjoittajan ensimmäinen funktio: lahjoittaja testaa sankaria, lohikäärme pyytää nostamaan painavan kiven, vesikannun henki pyytää vapauttamaan itsensä).
- E. Sankari saa haltuunsa maagisen välineen voiman (maagisia välineitä voivat olla eläimet, esineet joista maagiset auttajat ilmaantuvat, esineet joissa on voimaa jne.).
- H. Sankari ja konna joutuvat suoraan taisteluun toisiaan vastaan (eroaa D:stä siinä, että sankari taistelee lopullisesta kohteesta, esim. prinsessasta, eikä välillisestä etsinnän apuvälineestä, taistelu voi tapahtua avoimella kentällä, kilpailuna tai vaikka korttipelinä).

L. Valesankari esittää väärä tietoja. (esim. sankarin veljet mustamaalaavat kotiin palaavaa sankaria).

Pr. Sankaria ajetaan takaa.

Rs. Sankari pelastuu (hänet lennätetään taikavoimin pakoon, hän muuttaa muotoaan tunnistamattomaksi, sepät piilottavat hänet).

Q. Sankari tunnistetaan (jonkin merkin avulla, kuten sormuksen).

Ex. Valesankari tai konna paljastetaan (ei esim. kykene nostamaan painavaa kiveä).

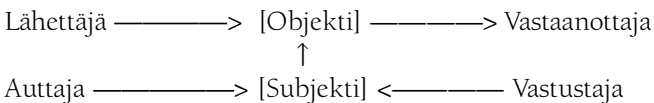
T. Sankari saa uuden ulkoasun (tulee läpi hevosen korvien ja muuttuu komeaksi).

U. Konna saa rangaistuksensa.

W. Sankari pääsee naimisiin.

Propp siis kuvasi funktiot tiivistämällä kertomuksen peräkkäiset toimintayksiköt nimetyiksi semanttisiksi yksiköiksi ja määrittelemällä ne invarianteiksi suhteessa niiden esiintymisiin variaabeleina eri saduissa. Funktiot voidaan nähdä toiminta-aloina, jotka määrittelevät tiettyjä toimintarooleja. Näin olen Propp alisti henkilöt niiden toiminta-aloille, joiden mukaan hän luokitteli seitsemän toimijatyyppejä: konna, lahjoittaja, auttaja, etsitty ja hänen isänsä, lähettäjä, sankari ja väärä sankari (mt., 79-80).

Myös A. J. Greimasin (1979, 206) aktanttimallissa henkilöt nähdään nimenomaisesti toiminnan suorittajina:

Esimerkkejä aktanttimallin käytöstä:

1. Klassisen filosofin tietämisen halua koskevan 'näytelmän' aktantit olisivat seuraavat:

subjekti	-	filosofi
objekti	-	maailma
lähettäjä	-	jumala
vastaanottaja	-	ihmiskunta
vastustaja	-	aine
auttaja	-	henki.

2. Marxilainen ideologia puolueen jäsenen tasolla:

subjekti	-	ihminen
objekti	-	luokaton yhteiskunta

lähettäjä	-	historia
vastaanottaja	-	ihmiskunta
vastustaja	-	porvariluokka
auttaja	-	työväenluokka.

Greimas erotti toisistaan aktantit, toistuvat roolit, ja aktorit, jotka ovat toistuvien roolien reaalistumia. Aktantit ovat siten yleisiä toimijakategorioita, jotka esiintyvät kaikissa kertomuksissa. Aktorit taas ovat kullekin kertomukselle erityisiä henkilöahmoja. Jälkimmäisiä on rajattomasti kuten on kertomuksiakin, mutta aktantteja siis vain mallissa mainitut kuusi. Useampi kuin yksi aktori voi esittää samaa aktanttia, kuten on esimerkkilauseessa 'Jaana ja Mikko pilkkovat vihanneksia ruuanlaittoa varten'. Jaana ja Mikko ovat kyllä kaksi aktoria, mutta yhdessä he muodostavat vain yhden aktantin: lähettäjän. Toisaalta useampi kuin yksi aktantti voi saada suorittajakseen saman aktorin, kuten esimerkissä 'Zabeda ostaa itselleen takin'. Zabeda toimii kahtena aktanttina: lähettäjänä ja vastaanottajana. (Greimas 1979, 210-212; Rimmon-Kenan 1991, 46-47)

Henkilöhahmot

Proppin ja Greimasin mallit olen esittänyt tässä lähinnä sen vuoksi, että ne konkretisoivat tekstistä tehtävää tarinan abstrahointia. Niiden yhteinen piirre on, että ne painottavat nimenomaan toimintaa yli henkilöahmojen. Kuitenkin voidaan esittää kysymys: kumpi oikeastaan on kummalle alistainen, henkilöt toiminnalle vai päinvastoin? Rimmon-Kenan (1991, 48-49) ehdottaa kompromissia kolmesta syystä. Ensinnäkin, henkilöiden ja toiminnan voidaan katsoa olevan riippuvaisia toisistaan. Siten ei ole syytä edes asettaa niitä vastakkain. Tapahtumat määrittävät henkilöahmoja, ja henkilöahmot kuvittavat tapahtumia. Toiseksi, henkilöahmojen ja toiminnan paino voi vaihdella eri kertomustyyppien välillä. Psykologisissa kertomuksissa ovat henkilöahmot keskeisiä, kun taas joissakin toiminnallisissa kertomuksissa henkilöt ovat olemassa vain toimiakseen. Kolmanneksi, toiminnan ja henkilöahmojen hierarkia voi olla käännettävissä riippumatta kertomustyyppistä. Kuten olen edellä esittänyt, merkitykset täydellistyvät vasta lukukokemuksessa. Siten lukija voi tehdä erilaisia luentoja painottaen joko henkilöitä tai tapahtumia. Kyse on siis kertomuksesta tehtävistä tulkinnoista ja niiden painotuksista.

Tarinan ohella myös henkilöahmo on abstraktio ja konstruktio, joka eristetään tekstistä. Tapahtumat eivät tapahdu itsekseen, vaan ne edellyttävät

jotakin toiminnallista agenttia tai henkilöahmoa (Cohan & Shires 1988, 69). Yleisellä tasolla voidaan tehdä jako agentin ja henkilöahmon välille, jotka eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia. Agentin ominaisuutena on performatiivinen funktio. Agentin merkitys määrittyy siten tapahtumien ja sekvenssien välisten suhteiden kautta, jotka taas määrittävät agentin funktiota performatiivisessa aktissa. Sekä Proppin ja Greimasin malleissa on kyse nimenomaan agenttiudesta. Henkilöahmon käsitteelle haluan varata toisen merkityksen. Sen lisäksi, että tarinan toimijoita voidaan erotella niiden funktioiden avulla (agentti), niitä voidaan erotella myös semanttisesti piirteiden kautta (henkilöahmo). Piirre voidaan ymmärtää narratiivisena adjektiivina, joka merkitsee henkilön ominaisuuksia joko koko tarinan ajan tai vain osan tarinasta (Cohan & Shires 1988, 72).

Piirteillä henkilöahmojen erottelijoina ja merkitsijöinä on ainakin seuraavia ominaisuuksia. Piirteet voidaan ymmärtää paradigmaattisina joukkoina, jotka tuottavat henkilöahmoja erottelevan kentän. Henkilöahmolla voi olla, ja yleensä onkin, useita piirteitä. Ne eivät kuitenkaan kuulu yksinomaan hänelle, vaan toisetkin henkilöahmot omaavat samoja piirteitä (Cohan & Shires 1988, 74-75). Joku hahmo voi olla kaunispiirteinen, lihava ja juonitteluun taipuvainen, kun saman kertomuksen toinen henkilö on kaunispiirteinen, lihava, mutta ei juonitteleva. Näin ollen piirteet muodostavat paradigmaattisen joukon ominaisuuksia, joita vertailemalla ja valitsemalla henkilöahmot erottuvat toisistaan tarinan syntagmaattisessa etenemisessä. Henkilöahmon piirteet määrittyvät myös historiallisessa kontekstissa. Piirteitä ei voi palauttaa essentialistiseen tai universaaliin ihmisluontoon, koska ne eivät ole olemukseltaan psykologisia vaan semanttisia. Ne viittaavat joukkoon fyysisiä, käyttäytymiseen liittyviä, psykologisia ja verbaalisia attribuutteja, joista voidaan koostaa ja siten identifioida fiktiivinen henkilöahmo. Henkilöahmon piirteet eivät siis ole johdettavissa universaalista ihmisyydestä, vaan ne heijastavat niitä ominaisuuksia, joita historiallisesti ja kulttuurisesti on pidetty tai pidetään ihmisluontoon kuuluvina. (Cohan & Shires 1988, 73)

Sen lisäksi, että tarinan henkilöt voidaan nähdä agenteina tai henkilöahmoina, voidaan myös kysyä, missä merkityksessä ne ovat olemassa. Henkilöahmojen olemassaolo voidaan ymmärtää kahdella tavalla: realistisesti tai semioottisesti. (Rimmon-Kenan 1991, 43-46) Ensin mainitun näkemyksen mukaan henkilöahmot ovat ihmisten jäljitelmiä. Niihin voidaan suhtautua kuin ystäviin, vihollisiin, kylännaisiin tai -miehiin, vaikka ne ovatkin tekstistä abstrahoituja konstruktioita. Realistinen käsitys vapauttaa henkilöahmot tekstistä siten, että pelkkä teksti ei sanele niiden olemassa olon ehtoja. Näin ollen on mahdollista pohtia henkilöahmojen psyykeä, menneisyyttä ja tulevaisuutta tekstin ulkopuolella. Voidaan esimerkiksi pohtia, mitä jokin

henkilö tekisi tai sanoisi jossakin sellaisessa kuvitteellisessa tilanteessa, jota ei mainita tekstissä. Samoin jonkin tietyn henkilöahmon nimeä voidaan käyttää viittaamaan toiseen ihmiseen henkilöahmon ja tämän ihmisen ominaisuuksien samankaltaisuuden perusteella. Joku voi esimerkiksi todeta hyvän ystävänsä elämäntavan olevan 'oblomovlainen'. Semioottisen näkemyksen mukaan henkilöahmot ovat olemassa vain tekstin rakenteina ja verbaalisina ilmauksina. Henkilöahmojen ja elävien ihmisten välille ei sallita minkäänlaista yhteyttä. Esimerkiksi *Tuntemattoman sotilaan* Hietanen on vain sana ja erisnimi, jonka olemassa olo riippuu tekstin rakenteista.

Tämän tutkimuksen analyysiosassa tulen puolustamaan realistista näkemystä henkilöahmojen olemassaoloon, vaikka henkilöahmoja voidaan analysoida myös semioottisen näkemyksen mukaisesti. Semioottinen näkemys on mielestäni identiteettitutkimuksessa ongelmallinen sikäli, että se kieltää kaikki yhteydet henkilöahmojen ja elävien ihmisten välillä. Henkilöahmot hajoavat tai 'kuolevat' tekstiin. On vaikea kuvitella, miten jokin persoonanpronomini voisi tuottaa aineksia identiteettikonstruktioon. Mielestäni henkilöahmoilla tulee olla jokin suhde eletyn elämän ihmisiin, jotta ne ylipäänsä voisivat toimia identiteetin rakennuspalikoina. Vaikka henkilöahmot eivät ole ihmisten läpinäkyviä ja välittömiä kuvaajia, on niillä silti ominaisuuksia, joiden kautta henkilöahmot kytkeytyvät eletyn elämän kokemushorisontteihin. Henkilöahmot muistetaan yleensä teksteistään irrottautuneina, olipa tekstinä sitten kirja, elokuva tai teatteriesitys. Henkilöahmo muistetaan elävästi, vaikka itse tekstistä ei muistettaisi juuri mitään.

Henkilöahmon 'henkiin herääminen' tapahtuu lukemisaktin kautta. Lukija kytkee henkilöahmon ominaisuuksineen omiin kertomuksellisiin konteksteihinsa ja samalla irrottaa sen tekstin kahleista. Lukemisakti, jossa siis eläminen ja kertominen lähestyvät toisiaan, tuottaa vapauden, jossa henkilöahmon persoonallisuutta, menneisyyttä ja tulevaisuutta voidaan pohtia ja henkilöahmolle kehitellä uusia juonen käännteitä riippumatta siitä tietyistä tekstistä, jossa henkilöahmo lukijalle ilmestyy. Kun henkilöahmolle voidaan mielikuvituksen avulla kehitellä uusia tarinoita ja sijoittaa se erilaisiin kertomuksellisiin konteksteihin, silloin se voi symbolisesti ilmaista erilaisia identiteettejä. *Tuntemattoman sotilaan* Hietanen ei siis ole osa suomalaista identiteettiä merkkijonona, sanaluokkana tai tarinan rakenteena, vaan keskuudessamme 'elävänä' hahmona, jossa kiteytyvät symbolisesti tietyt kansalliset piirteet ja ominaisuudet. Kärjistäen voi sanoa, että semioottisen näkemyksen mukaan Hietanen ei ole mies eikä ihminen, ja siten Hietasesta ei ole syytä käyttää pronominia 'hän' vaan 'se' (vrt. Rimmon-Kenan 1991, 44). Kuitenkin identiteetin näkökulmasta Hietasen tulee olla nimenomaan 'hän'.

Kertomuksen aika

Kertomuksen ajasta haluan tuoda esiin kaksi seikkaa. Kertomuksen ajalla on kolme olomuotoa: järjestys, frekvenssi ja kesto. Lisäksi tekstin, tarinan ja kerronnan ajat poikkeavat toisistaan. Tässä yhteydessä en katso aiheelliseksi puuttua laajaan filosofiseen keskusteluun ajasta tai ajan olemuksesta, koska se on tämän tutkimuksen narratiivisen näkökulman ulkopuolella. Riittää kun totean, että ihminen on peruuttamattomasti sidoksissa aikaan, olipa se sitten luontoperäistä aikaa, kuten auringon ja kuun kierrot, tai subjektiivisesti koetua tai sosiaalista aikaa. Kaikki aikakäsitykset ovat luonnollisesti rinnakkaisia ja omaehtoisia, eivätkä palaudu toinen toisiinsa (Tonkin 1992, 72-75). Nyt keskityn vain tapaan, jolla kertomus konstruoi ja jäsentää aikaa.

Järjestyksellä kertomuksen aikaan liittyvänä käsitteenä tarkoitetaan tapahtumien keskinäistä sijoittumista. Järjestyksellä vastataan kysymyksiin 'koska', 'mitä sitten tapahtui' tai mitä 'tapahtui ennen sitä', ja sitä ilmaistaan termeillä ensimmäinen, kolmas, viimeinen, ennen ja jälkeen. Tapahtumien järjestys kertomuksessa ei ole läheskään aina sama kuin niiden kronologinen järjestys. Jotkut tapahtumat voidaan kertoa ennen niiden varsinaista kronologista sijaintia tarinan syntagmassa. Tai päin vastoin, joidenkin tapahtumien kertominen siirretään niiden kronologisen sijainnin jälkeiseen osaan. Esimerkiksi jossakin salapoliisikertomuksessa tapahtumien kertomisen järjestystä suhteessa niiden kronologiseen sijaintiin voidaan manipuloida, jotta tarinan ratkaisun jännitys säilyisi. Kuulijalle voidaan myös 'tiputella' tarinan osia sieltä ja täältä, ja kuulijan tehtäväksi tulee koota niistä tarinan kronologinen järjestys. Näin on laita esimerkiksi useissa Godardin elokuvissa.

Tapahtumien kerronnan ja kronologian epäsuhtaa kutsutaan *anakroniaksi*, ja sillä on kaksi muotoa. Kun jokin tapahtuma kerrotaan ennen sen varsinaista sijaintia tarinassa, kutsutaan sitä *prolepsikseksi*. Tällöin siis annetaan tietoa tulevasta etukäteen, ja samalla muutetaan kysymys 'mitä tapahtuu seuraavaksi' kysymykseksi 'miten se tapahtuu'. Prolepsis on kuitenkin syytä erottaa tulevaisuuden valmistelusta tai siihen vihjaamisesta. *Analepsiksiksi* taas kutsutaan sellaisia jaksoja, joissa annetaan tietoa menneisyyden tapahtumista. Tapahtuma kerrotaan siis sen kronologisen sijainnin jälkeen. Analepsis voi kertoa myös tapahtuman, joka on tapahtunut ennen koko kertomuksen alkamista. Sekä analepsis että prolepsis ilmenevät usein samassa kertomuksessa. On tavallista, että kertomus alkaa prolepsiksella, eli kertomus aloitetaan jollakin sen keskellä sijaitsevalla tapahtumalla. Tämän jälkeen siirrytään kuvaamaan avaustapahtumaa edeltäviä ja siihen johtaneita tapahtumia analeptisesti. Kerronnan anakronia voi olla myös niin rikkonaista, että lukijan on vaikea tai jopa mahdotonta ymmärtää tarinan kokonaisuutta. Äärim-

millään tapahtumien integratiivinen ulottuvuus hämärtyy, ja tähän viitataan termillä *akronia*. (Cohan & Shires 1988, 84-85; Genette 1980, 40; Rimmon-Kenan 1991, 61-67) Kerronnan anakronia on erityisen tyypillistä elämäkerta-haastatteluiissa, joissa kertoja usein hyppii elämäntapahtumasta toiseen rikkoen elämäntarinan kronologiaa.

Kertomus konstruoi aikaa myös *frekvenssien* avulla. Tällöin on kyseessä jonkin tapahtuman esiintymistiheys tarinassa suhteessa sen esiintymistiheyteen kerronnassa. Voidaan siis kysyä 'kuinka usein jokin tapahtuma ilmenee tarinassa'. Vastaukset voivat kuulua esimerkiksi X kertaa kuukaudessa, minuutissa tai sivua kohti. On syytä huomata, että sama tapahtuma ei tarkasti ottaen voi ilmetä monta kertaa kertomuksessa, koska se ei ole täysin toistettavissa. Jonkin tapahtuman tai sekvenssin 'toistaminen' siirtää sen uuteen kohtaan tarinan syntagmassa, jolloin sen merkitys muuttuu johtuen sitä ympäröivien tapahtumien muutoksesta.

Frekvenssi kertomuksen ajan ilmaisijana ilmenee kolmella tavalla. *Singulatiivista* puhutaan silloin, kun yksittäinen tapahtuma esiintyy tarinassa vain kerran ja se kerrotaan vain kerran. Singulatiivin erityismuoto on se, että tarinan kaikki tapahtumat ovat yksittäisiä ja ne kerrotaan vain yhden kerran. Singulatiivi myös kytkee tarinan ja kerronnan ajan toisiinsa silloin, kun niihin ei liity anakroniaa. Toisin sanoen tarinan ja kertomuksen aika yhdistyvät, kun yksittäinen tapahtuma kerrotaan vain kertaalleen samalla kun sekä tarina että kerronta on kronologista. *Repetitiivi* viittaa tilanteeseen, jossa tarinan yksi tapahtuma kerrotaan monta kertaa. Yhden tapahtuman kertaamisella voidaan painottaa sen tärkeyttä yli muiden tapahtumien. Sama tapahtuma voidaan toki kertoa monella tavalla. Sen kertoja, kesto, tyylilaji tai asiayhteys voi vaihtua tai se voidaan kertoa eri näkökulmasta. *Iteratiivista* puhutaan silloin, kun tapahtuma tapahtuu monta kertaa, mutta kerrotaan vain kerran. Tällöin voidaan esimerkiksi kertoa vain kerran, kuinka jonkin kylän naiset vuodesta toiseen tekevät samat toistuvat työt. Iteratiivi kokoaa tapahtumia ryhmiksi ja siten painottaa niiden yhteenkuuluvuutta tai samankaltaisuutta. (Cohan & Shires 1988, 85-87; Genette 1980, 35-36, 40; Rimmon-Kenan 1991, 73-76) Elämäntarinan kannalta singulatiivia voi pitää vähämerkityksellisenä, koska se tekee kerronnasta monotonista, eikä se erottele elämäntapahtumien tärkeyttä. Mielestäni on järkevää ajatella, että elämäntarinan kertoja nimenomaan painottaa tiettyjen tapahtumien tärkeyttä repetitiivisesti ja siten tuottaa elämäänsä merkitystä. Samoin tiettyjen elämäntapahtumien ryhmittäminen iteratiivisesti integroi elämäntarinaa tuottamalla siihen samantyyppisyyttä.

Kesto ajallisena määreenä on järjestystä ja frekvenssiä vaikeampi määrittää, koska ei ole kunnollista välinettä mitata tarinan tai kerronnan kestoa. On suhteellisen helppo todeta, että jokin tapahtuma tulee jonkin toisen ta-

pahtuman jälkeen, tai että jokin tapahtuma kerrotaan niin ja niin monta kertaa. Keston mittaamisen ongelma liittyy nimenomaan kerrottuun tekstiin. Puhutulla kertomuksella on aina kesto, joka voidaan mitata. Tekstin kohdalla vaikeutena on, että ajallinen kesto ilmenee vain tekstin reseptiossa, vastaanotossa. Voidaan toki mitata kerrontaan tai luentaan käytettyä aikaa, mutta sekin vaihtelee tilanteesta ja kertojasta riippuen. (Genette 1988, 33) Näistä ongelmista huolimatta kestolla tarkoitetaan kerronnallisen ajan suhdetta tarinan ajan kesto.

Kaksi keskeistä kertomuksen hidastukseen tai nopeuttamiseen liittyvää menetelmää ilmaista kertomuksen kestoja ovat *selonteko* ja *kohtaus*. Selonteko tiivistää kerrontaa siten, että se pienenee suhteessa tarinan kesto. Tällöin joistakin tapahtumista kerrotaan vain niiden pääpiirteet, esimerkiksi jonkun elämäntarina voidaan tiivistää pariin lauseeseen. Kohtaus taas jäsentää kertomuksen aikaa siten, että tarinan ja kerronnan ajat näyttävät yhtäläisiltä. Hyvä esimerkki kohtauksesta on dialogi, jossa tapahtumat edistyvät samaan tahtiin niiden kerronnan kanssa. Selonteon ja kohtauksen on katsottu myös ilmentävän tapahtumista kertomisen (diegesis) ja dialogisen 'siteeraamisen' (mimesis) välistä vastakohtaisuutta. Diegesiksen ja mimesiksen suhdetta ei kuitenkaan tule ymmärtää vastakohtaisena, vaan pikemminkin siten, että mimesis on osa diegesistä. Tämä siksi, että jonkin tapahtuman dialogin siteeraaminen on aina sen kertomista. (Cohan & Shires 1988, 87-89)

Selonteon ja kohtauksen lisäksi kannattaa ottaa esiin vielä kaksi tapaa ilmentää kertomuksen kesto. Hidastuminen syntyy, kun kerronta kestää pitkään, mutta tarinan edistymisen on vähäistä. Nopeutumista taas tapahtuu, kun lyhyt pätkä kerrontaa kattaa pitkän ajanjakson tarinassa. Ellipsi eli poisto tuottaa kertomukseen maksimaalisen nopeuden. Tarinan tapahtumat juoksevat, mutta kerronta on pysähdyksissä. Toisin sanoen jotkut tapahtumat jätetään kertomatta, jotta kuulija tai lukija voisi ne itse kuvitella. Tauko taas ilmentää maksimaalista hitautta siten, että tarina pysähtyy, mutta kerronta jatkuu. Näin tapahtuu esimerkiksi henkilöhistorian kuvauksessa, jonkin seikan kuvauksessa tai kertojan puhuessa suoraan kuulijalle tai lukijalle. (Cohan & Shires 1988, 87-89; Rimmon-Kenan 1991, 67-73) Kohtausta voi pitää elämäntarinassa selontekoa harvinaisempana, vaikka joitakin osia elämäntarinasta voidaan kertoa dialogimuodossa. Ellipsi taas saattaa paljastaa henkilöhistorian 'mustia sivuja'. Siis elämäntapahtumia, joita ei syystä tai toisesta haluta kertoa, mutta niiden tapahtumisesta ilmenee tarinassa viitteitä. Tautot taas tulevat kyseeseen ainakin kuvattaessa omaan elämään liittyviä läheisiä ihmisiä.

Kertoja ja fokalisaatio

Kertomus kerrotaan aina jostakin perspektiivistä käsin, jota kutsutaan *fokalisaatioksi*. On syytä huomata, että fokalisointi ei ole sama kuin kertojan näkökulma. Kun tarina ja ajalliset elementit muodostavat kertomuksen horisontaalisen akselin, niin kertoja ja fokalisaatio muodostavat sen vertikaalisen akselin. Kertoja on perinteisesti määritetty joko henkilöhahmo- perustaiseksi tai anonyymiksi riippuen siitä, onko kertoja henkilöhahmo vai ei. Tekstissä käytetyn persoonamuodon on katsottu ilmaisevan tätä jakoa. Kun kertoja on itsekin henkilöhahmo, tapahtuu kerronta yksikön ensimmäisessä persoonassa, minä-muodossa. Kun kertoja ei ole henkilöhahmo, on kerronta yksikön kolmannessa muodossa, minkä pidetään ilmaisevan kertojan anonyymisyyttä. Tällainen kertojan luokittelu osoittaa kaksi tapaa käsittää kertojan ja tarinan välistä suhdetta: anonyymi eli ulkoinen ja kertojaperustainen eli sisäinen. Luokittelu sisältää kuitenkin ongelman sikäli, kun sen ajatellaan ilmenevän persoonamuotojen kautta. Tarkasti ottaen kolmannen persoonan kertoja on paradoksaalinen, kolmas persoona ei nimittäin voi toimia kertojana. Hän-muoto viittaa kertomuksen henkilöihin eikä kertojaan. Sen sijaan minä-muoto on samanaikaisesti sekä tapahtumien kertoja että tarinan henkilöhahmo. (Cohan & Shires 1988, 91; Genette 1980, 189-194)

Emile Benveniste on pyrkinyt ratkaisemaan tämän ongelman, jossa siis kertoja sekoitetaan kerronnan subjektiin, seuraavalla tavalla. Kerrontaa voidaan luokitella sen mukaan, miten se välittää tarinaa. Benveniste puhuu 'diskurssista' silloin, kun ilmaisuun oletetaan puhuja ja kuulija sekä puhujalla oletetaan olevan jokin intentio vaikuttaa kuulijaan. Kun kerronnassa tapahtumat ikään kuin tapahtuvat tiettyinä aikana ilman, että kukaan puhuja puutuu niihin, voidaan sanoa, että kerronta toimii kuten 'historia'. Benvenisten jaossa diskursiiviseen ja historialliseen kerrontaan ei siis ole kyse ensimmäisestä ja kolmannelta persoonamuodosta. Pikemminkin siinä erotetaan kerronta, joka näyttäytyy objektiivisena, persoonattomana ja ei-välittyneenä, kerronnasta, joka ilmaisee subjektiivisuutta, persoonallisuutta ja välittyneisyyttä. Historiassa tapahtumat ikään kuin tapahtuvat itseksensä ja diskurssissa jokin kertoja kertoo ne. On kuitenkin huomattava, että historiallinen kerronta ei kykene häivyttämään kertojaa kokonaan, koska tapahtumien järjestys, frekvenssi ja kesto eivät toteudu omilla ehdoillaan, vaan siksi, että ne on kerrottu. Diskurssi on aina mukana myös historiallisessa kerronnassa, sillä kerronta välittää tarinan representoimalla tapahtumat ajallisesti. (Cohan & Shires 1988, 91-94)

Kertomuksen kertoja ei väistämättä määrää sen näkökulmaa, fokalisaatiota, koska kertojan kohdalla kyse on siitä, kuka tuottaa kerronnan, ja fokalisaatio

tiossa taas siitä, kenen näkökulma määrää sitä, mitä kerrotaan. Fokalisaatio muodostuu kolmiosuhteesta, jonka osallisina ovat kertoja, fokalisoija (kuka asioita katselee) ja fokalisoitava (se mitä nähdään, siis kerrotaan). Fokalisointi tapahtuu kahdella tavalla riippuen siitä, onko kertoja tarinan henkilöahmo vai ei. Fokalisaatio on ulkoista silloin, kun kertoja on henkilöahmo. Tällöin kerronnan näkökulma rajoittuu vain niihin tapahtumiin, joita voidaan ulkopuolelta havaita. Tätä tyyppiä voidaan verrata 'lintuperspektiiviin', havainnoija on kohteidensa yläpuolella. Fokalisoija voi panoroida eli esittää yleisiä näkymiä kohteestaan tai 'väläytellä' useita näkymiä samanaikaisesti. Ulkoinen fokalisoija voi myös liikkua ajassa, katsella eteen- tai taaksepäin. Sisäisen fokalisaation kohdalla kertoja ei ole henkilöahmo, ja siten kerronta liittyy tai rajoittuu sellaisiin seikkoihin, mitä henkilöahmo tietää, ajattelee tai tuntee. Tällöin kaikki näkymät esitetään fokalisoijan ehdoilla. Esimerkiksi huone voidaan kuvata siten kuin fokalisoija sen näkee, mutta kadun näyttämiseksi tulee fokalisoijan siirtyä ulos tai katsella ikkunasta. Ajallisesti sisäinen fokalisoija on sidottu esittämänsä informaation järjestykseen. Yleisesti fokalisaatiosta voi vielä todeta, että se saattaa pysyä muuttumattomana koko kertomuksen ajan tai vaihdella kahden tai useamman fokalisoijan välillä. (Cohan & Shires 1988, 94-96; Rimmon-Kenan 1991, 92-102; Genette 1980, 189-194)

Subjekti, sosiaalinen vs. tekstuaalinen?

Ihminen on sosiaalinen subjekti siinä mielessä, että hän on erilaisten sosiaalisten muodostumien jäsen. Ihminen kuuluu johonkin sosialiseen kerrostumaan tai luokkaan ikänsä, sukupuolensa, tulotasonsa, asuinalueensa jne. perusteella. Samoin ihmisellä on historiansa. Kaikki nämä seikat vaikuttavat tapaan, jolla ihminen ymmärtää kertomiaan, kuulemiaan ja lukemiaan kertomuksia. (Lehtonen 1996, 190-192) Ne antavat koordinaatit olemisen fokalisointiin ja kuuluvat siten ikään kuin eletyn elämän piiriin. Tekstuaalinen subjektiviteetti taas kuuluu tekstien maailmaan. Itse asiassa on syytä puhua monista subjekteista, koska kertomuksen ja tekstin subjektien moninaisuus syntyy henkilöahmojen, kertojien ja fokalisaation yhteismitattomuudesta. Ne eivät aina käy yksiin, kuten edellä on tullut esiin. Kertoja ei toimi aina fokalisoijana eikä henkilöahmona, tarina voidaan fokalisoida henkilöahmon kautta tai sitten ei jne. Näin ajateltuna sosiaalinen ja tekstuaalinen subjekti näyttäisivät kuuluvan kumpikin omaan erilliseen maailmaansa samaan tapaan kuin eläminen ja kertominen. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole, vaan sosiaalisella subjektilla on tekemistä tekstuaalisen subjektin kanssa.

Subjektien olemassaolon ehtona on diskurssi, kielen käyttö. Ne ovat olemassa vain diskursseissa, joissa kieli saa materiaalisen olomuotonsa, ilmaisunsa. Kielijärjestelmä ei itsessään tuota subjekteja, koska ne viittaavat tai osoittavat aina jonkun, joka kertoo tai puhuu tai jonkun, josta kerrotaan tai puhutaan. Virtuaalisella järjestelmällä, joka aktualisoituu vain diskursseissa, ei voi olla viittaussuhdetta edellä mainittuihin puhujiin. Diskurssi antaa puhujalle mahdollisuuden asettaa itsensä subjektiksi, eli artikuloida itsensä pronomiinilla minä. Pronomineista on kuitenkin huomattava, että ne eivät kuvaa todellisia tai objektiivisia asemia elämässä, vaan ne viittaavat kielellisiin ilmaisiin, jotka ovat ainutkertaisia sikäli, että ne materialisoituvat ajallisesti katoavissa diskursseissa. Pronomineilla ei ole kielen ulkoisia merkityksiä, koska niiden merkitykset syntyvät niiden asemasta diskurssien sisällä. Minä tai sinä eivät viittaa autonomisiin kielen ulkopuolisiin yksilöihin, vaan paikantavat kielellisesti subjektiviteetteja. Tämä seikka tulee esiin selvästi esimerkiksi kahden puhujan dialogissa, jossa pronominit minä ja sinä vaihtavat paikkojaan riippuen siitä, kumpi milloinkin puhuu. Minä ei siis viittaa kiinnitetysti vain toiseen puhujista ja sinä toiseen, vaan kumpikin käyttävät yksikön ensimmäistä sijamuotoa puhuessaan itsestään. (Cohan & Shires 1988, 104)

Kirjallisuustieteessä on tapana erottaa subjekteja seuraavalla tavalla. Keskeistä on puhuvan subjektin (speaking subject) erottaminen puheen subjektista (subject of speech), ja edelleen puhutusta subjektista (spoken subject). Puhuva subjekti on se, kuka lausuu ilmaisun eli kuka aktuaalisesti puhuu. Puheen subjektilla taas tarkoitetaan diskursiivisia elementtejä, jotka edustavat puhujaa ja kuulijaa (kuulijoita) ilmaisussa. Kyseessä ovat siten persoonapronominit, jotka toimivat merkitsijöinä aktuaalisessa kielenkäytössä. Nämä kaksi subjektia ovat suhteessa toisiinsa, mutta ne eivät voi sulautua yhdeksi. Tämä koskee kaikkia persoonamuotoja, vaikka se onkin selvimmän esillä muissa kuin yksikön ensimmäisessä muodossa. Puhuja voi siis kertoa niin sinä- kuin hän-muodoissa, jolloin nämä kaksi subjektia ovat kyllä suhteessa toisiinsa, mutta eivät sulaudu toisiinsa. Myöskään minä-muotoisessa kerronnassa sulautumista ei tapahdu, koska kaikki persoonapronominit ovat merkitsijöitä, eivätkä merkitsijät voi muuttua merkityiksi. Puheen subjektin merkittynä on puhuttu subjekti eli diskurssissa tuotettu subjekti. Yksinkertaisuuden vuoksi sama asia toisin sanoin: puhuva subjekti löytyy kysymällä kuka ilmaisi jonkin lauseen, puheen subjekti merkitään ilmaisussa käytetyillä pronomineilla ja puhuttu subjekti konstituoituu diskursiivisesti ja on se, kenestä puhutaan. (Cohen & Shires 1988, 105-106)

Subjektien eroja voi havainnollistaa elokuvan avulla. Puhuva subjekti on siis vastuussa ilmaisujen lausumisesta, mikä elokuvassa tarkoittaa kameran

liikkeitä, leikkausta (montaasia), ääniraitaa, käsikirjoitusta jne. Puheen subjekteja ovat henkilöhahmot siinä merkityksessä, kun ne asettuvat asemiinsa kerronnassa samalla tavalla kuin yksikön ensimmäinen pronomini puhutussa lauseessa. Puhuttu subjekti konstituoituu identifioimalla puheen subjektit. Näin ollen elokuvan kerronnassa puhuva subjekti ja puhuttu subjekti asettuvat vastakkaisille puolille valkokangasta. Sen sijaan puhuvan subjektin ja puheen subjektin välinen ero voi hämärtyä silloin, kun henkilöhahmolle annetaan ilmaisun mahdollistavia ominaisuuksia. Yksinkertainen esimerkki on henkilöhahmolle annettu 'kertojan ääni', joka tuottaa vaikutelman siitä, että henkilöhahmo puhuu kertojan ominaisuudessa. Kyse on kuitenkin erheestä, jossa henkilöhahmoon liittyvä fokalisointi ymmärretään kerronnaksi. Henkilöhahmo ei voi vastata kameran ilmaisullisesta tehtävästä, vaan se voi toimia ainoastaan puheen subjektina kameralle.

Näin ymmärrettynä subjektit konstituoituvat aina uudelleen kun kieltä käytetään. Siten ne eivät ole erotettavissa diskursseista tai diskurssien ulkopuolisia. Tästä seuraa, että subjektiviteetti ei ole koheesiivinen, pysyvä, yhteensulautunut tai autonominen. Se määrittyy suhteessa asemaansa diskurssissa ja tulee aina uudelleen lausutuksi ja konstituoiduksi vaihtelevissa kielen käyttöyhteyksissä. (Cohen & Shires 1988, 106, 149-150) Mutta mitä yhteistä sitten on aikaisemmin mainitulla ajatuksella ihmisestä sosiaalisena subjektina ja narratiivisilla tai tekstuaalisilla subjekteilla? Kun tämän luvun alkupuolella olen esittänyt, että kerronnalla ja elämisellä on joitakin yhdistäviä tekijöitä, haluan seuraavaksi argumentoida sen puolesta, että samoin on laita myös sosiaalisen ja narratiivisen tai tekstuaalisen subjektin kanssa. En pyri kumoamaan kerronnan ja elämisen välistä ylittämätöntä kanjonin, vaan rakentamaan jonkinlaista siltaa, jonka avulla kanjonin eri puolet yltyvät huutoetäisyydelle toisistaan. Tekstuaalisten subjektien ja sosiaalisen subjektin tulee olla ainakin jonkinlaisella huutoetäisyydellä toisistaan, jotta tutkimukseni voisi olla sosiologista tutkimusta. Tarkoitukseni on siten välttää sellaista käsitystä subjekteista, jossa ne hajotetaan tai tapetaan tekstuaalisuuteen, pelkiksi merkeiksi, joilla ei ole kosketuspintaa eletyn elämän kanssa. Jotta subjektiviteeteilla tai identiteeteillä olisi sosiaalista merkitystä eläville ihmisille, on mielestäni keskeistä vastustaa ylitiötekstuaalista käsitystä ja pyrkiä löytämään sellaisia kosketuspintoja, joissa eletyn elämän ihmiset voivat konstruoida itseään ja identiteettejään kytkemällä erilaisia tekstejä oman elämänsä kokemushorisontteihin.

Ihminen sosiaalisena subjektina kytkeytyy laajemmassa mielessä modernin ajan tuottamaan subjektikäsitteeseen. Lehtonen (1994, 17-19) on tiivistänyt modernin, 1800-luvun alusta alkaneen ajan subjektikäsitteen kolmeen seikkaan:

1. Ihminen on erillinen suhteessa luontoon. Ihminen on subjekti ja luonto hänen objektinsa.
2. Ihminen on erillinen suhteessa toisiin ihmisiin. Ihminen on universaali olento, mutta erilaiset jakolinjat (etnisyys, sukupuoli luokka-asema ja sosiaalinen asema) tuottavat hänet yksilösubjektina, jonka objekteina ovat toiset ihmiset.
3. Ihminen on itsessään jakautunut subjekti. Ihminen samaistetaan hänen järjensä tai tietoisuuteensa, jolle aistimukset ja tunteet ovat alistaisia, ja siten järjen objekteja.

Ihmisen sosiaalinen subjektiuus perustuu siis pitkälti ihmisen erillisyyteen toisista ihmisistä, ja nämä erot konstituivat erilaisten murtumien tai jakolinjojen kautta. On selvää, että ylitiötekstuaalinen subjektikäsitely murtaa tai itse asiassa hävittää olemattomiin sosiaalisen subjektiuden väittämällä, että subjektiviteetti kuuluu ainoastaan kielen kenttään, ja ennen kaikkea hajottamalla sen tekstuaalisiksi rakenteiksi. Näin ihmisen sosiaalisella olemisella ja asemalla ei olisi mitään merkitystä subjektiuden konstituutiosta. Etnistä identiteettiä koskevan tutkimuksen lähtökohdaksi tämä ei kuitenkaan käy. Olisi mieleltöntä väittää, että etnisyys ja etninen identiteetti, sikäli kun ne ymmärretään vain tekstuaalisina rakenteina, eivät olisi mitenkään tekemisissä eletyn elämän kanssa.

Kuten luvun alkupuolella kuvatussa Ricoeurin konseptiossa kerronnan ja elämisen välisestä suhteesta, myös tekstuaalisen ja sosiaalisen subjektiuden välisen yhteyden avain löytyy lukemisaktista. Ricoeurin (1991a, 26-29) perusväittäjä oli, että kertomus tai teksti täydellistyy vasta lukemisen kautta. Lukemisaktissa lukijan maailma ja tekstin maailma kohtaavat. Lukemisakti täydellistää tekstin tai kertomuksen konfiguraation siten, että lukija mielikuvituksensa avulla kokoaa ja integroi kertomuksen heterogeenisestä aineksesta yhtenäisen kertomuksen. Hän asettaa siis yhdenmukaisen ristiriitaisen edelle. Mutta miten tekstuaalinen subjekti sitten liittyy lukemiseen? Cohanin & Shiresin (1988, 149-150) mukaan kertova teksti ei pelkästään representoi subjekteja lukijalle vaan myös merkitsee ja määrittelee implisiittisesti lukijan subjektiutta. Puhuva subjekti ilmaisee läsnäolonsa diskurssissa yksikön ensimmäisen pronominin kautta. Ja edelleen, tämä pronomini toimii merkitsijänä, jonka merkitys määrittyy sen syntagmaattisesta sijainnista diskurssissa eli sen suhteesta sitä edeltäviin (ja seuraaviin) ilmaisuihin. Samalla se myös paradigmaattisesti paikallistaa ilmaisun kohteen, sinän. Tässä kohden voidaan palauttaa mieleen se diskurssin ominaisuus, että se on aina osoitettu jollekin vastaanottajalle. Puheella on kuulijansa, kirjoituksella lukijansa ja elo- tai valokuvalla katselijansa, jotka kyseinen teksti identifioi lukevaksi subjektiksi.

Cohan & Shires (mt., 150-153) käyttävät esimerkkinä Italo Calvinon ro-

maania *If on a Winter's Night a Traveller* (suom. *Jos talviyönä matkamies*, 1983), jossa sekä kertoja puhuttelee lukijaa kysymysten ja kehotusten kautta, että lukijasta tehdään teoksen henkilöahamo. Lukijalle kerrotaan, että hän on aloittamassa lukemaan kyseistä teosta, samoin häntä kehoitetaan rentoutumaan ja keskittymään. Myöhemmin lukija tempaistaan tarinaan sisälle siten, että hänestä tulee henkilöahamo. Calvinon teos rakentuu sisäkkäisistä dekaritarinoista, jotka katkeavat kesken. Lukija joutuu menemään valittamaan asiasta kustantajalle, ja sillä reissulla hän tapaa Ludmila-nimisen naisen, joka on valittamassa samasta asiasta. Teokseen syntyy lukijan ja Ludmilan välinen rakkaustarina. Calvinon teksti pakottaa lukijan samaistumaan sinä-merkitsijän kanssa osoittamalla lukijan paikan kerronnan subjektina. Toisaalta kyseessä on universaali lukija, koska kuka tahansa voi tarttua kirjaan ja lukea sen. Toisaalta tekstin sinä-merkitsijä paikantaa varsin spesifin lukijan kertomalla mitä sinä teet (tarinan aktorina) ja millainen sinä olet (lukija-henkilöahamon piirteet). Tekstin tässä ominaisuudessa, sen kyvyssä tuottaa lukijasta subjekti, on mielestäni tekstin ja lukijan kokemushorisonttien yhdistymisen ydin. Lukija täydellistää tekstin lukemisaktin ja mielikuvituksensa avulla, kun samalla teksti tarjoaa lukijalle mahdollisuuden olla kertomuksen subjektina.

Haastattelupuheesta haastattelutekstiin

Tämän luvun lopuksi sovellan edellä kerrottua haastatteluun niin puhuttuna kuin kirjoitettuna kielenä. Pyrin määrittämään ehtoja ja rajoituksia haastattelulle kielellisenä ja sosiaalisena tapahtumana. Haastattelun pohtiminen jo tässä vaiheessa on keskeistä, koska kaikki tuleva analyysi perustuu ajatukseen siitä, että haastattelu niin puheena kuin kirjoitettuna tekstinä on eletyn elämän narratiivista ja kielellistä esittämistä. Esimerkkinä palanen Torontossa 1989 tekemästäni suomalaisen siirtolaisnaisen haastattelusta, jossa hän kuvaa tunnelmiaan saavuttuaan Torontoon vuonna 1927.

H: Tuntuks ne, miltä ne ihmiset tuntu kun te tulitte Kanadaan?

V: No mun äiti oli päässyt töihin, se oli sellasessa suomalaisessa, suomalaisessa, miks sitä sanottas, täyshoitolassa kokkina, missä oli paljon miehiä. No miehet, ku niitä oli niitä huoneita, huoneissa oli neljä-viis sänkyä ja sinulla oli sänky ja pikku yks laatikko, piironkin laatikko, missä sä pidit tavarat. Ei sitä asuttu silloin niinku nyt, nykyään asutaan. Mä tulin siihen äitin luokse sitten, se oli tuolla alakaupungilla Widmer Streetillä. No siellä kävi kaikennäkösiä kaupuskelihoita kadulla, joita Suomessa ei ollut sellaisia, ollu ikänä nähnyt. Joku joka myi puita, se meni juutalainen, se veti kädellä ja sano, että wood,

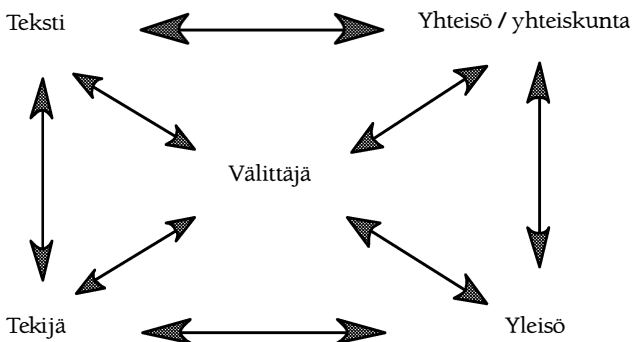
wood, wood, wood, woood, että ihmiset tiesi, että puukauppias kulkee. Toinen juutalainen, se veti kädellä, se myi kalaa, ku se tuli suomalaiseseen kaupunginosaan, se huusi, että kele, kele hauki, kele, kele hauki.

H: Se osas suomea?

V: Osas sen verran suomea. Sitten kulki rätti-, rättien ostaja, semmonen, joka osti kaikkea vanhaa tavaraa niin. Niin sillä oli hevonen, se istu siellä sitten ja huusi, aikoo, aikoo. No mä kuulin sen huutoo aina kadulta ja mä olin aina kuuntelemassa sitä, ja mä aattelin että tämä on hurja paikka, että mitä nuo kaikki on, en mä ymmärtäny mitä ne oli. Ne oli kauppiaita, sitten jälkeenpäin mä tajusin, että ne oli kauppiaita. Niin siellä, varsinkin alakaupungilla, kaikki oli likasta, ja kaikki tuntu niin, niin hurjalta että. Niinni Suomi, Suomi, kauniina, niin kauniina ja puhtaana maana siihen aikaan, ja vieläkin Suomi on kaunis ja puhdas maa.

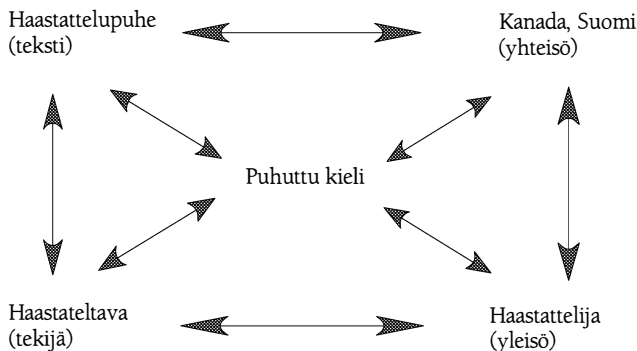
Jokaisella narratiivilla on kertojansa, kuulijansa tai yleisönsä, kontekstinsa sekä materiaallinen olomuotonsa (olipa se ääntä, kuvaa, elettä tai kirjoitettua kieltä). Arthur Asa Bergerin (1997, 14-16) fokalisaatiomallin avulla voi havainnollistaa haastattelupuheen asemaa niin haastattelutilanteessa kuin valmiissa tutkimuksessa. Malli kuvaa narratiivin suhdetta edellä mainittuihin tekijöihin. Äkkipäätään mallien kuvaama muutos on varsin ilmeinen, mutta mistä siinä on itse asiassa kyse? Mitä muutos merkitsee kielen kannalta sekä mitä eri ehtoja puhutulle ja kirjoitetulle kielelle voidaan asettaa? Bergerin (mt., 15) malli on seuraava:

Malli 2.1.

Seuraavaksi olen sijoittanut haastattelutilanteen elementit mallin mukaisesti.

Malli 2.2.

Haastattelutilanne on kielellistä tapahtumista, diskurssia, jossa kerronnan eri komponentit aktuaalistuvat. Tarkemmin sanottuna kyseessä on puhuttu diskurssi. Tässä kohden muistutan mieleen Rimmon-Kenanin (1991, 9) esittämät kertomakirjallisuuden kolme aspektia: tapahtumat (tarina), esittäminen (teksti tai kertomus) ja kertomisen akti (kerronta). Jonkin asian kielellinen esittäminen tai esitys on syytä pitää erossa itse kertomisen aktista. Ajatellaanpa haastattelua, jossa siis kerronnan kautta syntyy teksti. Tämä teksti ei kuitenkaan ole sama kuin kerronta toimintana. Kerronta toimintana on luonteeltaan historiallista ja tilannekohtaista, se tapahtuu vain yhden kerran tiettyä tekstiä kohden.

Aikaisemmin kuvattu diskurssin käsite asettaa haastattelutilanteelle seuraavia ehtoja. Ensinnä on tietenkin diskurssin ajallinen katoavaisuus. Haastattelulle voidaan toki määrittää konventionaalisin ajanmääritysvälinein sen tapahtumisen ajankohta. Esimerkiksi iltapäivä 31.1.1989, jolloin yllä esitetyn sitaatin haastattelu on tapahtunut. Kuitenkin tuohon ajankohtaan ja tilanteeseen paluu on ihmiselle fyysisenä olentona mahdotonta. Haastattelu tapahtumisena on peruuttamattomasti ohi ja mennyttä aikaa.

Haastattelutilanteen ajalliseen ainutkertaisuuteen liittyy myös se, että puhetilanteena se on avoin. Tilanteen avoimuus perustuu vuorovaikutukseen. Se mitä seuraavaksi tapahtuu tai puhutaan, ei ole ennustettavissa. Jotain voidaan toki ennakoida, koska tietyt ennalta valitut teemat ja tietyt puhe-käyttäytymisen konventiot voivat osaltaan ohjata tilannetta. Lopultakin tilanne on kuitenkin avoin, koska vastapuolen puheesta tehdyt tulkinnat (puheen ymmärtäminen) vaikuttavat aina toisen osapuolen puheen valintoihin ja siten keskustelun kulkuun. Lisäksi vastapuolen esiin tuomat teemat eivät

ole ennakolta toisen osapuolen tiedossa tai arvattavissa. Vuorovaikutusta ohjaavat myös keskustelijoiden assosiaatiot vastapuolen lausumista. Kun toinen haastattelun osapuolista sanoo jotakin, niin toinen osapuoli ymmärtää sen jollakin tavalla, mikä taas vaikuttaa hänen seuraaviin lausumiinsa. Kyseessä on siten dialogimuotoinen merkityksistä neuvottelu.

Toiseksi, haastattelun viittauskohteena on puhujalle ja kuulijalle yhteinen tilanne. Tilanteessa käytetyt niin verbaaliset kuin ei-verbaaliset (ilmeet, eleet ja äänenpainot) välineet viittaavat siis keskustelutilanteeseen. Esimerkissä on kolme mielenkiintoista kohtaa, jotka ilmentävät tilannesidonnaisia äänenpainoja. Haastateltava jäljittelee niissä kadulta kuulemiaan ihmisääniä. Ensimmäisessä juutalainen puukauppias mainostaa tuotettaan huutamalla ”wood, wood, wood, woood”, toisessa juutalainen kalakauppias huutelee ”kele, kele hauki”, ja kolmannessa lumppuri huutelee ”aikoo, aikoo”. Kaikissa tapauksissa haastateltavan käyttämät juutalaisten englannin aksenttia kuvaavat äänenpainot ilmenevät kyseisessä tilanteessa ja värittävät kerrontaa omalta osaltaan.

Kolmanneksi, haastattelutilanteessa on kyse puhujan ja kuulijan välisestä dialogista ja kommunikaatiosta. Toki puhujan ja kuulijan asemat eivät ole kiinnitetyt haastateltavan ja haastattelijan asemiin, vaan sekä haastateltava että haastattelijat voivat toimia puhujina ja kuulijoina. Silloin kun haastateltava on äänessä, hän on puhuva subjekti, joka ilmaisee itsensä puheessa käyttämiensä yksikön ensimmäisen persoonan pronomineilla (puheen subjekti). Myös haastattelijat voi tulla ilmaistuksi haastateltavan puheessa silloin, kun jälkimmäinen osoittaa puheensa suoraan ensimmäiselle käyttäen yksikön toista persoonamuotoa. Sama tapahtuu implisiittisesti, kun haastateltava konstruoi haastattelijan puheeseensa kuuntelevaksi subjektiksi jollakin muulla tavalla. Diskurssi on aina osoitettu jollekin kuulijalle. Koska diskurssiivinen dialogi on tapahtumista, on puhujilla mahdollisuus tarkentaa omia lausumiaan ja kysyä vastapuolen puheen tarkoitusta haastattelutilanteessa. Tässä merkityksessä puhujan intentio käy yksiin itse diskurssin intention kanssa. Haastattelutilanteen dialogisuuteen kuuluvat myös edellä mainitut keskustelijoiden väliset ei-verbaaliset merkit.

Mallissa mainittu yhteisö viittaa haastattelun osapuolten konteksteihin. Se määrittää keskustelijoita sosiaalisina subjekteina. Niin haastateltavalla kuin haastattelijalla on oma taustansa. He kuuluvat tiettyihin yhteiskuntakerroksiin, kansallisuuksiin tai etnisiin ryhmiin, ovat jompaa kumpaa sukupuolta ja jonkin ikäisiä jne. Kaikki nämä tekijät omalta osaltaan vaikuttavat siihen, mitä haastattelutilanteessa puhutaan ja miten. Oman tutkimukseni kohdalla voidaan tehdä useita jaotteluja haastateltavan ja haastattelijan taustojen välille. On hyvä huomata, että jo pelkästään asemiani haastattelijana määräytyy taustastani tutkijana. Keskeisiä tai perinteisiä jakoja yllä olevan esimerkki-

sitaatin kohdalla ovat ainakin (haastateltava ensin mainittuna) Kanadan suomalainen/suomalainen, vanha/nuori, nainen/mies, informantti/tutkija, tutkittavan yhteisön jäsen/ulkopuolinen jne.

Haastatteluaineiston ehtojen ja rajausten määrittämisen kannalta mielenkiintoisin vaihe on ajallisesti katoavan diskurssin kiinnittyminen tekstiksi. Haastattelun puhuttu diskurssi, josta käytän tästä lähtien termiä haastattelupuhe, voidaan kiinnittää ainakin taltioimalla ääninauhalle, ääni ja kuva videolle tai kirjoittamalla muistiinpanoja haastattelun aikana. Kukin kiinnittämismuoto tuottaa ajallisesti säilyvän tekstin sikäli kun se ymmärretään inskriptoimalla kiinnitettyksi diskurssiksi. Ääni- ja videonauhat vaativat vielä litteroinnin, jotta niistä tulisi kirjoitettua tekstiä. On selvää, että haastattelupuheen inskriptio kadottaa paljon haastattelutilanteeseen liittyneistä asioista, mutta toisaalta se myös säilyttää jotakin. Kysymys siitä, mitä inskriptiossa säilyy tai katoaa, on mielestäni haastatteluaineistoon perustuvan tutkimuksen ytimessä. Se määrittää ja antaa puitteet sille, millaisia tulkintoja aineistosta voidaan tehdä. Lähtökohtana on, että haastattelutilanne ja siihen kuuluva haastattelupuhe on kadonnut, mutta siitä on säilynyt inskriptoimalla haastatteluteksti. Lisäksi inskriptio ei säilytä itse tilannetta vaan sen, mitä siinä on sanottu eli sen merkityksen. Kerrontatilanteessa, so. puhutussa kielellisessä tapahtumisessa, artikuloitu tarina, so. tapahtumien juonellinen jatkumo, kiinnittyy tekstimuotoiseksi tapahtumien esittämiseksi. Tämä teksti on se, mikä kerronnasta jää pysyväksi, ei itse kerronta-akti. Mitä tästä siis seuraa?

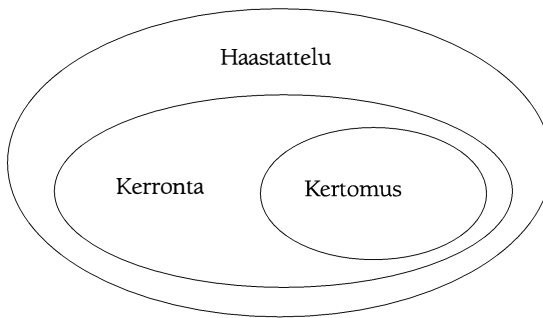
Eletyn elämän tilanteena kyseinen haastattelu on siis jo mennyttä aikaa. Haastattelu on kuitenkin olemassa kahdessa olomuodossa, ääninauhana ja litteroituna tekstinä. Jälkimmäinen versio on esitetty edellä. Haastattelupuheen ja haastattelutekstin välisen tarkastelun ongelmana on, että tilanne katoaa ja jäljelle jää vain teksti. Siten olen itsekin tämän tutkimuksen tekijänä ja kirjoittajana tässä ja nyt tuomittu katoamaan ja jättämään jälkeeni vain tekstin, jota lukija sitten yrittää ymmärtää. Samoin on laita myös haastattelun kanssa. Joudun siis puhumaan haastattelusta ikään kuin se olisi juuri nyt tapahtuvaa elettyä elämää ja kuuntelemaan sitä nauhoitettuna tekstinä tai katsomaan sitä kirjoitettuna tekstinä. Oman tekstini lukijalla on käytännössä mahdollisuus vain viimeiseen, joskin itsensä kuvittelu mukaan haastattelutilanteen on mahdollista vain rajallisesti. Katson kuitenkin, että tämä rajallinenkin mahdollisuus on riittävä tarkastelun ymmärtämiseksi.

Puhujan intentio on kadonnut siinä merkityksessä, kun puhujan intentio ymmärretään samaksi kuin diskurssin merkitys. Tekstin merkitys siis erottautuu puhujan intentiosta. Teksti ei kuitenkaan muutu tekijättömäksi, vaan puhujan ja tekstin välille syntyy etäisyyttä. Teksti elää ilman tekijäänsä, eikä enää tarkoita sitä, mitä puhuja halusi sanoa. Tässä mielessä haastattelutekstistä ei ole pääsyä haastateltavan tietoisuuteen. Haastattelutilanteessa on

vielä mahdollista kysyä, mitä toinen osapuoli sanomallaan tarkoittaa. Tästä on esimerkkisitaatissa kyse kohdassa, jossa kysyn haastattelavalta juutalaisen kalakauppiaan suomen kielitaitoa. Haastattelupuheen kiinnittäminen haastattelutekstiksi hävittää kysymisen mahdollisuuden. Tekstin ymmärrettävyys ei enää riipu aktuaalisesta puhujasta eikä niistä ulkoisista ja tilannekohtaisista välineistä, joilla puhutussa diskurssissa ymmärrettävyyttä edesautetaan. Haastateltavan imitoima juutalaisaksentti kaikessa äänellisessä rikkaudessaan ei enää valitettavasti välity oman tekstini lukijoille. Samoin ovat kadonneet kaikki hänen tilanteessa ilmaisemat eleet, kädenliikkeet, ilmeet jne. Voidaan sitä paitsi kysyä, miten ylipäänsä kirjoitettu teksti voisi niitä kuvata, jäljitellä tai ilmaista? Vastaus kuuluu, että varsin epätädellisesti. Haastatteluun kuuluu silloin tällöin myös muita tilannesidonnaisia tapahtumia, joita teksti ei kykene välittämään, esimerkiksi valokuvien katselua.

Vaikka diskurssi viittaa aina johonkin maailmaan, on puhutun diskurssin ja tekstin viittaavuudella ero. Puhutun diskurssin maailmana on keskustelijoille yhteinen tilanne, joka ympäröi käytävää dialogia. Laura Aro (1996, 59) on kuvannut haastattelutilanteen kolmea tasoa seuraavalla mallilla:

Malli 2.3.

Puhutussa diskurssissa ovat kaikki kolme tasoa läsnä. Puhutun diskurssin kiinnittäminen tekstiksi hävittää uloimman tason eli haastattelun tilanteena. Keskimmäisen tason, kerronnan, teksti säilyttää siinä määrin kun tekstistä on mahdollista analysoida esiin erilaisia kertojia ja kerronnan lajeja. Kuitenkin tekstikin viittaa johonkin, koska diskurssissa on aina kyse jostakin, ja teksti on kiinnitettyä diskurssia. Tekstin viittaavuus on vapaa tilanteen asettamista rajoituksista. Se viittaa maailmaan aikaisemmin kuvatussa merkityksessä: esimerkiksi Kanadaan symbolisena konstruktiona, ei sikäläisiin tilanteisiin, joissa ihmiset jatkuvasti elävät.

Esimerkin haastatteluteksti avaa lukijalle hyvin monimuotoisen maailman, jota voidaan hahmotella vaikka seuraavaan tapaan. Kanada on valtio valtioiden joukossa, mutta sen erityislaatuina ovat alueellinen suuruus ja monikulttuurisuus. Toronto on kanadalainen suurkaupunki lähiöineen ja alakaupunkineen. Haastateltavan kertomuksen aikana Toronto oli jo pullollaan eri etnisiä ryhmiä ja siirtolaisia. Pilvenpiirtäjät eivät vielä tuolloin leimanneet kaupunkikuvaa, sen sijaan etniset kaupunginosat erottuivat toisistaan nykyistä tilannetta selvemmin. Torontossa oli myös suomalaisilla oma alueensa, jossa suomalaisten lisäksi vieraili ja asui eri etnisiin ryhmiin kuuluvia kaupustelijoita ja ammatinharjoittajia. Lukuisat yksilölliset tarinat elämäntapahtumat olivat osa sitä kokonaisuutta, jonka monietninen Toronto muodosti. Tekstin maailman assosiointia voidaan jatkaa loputtomiin. Erilaisten merkityshorisonttien määrä lienee loputon.

Diskurssin ominaisuutena on myös, että se on osoitettu jollekin. Siten se on kommunikaation perusta. Puhutun ja kirjoitetun diskurssin osoite on eri. Ensimmäinen osoitetaan samassa tilanteessa olevalle keskustelijalle, kun jälkimmäinen luo oman yleisönsä. Kirjoitettu diskurssi, teksti, on periaatteessa avoin kaikille lukutaitoisille. Puhujan ja kuulijan välinen suhde muuttuu samalla tekstin ja lukijan väliseksi. Tämän seurauksena haastattelun dialogi muuttaa olemustaan. Haastattelutilanteen dialogi on luonteeltaan avointa ja ennustamatonta johtuen sen tilannesidonnaisuudesta. Haastatteluteksti ei suoranaisesti hävitä dialogia, mutta lukitsee sen tiettyyn muotoon poistamalla siitä tapahtumisen. Haastattelutekstin dialogi ei ole enää tapahtumista jossakin eletyn elämän kielenkäyttötilanteessa. Siten haastateltavan ja minun välinen dialogi ei enää tekstinä muovaudu tai muutu. Samalla aktiivisista kielenkäyttäjistä, puhujista, tulee tekstin tapahtumien sekä kertojia että henkilöitä.

On mielenkiintoista, että haastattelusta litteroitu teksti on lähes poikkeuksetta dialogimuodossa. Tapahtumaa dokumentoidaan siis ainoastaan siteeraamalla käytettyjä puheenvuoroja. Esitysmuotona dialogi pyrkii vakuuttamaan lukijaa sen oikeellisuudesta ja totuudellisuudesta siten, että se toimii ikään kuin sillä ei olisi erillistä kertojaa joka välittää tapahtumia. Dialogi näyttää suorempana ja välittömämpänä tapahtuman kuvauksena, todellisuuden imitoitina eli mimesiksenä kuin kertojan kautta tapahtuva diegesis.

Haastattelijalla on läsnä haastattelutilanteen dialogin kadottua haastattelutekstissä toisaalta itse puhuvana subjektina silloin kun hän kysyy tai kommentoi haastateltavan puhetta. Haastattelijalla on läsnä myös haastateltavan puheen enemmän tai vähemmän implisiittisenä kuuntelijasubjektina, jolle diskurssi osoitetaan. Haastatteluesimerkistä voidaan poimia kohta, jossa haastateltava käyttää yksikön toista persoonamuotoa osoittaen puheensa minulle. Samalla hän itse asiassa tekee minusta kertomuksensa henkilöitä ja

toisaalta pakottaa Italo Calvinon tapaan minut haastattelijana elämään tarinan mielikuvituksessani.

”...täysshoitolassa kokkina, missä oli paljon miehiä, no miehet, ku niitä oli niitä huoneita, huoneissa oli neljä-viis sänkyä ja *sinulla oli sänky* ja pikku yks laatikko, piironkin laatikko, *missä sä pidit tavarat...*”.

Haastattelutilanteessa olen läsnä kuuntelijana ja fyysisenä olentona, jolle sanat osoitetaan. Samalla olen myös puhujan tuntema yksilö. Kyseinen haastattelutekstin pätkä taas puhuttelee universaalia lukijaa, joka voi olla lähes kuka tahansa. Alkuperäinen puheen tuottaja ei enää tunne lukijaansa eikä voi kontrolloida hänen lukutapojaan. Elävä ja puhuva ihminen muuttuu tekstin sisäiseksi subjektiksi ja kertojaksi. Samoin käy myös minulle. Se minä, joka oli läsnä haastattelutilanteessa, ei enää ole sama, joka tekstin subjektina puhuu ja kuuntelee. En kykene vaikuttamaan tutkimukseni lukijoiden tekemiin tulkintoihin itsestäni samaan tapaan kuin aktuaalisessa haastattelutilanteessa, jossa saatoin vielä kysellä tarkennuksia haastateltavan puheeseen.

Tätä ei pidä ymmärtää siten, että kieltäisin tekstiltä sen tekijän osallisuuden. On selvää, että olen vaikuttanut tekstin syntyyn jo haastattelutilanteesta alkaen esittämällä tiettyjä kysymyksiä. Samoin olen valinnut tutkimukseni haastattelusitaatit ja tehnyt niistä tulkinnat. Oleellista on, että lukiessani haastattelupuheesta kiinnitettyä tekstiä tai kuunnellessani ääninauhaa, en voi enää palata kysymään haastateltavalta itseltään, mitä hän milläkin lauseellaan tarkoitti. En siis pääse hänen tietoisuuteensa. Samoin on laita myös suhteessani tutkimukseni lukijoihin. He eivät vuorostaan voi päästä minun tai haastateltavan 'pään sisään'. Sen sijaan tekstien lukijoina niin minulla kuin tutkimukseni lukijoilla on avoin mahdollisuus tehdä erilaisia tulkintoja teksteistä ja niiden maailmoista.

Vaikka haastattelutekstin tulkinta onkin vapaata haastattelupuheen tilannekohtaisuudesta, on tulkintojen vapaudella on rajansa. Vaikka kieli periaatteessa tarjoaakin rajattoman mahdollisuuden tuottaa merkityksiä, ei tekstin ja lukijan välinen suhde ole täysin mielivaltainen. Lukemistapoihin vaikuttavat kulttuuriset konventiot, jotka määrittävät tekstistä tehtävien tulkintojen mielekkyyttä. Tekstin suunnasta rajoituksia tuottavat tekstin muut sanat ja lauseet sekä toiset tekstit. Sanojen ja lauseiden merkitykset ovat siis sidoksissa niitä edeltäviin ja seuraaviin sanoihin ja lauseisiin. Lukijan suunnasta tulkintoja rajoittaa kielen *heteroglottisuus*. Tämä Mihail Bahtinilta (Lehtonen 1996, 52-53) peräisin oleva termi tarkoittaa sitä, että erilaisilla ihmisryhmillä on omat kielensä, jotka ovat olemassa samanaikaisesti. Toisin sanoin ihmisten etnisuus, luokka, alueellisuus, sukupuoli, ikä, ammatti jne. vaikuttavat tapaan, jolla tekstiä luetaan ja ymmärretään. Vaikka tekstiä lue-

taankin yleensä yksin, se ei tarkoita, että merkitykset olisivat samalla lailla yksilöllisiä. Lukemista ohjaavat aina lukijan erilaiset kontekstit. Otan esi-merkin haastattelusitaatista, ensin tekstin, sitten lukijan (minun) näkökul-
masta.

”Toinen juutalainen, (...), se myi kalaa, ku se tuli suomalaiseseen kaupungin-
osaan, se huusi, että kele, kele hauki, kele, kele hauki.

H: Se osas suomea?

V: Osas sen verran suomea.”

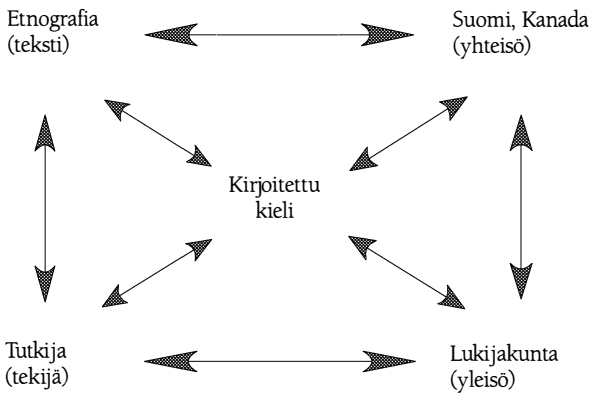
Esitän kaksi lukutapaa otteen sille osalle, jossa todetaan: ”se huusi että kele, kele hauki, kele, kele hauki.” Jos kyseinen tekstinpätkä irrotetaan sitä ympäröivästä tekstistä, se voidaan suomalaiskansallisesti ymmärtää muodossa: ”se huusi, että ...kele, ...kele hauki, ...kele, ...kele hauki.” Tällöin voisi olla kyseessä tilanne, jossa joku henkilö on intoutunut sadattelemaan haukea. Tämä ’vastakarvaan’ luettu tulkinta on täysin mahdollinen silloin, kun se on irrotettu tekstuaalisesta kontekstistaan. Tekstinpätjän merkitys muuttuu oleell-
lisella tavalla silloin, kun sitä ympäröivä teksti konteksteineen otetaan huo-
mioon. Toinen tulkinta, jossa teksti ymmärretään seuraavasti: ”se huusi, että kala, kala hauki, kala, kala hauki.” Kyseessä on siis kalakauppiaan mainos-
huuto. Haastattelulitteraation ’kele’ onkin siis kala. Tähän tulkintaan löytyy tukea ainakin kahdesta muusta kohdasta tekstiä. Aluksi paljastuu, että kala-
kauppias on juutalainen, ja siksi hänen voidaan olettaa puhuvan suomea murtaen. Sitten haastateltavan ja haastattelijan dialogi osoittaa juutalaisen kauppiaan osaavan suomea vain nuo sanat. Haastattelupuheessa sen tilanne-
sidonnaisuus ehkäisee ensimmäisen kaltaisen ’väärin’ ymmärtämisen, koska ymmärtämiselle keskeinen juutalaista aksenttia imitoiva äänenpaino on tilanteessa läsnä ja kuultavissa.

Itseäni tekstin lukijana ja ymmärtäjänä ohjaavat monet kontekstuaaliset seikat. Ensinnä jo oma asemani tutkijana, jonka täytyy päättää, mikä on tutkimusongelmani kannalta järkevä tulkinta tekstistä. Teen siis etnisen iden-
titeetin tutkijana valintani kalakauppiaan mainoshuudon eduksi ja sadattelu-
vastaan. Myös tulkinnan järjellisyys määrittyy omassa kontekstissaan. Jos kyseessä olisi tilanne (esimerkiksi metodiluento), jossa nimenomaisesti hauskutettaisiin mukanaolijoita erilaisilla vastakarvaan lukemisilla, olisi sadattelu-
tulkinta täysin järjellinen. Lisäksi olen kanadalaiseen etnisyyteen erikoistuneena tutkijana selvillä monista sellaisista asioista, jotka edesauttavat minua tekstin tulkinnassa. Voin siis intertekstuaalisesti kytkeä aikaisemmin lukemiani tekstejä esi-
merkin yhteyteen. Esimerkiksi Stephen A. Speisman (1985) on kirjoittanut artikkelin, jossa kuvataan varsin seikkaperäisesti tuon ajan Toronton juutalaisten elämää ja elinkeinoja. Speismanin (1985, 109-

111) mukaan juutalaiset hankkivat elantonsa pääasiassa erilaisella kaupustelulla ja käytettyjen tavaroiden myynnillä. Tämä ilmentää mielestäni Geertzin tiheän kuvauksen ideaa. Jollekin tekstille pyritään rakentamaan sellainen konteksti, jossa kyseinen teksti tulee ymmärrettäväksi. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole syytä ryhtyä rakentamaan tiheää kuvausta Toronton juutalaisista katukauppiaista.

Lopuksi malli 2.4. kuvaa kyseisiä suhteita valmiiksi kirjoitetun tutkimuksen kohdalla. Tutkimus on valmiiksi kirjoitettu siinä mielessä kun sen teksti on lyöty lukkoon mahdollisen painokoneen jäljiltä. Toki tutkimus elää tämän jälkeenkin eri lukijoiden mielikuvituksissa.

Malli 2.4.

Malli kuvaa tilannetta, jossa olen (tutkija) saanut tutkimukseni (etnografia) valmiiksi kirjoitetuksi (kirjoitettu kieli) ja se on sinun (lukijakunta) luettava-vasi. Lukijana sinulla on omat kontekstisi (Suomi), joiden pohjalta voit tutkimustani ymmärtää. Mallissa on kuusi suhdetta, joita kirjoitettu kieli välittää: tekstin tekijä ja teksti, teksti ja yhteisö, yhteisö ja yleisö, yleisö ja tekijä, tekstin tekijä ja yhteisö sekä teksti ja yleisö. Tutkija on tekstinsä varsinainen tekijä, joka ei kuitenkaan ole enää tekstissään läsnä kuin sisäistekijänä, siis lukijan tekstistä konstruoimana. Samoin tutkijalla ei ole aktuaalista lukijakuntaa olemassa, vain sisäislukija tai -lukijoita. Tutkija ei voi kontrolloida lukijakuntansa laatua, määrää eikä lukemistapoja. Sekä tutkijalla että lukijoilla on yhteisönsä eli ne kontekstuaaliset tekijät, jotka osaltaan ohjaavat tekstin ymmärtämistä.

3. ETNISYYDEN JA IDENTITEETIN KÄSITTEIDEN DE-NATURALISOINTI

Etnisyyden käsite on ajan myötä saanut useita merkityksiä. Alunperin Muinaiskreikan termi 'ethnos', josta etnisyyden käsitteen katsotaan periytyvän, on viitannut valikoimaan tilanteita, joissa ihmisten muodostamia kollektiiveja on elänyt ja toiminut yhdessä (Jenkins 1997, 9). Tämän ydinmerkityksen etnisyyden käsite on säilyttänyt kautta aikojen. Se viittaa myös nykykäytössään tietyn tyyppiseen sosiaaliseen yhteisönmuodostukseen ja yhteisöjen olemisen tapaan. Kuitenkin tämän ytimen reunamilla ja ulkopuolella etnisyyden käsite on ymmärretty hyvin monella tavalla. Erilaisia tapoja ymmärtää etnisyyden käsitettä ei ymmärtääkseni voi järjestää minkäänlaiseksi kehitysjatkokumoksi, koska kukin tapa on toiminut tai toimii edelleenkin omilla konteksteissaan. Kukin tapa palvelee oman tyyppisiään tiedon- ym. intressejä. Sen sijaan näitä tapoja on syytä käydä läpi oman tutkimukseni näkökulman paikantamiseksi etnisyytutkimuksen perinteessä. Kyseessä on myös tietoinen erottautuminen tietyistä tutkimusperinteistä ja -otteista.

Monimuotoista inhimillistä toimintaa tulkitaan ja ymmärretään etnisyyden kautta samaan tapaan kuin muiden käsitteiden kuten luokan, kulttuurin, poliittisen tai psykologisen toiminnan ym. avulla. Siten etnisyyden on eräs ihmisen olemisen näkökulma tai aspekti, mutta ei ainoa. Ilmiö on yleensä tulkittu etniseksi esimerkiksi silloin, kun se on perustunut ainakin jossain määrin kulttuurisiin tai ilmiösuun liittyviin yhteisöjä luokitteleviin kriteereihin. Näiden kriteerien on täytynyt olla relevantteja ilmiön sosiaalisessa kontekstissa. Kuitenkaan mikään ilmiö ei ole niin yksinkertainen, että se voitaisiin tulkita pelkästään etniseksi. Kompleksista maailmaa ei voida redusoida johonkin yksinkertaiseen tai yksittäiseen selittävään tekijään. Etnistä epätasa-arvoa voidaan pitää sosiaalisena 'faktana', mutta sen alkuperä on jo kysymys, johon on löydetty useita teoreettisia selityksiä. Sitä on pidetty mm. biologisesti ihmisluontoon kuuluvana ilmiönä, väistämättömänä seurauksena erilaisten yhteisöjen välisestä konfliktista tai sen on katsottu syntyvän ihmisen luomien instituutioiden kyvyttömyydestä vastata inhimillisiin tarpeisiin. Näin ollen myös biologiset, psykologiset, luokkateoreettiset ja poliittiset selitys-

mallit leikkaavat etnisysteoriaa. (Thompson 1989, 5, 9-11.)

Käsitteenä etnisyyks on moniulotteinen. Kulttuurisesta näkökulmasta kyseessä on eräänlainen kollektiivinen merkitysjärjestelmä, joka konstituoiti tyypillisen yhteisön aseman omassa ympäristössään. Etnisyydellä on merkitystä vain silloin kun ympärillä on muita etnisiä yhteisöjä, joista oma yhteisö tavalla tai toisella erottuu, tai joihin oma yhteisö kontrastoituu. Kulttuurisena merkitysjärjestelmänä etnisyyks ilmaisee käsityksiä sekä oman yhteisön että muiden yhteisöjen olemuksesta. Eri etniset yhteisöt tulevat määritellyiksi hyvin moniulotteisesti. Kulttuuri sisältää tietoa niiden sosioekonomisesta asemasta, tapajärjestelmästä, uskonnosta, 'kansanluonteesta', fenotyypistä jne. Samalla nämä ominaisuudet kertovat kuinka kunkin yhteisön ja sen jäsenten kanssa tullaan toimeen, käyttäydytään, voiko heihin luottaa arkielämän tilanteissa, millaisia he ovat työpaikoilla, aviopuolisoina, naapureina tai vaikka kanssakilpailijoina urheilukentillä. Etnisyys ulottuu näin yhteiskuntien makrotasolta aivan yksilön kokemusten mikrotasolle.

Kokonaan toinen kysymys on, että onko etnisyydessä kyse olemassa olevasta ilmiöstä vai käsitteellisestä tavasta tuottaa tietentyypillinen tieteellinen näkökulma todellisuuteen, jonka mukaisena maailma tuolloin näyttää. Comaroff & Comaroff (1992, 49) esittävät tämän kysymyksen Sokrateesta kerrotun vertauksen avulla. Tarinan mukaan Sokrates on kertonut omille oppilailleen tarinan opettajasta, joka antoi oppilailleen kaksi suurennuslasia ja pyysi heitä katsomaan toista toisen läpi. Kun oppilaat olivat kertoneet, mitä he olivat nähneet ja oppineet, kysyi opettaja seuraavan kysymyksen: "Kerroitteko siitä esineestä, jonka näitte, vai siitä, jonka läpi katsoitte?" Sama kysymys koskee myös etnisyyttä. Voidaanko etnisyyttä pitää analyysin kohteena, objektina, jota pyritään selittämään, vai onko se itsessään jokin linssi tai optiikka, joka konstruoi maailman tietynlaisena? Tähän suurennuslasien välisen suhteen problematiikkaan ja siitä juontuviin alakysymyksiin pyrin tarttumaan tässä luvussa tarkastelemalla pohjoisamerikkalaisen tutkimuksen tapoja käsitteellistää etnisyyttä.

Suurennuslasiongelmaan liittyy myös toinen tämän luvun tavoitteista, etnisyyden käsitteen *de-naturalisointi*. Laajasti katsottuna etnisyyden määrittelyn kriteerit vaihtelevat alkaen biologispohjaisesta primordialismin, jossa etnisyyden perustan ajatellaan olevan ihmisen biologiassa (geeneissä, vaistoissa jne.), aina oman tutkimukseni kaltaiseen diskursiivis-narratiiviseen käsitykseen etnisyydestä. Oman kehittelyni etnisyyden käsitteestä esitän tämän luvun lopussa. Etnisyys, samoin kuin identiteetti, on ymmärretty naturalistisesti ihmisen sisäsyntyiseksi, pysyväksi ja muuttumattomaksi ominaisuudeksi. Etnisyys otetaan annettuna biologisena ominaisuutena. Näin etnisyyden katsotaan olevan kuin tarkkailun objektina oleva suurennuslasi ilman, että suurennuslasi, jonka läpi katsotaan vaikuttaisi havaintoon. Toisesta ääripäästä,

diskursiivis-narratiivisesta näkökulmasta, katsottuna kieli toimii samassa asemassa kuin suurennuslasi, jonka läpi katsotaan. Etnisyyden ja identiteetin katsotaan konstruoituvan näin kielellisesti ja tuottavan omanlaisensa näkökulman maailmaan. Kieli ja edellisessä luvussa esittelemäni narratologiset välineet konstituivat siis suurennuslasin, jonka läpi katsotaan. Tästä myös seuraa, että maailma, etnisyyden ja identiteetti näyttävät narratiivisilta.

Näiden ääripäiden välillä etnisyyttä on määritelty erilaisten ulkoisten kulttuuripiirteiden, vuorovaikutusverkostojen ja ryhmäsamaistumisen avulla. Etnisyyden käsitteen de-naturalisoinnilla tarkoitan lähinnä sen riisumista primordialistisista ja objektivistisistä näkemyksistä. Puhuessani etnisyydestä, en siis tarkoita sillä yhteisöjen välisiä kulttuuripiirre-eroja tai vuorovaikutussuhteita vaan tapaa, jolla ihmisten ryhmittymiselle tuotetaan merkityksiä kielellisesti. Lopultakin, kummankin suurennuslasin olemassaolo on varmaankin perusteltua omista näkökulmistaan. Toisen tai toisen suoranainen kiistäminen ei ole järkevää, koska kumpikin näkökanta perustuu erilaisiin tiedonintresseihin. Tämän tutkimuksen näkökulma kuitenkin on, että läpikatsottava suurennuslasi antaa muodon ja ymmärryksen objektina olevalle suurennuslasille, varsinkin kun ensin mainittu rinnastetaan kieleen.

Tässä esityksessä pitäydyn pääsääntöisesti vain pohjoisamerikkalaisessa etnisyyttutkimuksessa. Koska etnisyyttutkimuksen kenttä on niin laaja, ettei sitä voi kokonaisuudessaan tässä esitellä, on järkevää rajautua sen alueen käsittelyyn, jota oma tutkimukseni koskee. Tämä rajaus ei tietenkään ole ehdoton, vaan olen ottanut mukaan myös ei-pohjoisamerikkalaisia tutkimuksia sikäli, kun ne tutkimukseeni soveltuvat ja tarjoavat mielenkiintoisia näkökulmia. Olen ottanut mukaan myös suomalaista etnisyyttutkimusta sikäli, kun se soveltuu asiayhteyteen. Yhteiskuntien erilaiset etniset rakenteet vaikuttavat tapaan, jolla etnisyyttä on käsitteellistetty käytännön tutkimusta varten (esim. Isajiw 1979, 6-7), ja siten esimerkiksi eurooppalainen tapa ymmärtää etnisyyttä poikkeaa amerikkalaisesta monessa suhteessa. Keskeinen Eurooppaa ja Amerikkaa erottava väestön etniseen rakenteeseen vaikuttanut ja vaikuttava tekijä on siirtolaisuus. Euroopan kansallisvaltioiden väestön koostumukseen ei siirtolaisuudella ole ollut lähellekään niin suurta merkitystä kuin Kanadassa ja USA:ssa, joiden väestö perustuu lähes täysin siirtolaisuuteen.

Kun Pohjois-Amerikassa, ja erityisesti Kanadassa, eri etnisten yhteisöjen katsotaan muodostavan etnisen mosaiikin, Euroopassa etnisyydestä puhutaan enemmänkin vain epäsuorasti pakolaisuuden, siirtotyöläisten tai erilaisten nationalististen ryhmittymien, kuten baskien, yhteydessä. Euroopassa etniset ryhmittymät on perinteisesti ymmärretty lähinnä kansallisvaltioiden esiasteiksi (joiden tavoitteena on oman valtion muodostaminen) eikä pohjoisamerikkalaiseen tapaan valtion sisäiseksi rakenneosiksi (poikkeuksena ovat

Kanadan Quebec ja alkuperäisväestön hyvin perustellut vaatimukset maanomistuksesta). Siten myös käsitys kansallisvaltiosta poikkeaa maanosien välillä. Näin ollen suomalaiset yhtenä Kanadan etnisistä yhteisöistä on helpompi ymmärtää kulttuurimosaiikin osana kuin itsenäisyyttä tavoittelevana nationalistisena vähemmistönä tai halveksittuina siirtotyöläisinä. Samalla pohjoisamerikkalainen tapa ymmärtää etnisyyttä on tutumpi tämän tutkimuksen taustaksi. Kuitenkin keskittyminen pääsääntöisesti pohjoisamerikkalaiseen tutkimukseen on riittävä, jotta voin esitellä etnisyyden käsitteen erilaiset ymmärtämistavat ja samalla paikallistaa oman tutkimukseni suhteen niihin.

Etnisyyden käsitteen 'esihistoria' ja 'esihistoriallisuus'

Kaikilla käsitteillä on esihistoriansa siinä mielessä, että ne ovat ilmaantuneet tieteelliseen kielen käyttöön jonakin tiettyinä aikana. Näin on laita myös etnisyyden kohdalla. Kuitenkin jonkin käsitteen esihistorian 'paljastaminen' on jo vaikeampi tehtävä. Se edellyttäisi ajallisesti ja alueellisesti hyvin laajan tutkimuskirjallisuuden läpikäymistä. Tämän esityksen tehtävänä ei ole tehdä sellaista primaaritutkimusta etnisyyden käsitteestä, vaan tyydyn tässä yhteydessä joihinkin toisen käden lähteisiin. Katson, että näinkin voin antaa lukijalle riittävän hyvän kuvan etnisyyden käsitteen ilmaantumisesta sosiologiseen ja antropologiseen tutkimuskirjallisuuteen. Itse asiassa kiinnostavampaa kuin jonkin käsitteen esihistorian dokumentointi, so. sen ilmaantuminen tieteelliseen kielenkäyttöön, on tarkastella sitä, mihin käyttöyhteyteen käsite on ilmaantunut. Tähän käyttöyhteyteen viitataan termillä esihistoriallisuus. Käsitteen esihistoriallisuus etnisyyden kohdalla tarkoittaa sitä, että käsitteen käyttöyhteyden on katsottu kuuluvan menneeseen aikaan, jopa ihmislajin hämärään esihistoriaan. Etnisyyttä on pidetty ilmiönä, joka on tavalla tai toisella kuulunut traditionaaliseen elämänmuotoon. Tämä on johdunut siitä, että etnisyyttä on aikaisemmin käsitteellistetty pitkälti ryhmäspesifien kulttuuripiirteiden kautta, ja näiden kulttuuripiirteiden on taas katsottu periytyvän jonkinlaisista 'alkuperäisistä' kulttuuriyhteisöistä tai -malleista. Tämän seurauksena on syntynyt ajatus, että etnisyyden kuuluu niihin traditionaalisen elämänmuodon ilmiöihin, jotka yleisen modernisaatiokehityksen myötä katoaisivat. (esim. Bell 1975.)

Etnisyyden käsite on kuitenkin sikäli monimuotoinen, että se ei ole ainoastaan esihistoriallinen, vaan sen on joissakin yhteyksissä katsottu kuuluvan myös modernin elämän piiriin. Esimerkiksi siten, että etnisyydellä on kuvattu modernien monikulttuuristen yhteiskuntien rakennetta vastakohtanaan mm. heimojen ja kastien varaan rakentuneet yhteiskunnat. Toisin sanoen etnisyyden on pidetty kertovan jotakin modernien länsimaisten valtioiden

yhteiskuntaelämästä, kun taas heimot, toteemit, klaanit yms. ovat jäsentäneet primitiivisiä tai traditionaalisia yhteisöjä. Nathan Glazer (1983 [1975], 250) on muotoillut asian seuraavasti. Modernissa maailmassa modernisaation agentit, eli urbanisaatio, uudenlaiset ammattirakenteet, kattavan koululaitoksen tuottama abstrakti ja yleinen informaatio sekä massamedian esittämä universaali kulttuuri, ovat hävittäneet traditionaalisia ja primordialistisia identiteettejä. Nämä siis heikentävät Glazerin mielestä alkuperäisten identiteettien merkitystä, joilla hän tarkoittaa heimojärjestelmiin ja maantieteellisiin alueisiin perustuvia identiteettejä. Modernisaatiokehityksestä huolimatta länsimaisille ihmisille on jäänyt tarve sellaiselle yksilölliselle identiteetille, joka olisi kansallista suppeampi, mutta perhettä laajempi identiteetti. Tälle kentälle Glazer paikallistaa etnisen identiteetin tarpeen ja merkityksen modernissa maailmassa.

Etnisyyden esihistoria ja esihistoriallisuus kietoutuvat toisiinsa niin antropologiassa kuin sosiologiassakin. Tilannetta voisi ymmärtää siten, että kun etnisyyden käsite on ilmaantunut antropologiaan korvaamaan aikaisempia heimon (tribe) ja 'rodun' käsitteitä (Cohen 1978, 379-380), se on samalla saanut kantaakseen heimon käsitteen vanhakantaisuuden, erityisesti mitä tulee primordialistiseen näkökulmaan. Vaikka etnisyyden käsite toikin uudenlaisen näkökulman tutkittaviin yhteisöihin, sitä käytettiin edelleenkin heimon tavoin kuvaamaan teollistuneen maailman ulkopuolisia esimoderneja yhteisöjä. Etnisyyden käsite ei ole ollut erityisen keskeinen antropologisessa kirjallisuudessa ennen 1970-luvun alkua. Tärkeimpien alan oppikirjojen asiansanahakemistoissa etnisyyttä tai etnistä ryhmää ei ole juurikaan esiintynyt ennen tuota aikaa.

Heimon korvautumiseen etnisyydellä on vaikuttanut kaksi seikkaa. Heimon käsite on negatiivisesti latautunut. Se on perustaltaan kolonialistinen termi, jonka alkuperä on latinan sanassa *tribus*, joka on tarkoittanut imperiumin laidoilla asuvia barbaareja. Termi siis heijastaa länsimaisen ekspansiivisen imperialismien ideologiaa, jossa ihmiset on jaettu ylyksinkertaistavasti sivistyneisiin ja villeihin tai barbaareihin. Antropologiassa on perinteisesti tutkittu nimenomaan länsimaisen kulttuurin ulkopuolisia yhteisöjä, 'sivistymättömiä villejä'. (Cohen 1978, 384) Yhtä lailla myös 'rodun' käsite on osoittautunut sekä kelvottomaksi että pejoratiiviseksi tavaksi kuvata ei-länsimaisia yhteisöjä. Kelvottomaksi siksi, että 'rotuja' ei ole olemassakaan biologisesti luokiteltavina ryhmittyminä. 'Rodut' eivät siis muodosta minkäänlaista luonnollista ihmislajin alaryhmittelyä, vaan ilmenevät ainoastaan sosiaalisesti rakentuneina ja keinotekoisina kuvitelmina. 'Rotuun' perustuvat luokitukset ovat aina olleet pejoratiivisia sikäli, että ne ovat historiallisesti aina asettaneet toiset 'rodut' toisten ylä- tai alapuolelle. Yleensä niin, että valkoinen 'rotu' on ollut se ylempi. 1900-luvulla 'rodun' käsitteen

kielteisyys on noussut ja nostettu esiin erityisesti natsi-Saksan 'rotuoppien' sekä Euroopan ja Pohjois-Amerikan kansalaisoikeustaistelujen myötä. (Miles 1994, 67; Jackson & Penrose 1993, 4-12)

Heimon käsite on myös tuottanut ongelmia antropologien kohderyhmien luokitukselle. Aina 1960-luvulle saakka antropologiselle tutkimukselle oli tyypillistä tutkia ei-länsimaisia yhteisöjä joko eristäytyneinä (tai antropologien eristäminä) yksikköinä tai tällaisten yksikköjen universumina eli tehdä ns. kulttuurien välisiä vertailuja. Kuitenkin käytännössä tilanne kentällä oli, että tutkittavat yhteisöt olivat moniethnisiä, eivätkä eläneet eristäytyneinä toisistaan. Nimetessään tutkimuskohteensa, so. antaessaan heimolle nimen, antropologi joutui etsimään ne kriteerit, jotka erottivat kyseisen ryhmittymän muista ryhmittymistä. Tähän nimeämisongelmaan perustuu etnisysteoreettinen jako objektiivisiin tai subjektiivisiin etnisyyden määritelmiin. Voidaanko etninen yhteisö määrittää erilaisten ulkoisten tuntomerkkien ja kulttuuri-piirteiden avulla, kuten objektivistinen luokittelu edellyttää, vai tuleeko kysyä yhteisöjen jäsenten omia käsityksiä jäsenyydestä, kuten subjektiivinen määrittely edellyttää? Joka tapauksessa nimetessään heimoja antropologi nimenomaisesti luokittelee ihmisiä ryhmittymiin. Antropologien lisäksi yhteisöjä luokittelevat myös muut kansaeläjät. Objektivistien ja subjektiivisten määrittelykriteerien ongelma on siis siinä, että jokin yhteisö voi määritellä itsensä yhteisöksi A, kun yhteisön ulkopuoliset määrittelevät saman ryhmittymän yhteisöksi B, ja kaiken lisäksi tulee antropologi, joka omien teoreettisten ja kulttuuristen käsitystensä perusteella määrittelee ryhmittymän yhteisöksi C. Ja kaikki nämä määritykset voivat olla olemassa ja aktiivisessa käytössä samanaikaisesti. (Cohen 1978, 380-384)

Heimon käsite kantaa siis antropologian historian tuottamaa taakkaa, jossa sen osana on ollut viitata ylyyksinkertaistetusti eristäytyneenä pidettyyn ihmisryhmittymään. Itse asiassa, kuten Cohen (1978, 383) ironisesti huomauttaa, antropologit ovat olleet eristäytyneisyyteen jopa tyytyväisiä: mitä eristäytyneempi yhteisö, sitä parempi tutkimuksen kannalta. Käytännössä eristäytyneisyyden idea on johtanut subjektiivisten itsemäärittelyjen jättämiseen vähälle huomiolle tai kokonaan huomiotta. Tämä ongelma tulee selkeästi esiin Evans-Pritchardin tunnetussa tutkimuksessa *The Nuer* (julk. alunperin 1940), jossa käsitellään eteläisen Sudanin alueen kansoja. Evans-Pritchard nimesi tutkimansa heimot nuereiksi ja dinkoiksi, koska näitä nimiä oli hänen mukaansa käytetty jo vuosisadan ajan. Kuitenkin nimi nuer on osoittautunut dinkojen tuosta yhteisöstä käyttämäksi nimeksi, ja nuerien itsestään käyttämä nimi oli itse asiassa Naath. Dinkat taas kutsuivat itseään nimellä Jieng. Lisäksi kumpikin yhteisö oli niin kielellisesti kuin kulttuurisesti jakautunut useisiin erilaisiin ryhmittymiin, joiden keskinäiset suhteet ovat jääneet hämärän peittoon. Lopultakin Evans-Pritchardin käyttämät ni-

mitykset olivat kolonialistista perua, siis kolonialistisen hallinnon ryhmittymille antamia. Kolonialistinen hallinto on näin ollen kertonut yhteisöille keitä he ovat. (Cohen 1978, 382-383)

Norjalaisen antropologin Fredrik Barthin keskeinen merkitys etnisyydetutkimuksen kentällä perustuu paljolti nimeämisiongelman havaitsemiseen ja korjaamiseen. Cohen (1978, 283) on tiivistänyt Barthin näkemyksen seuraavasti:

Barthin työn anti oli siinä, että hän havaitsi tämän ongelman ja päätyi tarkastelemaan etnisyyttä subjektiivisena ryhmäsamaistumisprosessina, jossa ihmiset käyttävät etnisiä merkkejä määritellessään itseään ja ollessaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa.

Barthin (1969, 9-10) esittämän kritiikin lähtökohta on, että hän pitää naiivina sellaista olettamusta, että kukin heimo tai ihmiskollektiivi olisi ylläpitänyt oman kulttuurinsa tietämättömänä ja eristäytyneenä naapuriryhmittymistä. Siten maantieteellinen ja sosiaalinen eristyneisyys eivät ole tekijöitä, jotka ylläpitävät kulttuurista diversiteettiä. Barth korostaa, että etniset rajat säilyvät huolimatta yhteisöjen sisäisestä yksilöllisestä liikkuvuudesta. Etniset luokitukset eivät siis ole riippuvaisia ihmisten välisten kontaktien ja informaation olemassaolosta. Sen sijaan etniset rajat määrittyvät sosiaalisesti. Niitä ylläpidetään nimenomaan vuorovaikutuksen kautta, jossa määritellään yhteisön jäsenyyden ja ulkopuolisuuden kriteerejä. Etniset rajat ylittävät vuorovaikutussuhteet ovat suhteellisen pysyvyyden ja stabiiliuden lisäksi elintärkeitä yhteisöjen olemassaololle. Etninen erilaisuus ei siis johdu interetnisen sosiaalisen vuorovaikutuksen puutteesta, vaan vuorovaikutus on pikemminkin erilaisuuden perusta. Kulttuuriset erot säilyvät, vaikka yhteisöjen välillä onkin vuorovaikutusta ja keskinäistä riippuvuutta. Barthin etnisyydean kolme lähtökohtaa ovat seuraavat. Etnisten yhteisöjen jäsenyys määrittyy niiden jäsenten omasta toimesta, siis subjektiiviset itsemäärittelyt ovat keskeisiä etnisyyden kriteereitä. Pyrkimyksenä ei ole yhteisöjen kulttuuripiirteiden ja suhteiden typologisointi, vaan keskeistä on keskittyä sellaisiin sosiaalisiin prosesseihin, jotka tuottavat ja ylläpitävät etnisiä määrittelyjä. Tavoitteena on kääntää tutkimuksen huomio erillisten yhteisöjen sisäisestä konstitutiosta ja historiasta etnisiin rajoihin ja niiden sosiaaliseen ylläpitoon.

Etnisyyden käsitteen esihistoriallisuus ei ehkä ole ollut sosiologiassa yhtä selkeä kuin antropologiassa, mutta myös sosiologiassa on jouduttu tekemään etnisyyden käsitteelle tilaa erottamalla se joistakin läheisistä käsitteistä. Etnisyyden käsitteen pesäeron tekeminen sen lähikäsitteisiin on tullut ongelmaksi erityisesti silloin, kun sosiologit ovat pohtineet erilaisten ryhmittymien välisiä konflikteja (esim. Glazer 1983 [1975], 233-234; Horowitz 1985,

3-12). Ongelmien lähtökohtana on, etteivät konfliktit koskaan ole 'puhtaasti' etnisiä, vaan niissä on mukana myös taloudellisia, poliittisia, valtiollisia, kansallisia, kielellisiä 'rodullisia' ja uskonnollisia ulottuvuuksia. Voidaan aina kysyä, että missä määrin tai mielessä esimerkiksi Irlannin katolisten ja protestanttien väliset kahnaukset, kurdien sekä iranilaisten ja turkkilaisten kanssa käymät sodat ja aseelliset selkkaukset, Ruandan hutkien ja tutujen väliset verilöylyt, baskien itsehallintopyrkimykset Espanjassa sekä Kanadan ranskalaisten ja englanninkielisten kieliriidat ovat etnisiä konflikteja?

Kuten Glazer (mt., 234) huomauttaa, lähes kaikki kyseiset konfliktit sisältävät niiden kenttää laajentavan elementin. Vaikka kurdien ja iranilaisten uskonto olisikin sama, kurdeja asuu niin Iranin kuin Turkin valtioiden alueilla; Irlannin konflikti laajenee koskemaan tavalla tai toisella muitakin katolisia ja protestantteja sekä useista historiallis-poliittisista syistä myös brittejä yleensä. Laajentumisesta on kyse myös silloin, kun pohditaan paikallisuuden eri tasojen ja etnisyyden välistä suhdetta (Jenkins 1997, 40-43). Milloin kyse on etnisyydestä ja milloin eritasoisista alueellis-paikallisista identiteeteistä? Kyläyhteisö ei välttämättä ole etninen yhteisö, vaikka se aktivoisikin kollektiivista identiteettiä esimerkiksi jonkin sitä uhkaavan vaaran vuoksi. Tämänkaltaiset käytännön ilmiöt ovat pakottaneet sosiologit pohtimaan etnisyyden käsitettä ja ennen kaikkea sitä, miten etninen yhteisö eroaa kansallisuudesta, uskonnollisesta ryhmästä, kieliryhmästä tai 'roturyhmästä'.

Glazer (mt., 233-240) on tarkastellut etnisyyden suhdetta 'rotuun', uskontoon ja kastiin, joiden erottaminen etnisyydestä on ongelmallista, sekä valtioon ja luokkaan, jotka hän ehdottomasti erottaa etnisestä yhteisöstä. On syytä huomata, että Glazerin käsitys etnisyydestä perustuu tuon ajan, 1970-luvun, yleiseen pohjoisamerikkalaiseen etnisyyssajatteluun. Glazerille (mt., 234) etnisyyks merkitsee seuraavaa:

Termi 'etnisyyks' viittaa (...) sosiaaliseen ryhmään, joka tietoisesti jakaa yhteisen kulttuurin ja on ensisijaisesti määrittynyt alkuperän mukaan.

'Rodun' Glazer (mt., 234) määrittelee ryhmittymäksi, joka määrittyy yhteisen alkuperän kautta ja jolla on joitakin tyypillisiä fyysisiä tuntomerkkejä. Näin ollen 'rodun' ja etnisyyden ero on, että 'roturyhmä' erottautuu muista ryhmittymistä biologisten seikkojen vuoksi, kun etninen yhteisö taas on sekä kulttuuristen että oletettujen biologisten seikkojen yhdistelmä. Etnisyyden biologisuus perustuu etnisen yhteisön yhteiseen alkuperään. 'Roturyhmä' ei siis välttämättä ole etninen ryhmittymä, joskin Glazerin mielestä se voi sellaiseksi muuttua ajan myötä. Esimerkkinä hän puhuu Brasilian mustasta väestöstä, joka erottautuu kyllä fyysisten piirteidensä vuoksi mutta ei omaa yhdistävää ja toisista erottavaa subjektiivista identiteettiä. Kuitenkin Glazer

toteaa, että viimeaikaisten (1970-luvun puolivälin) tutkimusten perusteella voidaan olettaa, että Brasilian mustat olisivat tuottamassa yhteistä kollektiivista identiteettiä ja siten muuttumassa myös etniseksi yhteisöksi.

'Rodun' käsite on etnisyydetutkimuksessa ongelmallinen, koska itse 'rodun' käsitteen käyttö tieteellisessä tutkimuksessa on kyseenalaistettu (esim. Goldberg 1993, 1997, 12-16; Hall 1992, 296-299; Miles 1994, 103-109; Miles & Torres 1996, 26-34; Miles 1993, 28-52; Rattansi 1994, 53-60). Siitä huolimatta, että 'rotuun' perustuvilla luokituksilla ei ole minkäänlaista biologista perustaa, 'rodun' käsitettä ja sen johdannaisia (kaukasialainen eli valkoinen, negroidi tai neekerit, orientaali jne.) käytetään yhä niin tieteessä kuin arkikielessä. 'Rodun' ja 'rotusuhteiden' käsitteet ovat suhteellisen yleisiä anglosaksisessa etnisyysskirjallisuudessa vielä tätäkin tutkimusta kirjoitettaessa. Tyypillisiä esimerkkejä teosten niminä ovat mm. *Dictionary of Race and Ethnic Relations* (1984), *Theories of Race and Ethnic Relations* (1986) ja *Race and Ethnic Relations in Canada* (1990). 'Rodun' käsitteen tieteellisen käytön ongelmana on, että sitä ei voida pitää ihmisryhmittymien luokittelun perustana, vaikka se sellaiseksi usein naamioituukin. Sen sijaan voidaan kyllä tutkia sitä, miten ihmiset 'rotuluokituksia' arkiajattelussaan ja -puheessaan tuottavat ja käyttävät ja miten tämä jäsentää heidän maailmaansa. Kuitenkin edelleenkin 'rotuluokituksia' käytetään tutkimuksissa ikään kuin reaalisina ryhmittymien kriteereinä. Tällainen 'rodun' käsitteen käyttö edustaa primordiaalismin kovinta ydintä.

Etnisyyden käsitteen esihistoriallisuuden kannalta on mielenkiintoista, että Glazer asettaa etnisyyden ikään kuin 'roturyhmän' kehittyneemmäksi versioksi toteamalla, että jollakin kollektiivilla on mahdollisuus tulla ajan kuluessa etniseksi yhteisöksi. 'Rodun' käsitteellä on pitkä tieteellinen historia (esim. Miles 1994, 51-61) niin antropologiassa kuin sosiologiassakin, ja siten se on osa etnisyyden käsitteen esihistoriaa. Glazerilla tämä ilmenee pyrkimyksessä asettaa etnisyyden 'rodullisuuden' uudemmaksi tai 'kehittyneemmäksi' versioksi. Maailman muuttuessa ja modernisoituessa 'roturyhmät' voivat muuntua etnisiksi yhteisöiksi. Samalla liittäessään etnisyyden käsitteeseen 'rodun' käsitteen ominaisuuksia, hän tulee lisänneeksi etnisyyden biologistista primordiaalisuutta.

Uskonto on ollut keskeisesti läsnä etnisyyden määritelmässä. Wsevolod Isajiw'in (1979, 11) tekemästä etnisyyden kriteerien tai attribuuttien kartoituksesta kävi ilmi, että uskonto sijoittui 27:ssä etnisyyden määritelmässä annettujen mainintojen määrässä kolmanneksi yhteisen alkuperän ja yhdenmukaisen kulttuurin jälkeen ja juuri ennen 'rotua' tai fyysisiä tuntomerkkejä. Uskonnon erityisyys etnisyyden luokittelijana Pohjois-Amerikassa tulee esiin myös siten, että juutalaiset esiintyvät omana 'etnisenä' ryhmittymänään useissa tutkimuksissa¹⁵, vaikka muutoin uskonnolliset luokitukset menevätkin

etnisten luokitusten kanssa päällekkäin. Glazer (1983 [1975], 235-236) toteaa, että uskontokunta vaikuttaa arkielämän mukaan hyvin erilaiselta ryhmittymältä kuin etninen yhteisö, koska uskonto perustuu kääntymykseen ja yksilölliseen vakaumukseen. Samoin kaikkiin suuriin uskontoihin kuuluu jäseniä eri etnisistä yhteisöistä. Kuitenkin käytännössä uskontokunta toimii Glazerin mukaan samantapaisesti etnisen yhteisön kanssa sikäli, että kummankin jäsenyyteen itse asiassa synnytyään. Kyse on siis pikemminkin saadusta kuin hankitusta jäsenyydestä. Glazer löytää siis primordialistisesta yhteisestä alkuperästä uskonnolliselle ja etniselle yhteisölle yhteisen tekijän. Lisäksi hän toteaa, että etnisuus tuottaa uskonnollista ennustettavuutta siten, että esimerkiksi lähes kaikki Yhdysvalloissa asuvat puolalaiset ovat katolisia, ruotsalaiset protestantteja jne.

Kastin ja etnisen yhteisön välinen suhde tuottaa Glazerille (mt., 236) päänsärkyä. Hän määrittelee kastin ryhmittymäksi, joka määräytyy synty- ja alkuperän mukaan kaukaisilta esi-isiltä saakka ja joka on endogaaminen sekä on kiinnitetty sosiaaliseen hierarkiaan ja tiettyihin ammatillisiin statuksiin. Lisäksi kastit ovat pysyviä sosiaalisia muodostelmia. Kastia ei voi vaihtaa kääntymällä, mikä on mahdollista uskonnollisen ryhmittymän kohdalla. Näillä edellytyksillä kasti eittämättä muistuttaa etnistä yhteisöä siinä muodossa kuin Glazer sen ymmärtää. Kummassakin on sekä primordialistisia että kulttuurisia elementtejä. Esi-isiltä peritty jäsenyys, joka lukitsee yksilön kollektiivisen sidoksen, kuuluu ensin mainittuihin. Omaan ryhmittymään avioituminen eli endogamia on sikäli mielenkiintoinen kulttuurinen ilmiö, että tilastoista tiedetään sen olevan suhteellisen yleistä varsinkin ensimmäisen sukupolven siirtolaista koostuvissa etnisissä yhteisöissä Pohjois-Amerikassa (Richard 1991, 114-119, 148; Ram 1990, 213-227). Endogamian suhteen kasti on kuitenkin huomattavasti ankarampi kuin etninen yhteisö, koska jälkimmäisen kohdalla trendinä on eksogamian yleistyminen seuraavilla siirtolaissukupolvilla.

Myös ammattirakenteen suhteen etnisuus ei ole niin deterministinen kuin kastiin perustuva jäsenyys. Vaikka tietyillä etnisillä yhteisöillä onkin niille tyypillisiä ammatteja, etnisuus ei missään tapauksessa ennalta ja ehdottomasti determinoi jäsentensä ammatteja. Eräs esimerkki etnisyyden ja ammattirakenteen välisestä yhteydestä on aikanaan Kanadassa paljon keskustelua herättänyt yhteiskunnan vertikaalisen mosaiikin metafora (Porter 1965, 61-103). Vertikaalisella mosaiikilla tarkoitetaan tilannetta, jossa saman yhteiskunnan eri etniset ryhmittymät ovat järjestäytyneet hierarkkisesti sosiaalisen statuksensa suhteen. Toiset etniset yhteisöt ovat siis vertikaalisessa hierarkiassa korkeammalla kuin toiset johtuen siitä, että niiden jäsenten ammatit edustavat yhteiskunnassa korkealle arvostettuja ammatteja. Vertikaalisen mosaiikin ideaan sisältyy näin ollen kaksi oletusta yhteiskunnan etnisestä rakenteesta. Ensinnäkin, tietyt etniset yhteisöt omaavat tai hakeutuvat vain tiettyihin ammatteihin.

Esimerkiksi Torontossa kuulee sanottavan, että italialaiset ovat muuranneet Toronton kaikki savupiiput, korealaiset hoitavat pieniä kadunkulmakauppojaan, kiinalaiset pesulatoimintaa sekä juutalaiset kaupustelua ja tekstiiliteollisuutta. Ryhmittymien välinen ammatillinen liikkuvuus on siis vähäistä. Toiseksi, vertikaalinen mosaiikki lukitsee myös sosiaalisen liikkuvuuden yleisestikin. Kukin etninen yhteisö pysyy siis omalla vertikaalisella portaallaan. Käytännössä etnisyyden ei kuitenkaan ole niin yhteiskunnan hierarkiaa jähmettävää kuin vertikaalisen mosaiikin idea antaa ymmärtää (Breton et al. 1990, 8-9). Sosiaalista liikkuvuutta ilmenee etnisyydestä huolimatta. Itse asiassa etninen yhteisö voi toimia painostus- tai edunvalvontaryhmänä, joka pikemminkin avaa mahdollisuuksia liikkua hierarkiassa kuin sulkee niitä.

Ainakin suhteessa endogamiaan ja ammattirakenteeseen etninen yhteisö eroaa siis kastista varsin selkeästi. Sekä uskonnon että kastin kohdalla Glazerin näkemä yhtäläisyys etniseen yhteisöön johtunee siitä, että hän sisällyttää varsin vahvan primordialistisen elementin etnisyyksikäsitteeseensä. 'Roturyhmä' voidaan pitää tämän tyyppisessä ajattelussa puhtaasti primordialistisena ryhmittymänä, koska sen ainoa perusta tai kriteeri on (kuviteltu) biologinen yhdenmukaisuus. Mitä etnisyyden käsitteen esihistoriallisuuteen tulee, Glazerin näkemys on sekä esihistoriallinen että moderni. Esihistoriallisia elementtejä, joiden vuoksi etnisyyden näyttö näyttäytyy menneisyyden yhteisöllisyyttä määrittävänä tekijänä, hän sisällyttää etnisyyteen primordialismin kautta. Etnisyys siis määräytyy syntyperän mukaisesti, josta seuraa, että sen juuret ovat syvällä esihistoriassa. Se on annettu ja muuttumaton sekä ryhmittymien rajat ylittämättömiä. Tämän vuoksi uskonnon ja kastin erottaminen etnisyydestä tuottaa Glazerille hankaluuksia. Etnisyyden käsitteen moderni ulottuvuus taas piilee muutoksen ja rajojen ylittämisen mahdollisuudessa. Moderneille länsimaisille yhteiskunnille on tyypillistä sosiaalinen liikkuvuus eli ammatteja voidaan vaihtaa ja erilaisia kulttuuripiirteitä voidaan omaksua. Silloin kun etnisyyttä ei sidota jäykästi alkuperään, se voi toimia myös moderneja yhteiskuntia sosiaalisesti määrittävänä ryhmittymänä.

Glazer (mt., 238-239) haluaa tehdä selkeän eron etnisen yhteisön sekä (kansallis)valtion ja sosiaaliluokan välille. Vaikka kansallisvaltion ideana ja tavoitteena onkin ollut yksi etninen yhteisö yhdessä valtiossa, ei tämä idea ole käytännössä mahdollinen. Valtio ja etninen yhteisö konfliktoituvat, koska kumpikin edellyttää lojaalisuutta itseään kohtaan (Taylor 1992). Kansallisvaltion idea edellyttää, että sisäiset ja ristiriitaiset etnisyyteen perustuvat vaatimukset minimoidaan tai äärimmillään hävitetään. Samanlainen etnisten äänien hävittäminen kuuluu myös prosesseihin, joissa jokin etninen ryhmä pyrkii saamaan itsehallinnon ja tulemaan sitä kautta itsenäiseksi valtioksi. Glazerin mukaan lojaliteettien ristiriita erottaa valtion etnisestä yhteisöstä.

Sosiaaliluokan Glazer (mt., 239-240) erottaa etnisestä yhteisöstä etnisyyden

primordialismiin vedoten. Kukaan ei synny työläiseksi tai professioammattiin, siis sosiaaliluokkaan, vaan ne ovat elämän varrella hankittuja jäsenyyksiä. Vaikka voidaankin sanoa, että joku syntyy perheeseen tai sukuun, jonka jäseniä on tietyissä ammattiryhmissä, tämä ei merkitse, että tulevaisuuden ammatin valinta ja sosiaalinen status olisi sidottu syntyperään. Sosiaaliluokan käsite edellyttää sosiaalista liikkuvuutta, jonka syntyperään kiinnittäminen estää. Näin ollen Glazerin ajattelussa etnisyyden primordialistinen ulottuvuus erottaa sen sosiaalisesta luokasta. Etnisyyden esihistoriallisuus suhteessa luokkaan tulee ilmi silloin, jos lähtökohdaksi otetaan, että modernissa yhteiskunnassa nimenomaan ammattiryhmiin liittyvät identiteetit ovat keskeisiä ryhmäsamaistumisen kriteereitä. Tällöin etniset identiteetit jäävät väistämättä modernin yhteiskunnan ulkopuolelle, sen esihistoriaan kuuluviksi.

Etnisyys on kuitenkin säilynyt keskeisenä sosiaalisen elämän ilmiönä myös (post)modernissa maailmassa, mikä osaltaan on vaikuttanut etnisyyteen otettavaan näkökulmaan. Sen merkityksen kasvamisesta kertovat useat konfliktit sekä Euroopassa että sen ulkopuolella. Etnisyys on myös uudella tavalla tunkeutunut ihmisten arkiajatteluun ja -toimintaan. Tässä kohdin ajattelen lähinnä ideaa, jonka Billig (1995, 7) on esittänyt puhuessaan banaalista nationalismista. Banaali nationalismi ei siis ole sellaista aktiivista nationalismia, jota esiintyy esimerkiksi Kanadan quebeciläisten tai baskien kamppailussa omasta suvereniteetista. Pikemminkin kyse on tavasta, jolla jo olemassa olevat valtiot tuottavat itsensä uudelleen ja uudelleen ihmisten arkielämässä. Tämän ilmentymiä etnisyyden kohdalla voivat olla vaikka ne pienet suomenlipputarrat, joita Kanadan suomalaiset liimaavat autojensa takaiikkunoihin tai Yorkin yliopiston professori Varpu Lindströmin entisen auton rekisterikilven teksti 'Terve', joka voidaan ymmärtää etnisenä koodina. Seuraavaksi siirryn etnisyyden lähihistoriaan, ja tarkastelen muutamia keskeisiä lähestymistapoja etnisyyteen. Aloitan primordialismista, josta siirryn assimilaatioteorioiden kautta optionaaliseen näkökulmaan ja lopuksi omaan käsitykseeni etnisyyden narratiivisuudesta. Tämä järjestys ei varsinaisesti ole mikään ajallinen jatkumo, vaan näkökulmien järjestys viittaa pikemminkin huomion kääntämiseen siitä suurennuslasista, jota katsotaan, siihen suurennuslasiin, jonka läpi katsotaan.

Etnisyys syntyperässä: primordialismi

Olen edellä viitannut jo useampaan otteeseen primordialismiin ja esittänyt sen tarkoittavan käsitystä, jossa sekä etnistä ryhmittäytyä että yhteenkuuluvuuden tunnetta selitetään ihmisten alku- ja/tai syntyperästä johdettaviksi ilmiöiksi. Kuitenkin primordialismi on ajatusmallina monisyinen

ja sen sisällä voidaan erottaa useita ulottuvuuksia ja näkökantoja. Keskeistä primordialismissa on, että etnisyyden tavalla tai toisella redusoidaan ihmisen essentialistiseen olemukseen joko biologian tai psykologian kautta. Itse asiassa primordialistiset näkemykset voidaan jakaa kahteen ryhmään juuri biologisuuden ja psykologisuuden suhteen. Sosiobiologiset lähestymistavat kuuluvat ensimmäisen piiriin ja jälkimmäiseen sellaiset lähestymistavat, joissa etnisyyden katsotaan johtuvat jostakin ihmismielen perimmäisistä tarpeista kuuluu johonkin ryhmään. Kaikkialla maailmassa ihmiset luokittelevat itseään ja kanssaeläjiään erilaisiksi ryhmittymiksi. On sukulaisia vs. ei-sukulaisia, työväestöä vs. porvaristoa tai kapitalisteja, orjia vs. vapaita, protestantteja vs. katolisia, aatelisia vs. säädyttömiä, palvelijoita vs. isäntiä ja vuokranantajia vs. vuokralaisia. Jotkut luokitukset ovat tyypillisiä tietyissä yhteiskunnissa ja joitakin niissä ei edes esiinny. Jotkut luokitukset pyrkivät olemaan universaaleja ja toiset taas paikallisia. Etnisyyden kohdalla on oleellista kysyä, ovatko sen piiriin kuuluvat luokitukset primordialistista vai sosiaalista perua? Sosiobiologian näkökulmasta etniset luokitukset ovat osa sukulaisuussuhteita ja siten geneettistä perua ja 'luonnollisia'. Koska ne ovat luonnollisia, ne ovat myös universaaleja, kaikkia ihmisiä koskevia. Jos etnisyyden ymmärretään kuitenkin ei-primordialistisesti sosiaalisena ilmiönä, se ei tällöin ole geneettisesti määräytyvää eikä luonnollista. Tällöin etnisyyden on ajallisesti ja paikallisesti vaihtelevaa ja muuntuva. (Thompson 1989, 16)

Myös ihmisten sosiaalisen toiminnan perustan voidaan ajatella olevan joko primordialistinen tai sosiaalinen. Sen lisäksi, että ihmisiä luokitellaan ja he tulevat luokitelluiksi, näihin luokkiin lisätään erilaisia ominaisuuksia. Sukulaisten ajatellaan olevan erilaisia kuin ei-sukulaiset ja sen vuoksi he toimivatkin eri lailla. Varsinkin 'rotuluokitusten' ja rasismien yhteydessä nämä lisäominaisuudet ovat merkitseviä. Ihmisten siis uskotaan eroavan toisistaan muutoinkin kuin vain ihon pigmentin perusteella. Jos kyse olisi vain ihon pigmentistä, ei erolla olisi mitään sosiaalista tai kulttuurista merkitystä. Kuitenkin niin arkiajattelussa kuin osin tieteenkin piirissä uskotaan, että ihonvärin eroista seuraa muitakin eroavuuksia. Mustaihaisia pidetään soveltuvina tietynlaisiin toimiin ja valkoihaisia toisenlaisiin toimiin. Samoin on laita etnisyyden kohdalla silloin, kun havaitaan etnistä keskittymistä ammattirakenteessa tai asuinalueilla. Voidaanko ne ominaisuudet, joiden katsotaan ohjaavan tiettyihin ammatteihin, johtaa primordialistisesti ihmisten biologiasta vai ovatko ne erilaisten ja erityisten historiallis-sosiaalisten tekijöiden aikaansaamia? Tai onko jonkin etnisen yhteisön keskittyminen jollekin asuinalueelle seurausta heidän primordialistisesta tarpeestaan olla itsensä kanssa samanlaisten ihmisten keskuudessa vai onko se seurausta yhteiskunnan harjoittamasta asuntopolitiikasta, tuloeroista yms. paikallisista ja ajallisista tekijöistä? (Thompson 1989, 16-17)

Ns. sosiobiologiaan perustuva ajattelu edustaa primordialismin kovinta ydintä. Sosiobiologian keskeisenä ideana on, että tiettyjen ihmisen käyttäytymisen ilmenemismuotojen, kuten agressiivisuuden, itsekkyyden ja vierauden pelon eli ksenofobian, katsotaan olevan ihmisluonnon sisäsyntyisiä ominaisuuksia. Lisäksi tiettyjä sosiaalisia instituutioita pidetään perustaltaan biologisina. Toisin sanoen polygamian ja -gynian, insestitabun sekä luokka- ja 'rotuhierarkioiden' oletetaan määräytyvän geneettisesti. (Thompson 1989, 23)

Nimenomaan 'rotuluokitusten' biologisuuden historia, josta osa on varmaan siirtynyt myös etnisyyden käsitteeseen, on pitkä. Sana 'rotu' ilmaantui keskisen Euroopan kieliiin (englannin ja ranskan *race*, saksan *rasse*, italian *razza* ja espanjan *raza*) jo 1400-1500 -lukuilla. Tuolloin se viittasi lähinnä kaikkiin ei-eurooppalaisiin ihmisryhmittymiin, siis toiseuteen eurooppalaisten näkökulmasta. Toisaalta varhaisemmin 'rotu' on voinut viitata juuriin ja olla siten yhteydessä kasvitieteellisiin luokituksiin. 'Rodut' on näin ollen ymmärretty ihmisryhmiksi, joilla on eri juuret. Ihmisiä ja erilaisia ihmisryhmittymiä yhdistäisivät siten samankaltaiset biologiset siteet kuin eri kasvi- luokkia. Tuon ajan ongelmana kuitenkin oli käsitys ihmiskunnan monogenseksistä eli siitä, että kaikkien ihmisten yhteinen alkuperä on jumalan luomistyössä. Jos kaikilla ihmisillä on yhteinen jumalallinen alkuperä, kuinka eri 'rotujen' kuviteltu olemassaolo voidaan selittää? Toisaalta erojen katsottiin johtuvan erilaisesta ilmastosta ja muista maantieteellisistä eroista. Toisaalta kehitettiin oppi, jonka mukaan ihmisiä oli ollut olemassa epämääräisen ajan jo ennen Aatamia ja Eevaa. Kuitenkin vain sivistyneet ja kehittyneet ihmiset, siis valkoiset eurooppalaiset, olivat Aatamin ja Eevan jälkeläisiä.

1700-luvun loppuun mennessä uskonnon merkitys maailmankuvan määrittäjänä oli jo vähentynyt riittävästi, jotta erilaiset polygenesis-teoriat ihmiskunnan synnystä saivat tilaa. 'Rotujen' nähtiin syntyneen erillisinä ja perustuvan erilaisiin biologisiin perimiin. Darwinin evoluutioteorian leviämisen myötä myös 'rotuteoriat' saivat evolutionistisia ominaisuuksia. 'Rodut' ymmärrettiin yleisesti ihmislajin alalajina, sikäli kun lajin määritelmään kuului sisäinen lisääntymiskyky. 'Rotujen' eriytyminen selitettiin ihmisryhmien isolaation kautta tapahtuneeksi. Suuri eristäytyneisyys oli johtanut 'rotujen' muodostumiseen, ja jonkun 'rodun' erottautuminen alalajista jopa omaksi lajikseen katsottiin mahdolliseksi silloin, kun eristäytyminen on riittävä. Geneettiset selitysmallit toivat vielä oman lisänsä 'rotuteorioiden' biologisuuteen. Niiden mukaan ihmiset kuuluivat omiin ryhmittymiinsä perimänsä perusteella. Biologisesti samankaltaiset ihmiset saivat perimänsä samoista geenipoolista. (Goldberg 1993, 61-67)

Sosiobiologian ydinkäsitteet ovat *sisäinen tai sisäänsulkeva sopeutuvuus* (inclusive fitness) sekä sen johdannaiset *nepotismi* (omien sukulaisten suosi-

minen) ja *vastavuoroisuus* (reciprocity). Sisäisessä sopeutuvuudessa on kyse luonnon valinnasta, joka toimii lisääntymisen yhteydessä. Eri geenit taistelevat toisiaan vastaan siitä, mikä niistä tulee uusintetuksi seuraavassa sukupolvessa. Geenillä, jonka kantaja on lisääntymiskyvyltään menestyksekkäin, on parhaat mahdollisuudet jatkaa olemassaoloaan. Sopeutuvuuden mittarina on näin ollen lisääntymiskyky. Sosiobiologiassa sopeutuvuuteen on liitetty vielä sisäänsulkevuus, jolla tarkoitetaan seuraavaa. Kukin eläinyksilö voi siirtää geneettisen perimänsä suoraan seuraavaan sukupolveen lisääntymällä. Kuitenkin tietyt lajit, ihminen mukaan lukien, voivat toimia myös kooperatiivisesti, yhteistyössä saman lajin muiden yksilöiden kanssa. Joissakin tapauksissa parhaiden geenien 'itsekkäs' jatkaminen voi näyttäytyä yksilötason altruismina, jossa jotkut 'heikot' yksilöt ikään kuin uhraavat itsensä ja suvunjatkamisensa edistääkseen parhaiden geenien jatkuvuutta. Näin on laita esimerkiksi joissakin hyönteisyhdyskunnissa, joissa suvunjatkaminen on keskitetty vain tietyille 'kasteille'. Tällöin ne vahvistavat ja maksimoivat yhteistä geeniperimää. Sisäinen sopeutuvuus viittaa siis epäsuoraan yhteisvaikutukseen, joka lajitoverien (ihmisten kohdalla kyseessä ovat sukulaiset) lisääntymisellä on lajin yhteisen geeniperimän säilymiselle. (van den Berghe 1985, 19-20; van den Berghe 1987, 242; Thompson 1989, 23-26¹⁶)

Sisäisen sopeutuvuuden maksimointi riippuu siis nepotismista ja vastavuoroisuudesta. Nepotismin van den Berghe (1987, 242-243) näkee luonnollisena osana niin ihmisten kuin eläintenkin elämää. Sukulaisten suosiminen ikään kuin kuuluu asioiden luonnolliseen järjestykseen. Vastavuoroisuus taas tulee kyseeseen silloin, kun sukulaisten suosiminen johtaisi epäedulliseen perimään. Joissakin tilanteissa on edullista toimia yhteistyössä kaukaisten sukulaisten tai kokonaan sukuun kuulumattomien yksilöiden kanssa. Vastavuoroisuus ei kuitenkaan ole olemista kuvaava käsite tai biologinen väite ihmisten toimintatavoista, vaan pikemminkin hypoteettinen vastapuoli nepotismin ideale, kuten Thompson (1989, 27) huomauttaa.

van den Berghe (1985, 19-30; 1987, 242-244; myös Thompson 1989, 29-30) kytkee etnisyyden sosiobiologiaan pääasiassa sukulaisuuden ja nepotismin avulla. Hänen keskeinen väitteensä on, että etniset yhteisöt (kuin myös 'roturyhmät') ovat sukulaisuussuhteiden laajentumia. Ihmiset, kuten muutkin eläimet, ovat biologisesti ohjattuja suosimaan omia sukulaisiaan, siis nepotistisia, maksimoidakseen sisäisen sopeutuvuutensa. Ihmislajin alkuhämärässä maantieteellinen ja sosiaalinen etäisyys on pitänyt yhteisöt erillään toisistaan ja biologisesti määräytynyt nepotismi on taannut niiden sisäisen järjestyksen ja yhteisöllisyyden. Tällaiset ryhmittymät ovat olleen etnisten yhteisöjen alkumuotoja. Kuitenkin ajan kuluessa yhteisöt ovat kasvaneet ja niiden rajat ovat tulleet löyhemmiksi. Samoin sukulaisuussuhteet ja niihin liittyvät sosiaaliset säätelymekanismit ovat väljentyneet. Näiden väljentyneiden

johdosta etnisyydestä on tullut sukulaisuussuhteita korvaava yhteisöllisyyden perusta. Sukulaisuuskategoriat ovat vahvasti biologista perua ja objektiivisia. Nepotismi ei kuitenkaan katoa etnisten yhteisöjen synnyn myötä, vaan oman etnisen yhteisön suosiminen jatkuu myös sisäsyntyisenä ominaisuutena. Tässä mielessä jopa rasismikin voidaan nähdä eräänlaisena nepotismin luonnollisena, ja siten osin hyväksyttävänä (sic.), laajentumana.

Etnisyyteen liitettyä toista primordialismin tyyppiä edustaa erinomaisesti Harold Isaacsin (1975, 29-36) muotoilema käsitys perimmäisestä ryhmäidentiteetistä. Tämänkaltainen kollektiivinen identiteetti koostuu valmiista joukosta ominaisuuksia, jotka jokainen ihmisyksilö saa syntymähetkenään. Syntyessään lapsi saa siis oman yksilöllisen nimensä lisäksi perheen tai suvun nimen ja ryhmän nimen. Lisäksi hän saa ryhmittymän menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden, siis kollektiivisen historian. Myös kieli, uskonto, sosiaalinen asema, kansallisuus, arvojärjestelmä yms. kulttuuriset ominaisuudet seuraavat syntymää. Tiivistetysti perimmäisessä ryhmäidentiteetissä on kyse siitä, että ihmisen syntymisestä tiettyyn aikaan ja paikkaan seuraa joukko kiinnitettyjä ominaisuuksia.

Kyseinen käsitys on lähellä mielikuvaa entisaikojen 'primitiivisten' yhteisöjen tai kansojen elämäntavasta. Primitiivisiä yhteisöjä, joista on käytetty myös heimo-termiä, pidetään 'luonnollisina' yhteisöinä, joiden perusta on niiden jäsenten samankaltaisuudessa. He jakavat yhteisen alkuperän, sosiaaliset säännöt, arvot ja uskomukset. Yhteisyys perustuu nimenomaan alkupe-
räästä johtuvaan yhteisyydentunteeseen, eräänlaiseen 'primitiiviseen' me-henkeen. Yhteisön jäseneksi syntymisen myötä saatavat kiinnitetyt kollektiiviset siteet ja ominaisuudet vahvistavat alati yhteisöllisyyttä ja yhteisön kollektiivista identiteettiä. (Thompson 1989, 49-50) Keskeistä on, että identiteetti on saatu eikä hankittu ja että identiteetin perusta on kaikkien ihmisten perimmäisessä tarpeessa kuuluva johonkin ryhmään. Tässä kohdin toinen primordialismin tyyppi eroaa ensimmäisestä: kyseessä ei ole biologisesti pakottava ja geneettisesti periytyvä yhdenmukaisuus, vaan perimmäinen psykologinen tarve kuuluva johonkin ryhmittymään. Primordialismista voidaan puhua myös tämän tyypin kohdalla, koska perimmäinen tarve identiteettiin viittaa pysyvään, alkuperäiseen ja aina olemassa olleeseen ominaisuuteen.

Jos perimmäisen ryhmäidentiteettikäsitteilyn alkujuuret ovat jossakin kaukaisessa primitiivisessä alkuperäisyhteisössä, niin on syytä kysyä, miten se on ymmärrettävissä nykyajan kontekstissa? Mitä on tapahtunut tultaessa menneisyyden alkuhämmästä moderniin maailmaan ja yhteiskuntaan? Primordialistinen kertomus kulkee ydinkohdiltaan seuraavasti. Alkuperäisyhteisöissä ihmisten sosiaalinen asema ja paikka on siis ollut syntyperän ja sukulaisuuden kiinnittämä. Se on määrännyt ihmisten ammatin, perhesuhteet, oikeudet ja velvollisuudet sekä varsinkin identiteetin varsin täsmällises-

ti ja pysyvästi. Kysymys 'kuka minä olen?' on ollut siten harvinainen ja jopa tarpeeton. Yhteiskunnallinen kehitys on sittemmin kulkenut agraaristen ja feodaalisten yhteiskuntien kautta esiteolliseen ja teolliseen yhteiskunta-muotoon. Siirtymä on tapahtunut kasvokkaskontakti-yhteisöistä massayhteis-kuntiin, joissa ihmisten identiteetin määrittelijänä ei enää toimi oma kotoisa yhteisö, vaan moninaiset ammatteihin, instituutioihin, luokkasuhteisiin yms. perustuvat valtioiden ja poliittisten järjestelmien syntymisen myötä kehitty-neet tekijät. Feodaaliset ja esiteolliset yhteiskunnat edustivat välimuotoa, jossa ihmisen syntyperällä sekä perhe- ja sukulaisuussuhteilla oli vielä merkitystä identiteettiä määräävinä tekijöinä. Näin etnisuus primordialisena ilmiönä näyttäisi tuhoon tuomitulta, koska sen kaltainen perimmäinen yhteisöllisyys väistyisi erilaisten sosiaalisten asemien määrittämien identiteettien tieltä. Näin ei kuitenkaan ole käynyt, vaan etnisuus on säilyttänyt asemansa myös mo-dernissa teollistuneessa maailmassa. Itse asiassa sen merkitys on vain kasva-nut 1960-luvulta alkaen, jopa niin, että on alettu puhumaan uusetnisyydestä. Primordialistinen selitys uusetnisyydelle on, että modernin ajan ihmisen iden-titeettiä ja yksilöllisyyttä määrittävät tekijät kuten luokka, ammatti ja kansa-laisuus, ovat alkaneet tuntua ihmisistä keinotekoisilta, vääriiltä ja vieraan-nuttavilta. Tällöin on tapahtunut paluu 'juurille', ihmisen 'luonnollisiin' suh-teisiin sukuun, perheeseen, pieniyhteisöihin ja etnisyyteen. (Thompson 1989, 49-53)

Tämä selitysmalli, joka on tuonut alkuperään perustuvan käsityksen ny-kyajan primordialistisiin etnisysteorioihin, kaipaa kuitenkin hieman krii-tiikkiä. Tässä toistuu aikaisemmin mainittu käsitys perinteisistä etnisistä yhteisöistä toisistaan erillisinä tai eristäytyneinä yksikköinä. Primordialistisessa ajattelussa siis oletetaan tai otetaan annettuna, että interetninen vuorovaiku-tus on vähäistä tai olematonta. Tästä seuraa, että yhteisöjen väliset erot ovat sisäsyntyisiä ja perustuvat siten joko geenipooleihin tai perimmäisen yhteen-kuuluvuuden tunteen tuottamaan samanlaiseen kulttuuriin. Kuitenkin Barthin esittämä etnisyytutkimuksen kritiikki vastustaa eristyneisyyden ja sisä-syntyisyyden ideaa. Etnisyyden ja etnisen identiteetin syntyyn voidaan siis ottaa kahdenlainen kanta. Toisaalta primordialistinen, jossa etnisen yhteisön ero muista vastaavista ryhmittymistä selitetään sisäsyntyisenä. Kukin yhteisö ikään kuin kehitty omia teitään erilaiseksi muista ryhmittymistä. Toisaalta barthilainen ajatus, jossa eroja määritellään nimenomaan vuorovaikutukses-sa toisten ryhmittymien kanssa. Tässä tapauksessa eroja tuotetaan jatkuvasti erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, eivätkä ne ole peräisin ryhmän yhteisestä alkuperästä primordialistisessä merkityksessä.

Primordialistinen käsitys alkuperäisryhmittymän määräävyydestä suhteessa jäseniinsä on perin juurin jäykkä. Primitiivisten yhteisöjen on katsottu vaati-van suurta yhdenmukaisuutta jäseniltään sekä määräävän heidän asemansa

ja olemisensa tavan. Ihmiselle ei myönnetä minkäänlaista yksilöllisyyttä, vaan hän on ainoastaan ryhmänsä persoonaton tuote ja traditioiden orja. Tässä kohtaa voidaan primordialistisia etnisysteorioita tulkita sosiologian klassikkojen avulla. Hyvänä esimerkkinä on Émile Durkheimin (1990 [1893]; myös Töttö 1996, 182-187) tekemä jaottelu mekaaniseen ja orgaaniseen solidaarisuuteen. Mekaaniselle solidaarisuudelle, jota Durkheim pitää nimenomaan primitiivisten yhteisöjen olemisen tapana, on tyypillistä vähäinen poikkeavuus ja sen sietokyky sekä yhdenmukaisuuden paine, jota vahvistetaan enemmän tai vähemmän ankarilla sanktioilla. Kun yhteisön tai yhteiskunnan työnjaollinen eriytyminen kasvaa, siirrytään orgaaniseen solidaarisuuteen. Kukin yhteiskunnan jäsen huolehtii vain kapeasta ja erikoistuneesta osa-alueesta yhteiskunnan toiminnassa. Yhteisön pakotteiden hellittäessä ihmisille avautuu mahdollisuuksia erilaisiin persoonallisiin ja yksilöllisiin aloitteisiin. Samalla sosiaaliset suhteet muuttuvat sopimuksenvaraisiksi ja erilaiset pelisäännöt korvaavat traditioiden vaatimat itsestään selvät ja kyseenalaistamattomat pakot.

Laajemmassa mielessä Durkheimin solidaarisuuksien jaottelussa (kuin myös Tönniesin esittämässä *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* -jaottelussa) on kyse yhteiskuntia koossa pitävistä tekijöistä (Töttö 1996, 180-183). Onko yhdenmukaisuuden paine, jota traditiot ja joissakin yhteyksissä valtiot vahvistavat, yhteisöjen koossa pysymisen perusedellytys vai se työnjaollinen erikoistuminen ja sosiaalinen yhteistoiminta, jota vapaa taloudellinen toiminta ja kilpailu tuottaa? Näiden kahden ääripään välille on yleensä ajateltu kehitysjatkumo siten, että primitiiviset yhteisöt kuuluvat ensimmäisen piiriin ja länsimaiset teolliset yhteiskunnat jälkimmäisen piiriin. Primitiivisten yhteisöjen on katsottu kehittyvän työnjaon laajentumisen ja erikoistumisen myötä mekaanisesta orgaaniseen solidaarisuuteen. Tarkoituksenani ei kuitenkaan ole puuttua yhteiskuntia koossa pitävien voimien ongelman ratkaisuun, vaan kritisoida yleisesti käsitystä tai mielikuvaa, jonka mukaan menneiden aikojen yhteisötyyppejä pidetään jäykkinä sekä jäseniään määräävinä ja alistavina. En jaksa uskoa, että aivan näin olisi laita. Esimerkiksi folkloristiikan parista löytyy paljonkin näyttöä tavoista, joilla yksilöt ovat voineet vastustaa yhteisön tai ympäristön asettamia paineita.

Mainitsen esimerkkinä vain huumorin ja pilailun, jotka antavat yksilölle mahdollisuuden ottaa etäisyyttä niin omaan kuin vieraaseenkin yhteisöön, siis sosiologian termein olla refleksiivinen. Huumorin avulla voidaan aina tuottaa 'toisia todellisuuksia'¹⁷, jotka tavalla tai toisella rikkovat arkielämän ankaria oloja. Kertoessaan kaskun, jossa renki voittaa älyllisesti isäntänsä, pilaillee tämän säästäväisyyden kustannuksella tai harjoittaa kiellettyä seksiä emännän kanssa, tämä samalla vapauttaa itsensä ainakin hetkeksi arjen harmaudesta ja isännän käskyvallasta. (Knuutila 1992, 189-240) Samoin on

laita myös trickster-tarinoissa, joita Pohjois-Amerikan mustat orjat kertoivat. Myös näissä tarinoissa orja voittaa isäntänsä ja antaa tälle näpättyksen siitä huolimatta, että isäntien käskyvalta olikin plantaasioloissa ehdoton ja armoton. Trickster-tarinoiden juuret ovat 1600-luvulla alkanutta orjakauppaa kauempana afrikkalaisissa jumaluustarinoissa, joten tarinatyyppin juuret ovat syvällä historiassa. Myös eurooppalainen karnevaali- ja komediaperinne on jo antiikin ajoista saakka omalta osaltaan rikkonut valitsevia rooleja antamalla, ainakin tilapäisesti, mahdollisuuden vaihtaa sosiaalisia rooleja ja asemaa. (Alho 1988, 33-59, 60-96)

Obeyesekeren (1996, 26-27) mukaan huumori on ollut osallisena muokkaamassa brittien käsityksiä maorien ja tahitilaisten oletetusta kannibalismista kapteeni Cookin Polynesian matkoilla 1700-luvun lopulla. Hirte-hishuumori oli eräs maorien tapa suhtautua laivalla saapuneisiin kaukaihin vieraisiin, jotka pitkistä ja raskaasta merimatkasta johtuen nälkiintyneen näköisinä alkoivat kysellä ihmissyönnistä ja järjestivät 'kokeita', jossa paikallisia asukkaita kehoitettiin syömään ihmislihaa. Britit kuitenkin ottivat heidän kustannuksellaan pelleilyn tosissaan ja siten Englantiin ja muualle Eurooppaan levisivät kuvaukset 'Etelämeren villien' hurjista kannibalistisista tavoista.

Assimilaatio vai integraatio: etnisten rajojen väistämätön ylittyminen?

Assimilaatioteoriat poikkeavat merkittävästi primordialisista teorioista, perustuivatpa nämä joko sosiobiologiaan tai johonkin perimmäiseen yhteenkuulumisen tarpeeseen, suhteessa etnisten rajojen kiinnittyneisyyteen. Kun primordialismissa oletetaan, että etnisyyden perusta on ryhmien jäsenten yhteisessä alkuperässä, joka kiinnittää jäsenyyden kriteerit ja jäsenten ominaisuudet sekä tekee etnisyydestä ryhmittymien sisäsyntyisen ominaisuuden, assimilaatio¹⁸ jo itsessään merkitsee ryhmittymien sulautumista toisiinsa ja etnisten rajojen ylittymistä. Lisäksi jos primordialismi tavalla tai toisella kytkeytyy mekaaniseen solidaarisuuteen tai Gemeinschaftiin, niin assimilaation taas voidaan katsoa edustavan orgaaniseen solidaarisuuteen tai Gesellschaftiin perustuvaa yhteiskuntamuotoa. Assimilaatioteorioiden ydinajatus nimittäin on, että kasvava ammatillinen ja työnjaollinen eriytyminen sekä etnisten sosiaalisten suhteiden ja asuinalueiden hajaantuminen johtavat etnisyyden merkityksen vähenemiseen, eli etnisten rajojen vähittäiseen laimenemiseen. Assimilaation agentteja, jotka heikentävät etnisten yhteisöjen koheesiota ja solidaarisuutta ylläpitävää eristäytyneisyyttä, ovat vähenevä alueellinen keskittyneisyys, ammattirakenteen määräytyminen koulutuksen

ja kykyjen perusteella¹⁹, kasvava seka-avioliittojen määrä, sosiaalinen liikkuvuus ja ajallinen etäisyys maahan muuttaneesta siirtolaissukupolvesta. (Waters 1990, 4-5, 9) Toisin sanoen yhteinen alkuperä ei assimilaatioteorioissa enää riitä etnisten yhteisöjen alueellista keskittymistä²⁰ ylläpitäväksi voimaksi, vaan nämä yhteisöt ja yhteisöllisyyden muodot ovat tuhoon tuomittuja sikäli, kun ihmisten väliset sosiaaliset suhteet vapautuvat sukulaisuuden ja yhteisen alkuperän määräämistä kahleista sekä muuntuvat erilaisten työ- ja vapaa-ajanorganisaatioiden edellyttämiksi sopimuksenvaraisiksi suhteiksi.

Assimilaatioteorioiden valtakausi pohjoisamerikkalaisessa tutkimuksessa ajoittuu 1950- ja 1960-luvuille. Niiden pyrkimyksenä oli vastata kysymykseen, mitä tapahtuu Pohjois-Amerikan eri etnisille yhteisöille ajan myötä, kun siirtolaissukupolvet vaihtuvat maahanmuuttajista toisen, kolmannen, neljännen jne. sukupolvien amerikkalaisiksi. Ongelma on ollut erityisen akuutti 1900-luvun alkupuolen massasiirtolaisuuden vuoksi. Pohjois-Amerikassa tiedettiin varsin hyvin, minkä verran ja mistä päin maailmaa oli siirtolaisia tullut, mutta heidän jälkeläistensä kohtalo oli arvoitus. Jos maahanmuuttajat olivatkin asettuneet samoille alueille, perustaneet omia järjestöjä ja seuroja sekä hakeutuneet samankaltaisiin ammatteihin, tekisivätkö heidän lapsensa ja lastenlapsensa enää samoin? Itse asiassa assimilaatioteorioiden antama vastaus on kielteinen, koska etniset yhteisöt vähitellen sulautuisivat toisiinsa. Sulautuminen merkitsee oman kulttuurin ja sen antaman arvomaailman vähittäistä hylkäämistä sekä etnisyyteen perustuvien sosiaalisten suhteiden ja ammattirakenteiden heikkenemistä. (Newman 1978, 41, 44-45; Waters 1990, 2-4)

Syy miksi olen edellä puhunut assimilaatioteorioista monikossa on, että vaikka assimilaatiota voidaanakin pitää ja onkin pidetty yhdensuuntaisena ja -mukaisena prosessina, on sen luonteesta ja tapahtumisjärjestyksestä ja -aikataulusta esitetty monenlaisia näkemyksiä. Assimilaatioajattelun juuret lienevät kuitenkin ideoissa, joita ns. Chicagon kouluun kuuluneet sosiologit Robert Park ja Louis Wirth esittivät 'rotusuhteiden' teoriassaan. Park esitti varsin paljon myöhempään tutkimukseen vaikuttaneen teoreettisen mallin, jonka mukaan ryhmittymien väliset kohtaamistilanteet etenevät neljän vaiheen kautta, jotka ovat kohtaaminen, konflikti, asettautuminen ja assimiloituminen. Uuteen yhteiskuntaan sopeutuminen on näin ollen evolutionaarinen prosessi. On syytä painottaa mallin teoreettisuutta, koska sitä ei ole voitu koskaan empiirisesti todentaa. (Newman 1978, 43; Driedger & Chappell 1987, 27-28; myös Miles & Torres 1996, 29).

Malli on kuitenkin syytä ymmärtää pohjoisamerikkalaisessa kontekstissään: yhteiskunnissa, jossa väestö perustuu siirtolaisuuteen. Ryhmittymien kohtaamisia tapahtuu silloin, kun eri puolilta maailmaa saapuu siirtolaisia yhteen paikkaan. Ryhmittymät konfliktoiduvat keskenään, kun ne pyrkivät

'valtaamaan' itselleen alaa ja asemaa uudessa paikassa. Tällöin etusija on voimakkaammilla ja aikaisemmin tulleilla ryhmittymillä. Konflikti ei kuitenkaan voi olla pysyvä ja vallitseva olotila, vaan vähitellen kukin yhteisö löytää oman paikkansa yhteiskunnassa. Konfliktin laantumisesta alkaakin sitten yhdenmukaistuminen eli assimiloituminen. Mallissa on huomion arvoista ajallinen ulottuvuus, jonka mukaan siirtolaisuuteen perustuvissa yhteiskunnissa on ikään kuin nollahetki, jolloin ensimmäinen tai ensimmäiset ryhmittymät saapuvat. Kanadassa ranskalaisia ja brittejä on perinteisesti pidetty ensimmäisinä tulokkaina, ns. charter-ryhminä, joilla on ollut mahdollisuus määritellä seuraavien tulokkaiden haluttavuutta (varsinaiselta alkuperäisväestöltä, intiaaneilta ja inuiteilta, ei juurikaan ole kysytty keitä he olisivat halunneet maahanmuuttajiksi, sic.). Malliin kuuluu lisäksi ajatus, että ajan kuluessa uudet saapuvat ryhmittymät joutuvat kukin vuorollaan käymään läpi samat vaiheet.

Kenties merkittävin, niin teoreettisesti kuin empiirisestikin, pohjoisamerikkalainen assimilaatiotutkimus on Milton Gordonin *Assimilation in American Life* (1964). Keskeistä Gordonin työssä oli, että hän erottautui sekä Parkin vaihemallista että unilineaarisesta assimilaatiokäsityksestä. Assimilaatio ei siis väistämättä tapahdu kyseisten vaiheiden kautta, eikä ole yksinkertainen ja yhdensuuntainen prosessi, joka tapahtuu aina saman kaavan mukaisesti. Hän erotti seitsemän erilaista assimilaation ulottuvuutta tai tyyppiä, joiden kautta assimilaatioprosessia voidaan hahmottaa. Kaksi keskeisintä olivat kulttuurinen assimilaatio, joka tarkoittaa valtaryhmittymän kulttuurin, arvojen ja elämäntavan omaksumista, sekä rakenteellinen assimilaatio eli vähemmistön sisäänpääsy valtaryhmittymän instituutioihin, klubeihin ja klikkeihin. Muut viisi ulottuvuutta olivat maritaalinen (seka-avioliittojen yleisyys), identifikationaalinen (vähemmistön itsemäärittely), asennereseptioaalinen (erilaisten ennakkoluulojen olemassaolo), käyttäytymisreseptioaalinen (faktisen tai reaalisen syrjinnän olemassaolo) ja kansalaisuusulottuvuus (arvo- ja valtakonfliktien olemassaolo).

Muuttujien välisistä suhteista Gordon johti kolme hypoteesia. Ensinnäkin, enemmistö- ja vähemmistöryhmittymän välisessä konfliktissa kulttuurinen assimiloituminen tapahtuu ensimmäisenä. Kulttuuripiirteiden sekoittuminen on siis kivuttomin osa assimilaatioprosessia. Toiseksi, kulttuurista assimiloitumista voi tapahtua, vaikka muita assimilaatiotyyppijä ei tapahtuisikaan. Lisäksi kulttuurisen assimiloitumisen vaihe voi kestää määrittelemättömän ajan. Kolmanneksi, jos rakenteellista assimilaatiota tapahtuu kulttuurisen assimilaation rinnalla niin muutkin assimilaatiotyypit seuraavat väistämättä. Etniset yhteisöt voivat siis omaksua toistensa kulttuuripiirteitä, mutta rakenteellisesta assimilaatiosta ne eivät selviä. Niin kauan kuin ensisijaiset sosiaaliset suhteet, kuten naapurusto, ystävät ja aviopuolisot, säilyvät

etnisesti homogeenisinä, on etnisyydellä vahva asema. Toisaalta kun yleisen koulutuksen kautta hakeudutaan etnisesti vieraisiin ammatteihin ja sosiaaliset suhteet muuttuvat etnisesti heterogeenisiksi, alkaa assimilointumisen ja etnisyyden vähittäinen katoaminen. (Gordon 1975, 84-85; Newman 1978, 43; Waters 1990, 4-5)

Gordonin assimilaatioteoriassa on etnisten rajojen ylittyminen selkeästi esillä. Jo pelkästään assimilointumisen enemmän tai vähemmän väistämättömänä lopputuloksena tarkoittaa etnisten rajojen katoamista muiden sosiaalisten rajojen tieltä. Lisäksi rajat ylittyvät niin kulttuurisesti kuin rakenteellisestikin. Enemmistön tai valtaryhmittymän tapojen, arvojen yms. kulttuuri-piirteiden omaksuminen hävittää vähemmistön omien piirteiden merkityksen, koska ne eivät enää toimi yhteisöjä erottelevina ja määrittävinä ominaisuuksina. Myös yhteisöjä erottavat rakenteelliset rajat ylittyvät, kun etniset ammatit tekevät tilaa yleisille koulutusperustaisille ammattiteille, tai kun endogamia vaihtuu etnisiksi seka-avioliitoiksi tai kun työpaikan ja vapaa-ajan sosiaaliset suhteet tulevat sukulaisuussuhteita merkitsevämmiksi. Näin ollen assimilaatioteorioissa oletetaan, että laajemmat sosiaaliset voimat murtavat yhteisöjen väliset primordialisit siteet ja yhteenkuuluvuuden tunteet.

Siirtymä primordialismin assimilaatioteorioihin ei kuitenkaan vielä tarkoita siirtymistä katsottavasta suurennuslasista läpikatsottavaan suurennuslasiin. Assimilaatioteorioissa on säilynyt tiettyjä primordialisit elementtejä. Niissä oletetaan, että etnisuus sinällään on primordialisit perua. Modernisaation myötä tapahtuva assimilointumisen vain hävittää nämä primordialisit ominaisuudet. Lisäksi esimerkiksi Gordon (1975, 90-95, 97) selittää ihmisen yhteisöön kuulumisen tarvetta osin biososiaalisilla tekijöillä. Gordonin ihmiskäsitys on seuraava: ihminen on perustaltaan itsekkäästi motivoitunut, vastustamattomasti narsistinen ja itseä suojaava, valmis puolustamaan itseään käyttäytymällä aggressiivisesti sekä omaa rajoitetun älyllisen kapasiteetin. Kun tähän vielä lisätään, että etniset tunteet ovat ihmisen kiinnitettyjä, siis saatuja ei hankittuja ominaisuuksia, Gordonin käsitys biososiaalisista tekijöistä on valmis. Toisin sanoen koska etnisyyden tunteet ovat ihmisen perimmäisiä tunteita (ne eivät ole koulutuksen tai sosialisoinnin kautta saavutettuja tai hankittuja) ja ihminen on perustaltaan narsistinen, kokee hän itsensä suunnatut hyökkäykset myös yhteisöönsä kohdistuvina ja on siten valmis puolustamaan itsensä ohella myös yhteisöään.

Niin kulttuurisen kuin rakenteellisenkin assimilaation perusta on 'reaalissa' sosiaalisissa tekijöissä, jotka eivät ole niin kiinnitettyjä kuin edelliset primordialisit oletukset. Ne ilmenevät konkreettisina kulttuuri- ja rakenteellisinä yhteiskunnan 'faktisina' rakenteina. Tarkoitan tällä sitä, että etnisuus on reifikoitu konkreettisiin sosiaalisiin tekijöihin ja toimintaan, kuten vuorovaiku-

tukseen tai tapakulttuuriin. Etnisyyden perustan ja kriteerien katsotaan tällöin olevan ihmisten välisissä kasvokkaistyypisissä suhteissa, joita voidaan kuvata erilaisin vuorovaikutusmallein ja -kaavioin, tai näkyvissä piirteisä, olivatpa ne samanlaisia tapoja tai yhdenmukaisuutta ruokailussa ja pukeutumisessa tai taloudellisessa ja institutionaalisessa yhteistoiminnassa. Tässä mielessä myös etnistä kieltä voidaan pitää ulkoisena tunnusmerkkinä, jonka kuulemisen pohjalta jokin ihminen tunnistetaan tietyn yhteisön jäseneksi. Etnisen yhteisön muodostavat siis ihmiset, jotka käyttäytyvät samankaltaisesti (ja näyttävät samannäköisiltä), ovat tekemisissä toistensa kanssa enemmän tai vähemmän konkreettisesti ja joilla on yhteisiä taloudellisia intressejä. Näiden kaikkien seikkojen katsotaan olevan olemassa todellisina sosiaalisina tekijöinä, kuuluvan siis katsottavan suurennuslasin piiriin ilman, että läpikatsottava suurennuslasi muokkasi sitä kuvaa, joka niistä saadaan.

En kuitenkaan väitä, eikä etnisten yhteisöjen jäsenten välillä olisi sosiaalista tai taloudellista vuorovaikutusta tai ettei niiden tavoissa olisi tiettyä yhdenmukaisuutta. Väitän pikemminkin, että ne eivät, ainakaan yksinään, riitä etnisyyden tai etnisten yhteisöjen määritelmien kriteereiksi. Etnisyyden reifikointi on myös osaltaan ohjannut assimilaatioteorioita väittämään, että etnisuus katoaisi modernien yhteiskuntamuotojen tieltä. Tämä johtopäätös ei ole tuulesta temmattu, jos lähtökohtana on, että etnisuus perustuu traditionaaliseen yhteisöllisyyteen, ja kun samalla on huomattu miten nämä traditionaaliset yhteisöllisyyden muodot ovat muuntumassa modernisaation myötä.

Assimilaatioteorioita voidaan pitää modernistisina nimenomaan niiden teleologisuuden vuoksi. Niissä esitettiin hyvin selkeästi, että moderni kehitys tuhoaisi perinteisen yhteisöllisyyden, jonka eräs osa-alue etnisyydenkin on. Tässä merkityksessä assimilaatioteoriat korostivat etnisyyden esihistorialisuutta. Ilmiönä se kuului jonnekin alkuperäisyhteisöjen historian hämärään, joka katoaisi modernisaation myötä. Assimilaatioteorioiden modernistisyydessä ja teleologisuudessa piilee kuitenkin niiden suurin heikkous. Etnisten yhteisöjen assimiloitumista ei ole koskaan voitu empiirisesti todentaa eli etniset siteet ja etnisyyden merkitys eivät ole kadonneet modernisoituneessa maailmassa (Newman 1978, 42). Pikemminkin päinvastoin: 1960 ja 1970-luvuilla on tapahtunut etnisyyden merkityksen kasvu, josta on joissakin yhteyksissä puhuttu 'uutena etnisyytenä' (the new ethnicity) (esim. Waters 1990, 6-8), tai kuten Glazer & Moynihan (1975, 4-5) ovat todenneet, että ennen yhteiskunnan laitamilla olleista ja katoamaan tuomitusta vähemmistöistä on tullut keskeisiä ja muuntautumiskykyisiä sosiaalisia elementtejä. Siten keskustelu etnisyydestä onkin siirtynyt 1970-luvulta alkaen assimilaatiosta integraatioon ja muihin yhteisöllisten suhteiden muotoihin.

John W. Berry (1992, 37) on akkulturaatiomallillaan havainnollistanut

varsin selkeästi assimilaation ja integraation välistä eroa. Berryn akkulturaatioajattelu pohjautuu Parkin esittämään nelivaihehypoteesiin, vaikka mallissa esitetäänkin kolme muuta vaihtoehtoa assimiloitumiselle. Mallissa ryhmittymien välinen kohtaaminen tapahtuu kontaktin, konfliktin, asettautumisen ja sopeutumisen kautta, mutta erona on, että sopeutumiselle on neljä erilaista vaihtoehtoa. Prosessi voi johtaa assimiloitumisen lisäksi myös integroitumiseen, separoitumiseen tai marginalisaatioon. Kukin sopeutumisvaihtoehto riippuu siitä miten kahteen kysymykseen vastataan. Siis arvostetaanko oman yhteisön kulttuuripiirteitä ja identiteettiä vai ei sekä arvostetaanko suhteita toisiin yhteisöihin vai ei? Berryn mallia on käytetty kuvaamaan niin yksilökuin kollektiivisenkin tason sopeutumista kuvaamaan, mutta jatkossa puhun siitä lähinnä vain kollektiivisella tasolla.

Malli 3.1.

		Kysymys 1.							
		Arvostetaanko oman ryhmän kulttuuripiirteitä ja identiteettiä?							
		Kyllä	Ei						
Kysymys 2.		<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 30%;"></td> <td style="width: 35%; text-align: center;">Integraatio</td> <td style="width: 35%; text-align: center;">Assimilaatio</td> </tr> <tr> <td style="width: 30%;"></td> <td style="width: 35%; text-align: center;">Separaatio</td> <td style="width: 35%; text-align: center;">Marginalisaatio</td> </tr> </table>			Integraatio	Assimilaatio		Separaatio	Marginalisaatio
	Integraatio	Assimilaatio							
	Separaatio	Marginalisaatio							
Arvostetaanko vuorovaikutussuhteita toisiin ryhmiin?	Kyllä								
	Ei								

Ytimekkäästi sanottuna Berryn mallissa on kyse siitä, että missä määrin jokin yhteisö säilyttää entiset kulttuuriset piirteensä (identiteetin, kielen, elämäntavan jne.) ja toisaalta ylläpitää päivittäisiä kontakteja toisiin yhteisöihin (Berry 1992, 36-39). Assimilaation kohdalla omaa kulttuuria ei arvosteta, mutta interetnistä vuorovaikutusta arvostetaan. Gordonin termein tapahtuu siis sekä kulttuurista että rakenteellista assimilaatiota, kun yhteisön omat kulttuuripiirteet vaihtuvat valtaryhmittymän vastaaviksi, ja vuorovaikutuksen kautta siirrytään toimimaan yleisen yhteiskunnan instituutioissa ja organisaatioissa. Integraatiossa taas arvostetaan sekä oman kulttuurin ylläpitoa että interetnistä vuorovaikutusta. Tällöin oman kulttuurin ja identiteetin ylläpito sekä interetniset suhteet ovat mahdollisia samanaikaisesti, eivätkä sulje toisiaan pois. Integraatio on siis Gordonin hypoteesien vastainen, koska siinä oletetaan, että rakenteellinen assimilaatio ei väistämättä johda kulttuuriseen assimilaatioon. Separaatio ja marginalisaatio ovat assimilaatiota ja integraatiota vähäpätöisemmät vaihtoehdot. Separaatiossa omaa kulttuuria arvostetaan niin

paljon, että muiden yhteisöjen kanssa ei ryhdytä vuorovaikutukseen, ja yhteisö eristäytyy sosiaalisesti. Marginalisaatio taas on jonkinlaista sosiaaliskulttuurista anomaliaa tai tyhjiössä olemista.

Berryn akkulturaatiomalli ja sen soveltaminen empiiriseen tutkimukseen kaipaava hieman kommentointia. Mallin hyvä puoli on, että se havainnollistaa selkeästi eri sopeutumisvaihtoehtojen teoreettiset erot, mutta empiirisesti se tuottaa ongelmia luokitella tutkittuja ilmiöitä eri sopeutumisvaihtoehtoihin. Malli on ollut myös suomalaisessa vähemmistötutkimuksessa suhteellisen suosittu (esim. Anttonen 1984; Tuomi-Nikula 1989; Liebkind 1994; Kosonen 1994), ja annan siksi esimerkin kahdesta suomalaisesta tutkimuksesta. Akkulturaatiotutkimuksissa on yleensä ollut tapana ilmoittaa tutkimuksen tuloksina, onko tutkittu yhteisö assimiloitunut, integroitunut, separoitunut ja marginalisoitunut. Kaksi viimeistä vaihtoehtoa ovat poikkeuksellisia, koska ne edustavat lähinnä harvoja yhteiskunnallisesti patologisia tapauksia. Seuraavassa kaksi esimerkkiä, joissa tutkitut yhteisöt on todettu integroituneiksi:

”Norjaan avioituneiden suomalaisvaimojen akkulturoituminen on integroitumista – tietysti hyvin monimuotoisena vaihdellen. Sen sijaan, että olisi assimiloitunut, sulautunut täysin norjalaiseen valtakulttuuriin, on integroiduttu. On sopeuduttu uuteen kulttuuriin ja tavallaan tultu sen osaksi, mutta samalla on kuitenkin säilytetty omasta identiteetistä ja kulttuurisista erityispiirteistä ne, joita on pidetty tärkeinä.” (Anttonen 1984, 125)

”Tutkimus ensimmäisen polven siirtolaisten akkulturaatiosta osoittaa, että siinä yleisin saavutettu akkulturaation taso on integraatio. Valtaosa saksan-suomalaisista on sopeutunut hyvin kielellisesti ja taloudellisesti, mutta samalla he tietoisesti korostavat suomalaista kulttuuritaustaansa ja valitsevat kodin ulkopuoliset aktiviteettinsa ja usein myös ystäväpiirinsä oman etnisen ryhmän piiristä. Voimakkaimmin tämä näkyy suomalaisissa perheissä ja naimattomilla henkilöillä. Kodin ulkopuolisen työn takia he kuitenkin usein ovat yhteiskunnallisesti verraten pitkälle akkulturoituneita.” (Tuomi-Nikula 1989, 155)

Kollektiivisella tasolla integroitumisen tai assimiloitumisen asteen empiirinen mittaaminen tuottaa kummassakin tapauksessa vaikeuksia, jotka heijastuvat esimerkeissä erilaisina varauksina. Kummassakin todetaan, että tutkitavat yhteisöt ovat integroituneet, mutta eivät yksiselitteisesti. Anttonen tekee varauksen, että integraatio on kuitenkin monimuotoista ja Tuomi-Nikula toteaa, että integraatio on yleisin akkulturaation taso ensimmäisen polven siirtolaisilla. Hajontaa tulokseen aiheuttanevat ainakin suuret yksilöiden väliset erot. Saman kollektiivin sisällä saattaa löytyä runsaasti tapauksia, jotka

sijoittuvat assimilaatio-separaatio -asteikon ääripäihin. Osa niin Norjan kuin Saksankin suomalaisista siirtolaisista on hylännyt oman kulttuuritaustansa sijoituessaan kyseisten yhteiskuntien työelämään, siis assimiloituneet, ja osa siirtolaisista ei ole kyennyt sopeutumaan näihin yhteiskuntiin minkään vertaa, ja he ovat siten separoituneet. Tällöin assimilaation ja separaation keskiarvo, integraatio, on ilmeinen vaihtoehto sopeutumistavan määrittämiseksi. Mielestäni se on kuitenkin liian ilmeinen. Integroituminen saadaan tulokseksi lähes aina, koska mikään Berryn akkulturaatiomallin tarjoama vaihtoehto ei empiirisesti toteudu ilman merkittäviä poikkeamia. Aina löytyy joukko yhteisön jäseniä, jotka rikkovat luokitusta. Samoin eri elämänalueilla, työ, perhe, vapaa-aika jne., löytyy niin paljon hajontaa, että oman kulttuurin ja interetnisen vuorovaikutuksen (Gordonin termein kulttuurisen ja rakenteellisen assimilaation) välinen ero hämärtyy. Omaa kulttuuria kun voi pitää yllä myös työpaikassa, jossa on tekemisissä pääasiassa vain muiden etnisten yhteisöjen jäsenten kanssa.

Ongelmia aiheuttava tekijä Berryn mallissa myös on, että sopeutumisvaihtoehdot nähdään ajallisesti pysyvinä. Kun jokin vaihtoehto on saavutettu tai siihen on jouduttu, siinä myös pysytään. Kuitenkin esimerkiksi Torontossa, Kanadassa, asuvilla suomalaissiirtolaisilla yhteydet ja suhteet muihin etnisiin ryhmiin vaihtelivat elämän kulun myötä siten, että joinakin aikoina he olivat lähinnä assimiloitumista muistuttavassa tilassa, toisena taas lähes separoituneina, joskus taas olotila muistutti integraatiota (Sintonen 1993b, 78-88). Berryn malli ei huomioi ajallisia muutoksia sopeutumisvaihtoehtojen kohdalla.

Kuten edellä totesin, integraatioajattelun esiintulo oli seurausta siitä, että assimilaatioteorioita ei voitu empiirisesti todentaa. Etniset yhteisöt eivät siis sekoittuneet ja menettäneet toisista yhteisöistä erottavia piirteitään, kuten assimilaatioteorioissa oletettiin, vaan pikemminkin niiden merkitys ja yhteiskunnallinen näkyvyys kasvoi. Erityisen näkyväksi ne tulivat erilaisten etnisten kahinoiden ja kansalaisyhteiskamppailujen yhteydessä. Etnisyys säilytti asemansa yhteisöjä määrittävänä kriteerinä luokan, ammatin, perheen ja sosiaalisen aseman ohella. Samalla huomattiin, että etnisyyden merkitys oli hajallaan niin eri elämänalueilla kuin yhteiskunnallisestikin. Heräsi siis tavallaan kysymys, mitä tehdä etnisillä yhteisöillä, kun ennustus niiden katoamisesta modernisoitumisen myötä ei olekaan toteutunut? Etnisyys oli siis otettava ikään kuin takaisin yhteiskuntaa jäsentäviin teorioihin, ja tällöin alettiin puhua integraatiosta.

Eräs vastaus oli ymmärtää etniset yhteisöt intressiryhminä, kuten Glazer & Moynihan (1975, 6-12) tekivät. He lähtevät siitä, että nyky-yhteiskunnalle ja sen kehitykselle on tyypillistä kaksi modernistista odotusta, joiden perusteella erilaiset kulttuuriin, uskontoon, kieleen tai poliittisiin sitoumuksiin

perustuvat konfliktit voidaan niputtaa yhden termin eli etnisyyden alle. Liberaalilla odotuksella tarkoitetaan, että tietyn tyyppiset piirteet, jotka erottavat yhteisöjä toisistaan, menettävät väistämättä merkityksensä modernisoituvissa yhteiskunnissa. Saavutukset korvaavat kiinnitetty edut, yleiset koulutus- ja kommunikaatiojärjestelmät määrittävät eroja, kansallisesti yhtenäiset taloudelliset ja poliittiset järjestelmät tulevat ensisijaisiksi. Siten primordiaaliset erot yhteisöjen välillä menettävät merkitystään. Liberaaliin odotukseen liittyy myös radikaali odotus, jonka mukaan luokkaeroista tulee keskeisin väestöä jakava linja, joka korvaa heimoon, kieleen, uskontoon, kansalliseen alkuperään liittyvät kollektiiviset erot. Tällaisessa nykytilanteessa etniset yhteisöt ovat yhä enemmän nimenomaan intressiryhmiä. Esimerkiksi kieliriidat eivät ole enää kieliriitoja sinänsä, vaan ne artikuloituvat siten, että minkä kielen puhuja saa parhaimmat työpaikat. (mt., 6-8)

Yhteisön koko säätelee sen tehokkuutta toimia painostus- tai edunvalvontaryhmänä. Intressiryhmän strategiselle tehokkuudelle on tarpeellista pilkkoa ryhmiä riittävän pieniksi, jotta ne voisivat esittää merkittäviä vaatimuksia ja saada haluttuja tuloksia. Luokka on Glazerin ja Moynihanin (1975, 9-10) mukaan liian laaja ryhmittymä tällaiseen toimintaan. Etninen yhteisö on sopivan kokoinen kategoria, jota hallitukset voivat käyttää jakaessaan etuja. On kenties kaksi syytä siihen, että etnisistä konflikteista näyttää tulleen intressikonfliktien muotoja. Etninen yhteisö on strategisesti tehokas yksikkö esittämään legitimiä vaatimuksia modernin valtion resursseihin. Lisäksi Glazer ja Moynihan näkevät epätasa-arvon yhteiskunnallisena faktana. Ihmiset eivät ole tasa-arvoisia. Maailma on sellainen, että kaikkialla ihmiset rankataan parempiin ja huonompiin. Tämä empiirinen fakta koskee sekä yksilöitä että yhteisöjä. Dahrendorfin mukaisesti epätasa-arvon alkuperä on sosiaalisten normien saavuttamisen eriytyneessä saavuttamisessa. Kukin yhteiskunta valitsee omat norminsa, eli sosiaalisesti määritetyt arvonsa, näiden arvojen universumista. Erilaisten vastakohtaisen piirteiden, kuten rikas/köyhä, pimeä/valoisa, ystävällinen/ilkeä, uskonnollinen/ateisti, valikoima näyttää rajattomalta. Kuitenkin kun valinta on tehty, eri etnisillä yhteisöillä kuten myös yksilöillä on erilaiset mahdollisuudet saavuttaa näitä arvoja. Yksilö ja yhteisö siis kohtaavat nämä normit ja niiden ylläpitoon liittyvät sanktiot. Jotkut saavuttavat palkkioita, toiset kärsivät rangaistuksia. Tämän dynaamisen prosessin kautta syntyvät yhteisöt (ja myös luokat). (mt., 11-12)

Koska eri etniset yhteisöt ovat valinneet norminsa toisistaan poikkeavasti, tästä seuraa, että yksilöt, jotka ovat menestyneitä omilla normeillaan, ovat häviäjiä toisten normeilla. Siten monietnisessä tilanteessa jonkin yhteisön normit ovat dominoivia ja normaaleja, kun muiden yhteisöjen statukset ovat syrjäisiä. Dahrendorfin ajattelussa epätasa-arvo pitää sosiaaliset rakenteet elossa, koska jokin yhteisö pyrkii aina toisten edelle. Samoin jokainen sosiaali-

nen stratifikaatiojärjestelmä tuottaa protestin itseään vastaan. On luonnollista, että vähiten menestynyt ryhmittymä pyrkii muuttamaan vallitsevia normeja toimimalla nimenomaan ryhmänä, ja tarkemmin intressiryhmänä. (mt., 14-15)

Jos edellä etnisten yhteisöjen olemassaolo ja säilyminen modernisoituneessa yhteiskunnassa selittyi kyseisten kollektiivien kyvystä toimia jäsentensä edunajajina ja -valvojina, toinen tapa ymmärtää etnisten yhteisöjen koheesiota oli tarkastella niiden omien instituutioiden ja organisaatioiden tuottamaa vetovoimaa. Raymond Bretonin (1964, 193-194) esittelemä institutionaalisen täydellisyyden (institutional completeness) käsite pyrki kuvaamaan sitä, kuinka etnisen yhteisön omien instituutioiden rakenne vaikuttaa sen jäsenten sopeutumisvaihtoehtojen valintaan: suuntautuvatko ne omaan yhteisöön, valtaryhmittymään vai johonkin muuhun etniseen yhteisöön. Institutionaalisella täydellisyydellä on kaksi ääripäätä. Yhteisön jäsenten väliset sosiaalisten suhteiden verkostot voivat olla täysin epävirallisia. Kanssajäseniä tavataan ja heidän kanssaan ollaan tekemisissä päivittäin, mutta ilman minkäänlaista virallisempaa institutionaalista kehystä. Tällöin institutionaalinen täydellisyys on nolla. Etnisellä yhteisöllä voi myös olla hyvinkin muodollinen rakenne, jolloin sen sisällä toimii monille aloille erikoistuneita organisaatioita. Yhteisöllä voi olla oma kirkko, koulujärjestelmä, sosiaaliturvajärjestelmä, poliittinen yhdistys, vapaa-ajan järjestöjä ja urheiluseuroja sekä ammatillinen yhdistys.

Kaikki nämä etniset järjestöt ja yhdistykset toimivat paralleelista, yhden-suuntaisesti, valtayhteiskunnan instituutioiden kanssa, millä Breton (1985, 46-47) tarkoittaa sitä, että ne toimittavat samaa virkaa tai asiaa kuin valtayhteiskunnan vastaavat järjestöt. Breton huomauttaa kuitenkin, että paralleelisuus ei tarkoita sitä, että etniset instituutiot olisivat autonomisia sekä erillään valtayhteiskunnan ja toisten etnisten yhteisöjen instituutioista. Toki eri instituutiojärjestelmillä on vaikutusta toisiinsa ja ne yhdessä muodostavat koko yhteiskunnan enemmän tai vähemmän kompleksisen instituutiokäytännön. Breton on kiinnostunut institutionaalisen täydellisyyden käsitteensä avulla analysoimaan nimenomaan sitä, miten eri etnisten yhteisöjen omat instituutiot ja valtayhteiskunnan instituutiot yhdessä ja omine yhteisökohtaisine erityispiirteineen osallistuvat yhteiskunnan instituutiokäytännön muotoutumiseen. Vaikka etnisillä instituutioilla onkin huomattava merkitys niin yhteisöille itselleen kuin laajemmalle yhteiskunnalle, Breton (1978, 62-70) kuitenkin korostaa, ettei etnisyyden ilmiönä palaudu etnisiin instituutioihin ja organisaatioihin. Etnisyys on merkittävää myös muilla elämän alueilla, jopa niin että etnisyyden ylläpitoon ei välttämättä tarvita yhtään etnistä organisaatiota. Etnisyys ilmenee yhteiskunnassa ja yksilöiden elämässä fragmentoituneena.

Fragmentoituneella etnisyydellä Breton (1978, 62-70; 1987, 44-49) viittaa ihmisten sosiaalisten suhteiden ja ryhmittymien välisten vuorovaikutussuhteiden suureen kompleksisuuteen monietnisisissä yhteiskunnissa. Fragmentoituminen ilmenee yhteiskunnan symbolisen järjestyksen kautta määritellyiksi tulevaisuuden kollektiivisissa identiteeteissä. Etnisyyden fragmentoituminen on heterogeenisten yhteiskuntien ominaisuus, ja se voi ilmetä niin kulttuurisesti, vuorovaikutuksellisesti ja organisatorisesti kuin yksilöllisesti. Etnisyys ei siis ole merkityksellinen olemisen komponentti kaikilla elämän alueilla. Se voi olla merkityksellinen esimerkiksi yksilön suhteessa vanhempiinsa tai puolisoonsa, mutta merkityksetön joissakin työelämän tilanteissa. Myös osa työelämän suhteista voi olla etnisesti määrittäviä ja merkityksellisiä. Samoin vain osa yhteiskunnan instituutioista toimii etnisesti. Esimerkiksi kaikki intressiryhmät eivät ole etnisesti järjestäytyneitä, vaikka myös etniset yhteisöt voivat painostaa yhteiskuntaa huomioimaan heidät. Etnisyyden fragmentaation perusta on yhteiskunnan eriytymisessä, joka koskee sosiaalisia rooleja. Yksilöiden käyttäytyminen riippuu heidän erilaisissa konteksteissa omaksumistaan sosiaalisista rooleista. Näitä 'sosiaalisia persoonallisuuksia' taas voidaan vaihtaa tilanteen asettamien vaatimusten mukaisesti.

Yhteisön symbolisella järjestyksellä Breton (1987, 46-48) tarkoittaa seuraavaa. Yhteisön muodostuminen ja olemassaolo edellyttää jonkinlaista symbolista järjestystä, joka sisältää kollektiivisen identiteetin elementit ja määreet, eli käsityksen ja idean siitä keitä ihmiset ovat kollektiivin jäseninä. Tätä identiteettiä ilmaistaan erilaisissa julkisen elämän rituaaleissa ja symboleissa, instituutioiden toiminnassa sekä monissa julkisissa juhlissa ja tapahtumissa niin yksilöllisesti kuin kollektiivisesti. Symbolisen järjestyksen merkitys on keskeinen yhteisön jäsenille, koska se mobilisoi yksilöiden älyllistä ja tunneperäistä toimintaa. Yksilöllisen ja kollektiivisen identiteetin välillä on riippuvuus-suhte: yksilöt olettavat tunnistavansa itsensä julkisista instituutioista. Kollektiivisen tason identiteetin symbolinen sisältö, jota ylläpidetään julkisten auktoriteettien kautta ja juhlistetaan julkisissa tapahtumissa, on jatkuvuus-suhteessa yhteisön jäsenten yksilöllisiin identiteetteihin, jotta jälkimmäiset eivät tuntisi itseään sosiaalisiksi muukalaisiksi. Identiteetin lisäksi symboliseen järjestykseen kuuluvat kulttuuriset traditiot, joita ovat arvot ja normit, sekä tapakulttuuri ja elämäntyyli. Yhteisön symbolinen järjestelmä ei kuitenkaan ole kaikkea sisälleen sulkeva, vaan erilaiset etnisyyden symboliset ilmaisut ovat yhteiskunnassa fragmentoituneina.

Breton ei ole ensimmäinen eikä ainoa, joka on kirjoittanut etnisyydestä symbolisena ilmiönä. Bostonin italialaisyhteisöä tutkinut Herbert J. Gans (1982 [1962], 234-237) on kritisoinut assimilaatioteorioita symbolisen etnisyyden näkökulmasta. Hän pitää yksilinjaisuutta, jossa siis kaikkien ryh-

mittymien katsotaan vähitellen sulautuvan kulttuurisesti ja rakenteellisesti yhdenmukaisiksi, assimilaatioteorioiden keskeisenä heikkoutena. Symbolinen etnisyyden tuottaa katkokkia assimilaatioprosessin yksilinjaisuuteen seuraavalla tavalla. Gansille symbolinen etnisyyden merkitsee osittaista identiteetin tarvetta, jonka voi tyydyttää etnisiä symboleja sisältävien aktiviteettien avulla. Ihmisen ei siis tarvitse omaksua omaa etnisyyttään totaalisena kimpuna, vaan hän voi tarvittaessa vieraillessaan omissa etnisissä ravintoloissa, osallistua etniseen juhlaan tai iloita oman yhteisön poliitikon, urheilijan tai taiteilijan menestyksestä. Näin ollen etnisyyden on vapaaehtoinen status, jonka osia tai ominaisuuksia voidaan hyväksyä tai hylätä. Samalla etnisyyden muotoutuu väistämättä pilkokuksi ja epätäydelliseksi, siis fragmentoituneeksi. Bretonin tavoin myös Gans pitää etnistien symbolien julkista esittämistä etnistä yhteisöä koossa pitävänä voimana. Etnisyyden käsittämistä symboliseksi ilmiöksi on joissakin yhteyksissä kritisoitu tai haukuttu 'halpahallietnisyydeksi' (dime store ethnicity) (Waters 1990, 6-7). Metafora viittaa siis tilanteeseen, jossa etnisiä elementtejä voitaisiin poimia kuin rihkamaa halpahallin hyllyiltä. Samalla oletetaan, että olisi jotakin aidompaa tai arvokkaampaa etnisyyttä, joka perustuisi kenties yhteiseen alkuperään, todelliseen vuorovaikutukseen ja etniseen organisoitumiseen. Itse pidän metaforaa pikemminkin kiinnostavana kuin halventavana.

Etnisyyden selittäminen sekä symboliseksi että fragmentoituneeksi ilmiöksi perustuu huomioon, että etnisyyden merkitys vaihtelee sukupolvittain. Jos ensimmäisellä eli maahanmuuttajien sukupolvella vuorovaikutuskontaktit olivatkin vielä kiinteitä ja institutionalisoituneita (endogamia, etniset naapurustot ja työhönohjautumisjärjestelmät jne.), toisen ja kolmannen sukupolven kohdalla etniset suhteet olivat jo huomattavan hajanaisia. He avioituivat toisten yhteisöjen jäsentien kanssa, muuttivat pois oman yhteisön asuinalueilta ja kävivät yleisiä kouluja, joissa oppivat englannin kielen²¹. Myöhemmät sukupolvet kuitenkin tunnistivat itsensä jonkin etnisen yhteisön jäseniksi ja pitivät yllä joitakin valikoituneita kulttuurisia tapoja. Huomatettiin siis, että etnisyyden oli katoamisen asemasta pirstaloitunut, ja se ilmeni konkreettisten vuorovaikutus- ja taloussuhteiden asemasta symbolien kautta. Kyse oli etnisyyden säilymisestä tai jatkuvuudesta sukupolvelta toiselle ja ongelmaiseksi tuli, miten se tapahtuu tai miten voidaan selittää?

Ehkä varhaisin esimerkki sukupolviongelman huomioimisesta on Hanseinin laiksi (1938) kutsuttu periaate, jonka mukaan toinen sukupolvi hylkää oman etnisen taustansa, jonka kolmas sukupolvi taas uudelleen löytää (Herberg 1989, 252; Isajiw 1990, 38). Laki on yleensä muotoiltu seuraavasti: minkä (etnisyyden) maahanmuuttajan lapsi haluaa unohtaa, sen lapsenlapsi taas haluaa muistaa. Maahanmuuttajasukupolvi tuo siis oman vanhan kotimaansa kulttuurin mukanaan uuteen maahan, mutta seuraava sukupolvi

kokee sen joko sopeutumista haittaavaksi tai häpeälliseksi ja hylkää sen. Kolmas sukupolvi on jo niin etäällä ensimmäisen ja toisen sukupolven kokeista sopeutumisvaikeuksista, että he voivat taas olla ylpeitä menneisyydestään. Hansenin lain empiirinen tuki on ollut vaihtelevaa: joissakin tutkimuksissa sen on havaittu toteutuvan, toisissa taas ei. Empiiristä todentamista tärkeämpi on kuitenkin siihen liittyvä teoreettinen ongelma. Laissa oletetaan, että sukupolvien väliset erot toteutuvat historiallisesta ajasta ja yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta. Toisin sanoen, laki toteutuu riippumatta siitä mihin maailman aikaan siirtolaisryhmä on uuteen maahan saapunut. Hansenin laki selittää siis sukupolvien välisiä eroja sukupolvien välisellä dynamiikalla, mutta ei ota huomioon historiallisia oloja.

Jos ajatellaan, että lain periaate on toteutunut empiirisesti 1900-luvun alussa Kanadaan saapuneiden siirtolaisten ja heidän jälkeläistensä kohdalla, voidaan kuitenkin kysyä, onko toteutuminen johtunut sukupolvista itsestään vai ovatko tietyt historialliset tekijät vaikuttaneet toteutumiseen? Tietyillä historiallisilla tekijöillä tarkoitan lähinnä siirtolaisväestöön kohdistuneiden käsitysten muutosta. Esimerkiksi Kanadassa vasta multikulturalismipolitiikan esiintulo 1960-luvun lopulla vaikutti siihen, miten siirtolaisiin ja valtaryhmien ulkopuolisiin etnisiin ryhmittymiin suhtauduttiin. Toisen sukupolven kokemana oman etnisen taustan häpeäminen oli tulosta pikemminkin ennen multikulturalismia vallinneesta siirtolaisten ja etnisten vähemmistöjen vähäisestä arvostuksesta ja osin jopa halveksunnasta. Vasta kolmannen sukupolven, joiden lapsuus ajoittui 1960-1970 -luvuille, aikana arvostus kasvoi multikulturalismin ja yleisen etnisyyshuumin vaikutuksesta, eikä heidän enää tarvinnut hävetä omaa taustaansa.

Wsevolod Isajiwin (1978, 29-30; 1990, 34-49) vastaus sukupolviongelmaan oli, että vaikka kulttuuriset tavat ja sosiaaliset suhteet hämärtyvätkin, etnisyyttä säilyy identiteettinä eli yhteisöön kuulumisen tunteena²². Sukupolvien välinen ero johtuu Isajiwin mukaan pitkälti sosialisatiosta. Maahanmuuttajat tuovat omat perinteensä ja kulttuurinsa entisestä kotimaastaan, jossa he ovat ne sosialisatiota kautta oppineet. Seuraavat sukupolvet taas sosiaalistuvat uudessa maassa ja saavat tietonsa vanhan maan oloista ja kulttuurista ainoastaan erilaisten kertomusten myötä. Maahanmuuttaja sukupolven kohdalla Isajiw vetoaa ns. uudelleen istutetun kulttuurin (transplanted culture) teoriaan, jonka mukaan vanhan maan kulttuuri siirtyy siirtolaisuuden myötä uuteen maahan sen suuremmin muuttumatta. Tämä sama ajatus oli mukana jo Hansenin laissa.

Uudelleen istutetun kulttuurin teoriaa on kuitenkin kritisoitu voimakkaasti ja aiheellisestikin (esim. Bolaria & Li 1988, 7, 20, 101-102). On syytä kyseenalaistaa oletamus, että jokin siirtolaisryhmittymä tulisi yhdenmukaisesta kulttuuritaustasta, vaikka heillä olisikin sama vanha kotimaa. Jo

pelkästään kotimaan alueelliset ja sosiaaliset erot tuottavat erilaisuutta heidän taustaansa. On vaikea kuvitella, että pohjoisitalialainen ja sisilialainen tai pohjoissuomalainen ja eteläsuomalainen siirtolainen tulisivat yhdenmukaisesta kulttuuritaustasta, vaikka heidät uudessa kotimaassaan luokiteltaisiinkin Kanadan italialaisiksi tai Kanadan suomalaisiksi. On myös vaikea kuvitella, etteivät uuden maan olot, kulttuuri ja yhteiskunnan rakenne vaikuttaisi tapaan, jolla vanhan maan tavat ja kulttuuri toteutuvat uudessa maassa. Esimerkiksi suomalaisen luterilaisen kirkon tai työväenliikkeen on täytynyt sopeutua Kanadan uskonnolliseen elämään ja työmarkkinoiden rakenteisiin voidakseen toimia. Uudessa maassa muotoutuvat tavat ja instituutiot ovat siten periaatteellisesti jotakin toista tai erilaista kuin vanhan maan vastaavat. Uudelleen istutetun kulttuurin idean kritiikki on paikallaan myös sikäli, että siinä etnisyyttä reifikoidaan primordialistiseksi kuviteltuun alkuperäiseen näkyvään kulttuuriin.

Määritellään etnistä identiteettiä Isajiw (1990, 35) erottaa etnisyydestä kaksi ulottuvuutta. Etnisellä yhteisöllä on sosiaalinen organisaatio, joka tuottaa etnisen yhteisön sosiaalisen rakenteen ja on objektiivinen ilmiö. Etnisyyteen kuuluu myös identiteetti, joka subjektiivisena ilmiönä antaa yksilöille yhteisöön kuulumisen tunteen ja yhteisölle sen ainutkertaisuuden ja historiallisen merkityksen. Isajiw (1990, 35) määrittelee identiteetin seuraavasti:

... tapa, jolla ihmiset etnisen alkuperänsä huomioiden paikantavat itsensä psykologisesti suhteessa yhteen tai useampaan sosiaaliseen järjestelmään ja kuinka he käsittävät muiden paikantavan itsensä kyseisiin järjestelmiin.

Määritelmässä on keskeistä, että identiteetti on yksilöiden psykologista itsensä paikantamista suhteessa yhteiskunnan toisiin yksilöihin ja ryhmittymiin ja että paikantaminen perustuu etniseen alkuperään. Etninen alkuperä määräytyy Isajiw mukaan joko yksilön sosiaalistumisella tiettyyn etniseen yhteisöön tai hänen vanhempiansa ja esivanhempiansa kuulumisella, reaalisesti tai symbolisesti, tuohon yhteisöön. Itsensä paikantamisella jonkin yhteisön jäseneksi on myös psykologian ulkopuolisia, näkyviä seuraamuksia. Yhteisöön kuulumisen tunne heijastuu objektiivisesti havaittavina käyttäytymismalleina, jotka ovat yhteisöjä toisistaan objektiivisesti erottelevia. Näin ollen Isajiw toteaa, että kulttuurimallien mukainen käyttäytyminen on identiteetin ilmaisu, ja identiteettiä voidaan siis tutkia ulkoisten kulttuurimallien kautta. Isajiwin käsitys identiteetistä on siis kaksijakoinen, se sisältää sekä ulkoisen että sisäisen olemuksen. Ulkoiseen olemukseen kuuluu havaittava käyttäytyminen, kuten oman kielen puhuminen, osallistuminen etnisiin kasvokkain vuorovaikutusverkostoihin sekä osallistuminen etnisten organisaatioiden ja instituutioiden toimintaan esimerkiksi käymällä omassa kir-

kossa, omissa vapaa-ajan riennoissa tai vaikuttamalla omissa poliittisissa järjestöissä. Identiteetin sisäinen olemus sisältää subjektiiviset mielikuvat, tunteet, asenteet ja muut erilaiset yhteisöön kuulumisesta johtuvat ideat. (Isajiw 1990, 35-37)

Peruslähtökohdiltaan integraationäkökulma ei eroa paljoakaan assimilaatioteorioista, vaikka siinä onkin pyritty korjaamaan assimilaatioajattelun yksilinjaisuutta tiettyjen empiiristen havaintojen vuoksi (etnisyys ei kadonnut modernisaation myötä eikä assimiloituminen täydellistynyt empiirisesti, lisäksi eri siirtolaissukupolville etnisyys merkitsee eri asioita). Myös integraatioajattelussa etnisyyden oletusarvona ovat tietyt primordialiset tai reifikoituneet ideat. Etnisen yhteisön ymmärtäminen intressiryhmäksi palauttaa etnisyyden konkreettisiin sosiaalisiin suhteisiin. Etnisyyden olemisen tapa ilmenee siis sellaisissa yhteiskunnallisissa suhteissa, joissa kamppaillaan valasta, hyväksynnästä ja taloudellisista eduista. Sitä paitsi etnisen yhteisön käsittäminen intressiryhmäksi ei pura olettamusta etnisen yhteisön perustumisesta todelliseen yhteiseen alkuperään. Etnisen yhteisön koheesion perusta on edelleenkin yhteisessä alkuperässä ja kulttuurissa sekä niiden tuottamassa yhteenkuuluvuuden tunteessa, vaikka ulkoiset yhteiskunnalliset olot ovatkin muuttuneet modernisaation myötä.

Edelleen, myös etnisyyden fragmentoituneisuus ilmenee konkreettisten vuorovaikutussuhteiden kautta. Se, että vain osa suhteista niin työpaikoilla, kotona kuin vapaa-aikanakin ovat etnisesti latautuneita, ei vielä pura etnisyyden reifikoitumista. Isajiw'n käsitys etnisestä identiteetistä on sikäli ongelmallinen, että siinä identiteetin oletetaan olevan näkyvissä havainnoitavan käyttäytymisen kautta. Siten identiteetti tulee reifikoitua ulkoiseen käyttäytymiseen. En väitä, ettei identiteetillä olisi näkyviä seurauksia, mutta identiteetin tutkiminen ja paikallistaminen ei käy yksioikoisesti tutkimalla kollektiivisia käyttäytymismalleja. Kuitenkin kaikkein selkeimmin etnisyyden reifikoituminen on näkyvissä uudelleen istutetun kulttuurin ideassa, jossa sekä esineellisen että käyttäytymiseen liittyvän tapakulttuurin kuin myös arvomaailman, jotka toimivat siis etnisyyden perustana, katsotaan siirtyvän maasta toiseen sellaisenaan.

Integraatioajattelussa on kuitenkin joitakin oman työni ja näkökulmani kannalta mielenkiintoisia irtiottoja primordialisista ja assimilaatioteorioista. Ne valmistelevat etnisyyden käsitteeseen liitetyn essentialismin purkamista irrottamalla etnisyyttä ja etnistä identiteettiä konkreettisista 'verisiteistä' ja vuorovaikutuksesta. Kyseessä on samantapainen muutos, kuin mistä Tommi Hoikkala (1989, 67-71, 79-82) on kirjoittanut nuorisotutkimuksen yhteydessä. Hän ei pidä nuorisoa ryhmänä, joka on olemassa sosiaalisena faktana ja jota sitten tutkijat havainnoivat ja luokittelevat tai etsivät sen ominaisuuksia. Pikemminkin kyse on siitä, että nuoriso tuotetaan ryhmänä erilaisissa

puheakteissa, jotka ovat sidoksissa yksilöllisiin puhujiin sekä tilannekohtaisiin ja kulttuurisiin konteksteihin.

Tässä suhteessa kiinnostavin irtiotto on etnisyyden ymmärtäminen symboliseksi tai symbolisesti ilmaistavaksi ilmiöksi. Symboli viittaa jo itsessään siihen, että kyseessä on jokin sopimuksenvarainen ja keinotekoinen merkitysjärjestelmä eikä mikään sisäsyntyinen ja alkuperään kiinnittynyt biologiaan, geeneihin, perimäisiin vaistoihin tai tunteisiin palautuva olemisen tapa. Symbolit myös kääntävät huomiota kieleen, koska sanat ovat symboleja (esim. Fiske 1992, 69-72). Ne eivät visuaaliselta muodoltaan muistuta viittauskohdettaan kuten indeksit, vaan niiden merkitys perustuu sopimuksenvaraisiin konventioihin. Tässä merkityksessä etninen kieli ei ole yhteisön ulkoinen tunnusmerkki vaan tapa, jolla etnisiä merkityksiä konstruoidaan erilaisissa kielellisissä tapahtumissa, diskursseissa. Myös etnisyyden fragmentaatio on kiintoisa ajatus sikäli, kun se liittyy symboliseen etnisyyteen. Diskursiivinen merkitysten tuottaminen on jo itsessään fragmentoitunutta tilanne- ja kontekstisidonnaisuutensa vuoksi. Kieli ja sen käyttö mahdollistaa varsin vaihtelevien itsemäärittelyjen tuottamisen.

Toinen irtiotto koskee identiteettiä. Olen Isajiwin kanssa samaa mieltä siinä, että etnisyyden säilyminen nimenomaan identiteettinä, ei näkyvinä kulttuuripiirteinä tai vuorovaikutusverkostoina. Karrikoidusti voisi sanoa, että tutkitessa näkyvien kulttuuripiirteiden säilymistä Kanadan suomalaisten keskuudessa ja eri sukupolvilla, erilaiset maksalaatikko-, mämmi- tai kansallispukuindeksit antaisivat tulokseksi, että etnisyyden kadonnut toiselta ja sitä seuraavilta sukupolvilta. Vaikka mämmin ja maksalaatikon syöminen ruokakulttuurin osina ovatkin jo nykyisin kovin perifeerisiä tapoja, se ei riitä vakuuttamaan, että etnisyyden olisi kadottanut merkityksensä Kanadan suomalaisten myöhempien sukupolvien keskuudessa. Kuitenkin itse ymmärrän identiteetin eri lailla kuin Isajiw. Mielestäni identiteetti ei liity ulkoiisiin käyttäytymismalleihin siten kuin Isajiw olettaa. Sen laatu ei ole luettavissa yksilöiden ulkoisesta käyttäytymisestä. Kuten olen edellisessä luvussa esittänyt, ymmärrän identiteetin kielellisesti, siis diskursiivisesti ja narratiivisesti, rakentuvaksi ilmiöksi. Identiteetti ei myöskään ole, ainakaan pelkästään, subjektiivinen ja psykologinen ilmiö. Kyse ei siis ole psykologisesta ryhmäsamaistumisesta vaan tietyn tyyppisestä merkitysjärjestelmästä, joka on kylä yksilöiden käytettävissä, mutta joka perustuu kollektiivisesti sovittuihin merkityskonventioihin.

Ennen siirtymistä diskursiivis-narratiivisen etnisyyden idean kehittelyyn, esittelen vielä optionaalisen näkökannan etnisyyteen, joka omalta osaltaan riisuu primordialismia etnisyydestä. Optionaalisuus ei sinänsä ole teoria tai laajempi suuntaus etnisyyden tutkimuksessa, kuten assimilaatio tai integraatio, vaan olen itse poiminut sen Mary C. Watersin (1990) tutkimuksen otsikosta.

Etnisyyden ymmärtäminen optioksi on kuitenkin siksi mielenkiintoinen näkökulma, että esittelen sen lyhyesti omana kokonaisuutenaan.

Optionaalisuus: etnisyyttä valintamyymälästä?

Ihmisten mahdollisuudet määrittellä omaa etnisyyttään, ja sitä kautta myös ulkopuolisuutta ja toiseutta, ovat laajentuneet monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Osallistuessani vuonna 1993 Toronton yliopiston sosiologian laitoksella professori Jeffrey Reitzin pitämälle etnisyyssaiheiselle luennolle, kysyin eräältä kurssin opiskelijalta hänen etnistä taustaansa. Tämä opiskelija, nimeltään John, vastasi ulkoiselta olemukseltaan ja ulkonäöltään perinteistä ja stereotyyppistä mielikuvaa britistä. Kuitenkin hän luetteli minulle siltä seisomalta seitsemän erilaista etnistä taustaa, joihin kuuluivat mm. skottilaisuus ja ranskalaisuus sekä 'tippa intiaanivertä'. Tämä esimerkkitarina tekee selväksi sen, miksi etnisyyttä voidaan nähdä optiona. Kun sukupolvet vaihtuvat ja etniset seka-avioliitot ovat yleistyneet, on myöhäisempiin sukupolviin kuuluvilla yksilöillä yhä enemmän valinnanvaraa etnisen taustansa suhteen. Etninen identifikoituminen alkaa muistuttaa enemmän ja enemmän valintamyymälää.

Waters (1990, 16-17) näkee optionaalisuuden ennen kaikkea primordiaalismin vastaisena näkemyksenä. Monet empiiriset tutkimukset ovat osoittaneet, että etnisyyttä ei ole yksinkertainen primordiaalististen piirteiden tuottama leima. Ihmisten omat käsitykset ja määrittelyt vaihtelevat siten, että samat ihmiset määrittelevät itsensä eri lailla riippuen vaikka haastattelun ajankohdasta. Ensihaastattelujen ja myöhemmin tapahtuneiden uusintahaastattelujen välillä ei ole välttämättä yhtäläisyyttä. Itsemäärittelyissä on havaittu vaihtelua myös suhteessa haastateltavien elämänvaiheeseen. Eroja on huomattu olevan myös silloin, kun haastateltavalta on kysytty oman puolisonsa etnistä taustaa ja verrattu sitä puolison omaan määrittelyyn. Samoin lasten ja vanhempien väliset määrittelyt eivät käy aina yksiin. Nämä empiiriset havainnot kertovat siis siitä, että etnisyyttä ei ole yksilöiden alkuperän määräämä kiinnitetty ominaisuus. Etnisyyden tai jäsenyyden etnisessä yhteisössä ei tarvitse olla perittyä tai suorassa suhteessa suvun tai ryhmittymän alkuperään, vaikka näin yleisesti Pohjois-Amerikassa ajatellaankin. Tässä merkityksessä etnisyyttä rinnastetaan 'rotuun', jota myös pidetään arkiajattelussa luonnollisena ihmisten luokitusjärjestelmänä.

Optionaalisuus eroaa aikaisemmista näkökulmista laajentamalla etnisyyden kenttää. Kuten Waters (1990, 19) toteaa, etnisyyden valinnassa ei ole kyse vain 'päälle-pois päältä' -valinnasta yhden yhteisön sisällä, vaan kyseessä on valinta useiden erilaisten etnisten identiteettien välillä. Bretonin idea etnisyy-

den fragmentoitumisesta ja Gansin symbolisen etnisyyden idea ovat mon-etnisiä sikäli, että niissä etnisen taustan vaihtamista ei huomioida. Yksilöllä on vain yksi etninen kollektiivi, johon hän kuuluu ja identifioi itsensä, mutta hän ei voi valita etnisyyttään useista eri vaihtoehtoista. Etnisyys on joko 'päällä tai pois päältä', riippuen elämän alueesta, otetusta tai annetusta sosiaalisesta roolista ja tilanteesta. Optionaalisuuden vapaudelle Waters asettaa kuitenkin varauksia. Kyse ei ole täysin vapaasta tai sattumanvaraisesta valinnasta. Kuten edellä tuli esiin, ihmiset usein pitävät etnisyyden perustaa primordialisesti luonnollisena. Tämä uskomus taas rajoittaa ihmisten valinnan vapautta lukitsemalla oman etnisen alkuperän vain niihin ryhmittymiin, joiden jäsen hän katsoo alkuperänsä mukaisesti kuuluvan. Toisin sanoen, etnisyyttä tai etnistä taustaa ei pääsääntöisesti keksitä tai 'valehdella'. Yksilöllä voi olla useita etnisiä alkuperiä, mutta ne määräytyvät primordiaalistisen käsityksen mukaisesti. Mitä tahansa krääsää ei siis halpahallin hyllyiltä oteta. Waters katsoo identiteettiä hieman eri kulmasta kuin Isajiw. Kun Isajiw mukaan etnisellä identiteetillä on todellisia seurauksia (vuorovaikutus jne.), joiden kautta identiteetti realisoituu, niin Waters katsoo, että uskomuksella etnisyyden biologiseen perustaan on vaikutusta identiteettiin.

Myös ihmisten ihonväri rajoittaa valinnanvapautta Pohjois-Amerikassa. Kun valkoinen väestö erottelee toisiaan varsin monimuotoisesti, on musta väestö perinteisesti tiivistetty vain mustaksi väestöksi. Tämä tulee esiin selkeästi kun verrataan kahta tapausta. Jos joku valkoihoinen uskoo olevansa puoliksi britti ja puoliksi saksalainen, hän voi suhteellisen vapaasti valita tilanteesta riippuen kumman hän ilmoittaa etniseksi alkuperäkseen. Mutta jos joku mustaihoinen katsoo olevansa puoliksi somali ja puoliksi saksalainen, hänen valintamahdollisuutensa ovat edellistä rajoitetummat. Jos hän ilmoittaa olevansa saksalainen, häntä ei välttämättä uskota tai hänen katsotaan yrittävän salata todellisen alkuperänsä. Epäuskon taustalla on perinteinen ja rasistinen ns. yhden tipan sääntö (one drop rule), jonka mukaan yksi pisara 'mustaa verta' riittää tekemään ihmisestä mustan. (Waters 1990, 18-19)

Optionäkökulman merkitys omalle työlleni on, että se edelleen purkaa etnisyyteen liitettyjä primordiaalistisia olettamuksia. Optionaalisuus siis omalta osaltaan osallistuu etnisyyden de-naturalisointiin. Samalla sitä voi pitää askeleena postmodernistiseen etnisyyteen sikäli, kun erilaisten identiteettien olemassaolo, hajanaisuus ja kiinnittymättömyys katsotaan kuuluvan postmoderniteettiin. Optionaalisilla etnisillä identiteeteillä on aina mahdollista 'pelata': valita tilanteeseen sopivin, kieltää ne kaikki, huijata tai valehdella oma etnisyytensä. On syytä huomata, että pelaamismetaphora sisältää myös sen, että pelillä on sääntönsä. Siirtymä omaan etnisyytäkökulmaani voi tapahtua kysymällä, miten etnisyydellä tai etnisellä identiteetillä sitten voi pe-

lata? Vastaus kuuluu, että kielellisesti, siis diskursiivis-narratiivisesti. Primordialismi lukitsee etnisyyden siten, että minkäänlainen pelaaminen ei ole mahdollista. Vuorovaikutukseen tai kulttuuripiirteisiin reifikoidulla etnisyydellä pelaaminen on myös vaikeaa, koska vuorovaikutusverkostot ovat objektiivisesti havaittavissa ja kartoitettavissa samoin kuin näkyvät kulttuuripiirteet. Sen sijaan kielellisissä tapahtumisissa, diskursseissa, tuotetuissa narratiiveissa mahdollisuudet erilaisten etnisten identiteettien konstruointiin ovat hyvin moninaiset, hetkittäiset ja tilannekohtaiset. Kuitenkin myös etnistä identiteettiä koskevilla narratiiveilla on sääntönsä tai konventionsa. Niiden tarinat, henkilöhahmot, ajalliset jäsenyykset jne. eivät ole, ainakaan täysin, sattumanvaraisia.

Diskursiivis-narratiivinen etnisuus: etnisuus kielellisenä merkitysjärjestelmänä

Diskursiivis-narratiivisen etnisuuskäsityksen kehittämisessä on kyse käsitteen merkitysalan rajaamisesta. Kun puhun diskursiivis-narratiivisesta etnisyydestä, niin se tarkoittaa ei-diskursiivis-narratiivisten merkitysten rajaamista ulos käsitteen piiristä. Haluan puhdistaa etnisyyden käsitteen primordialismista sen kaikissa ilmenemismuodoissa. Kun pidän etnisyyttä kielellisenä merkitysjärjestelmänä, joka ilmenee diskursiivisesti tuotettuina narratiiveina, ei primordialistisilla käsityksillä, joissa etnisuus palautetaan joko biologisesti määräytyneiksi ominaisuuksiksi tai yksilön psyyken perimmäiseksi tarpeeksi, ole sijaa. Kieli ja sillä tuotettavat merkitykset eivät palaudu biologiaan tai psykologiaan. En siis pidä etnisyyttä ihmisen biologiaan tai psykologiaan ankkuroituneena ilmiönä, vaan keskittän huomioni tapoihin, joilla etnisyyttä tuotetaan kielellisissä tapahtumisissa. Tästä seuraa, etten pidä etnisyyttä yhtenä, yhtenäisenä ja objektiivisena sosiaalisena yhteisömuotona. Pikemminkin voisi puhua monikkomuodossa etnisyyksistä, jotka tulevat artikuloituiksi erilaisista puheen konteksteista riippuen. Etnisyys voi siis esimerkiksi saada aivan eri merkityksen silloin, kun siitä puhutaan Kanadan multikulturalismpolitiikan kontekstissa, kuin puhuttaessa Kanadan alkuperäisväestöjen kontekstissa. Primordialismin lisäksi sekä assimilaatio- ja integraationäkökulmat sisältävät ominaisuuksia, jotka eivät kuulu diskursiivis-narratiiviseen tutkimukseen.

Haluan myös säilyttää edellä esittelemistäni näkökulmista joitakin mielestäni kiintoisia käsityksiä kehitelläkseni niitä eteenpäin. Sellaisia ovat etnisyyden fragmentaatio, symbolinen etnisuus ja identiteetti. Nämä käsitykset voi asettaa vastakkain primordialistisen ideoiden kanssa seuraavasti: frag-

mentaatio vs. eheys tai kokonaisuus, symbolit vs. reifikoiminen, identiteetti vs. kulttuuripiirteet ja/tai vuorovaikutus. Fragmentaatioidea soveltuu diskursiivis-narratiiviseen tutkimukseen sikäli, että kielellisesti tuotettavat merkitykset eivät ole kaikissa konteksteissa ja kielellisissä tilanteissa eheitä ja yhtenäisiä. Pikemminkin ne ilmenevät pirstaloituneina, siis fragmentoituneina, erilaisissa kielellisissä tilanteissa, joissa etnisyyttä artikuloidaan. Sellainen ajattelu, jossa etnisten vuorovaikutussuhteiden tai instituutioiden katsotaan olevan fragmentoituneita, rajautuu diskursiivis-narratiivisen tutkimuksen ulkopuolelle. Vuorovaikutussuhteet ja instituutiot sinänsä eivät kuulu kielen merkitysten tutkimuksen alaan. Ne astuvat tutkimukseni piiriin kuitenkin silloin, kun niitä ilmaistaan kielellisesti. Tällöin ne on ymmärrettävä kertomusten henkilöhahmojen väliseksi suhteeksi tai toimintaympäristöiksi, siis kerronnallisiksi elementeiksi, ei reaaliseksi sosiaalisiksi rakenteiksi.

On selvää, että symbolinen ilmaisu kuuluu kielen piiriin. Kielen merkit, kirjaimet ja sanat, ovat itsessään symboleita. Konventioihin perustuen ne edustavat jotakin muuta kuin itseään. Vaikka ei-verbaalistenkin kielten, kuten ruumiinkielten tai taiteen visuaalisten kielten, ilmaisut ovat symbolisia, rajautuvat ne tutkimukseni ulkopuolelle hyvin käytännöllisestä syystä. Tutkimusaineistoni on verbaalinen haastatteluaineisto. Identiteetin kohdalla olen samaa mieltä kuin Isajiw siinä, että etnisyyden säilyminen sukupolvelta toiselle nimenomaan identiteettinä. Konkreettisten vuorovaikutussuhteiden ja kulttuuripiirteiden etninen erottelukyky katoaa monikulttuurisessa yhteiskunnassa, mutta johonkin ryhmään kuulumista ilmaistaan edelleenkin. Kyse on kuitenkin kielellisistä ilmaisusta ja luokitteluista, jotka artikuloituvat erilaisissa kertomuksissa, eikä ihmismielen psyykkisten rakenteiden heijastumista.

Lähden kehittelyssäni liikkeelle kahdesta keskeisestä etnisyyden määrittelystä. Fredrik Barthin (1969) jo klassikoksi muodostuneesta koosteesta sekä Wsevolod Isajiw (1979) Pohjois-Amerikan oloihin sovelletusta määrittelmästä. Tämä siksi, etten pidä järkevänä, enkä mahdollisenakaan, yrittää lähteä liikkeelle ikään kuin puhtaalta pöydältä. Molemmista määrittelyistä löytyvät kiteytyneinä etnisyyden keskeiset elementit. Ne sisältävät riittävät ja välttämättömät ehdot etnisyyden käsitteelle, jotta sitä voidaan soveltaa Kanadan suomalaisia koskevaan diskursiivis-narratiiviseen tutkimukseen. Näille etnisyyden määrittelyä elementeille tulee kuitenkin antaa sellainen merkitys, että ne sisältyisivät diskursiivis-narratiivisen etnisyyden käsitteen alaan. Toinen peruste on tutkimusekonominen. Erilaisia määrittelyjä etnisyydelle tai etniselle yhteisölle on runsaasti. Määrittelyjen koko kenttää en voi tässä esittää, joten tarkastelun kohteeksi olen valinnut kaksi keskeistä tekstiä.

Puhuttaessa etnisyyden määrittelyä on hyvä lähteä liikkeelle Fredrik Barthin käsitteistä. Barthin esseestä etnisyydestä (1969) pidetään yleisesti

eräänä etnisyytutkimuksen kulmakivenä, ja sitä on siteerattu varsin runsaasti. Barthin etnisyyskonseptiosta voidaan erottaa kaksi keskeistä lähtökohtaa. Ensinnäkin, etniset yhteisöt ovat kategorioita, jotka perustuvat toimijoiden itsensä tekemiin identifikaatioihin ja jäsenyysmäärittelyihin. Siten ne organisoivat ihmisten välistä vuorovaikutusta luokittelemalla yksilöitä kuuluviksi tai kuulumattomiksi johonkin yhteisöön. Ne muodostavat sellaisia kategorioita, joissa jako 'meihin' ja 'muihin' aktivoituu. Toiseksi, sen sijaan, että laadittaisiin typologioita etnisten yhteisöjen ja suhteiden muodoista tai kulttuurisesta sisällöstä, Barth painottaa niitä prosesseja, jotka ovat tekemisissä etnisten yhteisöjen generoitumisen ja ylläpidon kanssa. Etnisten kategorioiden kulttuurinen sisältö ei ole sinällään keskeistä vaan ne sosiaaliset käytännöt, joiden kautta yhteisöön kuulumista ja ulkopuolisuutta erilaisissa vuorovaikutustilanteissa jatkuvasti määritellään. Tarkastelemalla näitä prosesseja tai käytäntöjä käännetään tutkimuksen fokus erillisten etnisten yhteisöjen sisäisestä konstituutiosta ja kulttuuripiirteiden inventaariosta etnisiin rajoihin ja niiden sosiaaliseen ylläpitoon. (Barth 1969,10)

Esseessään Barth (1969, 10-11) viittaa etniseen yhteisöön populaationa, joka:

1. on pääosin kykenevä säilyttämään itsensä biologisesti
2. jakaa yhteiset perustavaa laatua olevat kulttuuriset arvot, jotka ilmenevät yhtenäisinä näkyvinä kulttuurin muotoina
3. muodostaa kommunikaatio- ja vuorovaikutuskentän
4. omaa jäsenyyden, jonka sekä yhteisön jäsenet että sen ulkopuoliset tunnustavat, ja muodostaa siten kategorian, joka on erotettavissa muista samanlaisista kategorioista.

Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että yllä mainitut neljä kohtaa eivät ole Barthin itsensä tekemä etnisen yhteisön teoreettinen tai operationaalinen määritelmä vaan se, mihin Barth katsoo antropologisessa kirjallisuudessa kyseisellä käsitteellä yleisesti viitattun. Kokoavasti voidaan todeta, että etnisyydellä on tarkoitettu joukkoa ihmisiä, joilla on jonkinlainen yhteinen biologinen alkuperä ja yhteneväisyys, joitakin keskeisiä yhteisiä kulttuuripiirteitä, jotka ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa ainakin jollakin tavalla tai tasolla, sekä joilla on yhtenäinen, tunnistettava identiteetti. Barthin esittämä kritiikki varhaisempaa etnisyytutkimusta kohtaan koskee ensi sijassa kohdan 2 asettamista etnisyyden keskeiseksi kriteeriksi. Kun yhteisöjä määritellään niiden kulttuurisen sisällön perusteella, implisiittisesti oletetaan, että etnisten rajojen ylläpito on ongelmatonta ja seurausta yhteisöjen välisestä eristäytymisestä: 'rodullisista' ja kulttuurisista eroista, sosiaalisesta separaatiosta, spontaanista tai organisoidusta vihamielisyydestä sekä kieli-

muurista. Tässä palataan taas käsitykseen, jonka mukaan kukin yhteisö olisi kehittänyt kulttuuriset ja sosiaaliset muotonsa eristäytyneinä toisistaan.

Etnisyyden määrittelyssä on pyritty löytämään sellaisia määreitä tai attribuutteja, jotka kuvaavat yhteisön integraation perustaa. Wsevolod Isajiw (1979, 14-15) kävi läpi useita etnisyyden tai etnisen yhteisön määritelmiä ja kokosi niissä käytetyistä määreistä listan. 27:stä määritelmästä löytyi 12 enemmän tai vähemmän ryhmittymiä erottelevaa etnisen yhteisön attribuuttia:

1. Yhteinen kansallinen tai maantieteellinen alkuperä tai yhteiset esi-isät. (12 mainintaa)
2. Sama kulttuuri tai tavat. (11)
3. Uskonto. (10)
4. 'Rotu' tai yhteisen fyysiset piirteet. (9)
5. Kieli. (6)
6. Tietoisuus samanlaisuudesta, 'me -henki', lojaalisuus. (4)
7. Gemeinschaft-suhteet. (4)
8. Yhteiset arvot tai eetos. (3)
9. Erilliset instituutiot. (3)
10. Enemmistö- tai vähemmistöstatus. (2)
11. Siirtolaisryhmä. (1)
12. Muu. (5)

Samassa esseessään Isajiw (1979, 11-16) pyrki muodostamaan etnisyydelle määritelmän, joka pohjautuisi edelliseen attribuuttilistaan ja soveltuisi Pohjois-Amerikan monikulttuurisiin oloihin. Määritelmää muodostaessaan hänen lähtökohtanaan on, että yhteinen alkuperä ja yhteiset kulttuuripiirteet ovat perusattribuutteja, jotka tulee ensivaiheessa sisällyttää määritelmään. Tämän jälkeen muita attribuutteja voidaan käyttää tarkennettaessa Pohjois-Amerikkaan soveltuvaa määritelmää. Määritelmän lähtökohta on seuraava:

Ryhmittymä tai kategoria ihmisiä, joilla on yhteiset sukujuuret ja samanlaiset kulttuuripiirteet, ja joilla on käsitys yhteisyydestä ja Gemeinschaft-suhteet, joilla on siirtolaistausta, ja joilla on joko enemmistö- tai vähemmistöasema laajamassa yhteiskunnassa.

Aluksi yhteinen alkuperä tulee asettaa suhteeseen ryhmittymiä erottavien kulttuuripiirteiden kanssa. Yhteinen alkuperä ei ole Isajiwille sinänsä tärkeä, vaan sen myötä tulevat kulttuuripiirteet, joiden kautta ryhmittymä yksilöityy. Yhteisen alkuperän ja kulttuuripiirteiden sidos on siis siinä, että ihminen syntyy tiettyyn yhteisen alkuperän määräämiä piirteitä omaavaan yhteisöön ja oppii nämä piirteet tullessaan sosiaalistetuksi kyseiseen yhteisöön. Yksi-

löllä ei näin ole valinnanvaraa, mihin yhteisöön hän sosiaalistuu. Siten kyse on ei-vapaaehtoisesta ryhmittymästä. Isajiw'n määritelmän laji on siis ei-vapaaehtoinen ryhmittymä. Kun siihen yhdistetään sosiaalistuminen, tulee kuvioon mukaan myös käsitys yhteydestä ja Gemeinschaft-suhteet. Sosiaalistuminen tapahtuu Gemeinschaft-tyyppisten suhteiden kautta ja sen tuloksena yksilöstä tulee yhteisön jäsen. Jäsenyys on kaksikulotteinen siten, että hän itse tietää olevansa jäsen, mutta myös yhteisön muut jäsenet tunnistavat hänet jäseneksi.

Uskonnon ja 'rodun' sisällyttäminen etnisyyden määritelmään tuottaa Isajiwille loogisen ongelman, koska tällöin joudutaan erottamaan subjektiiviset määritelmät objektiivisista. Jos etnisyyden on itseidentifikaatiota tai muiden tekemää identifikaatiota, silloin uskonto ja rotu ovat kaksi etnisyyden ulkopuolista tapaa, millä ihmisiä identifioidaan erilaisiksi. Esimerkiksi katolisuus yhdistävänä piirteenä ei vielä takaa samaa etnistä alkuperää tai kovinkaan yhdenmukaista kulttuuria. Jos taas etninen yhteisö nähdään objektiivisena ryhmittymänä, silloin etnisyyden, uskonto ja rotu voidaan summata jonkin yleisemmän kategorian alle. Ei-vapaaehtoinen ryhmittymä pitää kuitenkin Isajiw'n mielestä sisällään myös uskonnon, 'rodun' ja sosiaalisen luokan, eli nämä tulee erottaa etnisestä yhteisöstä. Isajiw'n mukaan yhteiset kulttuuripiirteet tekevät tämän eron. Vaikka etnisen yhteisön jäsenet jakavat saman etnisen kulttuurin, he eivät välttämättä kuulu samaan uskontokuntaan, 'rotuun' tai luokkaan.

Edellinen määritelmän johdatus ei vielä Isajiw'n mielestä sovellu Pohjois-Amerikan oloihin, jossa on lukuisasti toisen ja kolmannen jne. sukupolven siirtolaisia²³, jotka ovat sosiaalistuneet laajemman yhteiskunnan kautta, ja tämän seurauksena eivät enää jaa esiäitiensä ja -isänsä kulttuuria (eivätkä myöskään niiden aikalaistensa, jotka ovat sosiaalistuneet etnisen yhteisön kautta). Kuitenkin nämä toisen ja useamman sukupolven siirtolaiset useassa tapauksessa omaavat voimakkaankin subjektiivisen etnisen identiteetin. Isajiw'n mukaan on todisteita siitä, että etniset identiteetit ovat olemassa kulttuurisesta assimilaatiosta huolimatta, eivätkä ne ole välttämättä riippuvaisia traditionaalisesta etnisestä kulttuurista. Usein puhutaan Hansenin lain mukaisesti ns. 'etnisistä löytäjistä' eli myöhempien sukupolvien kanadalaisista, jotka ovat sosiaalistuneet laajemman yhteiskunnan kautta, mutta jotka ovat kehittäneet symbolisen suhteen alkuperänsä kanssa. Jopa suhteellisen harvat seikat kulttuurisesta menneisyydestä, kuten kansanmusiikki ja -taide, voivat toimia etnisen identiteetin symboleina. Merkittävää on, että kulttuuripiirteitä valitaan selektiivisesti sen sijaan, että hyväksyttäisiin koko 'paketti'. Myöhempien sukupolvien jäsenillä on tietty vapaus valita sellaisia piirteitä, jotka sopivat heidän tarpeisiinsa, jotka taas voivat perustua heidän suhteeseensa laajempaan yhteiskuntaan. Määrittelyn loppuosa noudattaakin sitten

barthilaista käsitystä: etnistä kuulumista määritellään monietnisessä yhteiskunnassa sekä sisältä että ulkoa päin. Ulkopuolinen määrittely usein stimuloi itseidentifikaatiota ja sitä kautta muokkaa uusia sosiaalisen organisaation muotoja. Lopullinen määritelmä kuuluu:

Etnisyys viittaa ei-vapaaehtoiseen ryhmittymään ihmisiä, jotka jakavat saman kulttuurin, tai heidän jälkeläisiinsä, jotka identifioivat itsensä/ovat toisten identifioimia kuuluviksi samaan ei-vapaaehtoiseen ryhmittymään.

Barthin ja Isajiwin esiintuomista määritelmistä voidaan löytää seuraavat yhtäläisyydet. Ensinnäkin, biologinen jatkuvuus ja ei-vapaaehtoisuus yhteisöön kuulumisessa ovat samaa alkuperää. Ne perustuvat kumpainkin käsitykseen, että alkuperä määrää etnisen jäsenyyden. Toiseksi, näkyvät kulttuurimuodot ja saman kulttuurin jakaminen viittaavat kumpikin sisällölliseen käsitykseen kulttuurista. Etnisyyden nähdään siis ilmenevän näkyvinä ja konkreettisina kulttuuripiirteinä. Kolmanneksi, kummassakin määritelmässä oletetaan etnisellä yhteisöllä olevan sisäistä vuorovaikutusta: Barthilla kommunikaatio- ja vuorovaikutuskenttä ja Isajiwilla lähtökohtamääritelmässään viittaus Gemeinschaft-tyyppiin suhteisiin. Siten sosiaalisen vuorovaikutuksen olemassaolon tai olemattomuuden ja muodon katsotaan määrittävän etnisyyttä. Neljänneksi, molemmissa määritelmissä keskeinen elementti on kollektiivinen identiteetti, jota siis määritellään sekä yhteisön sisäisesti että ulkoapäin. Seuraavaksi käsittelen yhtäläisyyksiä hieman tarkemmin ja kehittelen tämän tutkimuksen näkökulmaa niihin.

Ensimmäisessä yhtäläisyydessä on kyse etnisyyden alkuperään liittyvästä ongelmasta. Sekä biologinen jatkuvuus että ei-vapaaehtoisuus ovat siinä merkityksessä primordialistisia, että etnisen ryhmittyneisyyden perustan ajatellaan olevan yhteisessä alkuperässä ja sukujuurissa. Varsinkin biologinen jatkuvuus tai reproduktio kuuluu primordialismin kovaan ytimeen. Siinä etnisyys johdetaan sekä biologisista sukulaisuussuhteista että perinnöllisesti siirtyvistä ominaisuuksista. Tästä seuraa, että etnisyyden alkuperä tulee palautetuksi primitiiviseksi ymmärrettyihin sukulaisuusryhmiin tai heimoihin ja niistä peräisin oleviin perinnöllisiin geeni- yms. pooleihin. Isajiwin määritelmän ei-vapaaehtoinen ryhmäjäsenyys taas on lähellä toisen tyyppin primordialismia, jota siis edustaa edellä esitelty Isaacsin perimmäisen ryhmäidentiteetin käsite. Isajiwin ajatusten mukaisesti sosialisaatio kiinnittää yhteisön ominaisuudet sen uusiin jäseniin. Etnisen yhteisön jäseneksi siis synnyttään, ei käännytä tai liiitytä muutoin vapaaehtoisesti.

Biologinen reproduktio etnisyyden kriteerinä on jo perustaltaan mahdoton ajatus Pohjois-Amerikassa. Vaikka ajateltaisiinkin, että maahanmuuttajat omaavat yhteisen biologisen taustan, seuraavien sukupolvien seka-avioitu-

minen sekoittaa nämä alkuperäiset perimät hyvin nopeasti. Biologiaan perustuva sukujohdo fragmentoituu jo muutamassa sukupolvessa. Lisäksi ajatus maahanmuuttajien yhteisestä perimästä on ongelmallinen. Etnisyys on perustaltaan kulttuurinen ilmiö, eikä sitä voi palauttaa biologiaan. En pidä järkevänä selittää esimerkiksi Kanadan suomalaisten miesten keskittymistä metsätalousammatteihin 1900-luvun alkupuolella minkäänlaisella suomalaisella 'metsägeenillä'. Kyse on pikemminkin tietyn tyyppisistä sosiaalisista rakenteista, kuten uusien siirtolaisten vastaanotosta, koulutustasosta ja kielitaidosta sekä Kanadan työvoimapolitiikasta, jotka ohjasivat tulokkaat metsätöihin. Sama koskee myös naissiirtolaisia. Ajatus suomalaisesta 'piikageenistä' on katteeton. Varpu Lindström-Best (1988, 84-99; 1986a, 17-20) on tutkimuksissaan tuonut esiin useaan otteeseen, että suomalaisia naisia houkuttivat Kanadassa ennen kaikkea hyvät ansiot. Verrattuna Suomen palkkatasoon, piikatöistä tai metsäkämppien emännän töistä maksettiin Kanadassa lähes ruhtinaallisesti. Piikatyöhön ohjautumiseen vaikutti myös Kanadan työvoiman tarve. Piikatyö oli 1920-1930 -luvuilla työtä, jota Kanadan brittiväestö ei halunnut itse tehdä, joten työvoimaa hankittiin kannustamalla siirtolaisnaisia piikatyöhön.

Sitoutuminen toisen tyyppin primordiaalisuuteen aiheuttaa ongelmia Isajiwin etnisyyden määrittelyyn ei-vapaaehtoisuuden elementille. Ottaessaan huomioon myöhemmät sukupolvet hän joutuu tinkimään etnisen yhteisön ei-vapaaehtoisesta luonteesta. Asetelma, jossa vain maahanmuuttajalle etnisyys on ennalta määrättyä mutta seuraaville sukupolville vapaaehtoista, on jäykkä ja epälooginen. Voidaan olettaa, että siirtolaisen saapuessa uuteen maahan myös hänelle aukeavat runsaat mahdollisuudet määrittellä omaa etnisyytään. Myöhempien sukupolvien kannalta ei-vapaaehtoisuus näyttäytyy vielä ongelmallisemmalta: jo kolmannen sukupolven siirtolainen pystyy, ainakin teoriassa, luettelemaan neljä erilaista etnistä taustaa joista valita. Primordiaalistinen ei-vapaaehtoisuus tyssääkin näin ollen optionaaliseen etnisyyteen.

Primordiaalisuuden toiseen tyyppiin kuuluvaa ei-vapaaehtoista ryhmäjäsenyyttä voidaan kritisoida edellisen lisäksi ainakin kahtaalta (Thompson 1989, 56-57). Periaatteessa voidaan, ainakin jossakin mielessä, hyväksyä ajatus, että ihmiset syntyvät tiettyyn sosio-historialliseen ympäristöön, joka määrittää heidän suhdettaan toisiin ihmisiin. Kuitenkin esimerkiksi Isaacsin ja Isajiwin tavalla määriteltynä kollektiivinen identiteetti on ensinnäkin liian ensisijainen. Etninen identiteetti nousee ihmisten ensimmäiseksi ja tärkeimmäksi identiteetiksi syrjäyttäen esim. ammattiin, sukupuoleen, luokkaan yms. liittyvät identiteetit. Myös etnisen identiteetin ja perimmäisen ryhmäidentiteetin välinen ero katoaa. Tällöin oletetaan, että kaikilla ihmisillä on syntyperän kiinnittämä etninen identiteetti, ja mikä tärkeintä, etnistä identiteettiä ei voi valita. Etnisyyden optionaalisuutta ei siis oteta huomioon.

Tutkimukseni kannalta on keskeistä irroittautua primordialismista, koska se johtaa kiinnitettyyn ja deterministiseen käsitykseen etnisyydestä. Etnisyyttä on syytä pitää vapaaehtoisena ja optionaalisenä siten, että yksilöllä on mahdollisuus valita omia sitoumuksiaan. Tämä näkökulma korostuu erityisesti, kun etnisyyttä tarkastellaan diskursiivisesti välittyneenä ja sosiaalisesti rakentuneena merkitysjärjestelmänä. Kielellisissä tilanteissa, joita myös tutkimukseni haastattelut ovat, yksilöllä on ainakin mahdollisuus soveltaa puheitaan suhteessa kyseiseen tilanteeseen. Hän voi jostakin syystä kieltää tai jättää mainitsematta monia seikkoja tai tuoda joitakin asioita korostuneesti esille. Jos etnisyyttä pidetään diskursiivisesti välittyneenä, ja siten myös diskursiivisesti konstruoituna, se on luonteeltaan historiallista, muuntuvaa ja tilannesidonnaista. Lisäksi erilaiset puheen kontekstit tuottavat useita optioita oman ja muiden etnisyyden määrittämiseksi. Optionaalisuudella en kuitenkaan tarkoita sitä, että etnisyydestä puhuminen olisi täysin rajoituksetonta. Etnisyys kulttuurisena merkitysjärjestelmänä asettaa puheelle ehtoja ja konventioita, joita yksilön on vaikea ylittää.

Yhteistä alkuperää ei kuitenkaan kannata kokonaan poistaa etnisyyden tuntomerkeistä, vaan antaa sille uusi merkitys. Voidaan sanoa, että etnisyyden eräs keskeisimpiä ominaisuuksia on jonkinlaiseen yhteiseen alkuperään viittaaminen. Yhteistä alkuperää on kuitenkin aiheellista pitää Benedict Andersonin (1983, 15-16) termiä mukailien *kuvitteellisena yhteisöllisyytenä*. Anderson puhuu kansakunnasta kuvitteellisena yhteisönä sen vuoksi, että vaikka yhteisön jäsenet eivät koskaan opi tuntemaan tai tapaa kaikkia sen jäseniä, heillä on kuitenkin käsitys yhteisyydestä. Reaaliset vuorovaikutusverkostot ja kasvokkaissuhteet eivät siten määritä kansakuntaa, vaan ne kollektiiviset mielikuvat ja kertomukset, joilla kansallista identiteettiä tuotetaan ja ylläpidetään. Puhuttaessa ryhmittymän yhteisestä alkuperästä viitataan siis kuvitteelliseen yhteisöllisyyteen, esimerkiksi sosiaalisesti ja narratiivisesti rakennettuun ja välittyvään mielikuvaan Suomesta yhteisenä kotimaana. Voidaan lisäksi olettaa, ainakin teoriassa, että mielikuva-Suomi ei ole yksi ja yhtenäinen kokonaisuus: riippuu konteksteista, mikä Suomi milloinkin diskursiivisesti tuotetaan. Suomi, jota 1920-luvulla Kanadaan menneet siirtolaiset ikävöivät on erilainen kuin se sisällissodan, köyhyyden ja muun kurjuuden Suomi, josta he kertovat poliittisissa konteksteissa. Sama koskee siirtolaisuutta myös silloin, kun sillä ymmärretään matkaa Suomesta Kanadaan ja siihen liittyviä kokemuksia. Nämä kokemukset elävät jälkeensä vain enemmän tai vähemmän kiteytyneinä kertomuksina, joita maahanmuuttajat kertovat itselleen, jälkeläisilleen ja toisille yhteisön jäsenille. Näin ollen myös siirtolaisuutta eletyn elämän reaalisenä tapahtumana ei voi pitää etnisen alkuperän lähteenä. Matkaan liittyvät asiat eivät konstruoi etnistä identiteettiä niinkään kokemuksina, vaan kertomuksina. Kertomusten kautta myös

myöhemmät sukupolvet pääsevät osallisiksi etnisestä alkuperästä ja identiteetistä.

Toinen Barthin ja Isajiwin määritelmien yhteneväisyys koski kulttuurin käsitettä. Isajiwin määritelmä sitoutuu sisällölliseen käsitykseen kulttuurista, mikä on luonnollista silloin, kun etnisyyttä tutkitaan kvantitatiivisesti. Etniset kulttuuripiirteet nähdään konkreettisina ja mitattavina ilmentyminä kysymättä niiden olemisen merkitystä. Tämä tuottaa kuitenkin käsitteellisen ongelman Isajiwille attribuutilistan yhteydessä. Hän (1979, 11) joutuu toteamaan, että attribuutit eivät ole toisiaan poissulkevia, ja osa niistä voidaan pistää myös jonkun toisen alle, kuten uskonto ja kieli voidaan summata kulttuurin alle. Näin itse kulttuurin käsite jää epämääräiseksi. Siitä tulee vain kattokäsite, johon kuuluvat uskonnon ja kielen lisäksi vaikka käyttäytymistavat, kansanmusiikki ja ruokatottumukset. Myös Barthin koostaman määritelmän toinen kohta käsittelee kulttuuria näkyvinä kulttuurimuotoina, jolloin kulttuuri voidaan käsittää sekä kulttuuripiirrejoukkona että mallinnettavana toimintana. Barth kuitenkin kritisoi sitä, että etnisiä yhteisöjä määrittellään näkyvien kulttuuripiirteiden kautta. Hänelle keskeistä etnisyydessä ovat etniset rajat, joita määrittellään sosiaalisesti. Myös tämän tutkimuksen kannalta etniset rajat ovat keskeisiä, mutta tässä niiden määrittelyn katsotaan tapahtuvan diskursiivisesti eli kielellisissä tapahtumissa.

Tutkimukseni kannalta ei ole merkittävää se, mitä piirteitä yhteisöt sinällään tuovat esiin. Sen sijaan on keskeistä kysyä Geertziä (1973, 19) mukailen niiden symbolista merkitystä tai sitä, mitä niillä 'sanotaan'. Näin sanoudutaan irti primordialismin lisäksi myös assimilaatio- ja integraatioajattelulle tavanomaisesta kulttuurin käsityksestä ja tutkimusotteesta. Pelkkä tieto esimerkiksi siitä, mitkä sukupolvet vielä osaavat etnistä kieltä, ei ole riittävää. Kun etnistä kieltä pidetään eräänä monista kulttuurin näkyvistä piirteistä, ollaan lähellä perinteistä kulttuuripiirreinventaariota, joka taas ei ole empiirisesti järkevä tutkimustapa etnisesti fragmentoituneessa Pohjois-Amerikassa. Piirteitä inventoimalla saadaan helposti tutkimustulokseksi, että etnisyyden merkitys tai etnisuus itsessään on kadonnut, koska yhteisöjä erottelevat kulttuuripiirteet ovat pirstaloituneet ja siten menettäneet erottelevan merkityksensä. Tällöin jätetään huomiotta merkitykset, joita etniselle kielelle diskursiivisesti tuotetaan. Kiinnostava on tapa, jolla suomalaisina pidetyt kulttuuripiirteet kerrotaan identiteettikertomuksiin. Ratkaisevaa ei niinkään ole, että syövätkö Kanadan suomalaiset mämmiä ja kuinka paljon tai useasti vaan se, miten mämmi osana identiteettikertomuksia toimii suomalaisuuden symbolisena edustajana ja tekee eroa muihin ryhmittymiin. Jotkut kulttuuripiirteet voivat saada myös lisämerkityksiä, kun ne kytetään tiettyihin konteksteihin. Esimerkiksi voidaan kuvitella, että hernekeitto ja kova metsätyö kuuluvat samaan merkitysyhteyteen Kanadan suomalaisten keskuudessa.

Kummankin yhteisenä nimittäjänä on jonkinlainen karskeus.

Määritelmien kolmas yhteneväisyys, yhteisön sisäinen vuorovaikutus, liittyy joiltakin osin etnisiin rajoihin. Jos rajoja määritellään sosiaalisesti tai diskursiivisesti, se tapahtuu monimuotoisten vuorovaikutusjärjestelmien kautta. Sekä Barthin että Isajiwlin määritelmässä yhteisön vuorovaikutus ymmärretään koheesion indikaattoriksi. Etnistä yhteisöä voidaan pitää yhteisönä silloin, kun sillä on havaittavaa keskinäistä vuorovaikutusta. Barthin määritelmän kolmannessa kohdassa mainittua etnistä vuorovaikutus- ja kommunikaatiokenttää ei kuitenkaan tule käsittää siten, että etnisuus edellyttäisi kasvokkai-kontakteja tai jollakin tavalla pysyvää ja tarkasti säänneltyä vuorovaikutuksen muotoa. Kulttuurisena, ja siten myös kollektiivisena, luokitusjärjestelmänä etnisuus on kommunikoitavissa sekä jäsenten että ulkopuolisten keskuudessa, ja erilaiset vuorovaikutusmuodot ovat kommunikaation näyttäjäitä.

Vuorovaikutusverkostoa voidaan kuitenkin pitää kommunikaation, ja siten erilaiset diskurssit eli kielelliset tapahtumat, mahdollistavana ympäristönä, jolloin sen tarkoituksena on merkitysten välittäminen. Vuorovaikutus kommunikaation ympäristönä kytkeytyy edellä esiteltyyn yhteisön symbolisen järjestelmän käsitteeseen (Breton 1987, 46-47). Yhteisön symbolinen järjestelmä koostuu siis kollektiivisen identiteetin määrytyksestä eli siitä ideasta, keitä me olemme yhteisönä. Tämä identiteetti representoituu moninaisten symbolien kautta, jotka ympäröivät julkisen elämän rituaaleja ja instituutioiden toimintaa. Näin yhteisön olemassaoloa ja erityisyyttä ilmaistaan kollektiivisesti erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, kuten perinnejuhlissa, juhlapuheissa, virallisissa dokumenteissa, pöytäkirjoissa, historiikeissa jne. Tämä ilmaisu tapahtuu yleensä kielellisesti. Kielen ei kuitenkaan tarvitse olla aina verbaalista, vaan erilaiset visuaaliset kielet ovat myös keskeisiä. Yksilön, yhteisön jäsenenä, katsotaan voivan tunnistaa itsensä näistä symbolisista ilmaisuista ja siten tuntee kuuluvansa kyseiseen yhteisöön.

Barthin ja Isajiwlin määritelmien neljäs yhteneväisyys, yhteisön identiteetti, on tässä tutkimuksessa keskeisin. Psykologian ja sosiaalipsykologian piirissä identiteettiä on pidetty yksilön tietoisuuden rakenteena tai yksikkönä, joka on eheä ja kokonainen. Lisäksi identiteetillä on sisältö, joka voi tosin erilaisten identiteetikriisien sattuessa vaihtua osittain. Kuitenkin identiteetin perusominaisuutena on pyrkimys eheytymiseen. Tämän perinteen mukaista on jakaa identiteetti sen sisältöön ja identiteetti-prosesseihin (Liebkind 1988, 66-68). Sisällöllä tarkoitetaan niitä aineksia, joista identiteetti rakentuu. Identiteetti koostuu siten kaikesta siitä, mitä ihminen on, mitä hänelle kuuluu tai mistä hän on osa. Myös identiteetin sisältö voidaan jakaa yksilöllisiin ja sosiaalisiin elementteihin. Kun yleiset sosiaaliset elementit liittyvät yksilön erilaisiin sosiaalisiin ryhmittymiin tai kulttuuriin, niin yksilölliset elementit erot-

tavat hänet toisista ryhmittymän jäsenistä.

Miksi sitten tämän kaltainen identiteettikäsitys ei sovi diskursiivis-narratiiviseen tutkimusotteeseen? Ontologisesti siinä asetetaan identiteetti ihmisen psyykeen tai tietoisuuteen. Myös tapa, jolla narratiivi välittää ihmisen suhdetta elämäänsä ja kokemuksiinsa, on jätetty huomiotta. Yksilön identiteetin sisältö on otettu annettuna ja kieleen suhtaudutaan epäkriittisesti. Kielen katsotaan vain heijastavan tätä psyyken tai tietoisuuden rakennetta.

Tässä tutkimuksessa identiteettiä lähestytään toisesta suunnasta. Identiteetti tulee ymmärtää narratiivisesta näkökulmasta. Tällöin identiteetissä on kyse narratiivisesti välittyvästä itsemäärittelystä. Tämä ajatus voidaan Ricoeurin (1992, 114) tavoin kuvata seuraavien olettamusten ketjuna: itsemäärittely on tulkinta, ja itsen tulkitseminen taas kulminoituu narratiivin välittämänä. Sekä historiallinen että fiktiivinen kirjoittaminen kytkeytyvät narratiiviin tehden elämäkertomuksesta fiktiivisen historian tai historiallisen fiktion. Ihminen siis tuottaa identiteettiään kertomalla itsensä sisään elämäkertomukseensa, jossa sekä historiallinen että fiktiivinen aines sekoittuvat. Näin ymmärrettynä identiteetti ei ole ihmisen psyyken sisäinen substanssi tai rakenne vaan konstruktio, joka koostuu kerronnallisista suhteista. Kerronnallisilla suhteilla tarkoitan kertomusten henkilöhahmojen, tapahtumien ja tarinan rakenteiden välisiä suhteita.

Mistä narratiivisessa identiteetissä on kyse? Seuraava esitys perustuu Ricoeurin (1991b, 1992) näkemykseen narratiivisesta identiteetistä. Ricoeurin (1991b, 189; 1992, 115-116) mukaan identiteetin termiä on käytetty kahdessa eri merkityksessä, jotka ovat toisilleen vastakkaisia ainakin jossakin mielessä. Identiteetti on ymmärretty samuutena (engl. *sameness*, lat. *idem*) tai itseyytenä (engl. *selfhood*, lat. *ipse*). Ricoeurin argumentti on, että nämä merkitykset on erotettava toisistaan: itseys ei ole samuutta.

Samuus-identiteetissä voidaan erottaa neljä ulottuvuutta. Ensiksikin samuudesta puhutaan numeerisessa merkityksessä. Kun jokin asia tai olio ilmaantuu kahteen tai useampaan kertaan, se tunnistetaan samaksi asiaksi tai olioksi eikä useaksi eri asiaksi. Kyse on näin ollen saman uudelleen identifioinnista. Tämän ykseyden vastakohtana on moneus. Esimerkiksi jos eräs kollegani astuu vahingossa huoneeseeni pyrkiessään omaan huoneeseensa, joka on omani vieressä, useamman kerran viikossa, voin tunnistaa hänet joka kerta samaksi kollegakseni. En siis väitä, että hän olisi eri henkilö joka kerta kun näen hänet.

Toiseksi, samuus-identiteetti ymmärretään laadullisesti. Jokin asia tai olio muistuttaa toista niin paljon, että niiden katsotaan olevan vaihdannaisia keskenään. Muistuttavuus on niin suuri, että voidaan sanoa jonkun henkilön ostaneen saman kirjan vahingossa kahteen kertaan. Identiteetin numeerinen ja laadullinen komponentti eivät palaudu toisiinsa, mutta niillä on myös

yhteistä kosketuspintaa eräissä tapauksissa. Väärään työhuoneeseen astuvan kollegan tunnistaminen joka kerta samaksi henkilöksi perustuu muistuttavuuteen. Tämän erehtyjän fyysinen ulkomuoto on jokaisella ilmestymiskerralla laadullisessa merkityksessä sama. Kuitenkin aika tuottaa ongelmia näiden kahden komponentin toiminnalle. Väärään huoneeseen astuvan henkilön uudelleentunnistaminen on helppoa silloin, kun se tapahtuu päivittäin tai vaikka viikoittain. Mutta jos ajallinen etäisyys kasvaa esimerkiksi kymmeneksi vuodeksi, on äärimmäiseen muistuttavuuteen perustuva tunnistaminen jo hatarammalla perustalla. Erityisen vaikeaa se on silloin, kun etäisyyttä on vuosikymmeniä, kuten on laita esimerkiksi toiseen maailmansotaan ja natsihin liittyneissä sotarikosoikeudenkäynneissä. Missä merkityksessä ja mihin kriteereihin vedoten 1980-luvulla oikeuden eteen löydetty sotarikolliseksi ja natsiksi epäilty henkilö voidaan tunnistaa samaksi henkilöksi, joka teki hirmutöitä keskitysleirillä 1940-luvun alussa? Aika siis murentaa muistuttavuuteen perustuvaa samuutta. (Ricoeur 1991b, 189; 1992, 116-117)

Ajan numeeriselle ja laadulliselle ulottuvuudelle tuottamaan ongelmaan liittyy samuus-identiteetin kolmas ulottuvuus, keskeytymätön jatkuvuus. Jatkuvuuden kriteeri korvaa samanlaisuuden kriteeriä silloin, kun ajan kuluessa tapahtuvat pienet muutokset vähitellen murentavat muistuttavuutta, kuitenkin hävittämättä sitä täysin. Kyse on siitä, että voidaan sanoa jonkin asian tai olion olevan sama siitä huolimatta, että sen ulkoasu on muuttunut ajan myötä. Esimerkiksi puu on yksi ja sama puu siemenestä täysikasvuiseen saakka tai ovista erehtyvä kollega on sama henkilö vuosien aiheuttamista ulkoasun muutoksista huolimatta. Jotta näin voitaisiin sanoa, tulee identiteetillä olla keskeytymättömän jatkuvuuden lisäksi ajallista pysyvyyttä, joka on samuus-identiteetin neljäs ulottuvuus. Ajallinen pysyvyys ei kuitenkaan ole riippuvaista muistuttavuuden kriteeristä, koska jatkuva muutos murentaa muistuttavuutta. Kyseessä on pikemminkin jonkin olion muuttumaton rakenne. Tästä esimerkkinä on viime aikoina kiihkeänäkin käynyt keskustelu geneista ja geeniperimästä. Geenien biologisten koodien ajallisen pysyvyyden ydin on yksittäisten geenien yhdistelymahdollisuuksissa. Merkitseviä ovat geenien muodostamat ketjut eli geenien 'syntaksi' ja niiden ajallinen pysyvyys. (Ricoeur 1991b, 190; 1992, 117-118)

Yhteenvetona samuus-identiteetin ulottuvuuksista voi esittää vanhan suomalaisen kaskun entisen miehen 200 vuotta vanhasta kirveestä, jossa on meneillään kolmas terä ja viides varsi. Kyseinen kirves tunnistetaan yhdeksi ja samaksi kirveeksi, jota on käytetty eri yhteyksissä jo kahdensadan vuoden ajan. Numeerisesta identiteetistä on kyse sikäli, kun kirves on ollut näkyvillä tai käytössä useaan kertaan. Joka kerta kun kirves on otettu esiin, se on tunnistettu samaksi kirveeksi. Samaksi tunnistaminen on perustunut samuus-

identiteetin laadulliseen ulottuvuuteen: joka esiinnotokerralla kirves on näytännyt samalta. Keskeytymättömän jatkuvuuden tuoma asteittainen muutos kuitenkin rikkoo muistuttavuuden kriteeriä. Kirves kuuluu vähitellen niin terän kuin varrenkin osalta, kunnes lopulta nämä osat täytyy vaihtaa. Uuden terän tai varren vaihtaminen säilyttää samuuden siinä määrin, kun voidaan sanoa, että uusien osien muistuttavuus suhteessa vanhoihin osiin on niin suuri, että ne ovat vaihdannaisia ilman kirveen olemuksen muutosta. Kaskun idea on kuitenkin kytkeytynyt samuus-identiteetin neljänteen ulottuvuuteen, ajalliseen pysyvyyteen: kirves on ollut kaksisataa vuotta sama kirves, vaikka sen osat ovatkin vaihtuneet useampaan kertaan. Näin palataan ajatukseen, että se mikä on ajallisesti pysyvää kyseisessä kirveessä, ei ole sen substanssi, vaan sen rakenne, idea kirveen osien välisestä suhteesta.

Mikä on samuus-identiteetin ja itseys-identiteetin välinen ero? Ricoeur esittää eron kahden kysymyksen muodossa. Samuus-identiteetti pyrkii vastaamaan kysymykseen mitä ja itseys-identiteetti kysymykseen kuka. Toiminnalla on aina tekijänsä tai toteuttajansa, jota etsitään kysymällä kuka teki tämän tai tuon teon? Myös siinä tapauksessa, että kysymykseen 'kuka' vastataan, että ei mitään, vastaajana on joku, joka ei ole mitään. Väite 'minä en ole mitään' ei siis ole sama kuin olematon subjekti. Itseys viittaa siten reflektiiviseen subjektiin, joka voi tehdä tekoja, olla toiminnan agentti sekä tarkkailla ja problematisoida itsensä. Ontologisesti samuus-identiteetti ja itseys-identiteetti kuuluvat eri alueille. Itseydessä on kyse siitä, että termi viittaa maailmassa olemisen tapaan, mahdollisuuteen olla itsereflektiivinen. Samuuteen liittyvä problematiikka taas koskee sellaista, mikä on käsillä olevaa ja tämänhetkistä. Vain käsillä olevien asioiden voidaan sanoa olevan samoja samuus-identiteetin mielessä. (Ricoeur 1991b, 190-191, 196)

Samuus-identiteetti ja itseys-identiteetti leikkaavat toisiaan ajallisen pysyvyyden kohdalla. Identiteetin ydin on ajallisessa pysyvyydessä. Jotta jollakin oliolla olisi identiteetti, tulee sillä olla jotakin ajallisesti pysyvää. Sekä samuus-että itseys-identiteetin kohdalla puhutaan ajallisesta pysyvyydestä, mutta eri merkityksessä. Jonkin tässä olevan asian, esimerkiksi kirveen, ajallinen pysyvyys perustuu samuuteen edellä kuvatussa mielessä. Mutta mistä on kyse itseyden ajallisessa pysyvyydessä, miten itseys ylläpitää itseään? Ricoeur (1992, 118-119) vastaa tähän kysymykseen esittämällä kaksi tapaa, joissa samuus ja itseys leikkaavat toisiaan ajallisen pysyvyyden kohdalla. Ne muodostavat suhteessa toisiinsa polariteetin, jossa samuus ja itseys irtaantuvat toisistaan täydellisesti ja jossa ne käyvät yksiin. Itseyden pysyvyyttä ilman minkäänlaista vetoamista samuuteen ilmaisee se, kun joku lupaa pitää sanansa. Luonteen tai henkilöahmon kohdalla taas itseys kytkeytyy samuuteen. Kummasakin tapauksessa on kyseessä ajallinen pysyvyys, jonka sanomme kuuluvan itsellemme.

Tutkimukseni kannalta on huomionarvoista, että Ricoeurin (1992, 118) englanninkielisessä tekstissä käytetyllä termillä *character* on kaksoismerkitys. Se tarkoittaa toisaalta luonnetta, kun sanotaan esimerkiksi *she has a fine character* (hän on hieno ihminen). Toisaalta termillä tarkoitetaan jonkin kertomuksen henkilöahmoo. Voidaan esimerkiksi kysyä, että *who are the characters in the novel?* Puhun jatkossa kuitenkin nimenomaan henkilöahmosta enkä luonteesta, vaikka ne ovatkin rajatussa mielessä vaihdannaisia. Sekä henkilöahmolla että luonteella on samuuden piiriin kuuluvia piirteitä tai ominaisuuksia. Voidaan yhtäläisesti sanoa, että aggressiivisuus kuuluu henkilöahmon ominaisuuksiin tai se kuuluu luonteen ominaisuuksiin. Henkilöahmo on kuitenkin luonnetta laajempi, koska henkilöahmolla on luonne samassa mielessä kuin hänellä on ulkomuoto. Henkilöahmolla on siis havaittavan ilmiön lisäksi jokin mielenlaatu, ja nämä kummatkin koostuvat joukosta tiettyjä piirteitä. Henkilöahmon ensisijaistamisen perusteluna on, että narratiivisesti välittyneen identiteetin ydin piilee kertomuksen tarinan ja henkilöahmojen välisessä dialektiikassa (Ricoeur 1992, 143). Lisäksi henkilöahmo on työssäni käyttökelpoisempi termi, koska jatkossa tulen analysoimaan siirtolaiskertomusten henkilöahmoja ja tarinarakenteita.

Ricoeur (1992, 119) määrittelee henkilöahmon joukoksi erityisiä merkkejä tai piirteitä, jotka sallivat ihmisyksilön tunnistamisen samaksi uudelleen ja uudelleen. Näiden annettujen piirteiden perusteella yksilössä yhdistyvät neljä samuus-identiteetin ulottuvuutta. Siten henkilön samuus tulee määritetyksi häneen liitettyjen embleemien kautta. Samuus- ja itseys-identiteettien toisiinsa kytkeytyminen henkilöahmon kohdalla syntyy siitä, että itseyttä määrittävä kysymys 'kuka' hakee vastauksen samuutta määrittävästä kysymyksestä 'mitä'. Kuten Ricoeur (1992, 121-122) toteaa, että minun henkilöahmoni on minä itse (ipse), mutta tämä ipse ilmoittaa itsensä samuutena (idem). Palaan aikaisempaan esimerkkiini huoneesta erehtyvistä kollegastani. Hänen identiteettinsä itseysulottuvuutta voi hahmottaa seuraavasti. Hän on toimintansa agentti. Erehtyessään oman huoneensa ovelta minun huoneeni ovelle, voidaan kysyä, kuka erehtyy ovesta. Hän on siis se henkilö, jolle tämä toiminta ikään kuin kuuluu. Mitä taas reflektiivisyyteen tulee, hän ei ole tietoinen pelkästään siitä, että hän erehtyy ovesta suhteellisen säännöllisesti, vaan hän on tietoinen myös, että erehtyminen kuuluu hänen piirteisiinsä henkilönä. Hän kykenee siis tarkasteleman itseään oman henkilöahmonsensa tasolla. Se, että hän erehtyy huoneesta toistuvasti, tuo ajallista pysyvyyttä hänen itseys-identiteettiinsä. Hän on siten toistuvan toiminnan agentti. Myös reflektiivisyys on ajallisesti pysyvää sikäli, että hän tietää erehtyvänsä useasti. Lisäksi hän tietää toistuvan erehtymisen olevan hänen henkilöahmonsensa pysyvä piirre.

Samuus-identiteetin kohdalla ei ole kyse vain kollegani ulkoasun tai -muodon muistuttavuudesta, asteittaisesta muutoksesta ja ajallisesta pysyvyydestä, vaan myös luonteenpiirteiden samuudesta. Hajamielisyys, josta ovista erehtyminen johtuu, on eräs keskeinen kollegani luonteenpiirre, jopa niin keskeinen, että sitä voidaan pitää hänen embleeminään samassa mielessä kuin knalli, pienet viikset ja kävelykeppi ovat erään elokuvamaailmasta tunnetun kulkurin embleemejä. Yhtä lailla kuin ulkoasusta, henkilö voidaan tunnistaa uudelleen ja uudelleen samaksi laadullisessa merkityksessä myös luonteenpiirteestään. Hajamielisyys toimii kollegan tunnistamisen perusteena myös muissa tilanteissa kuin vain ovista erehtymisissä. Kun hän lähtee epähuomiossa talven pakkasessa ja lumihangessa sisäsandaaleilla ulos, sanotaan, että tämä oli hänelle tyypillistä. Näin tämä luonteenpiirre ilmenee ajallisesti pysyvänä.

Ricoeur (1992, 121) valaisee henkilöhahmon ajallisen pysyvyyden perustaa kahdella tavalla. Ensinnäkin on kyse tavasta. Tapa, ymmärrettynä joko itse muodostettuna tottumuksena tai saatuna käytänteenä, antaa henkilöhahmolle historian sikäli, kun sen muodostumisessa sedimentaatio ylittää innovaation. Toisin sanoen, tavat muodostuvat tiettyjen käytänteiden toistuessa, jolloin ne kerrostuvat tai sakkaantuvat ja niistä tulee pysyviä ominaisuuksia, henkilöhahmon piirteitä. Nämä piirteet muodostavat sitten joukon, joka erottaa henkilön toisista henkilöistä. Toiseksi, on olemassa hankittuja identifikaatioita (acquired identifications), joiden kautta henkilöhahmon pysyvyys liittyy toiseuteen. Idea on samantapainen kuin aikaisemmin esitetty Bretonin käsitys ryhmän symbolisesta järjestyksestä. Henkilön tai yhteisön identiteetti riippuu arvoista, normeista kulttuurisista malleista ja sankareista, joissa hän tai yhteisö tunnistaa itsensä. Henkilöt tai yhteisöt määrittävät ja ylläpitävät identiteettiään suhteessa esimerkiksi erilaisiin sankareihin. Samaistuminen näihin itsen ulkopuolisiin toisiin määrittää samuus-identiteettiä. Näin ollen esimerkiksi Teemu Selänteen tai Matti Nykäsen ominaisuudet ovat merkittäviä suhteessa suomalaisen kansallisen identiteetin muotoutumiselle. Samoin huoneista erehtyvä kollegani voidaan ymmärtää kulttuuristen 'Professori Hajamieli' -mielikuvien kontekstissa. Varsinkin kun toiminnan yhteisönä on yliopistoyhteisö, josta nousee julkisuuteen usein mielikuva todellisuudesta vieraantuneita 'Professori Hajamieliä' tuottavana laitoksesta.

Tämän luvun lopuksi on jäljellä vielä kaksi kysymystä. Miten samuuteen ja itseyyteen liittyvä identiteetti on narratiivinen sekä miten näin hahmoteltu narratiivinen identiteetti on ymmärrettävissä myös etnisenä identiteettinä? Vastausta ensimmäiseen kysymykseen voidaan hakea lähtemällä liikkeelle elämisen ja kertomisen välisestä kuilusta. Kuten edellisessä luvussa tuli esiin, eläminen ja kertominen eivät koskaan lankea yksiin: elämä eletään ja kertomukset kerrotaan. Kuitenkin ne lähestyvät toisiaan silloin, kun eläminen

ymmärretään toiminnan kautta. Toiminnan ja kertomisen välille taas rakentuu siltaa sikäli, kun kieli tuottaa toimintaa kuvaavia käsitejärjestelmiä, toiminnan kuvaaminen on symbolisesti välittyntä ja inhimillinen kokemus on luonteeltaan esi-narratiivista. Toisin sanoen, inhimillinen elämä kokemuksineen on narratiivisesti välittyntä. Kerronta tuottaa ihmisen eletyn elämän kokemuksille merkityksiä, jotka ovat kommunikoitavissa kielen symbolien kautta. Nämä merkitykset tulevat artikuloituksi kertomusten muodossa.

Miten identiteetti liittyy kertomukseen? Ihminen rakentaa itsensä ja oman subjektiviteettinsä kertomuksiin kertoessaan elämästään. Näin hänestä tulee kertomuksensa henkilöahmo. Narratiivinen identiteetti voidaan ymmärtää myös nimenomaan henkilöahmon identiteettinä. Ja henkilöahmossa samuus- ja itseys-identiteetit kytkeytyvät toisiinsa. Samuus-identiteetin kannalta ovat henkilöahmon ominaisuudet keskeisiä, niin numeerisesti, laadullisesti kuin ajallisesti pysyvinä ominaisuuksina. Mutta myös itseys, sikäli kun se ymmärretään tulkinnan kautta syntyvänä itseymmärryksenä, on narratiivisesti välittyntä. Itseymmärrys ei ole suoraa tietoa itsestä, vaan se syntyy erilaisten kulttuuristen symbolien välittämänä (Ricoeur 1991b, 198). Tämä symbolinen välitys taas ilmenee monimuotoisissa arkipäivän kertomuksissa. Kertoessaan elämästään ihminen on siis väistämättä tekemisissä identiteettinsä kanssa. Elämäntarinoissaan hän määrittelee itseään sekä samuus-identiteetin termein että reflektoi ja problematisoi itseään itseys-identiteetin merkityksessä.

Kertomuksen ja identiteetin välinen dynamiikka syntyy juonen ja henkilöahmojen välisestä suhteesta. Elämästä kertominen toteuttaa heterogeenisen synteetin: satunnaisista tapahtumista integroituu eheä kertomus, jossa yhdenmukaisuus voittaa ristiriitaisuuden. Juonellistaminen sitoo elämän monimuotoiset sattumukset kerronnallisiksi tapahtumiksi, jotka ovat kertomuksen integraation perusta. Toiminnan muuntaminen kerronnan kautta ymmärrettäväksi tapahtumien jatkumoksi, siis juoneksi, ei onnistu ilman henkilöahmoja, jotka suorittavat toiminnan. Kertomusten henkilöahmot kokevat ja toimivat, ja näistä toiminnoista syntyy ajallinen jatkumo, kertomuksen juoni. Koska henkilöahmolle tapahtuvat tapahtumat muodostavat ajallisen jatkumon, voidaan sanoa, että henkilöahmoon itsessään sisältyy juoni (Ricoeur 1992, 143-144). Hänen vaihteitaan ja pohdintojaan voidaan seurata kertomuksen edistyessä: mitä enemmän kerrotaan, sen enemmän henkilöahmo kehittyy. Kertomuksen juonen ja henkilöahmojen välisestä suhteesta on kyse myös edellisessä luvussa kuvatuissa Proppin juonirakennemallissa ja Greimasin aktanttimallissa. Kummassakaan tapauksessa juoni ei tule toimeen ilman henkilöahmoja eivätkä henkilöahmot ilman juonta.

Lopuksi käsitellen vielä kysymystä miten etnisuus on kytkettävissä

narratiiviseen identiteettiin, jotta voidaan puhua narratiivisesta etnisestä identiteetistä. Lähtökohtana on, että edellä mainitsemiini Barthin ja Isajiwin etnisyyden määritelmien neljää kohtaa ei pidä sinällään pistää sivuun, vaan ne tulee uudelleen ymmärtää siten, että ne tulevat integroiduksi narratiivisen identiteetin käsitteeseen. Pyrin selvittämään, miten tai millä ehdoilla yhteinen alkuperä, kulttuuripiirteet ja vuorovaikutus voivat olla narratiivisesti välittyneitä, osia ihmisen elämää koskevista identiteetikertomuksista. Olen argumentoinut sen puolesta, ettei etnisyyttä pidä palauttaa ihmisen biologisesti tai psykologisesti sisäsyntyisiksi ominaisuuksiksi. Olen siis hylännyt etnisyydestä primordialistiset elementit sikäli, että etnisyyttä ei voi johtaa sukujohtoon liittyvistä verisiteistä tai geenipoolaista, eikä ihmisen psyyken perimmäisestä tarpeesta kuulua johonkin ryhmittymään. Asetuin myös vastustamaan käsityksiä, joissa etnisuus reifikoidaan näkyviksi kulttuuripiirteiksi tai konkreettisiksi vuorovaikutusverkostoiksi. Katson, että perimmältään nämä hylkäämäni näkemykset eivät kuulu narratiivisuuden kenttään. Ne siis kuuluvat siihen sosiaalisen elämän kenttään, jota en tutki.

On selvää, että yhteinen alkuperä on keskeinen osa narratiivista etnistä identiteettiä. Aluksi on syytä tehdä ero eletyn elämän ja siitä kerrottujen kertomusten välille. Yhteisestä alkuperästä kertovat kertomukset eivät ole sama kuin yhteinen alkuperä eletyn elämänä. Vaikka jonkin siirtolaissuvun sukukertomus perustuisikin aikoinaan eläneiden suvun jäsenten kokemuksiin, niin kyseessä on tästä huolimatta kertomus. Yhteistä alkuperää koskevissa kertomuksissa on ajalla varsin merkittävä osa, koska ne suuntautuvat aina menneisyyteen. Menneisyys taas ei ole koskaan läsnä eletyssä elämässä muutoin kuin narratiivisesti välittyneenä. Menneisyyteen on mahdollista palata vain kertomusten kautta.

Narratiivinen välitys erottaa eletyn elämän kerrotusta monella tapaa. Eletyn elämän tapahtumat tapahtuvat tietystä järjestyksessä, mikä ei kuitenkaan ole välttämättä kertomuksen tapahtumien järjestys. Kertomus voi noudattaa tapahtumien kronologista järjestystä, mutta se voi poiketa siitä hyvinkin paljon, kuten Godardin elokuvissa. Samoin siirtolaisen elämäntarinaa tai sukukertomukseen kuuluu sekä prolepsiksiä että analepsiksiä, jotka erottavat kertomuksen tapahtumien syntaksin eletyn elämän kronologiasta. Ajan konstituutio on siten erilainen eletyssä elämässä kuin kertomuksissa, joissa narraatio asettaa ajalle omat ehtonsa.

Yhteistä alkuperää konstruoiva kertomus kulminoituu henkilöahmon ja juonen keskinäisessä kytkennässä. Siirtolaiselämäntarinan tai sukukertomuksen henkilöahmot eivät kuitenkaan ole eletyn elämän ihmisiä, vaikka henkilöahmoon otettaisiinkin realistinen kanta eli henkilöahmot nähdään ihmisten luovina jäljitteinä. Tämän kannan etuna on kuitenkin, että tällöin tulee huomioiduksi, että kertomusten henkilöahmoilla on esikuvia eletyssä

elämässä. On siis ihmisiä, jotka ovat toimineet kertomuksissa kuvatuilla tavoilla, joiden elämästä ja kokemuksista kertomukset kertovat. Henkilöhahmot ovat kuitenkin vapaita siinä mielessä, että ne voivat irrottautua esikuvistaan ja muuttua ajan myötä etnisen yhteisön alkuperää, ihanteita, arvoja tai haluttuja ominaisuuksia symbolisesti esittäviksi myyttisiksi hahmoiksi. Samaan tapaan kuin Pierre Trudeausta on tullut Kanadan multikulturalismpolitiikan henkilöitymä.

Juonellistaminen integroi sukukertomuksen tapahtumat enemmän tai vähemmän yhtenäiseksi yhteistä alkuperää määrittäväksi tarinaksi, jossa henkilöhahmoilla on ratkaiseva osa. Tapahtumat tapahtuvat heille ja heidän piirteensä määrittävät yhteiseen alkuperään liittyviä kollektiivisia ominaisuuksia. Henkilöhahmojen kautta kerrotaan se tapahtumaketju, joka yhdistää yhteisön jäsenet heidän alkuperäänsä: 'meidän esi-isämme tulivat Suomesta/Ruotsista/Italiasta/Intiasta/Guyanasta'. Henkilöhahmoon, sen samuus-identiteettiin, kiinnittyvät myös yhteisön ominaisuudet, jotka erottavat sen muista ryhmittymistä. Alkuperäkertomuksen henkilöahmot ilmaisevat sekä yhteisön itseymmärrystä tuottavaa kollektiivista 'kuka' kysymystä, että sen ominaisuuksia määrittävää 'mitä' kysymystä. Samalla henkilöahmot tuottavat kollektiiviselle identiteetille ajallisen pysyvyyden: "Me itse olemme yhteisön jäseniä ja me olemme samanlaisia kuin esi-isämmekin olivat".

Kulttuuripiirteet osallistuvat narratiivisen etnisen identiteetin konstruktion sikäli, kun ne ovat osa sitä samuuksien joukkoa, joka erottaa yhteisön toisista yhteisöistä. Erilaiset kulttuuripiirteet ovat kytköksissä henkilöhahmoihin. Kun sanotaan esimerkiksi, että 'Kanadan suomalaiset ovat ahkeria' tai 'Kanadan suomalaiset syövät määmiä', on aina olemassa joukko henkilöhahmoja, jotka muodostavat kollektiivin 'Kanadan suomalaiset' ja joille nämä ominaisuuden kuuluvat. Taas kertaalleen on syytä huomata, että kyse ei ole kulttuuripiirteistä tai ominaisuuksista eletyssä elämässä. Tutkimukseni kannalta on sama, syövätkö Kanadan suomalaiset todella määmiä tai ovatko he 'oikeasti' rehelliisiä. Oleellista on, että nämä ominaisuudet ovat osa Kanadan suomalaisten itsemäärittelyä, joka välittyy narratiivisesti. Ne ovat osa sitä symbolista ja kerronnallista kokonaisuutta, joka määrittää heidän identiteettiään.

Hieman aiemmin totesin, että vuorovaikutus konkreettisina kasvokkai-kontakteina ja verkostoina on näyttämö, jossa identiteetikertomuksia kerrotaan. Näin on, mutta tässä ei ole kaikki. Tämä eletyn elämän vuorovaikutus ei kuitenkaan ole samaa kuin kertomuksen henkilöhahmojen välinen vuorovaikutus. Kertomuksen vuorovaikutus on riippuvaista juonesta ja henkilöhahmoista. Se noudattaa kertomusten tapahtumia toisiinsa sitovaa logiikkaa, ei eletyn elämän sosiaalisia tarpeita. Samoin henkilöhahmojen ominaisuudet määrittävät vuorovaikutuksen laatua. Näin ollen vuorovaiku-

tuksen etnisyys on sidoksissa henkilöhahmojen etnisyyteen. Kokoavasti voi todeta, että kertomuksessa kohtaavat erilaisia alkuperiä ja kulttuurisia ominaisuuksia omaavat henkilöhahmot. Näissä kertomuksen juonen suomissa kohtaamisissa määritellään ja kommunikoidaan muun toiminnan ohessa myös etnistä identiteettiä narratiivisesti.

OSA II

4. ”ENSIN TULI TORVET JA SITTEN SOITTAJAT”

Tutkimuksen toisen osan tavoitteena on soveltaa aineistoon edellisissä luvuissa hahmottelemani narratiivista näkökulmaa etnisyyteen ja etniseen identiteettiin. Lähtökohtana on siis ajatus, että etnistä identiteettiä rakennetaan ja tuotetaan kielellisesti erilaisten kertomusten välityksellä. Tässä empiirisessä osassa haluan kohdistaa tarkastelun muutamaa edellä esiteltyihin etnisyystudkimuksen keskeisiin kysymyksiin ja kokeilla, mitä uutta ymmärtämystä ja näkökulmaa nimenomaan narratiivinen lähestyminen voi niihin tuoda. Argumenttini siis on, että tietyt aikaisemmassa etnisyystudkimuksessa esiin tulleet kysymykset ja ongelmat ovat relevantteja myös narratiivisesta näkökulmasta, ja narratiivinen tutkimusote voi tuoda niihin uudenlaista valoa. On kuitenkin syytä huomauttaa, että seuraavat kaksi lukua ovat pikemminkin metodinen ja analyttinen avaus kuin millään muotoa kattava esitys Kanadan suomalaisten siirtolaisten etnisestä identiteetistä. On myös hyvä muistaa, että empiirinen tarkastelu kohdistuu vain miesten kertomiin kertomuksiin.

Kuten edellisessä luvussa tuli esiin, ovat kysymykset etnisyyden ja etnisen identiteetin säilymisestä tai katoamisesta²⁴ moderneissa yhteiskunnissa läpäisseet kaikkia etnisyyteen otettuja näkökulmia primordialismista optionaalisuuteen. Etnisyyden jatkuvuutta on niissä kuitenkin ymmärretty varsin toisistaan poikkeavilla tavoilla. Siinä missä primordialisti oletti geenien ja ’veren perinnön’ takaavan etnisyyden siirtymisen ja ajallisen jatkuvuuden, assimilaatio- ja integraatioteorioissa etnisyyden jatkuvuuden katsottiin olevan tekemisissä vuorovaikutussuhteiden ja näkyvien kulttuuripiirteiden säilymisen kanssa. Integraatioon liittyen Isajiwin ja Bretonin esittämät ajatukset etnisyyden ylläpidosta symbolisesti ja identiteetin muodossa ovat varsin merkittäviä. Watersin optionaalisen etnisyyden ideassa on myös kyse identiteetistä sikäli, että ihmiset voivat valita kollektiivisen samaistumisensa kohteita erilaisista vaihtoehdoista.

Etnisyyden jatkuvuuden ja ylläpidon kysymykset ovat myös oman tutkimukseni empiirisen osan ytimessä. Mitä siis tapahtuu etnisyydelle siirtolais-

ikäluokkien ja -sukupolvien vaihtuessa? Katoavatko etnisyyden ilmenemis-
muodot vai säilyvätkö ne jossakin toisessa muodossa? Millaisesta muodon-
muutoksesta on kyse? Miten eri siirtolaisikäluokat ymmärtävät itseään ja ase-
maansa Kanadan yhteiskunnassa? Millaisia jakoja tai murtumia eri ikäluok-
kien välillä on? Peruskysymykseen vastaus lienee jo selvillä eli etnisyys ei ole
menettänyt merkitystään sen paremmin yhteiskunnan modernisoitumisen
kuin ikäluokkien ja sukupolvien vaihtumisenkaan myötä. Mielenkiinnon
kohteeksi tuleekin siten etnisyyden ylläpidon tapa.

Edellisessä luvussa sanouduin irti kaikenlaisista primordialisista käsi-
tyksistä. Ne eivät mielestäni tuo valaistusta etnisyyden jatkuvuuden ongel-
miin. Jos etnisyys olisi riippuvaista geeni- ym. perinnöistä, olisi se ollut tuo-
mittu katoamaan Kanadan kaltaisissa monikulttuurisissa yhteiskunnissa, joissa
ryhmittymien väliset seka-avioliitot sekoittavat perityt ominaisuudet varsin
nopeasti. Koska ymmärrän etnisyyden kielellisesti tuotettuna merkitys-
järjestelmänä, se ei ole palautettavissa biologisesti periytyviksi ominaisuuks-
iksi. Jos näin olisi, pitäisi etnisyyttä tutkia lähinnä biologisesti ja perinnöllis-
syytieteellisesti. Etnisyys ei siis periydy geenien tapaan tai niiden mukana,
vaan kukin siirtolaisikäluokka ja -sukupolvi tuottaa ja määrittelee omaa etni-
syyttään jatkuvasti erilaisissa diskursseissa.

Samoin pidin kulttuuripiirteisiin ja vuorovaikutukseen perustuvaa etnisyy-
den määrittelyä ongelmallisena, koska monikulttuurisessa yhteiskunnassa
etnisen yhteisön kiinteiden ja siten myös olemassaolon määrittäminen nii-
hin vedoten on vaikeaa, jopa mahdotonta. Yksilöiden vuorovaikutussuhteet
ovat siksi monimuotoisia ja 'interetnisiä' sekä kulttuuripiirteet niin sekoit-
tuneita, että niitä analysoimalla saadaan helposti tulokseksi, että etnisyys on
katoava ilmiö. Mutta näinhän ei ole, koska etniset kysymykset ja ongelmat
ovat edelleenkin varsin keskeisesti esillä Kanadassa ja muissa monikulttuu-
risissa yhteiskunnissa. Koska geenien, kulttuuripiirteiden ja vuorovaikutus-
suhteiden avulla ei kyetä perustelemaan etnisyyden jatkuvuutta, jää jäljelle
identiteetti. Kyse on vain siitä, millainen identiteetti, tai jos tarkkoja ollaan,
millaiset identiteetit?

Olen siis Isajiwin kanssa samaa mieltä siitä, että etnisyys säilyy nimen-
omaan identiteettien kautta. Isajiwin identiteettikäsitys ei kuitenkaan ilmaise,
miten identiteettejä ylläpidetään. Itse asiassa hänen käsityksensä palaut-
taa identiteetit eräänlaiseen sosiaalipsykologiseen samaistumiseen ryhmit-
tymäkohtaisiin kulttuuripiirteisiin. Juuri näin syntyneeseen ongelmaan kat-
son narratiivisen identiteettikäsitymisen tuovan lisävaloa. Narratiivisuus tekee
ymmärrettäväksi tavan, jolla identiteettejä tuotetaan ja ylläpidetään, koska
narratiivisuus on ihmisten keskeinen tapa olla maailmassa, tehdä sitä ym-
märrettäväksi itselleen ja kommunikoida sitä intersubjektiiivisesti. Erilaiset
kiteytyneet kertomukset kantavat etnisyyttä merkitysrakenteissaan traditioi-

den tapaan ja siten säilyttävät ja siirtävät sitä sukupolvelta ja ikäluokalta toiselle.

Tutkimukseni empiirisessä osassa pyrin siis etsimään tapoja, joilla jotkin kertomukset voidaan ymmärtää etniseksi identiteettikertomuksiksi. Kyseessä ovat siten kerronnalliset elementit, jotka toisaalta tuottavat kertomukseen 'etnisen ulottuvuuden', ja toisaalta mahdollistavat kertomuksen osallistumisen identiteetin rakentumisprosessiin. Etnisten identiteettien ylläpidon ongelman tuon tutkimukseeni siten, että tarkastelen aluksi luvussa 4 toisen maailmansodan jälkeen tulleen siirtolaisen kertomusta, jossa määritellään tuon ikäluokan tulokkaiden suhdetta ennen toista maailmansotaa tulleisiin siirtolaisiin. Luvussa 5 taas keskityn varhaisemman ikäluokan omiin elämäkertomuksiin. Näin pyrin vertailemaan, kuinka siirtolaiset kerronnallistavat eri tavoin tiettyjen ikäluokkien välistä suhdetta.

Kaksilukuisen empiirisen osan aluksi olen valinnut Kanadan suomalaisilta siirtolaisilta kootusta haastatteluaineistostani yhden kerronnallisen kokonaisuuden analyysin kohteeksi. Kyseessä on ns. 'tulkikertomus', jossa suomalainen siirtolainen auttaa toista suomalaista ajokortin hankinnassa. Tulkauksella, englanninkielen kääntämisellä suomeksi ja takaisin englanniksi, on keskeinen merkitys kertomuksen tapahtumien kannalta. Keskityn tarkastelussani kahteen kertomuksen elementtiin: tarinaan ja henkilöhaamoihin. Näiden kahden elementin analyysin kautta pyrin osoittamaan ne ominaisuudet, jotka tekevät kertomuksesta etnisen identiteettikertomuksen.

Esimerkkikertomuksena on Kanadan suomalaisten keskuudessa kiteytynyt tarina ajokortin hankinnasta. Laajemmassa mielessä tämä kertomus voi koskea kaikkia niitä etnisiä yhteisöjä, jotka eivät puhu äidinkielenään englantia (tai ranskaa). Tämän kaltainen 'tulkikertomus', jossa kielitaidotonta kaveria autetaan saamaan ajokortti, voi siis kuulua kaikkien etnisten yhteisöjen perinteeseen. Jos tarkastellaan kertomisen ja elämisen välistä suhdetta tässä tarinassa, voidaan todeta, että kertomuksen tapahtumat viittaavat ainakin jossakin määrin tiettyihin eletyn elämän tapahtumiin. Sen minä-kertoja asettaa itsensä tapahtumien kokijaksi ja silminnäkijäksi. Samalla kertomuksen tapahtumat ovat yksilöllisiä niin kertojalle kuin kertomuksen päähenkilölle. Siinä vaiheessa kun ne tulevat kerrotuiksi, ne kuitenkin muuttuvat yhteisöllisiksi, jopa varsin kiteytyneiksi identiteettikertomuksiksi. 'Tulkikertomukset' tuntuvat olevan suhteellisen kiteytyneitä ainakin sikäli, että niiden erilaisia toisintoja kuulee varsin usein siirtolaisten keskuudessa. Niiden tapahtumapaikkana ei kuitenkaan aina ole Kanadan liikenneministeriön toimisto, vaan moni muukin virasto voi toimia tapahtumien näyttämönä. Kyseisen kaltaisesta ajokortin hankintaan liittyvästä kertomuksesta olen kuullut toisistaan riippumattomia toisintoja useaan otteeseen niin Thunder Bayssä kuin Torontossakin. Kertojina ovat olleet toisen maailmansodan jälkeen tulleet

siirtolaiset, ja huomion arvoista on, että kaikissa toisoinnoissa kertoja on ker-
tonut itsensä tulkin henkilöhahmoksi.

Karkeasti rajattuna kertomus jakaantuu kolmeen kerronnalliseen osaan. Aluksi on prologi, jossa kertomus taustoitetaan antamalla tietoa varsinaista 'tulkkitarinaa' edeltävästä ajasta. Näin tuotetaan koko kertomuksen ymmär-
tämiseen tarvittava lähtöasetelma. Prologia seuraa varsinaisen päätarina, joka erottuu prologista jo ajallisen yhtenäisyytensä vuoksi. Tässä osassa kerron-
nallisuus juonineen ja henkilöhahmoineen on yhtenäisintä. Viimeistä osaa voisi kutsua vaikka tarinan opetukseksi. Siinä kertoja asettaa itsensä pohti-
vaan rooliin. Prologissa kertoja ei tuo itseään näkyviin suorasti, ja päätarinassa taas kertoja esiintyy tapahtumisen kuvaajana ja päähenkilön kumppanina tapahtumissa.

V: Oo joo, se ois varmaan kiinnostava, kun Eino tuota yritti saara ajokorttia. Hän yritti täällä ajokorttia täällä Port Artturis, siitä on yli kolokytävuotta aikaa. Seittemän kertaa yritti, niin se sitte loppujen lopuks sano, että myy auto pois eläkä koskaan enää tuu tänne yrittämäänkää korttia ku, sekin hyppäs vauhris pois se ajattaja niin, pelekäs niin kovaa sen kyyris (naurua).

Vaimo: Tällä miehellä oli siis kielivaikeuksia.

V: Eikä vaan kielivaikeuksia.

Vaimo: Oli muitaki paljo.

V: Sitte mulle sano, että mihinä ihmeessä hää sais korti. Se oli ollu tuol Nakinas töis kaukana pohjoses. Se on Serattoni on lähellä, mennään sinne, sieltä saat laisin [driving licence = ajokortti], kun siel ei oo eres valojakaan eikä mitään, pikku kylä että. Mä sanoin, että mä lähen sun kanssa, mä sanoin, että mä ajan sinne ja takasin ja sitten sun pitää justiin teherä mihinkä mä sanon...että niinku että stapsainiki, et siihen pitää pysähtyä. Sano, että hän ei semmoseen pysähry jos ei ketään tuu, nin hän ei pysähry, vaikka opas istus vieressä. Se on hullua pysähtyä siihen, jos ei ketään tuu. Mä sanoin, et jos et pysähry, niin ei ne anna sulle sitä korttia. No, mä sanoin, että nyt lähetään tästä ympäris sitte. Mä sanoin nyt, äläkä pyöritä pyöriä jotta kivet lentää...ja rauhallisesti, niin se sano, ettei oo ikään tällai ajanukkaa ennen. Mä sanoin, et näin sitä pitää ajaa rauhal-
lisesti. Sitten ne ajattivat sitten siinä kyläs ja...ja mä olin tulkkina sitte. Eino sano, että no, antaako ne hänelle laisin? Mä sanoin, että älä nyt hätäile, että pitää nyt vielä kysyä niitä kirjallisia vielä, että minä oon tulkkina. Niin muist-
tan, kun se kysy, että koska pitää olla valot päällä niinku...autos. Eino ku siitä suuttu. Sano, että luulooko se häntä hulluks, pöhönäks, että eikö se tierä, että hän ei tierä koska pitää valot olla päällä. Tulee vielä kysymään. Pitäis pyytää anteeks, ku tommosta kysyykään, suomeks se selosti kauhiaa vauhtia. Ja minä sitte jotta, no minä sen käännin sitte englanniks jotta, oo koska valo pitää olla päällä, pitää olla kolo...puoli tuntia ennen auringon laskua nousua ja niin-
poispäin, sumus. Selosti sitte hirveesti niinku Einokin selosti pitkän litanian,

piti siitä, ku haukku sen. Niin se mies kuitenkin sano, että hyvä vastaus, että hää antaa sulle laissin. Eino sano, että mitä se sano? Mä sanon, että se antaa sulle laissin. No jo oli aikaki (huutamalla). Mutta mä tein sille karhun palaveluksen vähä niinku. Ajettiin niinku kaupunkiin sieltä sitte ja. Tästä ku lähti ni het tuli puhelin kooli sitte. Tuu ny tänne, jotta yks ajo hänen päälleen. Mä sanon, että ajok sä punasesta läpi? Joo, mutta se toinen näki, jot hää on tulos, eikä topannu (naurua). Joo, se näki jotta hää on tulos, mutta ei topannu. H: Osako hän niinku teknisesti ajaa että?

V: Osas joo, mutta vaan että...hän ei ajatellu sitä asiaa, että muitaki on tiellä ku hän. Ku ajovat yhteen sitten tuolla expres veillä...ku töihin meno oli aamulla niin...kun nukahti, oli Vankuoveris kaks miestä, nukahtivat rattiin. Ja siinä oli kaks leiniä [lane = kaista] siinä niin. Sieltä toiselta puolta tuli sitten...se auto hiljoksensa...ja Eino sano, jotta kyllä hän näki sen, et hän olis voinu mennä sinne toiselle leinille jotta, mutta kun hän on oikees ajaa omaa leiniä, että hän ei antannu periks. Ne pamautti yhteen. Ja niin se meni visiiristä lenti läpi, teki monta kuperkeikkaa. Se oli pimiä vielä, sano, että hän katteli, ku kaupungin valot vaan pyöri näin (naurua). Mä sanon, että on kyllä eri äijä, ku tekee volttaa ilimas, ni kattelloo vaan maisemia (naurua). Siltä oli selekä poikki ja oli hospitaalisen vuoren, mitä se oli. Se selikis sieltä sitte kyllä. Se jäläkeen oli varovaanen. Ylinopeutta kyllä ajoi, että poliisit oli aina vastas ja anto sille sakkoja hirviästi.

Seuraavassa tarkastelen esimerkkikertomusta sekä sen tarinan että henkilöhahmojen näkökulmasta. Pyrin vastaamaan kysymykseen, miten tarina ja henkilöhahmot voivat olla etnisesti merkitseviä ja toimia siten identiteettikertomuksen aineksina. Samalla pyrin osoittamaan, että sekä tarina että henkilöhahmot ovat toisistaan riippuvaisia myös etnisyyden suhteen. Vaikka painotankin henkilöhahmoja, väitän, että ollakseen etnisiä, ne tarvitsevat tiettyjä tarinan tapahtumakäänteitä. Tämä siksi, että henkilöhahmot eivät tule toimeen ilman tapahtumia toisiinsa kytkevää juonta. Henkilöhahmot eivät ole vain kimppu ominaisuuksia, vaan he myös toimivat ominaisuuksiensa antamalla tavalla tarinan tapahtumien aktantteina.

Tarinalukeminen

Kuten luvussa 2 tuli esille, tarinalla tarkoitetaan yleensä kerrottujen tapahtumien kokonaisuutta, joka on abstrahoitu tekstistä. Siten tarina on sekä abstraktio ja konstruktio, jota lukija ei voi välittömästi havaita, että itsessään aineeton, joten se voi esiintyä ainoastaan aineellisen tekstin välittämänä. Näin ollen tarina on havainnoitavissa ja abstrahoitavissa nimenomaan tekstistä. Lisäksi tarina on tekijä, joka välittää kertomusta eri ilmenemismuotojen välillä. Sama tarina voidaan siirtää kirjasta elokuvaksi ja teatteriesitykseksi jne.

Metodologisesta näkökulmasta on aiheellista kysyä seuraavaksi, miten tämä aineeton tarinarakenne voidaan esittää? Tällöin siirrytään pohtimaan tarinan ja tapahtuman välistä suhdetta.

Jotta tapahtumista muodostuisi tarina, tulee tapahtumia yhdistää kaksi keskeistä periaatetta: ajallinen peräkkäisyys ja kausaalisuus. Ajallista peräkkäisyyttä voidaan kuvata kysymällä mitä sitten tapahtui, kun kausaalisuuteen saadaan vastaus kysymällä miksi niin tapahtui. Ajallinen peräkkäisyys ja kausaalisuus kytkeytyvät kuitenkin usein toisiinsa. Foster (1927, sit. Rimmon-Kenan 1991, 26-27) erotti edellisen jaon perusteella kaksi kertomustyyppiä: tarinan ja juonikertomuksen. 'Kuningas kuoli ja sitten kuningatar kuoli' on tarina; 'kuningas kuoli ja sitten (siksi) kuningatar kuoli suruun' on juonikertomus. Ensin mainittua voidaan pitää kuitenkin vähintäänkin implisiittisenä juonikertomuksena, koska lukijalla on mahdollisuus täydentää tarina kausaalisella yhteydellä. Tapahtuman kausaalisuutta voidaan ymmärtää ainakin kahdella tavalla. Voidaan vedota loogiseen todennäköisyyteen, jolloin syy-seuraus -suhde etsitään tekstin sisällöstä. Lisäksi voidaan vedota juonen rakenteellisiin tarpeisiin, jolloin jokin tapahtuma on välttämätön, jotta juoni voisi toimia.

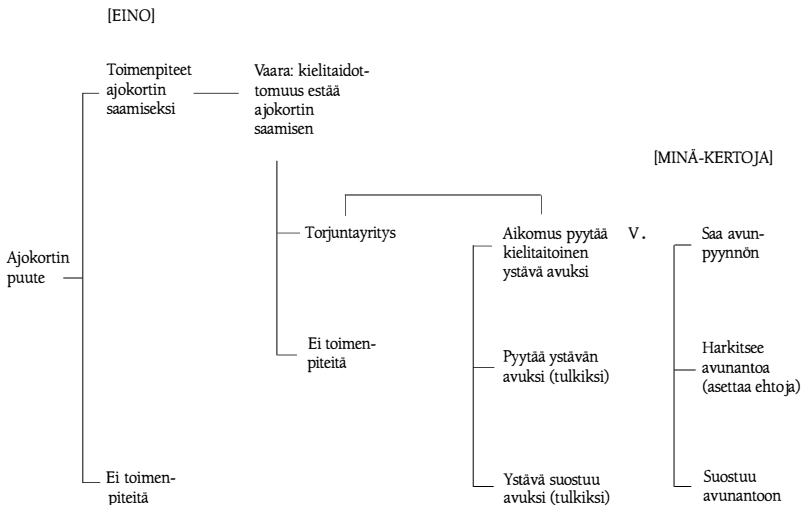
Mikä sitten on tarinan vähimmäisvaatimus tai mikä on minimitarina? Princen (1973, sit. Rimmon-Kenan 1991, 28) määritelmän mukaan tarinan tulee käsittää kolme yhteen liitettyä tapahtumaa, joista ensimmäinen ja kolmas ilmaisevat tilan, keskimmäinen on aktiivinen. Tämä määritelmä edellyttää kolmea organisaatioperiaatetta: 1. ajallista peräkkäisyyttä, 2. kausaalisuutta ja 3. inversiota eli tarinan symmetristä tai epäsymmetristä sulkeutumista. Rimmon-Kenan pitää kuitenkin ajallista peräkkäisyyttä riittävänä miniminä, koska käytännössä temporaalisuuteen liitetään usein kausaalisuutta. Ajallinen peräkkäisyys on itsessään suhteellisen löysä sidos, mutta se antaa ymmärtää, että kyseiset tapahtumat kuuluvat samaan fiktiiviseen maailmaan. Tosin tämä maailma voi olla hyvinkin kummallinen tai vaikeasti kuviteltavissa oleva. (Rimmon-Kenan 1991, 26-30)

Esimerkkikertomuksen tarina voidaan esittää yleisinä parafraseina siten, että se muodostaa yhden minimitarinan Princen määrittelemällä tavalla. Parafrasit kuuluvat seuraavasti: Einolla ei ole ajokorttia, minä-kertoja auttaa Einoa kortin hankinnassa, Eino saa ajokortin. Näin tarinan ensimmäinen ja viimeinen osa ilmaisevat tilan (Einolla ei ole -> on ajokortti), ja keskimmäinen osa ilmaisee jotakin siitä aktiviteetista, joka kortin saamiseen vaaditaan. Kausaalisuhde tapahtumien välillä on olemassa ainakin implisiittisenä, koska ajokortin saaminen riippuu minä-kertojan avunannosta. Tarina on myös sulkeutunut symmetrisesti siten, että alussa ollut ajokortin puute on poistunut. Parafrasiin voi kuitenkin aina lisätä tapahtumia ja kausaalisia yhteyksiä.

Vaikka folkloristeja ja kirjallisuuden tutkijoita onkin usein kiinnostanut kertomuksen koko tarinan kuvaus yksityiskohtineen, väitän, että kaikki tapahtumat eivät ole yhtä merkitseviä suhteessa etnisyyteen. Toisin sanoen kaikki tarinat sisältävät sekä etnisesti merkitseviä että merkityksettömiä tapahtumia ja sekvenssejä. En siis lähde esittämään esimerkkikertomuksen tarinakokonaisuutta, vaan pyrin osoittamaan vain sellaiset kohdat, jotka voidaan ymmärtää etnisesti merkityksellisiksi. Esimerkiksi tarinan kohta, jossa Eino ja minä-kertoja matkustavat Nakinaan, voidaan tulkita myös etnisesti epärelevantiksi sikäli, kun se on juonen rakenteellisen toiminnan kannalta välttämätön. Jakso palvelee kertomuksen sellaista osamerkitystä, jossa on keskeistä ajokorttikokeen suorittaminen sellaisessa paikassa, jossa sen läpäiseminen on mahdollisimman helppoa. Kyseinen tapahtuma on sitä paitsi tekstissä vain implisiittisesti olemassa: sitä ei kuvata, mutta se on lukijan kuviteltavissa. Toisaalta Nakinaan meneminen sisältää erään etnisesti mielenkiintoisen tulkintamahdollisuuden, johon puutun kuitenkin luvun loppupuolella. Tarinan etninen, ja myös koominen, ydin on kuitenkin mielestäni itse tulkkausjaksossa, jossa kielitaitoinen minä-kertoja huiputtaa tarkastajaa vastaamalla itse oikein ajotietokysymyksiin tietämättömän Einon puolesta. Tarinan muut etnisesti merkitykselliset jaksot johdattelevat ja tekevät mahdolliseksi tämän ydinkohdan tai huipennuksen.

Seuraavaksi esitän kaksi esimerkkikertomuksen kokonaistarinaa erotettua jaksoa, jotka ovat mielestäni etnisesti merkityksellisiä eli ne kantavat eteenpäin tarinan etnisiä elementtejä. Jaksojen rakenteen kuvaus perustuu Claude Bremondin kehittämään rakennemalliin. Mallissa kukin yksittäinen tapahtumajakso koostuu kolmesta loogisesta vaiheesta: mahdollisuudesta, prosessista ja tuloksesta. Kuvausmalli painottaa tarinan haarovuutta siten, että kukin jakson osa voi edetä kahteen suuntaan. Jokin mahdollisuus tuottaa siten joko tiettyjen toimenpiteiden aktuaalistumisen tai aktuaalistumattomuuden, eli mahdollisuuden toteuttamiseksi joko ryhdytään toimeen tai siten ei. Toimenpiteiden prosessoinnista taas seuraa mahdollisuuden toteutuminen tai toteutumatta jääminen. Mallin luettavuuden kannalta on keskeistä, että tapahtumien looginen eteneminen tapahtuu vaakatasossa ja kronologinen eteneminen pystysuunnassa. Tapahtumat liittyvät toisiinsa sekä ketjuuntumalla, eli edellisen tapahtuman lopputila on seuraavan alkutila, että kytketyillä (merkitty mallissa v:llä), eli tietyllä tapahtumalla on kerronnallista relevanssia kahdelle henkilöahmelle. (Rimmon-Kenan 1991, 33-38) Ensimmäinen etnisen tulkinnan salliva jakso voidaan kuvata seuraavasti:

Malli 4.1.

Kyseisen jakson tapahtumat voidaan koota yleisemmän otsikon/parafrasoin 'Eino pyytää ystävänsä tulkiksi saadakseen ajokortin' alle. Mutta missä piilevät jakson etniset ulottuvuudet? Tapahtumien ajallinen peräkkäisyys ei itsessään viittaa etnisyyteen, vaan se on pikemminkin ehto tekstin kertomuksellisuudelle. Sen sijaan kausaalisuudesta voidaan jo löytää joitakin etnisyyden kannalta relevantteja seikkoja. Tarinan kokonaisrakenteen kannalta tämä jakso on välttämätön, jotta sen etninen ydinjakso voisi toteutua. Jotta tulkkausilanteen vuorovaikutus voisi toteutua, on ystävä tuotava tarinaan mukaan/sisälle. Näin vedotaan siis kausaalisuuden tyyppiin, jossa tietyt tapahtumat ovat välttämättömiä tarinan kokonaisrakenteen toteutumiseksi. Tämä on kuitenkin suhteellisen yksinkertainen ja ilmeinen seikka.

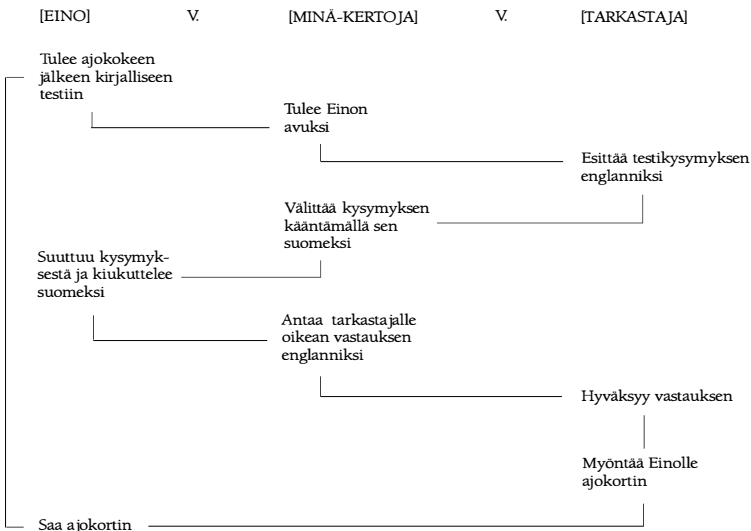
Sisällön loogisuuteen vetoava kausaalisuuden tyyppi on mielenkiintoisempi, koska sen yhteydessä tulee näkyviin tarinan ja henkilöihahmojen välisiä yhteyksiä. Tällöin pyritään löytämään tekstistä looginen vastaus kysymykseen, miksi Eino pyytää minä-kertojaa avukseen? Vastaus voi kuulua: koska Eino ei osaa englantia, hän tarvitsee kielitaitoisen ystävän avukseen. Näin ilmenee jakson etnisesti relevantti ominaisuus. Samalla huomataan, että vastauksen antaminen edellyttää jo jonkin peruspiirteiden tietämistä henkilöihahmoista. Einon piirteinä on kielitaidottomuus ja minä-kertojalla kielitaito. Etnisesti merkittävää on myös tietää, että kumpikin henkilöihahmo kuuluu samaan etniseen (Kanadan suomalaiset) ryhmään. Näin tarinan elementit, tapahtumien peräkkäisyys ja kausaalisuus, tuottavat potentiaalisia etnisyyden ilmentymiä. Edellä mainituista tapahtumien liitäntäkeinoista ketjuuntuminen

tuottaa tarinan kronologisen ja loogisen etenemisen. Toinen liitäntäkeino, kytkeytyminen, taas mahdollistaa eri henkilöhahmojen liittymisen samaan tapahtumaan ja jaksoon.

Olen mallintanut myös kertomuksen ydinkohdan, ajokortin kirjallisen testin tulkkauksen. Kysessä on siis kohta, jossa Eino on saanut ajokokeen suoritettua ja ajokortin saamisesta puuttuu vielä kirjallinen testi. Minä-kertoja tarvietaan juonen toteutumiseksi, koska Eino ei osaa englantia, jolla tarkastaja kysymykset esittää. Vastavuoroisesti myöskään tarkastaja ei osaa suomea. Tarinan ydin on, että Eino saa ajokortin, koska minä-kertoja käyttää hyväkseen tarkastajan kielitaidottomuutta ja antaa hänelle oikeat vastaukset Einon suomenkielisestä puheesta huolimatta. Minä-kertoja siis tietää oikeat vastaukset, mutta Eino ei; tarkastaja taas ei tiedä, että Eino ei tiedä. Kohtausta toteuttaa edellisen kohdan avaaman asetelman, jossa siis Eino ei kielitaidottomana voinut saada ajokorttia ja tarvitsi siksi avukseen tulkin. Samoin se toteuttaa kahteen eri etniseen ryhmään kuuluvien ihmisten kohtaamisen. Eino ja minä-kertoja saavat vastaansa kanadalaisen tarkastajan. Lopulta kohtausta kuroo tarinan umpeen poistamalla alussa olleen puutteen Einolta.

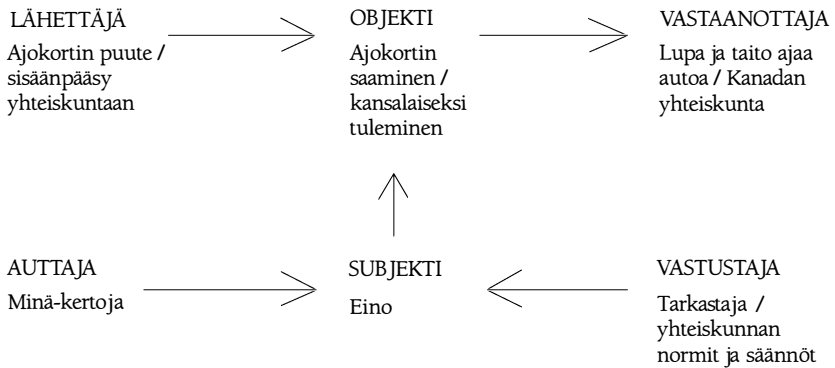
Mallin laatiminen oli sikäli hankalaa, että siihen tuli saada sisällytetyksi kolmen henkilöhahmon välinen vuorovaikutus. Siksi sen lukeminen on hie-män laidasta laitaa poukkoilevaa. Kuitenkin samoin kuin edellisessä mallissa, ajallinen eteneminen tapahtuu ylhäältä alaspäin ja lukemisen voi aloittaa vasemmasta yläkulmasta.

Malli 4.2.

Tulkkauskohtauksen juoni saattaa siis vastakkain kaksi suomalaista ja kanadalaisen. Näin juoni integroi tarinaa ja henkilöhahmoja. Seuraavaksi, ja ennen varsinaista henkilöhahmojen ominaisuuksiin tarttumista, on kuitenkin syytä kysyä, mitä toiminnallista asemaa tai roolia kukin henkilöhahmo tarinassa toteuttaa? Tätä voidaan analysoida Greimasin aktanttimallin avulla. Aktantti ei tarkoita samaa kuin henkilöhahmo, vaan aktantit määrittyvät sen mukaan, mitä toimintaa kukin osapuoli tarinassa toimittaa. Tulkkauskohtauksen aktantit voivat olla seuraavanlaiset:

Malli 4.3.

Aktanttien avulla voidaan avata kohtauksen tulkintaan eräs mielenkiintoinen tarinan pintatason ylittävä näkökulma. Vaikka pintatasolla tarina kertoo Einon ajokortin saamisesta, niin voidaan kysyä, että onko ajokortin saamisella ja siihen liittyvillä tapahtumilla muutakin merkitystä Kanadan suomalaisten kannalta? Voiko tarinaa pitää myös eräänlaisena 'sivilisaatio-kertomuksena', kertomuksena suomalaisten suhteesta kanadalaiseen yhteiskuntaan? Tällöin ajokortin saaminen edustaisi myös jonkinlaista sisäänpääsyä yhteiskuntaan sekä sen normien ja käytänteiden omaksumista. Se olisi eräs monista tavoista, joilla yhteiskuntaan hyväksymistä mitataan ja osa prosessia, jolla tullaan hyväksytyksi. Lähetäjä-aktanttina olisi ajokortin puutteen lisäksi yhteiskuntaan sopeutuminen tai sen tarve. Objekti-aktantti laajenisi viittaamaan myös subjekti-aktantin tarpeeseen tulla hyväksytyksi kansalaiseksi hankkimalla niitä kykyjä, joita yhteiskunnassa edellytetään. Vastaanottaja-aktantin kohdalla subjektista tulisi ajotaidon ja siihen tarvittavan kompetenssia osoittavan luvan myötä kanadalaisen yhteiskunnan jäsen. Tarinan vastustaja, kirjallisen kokeen tarkastaja, olisi eräänlainen portinvartija, joka määrittää keitä yhteiskunta hyväksyy ja keitä ei. Tämä tulkinta edellyttää kuitenkin tarkemman huomion kiinnittämistä henkilöhahmoihin.

Henkilölukeminen

Oma näkemykseni henkilöhahmojen ja tekstuaalisuuden suhteesta tarkoittaa sitä, että pidän selvänä, että kertomuksen henkilöhahmot ovat olemassa tekstin kautta tai tekstissä. Eläviä ihmisiä ei siis pidä samaistaa kertomuksen henkilöihin. Myös henkilöhahmojen ominaisuudet, piirteet ja roolit voidaan abstrahoida tekstistä. Teksti ei kuitenkaan itsessään pysty rajoittamaan henkilöistä tehtäviä tulkintoja. Tekstuaalisuuden ankarammassa tulkinnassa vain teksti itsessään voi toimia kontekstina, jossa henkilöt ilmenevät, toimivat tai jopa 'kuolevat'. Jos kuitenkin konteksti ymmärretään Lehtosen (1996) tavoin laajemmin 'kanssatekstiksi' ja Ricoeurin (1991a, 21, 25-27) tavoin todetaan, että kertomus täydellistyy vasta lukuaktissa, voidaan näin tekstuaalisuuden ankaruutta lieventää. Kontekstin käsittäminen 'kanssatekstiksi' tarkoittaa ennen kaikkea sitä, että tekstin merkitys ei ole sidoksissa vain tekstiin itseensä, vaan myös erilaisiin konteksteihin. Yksi teksti voi olla ymmärrettävä vain suhteessa toisiin teksteihin. Lukijan, tai puhutussa diskurssissa kuulijan, asema on keskeinen sikäli, että mikään teksti ei itsessään sisällä kaikkia mahdollisia merkityksiä, vaan on riippuvainen lukijan tulkinnoista. Moninaiset tulkinnat taas syntyvät erilaisten kontekstien kautta. Tekstillä ei siis ole valmiina lukkoon lyötyä merkitystä tai tulkintaa, vaan ne syntyvät lukemisen ja kontekstien yhteistyössä. Näin ymmärrettynä tekstuaalisuuden ja henkilöhahmojen välinen yhteys vapautuu naiivin realistisesta ajatuksesta, että kertomuksen henkilöt olisivat lähestulkoon yhtä niiden esittämien elävien ihmisten kanssa. Samalla voidaan välttää ankaran tekstuaalinen näkemys, jossa kertomuksen henkilöhahmoilla ei olisi mitään tekemistä elävien ihmisten kanssa. Tämä jälkimmäinen seikka on mielestäni keskeinen, kun puhutaan identiteettikertomusten henkilöistä.

Identiteetin ymmärtäminen kerronnallisena konstruktiona edellyttää ainakin jossakin määrin realistista näkökulmaa henkilöhahmoihin. Niillä tulee olla jotakin tekemistä eletyn elämän kanssa, jotta ne voisivat toimia identiteettikonstruktion aineksina. Mutta miten tekstistä abstrahoidut henkilöhahmot voivat tulla osaksi sitä tapaa, jolla elämää tehdään kerronnallisuuden kautta ymmärrettäväksi? Keskeinen edellytys on, että henkilöhahmot voivat itsenäistyä tekstistä lukemistapahtuman avulla. Itsenäistymisen edellytyksenä taas on, että teksti itsessään ei voi olla ainoa henkilöhahmojen konteksti. Pikemminkin henkilöhahmo alkaa 'elää' silloin, kun lukija kytkee henkilön ominaisuuksineen omiin kertomuksellisiin konteksteihinsä. Lukija voi poimia henkilöhahmon ominaisuuksia tekstistä, mutta myös kehittää niitä eteenpäin suhteuttamalla henkilöä omiin konteksteihinsä. Näin henkilöhahmo kytkeytyy elämiseen ja voi tuottaa aineksia identiteettien konstruoi-

miseen. Itsenäistyneestä henkilöahmosta tulee lukemisen kautta subjekti. Tekstiin hajonnut tai 'kuollut' henkilö ei tähän pysty.

Henkilöahmon 'elämisen' eräs aspekti on mimeettisyys. Vaikka kertomusta ei voida pitää eletyn elämän suorana kuvauksena, se voidaan ymmärtää sen luovana jäljittelynä. Tällä viitataan siihen, että kertomusta voidaan luettaessa suhteuttaa elettyyn elämään erilaisten kontekstien kautta. Mielestäni ei ole aivan väärin väittää, että arkinen tapamme ymmärtää esimerkkikertomuksen kaltaisia kertomuksia on mimeettinen. Kertomuksen lukija tai kuulija olettaa sen olevan kuvausta 'todellisista' tapahtumista. Kertomukselle annetaan siis status 'tosi'. Eikä ole tavatonta, että kertomus ja 'todellisuus' samaistetaan toisinaan jopa täysin: kertomus ymmärretään itse tapahtumisena. Lukemisen mimeettistä tulkintaa tukee ainakin esimerkin kertojan käyttämä minä-muoto, joka asettaa hänet silminnäkiäksi suhteessa tapahtumiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kuilu elämisen ja kertomisen välillä olisi näin ylittävissä, mutta ainakin rotkon reunoilta voidaan jotakin huudella toiselle puolelle ja takaisin.

Etnisyyden määritelmien edellyttämä etnisyyden kriteeri, yhteinen alkuperä (tosin tässä tapauksessa kuviteltu ja kerronnallinen sellainen), tulee ilmi itse tekstissä vain tulkkaustilanteessa, jossa kaksi suomalaista joutuu vastakkain kielisen²⁵ viranomaisen kanssa. Tästä syystä jaksoa voidaan pitää kertomuksen etnisenä ydinjaksona. Henkilöahmojen suomalaisuus on kuitenkin läsnä vain implisiittisesti. Se voidaan olettaa kertomuksen ulkopuolisista konteksteista, vaikka sitä ei ole itse kertomuksessa todettu. Tässä kohtaa on syytä korostaa tulkinnan merkitystä, sillä kaikki ainekset eivät ole eksplisiittisesti esillä tekstissä. Kertomuksen ymmärtäminen edellyttää mielestäni tulkintoja myös tekstin ulkopuolisista ja implisiittisistä seikoista ja konteksteista, koska lukutilanteessa lukija väistämättä täydentää kertomusta omilla konteksteillaan. Jos pysytellään vain itse tekstissä, tutkimus- ja lukuote jää kovan empiristiseksi. Tämän seurauksena päädytään tukemaan absoluuttisen tekstin ideaa, jonka mukaan teksti itsessään sisältää kaikki ymmärtämisen kannalta tarpeelliset ainekset.

Kuten yllä tarinan yhteydessä tuli esiin, on etnisuus tavalla tai toisella tekemisissä enemmän henkilöahmojen kuin tarinan rakenteen kanssa. Seuraavaksi tarkastelen esimerkkikertomuksen Einoa ja pyrin esittämään tavan, jolla Eino on myös etnisesti merkityksellinen henkilöahmo. Ensin tulee kuitenkin abstrahoida Eino ominaisuuksineen ulos tekstuaalisesta aineksesta. Esimerkkikertomuksen kohdalla on mielekästä aloittaa erisnimestä, joka selkeimmin tekee tunnistettavaksi tai erottaa Einon muista henkilöahmoista. Kun henkilöahmo ymmärretään konstruktioksi, joka kootaan erilaisista tekstiin sirotelluista viitteistä, voidaan erisnimeä pitää henkilöahmon ominaisuuksien koheesion ytimenä, ominaisuuksien summana. Itse asiassa erisni-

mi voi tuottaa sellaista ylimäärää, että joitakin henkilöihahmoja ei voi pitää vain ominaisuuksiensa summana, vaan he saavat joitakin yksilöllisyyden piirteitä. (Rimmon-Kenan 1991, 49, 52) Joitakin ns. suomalaisen kansalliskirjallisuuden henkilöihahmoja voi pitää yksilöllistyneinä henkilöinä, esimerkiksi vaikka *Tuntemattoman sotilaan* Hietanen tai Koskela.

Henkilöihahmon rekonstruktio koostuu yksinkertaisimmillaan kolmesta elementistä: henkilöihahmon nimestä tai sen vastikkeesta, predikatiivista, joka määrittää henkilön jotakin piirrettä sekä modalisoijasta, joka ilmaisee piirteen aste-eroja. Piirteenä voidaan pitää jotakin henkilön suhteellisen vakiintunutta ominaisuutta. Henkilön piirteet taas muodostavat yhdessä paradigmaattisen koosteen. Tällöin henkilöihahmon piirrekooste leikkaa vertikaalisesti tapahtumien horisontaalisen eli syntagmaattisen kulun, siis tarinan. (Rimmon-Kenan 1991, 49-50) Seuraavassa katkelmassa haastateltava (merkitty V:llä) ja hänen vaimonsa keskustelevat Einosta ennen varsinaisen 'tulkkitarinan' kerrontaa.

Vaimo: Tällä miehellä oli siis kielivaikeuksia.

V: Eikä vaan kielivaikeuksia.

Vaimo: Oli muitaki paljo.

Henkilöihahmon nimi, Eino, johon viittaa ilmaisu 'tällä miehellä', on keskeinen tunnistin. Kielivaikeudet sekä muut toistaiseksi määrittelemättömät vaikeudet toimivat predikatiivina, piirteen määrittäjänä. Ilmaisut 'eikä vaan' ja 'oli muitakin paljo' ovat modalisoijia, jotka määrittävät vaikeuksien taso. Näin Einon henkilöihahmon ensimmäisenä piirteenä on kieli- ym. vaikeuksinen henkilö. Tästä päästään eteenpäin kolmelle taholle. Henkilöihahmo koostuu piirteiden joukosta, eli Einolle voidaan etsiä myös muita piirteitä. Piirteiden pysyvyyttä voidaan tarkastella myös niiden toistuvuuden tai samankaltaisen käyttäytymisen kautta. Jotta jokin piirre olisi Einolle ominainen, tulee sillä olla ainakin jonkinasteista pysyvyyttä. Lopulta piirteitä voidaan ryhtyä luokittelemaan abstraktimpien määreiden alle, jolloin Einon hahmoa voidaan kuvata lukumääräisesti vähempien, mutta yleisempien ominaisuuksien avulla. Tällöin henkilöihahmon piirteet ja niiden eri abstraktiotasot muodostavat tikapuumallin, jossa alemman tason piirteet ryhmittyvät yleisempien niitä kuvaavien käsitteiden alle.

Mitä muita piirteitä Einolle voidaan löytää? On todettava, että esimerkin kaltainen suppea kertomus ei tuota yhtä monia piirteitä kuin pitkä kertova romaani. Itse asiassa piirteiden runsaus ei ole etnisen identiteetin kannalta edes järkevää, kuten tulen alempana esittämään. Seuraavista otteista ilmenee muita Einon piirteitä:

V: Hän [Eino] yritti täällä ajokorttia täällä Port Artturis, siitä on yli kolokytävuotta aikaa. Seittemän kertaa yritti, niin se sitte loppujen lopuks sano, että myy auto pois eläkä koskaan enää tuu tänne yrittämäänkkää korttia ku, sekin hyppäs vauhris pois se ajattaja niin, pelekäs niin kovaa sen kyyris (nau-rua).

Kielivaikeuksien yhteydessä esiin tulleiden muiden vaikeuksien joukkoon voi mitä ilmeisemmin lisätä hurjapäisyyden, joka ilmenee Einon ajotavan kuvauksessa. Kyseessä on ilmeisen voimakas hurjapäisyys, koska viimeisin ajokokeen tarkastaja oli hypännyt vauhdissa pois kyydistä. Einoa voi myös pitää suhteellisen pitkäjännitteisenä tai sisukkaana (jota voi kaiketi pitää jonkinlaisena suomalaisen itseymmärryksen arkkipiirteenä), koska tarinan mukaan hän oli yrittänyt ajokorttia jo useita kertoja. Hurjapäisyys ja sisukkuus ovat siten Einon muita piirteitä.

V: ... ja sitten sun [Einon] pitää justiin teherä mihinkä mä sanon...että niinku että stapsainiki, et siihen pitää pysähtyä. Sano, että hän ei semmoseen pysähry jos ei ketään tuu, nin hän ei pysähry, vaikka opas istus vieressä. Se on hullua pysähtyä siihen, jos ei ketään tuu.

Myös jukuripäisyyttä voi pitää Einon piirteenä, koska hän itsepäisesti arki-järkeen vedoten kieltäytyy noudattamasta yleisiä liikennesääntöjä. Einon piirteiden modalisoijiin kannattaa kiinnittää huomiota. On selvää, että esimerkkikertomuksen kertonut haastateltu on värikäs kertoja, joka lisää kertomukseen väriä liioittelemalla. Yllä olevassa otteessa hän kertoo Einon pitävän pysähtymistä pakollisen pysähtymismerkin eteen hulluutena, jos ketään muita ei ole tiellä. Hulluuteen viittaaminen tuottaa mielikuvan, jossa Eino on vahvasti jukuripäinen.

V: Niin muistan, kun se [ajokokeen tarkastaja] kysy, että koska pitää olla valot päällä niinku...autos. Eino ku siitä suuttu. Sano, että luulooko se häntä hulluks, pöhönäks, että eikö se tierä, että hän ei tierä koska pitää valot olla päällä. Tulee vielä kysymään. Pitäis pyytää anteeks, ku tommosta kysyykään.

Edellinen esimerkki tuo esiin Einon luonteen kiivauden ja jonkinlaisen yksinkertaisuuden. Eino ymmärtää ajokokeen tarkastajan kysymyksen koomisella tavalla väärin, aivan kuin rutiinikysymyksessä olisi kyse ollut hänen älykkyydestään. Väärinymmärryksestä seuraa suuttumus. Toisaalta Eino osoittaa jonkinlaista kapinallisuutta, vaikkakin komiikan keinoin esitettynä, asettumalla avoimeen vastarintaan byrokraattisia itsestäänselvyyksien vaatimuksia vastaan.

Tilanteen komiikkaa voi tarkastella useankin huumorin teoreettisen idean avulla (huumorin malleista Knuutila 1992, 104-124). Komiikka ja huumori ovat sikäli mielenkiintoisia, että niiden on usein katsottu kertovan jotakin yhteisöjen ja yhteiskuntien rakenteista, kulttuurisista arvoista ja normeista sekä maailmankuvista (mt., 107-108). Keskeistä koomisen vaikutelman synnystä on kahden (tai miksi ei useammankin) mielikuvan välinen yhteensopimattomuus, inkongruenssi. Inkongruenssia taas syntyy, kun joko normin tai muun yleisesti vallitsevan tilanteen rinnalle asetetaan jotakin poikkeavaa tai kun kaksi asiantilaa toimivat kääntökuvamaisesti (kuvassa voidaan nähdä joko toinen tai toinen kuva, mutta ei yhtäaikaisesti molempia). (mt., 113-121)

Edellisen esimerkin kohdalla minä-kertoja korostaa tilanteen koomisuutta kertomalla tilanteeseen Einon ja tarkastajan välisen (tai tarkasti ottaen heidän edustamiensa kulttuuristen mallien) epäsuhdan. Poikkeamisnäkökulmasta katsottuna tarkastaja toteuttaa yhteiskunnallista normia toimittamalla virallisesti säädetyn kirjallisen kokeen ja Eino taas poikkeaa normista kieltäytymällä osallistumasta virallisesti säädetyn normin toteuttamiseen. Näin luomallaan komiikalla kertoja korostaa Einon sopeutumattomuutta kanadalaisen yhteiskunnan normeihin. Esimerkissä voi ajatella myös kohtaavan kaksi erilaista ja yhteensopimatonta merkitysmaailmaa tai todellisuutta kääntökuvaiden mukaisesti. Toisaalta on tarkastajan edustama maailma, jossa yhteiskunnan ylläpitämät järjestelmät toteutuvat sovittujen kaavojen mukaisesti, ja joka siten näyttää toimivan järkevästi. Toisaalta Einon omakin arkitodellisuus on järkevää ja rationaalinen sikäli, että ei sellaista tarvitse kysyä, mikä jo tiedetään ja osataan. Tarkastajan voi kuitenkin katsoa edustavan Kanadan virallista yhteiskunnallista todellisuutta, kun Einon kohdalla kyse on hänen omasta yksityisestä todellisuudestaan. Oleellisempaa kuin kahden eri komiikan mallin paremmuuden vertailu on, että kummankin mallin kautta huomataan kertojan asettavan Einon kanadalaisen yhteiskunnan reunamalle tai jopa ulkopuolelle. Eino kerrotaan joko vallitsevan normin poikkeukseksi tai Einon oman arkitodellisuuden ja tarkastajan virallisen todellisuuden välillä vallitsee kääntökuvamainen inkongruenssi.

Seuraavat kaksi katkelmaa kertovat Einon piirteiden pysyvyydestä esittämällä hänet uudelleen hurja- ja jukuripäiseksi. Esimerkin perusteella Einoa ei voi pitää rauhallisena autonkuljettajana. Piirteen pysyvyyttä vahvistaa Einon samankaltainen käyttäytyminen uudessa tilanteessa: aikaisemmassa jaksossa ajokokeen tarkastaja hyppäsi vauhdista pois Einon hurjasta kyydistä. Minä-kertoja kuvaa hurjapäistä ajotapaa kertomalla Einon sanoneen, ettei ole aikaisemmin ajokokeeseen vaadittavalla rauhallisella tyyllillä ajanutkaan. Samoin minä-kertojan kieltö 'sudittuttaa' renkaita liikkeelle lähettäessä kertoo hurjapäisyydestä. On kuitenkin huomattava, että kertomuksen genre ja pi-

tuus vaikuttavat henkilöhahmojen ominaisuuksien ilmaisuun. Esimerkkikertomuksen kaltaisen suppean tapahtumakuvauksen odotusarvona ei voi pitää laajaa ja monipuolista henkilökuvausta, mitä taas vaikka elämäkerta antaa odottaa. Samoin esimerkkikertomuksen lyhyys rajoittaa Einon henkilöhahmon ajallista muuntuvuutta. Jotta edes jonkinlainen henkilöhahmon koheesio syntyisi tarinan vähien tapahtumien edetessä, piirrejoukon on oltava suhteellisen suppea. Näin Einon henkilöhahmon merkittävälle muuntumiselle tarinan myötä, mikä on yleisempää romaanihenkilöiden kohdalla, ei juurikaan jää tilaa.

V: No, mä sanoin, että nyt lähetään tästä ympäris sitte. Mä sanoin nyt, äläkä pyöritä pyöriä jotta kivet lentää...ja rauhallisesti, niin se [Eino] sano, ettei oo ikään tällai ajanukkaa ennen. Mä sanoin, et näin sitä pitää ajaa rauhallisesti.

V: Ajettiin niinku kaupunkiin sieltä sitte ja. Tästä kun lähti, ni heti tuli puhelin kooli siitte. Tuu nyt tänne, jotta yks ajo hänen päälleen. Mä sanoin, että ajok sä punasesta läpi? Joo, mutta se toinen näki, jot hää on tulos, eikä topannu. (naurua) Joo, se näki jotta hää on tulos, mutta ei topannut.

Seuraava katkelma on mielenkiintoinen sikäli, että siinä Einon henkilöhahmo muuntuu, tosin lievästi. Vaikean onnettomuuden jälkeen Eino ryhtyi ajamaan varovaisemmin, mutta ei tee mitään totaalista kääntymystä tavoissaan. Myös tässä katkelmassa Eino esitetään jääräpäisenä henkilönä, joka ei suostu väistämään väärällä kaistalla vastaantulevaa autoa, koska hän itse tekee oikein. Eräänlaiseksi hurjapäisyydeksi voinee luokitella myös sen, että Eino katselee pyöriviä kaupungin valoja lentäessään tuulilasin läpi.

V: ... hän [Eino] ei ajatellut sitä asiaa, että muitaki on tiellä ku hän. Ku ajovat yhteen sitten tuolla ekspresveillä ... ku töihin meno oli aamulla niin ... kun nukahti, oli vankuuverist [Vancouver] kaks miestä, nukahtivat rattiin. Ja siinä oli kaks leiniä siinä niin. Sieltä toiselta puolta tuli sitten ... se auto hiljaksensa ... ja Eino sano, jotta kyllä hän sen näki, et hän olis voinu mennä sille toiselle leinille jotta, mutta kun hän on oikees, ajaa omaa leiniä, että hän ei antanu periks. Ne pamautti yhteen. Ja niin se meni visiiristä lenti läpi, teki monta kuperkeikkaa. Se oli pimiä vielä, sano, että hän katteli ku kaupungin valot vaan pyöri näin (naurua). Mä sanon, että on kyllä eri äijä, ku tekee voltittia ilimas, niin kattelloo vain maisemia (naurua). Siltä oli selekä poikki ja oli hospitaalis vuoren, mitä se oli. Se selikis siitä sitte kyllä. Se jäläkeen oli varovaanen. Ylinopeutta kyllä ajoi, että poliisit oli aina vastas ja anto sille sakkoja hirveesti.

Edellisen tarkastelun perusteella Einon henkilöhaahmon piirteiksi löytyivät seuraavat: kielitaidottomuus, hurjapäisyys, jääräpäisyys, sisukkuus, kiivaus, yksinkertaisuus sekä jossakin mielessä kapinallisuus. Nämä ominaisuudet avaavat mahdollisuuksia joihinkin tulkintoihin Kanadan suomalaisten etnisyydestä ja identiteetistä. Kuten olen edellä tuonut esiin, kertomusta ei tule pitää vain 'todellisuuden' ja sen tapahtumien yksilotteisena kuvaamisena. Vaikka esimerkikertomuksella on oma mimeettinen tarkoituksensa, se on siis kertomus ainakin jossakin määrin mahdollisesta tapahtumasta, on sillä muitakin ulottuvuuksia. Einon henkilöhaahmo voi viitata muuhunkin kuin vain johonkin eletyn elämän ihmiseen. Se voi toimia symbolisesti henkilöhaahmona, johon on kiinnittynyt erinäinen määrä Kanadan suomalaisten itseymmärrykseen kuuluvaa identiteettiainesta ja jonka kautta tämä identiteettiaines tulee artikuloituksi. Einon ominaisuudet eivät siten kuulu vain jollekin yksittäiselle ihmiselle, vaan konstruoivat kerronnallisuuden kautta kollektiivista identiteettiä. Jos Einon ominaisuudet olisivat vain elävän ihmisen ominaisuuksia, ne palautuisivat vain joukoksi yksilöllisiä ominaisuuksia. Ja siten niitä olisi vaikea ymmärtää kollektiivista identiteettiä konstruiviksi elementeiksi.

Mikä sitten puolustaa tulkintaa Einon henkilöhaahmon kollektiivisesta ulottuvuudesta? Ainakin se, että on olemassa erilaisia henkilöhaahmoja tai haahmoluokkia, jotka ilmentävät erilaisia sosiaalisia jäsennyksiä (Rimmon-Kenan 1991, 54-56). Kaikkia teksteistä abstrahoituja henkilöhaahmoja pidetään harvoin yhtä 'rikkaina'. Toiset henkilöhaahmot ovat kompleksisempia kuin toiset, jotkut kehittyvät tai muuntuvat tarinan edetessä toisten pysyessä samankaltaisina, toisten haahmojen sisäistä elämää ja mielen liikkeitä kuvataan rikkaammin kuin toisten. Henkilöhaahmot, jotka kuvataan kompleksisiksi, muuntuviksi tai kehittyviksi ja joiden mielentilojen kuvaus on rikasta, lähestyvät määrettä 'persoonaa'. Toisaalta allegoriset henkilöhaahmot, tyypit ja karikatyyrit jäävät kompleksisuusasteikon yksinkertaiseen päähän, jossa hallitsee yksi tai vähäinen määrä piirteitä. Edellä esitetty Einon piirrevalikoima on suppea, jopa niin, että henkilöhaahmon ominaisuudet voidaan yleistää 'härkäpäiseksi sisupussiksi'. Eino on siis pikemminkin 'tyyppi' kuin 'persoonaa'. Kertomuksessa taas tyyppin osana on yleensä edustaa kokonaista ihmisryhmittymää eikä yksilöllisiä ominaisuuksia²⁶. Esimerkkikertomus ei näin taivu kuvaukseksi Einon persoonallisesta kehityksestä tai monisyiseksi ihmiskuvaukseksi, vaan siinä tiivistyvät tietyn ryhmittymän kollektiiviset ominaisuudet identiteetikertomukseksi. Sen sijaan, että Einon henkilöhaahmo viittaisi jonkin tietyn ihmisyyden elämään, se viittaa Kanadan suomalaisten henkilötyyppigalleriaan. Se esittää eräänlaisen, yhden monien joukossa, Kanadan suomalaisen miehen stereotyyppin ja on siten osa yhteisön etnistä itseymmärrystä.

Eino 'härkämpäisenä sisupussina' tulee kuitenkin sijoittaa vielä laajempaan yhteyteen. Jos Eino edustaa Kanadan suomalaisen henkilögallerian tiettyä tyyppiä, on syytä kysyä, että mikä tämä gallerian osa on? Eräs vastaus löytyy ainakin siirtolaissukupolviin liittyvistä kertomuksista. Tässä kohdin pyrin avaamaan uuden tulkintahorisontin tuomalla esiin toisen kontekstin, jonka kautta Einon henkilöhaahmo saa mielestäni laajemman ulottuvuuden. Kanadan suomalaisten siirtolaisten keskuudessa elää yleisesti sanonta: 'ensin tuli torvet ja sitten soittajat'. Sanonta ilmaisee ytimekkäästi käsityksen, joka heijastaa kahden siirtolaisikäluokan eroa. Ennen toista maailmansotaa, 1920-30-luvuilla, tulleet suomalaiset olivat pääsääntöisesti kielitaidottomia ja vailla ammatillista tai muuta korkeampaa koulutusta. Maailmansodan jälkeen, 1950-luvulta alkaen, tulleet suomalaiset taas olivat hankkineet itselleen ainakin jonkintasoisen englannin kielitaidon, ja mitä lähemmäksi nykyhetkeä tullaan, niin myös korkeamman koulutuksen. Tämä tilastollinen 'fakta-tieto' on saanut Kanadan suomalaisten arkitiedossa muodon, jossa vanhemman ikäluokan siirtolaisia pidetään yksinkertaisempina ja 'tyhempinä'. Siirtolaisikäluokkien välillä voi siis sanoa olevan konflikti, joka artikuloituu tiivistetysti kyseisen sanonnan kautta.

Tässä kohden on syytä kysyä, kuinka kyseinen sanonta kielellisenä ilmaisuuna tuottaa sellaisia merkityksiä, joista konfliktitulkinta voidaan tehdä? Palaan hetkeksi de Saussuren termeihin merkitsijä ja merkitty. Kuten olen edellä (luku 2) tuonut esiin, kukin kielijärjestelmän merkki koostuu merkitsijästä, joka voi olla kirjoitettu tai puhuttu sana, sekä merkitystä, joka on käsite, johon merkitsijä viittaa. Cohan ja Shires (1988, 12-13) havainnollistavat tapaa, jolla termit erottelevat merkkejä toisista merkeistä, seuraavalla esimerkillä. Sanojen 'tale' ja 'tail' foneettinen merkitsijä on sama (englanninkieliset sanat ääntyvät molemmat 'teil'), mutta niiden merkityt eroavat toisistaan. 'Tale' tarkoittaa tarinaa ja 'tail' häntää. Näiden kahden kielijärjestelmän merkin ero ilmenee nimenomaan merkityn tasolla, ja siten kyse on semanttisesta paradigmasta. Tämän esimerkin mukaisesti voidaan tarkastella myös sanoja 'torvi' ja 'soittaja'. 'Torven' kohdalla samalla merkitsijällä on ainakin kaksi merkityä. Yksittäisistä kirjaimista tai ääntiöistä koostunut merkki voi tarkoittaa vaskipuhaltimien luokkaan kuuluvaa soitinta tai hieman yksinkertaista ihmistä.

'Soittaja' vaatii hieman enemmän mielikuvitusta kuin 'torvi'. Sama merkki voi sen lisäksi, että sillä on useita merkittyjä, viitata merkityn laadullisiin ominaisuuksiin. Esimerkiksi 'kissa' ei viittaa vain erilaisiin kissaeläimiin, vaan myös kissan ominaisuuksiin, kuten notkeuteen tai oveluuteen (Cohan & Shires 1988, 13). Vaskipuhaltimen soittaminen jo itsessään sisältää viittauksen taitoon ja osaamiseen. Siten jonkin rinnastaminen torven soittamiseen kertoo myös ainakin jonkinlaisesta (soitto)taidosta. Torvi puhallinsoittimena ei

itsessään sisällä muuta kuin esineen. Torven ja soittajan vastakohtaisuus, ja jälkimmäisen ylivertauisuus suhteessa ensimmäiseen, rakentuu näin ollen siitä, että merkitsijällä on kummassakin tapauksessa ainakin kaksi merkittyä. Itse asiassa sanaparsi jää vaille ymmärrettävyyttä, jos sen merkitys rajataan vain musiikkiin. Yleisemmällä tasolla soittaja viittaa siis myöhäisempiin siirtolaisiin, joilla on Kanadassa tarvittavia taitoja. Torvi taas viittaa vanhoihin siirtolaisiin, joiden 'tyhmyyttä' torvi sanan kaksoismerkitys korostaa. Lisäksi torven esineluonne (se on vain soitin, johon itsessään ei liity osaamista ja taitoja) edelleen korostaa vanhempien siirtolaisten yksinkertaisuutta. Sananparren tuottamat merkitykset voidaan siis näin kuvata kielijärjestelmän näkökulmasta.

Esimerkkikertomuksessa ovat kummatkin siirtolaisikäluokat läsnä: minäkertoja kuuluu faktisesti (tullut Kanadaan 1950-luvun jälkipuolella) 'soittajiin' ja Eino vähintäänkin implisiittisesti 'torviin'. Tulkintaa Einon kuulumisesta vanhempaan ikäluokkaan tukee jo yksistään se, että Eino on kielitaidoton. Lisäksi hänen muut yksioikoiset ominaisuutensa kertovat pikemminkin 'vanhan maan torvesta' kuin kohtuullisesti tai hyvin koulutetusta ja Kanadan järjestelmään helposti sopeutuvasta uudesta siirtolaisesta. Väitteeni on, että tapa, jolla kertomuksessa minä-kertojan ja Einon välinen suhde rakentuu, on merkityksellinen suhteessa Kanadan suomalaisten ikäluokkiin liittyvään itseymmärrykseen. Toisin sanoen, minä-kertojan ja Einon välinen suhde ilmaisee enemmän kuin vain kahden yksilöllisen ihmisen välisen suhteen tietystä eletyn elämän tilanteesta. Siinä artikuloituvat myös Kanadan suomalaisten kahden ikäluokan identiteettien väliset jännitteet. Seuraavissa tekstipöiminnöissä näkyy, miten minä-kertoja asettaa itsensä Einon yläpuolelle:

V: Eikä vaan kielivaikeuksia.

Mä sanoin, että mä lähen sun kanssa, mä sanoin, että mä ajan sinne ja takasin ja sitten sun pitää justiin teherä mihinkä mä sanon...että niinku että stapsainiki, et siihen pitää pysähtyä.

Mä sanoin nyt, äläkä pyöritä pyöriä jotta kivet lentää...ja rauhallisesti, niin se sano, ettei oo ikään tällai ajanukkaa ennen. Mä sanoin, et näin sitä pitää ajaa rauhallisesti.

...ja mä olin tulkkina sitte. ... Mä sanoin, että älä nyt hätäile, että pitää nyt vielä kysyä niitä kirjallisia vielä, että minä oon tulkkina.

Ja minä sitte jotta, no minä sen käännin sitte englanniks jotta, oo koska valo pitää olla päällä, pitää olla kolo...puoli tuntia ennen auringon laskua nousua ja

niinpoispäin, sumus. Selosti sitte hirveesti niinku Einokin selosti pitkän litanian, piti siitä, ku haukku sen. Niin se mies kuitenkin sano, että hyvä vastaus, että hää antaa sulle laissin.

Sekä itse tulkkaustilanne, jossa siis minä-kertoja tietää oikeat vastaukset, että Einolle annettavat ajotapaan liittyvät ohjeet konstruoivat jaon, jossa minä-kertoja asettuu kanadalaiseen yhteiskuntaan sopeutuvalle puolelle ja Eino sen ulkopuolelle. Kyse on tietyistä yhteiskunnalliseen hyväksymiseen vaadittavista kompetensseista, jotka tässä kertomuksessa liittyvät liikenteeseen, sen sääntöjen ja käytäntöjen hallintaan. Viimeisessä tekstiotteessa, alla, on mielenkiintoista huomata tietty paternalistinen sävy kursivoidussa kohdassa. Minä-kertoja reflektoi toimintansa moraalista ulottuvuutta pohtimalla avunantonsa lopullista tulosta. Tämän kaltainen paternalistinen positio kuvaa siis osaltaan 'torvien' ja niiden 'soittajien' välistä konfliktia.

V: ... Niin se mies [ajokokeen tarkastaja] kuinteki sano, että hyvä vastaus, että hää antaa sulle laissin. Eino sano, että mitä se sano? Mä sanon, että se antaa sulle laisin. No jo oli aikaki (huutamalla). *Mutta mä tein sille karhun palveluksen vähä niinku*. Ajettiin niinku kaupunkiin sieltä sitte ja. Tästä ku lähti ni het tuli puhelin kooli sitte. Tuu ny tänne, jotta yks ajo hänen päälleen. Mä sanon, että ajok sä punasesta läpi? Joo, mutta se toinen näki, jot hää on tulos, eikä topannu (naurua). Joo, se näki jotta hää on tulos, mutta ei topannu.

Palaan vielä edellä juonianalyysin yhteydessä esittämäni 'sivilisaatiokertomus' tulkintaan. Henkilöhahmojen analyysi toi siis esiin, että Kanadan suomalaisten siirtolaisikäluokkien välillä vallitsee epäsuhta ja konflikti. Kun tämä seikka yhdistetään 'sivilisaatiokertomus' -ideaan, niin huomataan, että eri ikäluokat asettuvat, tai asettavat itsensä, eri paikkoihin 'sivilisaatioprosessissa'. Ajokorttitarinan myöhemmään ikäluokkaan kuuluva kertoja asemoi itsensä (ja oman ikäluokkansa edustajat) paremmin kanadalaiseen yhteiskuntaan kuuluvaksi ja sopeutuneeksi kuin Einon, siis varhaisemman ikäluokan edustajat. Heillä on ne ominaisuudet, jota kansalaiseksi tulemiseen vaaditaan: kykyä selviytyä ja sopeutua toisenlaisiin tapoihin ja normeihin. Heidän kansalaiseksi tulemistaan eivät rasita sellaiset luonteenpiirteet kuten härkäpäisyys, jääräpäisyys, kielitaidottomuus tai turha kiivaus. Itse asiassa kaikki nämä piirteet viittaavat heikkoon mukautumiskykyyn. Lisäksi kerronnan koominen tyyli-laji ja yksipuolinen pilailusuhde (Einolla ei ole mahdollisuutta vastata itseensä kohdistuvaan pilailuun, koska hän ei ole kertomuksen kertoja) edesauttavat Einon asemoimista sivilisaatiokertomuksen sivistymättömään päähän. Näin ollen ajokorttitarina ei kerro vain Kanadan suomalaisten sisäisistä suhteista, jännitteistä ja murroksista, vaan se tuottaa ymmärrystä myös koko

ryhmän ja Kanadan yhteiskunnan välisiin suhteisiin. Tässä mielessä voi sanoa, että kyseisen kertomuksen kautta tulevat artikuloituiksi Kanadan suomalaisten kollektiivisen identiteetin tietyt aspektit.

Lopuksi voi todeta, että Einon ymmärtäminen realistisena henkilöahhmona, jonka toimintaa ja ominaisuuksia voidaan elävöittää sijoittamalla hänet myös tekstin ulkopuolisille näyttämöille, avaa laajempia tulkintamahdollisuuksia. Einon voi siten kuvitella toimivan ja käyttäytyvän ominaisuuksiensa mukaisesti muissakin sosiaalisissa tilanteissa, esimerkiksi työpaikoilla tai perheen parissa. Tästä on vihjeenä kertomuksen alussa ollut viittaus Einon muihinkin vaikeuksiin. Samalla laajenee myös Einon edustaman tyyppin, ennen toista maailmansotaa Kanadaan tulleen miehen, representaatio. Vaikka esimerkkikertomus rajaakin tilanteen ja näyttämön liikenteen, erityisesti ajokortinhankinnan byrokratian, piiriin, on mielestäni sekä mahdollista että kiintoisaa tarkastella muita Einoja toisilla näyttämöillä ja toisissa tilanteissa. Siten siirrynkkin seuraavassa luvussa tarkastelemaan 1920-luvulla Kanadaan tulleiden miesten omia elämäkertomuksia.

5. EINOJEN ELÄMÄNKERTOMUSTEN JA IDENTITEETTIEN TARKASTELUA

Tämän luvun tehtävänä on vastata kahteen kysymykseen. Ensinnäkin, mikä on Einon (siis ennen toista maailmansotaa Kanadaan saapuneen siirtolaismiehen) suhde sodan jälkeen Kanadaan tulleisiin suomalais-siirtolaisiin? Kyseessä on siten etnisen yhteisön sisäisten suhteiden selvittely. Kuten edellisessä, Einon ajokortin hankintaa koskeneessa luvussa tuli esiin, on näiden kahden siirtolaisikäluokan välinen suhde problemaattinen. Kanadan suomalaisten keskuudessa elää käsitys, jonka mukaan vanhempi ikäluokka on nuorempaa 'tyhempää', johtuen tuon ikäluokan vähäisestä kielitaidosta, koulutuksesta ja ammattitaidosta. Tarkastelemalla Einojen omaa elämää koskevia kertomuksia pyrin esittämään ajokorttikertomukselle vastakertomuksia ja näin analysoimaan tarkemmin Kanadan suomalaisten yhteisön sisäisiä jännitteitä. Samalla näkökulma on toinen kuin edellisessä luvussa, jossa Eino oli kyllä tarinan toinen päähenkilö, mutta hänellä ei ollut omaa ääntä. Hän oli olemassa myöhäisempään siirtolaisukupolveen kuuluvan kertojan ehdoilla. Tässä luvussa tarkastelen, kuinka Eino puhuu itsestään oman elämänkertomuksensa kontekstissa. Ajokorttikertomus tuotti Einon hyvin stereotyyppisenä, jopa karikatyyrinä. Fokalisaatiosta ja kertojan asemasta (toisen maailmansodan jälkeen Kanadaan tullut siirtolainen, soittaja) johtuen Einon henkilöahmolla ei ollut mahdollisuutta olla reflektiivinen suhteessa itseensä. Kertoja määrätti kaiken sen, mitä Eino on. Tässä luvussa käänän näkökulman siten, että Eino saa kertojan äänen.

Toinen kysymys on edellistä laajempi ja se koskee kansalaiseksi tuleamista. Kansalaisuus tulee tässä yhteydessä ymmärtää laajasti. Se ei rajoitu pelkkään virallisen kansalaisuuden tai siirtolaisaseman (Kanadassa *Landed Immigrant Status*) saamiseen, vaan se sisältää käsitykset siitä, millainen on hyvä ja sopiva kansalainen. Kyse on näin ollen uuden yhteiskunnan hyväksynnän ja huomioimisen saavuttamisesta eli identiteettipolitiikasta. Uuteen yhteiskuntaan sopeutuminen ja sen kansalaiseksi tuleminen on mielestäni siirtolaisen elämänkertomuksen väistämätön tee-

ma, koska siirtolaisuus itsessään on jonkin yhteiskunnan tai yhteisön taakse jättämistä ja uuteen yhteiskuntaan tai yhteisöön saapumista. Siirtolaiselämäkertomus siis käsittelee tavalla tai toisella niitä seikkoja ja prosesseja, joiden avulla ja kautta ihminen siirtyy osaksi jotakin uutta ja tuntematontakin yhteiskuntaa. Tässä merkityksessä siirtolaisten elämäkertomukset ovat 'sivilisaatiokertomuksia', joissa kerrotaan niistä ehdoista ja vaatimuksista, joita uuden yhteiskunnan jäseneksi pääsemiseksi edellytetään. Yksilötasolla luonnollisesti kerrotaan myös siitä, miten tämä kansalaiseksi tuleminen on onnistunut tai epäonnistunut.

Voidaan kuitenkin kysyä, mikä on se yhteiskunta, jonka jäseniksi suomalaissiirtolaisetkin pyrkivät? Kanadan kohdalla tämä kysymys on varsin monimutkainen, koska kyseinen yhteiskunta on perinteisten sosiaalisten kerrostumien ja yhteiskuntaluokkien ohella myös etnisesti heterogeeninen. Lisäksi Kanadan historia siirtolaisia vastaanottaneena ja -ottavana valtiona on varsin ainutlaatuinen. Itse asiassa Kanadan siirtolaisuushistoria koostuu monista hyvinkin erilaisista kertomuksista, jotka eivät lähellekään aina ole kovinkaan imartelevia tai onnellisia 'paratiisiin' saapumiskertomuksia. (esim. Anderson 1994; Lehr 1994; Li 1988; Lindström-Best 1986b ja 1988; Palmer 1994; Polyzoi 1986; Roberts 1994; Whitaker 1994). Tämän seikan yhteydessä pyrin piirtämään kuvaa Kanadan yhteiskunnasta käyttäen hyväksi sikäläisiä siirtolaisuutta sivuavia historia-teoksia. Tavoitteenani on ymmärtää Einon elämäkertomusta omassa yhteiskunnallis-historiallisessa kontekstissaan.

Edellisessä luvussa viittasin jo ajokorttikertomuksen yhteydessä Kanadan suomalaisten siirtolaisten ikäluokkien väliseen sivilisaatiokertomukseen. Tuolloin Kanadan yhteiskuntaan sopeutuvina toimijoina olivat ennen ja jälkeen toista maailmansotaa tulleet ikäluokat. Jälkimmäinen ikäluokka esitettiin ensimmäistä sivilisoituneempana, koska he kykenivät kielitaitoisempina ja paremman koulutuksen saaneina toimimaan uuden yhteiskunnan ehdoilla. Kyseessä ovat ne tavat, joilla tietyn kollektiivin itseymmärrystä narratiivisesti tuotetaan ja ylläpidetään. Tähän yhteyteen kytkeytyy mielestäni myös etnisyyden jatkuvuuden ja ylläpidon ongelma. Kuten olen edellä esittänyt, etnisyyden jatkuvuudessa, siis sukupolvilta ja ikäluokilta toiselle välittymisessä, on kyse identiteettien narratiivisesta rakentamisesta ja niiden ajallisesta pysyvyydestä. Einon ajokorttikertomusta saattoi siten pitää kiteytyneenä kertomuksena, joka välittää tiettyjä kollektiivisen identiteetin elementtejä. Kääntämällä huomion 1920-luvulla tulleiden suomalaisten siirtolaismiesten omiin elämäkertomuksiin, pyrin vertailemaan sitä, kuinka itse kerrottu elämäkertomus eroaa myöhäisemmän ikäluokan kertomuksesta. Tarkoituksenani on saada näkyviin näiden kahden kertomuksen väliset erot ja muutokset ja

siten katsoa, miten etnistä identiteettiä ylläpidetään kertomalla kertomuksia.

Tässä kohdin on syytä tarkentaa, mitä tarkoitan elämäkertomuksella. Perimmältään kyse on kerrotusta elämästä, siitä kuinka eletyn elämän kokemukset tuotetaan kielellisinä kertomuksina, kuten luvussa 2 Ricoeuriin viitaten esitin. Elämäkertomus-termin etuna on, että se ei ole, ainakaan kovin vahvasti, sitoutunut tiettyihin kerronnan genreihin ja ominaisuuksiin (Siikala 1984, 142-143). Esimerkiksi Anni Vilkko (1997, 73-74, 77) on päätenyt käyttämään elämäntarinan käsitettä, mikä on sikäli perusteltua, että hänen tutkimuksensa kohdistuu naisten kirjoittamiin omaelämäkertoihin. Käyttämällä termiä elämäkertomus haluan kuitenkin tehdä eroa elämäntarinan käsitteeseen sikäli, kun sillä viitataan Vilkon tavoin omaelämäkertaan.

Omaelämäkerran ja nyt käyttämäni elämäkertomuksen välinen perustavaa laatua oleva ero on, että kun ensimmäinen on kirjallinen kokonaiselämän esitys (Vilkko 1997, 74), niin jälkimmäinen viittaa haastattelutilanteessa puhumalla tapahtuneeseen omasta elämästä kertomiseen. Tästä seuraavat muut omaelämäkerran ja elämäkertomuksen väliset erot. Omaelämäkerrassa on kyse kirjoittajan ja lukijan välisestä suhteesta (mt., 95). Lukija tai yleisö ei ole välittömästi omaelämäkerran kirjoittajan läsnä, vaikka kirjoittaja yleensä aina kirjoittaa tekstiään jollekin yleisölle. Kirjoittaja myös huolehtii itse siitä, mitä diskurssista tulee kiinnitettyksi tekstiksi ja miten. Koska oma aineistoni perustuu haastattelupuheeseen, jossa siinäkin on toki kyse omasta elämästä, on omaelämäkerran lukijan ja kuulijan suhde vaihtunut puhujan ja kuulijan väliseen suhteeseen. Haastatteliija läsnäolevana henkilönä vaikuttaa siihen mitä ja miten puhutaan huomattavasti enemmän kuin kirjoittajan kuvittelema sisäislukija. Haastatteliija ja hänen nauhurinsa huolehtivat diskurssin kiinnittämisestä tekstiksi, ja siten viime kädessä lyövät lukkoon sen mitä diskurssista jää jäljelle. Omaelämäkerran lopullisen muodon ja sisällön lyö lukkoon kirjoittaja itse. Tässä mielessä elämäkertomus ei ole niin 'oma' kuin omaelämäkerta.

Omaelämäkerran keskeisenä elementtinä on kertomuksen vertikaalinen ulottuvuus, eli elämä ajallisena jatkumona. Omaelämäkerran ominaisuutena siis on, että se on suhteellisen koheesiivinen ja kattava kertomus henkilön elämästä (Suojanen 1982, 53-54). Se kerrotaan yleensä kronologisesti lapsuudesta kerrontatilanteen ajankohtaan saakka. Koko elämänkulun kattavat tapahtumat ja kokemukset seuraavat toisiaan historiallisen jatkumon sitomina, tyyliin mitä sitten tapahtui? Elämäkertomuksella ymmärrän kuitenkin sellaista elämästä kerrontaa, jolle kronologia ei ole välttämättä tyyppillinen ominaisuus. Itse asiassa pitäisi puhua elämän-

kertomuksista monikossa, koska elämäkertomus rakentuu useista lyhyemmistä tai pidemmistä erillisistä kertomuksista, jotka tulevat juonellistamisen kautta merkityksellistettyä yhtenäisemmäksi kertomukseksi. Elämäkertomuksen fragmentaarisuus johtuu pitkälti juuri haastattelun tilannekohtaisuudesta. Vaikka haastattelussa puhutaankin haastateltavan omasta elämästä, se ei välttämättä ohjaa niin tiiviiseen kronologiaan kuin omaelämäkerran kirjoittaminen. Kronologia on ikään kuin omaelämäkerran oletusarvo, johon kirjoittaja pyrkii, kun elämäkertomuksen kohdalla taas haastattelun luonteesta johtuen kronologia usein rikkoutuu.

Elämäkertomusta voisi verrata Godardin elokuville tyypilliseen kerrontaan, jossa tapahtumat eivät seuraa toisiaan niiden kronologisessa järjestyksessä. Kuitenkin katsoja kykenee elokuvan loputtua löytämään niistä riittävästi yhdenmukaisuutta, jotta niistä muodostuu tarina. Tästä voi vetää johtopäätöksen, että elämäkertomuksen ajallinen konstituutio on enemmän riippuvainen lukijasta kuin elämäntarinan konstituutio. Ehkä näin on sikäli, että yhtenäisen tarinan kokoaminen ajallisesti sirpaleisista tapahtumista tuottaa lukijalle enemmän päänvaivaa kuin ajallisesti yhtenäisestä joukosta tapahtumia. Mutta en kuitenkaan väitä, että elämäntarina tai omaelämäkerta olisivat lukijalle mitenkään itsestään selvästi aukeavia.

On vielä eräs syy, miksi en ole ottanut tässä työssä käyttöön elämäntarinan käsitettä, ja se liittyy termiin tarina. Kuten edellä luvussa 2 tuli esiin, tarkoitan tarinalla yhtä kertomuksen kolmesta elementistä. Tarina on siis kertomuksen tapahtumien jatkumo, joka itsessään on abstrahoitavissa tekstistä ja siksi konstruktio. Elämäkertomuksen kerrontatilanteesta johtuvan fragmentaarisuuden vuoksi se ei vielä kerrontavaiheessa ole niin eheä, että siitä voisi käyttää termiä tarina.

Vaikka olenkin edellä puhunut Einosta yksikkömuodossa, on analyysin aluksi kohteena viisi ennen 1930-luvun pula-aikaa Kanadaan menneen siirtolaismiehen elämäkertomusta. Näiden viiden elämäkertomuksen valinta on hyvin käytännöllinen. Kävin läpi vuonna 1993 Torontossa ja Thunder Bayssa tekemäni haastattelut (yhteensä 55 henkilöä, joista naisia 29 ja miehiä 26) ja otin heistä kaikki miehet, jotka olivat tulleet Kanadaan ennen vuotta 1931. Tämä vuosi on sikäli merkittävä, että tuolloin alkoi Pohjois-Amerikassa suuri lamakausi, joka tyrehydytti siirtolaisuuden niin Suomesta kuin muistakin maista lähes olemattomiin. Seuraava merkittävä siirtolaisuusaalto Suomesta Kanadaan pääsi alkamaan vasta toisen maailmansodan loputtua, koska Kanada julisti Suomelle sodan, eikä vihollismaalaisia päästetty maahan. (esim. Saarinen 1981, 16-22; Korkiasaari 1989, 32) Kolme ennen vuotta 1931 tullutta henkilöä

poistin listalta sen vuoksi, että he olivat tulleet vanhempiensa mukana pikkulapsina. Kriteerinä on siten myös aikuisiässä tapahtunut itsenäinen siirtolaiseksi lähteminen.

Aloitan analyysini toimella, jota kutsun elämäkertomuksen kontekstualisoimiseksi. Sen tarkoituksena on etsiä sellaisia keskeisiä tapahtumia ja näyttämöitä, joiden puitteissa Einoon itsemäärittely tapahtuu. Kontekstualisoimisella tarkoitan sen tyyppistä konstruktiota, jossa ihmisen kertomat elämäntapahtumat asetetaan ajan ja paikan koordinaatistoon, joka perustuu kronologiselle ajalle ja kartografiselle tai maantieteelliselle paikalle. Ihmisen elämäkertomuksen paikannuspisteinä ovat siten vuosiluvut ja päivämäärät sekä maantieteellisistä kartoista löytyvät kohteet. Nämä ajan ja paikan koordinaatit ovat jotakin muuta kuin kerronnalliset ajan ja paikan määreet. Kertomuksen aika ei suinkaan ole sama kuin kronologinen aika, eivätkä kertomuksen paikkaan tai tilaan liittyvät määritykset ole välttämättä löydettävissä kartalta. Palaan tässä analyysin alkuvaiheessa siis elämäkertomuksen konstruktioon, jonka tarkoituksena on jäsentää Einojen elämäkertomuksien ajallisuutta siten, että ne muodostavat historiallisen ja kronologisen jatkumon.

Elämäkertomuksen kontekstualisointi toimii myös johdantona tutkimukseen valitsemieni elämäkertomuksen yksityiskohtaisemmalle kerronnalliselle analyysille. Kontekstualisointi sisältää kuitenkin joitakin oletuksia ja rajauksia. Lähtökohtana on, että näillä viidellä elämäkertomuksella on jotakin yhteistä, jota ilman kontekstualisointi ei olisi mahdollista. Teesini on, että elämäkertomusten yhteinen aines löytyy eletyn elämän kokemusten historiallisesta kontekstista. Näitä viittä Einoa yhdistää ensi sijassa se, että he ovat eläneet tiettyjen historiallisten tapahtumien läpi. He ovat kokeneet kronologisessa järjestyksessä niin 1920-luvun Suomen olot, Kanadan pula-ajan, toisen maailmansodan kanadalaisesta näkökulmasta, 1950-60 -lukujen taloudellisen nousukauden ja 1970-luvun öljykriisin yhteiskunnallis-taloudelliset seuraukset.

Tässä piilee kontekstualisoinnin rajaus: analyysini alkuvaiheessa en pyri sanomaan vielä mitään siitä tavasta, jolla heidän yksilölliset kokemuksensa tulevat kerrotuiksi. Ytimekkäästi sanottuna, kun elämäkertomusten kontekstualisointi rajoittuu tiettyihin faktaluonteisiin seikkoihin, jotka yhdistävät näitä viittä Einoa, yksilöllisten erojen uskon tulevan esiin niissä tavoissa, joilla he omasta elämästään kertovat. Kontekstualisoinnin tarkoituksena on siis paikantaa Einot historialliseen kontekstiinsa. Jotta Einojen yksilöllisiä kertomuksia voidaan tulkita, tulee ymmärtää myös sitä historiallista taustaa, johon ne osaltaan ovat upottautuneet (vrt. Sulkunen 1997, 18, 21-22). Einot eivät ole eläneet tyhjiössä, vaan tiettyjen historiallis-yhteiskunnallisten olojen muodos-

tamissa puitteissa. Samalla katson, että Einojen elämäkertomusten järjestäminen kronologisiksi tapahtumasarjoiksi palvelee niiden tapahtumien historiallista taustoittamista. Elämäkertomuksen sitominen kronologiseen aikaan ja maantieteelliseen paikkaan helpottaa taustalla olevien historiallisten tapahtumien paikantamista.

Toinen kysymys valintaperusteiden lisäksi, jonka viiden henkilön valinta herättää, koskee edustavuutta. Missä määrin viidestä elämäkertomuksesta voidaan yleistää mitään kaikkia tuon ikäluokan Kanadan suomalaisia siirtolaismiehiä koskevaa tietoa? Viisi henkilöä on varsin vähäinen määrä, jos ajatellaan saturaatiota, kyllästymistä, elämäkertomusten riittävyyden määrää koskevana kriteerinä. Saturaatiolla tarkoitetaan yleensä sitä pistettä, jossa kertomukset alkavat toistaa itseään, eikä mitään uutta oleellista tietoa tule enää esiin, vaikka kertomusten määrää lisättäisiinkin. Tällöin saturaation voi katsoa myös määrittävän rajaa, jossa koko ryhmää koskevia yleistyksiä voi tehdä. Yleistettävyyden ongelma on kuitenkin tutkimukseni ratkaisematon. Voin todeta saman asian kuin Matti Hyvärinen (1994, 42-43) omassa tutkimuksessaan: yleistettävyyden vaatimus ja aineiston riittävän yksityiskohtaisen tarkastelun vaatimukset eivät kohtaa toisiaan. Viidestä kertomuksesta ei voi yleistää tilastollisesti koko siirtolaisikäluokkaan päteviä seikkoja. Lisäksi pyrkimys yleistyksiin johtaisi sellaiseen tutkimusotteeseen, jossa aineistoa käytäisiin läpi systemaattisesti etsien kustakin haastattelutekstistä mainintoja samoista seikoista. Koko aineisto jyrättäisiin siis saman muotin läpi, ja katsottaisiin mitä kukin tapaus tietystä asiasta sanoo. Tällainen tutkimusote taas häivyttäisi aineiston yksityiskohtia ja vastustaisi yksilöllisten erojen huomioimista. Määrällisten yhdenmukaisuuksien asemasta tavoitteenani on pikemminkin tarkastella niitä kerronnallisia strategioita, joiden kautta 1920-luvulla Kanadaan menneet suomalaismiehet itseään määrittelevät. Sen sijaan, että käsiteltävien elämäkertomusten määrän lisääminen tuottaisi parempaa tilastollista yleistettävyyttä, se laajentaa erilaisten kerronnallisista strategioista tehtävien tulintojen mahdollisuuksia. Näin ajateltuna yleistettävyysongelma sivuutetaan juuri päinvastaisella logiikalla kuin saturaatioajattelussa.

Koska pyrkimyksenäni on tarkastella elämäkertomuksia suhteellisen lähietäisyydeltä, on perusteltua ottaa kohteeksi vain vähäinen määrä kertomuksia. Tällöin voin keskittyä niihin yksilöllisiin tapoihin, joilla Einot itsensä kertomuksiinsa tuottavat. Tässä suhteessa elämäkertomuksen kontekstualisointi ja sitä seuraava kerronnallinen analyysi poikkeavat toisistaan. Kun kontekstualisointi perustuu Einoille yhteisten historiallisten kiintopisteiden etsimiseen, niin kerronnallinen analyysi taas etsii Einojen kertomuksista yksilöllisiä tapoja kertoa elämästä. Ero on siinä, että faktamaisesti voidaan todeta, että Eino saapui Kanadaan tiettyinä vuon-

na, mutta kertomus, jonka Eino siirtolaismatkastaan kertoo voi vaihdella genrestä toiseen. Eino voi kertoa itsensä esimerkiksi sankarimatkaajaksi, joka suurin toivein saapuu uuteen maailmaan kultaa vuolemaan, tai kafkamaisena hahmona, joka ankarien olosuhteiden pakottamana joutuu jättämään kotimaansa ja astumaan uuden yhteiskunnan hylkimäksi ei-keneksikään.

Elämäkertomukset ovat konstruktioita monella tasolla ja sisältävät monenkertaisia tulkintoja. Alusta lähtien: tutkimukseni aineisto koostuu haastateltavien omaa elämää koskevista tulkinnoista. He ovat eläneet tietyt vaiheet ja kokemukset, jotka sitten ovat tulleet kerrotuiksi. Elämästä kertominen on jo sinänsä tulkinta. Kertomukset, jotka haastattelunauhalle ovat tarttuneet, ovat valikoituneita, tulleet kerrotuiksi eri muodoissaan jo aikaisemmin ja moneen kertaan, kunnes ne ovat tulleet kerrotuiksi myös haastattelutilanteessa ja sen ehdoilla. Haastattelut pyrkivät noudattamaan jonkinlaista kronologista elämäntapahtumista kertomisen järjestystä, koska oma haastatteluteemarunkoni oli tehty sen mukaiseksi. Erilaisia poikkeamia tästä järjestyksestä kuitenkin on, ja vielä runsaastikin, koska haastateltavat usein rikkoivat ennalta laatimaani kerrontajärjestystä. Haastatteluisissa piirtyvä elämäkertomus ei siis noudata ankarasti elämäntapahtumien kronologiaa.

Tässä kohden on syytä nostaa esiin ongelma, joka koskee elämäkertomuksen sisällöllistä ja rakenteellista ajallista pysyvyyttä. Vaikka voidaan sanoa, että ihmisillä on tapana kertoa tietyt asiat ja tapahtumat suhteellisen kiteytyneesti, mikään ei kuitenkaan takaa lopullisesti, että jokin tapahtuma tulisi kerrottua aina samankaltaisesti. Aina on olemassa mahdollisuus tulkita omaa elämää jollakin uudella tai toisella tavalla. Mikä siis estäisi väittämästä, että jonakin toisena ajankohtana tehty ja jonkun toisen haastattelijan tekemänä haastattelu tuottaisi aivan toisenlaiset kertomukset. Haastatteluni ovat ainutkertaisia siinä mielessä, että toisto-haastatteluja samojen henkilöiden kanssa ei ole tehty. Lähes kaikki henkilöt on haastateltu kahteen kertaan, mutta kertojen teemat olivat erilaiset. Siten haastatteluistani ei muodostu pitkittäisaineistoa. Laajimmillaan kyse on siitä, onko ihmisellä oma elämäkertomuksensa ikään kuin aina valmiina 'päässään', ja tämä sitten vain kerrotaan halukkaille kuuli-joille, vai tuotetaanko joka kerta diskursiivisesti uusi kertomus? Ensimmäisessä tapauksessa kertojan kertomus kiinnittyisi haastattelunauhalle aina suurin piirtein samanlaisena ja jälkimmäisessä tapauksessa nauhalle kiinnittyisi joka kerrontatapauksessa erilainen kertomus.

Ongelmaa voidaan lähestyä kahtaalta. En usko, että omasta elämästä kertominen olisi kovinkaan sattumanvaraista. Elämäkertomus viittaa tiettyihin eletyn elämän tapahtumiin, jotka muodostavat kertomuksen pe-

rustan. Nämä tapahtumat ovat menneisyyttä, eikä niitä voi enää uudelleen kokea, vaikka uudelleenkertoa ja -tulkita voikin. Siten eletyn elämän kokemukset tuottavat kertomukseen ainakin jonkin asteista ajallista pysyvyyttä aiheuttavan rakenteen. Samalla elämäkertomus on juonellinen kertomus, joka integroi nämä tapahtumat yhtenäiseksi ja yksilölliseksi tarinaksi. Juonellisuus tuottaa siten kertomukseen pysyvyyttä, koska juonellistaminen painottaa kertomuksen yhdenmukaisia elementtejä yli ristiriitaisten elementtien. Tämän lisäksi ihmiset vielä määrittävät identiteettiään elämäkertomuksensa kautta. Jotta identiteetillä olisi ajallista jatkuvuutta, tulee ihmisen kertoa itsensä tarinaansa suhteellisen kiteytyneellä tavalla. Omasta elämästä kertominen kuten omaelämäkertakin, on Anni Vilkon (Hyvärinen 1994, 53) sanoin ”vakava lajityyppi”.

Kyse on myös ratkaisemattomasta ongelmasta. Kukin kerta, kun ihminen elämästään kertoo, on omalla tavallaan ainutkertainen. Siten jokainen kerronta liittyy toisten ajallisesti katoavien kerrontojen joukkoon. Näin muodostuu loputon sarja kertomuksia, jotka muistuttavat toisiaan, mutta joista mikään ei ole sama kuin edeltäjänsä. Tässä mielessä voi sanoa vain, että tutkimukseni aineistoon kuuluvat kertomukset ovat mitä ovat. Jos olisin tehnyt toisintohaastatteluita, olisin todennäköisesti saanut hieman erilaisia kertomuksia, tai ainakin toisenlailla kerrottuja. Tätä tutkimusta varten on käsillä tietyt haastattelutekstit, joissa tietyt elämäntapahtumat ovat inskription kautta kiinnittyneet ajallisesti säilyviksi teksteiksi ja kertomuksiksi.

Jos haastattelussa haastateltava vielä voikin vaikuttaa siihen mitä ja miten puhutaan, niin elämäkertomuksen kontekstualisointioperaatio katkaisee tämän mahdollisuuden. Haastattelutekstiin, johon kontekstualisointi perustuu, hän ei voi enää aktiivisesti puuttua. Ja päinvastoin, tekstiksi kiinnittyneestä haastattelusta ei ole enää paluuta haastateltavan intention: tekstistä ei voi päätellä, mitä haastateltava halusi sanoa. Elämäkertomuksen kontekstualisointi on siten pääasiassa tekstin ja tutkijan välinen prosessi, jossa jälkimmäinen järjestelee ensimmäistä haluaansa muotoon. Tässä järjestelyssä tekstin intentionista eli tekstin antamista merkitysmahdollisuuksista tuotetaan taas eräs tulkinta. Näin edelleen korostuu kontekstualisoinnin luonne tutkijan tekemänä konstruktiona.

Einojen maailma

Einojen elämäkertomuksen kontekstualisointi perustuu aineiston lukutavalle, jossa korostuvat tietyt faktaluonteiset seikat. Tällöin ulkopuolelle jäävät pääsääntöisesti kaikki kerrontaan liittyvät seikat. Tarkoitukseni on

	<i>Synt.</i>	<i>Siirt.</i>	<i>Kansal.</i>	<i>Aviol.</i>	<i>Eläke</i>
Eino I	1912	1930	1945	1953	1977
Eino II	1906	1928	1933	1933	1971
Eino III	1907	1929	1940	1937	1972
Eino IV	1904	1926	1945	1931	1969
Eino V	1902	1923	1946	1919	1967

siis tässä vaiheessa poimia esiin Einojen elämän peruskoordinaatit ja taustoittaa ne historiallisella materiaalilla. Tämä lukutapa on vain alustus seuraavalle narratiiviselle lukutavalle. Seuraava sivulla olevaan taulukkoon olen kirjannut heidän syntymäaikansa, muuttovuotensa Kanadaan, Kanadan kansalaisuuden saamisensa, avioitumisensa ja eläköitymisensä.

Taulukosta voidaan lukea Einojen elämänkulun keskeiset ajankohdat. He ovat kaikki syntyneet ennen Suomen itsenäistymistä, mutta lähteneet Kanadaan itsenäisestä Suomesta. Lähtiessään he ovat olleet hieman yli kahdenkymmenen ikäisiä (poikkeuksena Eino I, joka oli 18-vuotias). Lähtöiästä voi päätellä, että Einoilla ehti olla suhteellisen runsaasti oma-kohtaisia kokemuksia Suomesta, ja toisaalta siirtolaiseksi lähteminen on tapahtunut suhteellisen itsenäisesti. Kanadan kansalaisuuden ottaminen tai saaminen on tapahtunut vasta hieman yli kymmenen vuoden maassa-oleskelun jälkeen. Ennen kansalaisuuden saamista Einot ovat kuitenkin jo menneet naimisiin, Eino I:ä lukuun ottamatta. Aktiiviseen työelämäänsä Einot ovat ottaneet osaa aina 1960-1970 -luvulla tapahtuneeseen eläkkeelle jäämiseen saakka.

Aineistoa voi lukea usealta etäisyydeltä. Kontekstualisointi edustaa suhteellisen etäistä lukutapaa, jonka tarkoituksena on poimia esiin Einojen elämänkulun laajat puitteet. Seuraavaksi esitän tiivistelmät Einojen vaiheista ennen siirtolaiseksi lähtemistä.

Eino I (vuodet 1912-1930):

Syntyy Hämeessä toiseksi nuorimmaisena yhdestätoista lapsesta, joista osa kuoli jo lapsena. Perhe oli torpparina isommassa talossa, isä kävi talon töissä yksi tai kaksi päivää viikossa. Äiti oli kuppari ja hieroja. Isän kuoltua äiti ei pystynyt yksin elättämään lapsiaan, jotka siroteltiin paikkakunnan taloihin. Eino joutui neljävuotiaana läheiseen isompaan taloon hoitopojaksi. Karkaili takaisin kotiinsa useamman kerran ja uudelleensijoitettiin vähäisempään naapuritaloon, jonka väki oli kuitenkin tuttua. Vanha emäntä kohteli Einoa huonosti ja teetti raskasta työtä. 12-vuotiaana paikallisen ison talon isäntä jär-

jesti Einon koululle asumaan vanhapiikaopettajan kanssa. Viisitoistavuotiaana Eino oli käynyt kansakoulun ja siirtyi opettajansa veljen luokse Hämeenlinnan lähistölle. Eino ei voinut vaikuttaa siirtymiseensä, koska oli alaikäinen. Opettajan veli järjesti hänelle työpaikan isosta talosta. Einon tehtävänä oli kuljettaa talon maitoa kaupunkiin. Einon Kanadassa olleet sisaret lähettivät hänelle matkalipun Kanadaan, mutta lähtö viivästyi hieman työssä tapahtuneen onnettomuuden vuoksi. Eino jäi kaatuneen hevoskuorman alle ja meinasitua tukehtua.

Eino II (vuodet 1906-1928):

Syntyy torppariperheeseen pohjoiseen Keski-Suomeen toiseksi nuorimmaisiksi yhdeksästä lapsesta. Isä teki räätälintyötä sivutoimena. Perhe muutti asuinpaikkakuntaa Einon ollessa 12-vuotias. Tällöin ostettiin oma talo rahoilla, jotka Yhdysvalloissa olleet vanhemmat veljet lähettivät. Muuton yhteydessä Eino lopetti kansakoulun käynnin, koska halusi tehdä maatöitä. Koulu-ura jäi siten kahteen vuoteen. Perhe oli valkoisten puolella kansalaissodassa. Teki maa- ja metsätöitä omassa kodissa Kanadaan lähtöön saakka. Pienen naapuritalon isäntä oli Kanadassa ja Eino lähti tämän perään.

Eino III (vuodet 1907-1929):

Syntyy eteläpohjalaiseen pienviljelijätaloon neljästä lapsesta vanhimmaksiksi. Isän maakaupat menivät kansalaissodan aikoihin huonosti, ja hän ryhtyi teuras-tajaksi. Eino kävi neljä luokkaa kansakoulua ja rippikoulun. Einon ollessa rippikouluiässä isä hukkuu ollessaan viemässä teuraslehmää joen yli. Eino joutui vanhimpana lapsena hankkimaan perheelle elatusta. Hän meni rengiksi paikalliseen taloon. Eino oli siellä työssä siihen saakka, kunnes lähti Kanadaan naapurin isännän yllättämänä.

Eino IV (vuodet 1904-1926):

Syntyy hämäläiseen pienviljelijäperheeseen seitsemänneksi lapseksi yhdeksästä. Muuttavat isompaan taloon Einon ollessa kuusivuotias. Toimeentulo oli koh-tuullinen, talossa oli muutama renkikin. Kansalaissodassa perhe pyrki pysyt-telemään puolueettomana: veljet häipyivät metsiin piiloon, jotta eivät olisi jou-tuneet värvätyiksi kummallekaan puolelle. Ei joutunut tekemään raskaita maataloustöitä, ja ehti käydä kansakoulua neljä luokkaa. Jatkokoulutukseen olisi ollut taloudelliset mahdollisuudet, mutta kiinnostus oli vähäinen ja koulu-matka olisi ollut suhteellisen pitkä. Kotoa ohjattiin muurarinoppiin, joka kes-ti kolme vuotta. Teki muurarintöitä lähiseudun kaupungeissa ennen Kana-daan lähtöä. Vanhempi veli oli jo Kanadassa, eikä kotitalosta olisi löytynyt työtä kaikille.

Eino V (vuodet 1902-1923):

Syntyy Pohjanmaalle pienviljelijäperheeseen keskimmäiseksi kahdeksasta lapsesta. Kävi koulua maatyön ohessa joka toinen vuosi. Suoritti kuitenkin neljä vuotta kansakoulua. Myöhemmin Einolla olisi ollut taloudelliset mahdollisuudet käydä maatalouskoulu, mutta hän ei enää halunnut. Perhe ei varsinaisesti ollut kummallakaan puolella kansalaissodassa, mutta valkoiset pakkovärvasivät Einon vanhimman veljen. Oli kotitilalla töissä Kanadaan lähtöön saakka. Lähti kaverinsa kanssa Kanadaan seikkailemaan.

Tiedot Einojen lapsuusajasta tukevat ajokorttikertomuksen Eino-kuvaa ainakin sikäli, että heidän koulutuksensa oli jäänyt vähäiseksi verrattuna nykyaikaan. Kaikilla oli takana vain neljä luokkaa kansakoulua. Koulutuksen määrä on kuitenkin hieman kaksipiippuinen asia. Neljä luokkaa kansakoulua tuntuu vähäiseltä, jos sitä katsotaan 1950-60 -luvulla Kanadaan muuttaneen siirtolaisen näkökulmasta. Siirtolaisille keskeinen englanninkieli oli jäänyt väistämättä oppimatta. Samoin ammatillinen koulutus, joka toisen maailmansodan jälkeisessä voimakkaassa teollistumiskehityksessä mahdollisti ammatillis-sosiaalisen kohoamisen, oli jäänyt Einoilla olemattomaksi. Varsinkin professioammatit olivat Einojen tavoittamattomissa.

Neljällä vuodella kansakoulua oli kuitenkin 1900-luvun alkupuolella paljonkin merkitystä. Keskeistä oli, että tämäkin koulunkäynti mahdollisti lukutaidon ja epäsuoran osallisuuden kansalaisyhteiskunnan kehityksessä. Koululaitoksen synnyssä ja laajentumisessa 1800-luvulta alkaen erilaiset eurooppalaiset sivistykselliset ja aatteelliset virtaukset ovat olleet merkittävässä asemassa. Niin koululaitoksen kuin nuorisoseurojen, työväenyhdistysten, raittiusseurojen ja uskonnollisten yhteisöjen kautta suodattuivat aatteet, jotka murensivat entistä sääty-yhteiskuntaa ja antoivat mahdollisuuden kansalaisyhteiskunnan syntyyn. Juuri kansalaisyhteiskunnalla ja sen kaikilla tasoilla poliittisen toiminnan sallivuus oli suuntaa-antavaa myös siirtolaisten toiminnalle uudessa maassa. Suomalaisiirtolaisten hyvä lukutaito jo vuosisadan alussa ja tottumus kansalaistoimintaan mahdollisti erilaisten yhteiskunnallisesti radikaalien suuntausten leviämisen ja Kanadan suomalaisten aktiviteetin esimerkiksi Kanadan työväenliikkeessä. (Avery 1979, 92; Pulma & Turpeinen 1987, 40-43; Alapuro & Stenius 1989, 18-20, 30-33; Lindström-Best 1988, 15-16) Tässä mielessä Einojen yhteiskunnallinen toimintakyky oli omana aikanaan merkittävä.

Samoin Einot olivat varsin köyhistä oloista kotoisin ja tottuneet tekemään raskasta ruumiillista työtä. Ainoastaan Eino IV oli kotoisin taloudelli-

sesti kohtuullisista oloista. Maaseudulla lasten osallistuminen kodin maataloustöihin pienestä pitäen on ollut varsin tavallista. Työntekoa on pidetty luonnollisena osana lapsen kasvua ja sosiaalistumista. Ja edelleen, tilattoman väestön jälkikasvu sekä talollisten lapset, joita tila ei pystynyt elättämään, ohjautuivat yleensä lähitaloihin rengeiksi. (Pulma & Turpeinen 1987, 54) Heikki Waris (1968, 104) puhuu maaseudun perheen tuotannollisesta tehtävästä. Perhe on ollut keskeisesti tuotannollinen yksikkö, jossa sen kaikkien jäsenien työpanosta on tarvittu. Näin ollen jokainen lapsi on merkinnyt potentiaalista työvoimaa, joka on saatu käyttöön jo vajaan kymmenen vuoden sisällä syntymästä. Einojen pysyttäytyminen oman talon tai torpan töissä tai rengiksi siirtyminen lähitaloon ei siis ole ollut mitenkään poikkeavaa heidän lapsuudessaan, 1900-luvun alun vuosikymmeninä.

Nelivuotiaana huutolaispojaksi joutunut Eino I oli lähtöisin kaikkein heikoimmista oloista. Hänenkään kohtalonsa ei ollut tuon ajan maaseudulla mitenkään kovin erikoinen, sillä jo vuoden 1879 vaivashoitoasetus oli alkanut ohjata alaikäisiä eli alle 15-vuotiaita lapsia nimenomaan elätehoidon piiriin. Elätehoito oli maaseudulla vielä kaupunkeja yleisempää, koska siellä ei ollut lastenkoteja samassa määrin kuin kaupungeissa. Vaikka 1900-luvun alun vuosikymmenien tilasto onkin hieman epävarma, antaa se kuvan elätehoidon keskeisestä asemasta tuona aikana. Alle 15-vuotiaista maaseudun kodittomista lapsista oli elätehoidossa vuonna 1905 noin 45% ja vuonna 1915 lähes 58%. Elätehoitopaikka ratkaistiin usein taloudellisin perustein. Se talo sai lapsen, joka hoiti hänet vähimmällä kunnan korvauksella. Toisaalta myös muita ratkaisumalleja, kuten läheisyysperiaatetta tai talon halukkuutta ottaa kyseinen lapsi, käytettiin paikan löytämiseksi. (Pulma & Turpeinen 1987, 67-69)

Kotitaustaltaan ja yhteiskunnalliselta asemaltaan Einot eivät erityisesti poikkea Suomesta Pohjois-Amerikkaan lähteneistä siirtolaisista. Vuoden 1923 tilaston mukaan (joka ei poikkea vuosien 1893-1914 yhteenlasketusta tilastosta olennaisesti) suurin siirtolaisryhmä oli talollisten lapset, joiden osuus Amerikkaan lähtijöistä oli lähes 27%. Torppareiden ja heidän lastensa välinen suhde muuttui 1900-luvun alussa siten, että torpparien määrä siirtolaisista laski, mutta heidän lastensa osuus kasvoi. Näiden ryhmien osuus oli kuitenkin suhteellisen pieni vuonna 1923, yhteensä hieman yli 4% kaikista Amerikan siirtolaisista, koska torpparilaitoksen purkaminen vähensi torpparien määrää yleisesti. Työväestöstä lähteneiden siirtolaisten osuus vuonna 1923 oli 23.5%. (Kero 1986, 38-45)

Kaikkien Einojen elämä oli ennen Kanadaa lähtöä hyvin paikallista. Kukaan ei ollut lähtenyt kodin lähiseutuja kauemmaksi työnhakuun tai muista syistä. Kaksi heistä lähti siirtolaiseksi omasta kodista, kaksi työ-

kenteli kodin lähialueilla, ja Eino I kohdalla on hieman vaikea puhua kodista. Kuitenkin hänkin asui syntymäpaikkansa lähiseudulla. Alueellisen liikkuvuuden suhteen on ollut ehkä tyypillisempää lähteä siirtolaiseksi jostakin muusta paikasta kuin suoraan kotoa. Tätä väitettä tukee, että siirtolaiseksi lähtijät olivat yleensä maaseudun liikaväestöä. He olivat talojen ja torppien lapsia, joita kotitila ei kyennyt elättämään ja jotka siten joutuivat hankkimaan elantonsa kodin ulkopuolelta. Samoin siirtolaiseksi lähtöikä oli sellainen, että usein kodista irtaantuminen oli jo tapahtunut. Einot lähtivät hieman yli kahdenkymmenen vuoden iässä, ja vuoden 1923 tilasto kertoo, että peräti yli 52% Amerikkaan lähtijöistä oli iältään 21-30 -vuotiaita (Kero 1986, 55). Myös aikaisemmassa tutkimuksessani (Sintonen 1991, 52-53) tuli esiin, että haastattelemani siirtolaiset olivat usein siirtyneet maaseudulta kaupunkiin teollisuustyöhön ennen muuttoa Kanadaan. Vaikka tutkimuksellani ei ole tämän asian suhteen tilastollista merkittävyyttä, on se kuitenkin suuntaa-antava. Lopultakin, viidestä Einosta kolme lähti siirtolaiseksi kodin ulkopuolelta, joten tässä suhteessa Einot eivät oleellisesti poikkea Amerikan siirtolaisuuden yleisistä linjoista.

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan Einojen Kanadassa viettämää aikaa. Tässä kohden on aiheellista kysyä, miksi olen valinnut siirtolaisuuden Einojen elämän ajalliseksi vedenjakajaksi? On selvää, että jako on tutkijan ulkoapäin tekemä ja keinotekoinen sikäli, että se ei suoranaisesti perustu aineistosta nouseviin narratiivisiin seikkoihin. Itse siirtolaismatka ei painotu kertomuksissa, vaan niiden paino on Kanadassa vietetyssä ajassa. Samoin Einojen kertomuksissa ei juurikaan esiinny siirtolaiseksi lähtemisen reflektiota siinä mielessä, että he pohtisivat laajemmin siirtolaisuuden merkitystä elämänsä elämänsä. En kuitenkaan pidä tässä vaiheessa kovin ongelmallisena väitettä, että siirtolaisuus jakaisi haastateltavien elämänsä vaiheet kahteen varsin merkittävällä tavalla toisistaan poikkeavaan jaksoon: aikaan ennen siirtolaisuutta ja aikaan sen jälkeen. Kyse on kahdesta lähtökohdiltaan hyvin erilaisesta tavasta lähestyä aineistoa. Elämäntietomusten kontekstualisoinnin kohdalla voidaan tyytyä haastateltavien elämänsä jaksottamiseen perinteisemmän elämäntutkimuksen keinoin (esim. Danish, Smyer & Nowak 1980, 342 tai Brim & Ryff 1980, 368-369). Tällöin siirtolaisuus voidaan katsoa elämänsä sosiaalisesti taitekohtaksi samaan tapaan kuin koulun aloittaminen, työelämään siirtyminen, avioituminen tai eläkkeelle jääminen. Kokonaan toinen asia on, miten nämä perinteisesti elämän taitekohtiksi määritetyt tapahtumat tulevat kerrotuiksi ja mikä merkitys niille annetaan elämäntietomuksissa.

Seuraavaksi esitän tiivistelmät Einojen elämäntapahtumista Kanadassa vietettyinä aikana ennen eläkkeelle jäämistä.

Eino I (vuodet 1930-1977):

Tuli Kanadaan seitsemän vuotta aikaisemmin sinne lähteneen siskonsa kehoituksesta. Siskonmies houkutteli sahatyömaan maksamilla hyvillä palkkoilla. Sisko osti Einolle matkalipun. Asettui aluksi Cochraneeen Ontarioon, jonka lähistöllä sisko oli metsäkämpällä työssä. Sai samantien työtä suomalaisen omistamalta sahalta Iroquois Fallsista. Ehti olla kaksi vuotta työssä, kun lama alkoi ja työt loppuivat. Joutui pula-aikana 'pummaamaan' muiden suomalaisten miesten kanssa ruuantähteitä pikkukaupasta Cochranessa. Osan pula-ajasta asui siskonsa luona, joka piti pientä ravintolaa ja boarding housea. Siirtyi siskonsa ja tämän perheen kanssa 1930-luvun puolivälin paikkeilla Amokseen, Quebeciin, pitämään boarding housea. Eino yritti päästä töihin Val d'Orissa olevaan kaivokseen, mutta sai sieltä työtä vasta kahden vuoden jälkeen. Tämän väliajan Eino asui hökkelimajoissa toisten työttömien miesten kanssa, jotka elivät metsistä pyydystämillään riistaeläimillä.

Oli kaksi vuotta töissä Val d'Orissa, kun sai tietää, että kaivostyötä oli tarjolla Thetford Minesissa Quebec Cityn lähistöllä. Siirtyi sinne vuonna 1937. Eino joutui vakavaan kaivosonnettomuuteen parin kuukauden työskentelyn jälkeen ja joutui olemaan sairaalomalla talven yli. Onnettomuudesta seurasi kamppailu tapaturmavakuutusbyrokratian kanssa. Lopulta Eino sai 8% työkyvyn menetyksestä elinikäisen 1 200 dollarin kertakorvauksen. Erilaiset rintakivut kuitenkin jäivät. Sairasloman aikana Eino tutustui torontolaiseen suomalaissyntyiseen tyttöön, joka ryhtyi kirjoittelemaan hänelle. Toivuttuaan onnettomuudesta Eino hakeutui toiseen kaivokseen työhön, eikä puhunut siellä mitään onnettomuudestaan. Selvisi säikähdyksellä myös siellä tapahtuneesta onnettomuudesta. Sota-aikana oli työssä sekä kaivoksissa että Sudburyssä metsäkämpällä. Oli jonkin aikaa sota-aikana ja sen jälkeen Manitobassa Thompsonissa kaivostyössä. 1950-luvun lopulla siirtyi Luoteis-Ontarioon Red Laken kaivoksiin, jossa työskenteli lähes kaksikymmentä vuotta, eläkkeelle jäämiseen saakka. Jäätyään eläkkeelle Eino muutti Thunder Bayhin.

Eino II (vuodet 1928-1971):

Tuli Kanadaan suomalaisen naapurinsa, joka oli ollut Kanadassa useaan otteeseen, osoitteella ja asettui kaivostöihin Quebecin provinssiin Rouyn ja Norandan kaupunkien lipeille. Sai työpaikan tämän naapurinsa avustuksella ja aloitti kaivoksessa apumiehenä. Työskenteli Rouyn kaivoksessa kaksitoista vuotta ja eteni vähitellen porariksi. Sai yhtiöltä kutsun toiseen vasta avattuun lähiseudun kaivokseen (kaivos sijaitsi ilmeisesti Lake Abitibin seudulla) ja yleni työjohtajaksi. Oli koko 1930-luvun lamakauden työssä kaivoksessa. Osallistui suomalaisen nuorisoseuran toimintaan, mutta pysyi erossa vasemmiston toiminnasta. Avioitui suomalaissyntyisen tytön kanssa lamakauden aikana vuonna 1933. Asui ensin vuokralla, mutta rakensi oman talon avioitumisen yhteydessä.

Sota-aikana oli yhä työssä kaivoksessa. Poika syntyi ensimmäiseksi ja ainoaksi lapseksi vuonna 1940. 1960-luvulla teki keikkaluonteisia töitä kaivosyhtiölle. Kävi tekemässä kirvesmiehentöitä vasta avatuissa kaivoksissa. Asui samassa talossa aina 1970-luvun alkuun saakka, jolloin vaimo kuoli. Poika oli muuttanut Thunder Bayhin muutama vuosi aikaisemmin, ja pyysi isäänsä muuttamaan sinne äidin kuoleman jälkeen. Eino II muutti Thunder Bayhin 1970-luvun alussa jäätyään kaivosyhtiöstä eläkkeelle. Elelee pikkuhiljaa, käy välillä auttamassa poikansa talo- ja kesämökkityömailla.

Eino III (vuodet 1929-1972):

Saavuttuaan Kanadaan Eino asettui kaivoskaupunki Copper Cliffiin, Ontarioon, jossa viipyi noin neljä vuotta. Sai sieltä heti työtä kaivoksessa, mutta kahden työvuoden jälkeen joutui pula-aajan tullessa työttömäksi. Seuraavat kaksi vuotta Eino oleili Copper Cliffin lähistöllä ranskalaisen kaverinsa kanssa. He rakensivat lähiseudun järvenrantaan mökin, jossa asustelivat ja pyydystivät kalaa ja riistaa. Saaliinsa he myivät kaupungissa ja ostivat rahoilla viinaa. He valmistivat ja myös myivät pontikkaa. Pula-aikana Eino kävi tilapäisissä ja kausiluontoisissa maatöissä Saskatchewanin provinssissa, lähinnä Reginan seudulla. Oli välillä vaikeuksissa poliisin kanssa, kuten muutkin työttömät miehet. Vuonna 1936 Eino palasi preerioilta ja asettui Thunder Bayhin. Meni naimisiin 1937 ja hankki homestead-maatilan Pigeon Riveristä läheltä Yhdysvaltain rajaa. Hankki elantonsa lähinnä metsätöillä.

Ensimmäinen ja ainoa tytär syntyi vuonna 1939 maatilalla. Neljän maatalivuoden jälkeen 1940-luvun alussa Eino muutti perheineen Thunder Bayhin, jonne rakensi talon. Toisen maailmansodan alkaminen toi runsaasti työmahdollisuuksia Einolle, joka meni työhön rautateille, CPR:lle (Canadian Pacific Railway). Eino oli CPR:llä työssä noin kolmekymmentä vuotta, eteni työnjohtajaksi ja jäi sieltä myös eläkkeelle vuonna 1972 täytettyään kuusikymmentäviisi vuotta. Eläkepäivät kuluvat Thunder Bayn suomalaiskadulla, Bay Streetillä, tuttujen kanssa.

Eino IV (vuodet 1926-1969):

Tuli Kanadaan kahden vanhemman veljensä perässä. Asettui preerialle Dunblaneen, Saskatchewanin provinssiin, toisen veljensä ja hänen perheensä luokse. Veljellä oli siellä homestead-maatila. Ostivat noin vuoden kuluttua veljensä kanssa lisää maata viljeltäväksi ja rakensivat tilalle talon turpeesta. Meni naimisiin vuonna 1931 ja hankki oman tilan vaimonsa kanssa. Eino kolme lasta syntyivät vuosina 1936, 1939 ja 1946. Pula-aikana Eino ja hänen veljensä olivat taloudellisesti tiukilla, mutta maaviljelijöinä heidän ei tarvinnut nähdä nälkää.

Eino kyllästyi tasaiseen preeriaan ja halusi muuttaa metsäseudulle. Muutto toteutui vuonna 1945, jolloin perhe muutti Nolaluun, Thunder Bayn lähiseudulle. He ostivat sieltä pienehkön maatalon ja aloittivat viljelyksen ja karjanhoidon. Kolmas lapsi syntyi Nolalussa. Pienimuotoinen viljelys jatkui aina 1960-luvun puoliväliin, jolloin Eino jäi eläkkeelle. Maatalous oli alkanut tulla pientilalla kannattamattomaksi koneellistumisen ja tilakokojen suurenemisen myötä.

Eino V (vuodet 1923-1967):

Tuli Thunder Bayhin ja aloitti työt metsäkämpällä, jossa tehtiin ratapölkkyjä. Teki sekalaisia metsä- ja tietöitä vuoteen 1926 saakka, jolloin lähti suomalaisen kaverinsa innoittamana takaisin Suomeen. Eino oli mennyt Suomessa naimisiin jo vuonna 1919, mutta vaimo ei ollut halunnut tulla Kanadaan. He erosivat, kun Eino lähti uudelleen Kanadaan vuonna 1929. Hän ehti olla työssä sekä Montrealissa että Vancouverissa ennen pula-ajan alkua, jolloin työt loppuivat. Tällöin hän palasi Thunder Bayhin. Pula-aikana Eino asusteli metsäpaikalla muutamien kavereidensa kanssa ja he pyydystivät riistaa eläkkeeseen. Pula-ajan helpotettua Eino sai töitä metsäkämpiltä. Niillä hän työskenteli myös sota-ajan.

Eino avioitui uudelleen vuonna 1950, ja heille syntyi tytär vuonna 1951. He rakensivat talon Thunder Bayhin, jossa asuivat 1950-luvun loppupuolelle saakka. Tuolloin vaimo jätti Einon ja otti tyttären mukaansa. 1950-luvulla Eino ajoi leipomon autoa joitakin vuosia, sitten hänellä oli oma taksi-auto yhdeksän vuotta. 1960-luvulla hän työskenteli vanhainkodissa hoitajana ja tulkkina, koska ei voinut enää ajaa autoa loukattua selkäänsä onnettomuudessa. Eläkkeelle Eino jäi vuonna 1967.

Einojen elämänkulkuun Kanadassa vaikuttaneet ja ulkoiset puitteet antaneet laajemmat yhteiskunnalliset tapahtumat on helppo nimetä. 1930-luvun alussa alkanut pula-aika, sitten sitä seurannut toinen maailmansota sekä lopulta suhteellisen pitkä ja vakaa taloudellisen kasvun kausi. Näiden tapahtumien vaikutus Einojen elämänkulkuun on kuitenkin moninainen, eivätkä ne ole välttämättä suoraan näkyvissä Einojen omissa kertomuksissa. Ero on samankaltainen kuin verrattaessa historioitsijoiden esittämiä syitä siirtolaisuuteen ja kysyttäessä siirtolaisilta itseltään siirtolaisuutensa syitä. Tuskin kukaan vastaa, että lähti Kanadaan, koska maaseudulle kertyi maatonta ylijäämäväestöä maatalouden koneellistumisen myötä, vaan pikemminkin, että koska kotitila ei elättänyt ja siten oli pakko lähteä. Kuitenkaan näiden yhteiskunnallis-historiallisten tapahtumien merkitystä ei pidä väheksyä.

Aluksi voidaan kysyä, millaiseen Kanadaan Einot saapuivat? Mitkä

olivat Kanadan siirtolais- ja talouspolitiikan keskeiset piirteet ja yhteiskunnan sosiaaliset olot 1900-luvun taitteesta 1930-luvulle? Siirtolaisuuden ja talouden sekä samalla siirtolaispolitiikan ja talouspolitiikan kytkenät ovat olleet kautta aikojen voimakkaat Kanadassa, koska maan väestöstä suurin osa on siirtolaisia ja heidän jälkeläisiään. Luonnollisesti tämä kytkentä on vahva myös muissa runsaasti siirtolaisia vastaanottaneissa valtioissa, kuten Yhdysvalloissa, Saksassa ja Ruotsissa. Vallitseva taloudellinen tilanne on usein sanellut siirtolaisten määrän ja laadun. Myös siirtolaisuus itsessään on vaikuttanut talouteen tuomalla uusia resursseja niin työvoiman kuin pääomien muodossa. Samalla he ovat muokanneet yhteiskunnan sosiaalisia oloja asettumalla työelämän ammattirakenteisiin ja muodostamalla erilaisia etnisiä alueita ja instituutioita.

1800-luvun jälkipuoliskolla Kanadan siirtolaispolitiikalle oli leimallista avoimuus. Ns. avoimien ovien politiikkaan kuului, että miltei kuka tahansa saattoi tulla maahan siirtolaisena. Joitakin rajoituksia kuitenkin oli sikäli, että kaikki kansallisuudet tai ryhmittymät eivät olleet haluttuja. Esimerkiksi kiinalaisten maahantuloa pyrittiin rajoittamaan 1885 voimaan tulleella 'pääverolla', joka heidän tuli kyetä maksamaan, mikäli halusivat maahan päästä. Käytännössä ovet olivat avoinna valkoisille siirtolaisille, jotka tulivat Brittein saarilta, Länsi- ja Pohjois-Euroopasta sekä Yhdysvalloista. Siirtolaisten osuus Kanadan väestöstä kasvoi voimakkaasti 1800-luvun loppupuolella. Aikavälillä 1861-1891 siirtolaisten osuus nousi 7.5%:sta 19.7%:iin. (Elliott 1979, 163)

Siirtolaispolitiikan avoimuuteen vaikutti voimakkaasti, että 1900-luvun taite oli Kanadassa sekä reaalisen taloudellisen kasvun että taloudellisen optimismin aikaa. Maan taloudellisen kasvun mahdollisuuksia pidettiin tuona aikana lähes rajattomina. 1910-luvulla Kanadaa mainostettiin mahdollisuuksien maana: 1800-luku oli ollut Yhdysvaltojen, mutta 1900-luku olisi Kanadan. Optimismia loivat maailmantalouden muutokset, erityisesti se, että raaka-aineiden hinnat nousivat teollisuustuotteiden hintoja nopeammin. Viljasta tuli suurin vientituote, jonka myynnistä saatiin Kanadaan uusia pääomia investointeihin ja tehokkaampaan luonnonvarojen hyödyntämiseen. Talouskasvu merkitsi myös lisäväestön tarvetta. Kanadan väestön kasvu olikin runsasta: 1800-luvun kahtena viimeisenä vuosikymmenenä kasvu oli 24% ja 1900-luvun kahtena ensimmäisenä vuosikymmenenä peräti 64%. Jälkimmäisenä ajanjaksona Kanadan väkiluku lähes kaksinkertaistui ollen vuonna 1921 hieman yli kymmenen miljoonaa asukasta. (Brown & Cook 1978, 49-50)

Kanadan liittohallituksen panos siirtolaispolitiikkaan oli kaksijakoinen. Se antoi liikemaailmalle ja teollisuudelle vapaat kädet värvätä sellaisia siirtolaisia, joita ne tarvitsivat talouden kasvattamiseen. Liittohalli-

tus pyrki myös edesauttamaan lännen preerioiden asuttamista ja valtaamista maanviljelykselle. Siten se tuki maataloustyöväestön hankintaa maan länsiosiin. Vuosisadan vaihteessa mm. vähennettiin asuttamista vaikeuttavaa byrokratiaa, hajautettiin hallintoa Winnipegiin ja kehitettiin maatalousteknologiaa esimerkiksi keinokastelun muodossa. Kiintoisaa on, että lännen preerioille haluttiin aivan tietyn tyyppisiä siirtolaisia. Clifford Sifton, sisäministeri ja siirtolaisuusosaston (Immigration Branch) johtaja vuosina 1896-1905, piti lännen siirtolaisen ihannekuvana ”lampaannahkatakista maalaista”, siis preerioiden vaikeat olot kestäväää ja kovaan maatyöhön tottunutta ihmistä. Itä-Kanadan kaupunkien työttömien teollisuustyöläisten Sifton ei uskonut pärjäävän preerioiden karuissa oloissa. (Avery 1979, 18-19; Hall 1981, 253-257)

1900-luvun alun kenties merkittävin suomalaissiirtolaisten olemiseen vaikuttanut seikka oli talouskasvun aiheuttama valtaisa työvoimantarve, joka veti Kanadaan suuret määrät uusia siirtolaisia. Uusia siirtolaisia ohjattiin niin preerioille kuin kaivos- ja metsäteollisuuteen, joissa tarve oli suurin (Avery 1979, 16, 23-24; Brown & Cook 1978, 50-51). Talouskasvun ja työvoiman tarpeen vuoksi suomalaisilla oli lähes rajattomasti työmahdollisuuksia ennen 1930-luvun alkua. Tämän lisäksi suomalaissiirtolaisten kannalta oli keskeistä siirtolaisten yleinen sosiaalinen asema voimakkaasti muuttuvassa yhteiskunnassa sekä Kanadan poliittinen ilma-
piiri. Massasiirtolaisuuden myötä Kanadan etninen koostumus oli muuttunut. Anglosaksit pitivät asemaansa johtavana kulttuurina uhattuna, mikä johti uusien tulokkaiden vieroksuntaan. Bolsevismiin nousu Euroopassa ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä aikana herätti poliittista vastustusta siirtolaisten vasemmistolaista organisoitumista vastaan.

Kanadan brittienemmistö oli jo 1900-luvun taitteessa suhtautunut nuivasti sisäministeri Siftonin lähes kaikki kansallisuudet sallivaan siirtolaispolitiikkaan. Tuohon aikaan tapahtui siirtolaisuuden koostumuksessa muutos, joka entistä enemmän nostatti anglosaksisen väestön vastustusta uusia siirtolaisia kohtaan. Avoimista ovista huolimatta 1900-luvun alkuun saakka oli Kanadaan tulleiden siirtolaisten enemmistö pohjoiseurooppalaisia. Kun siirtolaistyyppi vaihtui uudisraivaajista ja maataloustyöläisistä teolliseksi proletariaatiksi, vaihtui myös siirtolaisten etninen koostumus. Brittien ja pohjoiseurooppalaisten osuus siirtolaisista piene-
ni siten, että keski- ja eteläeurooppalaisten osuus kasvoi vuosina 1907-1913 20%:sta 48%:iin. Anglosaksinen väestö otti kuitenkin pohjoiseurooppalaiset ja skandinaavit vastaan myötämielisemmin kuin eteläeurooppalaiset, koska heidän katsottiin olevan kulttuurisesti sopivampia ja siten nopeammin sopeutuvia anglokanadalaiseen elämäntapaan. (Avery 1979, 18-19, 37, 41)

1920-luvulle tultaessa alkoivat kulttuuriset ja poliittiset seikat tulla taloudellisia seikkoja määräävämmiksi Kanadan siirtolaispolitiikassa. Siirtolaisten kulttuurista hyväksyttävyyttä tehostettiin erilaisin säädöksin, jotka sulki sopimattomina pidettyjen kansallisuuksien ja 'rotujen' maahantulon. Yhdysvaltojen ja Länsi-Intian mustia ei haluttu 'rodun' vuoksi; eikä myöskään saksalaisia, itävaltalaisia, unkarilaisia, bulgaareja ja turkkilaisia, koska he olivat entisiä vihollisia ensimmäisestä maailmansodasta. Osa uskonnollisista ryhmittymistä torjuttiin, koska heidän elämäntapaansa ja omistuskäsitystään pidettiin omituisina. Näin esimerkiksi mennoinit eivät kuuluneet haluttujen siirtolaisten joukkoon. Vastustuksesta huolimatta anglosaksien toiveet etnisesti puhtaasta Kanadasta katosivat kuitenkin 1920-luvun alkupuoliskolla. Työvoiman tarve oli keskeinen syy ottaa maahan vähemmänkin haluttuja siirtolaisia. Työvoimaa tarvittiin, koska anglokanadalainen väestö urbanisoitui. Työväkeä siirtyi myös Yhdysvaltoihin, joka oli vastikään sulkenut rajansa suoraan Euroopasta tulevilta siirtolaisilta. Lisäksi Kanadan liittohallituksen yritykset värvätä siirtolaisia Englannista epäonnistui, mikä osaltaan edelleen vähensi anglosaksisten siirtolaisten osuutta. Samanaikaisesti teollisuus alkoi painostaa liittohallitusta ovien avaamiseksi suuremmille siirtolaismäärille. Tämän seurauksena esimerkiksi saksalaisten ja heidän liittolaistensa maahantulon estänyt säädös poistettiin vuonna 1923. (Avery 1979, 90, 92, 97-99)

Oma vaikutuksensa siirtolaisten etnisen kirjon laajentumiselle oli myös Kanadan liittohallituksen tekemällä siirtolaisten värväyssopimuksella rautatieyhtiöiden kanssa. Vuonna 1925 tehty sopimus antoi rautatieyhtiöille vallan kontrolloida siirtolaisten värväystä. Sopimus laajensi siirtolaispohjaa itäeurooppalaisiin antamalla liettualaisille, eestiläisille, puolalaisille, tsekkoslovakialaisille, romanialaisille ja jugoslavalaisille mahdollisuuden tulla Kanadaan. Kuitenkin siirtolaispolitiikka noudatti assimiloitumisperiaatetta: liittohallituksen siirtolaisosasto (Immigration Branch) kehotti värväämään siirtolaisia sellaisista maista, joiden väestön katsottiin sopeutuvan helpommin Kanadaan. Rautatiesopimuksen vastustus kasvoi kuitenkin tultaessa 1920-luvun loppua kohti. Tämä johtui pääasiassa kahdesta syystä. Kanadan työllisyystilanne huononi lähestyttäessä 1930-luvun alkua. Rautatieyhtiöiden kanssa yhteistyössä olleet yhtiöt alkoivat irtisanoa entisiä työntekijöitä ja palkata tilalle halvempia uusia siirtolaisia. Tämä taas johti paineisiin rajoittaa rautatieyhtiöiden värväystoimintaa, mikä sitten toteutuikin vuonna 1929. Vuonna 1930 liittohallitus irtisanoi sopimuksen lopullisesti ja Kanadan rajat sulkeutuivat lähes kokonaan vuoteen 1931 mennessä. Toinen syy vastustaa rautatiesopimusta oli pelko Kanadan väestön muuttumisesta etnisesti liian heterogeeniseksi. Rautatieyhtiöiden värväystoiminta kun suuntautui paljolti sellaisiin kansalli-

suuksiin, joita Kanadan anglosaksinen väestö ei halunnut maahan. (Avery 1979, 91, 94, 100-105, 111)

Kaikkiaan siirtolaisten sosiaalinen asema uudessa maassa ei ollut helppo. Uusien siirtolaisten värväystoimistot kohtelivat heitä kaltoin. Niiden houkuttelulupaukset eivät läheskään aina pitäneet yhtä todellisuuden kanssa. Uudet siirtolaiset joutuivat raskaaseen työhön ja huonoihin oloihin rautateillä, kaivoksissa, teollisuusyrityksissä ja metsäkämpillä. He eivät yleensä voineet edes valittaa kohtelusta, koska he eivät osanneet riittävän hyvin englantia, eikä työmailla ollut minkäänlaista virallista työsuhdeturvaa. Lisäksi valtiovalta katsoi vaikutusvaltaisten suuryhtiöiden tekemisiä läpi sormien. (Avery 1979, 33-37, 40)

Siirtolaisten sosiaaliset ongelmat keskittyivät yleensä suurempiin kaupunkeihin. Vaikka siirtolaisuuden ketjuuntumisesta puhutaankin yleensä italialaisten yhteydessä, sitä tapahtui myös muidenkin ryhmittymien keskuudessa. Ketjuuntumisessa on kyse siitä, että kotipaikaltaan lähteneet siirtolaiset kertoivat kokemuksistaan kotona käydessään ja näin houkuttelivat lisää saman seudun väkeä lähtemään siirtolaisiksi. Samalla aikaisemmat siirtolaiset loivat uuteen paikkaan yhteisöjä, joihin uusien tulokkaiden oli helpompi tulla ja sopeutua. Ketjusiirtolaisuuden myötä Pohjois-Amerikkaan muodostui lukuisia Little Italyja, Chinatowneja ja Slavtowneja 1900-luvun alkuvuosikymmenien aikana. Nämä etniset paikallisyhteisöt kuitenkin gettoutuivat usein, koska tulokkaat yleensä kuuluivat työläisköyhälistöön. Heillä ei myöskään ollut mukanaan sellaisia pääomia, jotka olisivat kohottaneet heidän sosiaalista asemaansa. Myös anglokanadalaisen väestön siirtolaisia, erityisesti etelä- ja itäeurooppalaisia, kohtaan osoittama vieroksunta ja halveksunta lisäsi etnistä eristäytymistä. 1920-luvun jälkipuolella siirtolaisia alettiin syyttää anglokanadalaisen kulttuurin tuhoamisen lisäksi vielä kasvavasta työttömyydestä. (Avery 1979, 19, 28, 41-44, 107-108; Brown & Cook 1978, 68-71; Zucchi 1985, 121, 132)

Siirtolaisilla ei ollut kovinkaan monia vaihtoehtoja sosiaalisten ongelmien ratkaisuksi. He saattoivat toki palata kotimaahansa, mutta Kanadassa ainoa merkittävä turva oli oma etninen yhteisö. Niinpä monet etniset ryhmittymät, kuten ukrainalaiset, italialaiset ja suomalaiset, perustivat omia sosiaalisia järjestöjä, Mutual Aid Societyja, joiden tavoitteena oli antaa sosiaaliturva silloin, kun jollakin meni heikosti. Samoin boarding house -instituutio loi turvallisuutta tarjoamalla ainakin jonkinmoisen asumisen mahdollisuuden. Myös siirtolaiskirkkot antoivat jonkinlaista tukea, mutta niiden merkitys työväestön keskuudessa ei ollut kovin suuri. Niinpä esimerkiksi suomalaisten evankelis-luterilainen kirkko joutui tuona aikana kamppailemaan lähinnä taloudellisia vaikeuksia ja voimakasta

kannatusta saanutta sosialistista toimintaa vastaan. (Avery 1979, 45-47; Lindström-Best 1988, 118-130, 136-137)

Edellisen perusteella voidaan hahmottaa joitakin keskeisiä seikkoja, joilla oli merkitystä Einojen elämänkulkuun heidän saapuessaan Kanadaan. Siirtolaiseksi lähteminen Pohjois-Amerikkaan oli Einoille reaalinen vaihtoehto, koska tuon ajan Suomessa heille ei ollut paljoakaan tarjolla ja toisaalta aikaisempien siirtolaisten kertomukset ja värväystoiminta antoivat hyvän käsityksen Atlantin takaisista ansiomahdollisuuksista (ks. Sintonen 1991, 55-59). Yhdysvallat oli jo sulkenut rajansa, joten Kanada oli heille ainoa mahdollisuus päästä 'vuolemaan kultaa' Pohjois-Amerikassa. Einojen tullessa 1920-luvulla Kanadan työllisyystilanne oli vielä suhteellisen hyvä, joten heille riitti työmahdollisuuksia. Kanadan työvoimatilanne oli Einoille otollinen, koska tarvetta oli nimenomaan manuaalisesta työvoimasta jossa ei tarvittu ammatillista koulutusta. Siten koulutuksen puute ei ollut työmarkkinoille pääsyn esteenä.

Etninen moninaisuus oli myös seikka, jonka Einot kohtasivat tullessaan Kanadaan. He joutuivat ympäristöön, jossa vallitsi Suomeen verrattuna suunnaton kielellis-kulttuurinen moninaisuus. 1920-luvulla oli kuitenkin monissa paikoin jo valmiiksi muotoutuneita suomalaisyhteisöjä²⁷, jotka kykenivät vastaanottamaan Einot. Vaikka he tulivatkin yksittäisen sukulaisensa, tuttavansa tai naapurinsa 'osoitteella', eivät nämä henkilöt jääneet ainoiksi suomalaiskontakteiksi. Näin ollen siirtolaisten oma etninen yhteisö vastaanotti ja ohjasi työnhankinnassa, siis sopeutti tulokkaita, myös Einojen tapauksessa. Einojen sopeutumista helpotti kenties myös se, että suomalaisten oli etelä- ja itäeurooppalaisia helpompi toimia näkymättömänä vähemmistönä, ja siten välttää anglokanadalaisen väestön avoin halveksunta. Toisaalta suomalaisten aktiivisuus työväen- ja ammattiyhdistysliikkeissä oli leimannut heidät vasemmistolaisiksi ja radikaaleiksi, joi-
ta valtaväestö ei suvainnut.

Kuitenkin aika, jonka Einot olivat työssä ja jolloin heillä oli mahdollisuuksia saada jotakin säästöönkin, jäi lyhyeksi. 1930-luvun alusta alkanut pula-aika aiheutti suurtyöttömyyden, ja myös Einoilta loppuivat työt. Pula-ajan keskeinen vaikutus oli, että se pakotti Einot epäsäännölliseen kiertolaiselämään. Työmahdollisuuksia yritettiin etsiä niin lännen preerioilta kuin Itä-Kanadan kaupungeista. Einot I, III ja V liittyivät suuriin työttömien miesten etnisesti kirjaviin joukkoihin, jotka matkustivat rautateillä salamatkustajina ympäri Kanadaa ja pysähtelivät enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti paikkoihin yrittäen löytää edes jonkinlaista työtä (myös Sintonen 1991, 67-70). Selviytymiskeinoja oli vähän: sikäli kun sekalaisia päivätöitä ei löytynyt, jouduttiin ruokaa kerjäämään tai pyytämään riistaa. Asumuksina toimivat erilaiset majat, vajat ja itse kyhätyt hökkelit.

Taloudellinen lamakausi alkoi hellittää 1930-luvun loppupuolella ja toisen maailmansodan syttyminen purki sen lopullisesti. Sodan alkaessa talouden johtoasema siirtyi Kanadan valtiolle, joka ryhtyi ohjaamaan tuotantoa. Tuloksena oli valtava teollisuustuotannon kasvu suhteessa raaka-ainetuotantoon. Teollisuustuotannon kasvattamisen ohessa syntyi uutta teollisuutta, kuten lentokone-, synteettistä kumi- ja elektronista instrumenttiteollisuutta. Valtion talouspoliittiseen muutokseen vaikutti kaksi seikkaa. Alkanut sota vaati teollisuuden kehittämistä ja ohjaamista sotatarviketuotantoon, mikä taas edellytti valtion aktiivista puuttumista tuotantorakenteeseen. Suurimmillaan noin 60% teollisuustyövoimasta oli keskitetty sotatarviketeollisuuteen. Perinteinen käsitys valtion roolista oli myöskin alkanut muuttua jo pula-aikana. Kun vielä 1920-luvulla katsottiin, että valtion tulisi puuttua mahdollisimman vähän talouselämään, niin pula-ajan seurauksena syntyi vaatimus valtion aktiivisemmasta osallistumisesta talouden nousujen ja laskujen tasapainottamiseen. Siten valtion katsottiin voivan ottaa vastuuta työllisyyden ja taloudellisen kasvun ylläpitämisestä. (Phillips & Watson 1984, 22-23; Wolfe 1984, 46; Clement 1984, 88-90)

Talouselämän loppuminen ja sodan tuoma hyvä työllisyystilanne merkitsi Einoillekin vakaampaa elämää. Vakituisehman työn saaminen mahdollisti paikalleen asettumisen ja varsinaisen perhe-elämän aloittamisen. Itse asiassa suhteellisen vakaata kautta kesti aina Einojen eläköitymiseen saakka. Sodan jälkeisenä aikana tapahtunut Einojen taloudellisen tilanteen vähittäinen parantuminen oli sidoksissa Kanadan yleiseen taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Talouden kehitykseen vaikutti se, että sota-ajan täystyöllisyyden ajasta huolimatta kanadalaisilla oli vielä muistissa pula-ajan huonot elinolot, joihin ei haluttu palata. Tätä taustaa vasten valtion osallistumista talouspolitiikkaan keynesiläisessä hengessä ei erityisemmin vastustettu. Valtion osuus ei kuitenkaan ollut kovin suuri, ja se suuntautui lähinnä suuriin infrastruktuurisiin hankkeisiin, kuten maan kattavan kuljetus- ja liikenneverkoston rakentamiseen. Huomattavaa oli myös, että Yhdysvalloista tuli yhä suurempi Kanadan talouden rahoittaja. (Phillips & Watson 1984, 33-35; Wolfe 1984, 46, 53, 56-61)

Työväenliikkeellä oli myös osansa Kanadan sosiaalisten olojen kehityksessä. Sota-aika, jolloin tuotanto oli pitkälti valtion ohjaksissa, oli ollut työväenliikkeelle voimistumisen aikaa. Samoin sodasta palaavat veteraanit liittyivät paljolti työväenliikkeeseen, koska hekään eivät halunneet palata sotaa edeltäviin huonoihin oloihin. Vaikka kaikkina sodan jälkeisinä vuosikymmeninä on ollut suuria lakkoja, tapahtui 1950-luvulla työväenliikkeen roolin muutos. Kollektiivinen toiminta sai vakinaiset muotonsa ja toiminnasta tuli rutiinimaista. Tämä merkitsi myös, että toi-

minta rauhoittui, lakkotaisteluiden sanan varsinaisessa merkityksessä ja yksilöllisten lakkojohtajien aika jäi taakse. 1950-luvulla työväenliike saavutti myös suurimmat voittonsa: työviikosta tuli 40-tuntinen, reaalipalkat nousivat, saatiin palkalliset lomat ja yleinen terveydenhoito vakiintui. Kaikki nämä edut vähensivät sosiaalisia eroja tavallisten työläisten ja valkokaulustyöläisten välillä. (Roberts & Bullen 1984, 112-113, 119-120, 123-126, 128) Einoille taloudellinen kasvu ja sosiaalipalvelujen paraneminen merkitsivät turvattua työllisyyttä sekä vähittäistä elintason ja -olojen paranemista. Einojen elinolojen paraneminen oli sikäli sidoksissa työväenliikkeen aikaan saamaan työväestön aseman suhteelliseen paranemiseen, että heidän ammatinsa lukeutuivat perinteisiin työläisammatteihin.

Nyt kun olen hahmottanut, tosin ohuesti, Einojen elämän laajempaa historiallis-yhteiskunnallista kontekstia, siirryn tämän luvun varsinaiseen päätehtävään, Einojen elämän kerronnalliseen analyysiin. Olen kuitenkin rajoittanut Einojen elämänkertomusten määrää ja valinnut vain kaksi Einoa lähempään tarkasteluun. Eino I:n ja Eino III:n olen valinnut siksi, että he ovat runsassanaisia kertojia ja he edustavat toisistaan poikkeavia kertojatyyppejä. Einojen määrän rajaaminen vain kahteen perustuu siihen, että kertomusten tarkempi läpikäyminen narratiivisella tutkimusotteella on tilaa vievä prosessi ja siksi tässä tutkimuksessa ei ole tilaa kaikille viidelle Einolle. Olen siis valinnut mieluummin suppeamman otoksen Einojen elämänkertomuksia ja narratiivisen analyysimenetelmän yksityiskohtaisemman läpiviemisen niillä, kuin laajemman valikoiman elämänkertomuksia ja väljemmän tavan käyttää analyysimenetelmää. Olen kuitenkin tietoinen siitä, että näin menetellen osa laajemman aineiston tarjoamista elämänkertomusten tulkintamahdollisuuksista jää pimentoon.

Einot elämänsä kertojina

Lähden liikkeelle Einojen elämänkertomusten tarkastelussa samalla tavoin henkilöahmoja painottaen kuin edellisessäkin luvussa. Erona ajokorttikertomukseen on kuitenkin, että Einon tai Einojen diskursiivinen asema muuttuu poissaolevasta läsnäolevaksi. Tähän muutokseen viittasin jo tämän luvun alussa esittämällä, että Eino saa kertojan äänen. Tässä muutoksessa on kyse kertomuksen subjektien keskinäisten suhteiden muutoksesta, joka ilmenee teksteissä persoonapronominien kautta. Ajokorttikertomuksessa Eino esiintyi yksikön kolmannessa persoonassa, kun jatkossa Einot esiintyvät minä-muodossa, siis yksikön ensimmäisessä persoonassa kertojina. Einojen asema elämänkertomuksen subjekteina

on näin ollen varsin merkittävästi erilainen kuin ajokorttitarinan Einon. Elämäkertomuksissa Einoilla on puhujina kyky asettaa itsensä subjekteiksi (vrt. Veijola 1997, 129).

Benvenisten mukaan ensimmäinen ja toinen persoona ovat diskursiivisesti läsnäolevia. Subjektin ensisijainen kielellinen merkitys on pronomini minä. Subjekti ei kuitenkaan tule toimeen ilman diskursiivista vastapuoltaan, pronomini sinää. (Laitinen 1995, 44) Diskurssi on siis osoitettu aina jollekin. Toinen persoona, sinä, merkitsee minän puhutteleman kohteen. Minän ja sinän välillä vallitsee kuitenkin vastavuoroisuus sikäli, että puheenvuoron vaihtuessa minän puhuttelema sinä muuttuu minäksi. Tämä jatkuva vastavuoroisuus on identiteetin määrittämisen kannalta merkittävä, koska siihen perustuu minän erottautuminen subjektiksi. Edelleen Benvenisteä seuraten, diskurssissa on kuitenkin läsnä erillisinä, mutta toisiinsa kietoutuneina kaksi subjektia. Ensinnäkin enonsiaation tai ilmaisutapahtuman subjekti eli se joka puhuu tai kirjoittaa. Toisena on lausuman subjekti, se josta puhutaan tai kirjoitetaan, esimerkiksi kertomuksen henkilöhahmo. Subjektius syntyy, kun ilmaisutapahtuman subjekti, puhuja tai kirjoittaja, samaistuu lausuman subjektiiin. Einojen subjektius siis syntyy, kun he puhujina samaistavat itsensä diskurssissa tuotettujen lauseiden subjekteihin pronominin minä kautta.

Benveniste on esittänyt (Laitinen 1995, 47-48), että kolmas persoona on eräänlainen epäpersoona, koska sillä ei ole asemaa diskurssissa, kielellisessä tapahtumisessa. Tämä diskursiivinen poissaolo perustuu Benvenisten ajattelussa siihen, että kolmas persoona on olemassa vain ensimmäisen persoonan ehdoilla. Se viittaa diskurssin ulkopuoliseen objektiin, häneen joka ei ole läsnä. Ajokorttikertomuksessa Eino esiintyy siten diskurssista poissaolevana, ja näin ollen hänellä ei ole mahdollisuutta asettaa itseään diskursiivisesti subjektiksi. Kertoja kertoo hänestä kertomusta haastattelijalle, joka on diskursiivisesti (ja luonnollisesti myös fyysisesti) paikalla. Ajokorttikertomuksen avauslause on hyvä esimerkki diskurssin suuntaamisesta haastattelijalle:

”Oo joo, se ois varmaan kiinnostava, kun Eino tuota yritti saara ajokorttia.”

Esimerkissä haastattelija on henkilö, jonka puhuja olettaa olevan kiinnostunut hänen kertomuksestaan. Samalla tämä oletus osoittaa haastattelijan diskursiivisen läsnäolon. Einosta hän puhuu poissaolevana kolmantena persoonana. Eino on siten olemassa pääasiassa vain yksikön ensimmäisessä muodossa esiintyvän kertojan ehdoilla. Tosin voidaan myös sanoa, että haastattelijan läsnäolo vaikuttaa siihen, mitä kertoja Einosta kertoo: olettaahan kertoja jo ennakolta haastattelijan olevan kiinnostu-

nut joistakin tietyistä asioista ja kertomuksista.

Edellisessä luvussa käsitellyssä ajokorttikertomuksessa Eino esiintyi henkilölahmona, jota voi pitää tyyppinä tai jopa karikatyyrina. Hänen ominaisuuksiaan olivat jääräpäisyys, hurjapäisyys, sisukkuus, kiiwaus ja yksinkertaisuus. Näitä ominaisuuksia voidaan, ja tuleekin pitää, kiintopisteinä tarkasteltaessa Einojen itse kertomia elämäkertomuksia. Tämän luvun tarkoituksena ei kuitenkaan ole vain katsoa, ilmenevätkö kyseiset ominaisuudet Einojen omassa kerronnassa. Pikemminkin tavoitteena on tarkastella, miten Einot tuottavat itsensä kertomuksiinsa subjekteina, ja miten nämä subjektiudet suhteutuvat edellisiin ominaisuuksiin. Pelkkä henkilölahmon – esiintyipä tämä kertomuksessa yksikön ensimmäisessä tai kolmannessa persoonassa – ominaisuuksien kartoitus ei ole riittävää sikäli, että henkilölahmon toiminta jää tarkastelun ulkopuolelle. Henkilölahmon ominaisuudet muodostavat vain vertikaalisen ulottuvuuden, mikä ei ole riittävää ilman toiminnan muodostamaa horisontaalista ulottuvuutta. Pelkät ominaisuudet eivät tuota kertomuksen tapahtumien peräkkäisyyttä. Ne kuitenkin määrittävät henkilölahmojen tapaa toimia. Einojen elämäkertomusten analyysin keskiössä on siten ominaisuuksien ja toiminnan leikkauspiste. Se on kohta, josta Einojen subjektiuden ja identiteetin voi olettaa löytyvän.

Miten sitten Einojen subjektiuteen ja sen suhteeseen ajokorttikertomuksessa ilmenneisiin ominaisuuksiin voisi päästä käsiksi? Henkilölahmojen ja juonirakenteiden analyysin lisäksi eräs hyvä tapa on tarkastella Einojen elämäkertomusten modaalisuutta. Laitinen (1995, 50) on määritellyt modaalisuuden²⁸ väljästi niiksi kielellisiksi keinoiksi, joilla puhuja ilmaisee suhtautumistaan omaan lausumaansa. Kyseessä ovat siten diskurssit, joissa puhuja määrittelee itseään ja toimintaansa erilaisen tahtomista, kykenemistä, osaamista ja täytymistä ilmaisevin termein. Sulkunen ja Törrönen (1997, 72-95) ovat kehittäneet modaalisuuskäsitelmää Greimasin semiotiikan pohjalta tavalla, joka soveltuu myös Einojen elämäkertomusten analyysiin. Greimasin aktanttimallia hyödyntäen he esittävät, että modaalisuudessa on kyse lausujan ja lausuman välisen suhteen lisäksi myös lausumissa esiintyvien useiden subjektien ja objektien välisistä suhteista (mt., 76). Aktanttimallin merkitys on siinä, että sen avulla nämä subjektit ja objektit voidaan paljastaa. Kun siis perinteisessä sadussa sankari (subjekti) saa kuninkaalta (lähettäjä) tehtävän pelastaa prinsessin (objekti) pahan noidan (vastustaja) kynsistä, huomataan samalla, että kyseisten toimijoiden välisissä suhteissa on kyse modaaliteeteista. Voidaan esimerkiksi kysyä, suorittaako prinssi tehtävänsä omasta halustaan vai velvollisuudentunnosta hallitsijaa kohtaan, tai onko prinsillä sellaisia taitoja, että hän kykenee uroteon suorittamaan?

Sulkunen ja Törrönen esittävät (mt., 83), että modaalisuus koskee niin olemista kuin tekemistäkin. Haluaminen ja velvollisuus voidaan luokitella subjektin olemista määrittäviksi modaalisuuden lajeiksi. Samalla ne antavat subjektin toiminnalle merkityksen. Kun siis kertomuksen sankari saa tehtävän pelastaa kaapattu prinsessa, hän motivoituu tekemään sen siksi, että prinsessan pelastaminen on arvokasta toimintaa. Sankarilla on siten sekä halu että velvollisuus täyttää annettu tehtävä. Näin ollen haluamisen ja velvollisuuden kohdalla oleminen määrää tekemistä. Kykeneminen ja osaaminen taas kuuluvat tekemisen kenttään, jossa subjektin toimintaa tehdään ymmärrettäväksi vastasubjektien kautta. Kun kertomuksen lopussa määritetään sankarin toiminnan tuloksellisuutta, tapahtuu se nimenomaan arvioimalla sankarin taitoja ja kykyjä toimia. Siten kykenemisen ja osaamisen kohdalla toiminta määrää toimintaa.

Miten nämä toiminnan ja olemisen modaalisuudet voidaan hyödyntää Einojen subjektuuden ja identiteetin tarkastelussa? Keskeistä on, että modaalisuus määrittää kertomuksen henkilöhahmojen ominaisuuksia suhteessa heidän toimintaansa. Kertoessaan elämäntapahtumistaan Einot määrittävät itseään tapahtumien subjekteina ja toimijoina. Modaalisuudet kohdistuvat juuri tähän kerronnalliseen itsen määrittelyyn. Kun Einot kertovat toiminnastaan jossakin elämäntapahtumassa, he määrittävät itsensä modaalisesti toimijaksi, joka haluaa tai ei halua, kykenee tai ei kykene, osaa tai ei osaa toimia jollakin tietyllä tavalla, tai toimii sitten ulkoisen pakon tai velvollisuuden sanelemana. Samalla nämä modaliteetit määrittävät Einojen ominaisuuksia kertomuksen henkilöhahmoina. Esimerkiksi ajokorttikertomuksen itsepäisyys viittaa voimakkaaseen tahtomiseen, ja yksinkertaisuutta voi pitää osin kykenemisen ja osaimisen modaliteetin piiriin kuuluvana ominaisuutena. Einojen oman kerronnan tarkastelussa huomio kiinnitetään siten sellaisiin ilmaisuihin ja lausumiin, joissa he puhuvat itsestään täytymisen, kykenemisen, tahtomisen ja osaamisen kautta. Mutta miten erottaa haastattelutekstin masstasta jaksot, joita voisi näin tarkastella?

Einojen elämänkertomusten lukutapani on seuraavanlainen. Ensiluennan²⁹ tein suhteellisen etäältä katsastaen lähinnä teksteissä ilmenneitä suppeahkoja tarinoita, jotka sisältävät elämäntapahtumien näyttämöitä ja teemoja. Lähtökohtana on siis, että haastatteluteksti koostuu useista siihen upotetuista tarinoista. Kuten jo edellä mainitsin, Einot eivät pysyttyneet kovinkaan kiinteästi niissä teemoissa, joita heiltä kyselin. He saattoivat usein sanoa lauseen tai pari kysytystä teemasta mutta siirtyivät sen jälkeen omiin teemoihinsa. En pidä tätä kuitenkaan haittana, pikemminkin päinvastoin, sillä elämäkerrallisissa haastatteluissa on syytä antaa haastateltavien puhua niistä teemoista, joita he pitävät tärkeinä. Olet-

tamuksenani on siten, että elämästään kertoessaan Einot puhuvat itselleen merkitsevistä tapahtumista ja asioista. Olin myös pyrkinyt tekemään haastattelujen teemarungon suhteellisen väljäksi, jotta itse haastattelutilanteissa syntyvät teemat tulisivat kerrotuiksi. Tämän luennan perusteella pyrin löytämään ja tiivistämään kunkin Einon elämänkertomusten joitakin oleellisia jaksoja ja ominaisuuksia, sellaisia joihin voisi kohdistaa toisen ja tarkemman lähiluvun.

Toinen luenta oli siis valikoivampi. Olin poiminut ensiluennan perusteella Einojen elämänkertomuksista sellaiset jaksot, joissa itsen määrittely on voimakkaimmillaan. Nämä kohdat muodostuivat yleensä yksittäisistä pienimuotoisista tarinoista, kuten esimerkiksi ensimmäisen työn saamisen kuvauksesta. Näitä osia lähilukemalla pyrin saamaan tarinoista irti ne modaalisuuden lajit, joiden avulla Einot itseään määrittivät.

Tarkastelen aluksi millaisia upotettuja kertomuksia ja niihin kuuluvia näyttämöitä ja tapahtumien kuvauksia Einojen haastatteluihin sisältyi. Lähtökohtana ovat haastatteluteksteissä ilmenevät ajalliset ulottuvuudet, koska ne määrittävät tapahtumien sijaintia ja merkittävyyttä kerronnan kokonaisuudessa. Tekstinä haastattelu jäsentyy kerrotuiksi elämäntapahtumiksi, jotka seuraavat toisiaan tietyssä järjestyksessä. Tämä järjestys ei kuitenkaan ole välttämättä sama kuin eletyn elämän tapahtumien järjestys. Toisin sanoen tekstiksi kiinnitetyssä haastattelussa tapahtumien järjestys ei seuraa eletyn elämän tapahtumien kronologista järjestystä, vaan tapahtumat voivat hyppiä suhteessa kronologiseen aikaan. Tässä suhteessa haastattelutekstin aikaulottuvuudet poikkeavat edellisestä historialliseen aikaan sidotusta elämänkulun tarkastelusta. Se miten Einot kertovat elämästään ei välttämättä noudata järjestystä, jossa edetään lapsuudenkodista siirtolaisuuteen, pula-ajasta sota-ajan täystyöllisyyteen ja siten 1950-1960 -lukujen tasaisempaan jaksoon. Samoin historiallisesti merkittävät ajanjaksot, kuten pula- ja sota-aika, eivät väistämättä painotu Einojen omassa kerronnassa. Myös kerrottujen tapahtumien esiintymistiheys eli frekvenssi ja kesto vaikuttavat tekstin tapahtumien kokonaisuusjäsenyyteen. Jotkut tapahtumat voivat tulla kerrotuksi useampaan kertaan ja toisissa tapahtumissa taas viivytään pidempään kuin toisissa. Näiden ajallisten ulottuvuuksien avulla voidaan tehdä joitakin päätelmiä elämänkertomukseen kuuluvien tapahtumien merkittävyydestä kertojalle.

Haastattelun ajallisen ja temaattisen rakenteen kuvaamiseen liittyy muutama huomionarvoinen seikka. Kerronnan keston määrittämiseen liittyvien vaikeuksien vuoksi olen päätenyt määrittämään jaksojen keston haastattelutekstin viemän tilan avulla. Ilmaisen siten jaksojen keston sivujen määrällä tai niiden osilla. Katson kuitenkin, että tämäkin menetelmä antaa riittävän kuvan siitä, miten haastatteluteksti rakentuu. Haastat-

telutekstin ajallisen järjestyksen kuvaamiseksi olen joutunut raivaamaan myös joitakin oikopolkuja. Ajallisessa järjestyksessä tekstin jäsenitys liittyy kertomuksen aikaan kuuluviin jaksoihin. Toisin sanoen haastattelujen jaksojen erottelu perustuu sekä sivuina ja niiden osina ilmaistuihin jaksoihin että kerrottujen elämäntapahtumien tapahtuma-aikoihin. Painotan kuitenkin jälkimmäisiä. Vaikka kerrotut tapahtumat poukkoilisivatkin vaikka 1930-luvusta 1970-lukuun ja taas taaksepäin 1950-luvulle, on järjestyksestä erottellevana kriteerinä niiden tapahtuma-aika.

Haastattelutekstin dialogimuotoisuus aiheuttaa myös päänvaivaa. Haastattelut etenevät osin haastattelukysymysten ohjaamana ja kertomukset Einojen elämäntapahtumista ovat upotettuina dialogimuotoon. Kerronnan näkökulmasta voidaan siten erottaa genetteläisittäin kaksi tasoa: haastattelun pintataso etenee mimesis-muotoisena eli suorana puheen lainaamisena; tähän pintaan on upotettu dialogitonta, enemmän tai vähemmän 'puhdasta' kerrontaa eli diegesistä. Näiden tasojen vaihtelusta ja osittaisesta keskinäisestä liittymisestä (myös 'puhtaasti' kertovat osuudet voivat sisältää dialogia, esimerkiksi kun Eino siteeraa kerronnan keskellä tarinaan kuuluvaa vuoropuhelua) johtuen haastatteluissa piirtyvä elämäkertomus ei ole muodoltaan kovinkaan yhtenäinen. Näin ollen olen joutunut karsimaan jossakin määrin tekstin suhteellisen suurta rönsyilyä. Haastattelun rakenteen kuvauksessa eivät siten näy kaikilta osiltaan sellaiset muutaman rivin tai lauseen poikkeamat, jotka johtuvat joistakin Einojen hetkellisistä huomautuksista tai minun tekemistäni kysymyksistä, jotka ohjasivat huomion jonnekin toisaalle hetkeksi.

Kerronnan omakohtaisuutta voi määrittää useammaltakin taholta. Einojen haastattelujen kuvaamisessa käytän termiä persoonallinen kerronta. Tällä tarkoitan jaksoja, joissa Einot kertovat tapahtumista, joissa he itse ovat olleet tavalla tai toisella mukana. Persoonallinen kerronta tapahtuu usein yksikön ensimmäisessä persoonassa. Itselle tapahtuneista tapahtumista kertominen ei välttämättä ole aina omakohtaista. Kerronnan omakohtaisuuteen vaikuttaa myös erilaisen kommentoivan ja mielipiteitä ilmaisevan aineksen olemassaolo. Vaikka kerronta olisikin passiivimuotoista kuvausta tapahtumasta, jossa Einot eivät ole olleet osallisina, kerronnan omakohtaisuutta voivat lisätä tällöin runsaat mielipiteet ja pohdinnat. Siten jatkossa haastatteluiden kuvauksissa tarkoitan termillä persoonallinen kerronta vain erästä kerronnan omakohtaisuuden aspektia, minä-muotoista itselle tapahtuneiden tapahtumien kerrontaa, mutta kerronnan omakohtaisuuteen vaikuttaa persoonallisen kerronnan lisäksi myös mielipiteiden, kommenttien ja perustelujen runsaus tai puute.

Huutolaispojan taistelu: Eino I

Ulkoapäin katsottuna Eino I:n elämäkertomus täyttää eräitä Aristoteleen (1997, 170-171) runousopissaan määrittämiä tragedian ominaisuuksia. Aristoteleelle säälin herättäminen on tragedian keskeisimpiä tavoitteita. Sääli on sidoksissa juoneen ja henkilöhahmoihin siten, että tragedian juonelle on ominaista menestyksen kääntyminen onnettomuudeksi ja tämän käänteen tulee tapahtua henkilölle, joka ei sitä ansaitse. Sääliä tunnetaan siis sellaista henkilöhahmoa kohtaan, jonka kohtalo vaihtuu onnettomaksi ilman hänen omaa syytään tai että hän sen huonoilla teoillaan ansaitsisi. Tragedian tulee esittää myös kärsimystä, joksi Aristoteles (mt., 170) määrittää lähinnä ruumiillisen kivun ja tuskan, mutta kärsimyksen piiriin voi kaikesti katsoa kuuluviksi myös onnettomista tapahtumista johtuvat henkiset kärsimykset.

Eino I:n elämäkertomus on täynnä erilaisia onnettomuuksia ja kärsimyksiä, jotka eivät ole seurausta hänen omista toimistaan, vaan ulkoisista oloista. Isä kuoltua hän joutuu nelivuotiaana huutolaispojaksi taloon, jossa häntä pidetään huonosti. Koulutien pitkällä ja pimeillä metsätai-paleilla hän pelkää piruja. Hämeenlinnassa maalaistalossa hän joutuu lanta- ja jätekuorman ajajaksi. Siirtolaiseksi lähdettyään hän joutuu heti alkuun pula-ajan johdosta työttömäksi kiertolaiseksi. Pula-ajan hellittäessä hän saa työtä kaivoksesta, mutta joutuu vakavaan kaivosonnettomuuteen. Myös myöhemmässä kaivostyöpaikassaan hän joutuu onnettomuuteen. Kaikkiaan työt kaivoksissa ja sittemmin metsäkämpillä ovat raskaita ja vaarallisia. Itse asiassa Einon elämäkertomus sisältää juonensa puolesta aineksia useisiin tragedioihin, sillä Aristoteleen (mt., 171-172) mukaan tragedian ei pidä koostua useista traagisista tapahtumista, vaan yhdestä, jonka juoni on yksinkertainen. Einon elämäkertomuksen erottaa Aristoteleen tragedian vaatimuksista lähinnä vain se, että Einon elämässä ei ole edes alussa menestystä, joka vaihtuisi onnettomuudeksi.

Aristoteleen tragedian määrittelyn mielenkiintoinen ominaisuus suhteessa Eino I:n elämäkertomukseen piilee siinä, että niin tragedian kuin Einon elämäkertomuksenkin tapahtumia määrittävät ja ohjaavat myös subjektista tai päähenkilöstä riippumattomat seikat. Tapahtumien subjektin toimintaan ja olemiseen vaikuttavat siten kontekstuaaliset seikat. Oleminen ja tapahtuminen eivät ilmene tyhjiössä. Tämä seikka on huomion arvoinen erityisesti silloin, kun tarkastelun kohteena on kansalaiseksi tuleminen. Niin Eino I:n kuin toistenkin Einojen elämäkertomukset nivoutuvat Kanadan yleiseen siirtolaisuuspolitiikkaan ja sen ympärillä olevaan poliittiseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Esimerkiksi Einojen Kanadaan saapumisen ajankohtana 1920-luvulla kaikki ryhmät tai kansal-

lisuudet eivät olleet haluttuja tulokkaita. Siirtolaisten hyväksyttävyyttä ja sopivuutta määriteltiin niin kansallisen alkuperän kuin 'rodullisten' kriteerien kautta (Avery 1995, 82-95). Siten Kanadan suomalaistenkin asema Kanadan sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa mosaiikissa ei määritynyt pelkästään suomalaissiirtolaisten omasta toiminnasta ja olemisesta käsin, vaan heille oli paikka olemassa myös siirtolaispolitiikan ja viranomaisten määrittämänä.

Eino I:n haastattelun kulkua ja rakennetta kuvaan alla olevalla tiivistelmällä. Olen jakanut haastattelun jaksoihin kerrottujen elämäntapahtumien mukaan. Jako ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, koska elämäntapahtumien täsmällinen erottaminen toisistaan on mahdotonta. Lisäksi haastattelupuhe ja sitä myöten haastatteluteksti poukkoilee ja katkeilee suhteellisen runsaasti. Poukkoilujen huomioiminen johtaisi siihen, että tiivistelmästä tulisi tarpeettoman rikkonainen. Olen kuitenkin sallinut erottelussa jonkinasteista väljyyttä sikäli, että joitakin laajempia tapahtumakokonaisuuksia olen yhdistänyt niiden ajallisen yhteenkuuluvuuden perusteella. Olen siten pyrkinyt konstruoimaan haastattelun ristiriitaisesta aineksestä ainakin jossakin määrin yhdenmukaisen kuvauksen haastattelun etenemisestä.

Kunkin jakson ajallisen keston olen mitannut nauhaminuuttien sijasta tekstilitteraation mitalla, jonka olen merkinnyt jakson loppuun sulkuihin. Ilmaisen siis ajallista kestoja tekstuaalisella tilalla. Tähän ratkaisuun päädyin lähinnä siksi, että se on helpompi toteuttaa. Sitä paitsi en katso, että nauhaminuuttien mittaaminen olisi tuonut jotakin oleellista lisää haastattelun ajan ilmaisemiseen. Kyse on kuitenkin varsin teknisestä sivuseikasta.

Tiivistelmä noudattaa ensisijassa haastattelun ajallista jäsenystä, eikä elämäntapahtumien kronologista järjestystä. Kuitenkin myös jälkimmäinen aika on läsnä tiivistelmässä. Koska kyseessä on elämänkerrallinen haastattelu, elämäntapahtumien kronologia ja haastattelun järjestys käyvät paikoitellen yhteen. Myös Einon elämänkertomuksen kronologia on konstruotavissa haastattelusta. Einon kerronnan kielellisten ajanilmaisimien (verbien aikamuodot, suorat tai epäsuorat viittaukset tapahtumien ajankohtaan jne.) avulla kerrotut elämäntapahtumat voi paikantaa historialliseen aikaan ja järjestää kronologiseen tapahtumisjärjestykseen. Vertaamalla haastattelun tapahtumien ja kronologisen elämäntapahtumien ajallista järjestystä ja kestoja on mahdollista saada näkyviin Einon kerronnan painotukset ja ajalliset poistot. Toisin sanoen Einon kerronta ei noudata tasaisesti elämänkulun kronologiaa, vaan hän keskittyy tiettyihin tapahtumiin ja jättää jotkut jaksot kertomatta. Tästä ei kuitenkaan kannata vetää liian pikaista johtopäätöstä, että vain kerrotut tapahtumat

olisivat merkityksekkäitä. Elämänvaiheet, jotka hän sivuaa nopealla kerronnalla tai jättää kertomatta, ovat yhtäläisiä kiinnostavia.

Eino In haastattelu etenee seuraavalla tavalla:

Lyhyttä dialogia, joka etenee perustietokysymyslomakkeen mukaisesti. Eino vastaa esitettyihin kysymyksiin lyhyesti, eikä irtoa kysymysten teemoista. Itsenäisiä tarinoita eikä omakohtaisia kuvauksia ei ole. (1 1/3 sivua)

Kuvausta ja tarinoita lapsuudesta: isän kuolema sekä äidin ja perheen ahdinko, huutolaispojaksi joutuminen, karkumatka isäntätalosta seurauksineen, yötyötä riihellä ja pirujen pelko pimeällä koulutiellä. Kerronta erittäin omakohtaista, tapahtumat ovat tapahtuneet itselle. Eino myös kommentoi tapahtumia. Eino itkee kertoessaan joutumisestaan huutolaispojaksi. (1 1/3 sivua)

Kuvaus pääsystä opettajan luokse asumaan koululle. Eino kommentoi omia toiveitaan muutosta, mikä tekee kuvauksesta suhteellisen omakohtaisen. (1/4 sivua)

Lyhyttä dialogia Eino suhteesta äitiin ja toisiin sisaruksiin sekä mielipide opettajan hyvydestä. (1/4 sivua)

Koulunkäyntiä koskeva kysymys, jonka Eino kuitenkin jättää vastaamatta ja kääntyy kuvaamaan toisen huutolaispaikkansa huonoa kohtelua. Leikkikalujakaan hän ei saanut tehdä muutoin kuin salassa. Pohdintaa miksi häntä kohdeltiin siellä niin huonosti. (1/3 sivua)

Kysymys torpparasioista, johon Eino vastaa kertomalla pääsystään opettajan luokse koululle asumaan. Kansalaisotaa koskevaan kysymykseen hän vastaa muistelemalla pakolais- ja kerjäläisvirtoja sekä kertomalla ei-persoonallisesti Savon punaisten puolustautumisesta. Hän ei ota kantaa sodan osapuoliin. (1/2 sivua)

Pitkähkö osuus, jossa Eino kertoo muutostaan koulun jälkeen Hämeenlinnan lähelle isoon taloon työhön. Jaksoon kuuluu kuvaus työstä talossa sekä tarina hänelle siellä tapahtuneesta hevosturvaonnettomuudesta. Kerronta on varsinkin onnettomuustarinassa hyvin omakohtaista. (1 sivu)

Dialogia Eino sisarten Kanadassa olosta ja yhteyden pidosta heihin. Samalla Eino kertoo motiiveistaan lähteä Kanadaan itsekin. Samassa motivaatioyhteydessä Eino kuvaa Hämeenlinnan työn ikävyyttä. Jaksoon kuuluu myös pohdintaa Kanadan hyvistä ja huonoista puolista sisarilta saatujen ennakkotietojen perusteella. (3/4 sivua)

Selvitys Kanadan oloista, työ- ja ansiomahdollisuuksista, joka perustuu tietoihin siskonmiehen työstä. (1/4 sivua)

Selvitys Kanadaan lähdöstä, jonka Eino kuitenkin kääntää kuvaukseksi myöhemmästä Suomenvierailusta. Tällöin hän kävi lapsuuden kotimökkiään katsomassa. Jälkimmäiseen osuuteen sisältyy tunteellista ainesta. (1/4 sivua)

Dialogia, jossa käydään läpi ulkokohtaisesti ja pääpiirteittäin laivamatkaa Kanadaan. Eino upottaa jaksoon kertomuksen vaikeuksista maahantulotarkastusta tehneen lääkärin kanssa. (3/4 sivua)

Dialogia, jossa selvitetään siirtolaismatkan jatkoa Halifaxista Montrealin kautta Cochranen siskon luokse. Jakso sisältää myös selvityksen sisaren antamista varoituksista matkan vaaroista sekä jutustelua Halifaxin ja Montrealin maisemista. (1 1/4 sivua)

Dialogia Cochranen saapumisen jälkeisistä tapahtumista ja Einon kuvaus sisaren tapaamisesta. Eino kertoo aiheesta työpaikkojen kautta. (1/2 sivua)

Eino kääntää selvityksensä ensimmäisen työn saannista sahalla pula-ajan kuvaukseksi hyppäämällä kaksi vuotta tarinassa eteenpäin. Pula-ajan kuvaus on omakohtaista ja painottuu traagisiin seikkoihin. (1/2 sivua)

Kertomus vähältä piti tilanteesta sahalla, jonne hän pääsi kesäksi työhön puita pinomaan pula-ajan ensivaiheessa. (1/3 sivua)

Pitkähkö jakso pula-ajasta, joka sisältää ei-omakohtaisen kuvauksen miesten ruuankerjuusta, kuvauksen sisaren toimista ravintolanpitäjänä tuona aikana, omakohtaiset kuvaukset selviytymiskeinoista ja ajan tappamisesta, kertomuksen tuloksettomasta työnhakumatkasta sekä kertomuksen ensimmäisen työpaikan saamisesta pula-ajan lopulla. (2 sivua)

Kertomus kaivosonnettomuudesta seuraavassa kaivoksessa. Kerronta on erittäin omakohtaista ja liikuttunutta. (3/4 sivua)

Kuvaus kaivosonnettomuuden aiheuttamista vammoista toipumisesta sekä vaikeuksista saada korvauksia. Eino liikuttuu useaan otteeseen kertoessaan, kuinka vaikeata oli saada kaivosyhtiön hyväksymä lääkärinlausunto vammojen laadusta. (1 sivu)

Kertomus uuteen kaivospaikkaan siirtymisestä sota-aikana ja siellä tapahtuneesta onnettomuudesta. (1/2 sivua)

Dialogia, joka sisältää pohdintoja Kanadan kutsuntojen välttämisestä sota-aikana. (1/2 sivua)

Dialogia, jossa käydään läpi Kanadan suomalaisten asemaa sota-aikana. Suomalaiset olivat Kanadan vihollisia. Einon kuvaus kohtaamisestaan saksalaisten sotavankien kanssa metsäkämpällä. Jaksossa Eino pohtii myös sotavankien asemaa. (2/3 sivua)

Dialogia Kanadan suomalaisista kommunisteista ja vasemmistolaisista. Eino selostaa Kanadan valtion toimia vasemmistosuomalaisia kohtaan sota-aikana, sekä pohtii omaa kantaansa politiikkaan. (1/3 sivua)

Dialogia, jossa selvitetään Einon viimeistä kaivostyöpaikkaa ennen eläkkeelle jäämistä. (1/3 sivua)

Kertomus metsätyöonnettomuudesta, joka tapahtui viimeistä kaivospaikkaa edeltäneellä lyhyehköllä metsäkämpäpesteillä. Kerronta on omakohtaista. (1/2 sivua)

Dialogia siirtolaiseksi lähtemisen kannattavuudesta. (1/4 sivua)

Kertomus veljen kuolemasta Einon Suomen vierailun aikana. Kerronta on omakohtaista. (1/2 sivua)

Kysymys vapaa-ajan vietosta, mutta Eino ei ole kiinnostunut aiheesta. (1/4 sivua)

Kertomus kaivosonnettomuudesta, johon sisältyy kriittisiä mielipiteitä ja kommentointia. Nämä lisäävät kertomuksen omakohtaisuutta. (2/3 sivua)

Dialogia eläkepäivistä, jossa Eino perustelee alkoholinkäytön lopettamistaan sekä kommentoi työuraansa. (1/2 sivua)

Eino I:n elämäkertomus rakentuu varsin voimakkaasti edellä mainittujen traagisten tapahtumien ympärille. Hän hyppää tai palaa onnettomuuksiin toistuvasti muiden teemojen parista. Hän ei juurikaan kuvaa tai kerro tarinoita tapahtumista, jotka liittyvät elämän muutamaisiin seesteisempiin jaksoihin, kuten aikaan, jolloin hän asui opettajan kanssa koululla tai avioliiton ajoista. Erityistä on, että Eino ei itse aktiivisesti kerro mitään avioliitostaan tai muista kontakteista vastakkaisen sukupuolen kanssa. Eino:n kerronnan näyttämöinä ovat suurimmalta osin työmaat, ja niissäkin hän keskittyy tapaturmiin ja vaaratilanteisiin. Kerrottujen tapahtumien ajankohdat painottuvat etäiseen menneisyyteen, lapsuuteen ja pula-aikaan. Seuraavaksi tarkastelen Eino I:n elämäkertomuksen keskeisiä kohtia tarkemmin.

Haluun aloittaa Eino:n lapsuudesta, koska lapsuus on esillä haastattelussa varsin olennaisesti. Seuraavassa haastattelukatkelmassa Eino kertoo huutolaispojaksi joutumisestaan. Hän aloittaa lapsuuden muistelemisen kesken asuinpaikkoja koskevan kysymyksen ja rikkoo siten perustietolomakkeeni kysymysten läpikäymisen.

H: Joo, no käyhän sitten lyhyesti läpi tota, teidän asuinpaikat elikkä, te ootte syntyneet täällä Rimojärvellä.

V: Joo ja se, se ei kuulu, minoo hyvin köyhä, Rimojärvellä, synnytti ja se kuulu, se kuulu Inkilän talolle joka on Vuorilahtessa ja ne...meidän isän piti käytä pari päivää viikossa tekemässä työtä siellä, siitä ku saatii asua, puut sai hakee mettästä. Mutta jos hän hevosen kans kävi, ni yks päivä viikossa, mutta yksinää jos kävi, ni kaks päivää. Minul oli hirviä taistelu nuorempana.

H: Minkälainen taistelu?

V: Meitä oli, oli ykstoista lasta vai kakstoista, minä e oikee niitä en..., jotka kuoli muistakkaa, ykstoista ainakii ja. Sitten minä olin pieni poika ko isä kuoli. Ja äiti, äitin ammatti oli vaan käytä hieromassa ja kuppaamassa. Ja ei sillo mitää saanu, nää anto vaa leipää, ruisleipää ja hän toi kotio iso pussin selässä leipää. Sillä me elettiin. Ja sitten, sitte ei hän voinu enää lähteä nii suureh joukova ni, minois päässy, minä joutun hoitopojaksi. Kaikki pantii sinne ja tänne, hoitopojaksi, hoitolapseksi ja mino...minut vietti sinne lähellä isoon taloo. Se on Teittinen Vuorilampi. Se ois ollu hyvä paikka, mun sisko vei, mutta ku minula oli ikävä kotio.

H: Minkä ikäsenä teijät vietiin sinne?

V: Se oli siinä, korkeintaa neljävuotias. Mul oli ikävä ko minu sisko koitti

karata sieltä rikkaasta talosta, minä, minä karkasin sieltä talosta ja menin kotimökkii. Se tapahtu monta kertaa, ja sitte ne kysy, mänetkö siihe naapurii. Se oli kans köyhä mökki, ei se ollu niiten, se oli kans jonku talon. No ko, minä tunki ne, nil oli kaks isoo poikaa, kaks isoo tyttövä ja vanha emäntä ja ukko. Sillo ko ne kysy, mänetkö Väisäsee. Mää lähti heti juoksujalakaa ku minä tunki ne, iha melekei, yks kilometri matkaa ja siinä, ne, kaikki. Toisia minä en syytä mut se vanha emäntä, se oli ihan kauhia minulle.

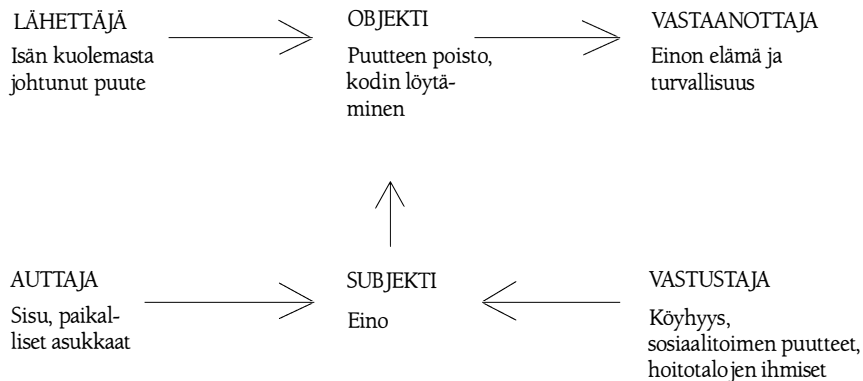
H: Millä lailla kauhea?

V: Se aina haukku pojille, pojat sano [liikuttuneena], että mitäs otitte, otitte minua. Kunta, kunta jako meität sinne tänne ja ne ei antanu oikee samaa ruokaakaa ku itte söivät. Ne löi sillin pöytää ja ruisleivän palan, jos et syöny, oo syömätä. Minä kerran suutu ku, äiti määräsi että, niille että minun pitää laulaa yks laulu, enneku annatte ruokaa. Minenoo unohtanu, ni minä sanon mul ruual, minä en laula tuomoselle ruualle. Minä oli jo vähän isompi ja minä menin mettään. Yli kolme päivää söin puolukoita ja makasi heinälatossa kolme vuorokautta. Ja sit, sitten ei ne tullu kattelemaan eikä ilmottanu. Mut sitte ku mää meni takasi kolmen päivän päästä, ne anto selekää, että sitei tartte [naurua].

Katkelmasta voidaan erottaa muutama lyhyehkö juonellinen tarinakokonaisuus. Ensimmäinen on kodin hajoaminen. Tapahtumasarjan saa liikkeelle isän kuolema, ja äidin työkyvyttömyys sysää lapset lopullisesti hajalleen lähiseudun taloihin. Näiden tapahtumien seurauksena Eino päätyy siis huutolaiseksi isoon taloon. Seuraavana on tarina karkaamisista, joka päättyy Einoon siirtymiseen kodin lähimökkiiin. Viimeinen tarina koskee Einoon pakenemista metsään kolmeksi päiväksi ja tarina ratkeaa Einoon paluuseen ja sitä seuranneeseen selkäsäunaan. Nämä kolme pienoistarinaa voidaan nähdä myös laajemman tarinan episodeina. Tarinana Einoon 'taistelusta', jonka sysää liikkeelle isän kuolemasta johtunut kodin hajoaminen ja joka sulkeutuu Einoon saatua ainakin jossakin määrin pysyvän huutolaispaikan. Tällöin se summaa yhteen Einoon varhaislapsuuden merkittävimmät tapahtumat. Aktanttimallin avulla voidaan kuvata ja jäsentää tarinan toimijat seuraavaan tapaan (ks. malli 5.1. seuraavalla sivulla).

Malli on koostettu nimenomaan Einoon käyttämän taistelumetaforan näkökulmasta. Taistelumetafora on monessakin suhteessa mielenkiintoinen. Se jäsentää ja yhtenäistää tarinan juonen. Taistelun rakennetta voi pitää proppilaisittain juonellisena sikäli, että sen alkutilanteena on jokin puute tai konflikti, joka sitten taistelun kuluessa ratkaistaan tavalla tai toisella. Taistelu päättyy, kun asia on saanut ratkaisunsa. Einoon kohdalla taistelun kohteena on elämäntilanteen vakiinnuttaminen, joka konkretisoituu pysyvemmän hoitokodin löytymiseen. Kodin hajoamista koskevaa

Malli 5.1.

episodia voi pitää valmistelevana tarinana (vrt. Korhonen & Oksanen 1997, 59), jossa lähettäjä asettaa subjektille tehtävän. Päätarinaksi kutsutaan jaksoa, jossa subjekti joutuu kamppailemaan vastustajien kanssa saavuttaakseen objektin. Siten episodit, joissa Eino karkaa takaisin kotiinsa ja pakenee metsään kolmeksi päiväksi, yhdistyvät päätarinaksi.

Taistelumetafora kertoo myös Einon kohdalla ainakin jossakin määrin aktiivisesta ja itsenäisestä subjektiudesta. Subjektista, joka pyrkii oma-toimisesti ratkaisemaan ongelmansa. Einon subjektiutta voi lähestyä kahdesta näkökulmasta, joihin liittyy kaksi huomion arvoista ajallista ulottuvuutta. Tarinan edistyessä Einosta kasvaa aktiivinen subjekti, joka kykenee toimimaan tavoitteensa puolesta (kyse on siis tarinan sisäisestä ajallisesta rakenteesta). Subjektiuden määrittely tapahtuu kuitenkin haastattelutilanteessa, joka taas tapahtuu useita vuosikymmeniä tarinan tapahtumien ajankohdan jälkeen (kyse on tarinan ajan ja kerronnan ajan välisestä etäisyydestä).

Mitä subjektiiksi kasvamiseen tulee tarinan tasolla, niin tarinan valmistavassa osassa Einolla ei ole vielä käsitystä tehtävänsä laadusta, eikä hän myöskään kykene toimimaan sen edestä. Näin ollen tapahtumien kuvaus tuottaa maailman, jossa Eino on ikään kuin heitetyn ulkoisten voimien varaan. Hän ei voi mitään isän kuolemalle, perheen köyhyydelle eikä tuon ajan tavalle, jossa kunta jakoi lapset huutolaisiksi lähiseudun taloihin. Päätarinassa sen sijaan Eino kasvaa kykeneväksi tunnistamaan vaikeudet ja ennen kaikkea reagoimaan niihin. Itsenäiseksi subjektiiksi kasvua tapahtuu kahden eri karkaamisepisodin välillä. Kun rikkaasta talosta karkailu on vielä pienen lapsen koti-ikävästä ja pahasta olostajontuvaa, niin naapuruston mökistä metsään kolmeksi päiväksi pakene-

minen on jo tietoista vastarintaa ja protestia omille elinoloille. Oman tahdon kehittymiseen viittaa myös Einon huomautus, että hän oli tuolloin jo isompi. Tämä tulkinta toimii vain tarinan sisäisen rakenteen, tapahtumien etenemisen, ehdoilla.

Jälkimmäisen ajallisen ulottuvuuden kohdalla voidaan sanoa, että tapahtumien määrittäminen taisteluksi tapahtuu vasta vuosikymmenien jälkeen. Siten kertojan tekemä tulkinta tapahtumien luonteesta on myöhäisempää perua kuin tarinan tapahtumat. Tarina edeltää siis kerrontaa. Tätä ajallista etäisyyttä voidaan ymmärtää Genetten (1980, 31-32, 212-214) käyttämän äänen (engl. *voice*, ransk. *voix*) käsitteen avulla. Äänellä Genette tarkoittaa tapaa, jolla kerronta on läsnä kertomuksessa. Tarkastelen hetken aikaa Einon seuraavaa katkelmaa: ”Minenoo unohtanu, ni minä sanon mul ruual, minä en laula tuommoselle ruualle. Minä oli jo vähän isompi ja minä menin mettään.” Katkelman yksikön ensimmäisessä sijamuodossa olevat persoonapronominit viittaavat niiden lausujaan ja lausuntatilanteeseen, ja siten ne kiinnittävät huomion tarinan tapahtumien subjektin ohella myös subjektiin, joka kertoo tapahtumat. Näiden kahden subjektin välinen ajallinen etäisyys on selkeästi näkyvillä kahdessa kohdassa. Ensimmäisessä virkkeessä tarinan subjekti kieltäytyy laulamasta tarjotulle ruualle tarinan ajassa, mutta kertova subjekti katsoo unohtumatonta tapahtumaa etäältä. Jälkimmäisessä virkkeessä tarinan subjekti menee metsään, mutta kertova subjekti antaa lisäselvityksen kuulijalle. Metsään karkaaminen edellyttää jo jonkinlaista ikää, sitä ei aivan pienet lapset voi tehdä.

Tämä esimerkki osoittaa pelkkään tarinaan keskittyvien tulkintojen puutteellisuuden. Kertomus on siis ymmärrettävissä aina suhteessa kerrontaan (mt., 212). Einon kohdalla kyse on siitä, että lapsuuden tapahtumat määrittyvät taisteluksi vasta kerronnan kautta. Samalla niiden tulkinta erottautuu ajallisesti niiden tapahtumisesta: taistelumetafora ei ole peräisin tarinan ajalta, vaan kerronta-aktista. En pidä tarpeellisena tässä vaiheessa jatkaa kyseisen katkelman tarkempaa analyysia, vaan totean, että elämäkertomuksessa elämäntapahtumien merkityksellisyys määrittyy kerronta-aktin kautta. Siten myös Einon elämäntapahtumien merkityksellisyys, sikäli kun niitä tässä tutkimuksessa käsitellään, on sidoksissa siihen tiettyyn kertomukseen, joka tutkimuksen aineistoa kerättyä on tuotettu. Ja edelleen, Einon lapsuudesta kertovat tarinat nivoutuvat myöhemmistä ajoista kertoviin tarinoihin kerronta-aktin horisontista käsin. Lopulta nämä elämäntapahtumista kerrotut tarinat yhdistyvät kerronnan kautta laajaksi elämäkertomukseksi, kerrontatilanteessa tehdyksi tulkinaksi menneisyyden tarinoista. Tässä merkityksessä Einon lapsuuden tarinat ovat keskeinen osa hänen elämäkertomustaan³⁰.

Kuten edellisestä tuli ilmi, Einon suhde ympäröivään yhteiskuntaan jäi varsin etäiseksi varhaislapsuudessa. Hänen taistelunsa näyttämönä oli lähipiiri ja yksityiset taloudet. Kapinakin kohdistui hoitotalon väkeen ja tapoihin, ei sosiaalihuollon puutteisiin. Yhteiskunta sosiaalitoimimineen näyttäytyi tarinassa vain kasvottomana tai muodottomana ulkopuolisena voimana, joka pakotti hänet kotoaan hoitotaloihin. Myöskään kouluajan ja nuoruuden tarinat eivät tuo tähän asetelmaan muutoksia. Jatkossa Eino pääsi opettajan luokse asumaan koululle, mutta ei oman toimintansa vuoksi, vaan paikallisen ison talon isännän järjestämänä. Samoin muutto Hämeenlinnaan työhön oli seurausta ulkopuolisista järjestelyistä. Jos Eino itse ei olekaan elämäntapahtumiensa muutosten agentti, niin sitä eivät myöskään ole tuon ajan yhteiskunnan instituutiot. Einon elämäntapahtumista kuljettavat toimijat rajautuvat paikallisiin talollisiin, jotka hoitavat asioita omien suhteidensa ja käsitystensä pohjalta.

Ympäröivän yhteiskunnan ja tuolloisten historiallisten tapahtumien merkitys on Einon omassa kerronnassa hyvin suppea. Hän ei esitä pohdintoja esimerkiksi torppariuudistuksia ja kansalaisuutta koskevien kysymysten yhteydessä, vaan kuittaa ne lyhyillä kommentteilla, joissa hän toteaa, ettei vielä tuolloin ymmärtänyt niistä asioista mitään. Einon kertonta on siis hyvin omakohtaista sikäli, että tapahtumat nähdään paikallisesti ja privaattissa ympäristössä. Henkilöhahmoina tai aktoreina esiintyy kertovan minän lisäksi vain paikallisia torppareita ja isäntiä. Opettajakaan ei esiinny kouluinstituution edustajana, vaan ohuesti kuvattuna 'turvapaikan' antajana.

Einon elämäntapahtumien lapsuuden osassa ei siis yhteiskunnalla ole merkittävää roolia. Voidaan kysyä, missä mielessä koko yhteiskuntaa edes oli olemassa Einon lapsuudessa 1910-luvulla tai mitkä toimijat olivat tuolloin keskeisiä? Vaikka Eino onkin 1910-luvun dramaattisten tapahtumien kokija ja näkijä, köyhänä ja kodittomana huutolaispoikana (siis myös lapsena) Eino jäi kaikkien tuon ajan yhteiskunnallisten toimijoiden, joiksi Alapuro (1994, 27-49) nimeää talolliset, virkamiehet, torpparit, maatyöväki, käsityöläiset, kauppiat ja teollisuustyöläiset³¹, ulkopuolelle. Hänen subjektiivisensä esiintulo ilmenee kapinana, joka kuitenkin kohdistuu yksittäistä perhettä ja sen sortotoimia vastaan. Einon lapsuudentarinan kytkennät suomalaisuuteen ovat myös olemattomat. Suomea kansallisvaltiona ei tuolloin ollut vielä olemassa, eikä kansallisuusaatteen ideoita Einon kertomuksessa näy. Siten koko kansallisuusteema jää hyvin hämäräksi. Näin ollen on perusteltua väittää, että Eino joutui tekemisiin kansalaiseksi tulemisen problematiikan kanssa vasta lähdettyään siirtolaiseksi Kanadaan. Ja tuolloin kyseessä oli jonkin muun kuin oman synnyinmaan kansalaisuus. Vaikka ei hyväksyttäisikään ajatusta siitä, että

synnyinmaan kansalaisuus tulisi jotenkin ikään kuin ilmaiseksi, kansalaiseksi hyväksyntä on jossakin vieraassa maassa jotakin muuta kuin synnyinmaassa.

Einon kiinnikkeettömyys synnyinmaahansa käy esiin selkeästi seuraavassa katkelmassa, jossa keskustellaan Kanadaan lähdöstä. Elämäkertomuksen kokonaisuuden kannalta Suomen huonot olot motivoivat helpon päätöksen siirtolaiseksi lähdöstä: koska Einolla ei ollut Suomessa tarjolla mahdollisuuksia, niin onneaan saattoi kokeilla yhtä hyvin Kanadassa.

H: No, mikäs teijät sitte sai lähtemään ni heti, et kun teijän sisko kirjotti ni, miks te tykkäsitte lähtee?

V: No, minä en tykänny, siitä talos, talohommasta. Kyllä ne kymmenen markkaa anto päivä mul. Minu piti tehtä kaikki likaset työt, minun piti mennä Hämeenlinnasta paikasta paikkaa, semmone puhtistaa ne likakaivot ja vietä sen talo pelloille. Ylempäri, ni minä...minua [naurahtaen] hävetti ku nuoria tyttöjä, komeita, mää aatteli tuostahan minä hyvän hellun saisi, ne näki ku minä sen likasen paksin nokalla istu ja ajo hevosta. Minua hävetti se. Muute minä oisin tykänny olla enempi siinä talolla, mut ne teetti minulla ne likaset, hirviä likaset.

H: No, olik, oli...tiesi, olik teillä semmone, ajatteliks te semmosia asioita että, täällä Kanadassa ansaitsee sitte enemmän tai paremmin tai?

V: No, em...ei ollu ko tääh, minä, sisko, siskon mies oli tuossa likellä Kokreenea [Cochrane], pari sataa mailia. Se oli sahamyllyllä työssä. Se ajo lautoja parihevosilla pinoo, niiko pailataa [pile = pino, pinota], pinotaa. Ja ne kirjotti että sul on työmaa täällä, paperimylly, siihe sahamyllyllä oli vieressä paper...ää... tuo ei se ollu paperimylly. Se oli missä kuorittii ne...neljä jala mittasia paperipuita rommii. Se oli ja siinä katkastii ne neljä jala. Ni ne kirjotti, että minulla on siihe työmaille kaksikymmentäviis senttiä tunti. Se innosti minua. No ko mää kauntasi sen, niiku Suomen rahaks minä sai kympi Hämeenlinnassa ni, sillo oli Kanatan tollari neljäkymmentäkaks markkaa, ni minä aattelin, olin täällä, ni se innostutti että siellähä o paljo parempi palkka ja... Täällä sitte se oli kolmekymmentäkolme taalaa. Jos emmää mitää ostanu kuukausi puhtaaks ruokaa ja sitte ne alapeti ja yläpeti ol niiko mettäkämpäl. Minä vaa ajatteli rahaa, rahaaha täällä tehtii.

Kansallisuuskysymykset eivät olleet keskeisiä Einolle, vaan lähtö siirtolaiseksi perustellaan tarinassa taloudellisella rationaliteetilla. Kanadan palkat ovat yksiselitteisesti paremmat, ja kun metsäkämpillä saa ruuan ja majoituksen ilmaiseksi, niin palkka jää säästöön. Kansallisuusasiat ovat kuitenkin epäsuorasti esillä niissä tavoissa, joilla Eino kertoo Suomesta. Se Suomi, josta Eino lähtee siirtolaiseksi on kovin erilainen kuin se, johon hän voisi palata tai jota hän kaipaa. Kuten edellä on tullut esiin,

siirtolaisuuteen ohjaava kuva Suomesta painottuu negatiivisiin seikkoihin, orpouteen, kurjuuteen ja köyhyyteen. Näin itse siirtolaiseksi lähtö tulee perustelluksi. Vaikka tämä köyhyyden ja kurjuuden Suomi onkin osa Einon kertomusta, niin se ei kuitenkaan välttämättä ole Suomi, johon hän identifioituu. Kun Eino puhuu Suomesta kaipauksensa kohteena, on kuva toisenlainen³²:

...ni nyt minä näin, näin sen naapuri ku kävi viime kerralla, kuljin siellä kotisaunaa, kotimökkiä kattomassa. Sen on kaks nuorta, nuori pariskunta ostanu sen mökin ja voi ku ne o laittanu kauniiks. Niiloli kaks saunaa, järven rannallahi saunat ja laiturit. Ja sitte siinä piltinkissä [building = rakennus] on sauna. Ja minä, ne ei ollu kotona, yhten kerra oli, muttei toisella kertaa. Ja minä ihaili, että kyllä mää nyt jo jäisi asumaaki tänne. Ne oli laittanu nii kauniiks ne paikat siellä.

Kansallisuus on kuitenkin eri asia kuin kansalaisuus. Jos kansalaisuudella tarkoitetaan edes jollakin tasolla hyväksytyt ja arvostetun aseman saamista yhteiskunnassa, Einolta nämä tavoitteet jäivät Suomessa saavuttamattomiin. Tämä ei kuitenkaan estä kuvittelemasta Suomea tietynlaisena ideaalimaisemana osana synnyinmaan kansallista identiteettiä. Nämä kaksi seikkaa kuuluvat eri kenttiin myös kerronnallisesti. Hyväksytyt sosiaalisen aseman tavoittamattomuus motivoi Einon tarinassa siirtolaisuuden. Suomalainen ideaalimaisema taas tulee kerrotuksi yleensä huomattavasti siirtolaisuutta myöhäisempien Suomen-matkojen yhteydessä.

Einon elämäkertomuksen traagisuus tai taistelut eivät kadonneet hänen kerronnastaan Kanadaan saapumisenkaan jälkeen. Einon kertomuksessa korostuvat toisaalta suuret ja yksilön hallitsemattomat yhteiskunnalliset olot, kuten pula-aika, ja toisaalta yksilölliset onnettomuudet, kuten loukkaantuminen kaivoksessa. Näin ollen siirtolaisuus ei merkitse Einon kertomuksessa katkosta, joka jakaisi kertomuksen kahtia Suomen traagisiin tapahtumiin ja Kanadan 'uuteen elämään'. Seuraavassa katkelmassa hän kertoo Kanadaan saapumisen alkuvaiheista:

H: No, minkälaine tää tapaamine tai kohtaaminen [sisaren kanssa] oli sitte täällä Cochranen asemalla?

V: No, kyllä se oli mu hyvä, hän [suomalaisen majapaikan pitäjä, jonka sisar oli järjestäny Einoa hakemaan Cochranen asemalta. Sisar ei siis asunut Cochranessa, kuten haastattelija luuli, vaan Island Fallsissa, jonne Eino lähti vasta seuraavana päivänä] vei yöksi sinne, hänen taloonsa ja aamulla sano, minu aamulla lähtee juna sinne sahamyllylle. Ja vei juna, ja sitte, a...se oli Ailandfals-niminen paikka [Island Falls], ja siinä se asema on paut [about] maili eteenpäi. Ja minoli erehtyksessä menny sinne sen maili ylitte. Siellä sanottii,

et ku, minä en oo Ailandvalssi sahamyllyl, ne sano sun pitää mennä takasi yks maili. Ni sielä sisko oli, sano, hän kävi juna läpi, eikä nähny minua. Ni minä meni pikkuse sivuu, ja mut se tapahtu hyvin, minä tulin takas. Sitte sisko oli asema, se asemal...taikka siinä, se ei ollu pys...asema, se oli vaa sahamylly, ni. Mutta täälä, minä oli sitte siinä sahamyllyllä, kaksi kesää. Vartin tunti.

Ja sitte meitä lähti, minä meinasi en ole ko yhten kesä, ja siellä piti pohjosesa alkaa rautatyö. Ja tuli hirveesti suomalaisia, lähtettiin piittaamalla [beat the train = matkustaa pummilla junassa] sinne, ei ollu rahaa. Ni meitä lähti jotai kolmesataa miestä, siitä eteenpäin paut kolomekymmentäviis mailia ja siitei päässy eteenpäin. Poliisit tuli ja sano, te ette saa työtä, se oli huhtikuu, siellä ette saa työtä, että parempi tästä käännytte takasi. Me mentii mettää, meitä makas, se oli huhtikuu, vielä aika kylmä, siellä tehtiin tulet, tulia mettää, missä maattii vieree. Yhteltäki palo takki sielä. Ja sitte tuli huhtikuu viimeine päivä ja poliisit tuli sinne mettää ja sano, huomenna on kaikki oltava pois, että he pe...pelkää tuli...mettäpaloa. Minä, me sano, millä me mennää Kokreenii ku meil ei oo kellää rahhaa. Sano menkää tyhjii tavaravaunui, siino tyhjiä tavaravaunuja menkää niihi. Niin tehti, ja ne ajo paut kolomekymmentäviis mailia siitä, siitä paikasta sinne sahamyllylle päin. Nyt kolomekymmentäviis mailia oli sahamyllyltä siinä, ja se juna pääkkäs [peruutti], jätti ne siihe mettärauta-tielle, sivurata ja pääkkäs takasi veturia, ajoo kovaa vauhtia sivu. Jätti ne kolomesataa miestä siihe.

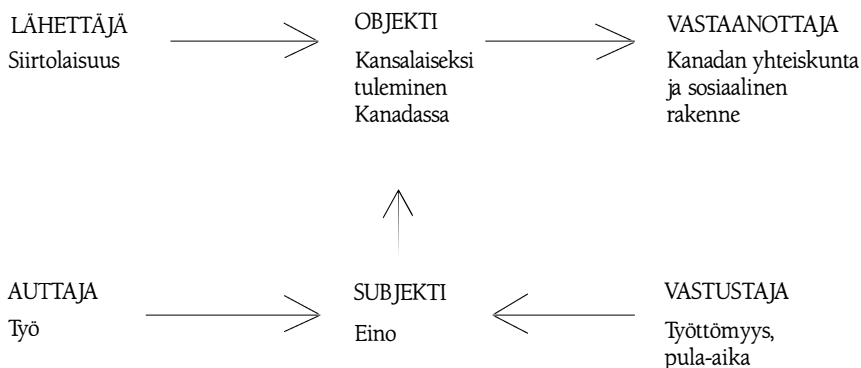
Katkelma jakautuu kahteen osaan tai erilliseen tarinaan Einon kerronnan ellipsin kohdalta. Kerronta pysähtyy, mutta tarina etenee kohdassa, jossa Eino kertoo olleensa sahallä työssä kaksi vuotta ja hyppää sitten kertomaan työnhakureissusta pohjoiseen. Einon kerronnan ellipsi osuu kohtaan, jossa myös laajemmat yhteiskunnalliset muutokset alkavat. Alkutarina on vielä ajalta, jolloin pula-aika ei ollut vielä alkanut. Työtä oli tuolloin vielä tarjolla. Jälkimmäinen tarina sen sijaan liittyy pula-ajan alkuun, jolloin työt loppuivat ja miehet joutuivat kiertolaisiksi. Tämä korostaa Einon tragediakeskeistä kerrontaa: aika ennen pula-aikaa, jolloin hän työskenteli suhteellisen pysyvässä työpaikassa kuitataan kerronnassa nopeasti, ja ellipsin avulla rakennetaan nopea siirtymä uuteen traagiseen tapahtumaan.

Jos Einon lapsuuden ja nuoruuden ajan kerronnassa työpaikat olivat keskeisiä näyttämöitä ja tapahtumien toisiinsa sitoja, niin Kanadan kertomuksissa niiden asema korostuu entisestään. Edellisen katkelman ensimmäisessä tarinassa on huomattavaa, että Eino ei kerro mitään sisaren tapaamiseen oletettavasti liittyneistä tunnereaktioista, vaan kerrotuiksi tulevat tapahtumat, jotka liittyvät oikean aseman löytymiseen. Eino kertoo tapahtuman ikään kuin hän olisi menossa työpaikalle Island Fallsin sahalle, eikä sisartaan tapaamaan.

Työn korostuminen Einon kerronnassa, jopa niin että elämäkertomus kerrotaan lähes kokonaan työpaikkojen kautta, ei ole mitenkään poikkeuksellista Kanadan suomalaisten miesten keskuudessa. Olen jo aikaisemmassa tutkimuksessani (Sintonen 1995, 90-94) esittänyt, että työhön liittyvillä representaatioilla on keskeinen merkitys Kanadan suomalaisten miesten itseymmärryksessä. Niiden avulla he asemoivat itsensä Kanadan etniseen mosaiikkiin erottamalla itsensä toisista etnisistä ryhmistä tyyliin 'me olemme ahkeria ja työtä pelkäämättömiä, kun muut (lähinnä slaavit, ranskalaiset ja italialaiset) ovat laiskoja'. He määrittivät myös kanadalaiseen yhteiskuntaan sopeutumisen suuntaa työhön liittyvien mielikuvien kautta. Tällöin intiaanit representoitiin yhteiskunnan ulkopuolisena toisena (erottamisen perustana oli työttömyys ja kuviteltu alkoholismi), joihin ei haluta samaistua. Sen sijaan samaistuminen suunnattiin lähinnä brittiläiseen Kanadaan, jolloin korostettiin sellaisiin ammattiryhmiin (esimerkiksi rautatieläiset) kuulumista, jotka ovat brittiväestölle tyypillisiä Kanadan etnisessä työnjaossa (työnjaosta Dunk 1991, 103).

Voidaanko edellisen katkelman jälkimmäistä tarinaa ymmärtää kansalaiseksi tulemisen teeman kautta? Aktanttimalli 5.2. jäsentää tarinaa siten, että kansalaiseksi tuleminen on subjekti-aktantin objekti-aktanttina. Vastaanottaja-aktantti on sikäli mielenkiintoinen, että sen kautta voidaan pohtia Kanadan yhteiskunnan luonnetta suhteessa Einon kansalaiseksi tulemiseen, ja pyrkiä vastaamaan kysymykseen siitä, mihin osaan yhteiskuntaa ja sen rakenteita (luokka, etninen ryhmittymä jne.) Eino kuuluu.

Malli 5.2.

Einon asemaa voidaan tarkastella tarinan henkilöahmojen välisten suhteiden kautta. Einon itsensä lisäksi tarinassa esiintyy henkilöahmoina, yksilöllisinä tai kollektiivisinä, suuri joukko suomalaisia työmiehiä, po-

liisi ja rautatieläisiä. Viimeksi mainitut tosin esiintyvät eräänlaisina 'kasvottomina haamuina', jotka kuljettavat junaa ja jättävät työmiehet puoli-matkaan. Rautatieläisiä voi kuitenkin perustellusti pitää tarinan henkilö-hahmoina, koska he osallistuvat tarinan eteenpäin viemiseen. Henkilö-hahmot jakautuvat kahteen ryhmään siten, että poliisit ja rautatieläiset toimivat yhteiskunnan instituutioiden edustajina, Einon ja työmiesten edustaessa ei-institutionaalista sattumanvaraisesti kokoontunutta ryhmää. Tarinassa on siis tilanne, joka asettaa Einon ja työmiehet vastaan yhteiskunnan edustajia, ja siten myös yhteiskunnan ulkopuolisiksi.

Eino identifioi itsensä työmiesten joukkoon seuraavissa kohdissa käyttämällä monikon ensimmäistä persoonamuotoa: ”Ja sitte *meitä* lähti, minä meinasi en ole ko yhten kesä, (...) Ja tuli hirveesti suomalaisia, *lähtettiin* piittaamalla.(...) Ni *meitä* lähti jotai kolmesataa miestä, (...) *Me* mentii mettää, meitä makas, se oli huhtikuu, vielä aika kylmä, siellä tehtiin tulet, tulia mettää, missä maattii vieree.” Samalla kun hän määrittelee itsensä työttömäksi, rahattomaksi ja yhteiskunnan instituutioita edustavien henkilö-hahmojen 'vainoamaksi', hän asemoi itsensä Kanadan sosiaaliseen rakenteeseen. Toinen keskeinen tarinassa esiintyvä itsemäärittely koskee etnistä rakennetta. Työmiehet ovat Eino mukaan lukien suomalaisia siirtolaisia. Suomalaisille ei kuitenkaan anneta työttömän ja työläisen lisäksi muita määreitä, joten Einon kerronta on tässä suhteessa ohutta.

Poliisin ja rautatieläisten rooli on tarinassa lähinnä suomalaiskollektiivin tavoitteiden tyhjäksi tekeminen. Poliisit katkaisevat heidän työnhakumatkansa ilmoittamalla, että tavoiteltua työtä ei ole saatavissa ja ajavat miehet metsästä liikkeelle. Lisäksi rautatieläiset jättävät heidät keskelle metsää kauaksi päämäärästään, Cochranesta. Kansalaiseksi tulemisen näkökulmasta he ovat yhteiskunnan instituutioiden edustajina Einon vastustajia kahdessakin mielessä. Sen lisäksi, että he ovat vastapuoli (instituutiot vastaan vapaamuotoinen ja sattumanvarainen kollektiivi), he myös toimivat siten, että kansalaiseksi tulemisen keskeinen edellytys, työ, jää Einolta ja suomalaiskollektiivilta saavuttamatta. Näiden kahden henkilö-hahmokategorian välinen vastakkaisuus voidaan siis tulkita ilmaisuksi Einon ja tarinan muiden suomalaisten toiseudesta suhteessa Kanadan yhteiskuntaan, joka näyttäytyy tarinassa Averyn (1995) termin mukaisesti vastahakoisena isäntänä (reluctant host). Itse asiassa Kanadan yhteiskunta tulee toimittaneeksi kahta aktanttia, sekä vastaanottajaa että vastustajaa. Tällainen hieman paradoksaaliseltakin näyttävä kaksois-aktanttisuus on kuitenkin tuttu siirtolais- ja etnisyytutkimuksista. Kyseessä on tilanne, jossa uusi siirtolais- tai pakolaisryhmä pyrkii vakiinnuttamaan asemaansa yhteiskunnassa, joka on heille vihamielinen³³.

Jos edellistä aktanttimallia muutetaan hieman lähemmäksi Einon nä-

kökulmaa, niin subjekti-aktantin objektiksi tulee kansalaiseksi tulemisen asemasta työnsaanti. Kansalaiseksi tuleminen on Einon itsensä kertoman kannalta varsin abstrakti objekti, mutta työnsaanti on taas konkreettinen. Einon ja toisten suomalaisten suhde työnsaantiin jää edellisessä tarinassa varsin passiiviseksi. Eino ei myöskään tuota itseään tarinaan vahvana subjektina, joka ehdoin tahdoin pyrki tavoitteeseensa. Eino kyllä haluaa lähteä työn perään pohjoiseen, mutta meneminen tapahtuu suuren suomalaisjoukon mukana. Joukko alistuu virkavallan komentoihin ilman vastustusta. He uskovat ja tottelevat poliiseja, jotka sanovat, että pohjoisessa ei ole työtä ja myöhemmin ajavat heidät pois metsästä. Näistä seikoista huolimatta Einon kerronta keskittyy työhön ja etenee työn kautta. Seuraavassa katkelmassa Eino kertoo pula-ajan tapahtumista.

V: Kyöpek [Quebecin provinssi]...se oli ni, se oli Emos [Amos] oli se mis...missä he...minu sisko jäi asumaan, minä kävelin viiskymmentä mailia Veltooraa [Val d'Or], Veltour.

H: Joo joo.

V: Siellä mettämäisiä, minä jäin sinne röstlämää [rest = levätä], siel oli kolomesataa miestä makas siellä, mettäkäm...vanhat mettäkämpät. Ja ko ruokaa ei ollu, ni minä koil...mul oli kaveri siinä kämpässä, se nylkyki ne, ni minä vei lankoja sinne lepikkoo ja joka aamu siel oli jänis ja kaks. Se nylkyki, minä keitin, ne kolomessa kuu...vetessä keitti, että varmaa o puhtaat ja sitte siihe paljo suolaa ja sillä, sillä elettiin.

H: Minä vuonna te lähitte tänne Gebekkiin sen...kysysin?

V: Se oli k...kolmekymmentäkaks...kolme, pari vuotta olin täällä, ja sitten...

H: Ja te siellä elitte sitten pari vuotta näillä jäniksillä ja?

V: Pari vuotta ja sitte oli suomalaisia jotka pääsi siihe, se oli alkava kaivanto. Ja ne ku oli juoppoja miehiä, ni ne sai siinä neljä taalaa päivä. Se oli hyvä raha se. Ni ne tykkäs käytä meillä kahvilla siellä säntässä, siellä kämpässä. Ne toi paljo sitte sieltä kompanjan [company = yhtiö] kaupasta, ko ne sai, ku ne oli töissä ne sai sieltä sittee pillii, ne toi kannuruokia paljo ja kahvia, ne tuli illalla sitte juttelee ja kahvi... kahville sinne.

H: Minkälaisista asioista te sitte juttelit sillo ku heit oli?

V: No, se oli sen ajan asioita vaan. Siinä ajateltii, sitä puhuttii sitäki että nyt tää o hyvä aika, ei tartte tehtä töitä, se oli pääasia, et nin että tehtä ilosek ittesä.

H: Joo, ajankulua?

V: Nii ajan, nii sitten, sitten me...minä en siinä päässy, päässy töihin. Ne katto liian nuoreks ja kovat työt ja kääsyä ja pölyä siellä mainis [mine = kaivos]. Ne äijät tuli aina, sitte sanomaa ku hirviä lauma miehiä, ni ne sano, menkää pois ei täällä ketää tarvita. Seuraavana päivänä taas sinne mainii. Siel oli kolomesataaki miestä ja sataviiskymmentä varttumassa maini päillä. Joka mainin päällä töitä. Ni minä läksin, läksi Emoksee takasi mistä alkuunki. Siellä kuulin, että

minoisi päässy töihi, ka...minä meni neljäkymmentäviis mailia toiselle mainille, meit ol kolme miestä, käveltii sinne, ni siellä sano ei he tarvitte ketään. Ni sitte mu.. minulle tuli tieto, soittiko ne vain, että minoisi päässy likellä Emosta töihi. Ku jos olin paikal, säftii, ni minä läksi yksin sieltä neljäkymmentäviis mailia käveli Emoksee ja seuraavana päivänä jun...junalla ku tuota suksilla kuustoista mailia sinne missä olisi päivää enne saanu työ. Ni se oli, tuli sieltä seuraavana päivänä ja ku suksilla meni, ni sanovat he otti jo toise miehe, ei ole enää paikkaa. Minä meni sitte junaa, oli se verra rahaa et junalla se kuustoista mailia takasi ja.

Myös tässä katkelmassa Einon kerronta keskittyy työn ympärille. Työ, ja tarkemmin sen puute ja työnhankinta, on tekijä, joka kytkee tapahtumat toisiinsa toimimalla kerronnan keskeistemanä. Niin Einon kuin muidenkin henkilöahmojen toiminta aktivoituu ja motivoituu työn kautta. Työttömät kokoontuvat porukoiksi kuluttamaan aikaa, työtä saaneet tekevät vierailuja työttömien luokse ja työtä käydään etsimässä monissa paikoissa. Erityisen selkeästi tämä on esillä katkelman loppuosassa, jossa Eino kertoo monipolvisesti epäonnista työnhakumatkoistaan. Hän on aina joko väärässä paikassa tai myöhästyy mahdollisesta työpaikasta.

Tapahtumien ajallinen kerronta vaihtuu alun iteratiivista loppuosan singulatiiviin. Iteratiivissa on kyse siitä, että useasti toistuva tapahtuma kerrotaan vain kerran (Genette 1980, 116). Sen kerronnallisena tarkoituksena on sitoa yhteen sellaiset toistuvat tapahtumat, jotka ovat samankaltaisia. Pula-ajan kuvauksessa iteratiivin käytön voi tulkita viittaavan elämän monotonisuuteen ja yksitoikkoisuuteen. Einon ja muiden miesten tekemiset ja toimintamahdollisuudet olivat minimissään tuona aikana. Iteratiivi myös ikään kuin pysäyttää juonen muuntamalla tapahtumat toistuviksi rutiineiksi. Tässä mielessä Einon pula-aikaa koskeva kerronta tuottaa elämäkertomukseen pysähtyneen vaiheen. Tuloksettomista työnhakumatkoista kertovan katkelman loppujaksossa käytetään singulatiivia. Tällöin yksi tapahtuma kerrotaan vain yhden kerran tai tapahtumien ja niiden kertomisten määrä on sama (mt., 114-115). Vaikka singulatiivi antaakin vaikutelman tarinan edistymisestä, niin Einon tapauksessa tapahtumat, toistuvat tuloksettomat työnhakureissut, ovat niin samankaltaisia, että tarinan edistyminen on varsin kyseenalaista. Näin myös singulatiivi vahvistaa käsitystä, että pula-aika oli Einolle pysähtynyttä aikaa. Sopeutuminen Kanadaan ja sen kansalaiseksi tuleminen jumiutuivat tuona aikana.

Einon elämäkertomuksen kokonaisuuden kannalta pula-ajan kuvaus jatkaa ja vahvistaa kertomuksen tragediakeskeisyyttä. Työ ja traagisuus kytkeytyvät toisiinsa siten, että Kanadaan tulon alkuvaiheessa, jolloin Einolla oli työtä, kerrotuiksi tapahtumiksi valikoituivat työpaikoilla sat-

tuneet onnettomuudet, ja pula-aikana, jolloin työtä ei ollut, työttömyys jo itsessään on tragedia. Pula-aikana Eino joutui kärsimään nälkää ja vilua sekä toimimaan yhteiskunnan ulkopuolella.

Pula-ajan kertomuksen henkilöhahmot toistavat sitä edeltävän katkelman henkilöhahmojen rakennetta: Eino itse on liittynään suureen joukkoon työttömiä miehiä ja vastapuolella esiintyy lähinnä kasvottomia kaivosyhtiön työhönottajia eli äijiä. Einon lause ”Ne äijät tuli aina sitte sanomaan, ku hirviä lauma miehiä, ni ne sano, menkää pois ei täällä ketää tarvita”, kuvastaa työttömien miesten alhaista asemaa ja ulkopuolisuutta Kanadan yhteiskunnassa. Eino itsekin käyttää miesjoukosta termiä lauma. Työttömien asema oli myös poliittisesti vaikea tuohon aikaan. 1930-luvulla oli kommunistinen työväenliike saavuttanut jo sellaisen aseman Kanadassa, että viranomaiset ja työnantajat pelkäsivät liikkeen edelleen leviävän. Kommunistit olivat lain ja järjestysvallan ulkopuolisia ja heihin kohdistettiin monenlaisia voimatoimenpiteitä alkaen karkotuksista ja vangitsemisista. Kommunismi kytkettiin nimenomaan siirtolaisväestön toiminnaksi, mikä oli omiaan lisäämään siirtolaisiin kohdistuvia epäluuloja ja edelleen sulkemaan heidät yhteiskunnan ulkopuolelle. (Avery 1995, 113-115) Vaikka Einon kerronnassa poliittinen jännite ei olekaan esillä, sillä lienee ollut vaikutusta myös tapaan, jolla työhönottajat Einoa ja muita miehiä kohtelivat. Einon asemaa vaikeutti siten myös se, että ollessaan sekä työtön että siirtolainen hänet voitiin helposti leimata kommunistiksi ja Kanadan yhteiskuntajärjestykselle vaaralliseksi.

Pula-ajan työttömyys alkoi kuitenkin helpottua 1930-luvun puolivälin jälkeen. Seuraavassa katkelmassa Eino kertoo työhönpäästystään ja sitä seuranneesta onnettomuudesta ja vaikeuksista saada asiaankuuluva korvaus kaivosyhtiöltä. Katkelma on osa laajempaa tapahtumakokonaisuutta, jossa taas kerran traagiset tapahtumat määrittävät Einon elämänkertomuksen etenemistä. Katkelma koostuu kahdesta eri jaksosta, joista ensimmäisessä Eino kertoo päästystään ensimmäiseen työpaikkaansa pula-ajan työttömyyden jälkeen. Tähän jaksoon kuuluu myös selvitys suomalaisten konfliktista kyseisen kaivoksen työnjohtajan kanssa. Toiseksi Eino kertoo seuraavassa kaivostyöpaikassa hänelle sattuneesta onnettomuudesta. Toinen jakso on katkelman keskeisin osa sikäli, että se kattaa lähes kaksi kolmasosaa koko katkelman tekstistä ja siinä Einon kerronta on ensimmäistä jaksoa yksityiskohtaisempaa ja ajallisesti tiiviimpää.

H: No, mites teillä sitte, missä vaiheessa te löysitte sitte oikee työpaikan?

V: No sitte siitä Emoksesta jotai neljäkymmentä kilometriä ni, yks Opraina maini, ni minä meni sinneki. Niiku varttumaa työtä. Ni minu sisko mies oli jo töissä siellä. Kyllä minä kauva vartui ja asuin siskon paikassa. Siel semmone

kämppä, ni. Sitte minu toinen siskon mies tuli sinne kanssa. Ni se halus kaivantoo ei muuta. Ne ku ei muute pärjännny ni ne myi kaljaa ja viinaa sen että elivät. Ja sitte siellä kuoli kaivannossa mies. Minä oli jo töissä sitte. Se oli semmone nuoskoo [Nova Scotia, Kanadan provinssi Atlantian rannikolla] se oli käpinä [työnjohtaja] oli suomalaiset suututtanu sen ennen. Ni sano hän ei ota suomalaisia töihin ja sitten siihä tuli kieline konraaktori, säftikonraat samaa kaivantoo. Se oli mukava mies. Ni se, se sano ni...sinne kaivo...kaivantokäpille, että ottakaa minut työhö vähäks aikaa. Hän ottaa sitte ku hänelle tulee työ, sillai pääsi siihä kaivantoo.

H: Minkä takia nää...hän oli sitte, min...miten nää suomalaiset oli suututtanu tän?

V: Minä en, vissii puhuneet pahoja ja mitä, mitä on. Ni siinnä ei ollu ku muita ku minä siinä kaivannossa, minoli kaks vuotta sit, suomalaisii.

H: Te olitte ainoo?

V: Yks suomalainen oli mekanikko. Ni minä oli siinä kaks vuotta ja sitte yks kieline Babi Härisson, se oli, se oli juoppo resu, mut se rupes saamaa maini konraahitii ja menin, kuittasin [quit = ottaa lopputili] siitä sitte ja meni kuuskymmentäviis mailia Kyöpek sitistä Tetfort mainii [Thetford Mine], töihin.

H: Joo, minä vuonna te sinne menitte?

V: Se oli kolmekymmentäseittemä..... hä...o...olin jonkun, emminä monta kuukautta kerinny kuule olla, ku minä putosi siellä säftii [shaft = kaivoskuilu]. Koko, koko lava ku se rupes, se oli aspestomaini, nyt ei saa enää runnata [run = pitää toiminnassa] aspest, se o myrkylline. Siellä rupes seinät tulemaa sisää. Meit oli kuustoista miestä, ki...kiireesti ylös, jotai yheksänkymmentä jalakaa. Ja ne teki lava ja meidän piti ruveta tekee vormuja, että semetistä kaikki seinät teh..., se muuten tulii sisää ja se liitari [leader = porukan työnjohtaja] sano mulle, et mennää hakee semmone semettisytytti ylhäältä, tuu sä Eino [nimi muutettu] kans. Se lava postas kuule ja minä putosi lankkuje ja, ja rautas terävät timberit [tukiparrut] sieltä pyörit keskeltä alas pohjaa. Yheksänkymmentäkuus jalkaa, minä en tiedä mitä se metreissä, ja siel oli vettä. Minä pökerry, kylykiluita katk...halakes ja päässä iso..... ja minä huusin, mikä mulle tuli männessä, että mää huusi Jumala rakas, pelasta minut. Vaikka se tour...putous menee nopiaa, mut siinä tuli ne ajatukset ja hän pelastu ja minä lähin sillo, ku se timberi löi kylykiluita. Minä meni niiku pökerryksii ja siel oli vettä, apout kuus jalkaa ja minä, heräsin kylki...jääkylymä vesi ni se selevitti heti. Ja minä aatteli siellä pimiä, minäpäs koita uita ylös ja tapasi semmose korkeen, korkeemman kiven siellä pohjassa. Tää oli niikö tähä asti vettä.

H: Leukaa?

V: Meit on neljätoista, kuustoista miestä, ni minä ruupesi huutamaa sieltä, tulkaa hyvät pojat auttamaa. Yks, yks suomeruotsalainen mies huuti, että jees, jees kyllä me tullaan [liikuttuneena]. Mutta ku siel oli ne, seinät meinas tulla sisää, ni piti, siellä pantu paljo reissii ettei ne pääse... Ni kesti kauva apaut kymmene minuuttia, ni ne näki pään, ni ne nosti minut siihä korkiaa tynnyrii

ja vei heti, heti hospitaaliin. Ja se viejä, suomalaane, hirviä kylymä mulla, ni se suomalaane sano niille hoitajille että viekää puukolla..... kaikki, ka...kaikki [liikuttuneena] vaatteet halaki, et saatte ne päältä pois. Ni että minä en ikänä tarvitte, minen [itkee?] pysty töihi, ne luuli nii pahasti loukkaantunu ja..... ne pani petille, leikkas kaikki, peittoon ja pani petille. Ja sitte noita kuumia vesipussia, iha ainaki kymmene ympärille. Ne sai sen vilun pois ja sitte, sitte tuli pappi, kätlikki [katolinen] pappi, kysy haluanko minä rukoilla. Minä sen verra selvisi, olin minä vä...jonku verra pökerry, minä sano kyllä mää haluasi (...).Ja minun kävi niin että, viis päivää en saanu mitään..... liikutettua ja kuutena päivänä [nauraen] ei siin ollu mörssiä ni, minä meni itte paatihuonees, kuutes päivä ja kahteksan päivä päästä minä meni kotio.

H: No, se oli nopee parantuminen sitte?

V: Se oli, no, ei minä parantunu mutta pystyi jo menemää. Minoli sitte, minolin sitte ni, koko talve ja ne äijät tuli sieltä työmaalta, tule vaan töihi, he antaa nii hyvän je...työn sulle etet tartte mitään tehtä. Kato ko ne koitti saata minut katkosta kompensatioon, sairausvakuutus, tapaturmavakuutus, minä sanoi, emminä voi tulla että, rinta on nii [liikuttuneena], nii kipiä...

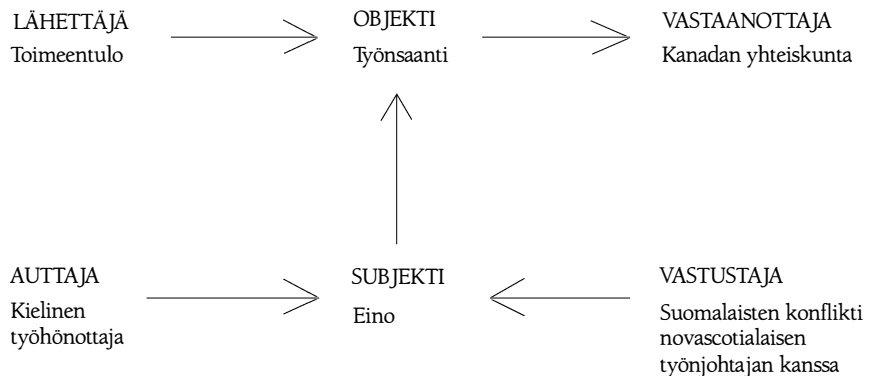
Ensimmäisessä jaksossa tulevat etniset määrittelyt esille henkilöhaamojen kautta kahdessa kohdin. Eino kuvaa siskonmiestensä toimia työttömyysaikana, ja suomalaisten konfliktit vaikeuttavat hänen työnsaantiaan. Siskonmiehien kohdalla on kyse lyhyestä kuvauksesta, jossa kerrotaan suomalaisten tilanteesta ja elintavasta tuona aikana. Eino kertoo seuraavasti: ”Siel semmone kämppä, ni. Sitte minu toinen siskon mies tuli sinne kanssa. Ni se halus kaivantoo ei muuta. Ne ku ei muute pärjänny ni ne myi kaljaa ja viinaa sen että elivät”. Laittoman viinan myynti on ollut Varpu Lindström-Bestin (1988, 102-110) mukaan varsin keskeinen toimeentulon hankintakeino suomalaisten keskuudessa. Usein se keskityi ns. ’koiratorppiin’, joita suomalaisnaiset ylläpitivät. Koiratorpat olivat yleensä yksityiskoteja joissa metsäkämpillä tai muuten ankeissa oloissa asuneet miehet saattoivat tulla nauttimaan kotoisesta tunnelmasta. Syitä siihen, että viinanmyyntiä harjoittivat yleensä naiset, on useita. Viinanmyynti tarjosi ansiomahdollisuuksia erityisesti sellaisille suomalaisille, jotka olivat syystä tai toisesta joutuneet taloudelliseen ahdinkoon. Siten se oli leskeksi tai yksinhuoltajiksi jääneiden naisten tapa elättää itsensä ja lapsensa. Pula-ajan työttömyyttä voinee pitää myös tekijänä, joka ohjasi suomalaisia viinan myyntiin, koska muut ansiomahdollisuudet olivat vähissä ja laittoman viinan myyjillä riitti aina asiakkaita.

Myös Eino mainitsee viinanmyynnin siskojensa perheiden välttämättömyytenä. On kuitenkin vaikea löytää syytä siihen, miksi hän kertoo asiasta niin lyhyesti ja vain ohimennen. Eräitä syitä voivat kuitenkin olla

Lindström-Bestin (mt., 104-105, 108) mainitsevat seikat, että koiratorpan pito oli halveksittua ja lain ulkopuolista toimintaa, ja niitä ylläpitivät usein naiset. Halveksittuna toimintana koiratorpan pito ei välttämättä kuulu Kanadan suomalaisten identiteettikertomusten sisältöön. Pikemminkin siitä vaietaan, kuten myös suomalaisten aktiivisuudesta kommunistisissa liikkeissä 1920-1930 -luvuilla³⁴. Tulee muistaa, että Einon elämäkertomus on kerrottu 1993, ja menneisyyttä katsotaan ja tulkitaan tästä ajasta käsin. Koiratorppa voi myös merkitä miehille eri asioita kuin naisille. Naisille, jotka niitä pitivät, ne olivat välttämättömiä toimeentulon ja lasten elättämisen kannalta. Vaikka ne olivatkin halveksuttuja, niiden kautta naiset saattoivat myös toisaalta saada kunnioitusta ja valtaa suhteessa miehiin (Lindström-Best 1988, 105). Miehille, jotka olivat siis yleensä koiratorppien asiakkaita, ne olivat paikkoja joihin saattoi poiketa viettämään aikaa ja tapaamaan tuttuja, mutta ne eivät välttämättä olleet miehille elintärkeitä. Miehillä koiratorppien merkitys kiinnittyi kenties naisia enemmän tavalliseen ja siten huomaamattomaan arkeen, mikä vähentää niiden tärkeyttä kerronnassa.

Suomalaisten konflikti kaivoksen työnjohtajan kanssa liittyy edellistä enemmän kansalaiseksi tulemisen teemaan. Aktanttimalli 5.3. kuvaa toimijoiden välisiä jännitteitä, jotka jäsenyivät myös etnisesti.

Malli 5.3.

Tarinan pienimuotoinen juoni menee seuraavalla tavalla: Eino ei saa työtä kaivoksessa, koska kaivoksen novascotialainen työnjohtaja on riitautunut suomalaisten kanssa, mutta kun työnjohtaja vaihtuu, Eino pääsee työhön. Einon etnisuus, suomalaisuus, on siis työnsaannin este. Tämä herättää kysymyksen siitä, mikä suomalaisuudessa on sellaista, että se estää työnsaannin. Einon kertomuksessa konfliktin syynä on henkilökoh-

taisista sanomisista syntyneet riidat. Mutta jos asiaa tulkitaan laajemmassa yhteydessä, etnisten ryhmien välisinä suhteina, niin konfliktille voidaan löytää myös yksilöiden välisiä kiistoja yleisempiä syitä.

Kuten jo edellä totesin, nousevan työväenliikkeen ja kommunismin pelko kohdistui Kanadassa 1900-luvun alkukymmeninä ennen kaikkea uusiin siirtolaisiin, joiden katsottiin olevan otollista riistaa vasemmistolaisille liikkeille. Suomalaisten asema ja merkitys vasemmistolaisissa liikkeissä oli huomattava, varsinkin 1920-luvulta alkaen. Tuolloin heidän maineensa työväenliikkeen kannattajina ja agitaattoreina oli jo levinnyt Kanadan brittiväestön keskuuteen. (Avery 1995, 113-115; Lindström-Best 1988, 138; Pili 1981, 22-29; Tolvanen 1985, 57-58; Kostianen 1983, 108-111) Sen lisäksi, että suomalaiset miehet osallistuivat voimakkaasti ammattiyhdistysliikkeiden perustamiseen ja toimintaan niin metsäkämpillä (Radforth 1981, 29-34) kuin kaivostyömaillakin (Seager 1981, 35-45), oli myös suomalaisten naisten panos huomattava vasemmistoradikaaleissa liikkeissä (Lindström-Best 1988, 138-147; Sangster 1981, 49-54).

On syytä huomata, että sekä suomalaiset itse että muiden etnisten ryhmittymien jäsenet, ennen kaikkea britit, tiesivät suomalaisten maineesta vasemmisto-radikaaleina. Lindström-Bestin (mt., 138) siteeraama Royal Canadian Mounted Policen (Kanadan ratsupoliisi) edustajan lausuma suomalaisista on varsin kuvaava: ”Niin pitkälti kuin minä tiedän, koko pirun porukka on punaisia, varsinkin naiset, jotka ovat usein pahempia kuin miehet!” Kanadan valtaa pitävän charter-ryhmittymän silmissä suomalaiset olivat vaarallisia vasemmistolaisia, jotka pyrkivät rikkomään yhteiskuntarauhan ja olemassa olevat taloudelliset omistus- ja määräysvaltasuhteet. Joitakin suomalaisia tuomittiin mm. irtolaisuudesta ja karkotettiin takaisin Suomeen 1930-luvulla. Irtolaisuus oli tuolloin kanadalaisille viranomaisille sopiva syy jakaa karkotustuomioita poliittisesti vaarallisina pidetyille henkilöille. (Palmer 1994, 309-312; Roberts 1994, 269-271, 275-277) Suomalaiset itse kuitenkin näkivät toimintansa edesauttavan sosiaalista tasavertaisuutta ja parantavan työntekijöiden oloja metsäkämpillä ja kaivoksissa. Vasemmistoradikalismiin katsottiin nousevan vastauksena sosiaalisille ongelmille ja huonoille oloille kyseisissä työpaikoissa. (Radforth 1981, 29-31; Seager 1981, 35-36; Eklund 1983³⁵, 171-174, 549-554).

Edellisen valossa suomalaisten riita novascotialaisen työnjohtajan kanssa saattoi siis johtua muistakin syistä kuin Einon mainitsemasta henkilökohtaisesta riidasta. Jos kyseessä oli myös poliittinen riita, joka kulminoitui suomalaisten maineeseen vasemmistoradikaalina etnisenä ryhmittymänä, kytkeytyy se Kanadan etnisten ryhmittymien keskinäisiin suhteisiin ja sitä kautta Einon ja suomalaisten asemaan Kanadan yhteiskunnan jäse-

ninä. Ei ole kovin kaukaa haettava väittää, että Einon kansalaiseksi tuleminen määrittyi kyseisten etnisten ryhmittymien välisten suhteiden paineessa. Suomalaisen maine radikaaleina on siis voinut haitata ja estää myös Einon työnsaantia. Edellisessä aktanttimallissa kuvattu subjektin, objektin ja vastustajan välinen suhde saa samalla etnisen ulottuvuuden: subjektin asettama tavoite ei toteudu nimenomaan etnisyyden vuoksi. Subjektilla ei kertomuksessa ilmene muita tavoitteen estäviä ominaisuuksia kuin hänen etninen jäsenyytensä.

Tarinan juonen edistyminen tuottaa kuitenkin kiinnostavan ristiriitaisuuden aktanttien etnisyyden suhteen. Eino mainitsee, että uusi työnantaja (auttaja-aktantti, joka antaa Einolle työtä) oli kielinen, siis englantilainen, jonka pitäisi myös olla suomalaisia vastaan näiden vasemmisto-radikalismien vuoksi. Vastakkain asettuvat siten novascotialainen vastustaja ja englantilainen auttaja. Eino kuvaa auttajaa varsin myönteiseen sävyyn: ”... ja sitten siihe tuli kieline konraaktori, säftikonraat samaa kaivantoo. Se oli mukava mies. Ni se, se sano ni...sinne kaivo... kaivantokäpille, että ottakaa minut työhö vähäks aikaa. Hän ottaa sitte ku hänelle tulee työ, sillai pääsi siihe kaivantoo”. Yksinkertaistaen voi tietenkin todeta, että Eino kehuu sellaista henkilöä, joka antaa hänelle työtä. Mutta tätä aktanttien ristiriitaisuutta voidaan kuitenkin tulkita myös siinä valossa, että auttaja-aktantin etnisuus on merkityksellistä subjektille. Einon myönteisyys tulee ymmärrettäväksi, kun tiedetään, että Kanadan suomalaisten sopeutumisen kohteena oli nimenomaan englantilaisten hallitsema brittiläinen yhteiskunta. Tällöin kielinen auttaja-aktantti edustaa sellaista kanadalaisuutta, johon Eino ja suomalaiset yleensä halusivat sopeutua. Nova Scotia taas voidaan nähdä Kanadan suomalaisille vieraana provinssina, jolle on leimallista perifeerisyys ja agraarinen elämänmuoto. Tällainen tulkinta on kuitenkin varsin hataralla perustalla, joten sitä ei kannata korostaa liikaa.

Edellisen perusteella haluan kuitenkin painottaa sitä, että jonkin seikan kertomatta jättäminen on osa etnisen identiteettikertomuksen rakentamisesta. Epämieluisat seikat, kuten suomalaisten maine vasemmistoaktiivisteina, eivät kuulu kollektiiviseen identiteettikertomukseen. Tätä tulkintaa tukee myös aikaisemmin mainitsemani seikka, että Eino joko ohitti tai kuittasi lyhyellä vastauksella poliittisista teemoista esittämäni haastattelukysymykset. Kuitenkin sellaiset henkilöhaamot, joiden etniseen yhteisöön halutaan samaistua, voivat esiintyä kertomuksissa hyvinkin positiivisessa hengessä, vaikka kyseisten yhteisöjen välillä olisikin ollut konflikteja. Tämä konflikti jää siis Einon kerronnassa kertomatta. Koska Einon identiteetti määrittyy kerronta-ajan eikä tarinan ajan perustalta (siis ajankohta, jolloin suomalaisten radikaalimaine on jo suurelta

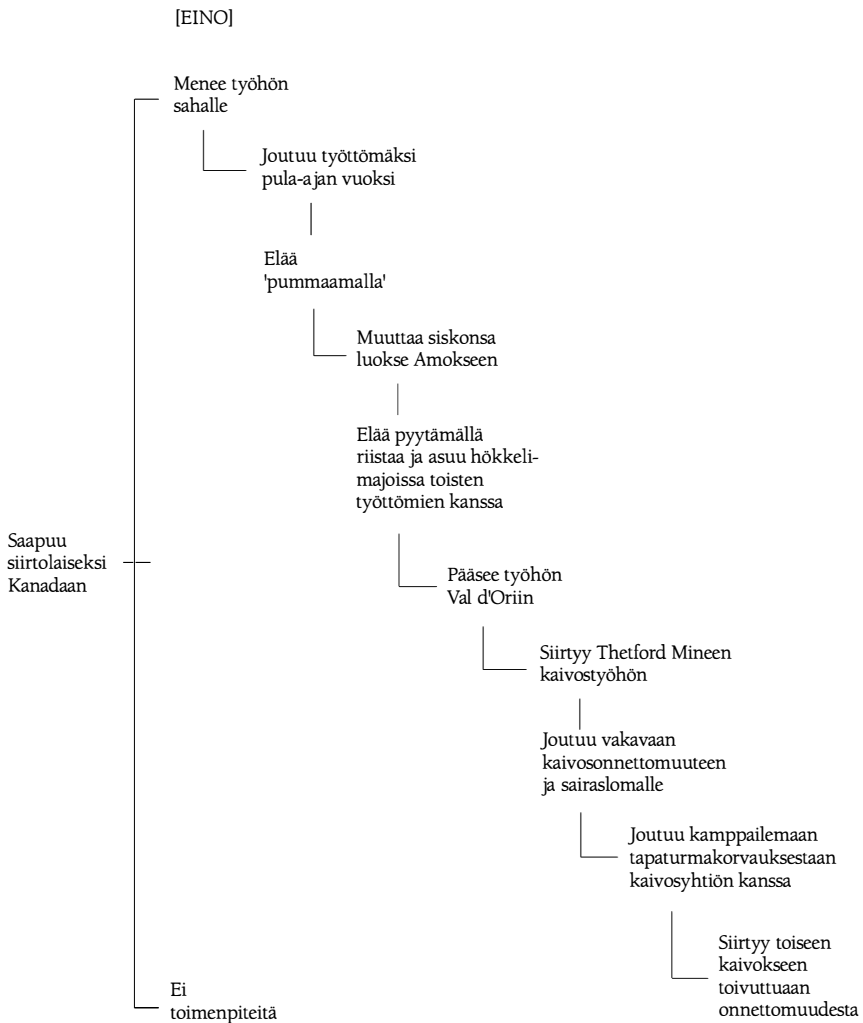
osin unohdettua menneisyyttä), on syytä olettaa, että nämä konfliktit ja stigmat eivät nouse identiteettikertomusten keskeiseksi sisällöksi. Menneisyys kerrotaan tai esitetään näin ollen (kerrontahetken) nykyisyyden kautta ja ehdoilla.

Edellisen näytteen loppuosa, onnettomuustarina, on tiivistä kerrontaa sikäli, että tarinan tapahtumien kerrontaan Eino käyttää varsin paljon aikaa (tilaa) verrattuna useimpiin aikaisempiin jaksoihin. En katso tarpeelliseksi pysähtyä onnettomuustarinaa kovin pitkäksi aikaa, mutta haluan kuitenkin huomioida sen merkityksen Einon kokonaiselämäkertomuksen eteenpäin viemisessä. Seuraava juonirakennemalli 5.4. kuvaa onnettomuustarinan asemaa elämäntapahtumien keskellä Einon tähän saakka Kanadassa vietettynä aikana. Mallia luetaan siis siten, että ajan kulumisen kuvataan vertikaalisesti ylhäältä alas ja juonen looginen eteneminen horisontaalisesti vasemmalta oikealle.

Einon lapsuudenkuvauksessaan käyttämä taistelumetafora soveltuu hyvin myös Kanadassa vietetyn alkuajan kuvaukseen: ensimmäisen kymmenen vuoden tapahtumat ovat pääasiassa taistelua elämän perusehdoista. Pula-ajan taisteluista selvittyään Einon elämä ei suinkaan 'normalisoidu' siinä mielessä, että Eino pääsisi työn kautta tavoittelemaan toimeentuloa, sosiaalista asemaa ja hyväksyntää Kanadan yhteiskunnassa. Työttömyyden hellittäessä ja uuden työpaikan löytyessä hän joutuu vakavaan onnettomuuteen, joka siirtää työn mahdollistaman elinolojen paranemisen tuonemmaksi. Sen sijaan, että Eino olisi voinut ryhtyä hankkimaan itselleen kunnollista toimeentuloa, hän joutuu taisteluun kaivosyhtiötä vastaan. Yhtiö halusi vähätellä Einon vammojen laatua, jotta välttyisi tapaturmakorvausten maksulta.

Malli tuo esiin Einon kerronnan onnettomuuskeskeisyyden. Eino kertoo elämäkertomustaan siten, että traagiset tapahtumat seuraavat toisiinsa ja sitovat kertomusta yhteen. Kaikki hyvät tai onnelliset tapahtumat ovat jääneet lähes poikkeuksetta kerronnan ulkopuolelle, vain kuulijan kuviteltaviksi. Onnettomuuskeskeisyyden lisäksi malli osoittaa Einon elämäkertomuksen vaihtoehdottomuuden tuona aikana. Tapahtumat, jotka kuljettavat juonta loogisesti eteenpäin eivät sisällä varsinaista valintamahdollisuutta. Einolle jää näissä kohdin vaihtoehdoksi lähinnä se, että mitään muutosta ei tapahdu. Työttömäksi joutuminen on vaihtoehdotonta, sisaren luokse muuttamisen vaihtoehdoksi pelkistyy muuttamatta jättäminen ja Val d'Orissa työhön pääsy oli pitkän odottamisen tulos. Vasta seuraava työpaikan vaihto oli Einolle varsinainen valintatilanne. Tällöin hänellä oli jokin todellinen vaihtoehto työpaikan vaihtamisen lisäksi: hän saattoi valita omasta mielestään paremman vaihtoehdon työpaikaksi. Siten Thetford Mineen siirtyminen tarjosi hänelle mahdollisuuden pa-

Malli 5.4.

rantaa elämänsä ehtoja omalla aktiivisella valinnallaan.

Kohdat, joissa mallissa liikutaan vain ajassa eteenpäin, sijoittuvat pula-aikaan ja osoittavat elämäntilanteen pysähtyneisyyttä. Ennen Amokseen muuttamista Eino joutui elättämään itsensä kerjäämällä ruuantähteitä läheisestä kaupasta ja Amoksessakin hän joutui tulemaan toimeen riistanpyynnillä ennen kuin pula-ajan vaikutukset vähenivät ja työnsaanti helpotui. Tuona aikana Einon sidokset Kanadan yhteiskuntaan olivat siis var-

sin ohuet tai lähes olemattomat. Hänen lähin tuttavapiirinsä koostui pääasiassa toisista suomalaisista työttömistä miehistä, eikä hän muillakaan elämänaloilla ollut kykenevä osallistumaan yhteiskunnan toimintaan. Näin ollen elämäkertomuksen sekä loogisesti etenevät tapahtumat että ajallisesti etenevät tapahtumat voi tulkita kohdiksi, jotka estävät tai vaikeuttavat Einon kansalaiseksi tuloa.

Edellisessä juonirakennemallissa oli jo mukana Einon 'taistelu' kaivosyhtiötä vastaan koskien tapaturmakorvauksia. Seuraavassa katkelmassa Eino kertoo kyseisestä kamppailusta:

H: No, se oli nopee parantuminen sitte?

V: Se oli, no, ei minä parantunu mutta pystyi jo menemää. Minoli sitte, minolin sitte ni, koko talve ja ne äijät tuli sieltä työmaalta, tule vaan töihi, he antaa nii hyvän je ... työn sulle ettet tartte mitään tehtä. Kato ko ne koitti saata minut katkosta kompensatioon, sairausvakuutus, tapaturmavakuutus, minä sanoi, emminä voi tulla että, rinta on nii [liikuttuneena], nii kipiä...

H: No, sai...nii anteeks.

V: Ni ne pakotti minua vaan tulemaa. Ni kaikki sano älä mene, että ne pettää. Ne, ne ei anna nii hyvää jäpiä [job = työ] minu. Koittaa saata sinut kompensatiosta pois. Minä meni itte Montrealii syynättäväks sitte, ite maksoi, ni se se lääkäri tutki hyvi ja sano että, sinus o nii paljo..... vikaa, vikaa ja tuota kylykiluita halennu. Ja se sano sitte muunki via, mine ymmärtäny sitä, että muuki paha vika jää eliniäks. Ni se sano että, minon ... se teki paperit ja sano hän lähettää tapaturmavakuutukselle Kyöpikkii [Quebec]. Ni jot mino luu-sano [lose = menettänyt], oliko se kahteksan prosenttia vai viistoista koko, niiko, niiko ty...työstä, että mine pysty nii hyvi ... tekemään ku enne ...

Einon kansalaiseksi tulemisen pyrkimysten vastustaja-aktanttina on taas yhteiskuntaa ja/tai brittiväestöä edustava taho eli kaivosyhtiö. Kaivosyhtiöt olivat rautatieyhtiöiden ohessa yhteiskuntajärjestyksen edustajia myös siinä mielessä, että ne kykenivät vaikuttamaan Kanadan siirtolaispolitiikkaan ja siirtolaisten oloihin niin poliittisesti kuin taloudellisestikin. Samalla niitä pidettiin Kanadan kehittämissihanteen moottoreina ja takaa-jina. Kaivosyhtiöiden etuna oli halvan siirtolaistyövoiman jatkuva saanti. Siten Einon riita kaivosyhtiön kanssa asetti hänet taas tilanteeseen, jossa hänen asemansa oli olla yhteiskunnan ulkopuolella. Tämä taas ei aina-kaan edistänyt hänen kansalaiseksi tulemistaan.

On mielenkiintoista, että Einon tarinassa auttaja-aktanttina ei ole tuona aikana nousussa ollut ammattiyhdistysliike. Itse asiassa ammattiyhdistyksillä ei ole minkäänlaista roolia Einon kertomuksessa. Kuitenkin suomalaiset olivat varsin keskeisesti mukana 1900-luvun alkuvuosikym-

meninä ammattiyhdistystoiminnassa. Ammattiyhdistysten poissaolo Einon kertomuksessa voidaan ymmärtää myös Kanadan suomalaisten kollektiivisen identiteetin vaiettujen kohtien ilmaisuksi. Tarinassa esiintyy vain yksi kollektiivinen auttaja-aktantti eli 'ne kaikki', jotka sanoivat, että älä mene työhön sairaana. Kyseessä lienevät olleet toiset kaivosmiehet ja erityisesti Einon suomalaiset työkaverit. Tarinan juoni oli, että kaivosyhtiö koetti saada Einon työhön mahdollisimman pian ja osoittaa sillä, että hänen vammansa olivat vähäisiä, eikä heidän siksi tarvitsisi maksaa korvauksia. Eino on kuitenkin tietoinen yhtiön taktiikasta ja ryhtyy itse auttamaan itseään. Tässä tarinassa Einon henkilöhaamon voi katsoa vahvistuvan ja itsenäistyvän subjektiksi, joka on kykenevä toimimaan oman itsensä edusmiehenä.

Einon itsenäinen 'taistelu' kaivosyhtiötä vastaan rinnastuu lähinnä hänen lapsuudessa käymäänsä 'taisteluun' huutolaisäntäkotia vastaan, joka huipentui karkaamistarinassa. Kummassakin tarinassa hän käy aktiivisesti ja itsenäisesti vastustamaan huonoja olojaan ja kohtaamaansa epäoikeudenmukaisuutta. Einon elämäkertomuksen tragediakeskeisyyttä korostaa kuitenkin se, että kummassakaan tapauksessa tarinan juoni ei tee Einosta sankaria. Lapsuuden karkaamistarina päättyy siihen, että Eino joutuu palaamaan takaisin hoitopaikkaan ja saa selkäsauunan. Hänen toimintansa ei siis tuo parannusta oloihin ja lisäksi hänen toimintansa aiheuttaa sanktion. Kaivosyhtiöltä Eino saa lopulta, useiden lääkärisäikäyntien ja lausuntojen hankkimisen jälkeen, vain nimellisen tapaturmakorvauksen. Hän joutuu myös palaamaan kaivostyöhön, tosin ei enää saman kaivosyhtiön palvelukseen. Uudessa kaivostyöpaikassa Eino ei puhu mitään onnettomuudesta, koska katsoo sen haittaavan työnsaantimahdollisuuksia. Tapaturman aiheuttamat kivut kyllä vaivaavat häntä vielä uudessakin paikassa. Näin ollen kummassakaan tarinassa yksilösubjekti ei kykene vaikuttamaan yleisiin oloihin, vaan jää niiden armoille.

Kaksi seikkaa herättää kysymyksen Einon poliittisesta paikasta Kanadan yhteiskunnassa. Ammattiyhdistysliikkeen osuus ja erityisesti suomalaisten olennainen asema liikkeessä puuttuu Einon kerronnasta. Eino ei myöskään kerro mitään Kanadan suomalaisten, ainakin vasemmistolaisten, itseymmärrykseen kuuluvasta tavasta selittää heidän poliittista aktiivisuuttaan vasemmistossa ja työväenliikkeessä. Kanadan Suomalaisen Järjestön piirissä aktiivisuus ymmärrettiin nimenomaan toimintana parempien elinolojen puolesta³⁶. Eino siis kertoo elämäkertomustaan 'taisteluna' huonojen elinolojen kanssa, mutta ei anna kertomuksessaan minkäänlaista roolia Kanadan suomalaisten radikaalille kollektiiviselle toiminnalle. Einon subjekti-aktantin auttaja-aktanttina ovat samassa tilanteessa olevat lähipiirin yksilöt, eikä hän turvaudu mihinkään kollek-

tiiviseen tai järjestäytyneeseen auttajaan.

Seuraavassa katkelmassa Eino kertoo suhteestaan politiikkaan. Haastattelussa on kaikkiaan hyvin vähän kohtia, joissa Eino puhuu poliittisesta toiminnasta ja tai politiikasta yleensä. Kuten jo aikaisemmin on tullut esiin, hän kuittaa politiikkaa koskevat haastattelukysymykset hyvin lyhyesti. Katkelman keskustelu lähtee liikkeelle sota-aikaa koskevasta kysymyksestä, jonka taustalla on tieto, että Kanada julisti Suomelle sodan ja siten Kanadan suomalaisista tuli vihollisia uudessa asuinmaassaan.

H: Et sulje...suljettiin sillo sota-aikana näitä suomalaisten haaleja esimerkiksi myös sen takia ku suomalaiset oli vihollisia?

V: Kyl se vähä nuukempaa oli, mutta ei semmosia haalia [hall = työväen- tai seurantalol], jotkei ollu kommunistisia. Suppurissa [Sudbury] ne sulki sen Vapaus-lehten ku se oli kommunistien. Kauva se runnas vielä, mut vihtoviime ne pani kiinni.

H: Mmm, mitäs te ite ajattelit näistä suomalaisista kommunisteista?

V: En minä tykänny, emmää heistä tykänny ... tykänny. Minoli enempi vaa ne, niiko valakosten puolella.

H: Mikä niissä kommunisteissa oli semmosta mistä te ette pitäny?

V: Ni, ni täällä, tuota em minä heitä sen enempi, enkä siihe aikaa ni vielä ymmärtäny noista puolueista nin paljo mitään. Ni minä en ajatellu enkä perustelee, mut ku mää kuuli sitte, että ne komut ihan tykkäs, ku ryssä veis Suome. Minä en tykänny, joo.

H: Te olitte niiku Suomen, Suomen kannalla sitten tässä sodassa?

V: Joo, Suomen kannalla.

Katkelmasta tulee esiin jälleen Eino häilyvyys suhteessa poliittiseen toimintaan. Hän tuottaa subjektiivensa heikkona kautta linjan, kun kyseessä ovat poliittiset seikat: hän ei osallistu toimintaan, on asioista tietämätön tai ei ymmärrä niitä. Edellisessä katkelmassa Eino toisaalta kyllä sanoo, ettei pitänyt vasemmistolaisista, mutta toisaalta katkelmasta tulee ilmi, että nämä mielipiteet ovat mahdollisesti jälkikäteen määriteltyjä. Tarinan tapahtumien ajankohtana eli sota-aikana Eino ei oman kertomansa perusteella ollut kovin tietoinen poliittisista rintamalinjoista. Myös käsityksen, että Kanadan suomalaiskommunistit olisivat halunneet Neuvostoliiton miehittävän Suomen, hän kertoo kuulleensa tarinan aikaa myöhemmin. Näin ollen on paljon mahdollista, että Eino poliittiset kannanotot ovat saaneet toisistaan poikkeavia ilmaisuja eri aikoina, ja sitä kautta ne heijastavat Kanadan suomalaisten kollektiivista itseymmärrystä, jossa vasemmistolaisuus on tätä nykyä epämielilyttävä osa kollektiivista menneisyyttä.

Tätä ei kuitenkaan pidä ymmärtää siten, että pyrkisin väittämään Einon olleen vasemmistolainen noina aikoina. Kyse ei ole siitä, että oliko Eino 'oikeasti' vasemmistolainen vai ei, vaan siitä, että erilaiset poliittiset näkemykset ja tapahtumat tulevat määritellyiksi eri lailla eri aikoina. Einon elämäkertomus tuo esiin omalla tavallaan näitä ajallisesti vaihtelevia tulkintoja siitä, mikä on sopivaa tai sopimatonta ainesta kollektiivisen identiteetin määrittämiseen. Einon kannalta on järkevää ja loogista olla puhumatta vasemmistolaisuudesta sota-aikana, jolloin se oli selkeästi määriteltä Kanadan yhteiskunnan vastaiseksi aatteeksi ja jolloin siihen perustuvaa toimintaa pidettiin yhteiskunnan vastaisena. Identifioitumalla vasemmistoon Eino olisi määritellyt itsensä kanadalaisen yhteiskunnan vastustajaksi.

Kansalaiseksi tuleminen näkökulmasta toisen maailmansodan aika ei tuonut Einolle ja suomalaisille yhteiskunnallista hyväksyntää. Kanadan julistaessa sodan Suomelle tuli Kanadan suomalaisista automaattisesti viholliskansaa. Tarkemmin sanottuna Kanadan suomalaiset olivat saksalaisten, itävaltalaisien, japanilaisten ja muutamien muiden ryhmittymien ohella epäilyä alainen etninen ryhmittymä, vihollinen tai sen edustaja omassa maassa, ns. *enemy alien*. Suomalaisien kohdalla vihollisuus ei kuitenkaan tuonut niin voimakkaita seurauksia kuin saksalaisten ja erityisesti japanilaisten kohdalla. Sekä saksalaisia että japanilaisia internointiin ja jälkimmäisiltä monissa tapauksissa jopa takavarikoitiin omaisuus siitä huolimatta, että he olivat Kanadan kansalaisia. (Avery 1995, 127-135; Palmer 1994, 312-314). Yksilöinä suomalaiset joutuivat yleensä antamaan sormenjälkensä ja kollektiivisella tasolla Kanada käytti vihollisuutta hyväkseen oikeuttamalla sillä vasemmistolaisten organisaatioiden toiminnan rajoittamiset ja kiellot. Seuraavassa katkelmassa Eino kertoo sota-aikojen seurauksista.

H: Olit te sota-aikaa te olitte kummiski Suomen kansalainen vielä?

V: Olin, minen ottanu, minä en ottanu Kanadan kansalaisuutta justii sen takia ku sota, sota uhka oli.

H: Mites tämä sitte ku sota-aikana Kanadahan julisti sodan Suomelle, et suomalaisista tuli tavallaan niiku vihollisia, ni...

V: Joo.

H: ...vaikuttiks se mitenkä, näkyk se teijän?

V: Vaikutti.

H: Jouvuttes te, et mitä te joutu tekemää?

V: Meillä, meil...me oltii viho...vihollis maalaisia, suomalai, Suomen kansalaiset täällä. Meidän piti, mennä ja ne otti sormen jäl...jäläkikuvat ja semmose korti. Meidän piti kantaa nii kauva ku sot...Suomen sota oli, sitä korttia, mutta

ei meitä kohteltu huonosti.

H: No, teki jouitte käymää antamassa nää sormen...?

V: Joo, kortti piti, kantaa mukana, että o vihollismaalaine.

H: No, vaikuttiks se jotenki esimerkiks työn saantiin siihe aikaa?

V: Ei se, ei se meille, ei se meille juuri vaikuttanu. Mutta, mitä saksalaisia tuotii, mitä ne sai vankiks, ne tuli tänne ja niille, ne vei mettäkämpille ja minääki oli samoilla kämpillä. Ei minu pakko ollu mutta ne, ne sai hyvä ruuva ja viiskymmentä senttiä päivä ja ne osti kel...rannekelloja vaan, saksalaiset vankit. Ja niille, niille määrättii mettäkämpillä minkä verran niiku niiten pitäs katkasta puita ja panna pinoo. Ja siel oli, siel oli sitte suomalaisiaki pyssyn kans niitä vahtimassa, mettässä. Jotkut teki äkkiä, ne sai mennä sitte kämppää mutta jotku oli huo... ei halunnu tehdä. Mutta kyllä ne hyvi käsittel, Kanata käsitteli hyvin.

Eino kuvaa sota-ajan vihollisuuksia kollektiivisin termein. Katkelmassa eivät esiinny yksilölliset henkilöhahmot, vaan etniset kollektiivit. Hän pitäytyy monikon ensimmäisessä muodossa puhuessaan myös itsestään, vaikka haastattelija puhuttelee häntä yksilöllisesti, tosin teitittelymuodossa. Käyttäessään me-muotoa, Eino samalla identifioi itsensä suomalaiskollektiivin jäseneksi ja yhdistää tuon ajan omat kokemuksena kollektiivisiksi. Saksalaisia hän ei myöskään esitä yksilöinä vaan etnisenä kollektiivina. Sotavankileireinä toimineilla metsäkämpillä Eino ei kohtaa heitä yksilöinä. Ainoa saksalaisia yksilöivä erottelu, jonka hän tekee, koskee heidän taitojaan tai ahkeruuttaan puunhakkaajina. On huomion arvoista, että Eino ei puhu kanadalaisista vallitsevan yhteiskunnan edustajina, vaan Kanadasta eräänlaisena persoonattomana 'voimana'. Einoa ja muita suomalaisia eivät käsitelleet hyvin kanadalaiset vaan Kanada tai jokin epämääräinen passiisi-muotoinen 'kohtelija'. Näin puhuessaan Eino tulee samalla erottaneeksi suomalaiset Kanadasta. Kanadan suomalaiset, joihin Eino identifioituu, on tuon muodostelman ulkopuolinen tai siitä erillinen. Jotakin joka ei Kanadaan kuulu, mutta ei toisaalta ole täysin vihattu tai hyljeksittykään.

Katkelmassa rakentuu myös etnisesti hierarkkinen asetelma, mitä kansalaiseksi tulemiseen ja hyväksyntään tulee. Sota-aikana saksalaiset ja suomalaiset siis määritettiin Kanadassa yhteiskunnan ulkopuolisiksi, sotavihollisiksi. Eino kuitenkin määrittää tilanteen siten, että suomalaiset ikään kuin sijoittuvat saksalaisten ja Kanadan yhteiskunnan välimaastoon. Suomalaiset eivät joudu Einon kertoman mukaan internoiduiksi kuten saksalaiset (mikä pitää paikkansa myös historiallisen tutkimuksen valossa), vaan selviävät helpommalla. He joutuvat vain antamaan sormenjälkensä ja pitämään mukanaan henkilökorttia. Tässä mielessä Einon

kerronnassa ilmenee pyrkimystä lojaalisuuteen Kanadaa kohtaan. Kanada ei pitänyt suomalaisia vaarallisina, vaan kohteli heitä itse asiassa suhteellisen hyvin. Näin Eino antaa myös selvityksen suomalaisten asemasta ja etäisyydestä Kanadan yhteiskunnan ytimeen. Kanadan suomalaisia pidettiin lähes yhteiskuntakelpoisena ryhmänä, joka ei ollut vaarallinen, vaan lähinnä muodollisesti vihollinen. Kaikkiaan on kuitenkin huomiotava, että Kanadan sisäisten vihollisten (Kanadan kansalaisten, joiden etniset juuret olivat vihollismaissa) pelko heikkeni sodan viimeisten vuosien aikana. Tuolloin huomattiin yleisesti, että Kanadan saksalaisten, kiinalaisten, ukrainalaisten, ja muidenkin ryhmien lojaalisuus suuntautui nimenomaan Kanadaan (Palmer 1994, 313).

Sota-ajan jälkeisten elämäntapahtumien kerronta on Einolla niukkaa. Toisen maailmansodan loppuvaiheessa hän meni kaivostyöhön Thompson Lakeen, Manitoban provinssiin, jossa työskenteli 1950-luvun lopulle saakka. Tuolloin Eino vaihtoi kaivosta ja siirtyi Pohjois-Ontarioon Balmertowniin. Siellä hän työskenteli kirvesmiesporukan työnjohtajana aina eläkkeelle jäämiseen saakka, vuoteen 1977. Eläkkeelle jäätyään hän muutti Thunder Bayhin. Haastattelu ei sisällä oikeastaan minkäänlaista kerrontaa tuosta pitkästä ajasta. Sen sijaan Eino palaa kahteen otteeseen aikaisemmin tapahtuneisiin työtapaturmiin ja kaivosonnettomuksiin. Siten Einon elämänekertomuksen loppuosa on ajallisesti tiivistynyt vain muutamaan lauseeseen, joissa hän lyhyesti mainitsee kaivospaikat, työn luonteen ja kuinka kauan hän kyseisessä paikassa työskenteli.

Eino I:n haastattelu ja elämänekertomus herättävät ainakin kaksi kysymystä. Ensimmäinen koskee elämänekertomuksen loppua (tai itse asiassa lopettamisen³⁷ ongelmaa) ja toinen niitä periaatteita, jolla Eino on valinnut kertomuksensa tapahtumat. Elämänekertomuksen loppu on sikäli merkityksellinen, että kertomuksen lopetus kuroo umpeen tarinan, tuottaa sille juonellisen eheyden ja antaa sille jonkinlaisen yleisen näkökulman tai kiintopisteen. Tämän kiintopisteen kautta tai avulla kertomuksen lopetus on sidoksissa tarinan tapahtumien valintaan. Kertomuksen kiintopiste määrittää näkökulmaa, jonka kautta tarinaan valitut tapahtumat tulevat järjestelliseksi kokonaisuudeksi ja muodostavat tarinan juonen. Samalla valitut tapahtumat erottuvat toisia mahdollisia tapahtumia tärkeämmiksi, kertomuksen arvoisiksi. Einon tapauksessa kyse on siitä, että voidaanko hänen elämänekertomuksestaan löytää jokin kiintopiste, joka yhtenäistäisi kerrontaa ja antaisi perustelut edellä käsiteltyjen elämäntapahtumien kerrotuiksi valinnalle. Haluan siis pohtia ja antaa joitakin vastauksia kysymykseen siitä, että miksi Einon elämänekertomus on niin tragediakeskeinen.

Nämä kysymykset ovat keskeisesti esillä historioitsija Hayden Whiten (1987, 1-25) tekstissä, jossa hän pohtii narratiivista ja ei-narratiivista esitys-

tapaa menneisyyden representoinnissa. Vaikka Whiten esityksessä onkin kyse menneisyyden esittämisestä historian³⁸ muodossa, niin katson voivani siirtää hänen tietyt ideansa koskemaan myös elämäkertomustutkimusta. Whiten (mt., 4-5) mukaan kolme historian esitystapaa (annaalit, kronikat ja varsinaiset tarinat [proper history]) eroavat toisistaan narratiivisuuden, niiden kertovan muodon, suhteen. Näistä kaksi ensimmäistä ovat sikäli epätäydellisiä historioita, että ne eivät toteuta narratiivista muotoa siinä laajuudessa tai täydellisyydessä kuin viimeksi mainittu.

Annaali edustaa ei-kertovaa muotoa: tapahtumat luetaan kronologisessa järjestyksessä. Kronologisen esittämisen mukanaan tuoma ajallisuus on ainoa elementti, joka sitoo tapahtumia yhteen. Annaali ei kuitenkaan muodosta kertomusta, koska siitä puuttuvat keskeissubjekti, jonka kautta tapahtumat liittyvät toisiinsa, tapahtumien käänneet, eli selkeä alku, keskiosa ja loppu sekä kertova ääni. Se tuottaa siis maailman, jossa tapahtumat tapahtuvat ihmisille, mutta ihmiset eivät toimi agentteina. Näiden elementtien puuttumisen myötä annaalissa mainituilta tapahtumilta puuttuvat myös keskinäiset sidokset. Ei ole mitään periaatetta, joka sitoisi tapahtumat yhteen. Tällöin ongelmaksi nousee, että kaikki tapahtumat näyttävät samanarvoisilta. Sosiaaliset tapahtumat, kuten sodat tai kuninkaiden vaihtumiset, kuuluvat ikään kuin samaan järjestykseen kuin luonnon tapahtumat, kuten tuhoisat myrskyt tai viljan tuhonnut sateinen kesä. Tapahtumia erotteleva periaate on siis kadoksissa ja kaikki tapahtumat tapahtuvat kuin itsestään. Tämän myötä jää tapahtumien valinta annaaliin perustelematta ja niiden merkitykseksi pelkistyy vain se, että ne ovat kirjattu muistiin. Syyt, miksi joku tapahtuma on merkitty muistiin ja joku muu jätetty pois, jäävät selvittämättä. (mt., 6-10)

Kronikassa kertova muoto on annaaliin verrattuna selkeämmin esillä. Siinä on keskeissubjekti, alueellinen keskus tai tapahtumapaikka, sosiaaliset toimijat ja tapahtumat käynnistävä aloitus, jotka kaikki yhdistävät valittuja tapahtumia. Kronikka ei kuitenkaan ole varsinainen historia kahdesta syystä. Sen tapahtumien esitysjärjestys seuraa niiden tapahtumisjärjestystä. Pelkkä tapahtumien kronologia ei kykene tuottamaan tapahtumille sellaista keskinäistä merkitystä, minkä taas kertomus kykenee. Kertomuksen juoni on siten enemmän kuin vain tapahtumien peräkkäisyys, mikä tuli esiin myös Ricoeurin yhteydessä aikaisemmin. Kronikasta puuttuu myös kerronnallinen sulkeutuminen. Kronikka loppuu sen tekijän nykyhetkeen, ja siten se jättää tapahtumat ratkaisua vaille. Se katkeaa tekemättä tapahtumista yhteenvetoa. Toisin sanoen kronikka loppuu, mutta sitä ei lopeteta. (mt., 5, 17)

Vasta täydellinen kertomusmuoto tekee menneisyyden esittämisestä *varsinaisen historian*. Whiten (mt., 10-11, 13) tavassa ymmärtää varsinai-

nen historia painottuu kaksi seikkaa. Jotta ylipäänsä voidaan puhua menneisyyden tapahtumien kerronnallisesta esittämisestä, tulee tapahtumien merkityksen ja keskinäisen sidoksen perustua jonkinlaiseen sosiaaliseen keskukseen. Kullakin omaa historiaansa kirjoittavalla yhteisöllä on siis tarve määritellä kertomukseen valittujen tapahtumien tärkeys ja keskinäinen arvojärjestys. Ilman tällaista sosiaalista keskusta kirjattujen tapahtumien valinta ja keskinäinen asema jäävät sattumanvaraisiksi ja vaille perustelua. Lisäksi vasta se, että sosiaalinen keskus tuottaa tapahtumille keskinäisen merkityksen ja sulkee kertomuksen, varustaa kertomuksen moraalilla tai eettisellä elementillä. Näin kertomuksessa on kyse myös sosiaalisista järjestelmistä. Sen henkilöhahmot, tapahtumat ja juoni toimivat aina jossakin sosiaalisessa järjestelmässä tai kontekstissa, jota vasten ne tulevat ymmärretyksi ja eheäksi kokonaisuudeksi, kertomukseksi. Ricoeuria mukailleen voisi sanoa, että juonellistamisen, joka siis muuntaa moninaisen kerronnallisen aineksen yhdenmukaiseksi kertomukseksi, perustana on jonkinlainen sosiaalinen keskus.

Millainen on Einon elämäkertomuksen lopetus? On selvää, että se on elämäntapahtumien ja niiden kertomisen konventioiden lisäksi sidoksissa myös haastattelutilanteeseen ja tutkijan panokseen haastattelun muokkaajana. Elämäkertomus ja kronikka päättyvät periaatteessa kertojan nykyhetkeen, mutta toisin kuin elämäkertomuksen kertoja, kronikan kertoja ei kerro omasta elämästään. Kronikka kertoo yleensä jonkun keskeisen henkilön vaiheet, jolloin sen keskeissubjekti on eri kuin sen kertoja. Elämäkertomuksessa kertova subjekti on sama kuin kertomuksen subjekti, eli omaelämäkerrallinen sopimus (Vilkko 1997, 79) on voimassa. Elämäkertomus päättyy siis sekä kertovan että kertomuksen subjektin nykyhetkeen. Einon tapauksessa elämäntapahtumat päättyvät eläkepäivien viettoon Thunder Bayssa. Elämäntapahtumien kronologinen päätepiste ei kuitenkaan ole välttämättä elämäkertomuksen lopetus, koska kertoja voi päättää tarinansa hyvinkin vaihteleviin kohtiin. Einonkin kohdalla kerronta päättyy lähes tyystin toisen maailmansodan jälkeisiin hetkiin.

Tässä työssä on kyse kuitenkin myös haastattelusta, jonka lopetukseen myös tutkija vaikuttaa. Siten haastattelun päätös ei ole välttämättä sellainen kuin kertoja olisi sen halunnut olevan. Haastattelu on kuitenkin myös molemminpuolista kommunikaatiota, joten elämäkertahaastattelun päätöstä voinee pitää myös neuvottelutuloksena, joka tyydyttää molempia osapuolia. Ero on kuitenkin suuri vapaasti kerrotun omaelämäkerran päätökseen. Einon haastattelu päättyy pariin haastattelijan ennalta valitsemaan kysymykseen, joissa haetaan jonkinlaista Einon omakohtaista yhteenvedoa omasta elämästään. Lisäksi oma tutkijan panokseni Einon

elämäkertomuksen muotoutumiseen jatkuu yli haastattelutilanteen. Edellä esitetyt poiminnat Einon kertomuksesta olen tehnyt itse, mikä tarkoittaa että edellä esitetty on minun rakentama kokonaisuus Einon tarjoamasta laajemmasta aineistosta. Rakentamani kokonaisuus ei kuitenkaan ole summittainen tai sattumanvarainen, vaan se perustuu Einon itsensä kertomaan ainekseen.

Edelliset varaukset huomioon ottaen ja niistä tietoisena katson kuitenkin, että on mahdollista pohtia Einon elämäkertomuksen lopetusta ja sen merkitystä koko kertomuksen kiintopisteen muotoutumiselle. Elämäkertomus, tutkijankaan konstruoimana, ei ole pelkkä kronologisesti etenevä tapahtumien luettelo, kuten annaali. Se ei ole myöskään kronikan kaltainen lopetusta ja laajempaa kiintopistettä vaille jäävä ajallinen jatkumo. Elämäkertomuksen voi rinnastaa Whiten esittelemään varsinaiseen historiaan siinä mielessä, että sen tapahtumia yhdistää juoni, joka myös antaa niille merkityksen. Juoni kuroo elämäkertomuksen tarinan umpeen, antaa yksittäisille tapahtumille keskinäisen yhteyden ja merkityksen sekä näin ollen tuottaa sille kiintopisteen, tai kuten White sanoo, moraliteetin. Elämäkertomuksen tapahtumat tapahtuvat ja henkilöhahmot toimivat myös jossakin sosiaalisessa ympäristössä, joten elämäkertomuksellakin voi sanoa olevan sosiaalinen keskus. Tämän jakson lopuksi pohdin Einon elämäkertomuksen lopettamista ja tarkastelen sen mahdollista tai mahdollisia sosiaalisia keskuksia tai kiintopisteitä.

Einon elämäkertomuksella on keskeissubjekti, Eino itse, jonka kautta kerrotut tapahtumat saavat merkityksensä ja suhteutuvat toisiinsa. Eino on tarinansa kertoja. Hän on myös subjekti, johon kertomuksessa viittaa persoonapronomini *minä*. Einon itsensä elämäkertomus on kokonaisuus, joka tapahtumia yhdistää ja jonka kautta ne saavat ajallisuutensa. Mutta onko Einon elämäkertomuksella jotakin keskeissubjektia laajempaa kiintopistettä tai moraliteettia, josta White puhuu? Voisiko ajatella, että tämä kiintopiste olisi seikka, joka kytkisi Einon yksilöllisen elämäkertomuksen laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin?

Palaan näiden kysymysten kohdalla Einon alussa esittämään taistelumetaforaan. Kyseinen metafora toimii mielestäni Einon elämäkertomuksessa kolmella tasolla: sekä yksittäisten tarinoiden juonirakenteiden yhdistäjänä, kerronnan valintoja ohjaavana tekijänä että myös koko elämäkertomusta yhdistävänä perusmetaforana. Einon lapsuuden ajan kohdalla metafora yhdisti kerrotut elämäntapahtumat toisiinsa siten, että kerrotuista tapahtumista muodostui juonellinen tarina proppilaisessa mielessä. Tapahtumat sysäsi liikkeelle puute, johon Eino joutui enemmän tai vähemmän aktiivisilla toimillaan vastaamaan. Tarinan päättää puutteen poistuminen (ainakin väliaikaisesti), kun Eino pääsee opettajan luokse

asumaan. Tarinalle muodostuu siis alku, keskiosa ja loppu, joita yhdistää taistelu elämäntilanteen vakinaistamisesta. Taistelumetafora yhdistää myös Einon Kanadassa viettämän ajan tiettyjä tapahtumia yksittäisiksi tarinoiksi. Einon kertomia elämäntapahtumia niin työnhakumatkoista kuin kaivosonnettomuuksista voi pitää yksittäisinä taistelutarinoina. Taistelutapahtumat tarinoissa yksilötasolla, vaikka viholliset tai vastustaja-aktantit vaihtuvatkin. Kun Eino taisteli lapsuudessaan huutolaistaloa ja huonoja elinoloja vastaan, Kanadassa hän joutui taistelemaan työttömyyttä, kaivosyhtiötä ja huonoja elinoloja vastaan.

Taistelumetafora määrittää myös Einon kerrontaa ja sen valintoja, sekä eräässä mielessä lopettaa elämänkertomuksen. Hänen haastattelussaan kertomia kuvauksia, seikkoja ja tarinoita yhdistää niiden traaginen taistelu itseä suurempia vastustajia vastaan. Taistelut muodostavat niin haastattelukerronnan kuin elämänkertomuksenkin rungon. Itse asiassa Eino ei juuri muuta kerrokaan kuin taistelut. Hänen kerrontansa etenee pääsääntöisesti taistelusta taisteluun – ei kuitenkaan läheskään aina kronologisessa järjestyksessä, vaan yksittäisiin taisteluihin palataan ohii kronologian. Vaikka edellä totesinkin, että Einon elämänkertomus ylettää ajallisesti haastatteluhetkeen (kertojan ja kertomuksen subjektin nykyhetkeen), kerronta katkeaa pääosin toisen maailmansodan päättymisen jälkeisiin tapahtumiin. Sodan jälkeisten elämäntapahtumien kerronta on ohutta ja ellipseistä koostuvaa tiivistystä. Näin ollen voikin sanoa, että Einon elämänkertomuksessa ei ole kerrontaa ilman taistelua. Sota-ajan jälkeistä aikaa voi siten pitää Einon elämänkertomuksen murroksena, koska tuolloin kerronta tyhjenee. Tämä vihjaa taistelun tai taistelujen loppumisesta. Onnettomuudet ja traagiset tapahtumat vähenevät tai loppuvat tyystin, jolloin ei jää enää mitään kertomista. Tunnettua on, että ihmisten onnen ja turvallisuuden ajat ovat historian puhtaita sivuja (White 1987, 11). Myös Einon elämänkertomuksessa tämä toteutuu: 1950-luvulta alkanut vähittäinen taloudellinen kasvu ja elinolojen parantuminen eivät tuota kerrontaa. Taistelumetaforan näkökulmasta siirtolaisuus ei ole elämänkertomuksen murros, koska taistelu jatkui myös Kanadassa. Sen sijaan Einon elämänkertomus sulkeutuu sodan jälkeiseen aikaan.

Näin siis yksittäisten tarinoiden ja kerronnan tasolla, mutta mielestäni Einon elämänkertomusta voi tulkita myös yleisemmälläkin tasolla taistelumetaforan kautta. Metaforan voi katsoa toimivan Einon elämänkertomuksen merkityksen antajana, kerrottuja elämäntapahtumia yhdistävänä kiintopisteenä, joka siten ylittää proppilaiset formaalit juonirakenteet ja tuottaa kertomukselle moraliteetin ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden. Tällöin Einon taistelusta tulee taistelu hyväksytyksi kansallaiseksi tulemisesta ja elämän mahdollisuuksista. Samalla Einon yksilöl-

linen taistelu saa sosiaalisen ympäristönsä ja Einosta tulee oman siirtolaisikäluokkansa edustaja. Eino ei ole vain sattumanvarainen yksilötoimija, jota yksittäiset tapahtumat heittelevät, vaan osa sitä laajaa yhteiskunnallista tapahtumasarjaa, jossa uudet tulokkaat lunastivat vähitellen hyväksytyin aseman Kanadan kansalaisina.

Hulivili-pojan tarina: Eino III

Eino III:n haastatteluteksti etenee seuraavalla tavalla (tekstin määrä sivuina on merkitty sulkeisiin):

Lyhyttä dialogia, jossa käydään läpi perustiedot ja elämänkulun tietyt vuosiluvut, kuten osoite, ammatti, syntymäpaikka ja -aika jne. Puhuntaa ohjaa jokaisen haastattelun alussa täytetty perustietolomake ja Eino ei poikkea kysymysten teemoista. Tapahtumien ajankohdat ulottuvat syntymästä haastatteluhetkeen, vuoteen 1993. Tarinoita eikä tapahtumien kuvauksia ei esiinny. (1 1/3 sivua)

Itsenäinen tarina ensimmäisen työpaikan saannista 1920-luvun lopulta. Tapahtumapaikkana on Copper Cliffin nikkelikaivos. Tarinan omakohtaisuusaste on korkea: kerronta on persoonallista ja itse-reflektiivistä. Väliin on upotettu lyhyt episodi alkoholin käytöstä pula-aikana. (2/3 sivua)

Temaattisesti hajanainen selostus pula-ajan tapahtumista. Koostuu lyhyestä selostuksesta pula-ajan selviytymiskeinoista, puolen sivun mittaisesta kertomuksesta matkasta preeriaprovinsseihin ja sivun mittaisesta kertomuksesta matkalla tapahtuneesta putkareissusta. Kerronta on persoonallista, joskin seassa on lyhyitä selvityksiä. Selvitykset on suunnattu pääasiassa haastattelijalle ja niiden tarkoitus on auttaa haastattelijaa ymmärtämään tiettyjä seikkoja, kuten miksi erästä paikkaa sanottiin italianmäeksi. Mielenpitoita tai perusteluja tapahtumien syistä tai oikeudenmukaisuudesta yms. ei juurikaan esiinny. Katkaa kaikkiaan noin kahden vuoden jakson. Tapahtumapaikkoina ovat Copper Cliff, määrittelemätön länsi, Saskatchewanin suomalaisyhteisö ja Reginan kaupunki. (2 sivua)

Ulkokohtainen selostus Thunder Bayhin asettumisesta ja naimisiin menosta. Avioituminen kerrotaan lyhyesti, vaimon kanssa yhteisten työpaikkojen kautta. Oman talon rakentaminen mainitaan ikään kuin asiantietona. Kerronta on suhteellisen persoonallista. Tapahtuma paikkana on Thunder Bay ja sen ympäristön metsäkämpät, ja aikana 1930-luvun loppuvuodet. (1/3 sivua)

Dialogimuotoinen jakso, jossa haastattelija tekee tarkistuskysymyksiä vuosiluvuista. Teemat pysyvät tiiviisti haastattelukysymysten mukaisina. (1/3 sivua)

Kuvausta lapsuuden kodista. Jakso sisältää episodit isän tapaturmaisesta kuolemasta ja ensimmäisestä kodin ulkopuolisesta työstä renkinä. Pääosin

kerronta ei ole persoonallista, vaan on fokalisoitu pitkälti isän kautta. Jakso ajoittuu 1910-luvun alusta 1920-luvun puoliväliin. Perusteluja ja mielipiteitä ei juurikaan ilmene. (1 sivu)

Dialogia Einon koulunkäynnistä. Kerronta on persoonallista vain osin ja pohtivaa ainesta ilmenee vain paikoin. Edes haastattelijan kysymys halusta käydä koulua ei Einoa innosta. Ajankohta on 1910-luvun puolivälissä. (1/2 sivua)

Lyhyt osa, jossa Eino kääntää haastattelijan rengintyötä koskevan kysymyksen teeman Kanadan metsäkämpälle. Samalla hypätään myös tapahtumien ajassa kysymyksen käsittelemästä 1920-luvun alusta 1930-luvun loppuun, jolloin Eino työskenteli metsäkämpällä. Metsätyötä koskeva osuus on voimakkaasti omakohtainen ja kommentoiva. (1/3 sivua)

Lyhyt dialogi, joka perustuu haastattelijan kysymykseen Kanadaan lähdön syystä. Teema ei innosta Einoa ja jakso on lähinnä selvitys. Eino ei varsinaisesti perustele siirtolaiseksi lähtöään, vaan kuvaa lyhyesti tuloaan Copper Cliffiin vuonna 1929. (1/3 sivua)

Temaattisesti hajanainen jakso, joka sisältää kuvauksen matkasta Kanadaan ja alkuvaiheista Kanadassa. Eino aloittaa matkakuvauksen tarinamuotoisena, mutta vaihtaa matkateeman juopotteluun kesken kaiken. Haastattelijan kysymykset eivät juurikaan ohjaa Einon puhuntaa ja jakson loppuosa tyypistyy dialogimuotoiseksi. Kerronta on kuitenkin suhteellisen omakohtaista, koska perusteluja tekemisille ilmenee paikka paikoin. (1 1/3 sivua)

Lyhyt jakso, jossa haastattelijä yrittää avata keskustelua Kanadan suomalaisista niin kaljoittelun kuin sosiaalisten suhteiden kautta, mutta Eino ei innostu aiheista. Lyhyttä dialogia, jossa kysymykset määräävät etenemistä. Kerronta ei ole juurikaan persoonallista. (1/3 sivua)

Lyhyt pula-aikaa koskeva jakso, johon ohjaa haastattelijan kysymys. Kerronta on suhteellisen omakohtaista ja Eino esittää perusteluja tapaan, jolla hän suhtautuu pula-aikaan. (1/4 sivua)

Dialogia vapaa-ajan vietosta. Eino puhuu ainoastaan nykyisyydestä, vaikka teema sallisi laajankin aikaulottuvuuden. Kerronta on suhteellisen omakohtaista: Eino kuvaa omaa vapaa-ajanviettoaan ja perustelee miksi tekee niin kuin tekee. (1/3 sivua)

Haastattelijan kysymys vaimoon tutustumisesta irrottaa Einolta pienen tarinan, joka fokalisoituu paljolti vaimon kautta. Kerronta on omakohtaista. Tapahtuma-aikana on vuoden 1937 seutu. Paikkaa ei ilmaista, mutta sen voi päätellä Thunder Bayksi elämäkerrallisen faktatiedon perusteella. (1/3 sivua)

Kysymys Thunder Bayn suomalaiskadun, Bay Streetin, muistoista tuottaa ei-persoonallisen kuvauksen metsätyöläisten lakon aikana tapahtuneesta mellakasta kyseisellä kadulla. Tämän jälkeen Eino kääntyy puhumaan ammattiyhdistysasioista ja kuvaa edelleen ei-persoonallisesti Onion Lakella Thunder Bayn lähistöllä tapahtunutta kahden suomalaisen ammattiyhdistystoimitsijan

(delegate) murhaa. Jakso sisältää runsaasti mielipiteitä ja kommentaaria kyseisistä teemoista, mikä nostaa omakohtaisuuden astetta. (2/3 sivua)

Jakson ajankohtana on sota-aika ja temaattisesti jakso on hajanainen. Alussa Eino kääntää puheen teeman työhön. Tämän jälkeen on lyhyttä dialogia Kanadan kansalaisuuden ottamisesta ja muutamasta sekalaisesta sota-ajan seikasta. Eino perustelee Kanadaan jäämisensä runsaalla alkoholinkäytöllä. Vastemmistolaisesta haalitoiminnasta Eino esittää mielipiteitä ja puhuu osin persoonallisesti. (1 1/3 sivua)

Sodan jälkeinen aika tulee käsitellyksi hajanaisesti ja temaattisesti poukkoillen. Varsinaisia tarinoita ei esiinny. Jaksoon sisältyy kuvaus tyttären elämänvaiheista, sairauskuvaus, pohdintaa paluusta Suomeen, kuvaus työtehtävistä CPR:lla ja kuvausta eläkepäivien vietosta. Työtehtäväkuvauksen yhteydessä Eino puhuu omakohtaisesti suhteestaan työntekoon. (3 1/2 sivua)

Eino III:n haastattelulle on ominaista monessakin mielessä tietty hajanaisuus ja ei-omakohtaisuus. Elämänkulun kronologiaa ei haastattelun edetessä synny Einon itsensä toimesta, vaan haastattelijan kysymysten pohjalta. Kuitenkin tämäkin kronologisuus on varsin heikkoa, johtuen osin Einon tekemistä hyppäyksistä ajasta ja teemasta toiseen. Sen sijaan, että tapahtumien kronologia Einon kerronnassa syntyisi edeltävien tapahtumien loogisesta sidoksesta niitä seuraaviin tapahtumiin, Einon kerronta keskittyy muutamaaan erilliseen laajempaan tarinaan (ensimmäisen työpaikan saanti, putkareissu Saskatchewanissa ja vaimoon tutustuminen), joille on vaikea löytää varsinaista keskinäistä juonellista sidosta. Näin ollen Einon elämäkertomuksesta muodostuu haastattelutekstin pohjalta suhteellisen hajanainen ja pirstaleinen.

Kuten Eino I:n kohdalla on Eino III:n kertomien tapahtumien ajankohtien paino on etäisessä menneisyydessä. Ainoastaan vapaa-ajan teema tuottaa kerrontaa haastattelutilanteen nykyisyydestä tai sen lähiajoista. Eläkeajasta puhuminenkin kääntyy osittain nykyisyydestä menneeseen työuraan. Einon vapaa-aika liittyy ystävien tapaamiseen Thunder Bayn Bay Streetillä, mutta Bay Streetistä puhuminen aktivoi menneisyyden kuvaukset 1930-luvun työläismellakoista ja kahden suomalaisen ammattiyhdistystoimitsijan murhasta. Kaikkiaan pula-aika on tekstinä määrällisesti laajin ajallinen kokonaisuus Einon haastattelussa.

Einon kerronnan omakohtaisuutta, tai sen puutetta, luonnehtii kuvauksenomaisuus. Eino ei esitä perusteluja tapahtumille tai mielipiteitä asioiden laadusta kovinkaan paljon, siitäkään huolimatta, että hän kertoo tapahtumat pääosin itsensä kokemina. Tyyli on enemmän tapahtumat toteavaa realismia kuin niitä liioittelevaa tai värittäväää. Myöskään fiktiivistä ainesta ei Einon kerronnasta löydy. Eino ei missään vaiheessa innostu

kuvittelemaan mitään eikä puhu omista haaveistaan tai toiveistaan. Myös kaskut ja vitsit, myyttisestä aineksesta puhumattakaan, puuttuvat. Einon kerronta on persoonallista siinä merkityksessä, että hän kyllä kertoo tapahtumista ja puhuu muutenkin minä-muodossa omien kokemuksiensa kautta. Mutta hänen kerrontansa ei ole kovin omakohtaista, koska hän ei pohdi tai kommentoi tapahtumia, eikä sido niitä yhteen omakohtaisin perusteluin. Tämä vastakohtaisuus tekee Einon kerronnan omakohtaisuuden ambivalentiksi. Seuraavaksi katsastan tarkemmin tiettyjä osia Einon elämäkertomuksesta. Tavoitteenani on valottaa Einon elämäkertomusta ja sen ambivalenttiutta niin juonirakenteiden, henkilöhahmojen kuin myös modaliteettien kautta.

Ensimmäiseksi analyysikohteeksi olen valinnut haastattelutekstin ensimmäisen varsinaisen tarinan, joka käsittelee siis Einon ensimmäisen työpaikan saamista Copper Cliffin (kyseinen paikkakunta sijaitsee Sudbryn kaupungin kupeessa) kaivoksessa.

H: Mihinkä sää muutit täältä Kopperkliffistä sitten?

V: Se on vähän vaikee sanoa... mää oikein selitän sen. Se oli huonoa aikaa... sopiiko se siihen kirjaan?

H: Sopii.

V: Mä olin siellä Sudburyssä niin neljä vuotta. Mää olin mainissa [kaivoksessa], ensimmäinen työ oli maini. Mä olin kaks vuotta siellä. Mutta sitten kun oli se leioffi [lay off = antaa lopputili] aika, sitten tuli minunkin vuoro leioffille. Minä olin siellä... minä en Suomessa ryypänny ollenkaan mitään, mutta kun mää tulin tähän maahan, sinne Sudburyhin, niin siellä ei ollu mitään mihinkä sä olisit menny. Joka torpassa oli .... No eihän siinä kulunu aika, naapurihin mennään ottaan pullo kaljaa. No kun sä ostit mulle kaljaa, tietysti minä ostin taas takasin ja siitä se jatku joka päivä melkein. No, se oli semmosta.

No sitten pojat sano mulle sitten, että mennään nyt mainin päälle katto-mahan työtä. Siellä oli miestä aivan mustanas. Sitten siellä kapteeni [työnjohtaja] tuli ylös. Se kysyy, että onko mainaria. En minä ymmärtänyt, nyt jalestä päin vasta. Siellä kaks miestä nosti käden pystyyn sieltä kängistä [gang = joukko, jengi]. Joku otti sitten minun kättäni, vaan leikillä piti sitä ylhäällä tällä lailla. Se kapteeni koolas [call = kutsua] meidät kolme sinne. Mää annoin senssin sitten niille kahdelle miehelle, sitten oli minun vuoroni. Se oli semmonen pieni sänttä missä se kapteeni oli ja semmonen luukku, minkä se aukaisi, siitä se puhutteli. Se kysyi minulta tietysti sitten jotakin, että missä mää oon mainissa ollu. No, enhän mää ymmärtäny mitä se kysy. Se vinkkas sitten... mene helvettiin...

Se meni sitten se päivä sillai. Tuli seuraava päivä. Pojat taas lähti sinne mainin päälle. Minä en meinannu mennä sinne, mutta ne sano, että mitä sää täällä teet, lähde känkiin vaan nyt. No mä menin sinne sitten. Toiset ympäröi sitten

sen mistä se kapteeni nousi maanpäälle ja ne puhutteli sitä. Oli iso kivi ja mä menin sen kiven päälle sitten kattomaan sitä kontria [country = seutu]. Se oli ihan mustaa kaikki, kato kun se oli se savupiippu, se oli siihen aikaan niin lyhyt, se poltti kaikki ruohon siitä ympäriltä. Nyt se on vähenny. Mää menin siihen kiven päälle kattoon kanadalaista maisemaa. Se kapteeni näki minut, se rupes vinkkaamahan minua tällä lailla. No minä en meinannu mennä, mutta siinä oli kaveri ja se sano, että mene, mene, sattuu että saat työtä. No minä menin ja enhän mä ymmärtänyt mitä se puhu. Sen mä ymmärsin, se sano, että doc. Mää ajattelin, että kai se tästä pitää tohtorille vissiin mennä. Mää otin tulkin sitten ja mentiin lääkäriin. No, minä pääsin sinne all right sitten. Mää olin siellä kaks vuotta sitten, siellä mainissa. Sattui aina vaan sitten lay off, lay off, ja sitten tuli minunkin vuoroni.

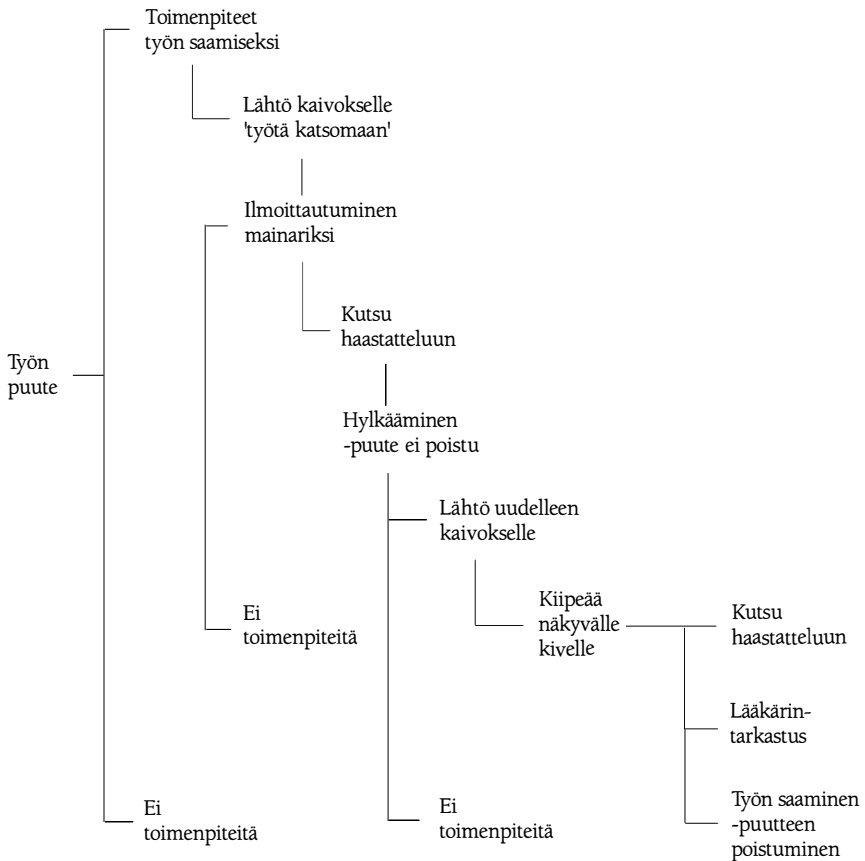
Tekstiote alkaa haastattelun kohdasta, jossa käydään läpi Einon asuinpaikkoja. Työnsaantitarina siten katkaisee perustietolomakkeen mukaisesti käydyn keskustelun. Einon ensimmäisestä repliikistä ilmenee, että jakso, johon työnsaantitarina on upotettu, on vastaus asuinpaikan muutosta koskevaan kysymykseen. Sen avulla Eino selittää siirtymää kahden vuoden työssälön jälkeiseen pula-aikaan ja sen aiheuttamaan työttömyyteen. Otteen alkuvaiheessa on myös ajallinen ja temaattinen hyppäys pula-aikaiseen kaljoitteluun. Eino kertoo ensiksi kronologisesti myöhäisemmästä pula-ajasta ja sitten palaa takaisin ensimmäisen työpaikan saamiseen. Samoin kuin Eino I:n kohdalla, myös Eino III:n pula-aikaa koskeva kerronta tuottaa iteratiivin avulla vaikutelman ajallisesta pysähtyneisyydestä. Sama toiminta tai tapahtuma, tässä Einon juopottelu kavereiden kanssa, toistuu päivästä päivään ja mitään tarinaa eteenpäin vieviä tapahtumia ei tapahdu.

Työnsaantitarinan juoni, joka on esitetty mallissa 5.5., on seuraava. Kaverit pyytävät Einoa mukaansa kaivokselle työnhakuun. Eino lähtee mukaan, ja paikan päällä on paljon muitakin miehiä työnhaussa. Työnjohtaja kysyy miehiltä, että keillä on kokemusta kaivostyöstä, ja kaksi miestä vastaa myönteisesti. Einon kaverit kuitenkin nostavat myös Einon käden ylös merkiksi, että hän olisi ollut kaivoksessa työssä ennenkin. Työnjohtaja kutsuu Einon ja kaksi muuta miestä haastatteluun. Eino ei kuitenkaan ymmärrä mitä työnjohtaja puhuu ja tulee hylätyksi. Seuraavana päivänä sama työnhakumenetelmä toistuu, mutta työnjohtaja kutsuukin Einon luokseen, kun on nähnyt tämän seisovan korkean kiven päällä. Eino ohjataan lääkärintarkastukseen ja todetaan työkykyiseksi. Näin Eino pääsee työhön kaivokseen. Tarina on sikäli elliptinen, että alussa ollut puute tulee poistetuksi tarinan loppuksi.

Tekemällä näkyviksi tarinan tapahtumia edistävät osat, juonirakenne-

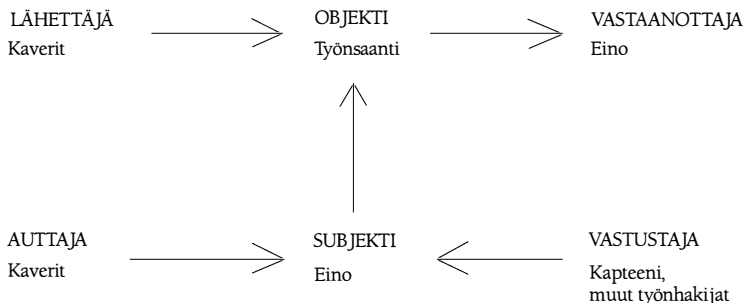
Malli 5.5.

[EINO]

malli auttaa paljastamaan modaliteetteja sisältävät kohdat. Tarinan alkutilanteena on puute: Einolla ei ole työtä, ja tämän puutteen poistaminen vaatii toimenpiteitä, työn hakemista. Tästä tilanteesta syntyy myös tarinan subjekti- ja objekti-aktanttien välinen suhde. Eino on tarinan subjekti-aktantti eli henkilöhahmo, joka ryhtyy suorittamaan tehtävää. Objektina on työn saaminen, joka edistäisi Einon toimeentuloa ja siirtolaisuuden tavoitteiden toteutumista. Työnsaantitarinan alkutilanteen juonirakenteeseen liittyvät toimijat on kuvattu Greimasin aktanttimallin avulla mallissa 5.6.

Malli 5.6.

Huomio kiinnittyy siihen, että kahdessa kohden samalle aktorille lankeaa kahden aktantin tehtävät. Eino on sekä tarinan subjekti että vastaanottaja. Eino on vastaanottaja siinä mielessä, että hän hakee työtä itselleen. Jos siis subjekti-Einon tehtävän suorittaminen onnistuu, saa vastaanottaja-Eino työtä. Einon kaverit toimittavat sekä lähettäjän että auttajan tehtäviä. Pyytämällä Einon mukaansa kaivokselle he 'lähettävät' tarinan liikkeelle. Auttajina he toimivat nostaessaan Einon käden merkiksi ylös, kun kapteeni etsii mainareita. Kapteeni ja muut työnhakijat toimivat vastustajina, koska kapteeni edustaa ongelmallista työhönottajajärjestelmää ja toiset työläiset taas kilpailevat samasta resurssista Einon kanssa. Kapteenin rooli tosin voidaan tulkita myös auttajaksi sikäli, että hän antaa Einolle työtä tarinan lopussa. Modaliteettien kannalta subjektin, objektin, lähettäjän ja auttajan aktantit ja niiden väliset suhteet ovat kiinnostavia. Katsotaanpa miten Eino tarinan alkutilanteen kertoo:

... No sitten *poijat sano mulle sitten, että mennään nyt mainin päälle kattomahan työtä*. Siellä oli miestä aivan mustanas. Sitten siellä kapteeni [työnjohtaja] tuli ylös. Se kysyy, että onko mainaria. En minä ymmärtänyt, nyt jälestä päin vasta. Siellä kaks miestä nosti käden pystyyn sieltä kangista. *Joku otti sitten minun kättäni, vaan leikillä piti sitä ylhäällä*, tällä lailla. Se kapteeni koolas [call = kutsua] meidät kolme sinne...

Olen kursivoivoinut sitaatista kaksi kohtaa, jotka ilmaisevat aktanttien välisen suhteiden modaalisuutta. Ensimmäisessä kohdassa on kyse lähettäjän ja subjektin suhteesta ja jälkimmäisessä auttajan ja subjektin suhteesta. Kummassakin tapauksessa suhde määräytyy subjektin passiivisuuden vuoksi haluamisen modaliteetin negaatioksi, ei-haluamiseksi. Vaikka subjekti-Eino ei varsinaista haluttomuutta ilmaisekaan, hän ei kuitenkaan toimi aktiivisesti puutteen poistamiseksi. Erityisesti jälkimmäisessä

kohdassa voidaan puhua ainakin jossakin määrin ulkopuolelta määräytyvästä täytymisestä. Veijola (1997, 142) esittää, että ulkoa määrittyvät modaaliteetit, täytyminen ja kykeneminen, viittaisivat heikkoon subjektiivuuteen ja sisältä määrittyvät, haluaminen ja osaaminen, vahvaan subjektiivuuteen. Einon kohdalla subjektin ja objektin välinen suhde jäsenyisi vahvasta subjektiivuudesta heikkoon seuraavasti: Eino haluaa työtä – Eino osaa tehdä työtä – Eino kykenee työhön – Eino täytyy tehdä työtä. Negatiivisina modaaliteetit jatkuvat saman kaavan mukaan, mutta päinvastaisessa järjestyksessä. Näin tulkittuna Einon kerronta tuottaa heikkoa subjektiivuutta täytymisen ja ei-haluamisen kautta. Vahvaa subjektiivuutta ilmentävä haluaminen esiintyy Einon kerronnassa negatiivisena. Eino tulee ikään kuin temmatuksi tarinan tapahtumiin, ilman omaa aktiivista toimintaa. Tapahtumat tapahtuvat ulkoapäin, ilman Einon vaikutusta. Tällaista 'ajopuu-tulkintaa' tukee lisäksi kahtaalla esiintyvä ei-osaamisen modaaliteetti. Einon viittaus kielitaidottomuuteensa kohdassa, jossa hän ei ymmärrä kapteenin puhetta, sekä Eino ei ole tehnyt kaivostyötä aikaisemmin, joten häntä ei voi pitää kaivostyön osaajana.

Työnsaantitarinan alkutilanne Einon kertomana tuo esiin hieman kummallisen ristiriitaisuuden subjektin ja objektin suhteessa. Kun Einon haastattelua luetaan ns. faktanäkökulmasta (Alasuutari 1994, 80-82), huomataan, että Einon motiivina tulla Kanadaan siirtolaiseksi oli nimenomaisesti työn saanti:

K: Millä mielellä sää lähdit tänne Kanadaan sitten?

V: Minä viideksi vuodeksi lähdin, että saan rahaa kato, että pääsee matkaan Suomessa sitten. Saa kodin itellensä ja sillälaila. Mutta nyt se viis vuotta on kuuskymmentä vuotta takana.

Kuitenkin työnsaantitarinassa Eino kertoo itsensä passiiviseksi ja ulkoisten tapahtumien vietäväksi. Tarinassa ei ole mitään viitettä siihen suuntaan, että työnsaanti (objekti) olisi ollut hänen päätavoitteenaan Kanadassa. Mistä tässä ristiriidassa on kyse, vai onko kyseessä edes ristiriita? Lausumat tai niiden tulkinnat eivät nimittäin kumoa toisiaan. Olisi mieleltöntä väittää, että työnsaantitarinan modaaliteettitulkinta Einon passiivisuudesta tekisi tyhjäksi hänen siirtolaisuuden tavoitteesta antamansa lausunnon. Yleisestikin taloudelliset tekijät siirtolaisuuden motiivina on seikka, jota voi pitää faktatietona. Myös Einon kohdalla on perusteltua väittää, että hän tuli Kanadaan tekemään työtä ja ansaitsemaan rahaa työllään. Olisi kuitenkin omituista väittää, että tulkinta Einon työnsaantitarinasta olisi vääristynyt, koska Einon toisessa yhteydessä antama selkeä faktaluontoinen tieto olisi 'ajopuutulkinnan' vastainen.

Ristiriitaa voi pitää myös näennäisenä. Vaikka siirtolaiseksi lähdön perusteluun kätkeytyykin vahvaan subjektiuteen viittaava haluamisen modaalisuus, siihen voi tulkita sisältyvän myös heikon modaalisuuden, koska kyse on haluamisen lisäksi myös ulkoisesta pakosta. Siirtolaisuuden syitä on perinteisesti selitetty sekä veto- että työntövaikutusten summana. Kohdemaassa on näin ollen joitakin sellaisia houkuttimia, jotka vetävät siirtolaisia puoleensa. Tässä tapauksessa houkutusena ovat hyvät työnsaantimahdollisuudet ja korkea palkkataso. Työntövaikutus taas syntyy lähtömaan heikoista oloista. Siirtolaiseksi lähdetään, koska vanhassa maassa ei katsota olevan tulevaisuutta. Tällöin on kyse heikosta modaalisuudesta. Tässä suhteessa Einon lausuman loppu on mielenkiintoinen: siirtolaisuuden tavoite, toive omasta maatilasta Suomessa, ei ole toteutunut. Siten Einon tapa ilmaista siirtolaisuutensa syy tai tavoite pikemminkin vahvistaa kuin heikentää 'ajopuutulkintaa'.

Työnsaantitarina koostuu kahdesta osasta, joista ensimmäinen päättyy Einon hylkäämiseen: kapteeni käskee Einon painua helvettiin, kun tämä ei ymmärrä englantia. Tarinan alussa määritetty puute ei siten poistu, ja tarinan umpeutumiseen tarvitaan toinen osa. Aktanttimallin subjektiobjekti -suhde pysyy ennallaan toisessakin osassa, jonka alku on toisinto ensimmäisen osan alkuasetelmasta. Samoin subjekti-auttaja -suhde säilyy Einon kavereiden osalta. Sen sijaan kapteeni voidaan ymmärtää myös auttaja-aktantiksi toisen osan lopussa, jossa hän kutsuu Einon kiven päältä työhön. Näin ollen kapteeni on aktori, joka toteuttaa tarinassa kahta eri aktanttia riippuen tarinan vaiheesta. Tämän lisäksi jälkimmäisessä osassa esiintyy vielä auttaja-aktantti sen kaverin muodossa, kuka käskee Einoa menemään kapteenin luokse tämän viittoillessa Einolle. Millaisia modaalisuuksia tarinan jälkimmäisestä osasta löytyy?

Se meni sitten se päivä sillai. Tuli seuraava päivä. Poijat taas lähti sinne mainin päälle. *Minä en meinannu mennä sinne, mutta ne sano, että mitä sää täällä teet, lähde känkiin vaan nyt. No mä menin sinne sitten.* Toiset ympäröi sitten sen mistä se kapteeni nousi maanpäälle ja ne puhutteli sitä. Oli iso kivi ja mä menin sen kiven päälle sitten kattomaan sitä kontria [country = seutu]. Se oli ihan mustaa kaikki, kato kun se oli se savupiippu, se oli siihen aikaan niin lyhyt, se poltti kaikki ruohon siitä ympäriltä. Nyt se on vähenny. Mää menin siihen kiven päälle kattoon kanadalaista maisemaa. Se kapteeni näki minut, se rupes vinkkaamahan minua tällä lailla. *No minä en meinannu mennä, mutta siinä oli kaveri ja se sano, että mene, mene, sattuu että saat työtä.* No minä menin ja enhän mä ymmärtänyt mitä se puhu. Sen mä ymmärsin, se sano, että doc. Mää ajattelin, että *kai se tästä pitää tohtorille vissiin mennä.* Mää otin tulkin sitten ja mentiin lääkäriin. No, minä pääsin sinne all right sitten. Mää

olin siellä kaks vuotta sitten, siellä mainissa. Sattui aina vaan sitten lay off, lay off, ja sitten tuli minunkin vuoroni.

Tarinan alun lähtöasetelma toistuu jälkimmäisen osan aluksi, kun Einon kaverit pyytävät häntä työnhakuun kaivokselle. Samoin toistuu ei-haluamisen modaliteetti, joskin hieman heikompana kuin ensimmäisessä osassa. Haluamisen puute muuttuu jo jonkinlaiseksi haluttomuudeksi. Eino ilmaisee haluttomuutta myös kohdassa, jossa kapteeni näkee Einon ja vinkkaa häntä luoksensa. Kummassakin kohdassa haluamisen modaliteetti on selvempi kuin täytymisen, vaikka kavereiden kehotukset viittaavatkin myös ulkoapäin tulevaan täytymiseen. Selkeä esimerkki täytymisestä on kohta, jossa Eino puhuu lääkärintarkastukseen menemisestä. Näin ollen tarinan jälkimmäisenkin osan modaalisuudet viittaavat 'ajopuu-tulkintaan'. Eino ei ilmaise oikeastaan minkään juonta edistävän tapahtuman lähtevän liikkeelle hänen omasta toimestaan. Tätä vaikutelmaa lisää vielä se, että hän kertoo kiivenneensä kivelle Kanadan maisemia³⁹ katsomaan, eikä suinkaan tehdäkseen itsensä näkyväksi työhönottajalle.

Yksilö- ja pintatasolla tarina kertoo Einon työnsaannista, jolloin sekä subjekti- että vastaanottaja-aktanttina on Eino itse. Mutta jos tarinaa tulkitsee Eino I:n tavoin myös kansalaiseksi tulemisen kontekstissa, niin mallin aktantit muuttuvat ja saavat ulottuvuuden, joka mahdollistaa Einon kertomuksen yhteiskunnallisen tulkinnan. Vastaanottajaksi tulee tällöin kanadalainen yhteiskunta, jonka hyväksytyksi jäseneksi Einon tulisi päästä. Lähettäjä-aktanttina ei myöskään enää olisi lähipiirin kaverit, vaan yleisesti siirtolaisten tarve ja pakko tavalla tai toisella sopeutua uuteen yhteiskuntaan. Subjektin objektina oleva työnsaanti saa laajemman yhteiskunnallisen mielen sikäli, että se ei vain turvaa Einon tässä ja nyt olevia elämisen perusoloja, vaan toimii myös väylänä hyväksytyyn asemaan yhteiskunnassa. Vastustaja-aktantti rakentuu asetelmasta, jossa tarinan kapteeni edustaa yhteiskuntaa, johon Einon tulee sopeutua, toimimalla sen 'portinvartijana', ja muut työnhakijat ovat Einon kilpailijoita tässä yhteiskunnallisen paikan ja aseman etsinnässä.

Einon kielitaidottomuus tulee tarinassa esille siten, että se lähes estää hänen työnsaantinsa. Kielitaito siis näyttäytyy tarinassa työnteon lisäksi toisena yhteiskunnallisen sopeutumisen väylänä. Jos Eino olisi osannut englantia, olisi hän päässyt työhön heti ensimmäisellä yrittämällä. Kaivos-työ ei kuitenkaan edellytä juurikaan kielen osaamista ja siten Einon kielitaidottomuutta voi pitää myös tekijänä, joka ohjaa hänen yhteiskuntaan asettumistaan. Kielitaidottomana Einolle jäävät vain sellaiset ruumiilliset työt, joiden arvostus ei ole korkea, ja hän ohjautuu väistämättä yhteiskunnan pohjalle.

Työnsaannin merkitystä kansalaiseksi tulemisen prosessissa tukee myös se, että Einon kerronnassa työnsaantitarina kontrastoituu pula-aikaa koskevan kuvauksen kanssa. Eino siirtyy pula-ajasta hyvin nopeasti kertomaan työnsaannistaan, ja kun pula-ajasta hän kertoo iteratiivisesti tiivistetysti, niin työnsaannista taas suhteellisen laveasti, seikkaperäisesti ja ennen kaikkea juonellisesti. Näin ollen pula-aika ei sellaisenaan ole hänelle kertomisen arvoista, mitä taas työnsaanti on. Tällaiseen kerronnalliseen valintaan voi olla syynä, että pula-aika (sen lisäksi, että se on muutenkin vaikeaa) oli kansalaiseksi tulemisen kannalta pysähtynyt vaihe. Ja jos siirtolaiselämäkertomus on perustaltaan kertomus uuden yhteiskunnan kansalaiseksi tulemisesta, kuten olen edellä esittänyt, niin ne ajat, jolloin kansalaiseksi tuleminen on ollut pysähdyksissä, eivät anna aihetta kertomuksiin. Työnsaanti ja työn tekeminen ovat taas kertomisen arvoisia, koska niiden kautta elämäkertomuksen keskeinen teema edistyy.

Millaiseksi Eino III:n henkilöahmo työnsaantitarinan modaaliteettien valossa muodostuu ja onko sillä yhtymäkohtia ajokorttitarinan Einoon? Miten modaalisuudet suhteutuvat ajokorttitarinan Einon ominaisuuksiin? Kuten edellisessä luvussa tuli esiin, ajokorttitarinan Einon ominaisuudet olivat kielitaidottomuus, hurja- ja jääräpäisyys, sisukkuus, kiivaus ja yksinkertaisuus. Näistä kielitaidottomuus palautuu selkeästi osaamisen modaaliteettiin, jossa se on ei-osaamista. Sen sijaan muut ominaisuudet vaativat hieman tarkempaa modaalisuuden kehittelyä. Greimas on esittänyt, että tietyt ja erityisesti tunteisiin liittyvät määreet syntyvät modaaliteettien ketjuuntumisen seurauksena (Sulkunen & Törrönen 1997, 91). Esimerkiksi viha syntyy, kun henkilö S1 odottaa toisen henkilön S2 pitävän velvollisuutenaan toteuttaa S1:n halun. Jos S2 ei kuitenkaan tässä tehtävässä onnistu, S1 pettyy ja suuttuu S2:lle. Voidaanko siis Einon kiivautta, hurja- ja jääräpäisyyttä tai yksinkertaisuutta pitää modaalisten määreiden ketjuina?

Ajokorttitarinan Einon jääräpäisyys ilmeni tilanteissa, joissa hän törmäsi yhteiskunnan asettamiin sääntöihin ja velvollisuuksiin. Eino ei noudata pakollista pysähtymistä vaativaa liikennemerkkiä eikä punaisia liikennevaloja. Siten hänen haluamisensa ylittää ulkopuolelta asetetut pakot. Toisaalta voidaan sanoa, että Eino on kyvytön ymmärtämään näiden sääntöjen tai normien yhteisöllistä ulottuvuutta: sääntöjen tarkoituksena on, ainakin konventionaalisesti ajatellen, ylläpitää järjestystä ja tässä tapauksessa liikenteen sujuvuutta. Kolmannessa jääräpäisyystapauksessa Eino ei suostu väistämään rattiin nukahtaneiden vancouverilaisten autoa. Tällä kertaa Einon halu ylittää osaamisen ja kyvykkyyden toimia joustavasti. Myös sisukkuus voidaan ymmärtää tilanteena, jossa

halu ylittää osaamisen ja kyvykkyyden. Einon sisu ilmeni ajokorttitarinassa siinä, kun hän lukuisista hylkäämisistä huolimatta yritti yhä uudelleen saada ajokortin.

Einon hurjapäisyys liittyi lähinnä hänen ajotapansa määrittämiseen. Hän ajoi niin hurjasti, että tarkastaja hyppäsi vauhdissa kyydistä pois. Hurjapäisyys syntyy, kun tarkastaja odottaa Einon toimivan tiettyjen velvollisuuksien (liikennesäännöt) ja kykyjen (Einon oletettu ajotaito) mukaisesti. Kuitenkin Einon omat käsitykset kyseisistä velvollisuuksista ja kyvyistä eivät käy yksin tarkastajan odotusten kanssa. Siten Einon näkökulmasta hänen käsityksensä velvollisuuksista ja kyvyistä alittavat tarkastajan (ja myös yleiset) odotukset. Kokonaisuudessaan ajokorttikertomuksen Einon ominaisuuksissa on merkillä pantavaa, että niissä korostuu vahvaa subjektiivutta tuottava haluamisen modaalisuus. Itse asiassa koko tarinan koomisuus liittyy juuri tähän Einon vahvan subjektiivisuuden kamppailuun yhteiskunnan ulkoa päin asettamia velvollisuuksia vastaan. Einon oma haluaminen on tekijä, joka konstituoii hänen ominaisuutensa. Tämä taas poikkeaa Eino III:n omakuvasta, jossa on keskeisenä elementtinä heikkoon subjektiivuteen viittaavat modaaliset ilmaisut. Työnsaantitarinan valossa ajokorttitarinan Einolla ja Eino III:lla näyttäisi siten olevan yhteistä vain kielitaidottomuus.

Työnsaantitarinan muut henkilöhahmot on kuvattu hyvin ohuesti ja heillä näyttää olevan merkitystä ainoastaan toiminnan eteenpäinviejinä. Eino III ei määrittele muiden henkilöhahmojen etnisyyttä, mutta tarinasta voi epäsuorasti päätellä, että 'pojat' ovat suomalaisia ja kapteeni 'kielinen'. Myös muut työnhakijat, joita kaivoksella oli 'mustanaan', jäävät vain maininnaksi. Kuitenkin heidän voi olettaa kuuluvan useisiin etnisiin ryhmiin. Kuvauksen ohuudesta päätellen muiden ryhmien jäsenten etnisillä ominaisuuksilla ei ole työnsaantikertomuksessa kovinkaan näkyvää merkitystä. Periaatteessa voidaan kuitenkin ajatella, että muiden ryhmien jäsenet ovat Einolle jonkinlaisia kilpailijoita ja edustavat siten vastustaja-aktanttia. Mutta miksi Einon tarinassa heihin ei kiinnitetä tarkempaa huomiota? Kenties kyse on yksinkertaisesti siitä, että Eino III on kertojana realisti, joka keskittyy vain kuvaamaan tapahtumia. Tällainen kertojakuva läpäisee koko Eino III:n haastattelun. Kuten edellä tuli ilmi, hän ei missään vaiheessa haastattelua intoudu värikkääseen kerrontaan. Voi kuitenkin huomauttaa, että tarinassa Eino voittaa muut kilpailijansa ja siten erottaa itsensä ja muut suomalaiset massasta. Kyseessä olisi siten myös etnisesti jäsentyneitä työmarkkinoita koskeva kertomus.

Laajassa mielessä työpaikansaantitarinaa voi pitää perusteluna, jolla Eino kytkee kaksi elämänvaihetta toisiinsa. Tähän viittaa sitaatin alkuosa, josta käy ilmi, että Eino esittää tarinan ikään kuin vastauksena haas-

tattelijan kysymykseen seuraavasta asuinpaikasta. Työpaikan saaminen kaikovksesta ja ennen kaikkea sen menettäminen tarinan lopussa merkitsee pula-ajan ja sen myötä epävakaaan kiertolaiselämän alkua Einolle. Seuraavaa asuinpaikkaa ei tullut, vaan Eino joutui tienpäälle. Kyseessä on siis varsin merkityksellinen murroskohta Einon elämäkertomuksessa: tapahtuma, jossa siirtolaiskertomuksen ideaali rikkoontuu ulkoisten ja poikkeavien yhteiskunnallis-taloudellisten myllerrysten vuoksi. Ideaaliseen siirtolaiskertomukseen ladatut odotukset (taloudellinen menestyminen, yhteiskuntakelpoisuuden saavuttaminen uudessa yhteiskunnassa jne.) sortuvat pula-ajan työttömyyteen ja köyhyyteen. Tarina sisältää useita ajallisia ulottuvuuksia. Vaikka työnsaanti yksittäisenä elämäntapahtumana rajoittuikin ajallisesti kahteen päivään, sitä voi pitää myös laajempina periodina Einon elämäkertomuksessa. Periodina siinä merkityksessä, että se summaa yhteen laajemman elämäkokonaisuuden (Tonkin 1992, 72-73). Näin yksittäinen ja lyhyehkö tapahtuma saa edustaa keskeistä murroskohtaa Einon elämäkertomuksessa. On syytä huomata, että kyse on Einon itsensä tekemästä periodisoinnista. Hän itse kiteyttää elämäkertomuksensa tietyn vaiheen työnsaantitarinaan.

Työnsaantitarinasta seuraava laajempi tarinakokonaisuus Eino III:n haastattelussa on jakso, jossa Eino joutuu ensin Kanadan ratsupoliisin kanssa tekemisiin matkustettuaan Saskatchewanissa junalla ilman matkailippua ja sitten konduktöörin kanssa ostettuaan lipun vain yhdelle asemavälille, vaikka matkaa on kaksi asemaväliä. Ajallisesti tarina sijoittuu 1930-luvun jälkipuolelille, jolloin pula-aika on alkanut hellittää ja työmahdollisuuksia on alkanut vähitellen olla tarjolla. Eino on ollut juuri ennen pidätystä työssä kielisellä farmilla ja on matkalla suomalaisten asuttamalle alueelle Saskatchewanissa.

V: Joo, niin minä istua kökötän siinä, siihen tuli mauntönpolis [Royal Canadian Mounted Police = Ratsupoliisi]. Kysyy multa, että onko mulla tikettiä. No, mä sanoin, että ei mulla oo tikettiä. Kyllä mä olin tehdä siinä suuren misteikin [mistake = erehdys], kun mä meinasin lyödä sitä, että mä lähden sitten karuun. Se oli pieni mies, mutta se oli treenattu mies. Mauntönpolisit on treenattuja miehiä. No, se vei mun sitten semmoseen...oli semmonen yks huone ja siinä oli takaporstua ja se oli rauta-aita sitten vaan siitä poikki, semmonen koko iso huone. Mää kysyin sitten siltä, kuin kauan sää mua pidät täällä. Se sano, että oo maybe viis vuotta. Ne koolas minut sitten sinne sisälle. Siellä oli siviilimies siellä sisällä sitten. Ne kysy multa sitten, että kumman sää nyt haluat tehdä; ottaa 15 päivää linnaa vai 15 taalaa sakkoo. Kun mää justiin linnasta tuun, niin enhän mää viitti linnahan mennä. Kun mää olin sieltä työmaalta, siltä farमारilta mä olin saanu sata taalaa rahaa. Ne oli paljo pieniä rahoja, mut-

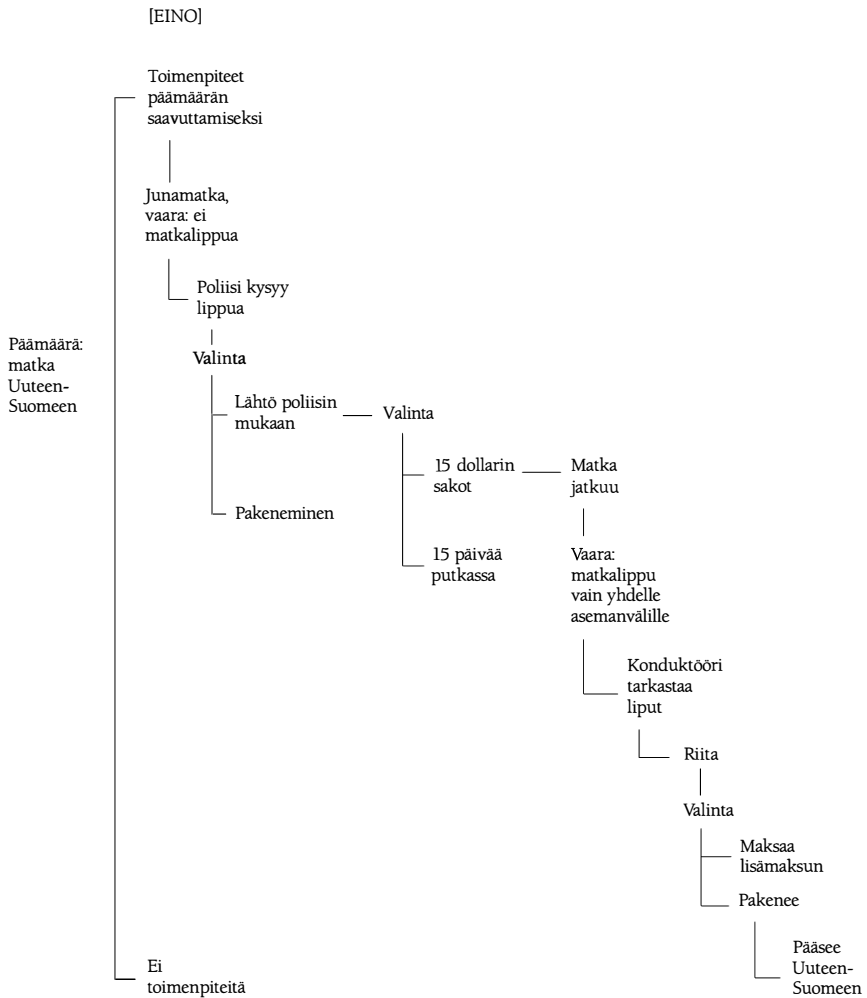
ta oli semmoinen iso nytty. Mää panin sen tonne sukan sääreen. Täytyy panna vähän piiloon kun iso känki oli kaikenlaasta. It is vais [wise = viisasta], sano se toinen mies kun näki sit. Mä sanoin, että se on all right, että mää saan ottaa ne freittinkiin [freight train = tavarajuna]. No, no, osta tiketti ja sää joudut ostamaan toiset 15 taalaa. Parempi ostaa tiketti.

Mää ostin sitten tiketin vaan yhden asemanvälin, vaikka mulla oli tieto mihinkä mää meen, että mää meen kaksi asemanväliä. Mää meen tänne Uuden-Suomen kontriin, sinne mulla oli tarkoitus mennä. Se oli semmoinen suomalaanen kontri. Se oli taas menny sitten sen sivu ja alko toinen väli tulla, se oli sitten sen Uuden-Suomen kontri oli seuraava. No konduktöörin kanssa mää siinä sitten riitelin. Sitten mää sanoin sille, että minä ostin tiketin tuonne Uuden-Suomen kontrille. Se sano, että et sää oo saanu kun tähän asti vaan. No niin kauan riideltiin siinä, että se toppas sitten se juna kumminkin siihen asemalle ja minä siitä hyppäsin maahan ja lähdin juoksemaan sinne kontrin tietä. Siellä ne huuti, että ottakaa tuo mies kiinni. Mutta ei ne kukaan ottanu. Mä pääsin sinne ja mä olin talven siellä sitten siellä Uuden-Suomen kontrilla. Minä hakkasin, katkaisin puita siellä. Sekin oli niin huonoa niillä farmareilla siellä. Se oli semmoinen laatikko mihkä niitä klapuja pantiin. Ne oli ne klaput tuommosia parahen mittaisia. Ne paalattiin, ei niitä pinottu, se paalattiin vaan niin paljon kuin siinä paksissa pysyi. Ne sai kaks taalaa semmosesta, ne farmarit, semmosista lootista. Sinne oli kymmenen kilometriä matkaa, ettei mailia vaan kilometriä. Mää olin siellä sitten sen talven, keväällä taas sitten jatkoin matkaa ja toppasin tähän [Thunder Bayhin].

Junamatkatarinalle on ominaista Einon joutuminen useisiin valintatilanteisiin, jotka kuljettavat tarinaa eteenpäin. Junamatkatarinan rakenne on kuvattu mallissa 5.7. seuraavalla sivulla.

Samoin kuin työnsaantitarina, junamatkatarina jakaantuu kahteen osaan, joista vasta jälkimmäinen päättää tarinan toteuttamalla Einon tavoitteen. Tarinan aktantit jäsenyivät pintatasolla seuravasti. Eino on sekä subjekti- että vastaanottaja-aktantti. Objektin kohdalla huomataan, kuinka keskeisessä asemassa työ on Einon kerronnassa. Tarinan objektina on työmahdollisuuden löytäminen, mikä konkretisoituu pyrkimyksenä päästä Uuteen Suomeen, Saskatchewaniin. Uusi Suomi edustaa Einolle uutta mahdollisuutta asettautua joksikin aikaa aloilleen työtä tekemään. Subjekti-objekti -suhteeseen kytkeytyy tahtomisen ja täytymisen modaalisuuksien jännite. Eino on subjekti-aktanttina itse aktiivinen pyrkiessään tavoitteeseensa, mutta subjekti-aktanttia määrittää myös ulkoinen toimeentulon pakko. Eino on myös vastaanottaja, koska subjektin toiminnan tarkoituksena on sen oman edun toteutuminen. Lähettäjänä voi pitää joko ansiomahdollisuuksien puutetta tai pula-ajasta juontuvaa köyhyyttä. Modaalisuuden kannalta kiintoisin aktanttisuhde on kuitenkin sub-

Malli 5.7.

jektin ja vastustajan välinen. Vastustaja-aktanttia toteuttavat kaksi aktoria: poliisi ja konduktööri. Seuraavassa katkelmassa Eino joutuu tekemisiin poliisin kanssa:

Joo, niin minä istua kökötän siinä, siihen tuli mauntönpolis. Kysyy multa, että onko mulla tikettiä. No, mä sanoin, että ei mulla oo tikettiä. Kyllä *mää olin tehä siinä suuren misteikin*, kun *mä meinasin lyödä sitä, että mä lähden*

sitten karkuun. Se oli pieni mies, mutta se oli treenattu mies. Mauntönpolisiit on treenattuja miehiä.

Poliisin lyömiseen ja pakenemiseen liittyy tahtomisen ja kykenemisen välinen jännite. Pakeneminen olisi ollut Einolle pienemmän vaivan tie tavoitteeseensa, sikäli kun se kykenemisen kautta olisi onnistunut. Tahtominen ja kykeneminen voidaan kuitenkin ymmärtää myös muutoinkin kuin vain pinnallisesti tahtona ja kykenemisenä lyödä poliisia ja paeta. Ensimmäisessä kursivoidussa kohdassa Eino osoittaa myös kykyä harkita ja reflektoida omia aikeitansa ja toimintaansa. Eino tuottaa siis itsensä vahvana subjektina kertomukseensa.

Eino III:n suhde kanadalaiseen yhteiskuntaan määrittyy aivan erilaiseksi kuin ajokorttitarinassa. Kun ajokorttitarinassa Einon jäära- ja hurjapäisyys ilmenee Einon ylikorostuneen tahtomisen aiheuttamana jatkuvana konfliktina yhteiskunnan asettamia ulkoisia vaatimuksia vastaan (täytymisen modaalisuus), junamatkatarinassa Eino III kykenee pohtimaan tilanteen asettamia toimintavaihtoehtoja ja välttämään konfliktin. Poliisi vastustaja-aktanttina on enemmän yhteiskunnan edustaja kuin yksilötoimija. Samoin on laita myös ajokorttitarinassa, jossa vastustaja-aktanttina voi pitää ajokokeen tarkastajaa. Tätä tulkintaa voi puolustaa kerronnallisin perustein. Poliisille ja tarkastajalle on yhteistä, että heidät ilmaistaan ainoastaan instituutioidensa edustajina. Heidä ei kuvata, eikä heillä ole persoonallisia piirteitä. Edes heidän ulkonäköään tai ilmeään ei kommentoida. Juonen näkökulmasta poliisilla ja tarkastajalla on vain instituutiionsa määräämät tehtävät, eivätkä he toimi sen ulkopuolella. He ovat olemassa tarinassa vain toteuttaakseen 'virkatehtävänsä', sen minkä poliisin tai tarkastajan tulee tehdä. Lisäksi jos poliisi ymmärretään yhteiskunnan edustajaksi, Einon lyömättäjäntämispäätös ilmentää mitä selvimmin kykyä ymmärtää niitä tekijöitä, jotka määrittävät kansalaiseksi tulemista. Virkavallan edustajan, Kanadassa erittäin arvostetun ratsupoliisin, lyöminen olisi ollut avoin konflikti hyväksytyksi kansalaiseksi tulemisen kanssa.

On mielenkiintoista huomata, että molemmat tarinat sisältävät samantyyppisiä juonellisia elementtejä mitä valintatilanteisiin tulee, mutta valintavaihtoehdot toteutuvat eri tavoilla tarinoissa. Jos ajokorttitarinan Eino olisi joutunut valintatilanteeseen lyödäkö poliisia vai ei, niin hänen henkilöhahmonsensa ominaisuuksiin vedoten voidaan väittää, että hän olisi lyönyt. Ajokorttitarinan Einon ominaisuudet ovat varsin selkeästi lukkoon lyödyt sikäli, että hänet esitetään ulkoa päin tyyppinä tai karikatyyrinä. Sen sijaan toimiessaan oman itsensä kertojana Eino III kykenee suhtautumaan itseensä reflektiivisesti.

Tämä sama teema ja toimintamalli toistuu myös junamatkatarinan toisessa valintatilanteessa, jossa Eino III joutuu poliisiasemalla päättämään, ottaako 15 päivää vankeutta vai \$15 sakkoa.

Ne koolas [call = kutsua] minut sitten sinne sisälle. Siellä oli siviilimies siellä sisällä sitten. Ne kysy multa sitten, että kumman sää nyt haluat tehdä; ottaa 15 päivää linnaa vai 15 taalaa sakkoa. *Kun mää justiin linnasta tuun, niin enhän mää viitti linnahan mennä.* Kun mää olin sieltä työmaalta, siltä farmarilta mä olin saanu sata taalaa rahaa.

Myöskään tässä tilanteessa Eino III ei välttämättä noudata ajokorttitarinan Einoon kaavamaista toimintaa. Yhteistä tälle ja edelliselle valinnalle on, että Eino III valitsee sopeutuvan toimintavaihtoehdon, joka ei konfliktoidu kanadalaisen yhteiskunnan kanssa. Kolmas junamatkatarinan valintatilanne poikkeaa kahdesta edellisestä sikäli, että siinä toistuu ajokorttitarinan Einoon toimintamalli.

Mää ostin sitten tiketin vaan yhden asemanvälin, vaikka mulla oli tieto mihinkä mää meen, että mää meen kaksi asemanväliä. Mää meen tänne Uuden-Suomen kontriin sinne mulla oli tarkoitus mennä. Se oli semmonen suomalaanen kontri. Se oli taas menny sitten sen sivu ja alko toinen väli tulla, se oli sitten sen Uuden-Suomen kontri oli seuraava. *No konduktöörin kanssa mää siinä sitten riitelin. Sitten mää sanoin sille, että minä ostin tiketin tuonne Uuden-Suomen kontrille. Se sano, että et sää oo saanu kun tähän asti vaan. No niin kauan riideltiin siinä, että se toppas sitten se juna kumminkin siihen asemalle ja minä siitä hypäsin maahan ja lähdin juoksemaan sinne kontrin tietä.* Siellä ne huuti, että ottakaa tuo mies kiinni. Mutta ei ne kukaan ottanu.

Tässä kohdin tarinaa Eino III muistuttaa ajokorttitarinan Einoa. Muistuttavuus syntyy, koska hurjapäisyys ottaa voiton muista ominaisuuksista ja se toimii Einojen toiminnan koordinaattina. Kumpikin Eino toimii siten samankaltaisen ominaisuuden ohjaamana. Samalla kyse on myös samuusidentiteetin muistuttavuuselementistä. Einojen samuusidentiteetit lankeavat yhteen hurjapäisyyden kohdalla, ja heidät voi ajatella olevan vaihdettavissa keskenään tämän ominaisuuden suhteen.

Eino III poikkeaa myös omasta kuvastaan junamatkatarinassa valitsemalla toimintamallin, joka konfliktoituu konduktöörin hahmon kautta ilmenevien yhteiskunnan vaatimusten kanssa. Tosin on syytä huomata, että Einoon toiminta, konduktöörin kanssa riitely, on päämäärärationaalista ja oman tahdon alaista, koska hänen tavoitteenaan on venyttää riitää siksi, että Uuden Suomen asema tulisi kohdalle. Sen lisäksi, että Einoon henkilöihahmossa esiintyy ristiriitaisuutta junamatkatarinan sisällä, poik-

keavat hahmot myös Einon kertomien kahden tarinan välillä. Kun työn-saantitarinan Einoa luonnehtivat modaalisuudet olivat heikkoon subjek-tiuteen viittaavia ulkoisia täytymisiä, niin junamatkatarinan Eino piirtyy vahvaan subjektiuteen liittyvin modaliteetin. Tämä muutos merkitsee Einon henkilöhaamon muutosta kerronnan edistyessä. Kokonaisuutena junamatkatarina siis tuo uusia ulottuvuuksia Eino III:n henkilöhaamoon.

Tähän mennessä on siis tullut esiin, että Eino III:n hahmo ei yhtä ta-pahtumaa lukuun ottamatta käy yksin ajokorttitarinan Einon kanssa. Eino III:n itse kertoma omakuva eroaa siten siitä mielikuvasta, jonka eri siirtolais-ikäluokkaan kuuluva kertoja Einon ikäluokasta tuotti. Eino III:n omakuvassa tapahtuu kuitenkin muutosta siten, että aikaisemmat tapahtumat kerro-taan heikkoon subjektiuteen viittaavien modaalisuuksien kautta ja myöhäisemmät tapahtumat vahvan subjektiuden modaalisuuksien kautta. Eino III:n hahmon ajalliseen muutokseen liittyen tarkastelen vielä erästä kahdesta katkelmasta⁴⁰ koostuvaa teemaa haastattelutekstistä. Tämä teema sijoittuu tapahtuma-ajaltaan Einon elämänsä työuran loppupuolelle, siis melko myöhäiseen vaiheeseen. Katkelmissa Eino kuvaa suhdettaan työpaikkansa italialaisiin työntekijöihin, joiden esimiehenä hän toimi.

H: Mites sitten toi sodan jälkeinen aika, sä menit sitten sinne rautateille töihin. Mites se siellä suju?

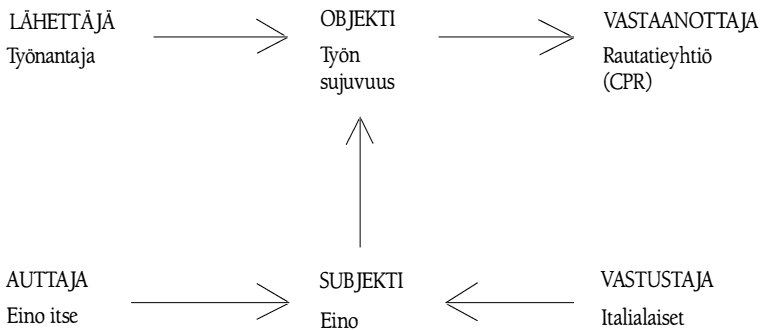
V: No, se meni siellä minusta ... minä menin tähän puulseiskalle [?]. Ne oli ukrainalaisia melekein kaikki siinä. Vähän sekasi italialaasia ja kaikkia sillä lailla. Mä olin siinä 15 vuotta tässä. Sitten mä sain siirron tuonne isolle joelle, tästä hetki matkaa tuonne päin. Mä tulin semmoseksi ... mikskä se suomalai-nen sanoo, hännätupeksi vai mikä se on ... pikkupaasi [boss = pomo, tässä työnjohtaja]. Mulla oli aina italialaasia poikia. Minä en ottanu niitä senssiin enää ja mä sain siitä takasin sen ajjaa ja tietää sen. Siinä on miesten ja kom-panian välillä. Italialaiset, ne on pahoja hännätä kun enemmistö on niitä.

V: No, ne on vain italialaisia sitte taas. Ne on sitte kyllä ne on ne italialaiset kyllä totta vie ne on. Jos niitä on sekasi ukrainalaisia tai italia se on okei, mutta kun niitä on kaikki oli italialaisia ei niille pokerille voi mitään. Mitäs teet kun sanoo juu duu ju sau, juu doo ju sau [you do you say = teet sen minkä sanoitkin tekeväsi], sitte minun piti mennä alueelle iltasin itapäivällä ... iltpäivällä sek-kaamaan onko kaikki siellä oolrait. Sillo se vasaran ääni loppu ja päitä näky siellä nurkan takaa. Ja no sitte taas kun ne näki, että mä tuun, bäng bäng kyllä siellä hakattiin. Niin totta vie, että niin mä niille monta kertaa sanoin, että niin kuulkaa pojat, että mä oon täällä niin kauan ollu, että kyllä mää nää heti mitä te tehny ja mitä ei, että jos tu... jos te haluatte tupakoida, istutaan ja tupakoidaan reilusti ja kun tehdään työtä tehdään työtä reilusti. Mutta ei se, ei niille voi mitään.

Ensimmäisessä haastattelukatkelmassa Eino tiivistää toisen maailmansodan jälkeistä aikaa koskevan vastauksen selonteoksi, jossa pitkä ajallinen jakso typistyy muutamiin pääpiirteisiin. Kerronnallisesti kyseessä on ellipsi eli kerronta on minimaalista, mutta tapahtumien eteneminen nopeaa. Eino jättää paljon elämäntapahtumia kuulijan ja lukijan arvattaviksi. Italialaisteema tulee esiin jo alkuvaiheen kahdessa lauseessa, joissa kerrotaan viidentoista vuoden rupeama. Maininta työnjohtajaksi pääsystä johdattaa puheen italialaisiin, joiden kanssa Einolla on ollut konflikteja. Jälkimmäinen katkelma on tyypiltään lähinnä kuvaus Einon ja hänen alaisinaan olleiden italialaisten työntekijöiden suhteesta. Kerronnallisesti se on edellisen katkelman elliptisyyden vastakohta eli tauko, jossa tapahtumat eivät etene, mutta kerronta kuitenkin jatkuu. Eino III:lla tämänkaltaiset kuvaukset ja kerronnalliset tauot ovat harvinaisia. Sen sijaan tyypillisiä ovat ensimmäisen katkelman kaltaiset selonteot.

Vaikka katkelmien tarinallisuus on minimaalista, voidaan tilannetta kuvata aktanttimallilla seuraavasti:

Malli 5.8.

Näin mallinnettuna Eino nähdään työpaikan suhteille alisteisena sikäli, että hänen toimintansa lähettäjänä ja vastaanottajana on työnantaja. Eino on toteuttamassa työnantajan asettamia työn tuottavuusvaatimuksia ja tällöin laiskaksi kuvatut italialaiset työntekijät asettuvat vastustaja-aktantin asemaan. Eino on työnantajan vaatimusten ja italialaisen työvoiman huonon tuottavuuden välissä. Samalla subjektin suhde objektiin määrittyy heikkoa subjektiutta indikoivan täytymisen modaalisuuden kautta. On kuitenkin liian yksinkertaista väittää ensimmäisen mallin perusteella, että Einon pyrkimyksenä olisi vain työnantajan tuotannollisten vaateiden täyttämisen.

Katkelmia voidaan edelleenkin tulkita myös Kanadaan sopeutumisen näkökulmasta, jolloin on keskeistä katsastaa tapaa, jolla Eino asettaa itsensä yhteiskunnan jäseneksi. Eino kertoo lyhyesti päässeensä CPR:lla työnjohtajaksi viidentoista työvuoden jälkeen, mikä merkitsee sosiaalista kohoamista. Lisäksi kannattaa huomata, että Thunder Bayn alueella rautateillä työskenteleminen on ollut arvostettua, erityisesti siirtolaisten keskuudessa. Rautatieyhtiöllä työskentelemisen arvoa on nostanut, että se on mielletty Kanadan brittiväestön alueeksi etnisessä työnjaossa (Dunk 1991, 103). Myös suomalaissiirtolaisille CPR on merkinnyt pääsyä hyväksytyksi kansalaiseksi (Sintonen 1995, 91-92). Näin tulkittuna katkelmien aktantit muuttuvat siten, että lähettäjäksi tulee siirtolaisuus, objektiksi hyväksytyin kansalaisen aseman saavuttaminen ja vastaanottajaksi kanadalainen yhteiskunta. Italialaisten merkitys muuttuu oleellisesti edellisestä mallista, vaikka he edelleenkin toimivat vastustajana. Kun italialaiset ensimmäisen mallin mukaisesti olivat lähinnä työn tuottavuutta heikentäviä vastustajia, ovat he jälkimmäisessä tulkinnassa vastustajia subjekti-Einon omien tavoitteiden toteutumiseksi. Italialaiset edustavat laiskuutta, alemmaa asemaa työhierarkiassa ja huonoa työmoraalia; ominaisuuksia, jotka eivät kuulu Einon itseymmärrykseen, koska ne eivät edistä kansalaiseksi tuleamista. Siten italialaiset asettuvat tässä tarinassa vastustajiksi ja itsen ulkopuoliseksi 'toiseksi', johon ei haluta samastua. Samalla huomataan, että Einon subjektius kääntyy heikosta vahvaksi. Hän on asemassa, jossa voi määrittää omaa paikkaansa ja haluamisen suuntaa (enemmistönä oleva britti-kanadalaisuus) sekä toisia ulkopuoliksi ja alempiarvoisiksi.

Einon henkilöahmolla on kuitenkin ristiriitaisia ominaisuuksia suhteessa siihen, mitä voi pitää hyväksytyin kansalaisuuden kriteereinä. Seuraavassa katkelmassa on kyse Einon eläkkeelle pääsystä ja eläkkeen suuruuteen vaikuttavasta työpanoksesta.

H: Elikkä 21 vuotta sitten...siinä paikkeilla [Eino jäi eläkkeelle]. Millä mielellä sä jäit eläkkeelle? Tykkäsit sä jo jäädä vai olisit sä tehny vielä työtä?

V: No ei minä ajatellu mitään, kato kun sieltäkin on eläke sitten niin...kun mää saan eläkkeen sitten companysta, ei se niin ... Se on niin pieni kato, siel maksettiin palakan jälkeksi. Mulle sano, kun mää olin semmonen hännäntuppi siinä viimeeseksi, että tee ylityötä, että viimeeset viis vuotta, paljonko sä ot tienannu, niin sä saat eläkettä sen mukahan. Mutta kun *minä olin semmonen, että mä saan tehdä työtä ja mä tykkäsin, ja jos en mä tykänny niin se oli se sama*. Mä sanoin niille herroillekin monta kertaa, että *mä oon niin laiska, että en mä viitti tehdä työtä*. Do just you hed [tee vain kuten itse haluat], ne sano mulle vaan. Kahdeksan tuntia siellä käveliskeli sinne sun tänne, niin ei tahtonu viittiä

jäädä enää sitten sinne. Kyllä sitä vaan mielellähän lähti kotia sitten sen kahdeksan tunnin jälkehen.

Ristiriita syntyy siitä, että Eino nimeää itsensä laiskaksi, vaikka ainakin Thunder Bayn alueen suomalaisten keskuudessa ahkeruutta on pidetty eräänä keskeisimmistä ominaisuuksista kanadalaiseksi tulemisen prosessissa (Sintonen 1995, 82-85). Oman yhteisön jäsenten mieltäminen ahkeriksi ja kovaa työtä pelkäämättömiksi on ollut seikka, jolla suomalaiset ovat halunneet erottautua muista etnisistä ryhmittymistä, erityisesti italialaisista, ranskalaisista ja slaaveista. Suomalaisten kohdalla kyse on ollut myös laajemmasta kollektiivisesta identifioitumisesta: etniset yhteisöt, joista suomalaiset ovat halunneet erottautua, ovat olleet itä- tai etelä-eurooppalaisia. Ahkeruuden ja työhulluuden korostamisen taas voi katsoa suomalaisten pyrkimykseksi representoida itsensä pohjoiseurooppalaiseen ryhmittymiin kuuluviksi. Skandinaavien, saksalaisten ja Alankomaiden lisäksi näihin kuuluu itseoikeutetusti myös Kanadan johtava ryhmittymä, britit.

Miten Eino III:n elämäkertomusta voi kokoavasti luonnehtia? Eino III:n ei kerro kertomustaan Eino I:n tavoin tragedian lajityypissä. Vaikka kummankin kertomuksen yksittäisten tarinoiden taustana ja keskeisenä ajallisena painopisteenä on pula-aika, niin Eino III:n tapa kertoa itsensä pula-ajan tapahtumiin poikkeaa Eino I:stä. Eino I:n elämäkertomus koostuu toistuvista onnettomuuksista ja traagisista tapahtumista ilman minkäänlaisia onnekkaita hetkiä tai tilanteita, joissa hänellä kävisi hyvä tuuri. Erilaiset ulkoiset vaikeudet kuljettavat elämäkertomuksen tarinaa. Eino III:n taas selviytyy erilaisista tilanteista pienten sattumusten, kavereiden sattumanvaraisten toimien ja oman juonikkuutensa avulla. Hän saa työpaikan, koska kaverit nostavat hänen kätensä ylös ja hän jää työnantajan mieleen seuraavaksi päiväksi; hän kykenee pitämään omista eduistaan ja tavoitteistaan kiinni juonimalla poliisien ja konduktöörin kanssa.

Eino III:n elämäkertomuksen lajityyppi tai perusmetafora ei ole niin ilmeinen kuin Eino I:llä. Luonteenomaista Eino III:n kertomukselle kuitenkin on, että hän pääsee erilaisista hankalistakin elämäntapahtumista helpolla, ja toisaalta hän itsekin menee aidan yli siitä, mistä se on matalin. Tässä mielessä Einon esittämä laiskuus ei ole ristiriidassa hänen elämäkertomukseensa nähden, sillä hän ei ole asettanut elämässä menestymien tavoitteita kovinkaan korkealle. Työnjohtajan asema on Einolle riittävä, eikä hän halua eläkettäänkään keinotekoisesti korottaa, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus. Eino III:n elämäkertomusta voisi kenties pitää jonkinlaisena trickster-tarinana, jossa hän erilaisin temppeuiluin ja ulko-

puolelta tulevin onnenpotkuin pystyy järjestämään itselleen elintilaa ja mukavuuksia. Eino ikään kuin pujottelee vaikeidenkin elämäntapahtumien läpi saamatta kuitenkaan sen suurempia naarmuja tai kolhuja. Vaikeudet eivät tartu häneen vaan valuvat pois kuin vesi hanhen selästä.

Siirtolais- ja identiteettitarinana tällainen lajityyppi on mielenkiintoinen ja se poikkeaa varsin paljon Eino I:n tragediasta. Eino III ei oikeastaan missään vaiheessa joudu taistelemaan elämästään siten kuin Eino I. Siinä kun Eino I tulee Kanadan kansalaiseksi kärsimysten kautta, Eino III esiintyy joustavana ja kaikista tilanteista selviytyvänä ja siten helposti uuteen yhteiskuntaan sopeutuvana. Näin ollen nämä kaksi elämänkertomusta muodostavat eräänlaisen siirtolaiskertomusten polariteetin kaksi vastakkaista napaa. Kansalaiseksi tullaan joko äärimmäisten vaikeuksien voittamisen kautta tai selviytymällä niistä hyvän tuurin ja oman nokkeluuden avulla. Huomattavaa kuitenkin on kummankin kohdalla, etteivät he kerro itseään kertomukseensa vahvana toimijana, joka kykenisi varsinaisesti kontrolloimaan ulkoisia oloja. Eino III:kin omatoimisuus rajoittuu hyvin suppeisiin tässä ja nyt -tilanteisiin.

Lopultakin, kummankin Einon elämänkertomusten kerronta pysähtyy pääsääntöisesti pula-ajan loppumisen tienoille. Myös tämän seikan suhteen Eino III on hankalampi tapaus kuin Eino I, jonka kohdalla saattoi todeta, että kerronta loppui taistelun myötä. Syitä siihen, miksi Eino III:n kerronta lähes päättyy kyseiseen aikaan täytyy etsiä muualta. Eräs vastaus on tietenkin, että kansalaiseksi tulemisen kannalta kertomatta jätetty aika oli suhteellisen tasaista ja vakaata. Toisen maailmansodan ja sen jälkeisen ajan talouskasvu mahdollisti Einolle pysyvät työpaikat, jotka taas tuottivat edellytykset kanadalaiseen yhteiskuntaan sopeutumiselle. Hän saattoi hankkia oman talon ja suhteellisen mukavan toimeentulon.

6. NARRATIIVISEN ETNISYYSEN TUTKIMUKSEN MAHDOLLISUUDET: KERTOMUS ETNISEN IDENTITEETIN VÄLITTÄJÄNÄ

Loppuluvun aluksi teen yhteenvedon edellisten empiiristen lukujen tuloksista ja niiden suhteesta etnisyyden ylläpidon tai jatkuvuuden ongelmaan. Kysymys etnisyyden ylläpidosta on siis ollut varsin keskeinen pohjoisamerikkalaisessa tutkimuksessa ja sitä on lähestytty monista suunnista. 1960-1970 -luvuilla vallinneessa assimilaatio-suuntauksessa pidettiin itsestään selvänä, että etnisyyden ja siihen perustuvat sosiaaliset rakenteet ja yhteisöllisyyden muodot tulisivat katoamaan. Modernisaation katsottiin olevan yhteiskunnallinen tekijä, joka raivaa etnisyyden tieltään. Samalla assimilaatioteoriat kuitenkin asettuivat vastakkain primordialististen teorioiden kanssa. Assimilaatio sallii ja jopa edellyttää ryhmittymien etnisen perustan muutosta. Primordialistiset teoriat taas eivät sallineet muutosta, koska niissä etnisyyden on kiinnitetty ihmisen perusolemuksen. Primordialistisesti etninen ryhmittymisyys nähdään geeniperimän ohjaamana ja sitä säilyttävänä tekijänä. Etnisyyden ja etnisen identiteetin ylläpidon sosiologisen ja kulttuurisen tutkimuksen kannalta molemmat ovat kuitenkin teoreettisesti huonoja vaihtoehtoja: toisessa etnisyyden katoaminen on väistämätöntä (vaikka assimilaatioteorioissa on tiettyjä lievennyksiä tehtykin tällaiseen determinismiin), ja toisessa se taas on lähes ikuisesti kiinnitetty ihmisen biologiaan.

Näin ollen voidaan kysyä, mikä on se yhteiskunnallisen toiminnan tai sosiaalisen järjestyksen muoto, jossa etnisyyttä ilmenee ja ylläpidetään? Tämä kysymys siksi, että ihmiset eivät toimi yhteiskunnassa yksilöinä ja kollektiivisesti (ainakaan vain ja ainoastaan) biologisten koodien mukaan tai siten, että etnisyyteen perustuva yhteisöllisyys katoaisi. Kysymykseen on vastattu integraation käsitteellä. Sillä on tarkoitettu pääpiirteittäin yhteiskunnallista toimintaa ja olemista, jossa sekä säilytetään omia etnisiä omi-

naisuuksia että ainakin osin ollaan tekemisissä myös yleisempien yhteiskunnan instituutioiden ja toisten ryhmittymien kanssa. Uuteen yhteiskuntaan integroitumisesta on mielestäni kyse myös Einojen tapauksissa. Olenkin tulkinnut heidän elämänkertomuksiaan nimenomaan tarinoina, joissa käsitellään Kanadan kansalaiseksi tulemistä. Sama koskee myös ajokorttikertomusta. Myös siinä määritellään, tosin myöhäisemmän siirtolaisikäluokan näkökulmasta, omaa asemaa uudessa yhteiskunnassa. Vertailukohteena on sekä vanhempi suomalaisikäluokka että Kanadan yhteiskunnan instituutiot liikenneministeriön muodossa. Oma toisen maailmansodan jälkeistä ikäluokkaa suhteutetaan vanhempaan ikäluokkaan ja sen suhteeseen kanadalaisiin instituutioihin.

Toinen etnisyyden ylläpidon ongelmaan liittyvä kysymys on, että jos kerran etnisyyttä ylläpidetään (joko tietoisesti tai tiedostamatta), miten tai millä välineillä se tapahtuu? Olen edellä esittänyt, että nojautuminen joko näkyviin kulttuuripiirteisiin tai erilaisiin konkreettista vuorovaikutusta painottaviin ajatuksiin tuottaa monikulttuurisissa yhteiskunnissa ongelmia etnisyyden määrittelylle. Kyseisissä yhteiskunnissa, jollainen Kanada kiistämättä on, niin etnisiä ryhmittymiä erottelevat kulttuuripiirteet kuin niitä rajaavat vuorovaikutusverkostot sekoittuvat ja menettävät erottelevan vaikutuksensa⁴¹. Siksi olenkin nojautunut aikaisemman tutkimuksen esiintuomaan ajatukseen, että etnisyyttä ylläpidetään erityisesti identiteettien avulla tai kautta. Tutkimukseni edustaa siis symbolisen etnisyystudiumin suuntausta. Vaikka siis erilaiset ryhmittymiä erottelevat näkyvät piirteet katoaisivatkin, ihmiset tavalla tai toisella määrittävät itsensä jonkin yhteisön tai kollektiivin jäseneksi (ja tulevat siten myös ulkoa päin määritellyiksi kyseisen kollektiivin jäseniksi) etnisin perustein. Tämä tapahtuu viittaamalla symbolisesti ja kielellisesti jonkinlaiseen yhteiseen alkuperään ja tuottamalla sen pohjalta yhteisöllisyyttä.

Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin päätenyt määrittämään ja rajaamaan identiteetin käsitteen kentän narratiivisuuden piiriin. Tämä siksi, että identiteetin käsittäminen narratiivisuuden kautta avaa mahdollisuuden ymmärtää etnisen identiteetin ylläpidon dynamiikkaa. Katson siis, että narratiivit ovat väylä, jonka kautta identiteetit välittyvät siirtolaisikäluokilta ja -sukupolvilta toisille. Siirtolaisten kertomat moninaiset kertomukset siirtävät ja tuottavat identiteettejä konstituovia merkityksiä, ja siten ne toimivat välineinä, joiden avulla siirtolaiset paikantavat itseään niin yksilöllisesti kuin kollektiivisestikin uudessa yhteiskunnassa. Kertomukset mahdollistavat niin oman itsen kuin muidenkin kanssaihminen enemmän tai vähemmän fiktiivisen määrittelyn. Kertomalla itsensä tarinoiden henkilöhahmoiksi ihmiset tuottavat ja määrittelevät identiteettiään. Juuri kertomusten kautta tulevat määritellyiksi ne samuudet ja eroavuudet, jotka konstituivat etnisten

ryhmittymien välisiä rajoja ja suhteita.

Identiteettikertomuksia voidaan siis kertoa sekä omasta elämästä että toisista ihmisistä tai ryhmittymistä, ja näiden kertomusten henkilöhahmot voivat viitata todellisten ihmisten elämäntapahtumiin tai kuvitteellisten tyyppien tai jopa karikatyyrien fiktiivisiin tekemisiin. Tähän jakoon perustuu myös tämän tutkimuksen asetelma: Einojen omissa elämänkertomuksissa tapahtuva itsemäärittely asetetaan ajokorttikertomuksessa toisen kertojan tuottaman fiktiivisen Eino-tyypin rinnalle. Tämä erottelu perustuu siihen, että päähenkilöhahmon muuttuminen elämänkertomuksen minän ja kertojan minän samaistumisesta kolmanteen persoonaan (ajokorttitarinan Eino) vapauttaa sen myös viittaussuhteesta jonkun yksilön elettyyn elämään. Siten kolmannen persoonan Eino voidaan kertoa kertomukseen ilman omaelämäkerrallisen sopimuksen rajoituksia. Tässä mielessä ajokorttitarinan Eino on fiktiivisempi henkilöhaamo kuin elämänkertomusten Einot. Tässä kerronnallisessa vapaudessa piilee etnisen identiteetin narratiivisen ylläpidon idea: niin eri siirtolaisikäluokat kuin -sukupolvetkin voivat kertoa toisistaan tarinoita, joiden ei enää täydy viitata johonkin tiettyyn tai tiettyihin elettyihin elämiin. Kertomukset ja niiden henkilöhahmot voivat olla hyvinkin tyyliteltyjä ja 'sepitettyjä'⁴², jotta ne palvelisivat identiteetin määrittelyn tarpeita, siis erottelisivat meitä ja muita samuuden ja erilaisuuden tuottamisen kautta.

Tarkastellaanpa nyt hieman tarkemmin analyysiluvuissa (luvut 4 ja 5) esiin tulleita seikkoja. Millaisia eroja ajokorttikertomuksen Einon ja elämänkertomusten Eino I:n ja Eino III:n välillä on? Perustavin ero lienee juuri se, että kollektiivisten rajojen määrittely tapahtuu eri asemassa olevien kertovien agenttien toimesta. Ajokorttikertomuksessa Einon esiintyminen kolmannessa persoonassa rajaa hänet kertojan kannalta meidän ulkopuolellemme. Hän kuuluu siten eri ryhmittymään kuin kertoja, ja tähän seikkaan perustuu näiden kahden ikäluokan erottaminen toisistaan. Kertomuksen minä-pronimi viittaa myöhäisemmän ikäluokan kertojaan, mutta kertomuksen päähenkilönä on vanhemman ikäluokan Eino. Samalla Einon ominaisuuksien määrittäminen jää kertojan vastuulle. Elämänkertomusten Einoilla taas puhuttu subjekti on sama kuin kertova subjekti: kertomuksen minä-pronimi viittaa vanhempaan ikäluokkaan kuuluvaan kertojaan. Einot kertovat siis ensisijaisesti oman elämänsä tapahtumista. Ajokorttikertomuksen fokalisointi tapahtuu myöhemmän ikäluokan edustajan kautta, ja elämänkertomusten fokalisointi taas vanhemman ikäluokan edustajien kautta. Näin tuotetaan kahden ikäluokan välinen raja, jonka perusteella niiden asemaa kanadalaisessa yhteiskunnassa ja identiteettiä voidaan kertomuksissa määritellä.

Toinen perustavaa laatua oleva ero liittyy ajokorttikertomuksen Einon ja

elämänkertomusten Einojen (tästä lähtien kutsun ensimmäistä Eino A:ksi ja jälkimmäisiä Einoiksi B) henkilöhahmoihin ja niihin perustuvien toimintamalleihin tarinan käännteissä. Tässä kohden on kuitenkin huomattava, että Einon A ja Einojen B keskinäisessä vertailussa on kyse kahden eri ikäluokan edustajien itseymmärryksen välisestä vertailusta. Tämä siksi, että Eino A peilaa ennen kaikkea kertomuksen kertojan ja hänen ikäluokkansa itseymmärrystä. Eino A on tarinan kertojan vastapuoli tai toinen, jonka suhteen hän itseään määrittelee. Kertoja on sitä, mitä Eino A ei ole. Tarkastelun kohteena on siis torvien ja soittajien välinen suhde.

Kuten edellä on tullut esiin, kielitaidottomuus on ainoa Eino A:n ja Einojen B varsinainen yhteinen ominaisuus. Ajokorttikertomuksessa kielitaidottomuus on tarinan liikkeelle lähettävän ajokortin puutteen syy ja elämänkertomuksissa kielitaidottomuus rajoittaa keskeisesti uuteen yhteiskuntaan sisäänpääsyä. Mitä Eino A:n muihin ominaisuuksiin tulee, tähän yhteneväisyydet Einojen B kanssa päättyvätkin. Einot B eivät kerro itseään elämänkertomuksiinsa hurja- tai jäärapäisiksi, saati kapinallisiksi. He kyllä paikoin konfliktoituvat kanadalaisen yhteiskunnan kanssa, mutta eivät tee sitä tarkoituksellisesti vaan historiallisten olojen viemänä. Keskeinen ero on siinä, että Eino A joutuu konfliktiin kanadalaisen yhteiskunnan kanssa henkilöhahmonsä ominaisuuksien vuoksi (hänen hurjapäisyytensä on vastaan autolla ajamiseen liittyviä normeja ja koko liikennejärjestelmää), mutta Einot B eivät konfliktoidu omien ominaisuuksiensa tai luonteenpiirteidensä mukaisten toimintamallien vuoksi, vaan yksilön ulkopuolisten tilanteiden ja 'voimien' vuoksi. He konfliktoituvat koska ovat työttömiä ja joutuvat matkustamaan 'pummilla' junissa sekä majoilemaan irtolaiseen tyyliin. Lisäksi osa konflikteista syntyy siitä, miten yhteiskunta heihin asennoituu. Suuret työttömien joukot kun miellettiin yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi uhkaksi.

Myös henkilöhahmojen toiminnassa erilaisissa tapahtumissa on eroja Eino A:n ja Einojen B välillä. Einot B eivät asetu elämänkertomuksissaan yhteiskunnan edustajia vastaan. He eivät lyö poliisia tai konduktööriä ja sopeutuvat muutenkin virkavallan määräyksiin. Eino A:n taas voi helposti kuvitella toimineen juuri päinvastoin kyseisissä tilanteissa. Hän olisi lyönyt, koska on hurjapäinen. Itse asiassa juuri myöhäisemmän ikäluokan kertoja on ajokorttikertomuksessa tekijä, joka estää tai ehkäisee Eino A:n räväkän toiminnan hillitsemällä tätä neuvoillaan (kieltää ajamasta pysähtymättä läpi pakollista pysähtymistä edellyttävän liikennemerkin kohdalla tai 'sudituttamasta' liiallisella kaasuttamisella renkaita). Tätä asetelmaa voidaan tulkitä sivilisaatiokertomuksen kontekstissa seuraavasti. Einot B kertovat omaa sivilisaatiokertomustaan, jossa rettelöinti ratsupoliisin tai rautatievirkailijoiden kanssa olisi merkinnyt taantumusta Kanadan kansalaiseksi tulemi-

nessa. Eino A sen sijaan rettelöi avoimesti, mutta kyseessä onkin myöhemmän ikäluokan kertojan tuottama asetelma, jossa pyritään osoittamaan tuon ikäluokan vanhempaa ikäluokkaa parempi sivilisoitumisen aste. Ajokorttikertomuksen kertoja ilmaisee ja osoittaa näin oman paremman osaamisensa ja yhteiskuntakelpoisuutensa kertomuksensa henkilöhaahmojen ja heidän toimintamalliensa suhteena.

Miten nämä Eino A:n ja Einojen B henkilöhaahmojen eroavuudet liittyvät narratiiviseen identiteettiin? Kuten Ricoeur on todennut narratiivisen identiteetin yhteydessä (luku 3), kaksi identiteetin elementtiä eli samuus ja itseysidentiteetit leikkaavat toisiaan ajallisen pysyvyyden kohdalla. Lisäksi henkilöhaahmo on esimerkki, jossa identiteetit yhdistyvät tuottaen ajallista pysyvyyttä. Siis myös Eino A:n identiteetin olemassaolon edellytyksenä on, että se on ajallisesti pysyvä. Mistä siis Eino A:n henkilöhaahmon ajallinen pysyvyys syntyy? Jäljet johtavat samuusidentiteetin neljään ulottuvuuteen eli numeeriseen samuuteen, laadulliseen samuuteen, keskeytymättömään jatkuvuuteen ja ajalliseen pysyvyyteen. On selvää, että kyseessä on sama Eino A joka kerta ajokorttikertomuksen edetessä, kun kertoja hänet erisnimen tai persoonapronominin kautta ilmaisee. Olisi hieman omituista olettaa, että kertomuksessa olisi useita Eino-nimisiä henkilöhaahmoja, jotka ilmestyisivät vaihtelevasti kertomukseen. Eino A:n ykseys voidaan kuitenkin varmistaa vetoamalla laadulliseen samuuteen. Juuri laadullisen ja numeerisen samuuden kytkeytymisestä on kyse silloin, kun ajallista jatkuvuutta tuotetaan henkilöhaahmon ominaisuuksien avulla. Ricoeurin mukaan (luku 3) henkilöhaahmon samuutta määritellään häneen liitettyjen ominaisuuksien ja embleemien kautta.

Ajokorttikertomuksesta Eino A:n ominaisuuksiksi löytyivät hurja- ja jääräpäisyys sekä jonkinlainen sisukkuus ja kapinallisuus. Vaikka kyseinen kertomus olikin suppea, saattoi siitä silti havaita näiden ominaisuuksien toistuvan tapahtumasta toiseen. Eino A toimi ominaisuuksiensa osoittamalla tavalla eri tilanteissa. Näin ollen voisi sanoa, että henkilöhaahmon numeerinen ja laadullinen identiteetti kytkeytyvät toisiinsa hänen toiminnassaan. Eino A:kin toimii tarinassa eri ajankohtina tapahtuvissa toisistaan poikkeavissa tapahtumissa saman kaavan mukaisesti. Vaikka siis tilanteet vaihtelevat niin ajan kuin paikankin suhteen, henkilöhaahmon ominaisuudet tuottavat ajallista pysyvyyttä toistuvien toimintamallien puitteissa. Eino A:n hurjapäisyydestä johtuen hän toisaalla tarinassa ajaa niin railakkaasti, että ajokokeen tarkastaja hyppää peloissaan kyydistä pois auton liikkeessä, ja toisaalla 'sudituttaa' auton renkaita liikkeelle lähdeäessä.

Narratiivisen identiteetin kolmannella ulottuvuudella, keskeytymättömällä jatkuvuudella, on edellisiä ulottuvuuksia vähemmän merkitystä Eino A:n kohdalla. Kuten luvussa 4 tuli esiin, Eino A:n henkilöhaahmo ei juuri-

kaan muutu kertomuksen edetessä. Eino A kyllä oppii olemaan hieman varovaisempi jouduttuaan onnettomuuteen vancouverilaisten miesten kuljettaman auton kanssa, mutta mistään syvällisemmästä henkilöhaahmon muutoksesta tai kehityksestä ei tässä liene kyse. Tämä johtui pääasiassa siitä, että kertomus on niin lyhyt ja henkilöhaahmot kaavamaisia. Koska Eino A edustaa tyyppiä tai karikatyyriä, ei sillä edes ole mitään erityistä syytä muuntua tai kehittyä. Lisäksi tarinan tapahtumien aika on niin lyhyt, että muutokseen ei ole tilaa. Sellainen ajallisen pysyvyyden ongelma, jota kuvattiin saman puun kasvulla taimesta puuvanhuksiksi, ei ole relevantti Eino A:n tapauksessa. Ajokorttikertomuksen ymmärtäminen ei edellytä sen kerronnallista osoittamista, että kertomuksen päähenkilö olisi sama tarinan alusta loppuun ajallisen etäisyyden aiheuttamista muutoksista huolimatta. Näin ollen Eino A:n identiteetin ajallisen pysyvyyden konstituoiivat pääasiassa numeerinen ja laadullinen samuus.

Entä miten on Einojen B identiteettien laita? Myös heidän elämäkertomuksissaan on selvää, että yksikön ensimmäinen pronomini viittaa kerromuksen edistyessä aina samaan henkilöön. Tästähän on kyse ns. omaelämäkerrallisessa sopimuksessa. Erona Eino A:n on kuitenkin, että heidän henkilöhaahmonsia kokevat varsin merkittäviä muutoksia elämäkertomusten tapahtumien edetessä. Elämäkertomukset kattavat varsin pitkän ajanjakson: varhaislapsuudesta vanhuuteen. Näin ollen kysymys ajan tuottamasta muutoksesta numeerisen ja laadullisen samuusidentiteetin ulottuvuuksiin on merkittävä. On selvää, että Einojen B ulkonäkö sekä muut ulkoasuun liittyvät piirteet ja ominaisuudet muuntuvat ajan kulumisen myötä. Heidän ulkomuotonsa ei kuitenkaan ole tässä tutkimuksessa keskeinen seikka, ja itse asiassa näihin muutoksiin eivät Eino B kerronnassaan edes puutu. Voidaan kuitenkin kysyä, mitkä seikat konstituoiivat Einojen B identiteettien jatkuvuuden tai muutoksen?

Eino I:llä identiteetin jatkuvuus kulminoituu paljolti taistelumetaforaan. Se yhdistää sekä yksittäiset elämäkertomuksissa kerrotut tapahtumat sisäisesti eheiksi tarinoiksi että erilliset tarinat toisiinsa muodostaen niistä elämäkertomuksen. Numeerisen samuuden kannalta tämä merkitsee, että Eino I:n voidaan taistelun kautta tunnistaa aina samaksi henkilöhaahmoksi kertomuksen eri osissa. On selvää, että omaelämäkerrallinen sopimus tuottaa tätä henkilöhaahmon jatkuvuutta, mutta henkilöhaahmon tarinasta toiseen jatkuva taistelu yhdistää myös elämäkertomusta. Jopa niin paljon, että Eino I:n kerronta loppuu taistelujen loppumiseen. Eino I:n kertomuksessa hänen ominaisuutensa eivät tulleet yhtä selkeästi ilmi kuin ajokorttikertomuksessa Eino A:n ominaisuudet. Hän ei kuvannut itseään esimerkiksi vahvojen modaalisuuksien avulla tai antanut selkeitä määritelmiä itsestään. Näin ollen Eino I:n tapauksessa samuusidentiteetin laadullinen

ulottuvuus ei koske niinkään hänen ulkoisia ominaisuuksiaan kuin hänen tapaansa ymmärtää elämäntapahtumia nimenomaan taistelumetaforan avulla. Vasta sen kautta Eino I:n henkilöahho tulee ymmärretyksi.

Myös Eino I:n henkilöahhmon muutos ilmenee taistelumetaforan kautta. Hänen elämäkertomuksessaan taistelu on siis taistelua elämän olojen parantamiseksi. Lapsuudessa ja nuoruudessa hänen vastustajanaan oli elämän heikko lähtökohta eli köyhyys ja orpous. Kanadaa tullessa taistelu kääntyi taisteluksi jonkinasteisen hyväksytyn kansalaisuuden saavuttamisesta. Tällöin vastustajina olivat ennen kaikkea pula-ajan työttömyys ja siitä aiheutuneet vaikeudet sekä kaivostöissä sattuneet onnettomuudet. Nämä vaikeudet hidastivat ja osin estivät Kanadan yhteiskunnan jäseneksi tulemistä. Näin ollen taistelun päättymisen merkitsee myös Eino I:n henkilöahhmon keskeistä murroskohtaa: tilannetta, jossa hän alkoi vähitellen muuttua hyväksytyksi kansalaiseksi.

Taistelumetaforan voi katsoa erottavan myös siirtolaisikäluokkia sikäli, että myöhäisemmän ikäluokan kansalaiseksi tuleminen ei enää ole taistelua. Kun Eino I ja Eino A joutuvat kumpikin tavallaan (ensin mainittu varsin ankaralla, jälkimmäinen koomisella tavalla) taistelemaan asemastaan kanadalaisessa yhteiskunnassa, ajokorttikertomuksen kertoja myöhäisemmän ikäluokan edustajana on jo sopeutunut kyseiseen yhteiskuntaan. Hän esittää itsensä Eino A:n rinnalla auttajana ja siten myös yhteiskunnan säännöt ja normit taitavana tulkkina. Hän ei siis ole tulkkina vain kielen suhteen, vaan avaa Eino A:n kansalaiseksi tulemistä tulkitsemalla tälle laajemminkin Kanadan yhteiskunnan koodeja. Kertoja omaa sellaiset soittajan taidot, joita kanadalaisen yhteiskunnan orkesterissa soittaminen edellyttää.

Taistelumetaforaa voi käyttää toisessa merkityksessä myös Eino III:n elämäkertomuksen yhteydessä. Tässäkin tapauksessa se erottaa kahden ikäluokan edustajia toisistaan. Eino III poikkesi Eino I:stä sikäli, että hänen elämäkertomuksensa kulminoitui taistelun sijasta eräänlaiseen hulivilipoikamentaliteettiin. Mutta taistelu on läsnä hänenkin kertomuksessaan, vaikka se ei muodostakaan kertomuksen sosiaalista keskusta tai ole kertomuksen perusmetafora. John Rex (1986, 10-12) esittää Max Weberin luokkateoriaan tukeutuen, että myös etnisillä ryhmittymillä on tekemistä luokka-asemia määrittävien markkinatilanteiden kanssa. Weberin teoriassa ryhmittymien luokka-asema on kytköksissä niiden asemaan markkinatilanteissa. Markkinatilanteissa taas ilmenee kahdenlaisia suhteita: kaupanhierontaa ja vaihtoa sekä kilpailua. Vaihtosuhteiden olemassaolo sisältää ajatuksen, että kukin ryhmittymä omaa tai kontrolloi sellaisia vaihdonvälineitä, joita toiset haluavat. Markkinatilanne siis syntyy hyödykkeiden epätasaisesta jakautumisesta osapuolien välillä. Weber (sit. Rex 1986, 10) luettelee useita hyödykkeitä tai niiden lajeja, joista tämän työn yhteydessä kannattaa mainita oman tai

toisten työn tulosten jakautuminen ja kaivosten omistaminen. Markkina-tilanteita voi näiden lisäksi syntyä hyvin monenlaisten hyödykkeiden ympärille. Rexin (mt., 12) mukaan myös etniset ryhmittymät voivat luokan ohella osallistua markkinatilanteisiin. Tällöin niillä (tai niiden jäsenillä) on hallussaan jotakin markkinoilla haluttua 'kauppatavara'.

Elämäkertomuksessaan Eino III (kuin myös Eino I) joutuu taistelemaan markkinatilanteissa useaan otteeseen. Työnsaantikertomus on hyvä esimerkki. Kyseessä on tilanne, jossa useat eri etnisiin ryhmittymiin kuuluvat miehet kamppailevat kaivostyön saannista. Heidän ja Einon tarjoama vaihdonväline on työvoima, jota he vaihtavat työstä saatuun palkkaan. Miksi Einon työnhankintaa voi pitää taisteluna, vaikka hän itse ei sitä taisteluksi kerro? Einohan kertoo tarinan siten, että muut ottavat hänet mukaan kaivokselle ja nostavat hänen kätensä ylös, kun työnantaja tulee miehiä katsomaan. Kaikki tämä näyttää tapahtuvan ikään kuin onnekkana sattumana eikä taisteluna. Tilannetta voi kuitenkin katsoa kansalaiseksi tulemisen kannalta ja tarkastella Eino I:n ominaisuuksia markkinatilanteen näkökulmasta. Taisteluksi tilanteen tekee ehkä se, että Eino I:n muut resurssit ovat varsin vähäiset. Hänellä ei ole muuta kuin ruumiillinen työ myytävänä. Kielija ammattitaitoa hänellä ei ole. Siten hänen asemansa markkinatilanteessa on heikko. Eino III:n asema markkinatilanteessa kertoo myös niistä edellytyksistä, joita hänellä on kansalaiseksi tulemisen prosessissa. Näin ollen samalla kun Einot B taistelevat Kanadan erilaisissa markkinatilanteissa, taistelevat he myös kansalaiseksi tulemisestaan.

Kansalaiseksi tulemista koskevan markkinatilanteen näkökulmasta myös Eino A on vailla sellaisia taitoja ja kykyjä, jotka edesauttaisivat hänen sopeutumistaan kanadalaiseen yhteiskuntaan. Tämä yhdistää häntä elämäkertomusten Einoihin B ja erottaa häntä myöhäisempään ikäluokkaan kuuluvasta ajokorttikertomuksen kertojasta. Kertojalla on hallussaan sellaisia resursseja ja kykyjä, joilla kanadalaisessa yhteiskunnassa pärjätään. Toisin sanoen hänen sosiokulttuurinen pääomansa mahdollistaa Kanadaan sopeutumisen ja siellä toimimisen sekä tekee siitä itsestään selvää. Kertojan kielitaito mahdollistaa täysipainoisen kommunikaation niin ajokorttiviranomaisten kuin muidenkin viranomaisten kanssa, ja liikennekulttuurin tuntemus realisoi liikkumisen vapauden modernissa yhteiskunnassa, jossa ihmisten ja tavaroiden liikkuvuudella on varsin merkittävä asema. Samalla ne antavat hänelle markkina-aseman, joka on kilpailukykyinen kanadalaisessa yhteiskunnassa.

Näihin seikkoihin perustuu ajokorttikertomuksen kertojan asema suhteessa Eino A:han. Hän toimii Eino A:n opettajana ja ohjaajana mitä tulee kanadalaisen yhteiskunnan jäseneksi tulemiseen. Kuten luvussa 4 tuli esiin, hän asettaa itsensä Eino A:n yläpuolelle sekä kertomalla itsensä tämän opet-

tajaksi että tuottamalla kertomukseen 'isällisen' sävyn. Kyse ei ole kuitenkaan vain kahden yksilön tai henkilöhahmon välisestä suhteesta, vaan kuten väitteeni on, että kertoessaan Eino A:n ajokortin saamisesta, kertoja tuo ilmi myös laajemmin kahden eri siirtolaisikäluokan välisen suhteen.

Tässä yhteydessä on syytä muistaa perusteet, joilla ajokorttikertomusta voidaan tulkita myös yksilötarinoita yleisemmällä tasolla. Kertomuksen henkilöhahmot eivät välttämättä viittaa vain tiettyihin yksilöihin, jotka mahdollisesti ovat kerrotut tapahtumat eletyssä elämässään kokeneet, vaan niihin voi olla myös tiivistynyt yleisempää kollektiivisia identiteettejä konstituovaa ainesta. Kuten luvussa 4 esitin, Eino A toimii omaa ikäluokkaansa edustavana henkilöhahmona metonyymisesti eli osana, joka saa edustaa kokonaisuutta. Siten kertomuksen Eino A ei ole vain tietty yksilö vaan myös ikäluokkansa edustaja ja sen ominaisuuksien kantaja. Tätä tulkintaa tukee se, että Eino A esiintyy kertomuksessa pikemminkin tyyppinä tai peräti karikatyyrinä, eikä yksilöllisesti kuvattuna monisyisenä henkilönä. Hänen ominaisuutensa tiivistyvät muutamaan keskeiseen piirteeseen, minkä kertomakirjallisuuden tutkimuksessa on yleensä katsottu viittaavan kollektiiviin ominaisuuksiin. Hänen ominaisuutensa voidaan kytkeä Kanadan suomalaisten keskuudessa yleiseen sanontaan torvista ja niiden soitajista. Ajokorttikertomuksen tarinan tasolla tulkinnan yleisyyttä tukee juonirakenteen toistuvuus ja toistettavuus. Tulkkaustapahtumaa kuvaava juonirakenne on yleinen sikäli, että sen avulla tarina voidaan toistaa tietyistä henkilöhahmoista tai tapahtumapaikoista riippumatta. Sama juonirakenne voidaan kertoa sekä henkilöhahmoja että paikkoja muuttamalla hyvin monissa yhteyksissä. Ja näin Kanadan suomalaisten keskuudessa tapahtuu: tarinaa kerrotaan toisistaan riippumatta niin Thunder Bayssa, Torontossa kuin muillakin suomalaispaikkakunnilla.

Kun etnisyyden ylläpittoa eri siirtolaisikäluokkien välillä koskeva problematiikka kootaan yhteen, päästään seuraavanlaiseen ajatuskulkuun. Etnisyyttä pidetään yllä identiteettien tasolla. Identiteettejä määritellään, välitetään ja artikuloidaan narratiivisesti eli kerronnallisesti. Erilaiset siirtolaisten kertomat kertomukset, kuten ajokorttikertomus tai elämäkertomukset, välittävät eri ryhmittymien välistä ja sisäistä ymmärrystä. Kertomusten henkilöhahmojen ja juonirakenteiden kautta konstruoituvat samuudet ja erot, joiden kautta identiteetit saavat merkityksensä. Henkilöhahmot ja niiden toiminta kertomuksissa sekä kiteyttää että kantaa sellaisia ominaisuuksia, jotka yhdistävät ja erottavat ryhmittymiä toisistaan. Identiteettejä ylläpidetään kertomusten rakenteiden tasolla. Tietyt kertomusten juoni- ja aktanttirakenteet sallivat kuitenkin niin ajallisia kuin paikallisiakin muunnelmia. Esimerkiksi Torontossa kerrotun ajokorttikertomuksen aktorina ei välttämättä ole Eino-erisnimen omaava henkilöhahmo, kuten on laita Thunder Bayssa kerrotus-

sa toisinnossa. Myös tapahtumapaikkana voi olla jokin muu kuin Nakinanininen pikkukylä. Sen sijaan tarinan juonirakenne ja aktanttien keskinäiset suhteet ja ominaisuudet toistuvat kaikissa toisunnoissa. Juuri tämä rakenteiden toistettavuus mahdollistaa kertomusten käytön ajallisesti ja paikallisesti suhteellisen pysyvänä identiteettikertomuksina.

Vaikka olenkin tässä tutkimuksessa käsitellyt vain miesten kertomia (ja miehistä kertovia) kertomuksia, niin yleisellä tasolla narratiivisuus etnisen identiteetin tuottamisen ja ylläpidon välineenä ei kuitenkaan rajoitu yksinomaan miehiin. Hieman yksinkertaistaen voisi sanoa, että vaikka naisten ja miesten kertomukset (kuten myös kerronta sekä sen kontekstit ja tavat) toki eroavatkin toisistaan, yhtä lailla kaikilla kertomuksilla on kertovat rakenteensa, joiden kautta identiteetit välittyvät. Kuten edellä on tullut esiin, ovat Einojen elämäkertomukset keskittyneet voimakkaasti työnteon ympärille. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jääneen naisten kertomuksia sisältävän aineistoni osan perusteella uskallan kuitenkin väittää, että myös 1920-luvulla Kanadaan tulleiden suomalaisnaisten kertomuksissa työelämällä on keskeinen osa. Varpu Lindström-Bestin (1988, 84-114) tutkimukset tukevat kyseistä väitettä. Työelämän lisäksi naisilla on ollut keskeinen asema myös suomalaisten siirtolaisten perhe-elämässä, järjestöissä ja seurakunnissa. Nämä alueet eivät kuitenkaan ole aina tulleet riittävän hyvin esiin konventionaalisessa tutkimuksessa. Kuitenkin kysymykset siitä, miten esimerkiksi naisten ja miesten väliset työkertomukset eroavat (tai sitten eivät) toisistaan, eivät ole mahtuneet tähän tutkimukseen.

Lopuksi haluan vielä esittää muutaman kommentin siitä, mitkä ovat narratiivisen tutkimusotteen mahdollisuudet etnisyystudkimuksen laajalla kentällä. On selvää, että kaikkiin etnisyyden ulottuvuuksiin ja ongelmiin sillä ei pysty vastamaan, mutta toisaalta sen antamat mahdollisuudet eivät rajoitu vain suppeisiin erityistapauksiin. Kuten edellisissä luvuissa olen pyrkinyt osoittamaan, narratiivisen tutkimuksen keinoilla voidaan tuoda lisävaloa etnistä identiteettiä ja sen pysyvyyttä koskeviin seikkoihin. Narratiivit siis välittävät ihmisten ja kollektiivien identiteettejä tekemällä ne kommunikotaviksi esimerkiksi siirtolaisikäluokkien ja -sukupolvien välillä. Mutta onko narratiivisella tutkimuksella annettavaa myös muilla perinteisemmän etnisyystudkimuksen kentillä? Vastaukseni on myönteinen, mutta tietyn rajauksin.

Kuten olen luvussa 2 esittänyt, narratiivisella tutkimusotteella on harvinaisen vähän tekemistä tai annettavaa sellaiselle tutkimukselle, jossa etnisyyden ymmärretään naturalistisesti biologisten tekijöiden ja ominaisuuksien sosiaalisiksi esiintymiksi. Narratiivinen tutkimus ei ulotu geneeihin, perimään tai vaistoihin yms. ihmisen biologiseen olemukseen. Lisäksi en myöskään pidä ihmisen biologiaa etnisyyden ontologisena edellytyksenä. Etnisyyden ilmaisu

tai etninen toiminta eivät ole johdettavissa ihmisen biologisista lajiominaisuuksista. Siten etnisellä yhteisöllä tai muilla vastaavilla ryhmämuodoilla ja kollektiiveilla ei varsinaisesti ole tekemistä biologisten sukuryhmien kanssa, vaikka näin usein otaksutaankin. Etnisessä ryhmittymisessä on kyse ennen kaikkea sosiaalisista ja kulttuurisista seikoista. Yhteisöllisyyttä tuetaan sosiaalisesti ja diskursiivisesti, ja siten se perustuu kuvitteellisiin käsityksiin siitä, keitä meihin kuuluu ja keitä ei. Toki voidaan tutkia miten ihmiset narratiivisesti tuottavat ja uusintavat keinotekoisia yhteyttä ihmisten biologisten ominaisuuksien ja etnisyyden välille.

Sosiaalisen vuorovaikutuksen analyysille narratiivinen tutkimusote asettaa myös rajoja, mutta ei mielestäni estä sitä. Eletyn elämän ja kerrotun elämän välinen ero tulee kuitenkin muistaa vuorovaikutusta tutkittaessa. Kertomuksissa vuorovaikutussuhteet ovat ennen kaikkea henkilöhahmojen eivätkä elävien ihmisten välisiä. Narratiivisilla vuorovaikutussuhteilla ei siten ole suoraa vastinetta eletyssä elämässä. Tässä kulkee narratiivisen tutkimusotteen raja. Ihmisten todellisia verkostoja ei voi ongelmattomasti johtaa kertomuksissa kerrottujen henkilöhahmojen verkostoista. Varsinkin ajokorttikertomuksen kaltaisten kertomusten, joissa henkilöhahmot voivat olla realistisia mutta kuitenkin tyyliteltyjä ja pitkälti sepitettyjä, pohjalta eletyn elämän verkostojen määrittäminen voi olla pahastikin harhaan johtavaa. Kertomukset ovat kuitenkin osa ihmisten todellisuutta, joten henkilöhahmot ja niiden väliset suhteet kertovat paljon ihmisten tavoista ymmärtää sosiaalisia suhteitaan.

Kulttuuripiirteiden analyysille narratiivinen tutkimusote ei tarjoa kovin suuria mahdollisuuksia. Vaikka kertomukset sisältävätkin mainintoja erilaisista piirteistä, niiden kvantifioiva tutkimus on hankalaa niiden vähyyden vuoksi. Narratiivisessa tutkimuksessa onkin kenties syytä siirtää huomio kulttuuripiirteiden määrällisestä inventoinnista siihen, miten niitä merkityksellistetään osiksi identiteettien konstruimisprosessia. Tällöin tutkitaan ryhmittymien sisäistä itseymmärrystä, jota myös John Rex⁴³ (1986, 7) weberiläisittäin painottaa. Narratiivisesti voidaan tutkia myös ryhmittymien ulkopuolisia määrittelyitä. Narratiivinen tutkimusote voidaan ulottaa ihmisten yksilöllisten arkipuheiden lisäksi erilaisiin julkisiin ja kollektiivisiin teksteihin, koska ovathan nekin kerronnallisesti välittyneitä. Siten se avaa väylän esimerkiksi median välittämiin etnisiin representatioihin. Näin voidaan tarkastella vaikka sitä, miten eri etnisiä kollektiiveja tuotetaan ja määritellään ulkoapäin.

Etnisen identiteetin narratiivinen tutkimus antaa tässä kohden erään kiintoisan edun suhteessa kulttuuripiirteisiin tai vuorovaikutukseen keskittyvään etnisyydetutkimukseen. Jos Einoja (sekä ajokorttikertomuksen että elämäkertomusten) verrattaisiin vanhemman siirtolaisikäluokan edustajina ajo-

korttikertomuksen kertojaan myöhäisemmän ikäluokan edustajana, jälkimmäisillä tavoilla tehdyissä tutkimuksissa tulisi johtopäätökseksi, että etnisyyden olisi katoamassa ikäluokkien edetessä. Uudet siirtolaiset omaisivat vanhoja vähemmän piirteitä, jotka erottavat heidät omaksi etniseksi yhteisöksi. Ajokorttikertomuksen kertoja kiistämättä näyttää olevan Einoja paremmin sopeutunut ja jopa sulautunut Kanadaan. Narratiivinen tutkimusote kuitenkin paljastaa, että kyse ei ole etnisyyden asteittaisesta katoamisesta. Sen sijaan tuloksena on, että etnisyyden ja etnisen identiteetin ilmaisu- tai artikulointimuodot muuntuvat ikäluokalta toiselle, mutta etnisyyden ilmaisu itsessään eivät ole katoamassa. Vaikka etnisinä pidetyt kulttuuripiirteet ja vuorovaikutusverkostot sekoittuisivatkin monikulttuurisissa yhteiskunnissa, diskursiivisesti rakentuvat etniset kategoriat muodostavat edelleenkin erään keskeisen tavan, jolla ihmiset luokittelevat ja ymmärtävät todellisuuttaan.

LIITE

Haastattelukysymykset (I sukupolvi)

I OSA: Elämäkerta

1. Kerro elämäntarinasi?

1.1. Lapsuus. Millainen oli lapsuudenkoti? Mitä äiti ja isä tekivät? Millaista elämä oli tuohon aikaan? Oliko muita sisarusia ja mitä he tekivät? Oliko perhe onnellinen/onneton, rikas/köyhä? Muita lapsuuden muistoja? Miten lapsuus vaikutti tulevaan elämään? Mikä oli vanhempien poliittinen/uskonollinen vakaumus?

1.2. Koulu aika. Minkä verran on käynyt koulua? Minkälainen oli koulussa, kiinnostiko koulun käynti? Mikä oli vanhempien asenne koulunkäyntiin? Oliko mahdollisuutta (taloudellisia) koulunkäyntiin? Muita koulumuistoja?

1.3. Nuoruus. Mitä teki koulun jälkeen? Minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia oli? Muuttuiko suhde vanhempiin ja muuhun perheeseen? Keiden kanssa liikkui? Milloin muutti kotoa pois ja miksi?

1.4. Siirtolaisuus. Mistä tai keneltä sai idean lähteä? Miksi lähti? Miten matkusti ja millainen matka oli? Matkaan liittyvät tuntemukset (koti-ikävä, ilo, suru jne.)? Kenen/keiden kanssa matkusti? Keihin tutustui matkan aikana ja säilyivätkö he ystävinä? Mitä tiesi ennakolta Kanadasta? Oliko pakko lähteä? Mitä siirtolaisuus on opettanut?

1.5. Sopeutuminen Kanadaan. Minne saapui? Oliko kukaan vastassa ja minkälainen vastaanotto oli? Ensivaikutelmat Kanadasta? Jatkoiko matkaa ja miten ja kenen kanssa? Miten ja minne majoittui aluksi? Keitä tapasi aluksi? Miltä tuntui olla vieraassa maassa? Mitkä olivat toisaalta suurimmat vaikeudet ja toisaalta positiivisimmat asiat? Minkä verran, missä ja miten oli tekemisissä toisten suomalaisten kanssa? Entä muun väestön kanssa, keihin tutustui?

Työn aloittaminen? Milloin huomasi jäävänsä Kanadaan?

1.6. Pula-aika ja sota-aika. Mitä tapahtui pula-aikana ja miten siitä selvisi? Mitä sota-aikana tapahtui? Joutuiko antamaan sormenjalkia tai käymään ilmoittautumassa jonnekin? Miltä tuntui olla vihollismaan kansalainen?

1.6. Vakiintuminen. Seurustelu-aika? Miten vietti vapaa-aikaansa, keiden kanssa ja kuinka usein? Perheen perustaminen? Kuinka tapasi tulevan puolisonsa? Pitikö puolison olla nimenomaan suomalainen, entä jos olisi valinnut jonkun muun etnisen ryhmän jäsenen puolisoiksi? Koska ja miten meni naimisiin, millaiset häät olivat, keitä oli häävieraina? Ensimmäiset kodit, missä ja minkälaisia? Lapset, milloin ja missä syntyneet, montako ja tyttöjä vai poikia? Työpaikat ja työura? Kuvaukset eri työ- ja asuinpaikoista: milloin, keitä naapureina ja työtovereina, millaisia paikkoja jne.? Onko halunnut koskaan palata takaisin Suomeen?

1.7. Vanhuus. Milloin jäi eläkkeelle? Mitä on eläkkeellä tehnyt? Onko asuinpaikat muuttuneet? Keiden kanssa on tekemisissä? Kuuluuko kerhoihin yms.? Mikä on siirtolaisuuden opetus omalle elämälle? Miten on elämässä menestynyt? Katuuko mitään tai tekisikö jotain toisin, jos voisi tehdä uudelleen?

II OSA: Teemahaastattelu

2. Kieli.

2.1. Suomi. Mikä on ensimmäinen oppima kieli? Kuinka hyvin tällä hetkellä puhuu/lukee/ymmärtää puhuttuna/luettuna suomea? Keiden kanssa on puhunut/puhuu nykyisin suomea? Mitä kieltä on puhunut/puhuu seuraavien henkilöiden kanssa: vanhemmat, sisarukset, lapset, parhaat ystävät, lääkäri, pappi yms., työkaverit, puoliso ja appivanhemmat? Onko kotikieli muuttanut suomesta englanniksi, jos on, niin milloin ja miksi? Mikä oli lasten ensimmäinen kieli?

2.2. Englanti. Kuinka hyvin osaa puhua/lukea/kirjoittaa/ymmärtää englantia? Milloin ja miten oppi englannin? Kuinka hyvin tällä hetkellä puhuu/lukee/ymmärtää puhuttuna/luettuna englantia? Keiden kanssa on puhunut/puhuu nykyisin englantia? Minkä verran on ollut/on edelleenkin tekemisissä englannin kanssa? Mikä verran on lukenut/lukee nykyisin englanninkielistä tekstiä (lehdet, kirjat yms.)? Mitä kieltä lapset puhuvat parhaiten? Miten ja

missä lapset oppivat englantia? Miten työympäristö on muuttunut kielen käytön suhteen?

3. Vuorovaikutus. Kaikki asiat suhteessa suomalaisiin ja muihin etnisiin ryhmiin.

3.1. Perhe. Minkälaisissa naapurustoissa on asunut (seuraa haastattelukaavakkeen muuttotietoja)? Kuinka hyvin on tuntenut eri paikoissa naapureita? Keiden kanssa on ollut enemmän tekemisissä (illanvietot, vierailut, päivittäiset näkemiset) ja mitä kieltä on käytetty? Keiden kanssa on ollut tekemisissä vain satunnaisesti, ja keiden kanssa ei ollenkaan? Keiden kanssa on viihtynyt parhaiten? Kuinka tiiviisti on pitänyt yhteyksiä suomalaisiin perheen piirissä? Piirrä kartat eri asuinpaikkojen naapurustoista?

3.2. Työelämä. Millaisissa työpaikoissa on ollut (seuraa haastattelukaavakkeen työpaikkatietoja)? Keiden kanssa on ollut tekemisissä kussakin työpaikassa ja mitä kieltä on kunkin kanssa käyttänyt? Keiden kanssa on viihtynyt parhaiten? Kuinka tiiviisti on pitänyt yhteyksiä suomalaisten kanssa työasioissa? Mitä työelämä on antanut elämälle ja mitä se on verottanut?

3.3. Vapaa-aika. Mitä on harrastanut/harrastaa? Keiden kanssa on ollut tekemisissä eri harrastusten parissa? Onko vapaa-ajan vietoissa tapahtunut siirtymistä suomalaisten keskuudesta muun väestön piiriin? Onko halunnut pitää nimenomaista vapaa-ajan yhteyttä toisiin suomalaisiin? Mitä vapaa-aika on antanut elämälle ja mitä verottanut? Millaisia tapahtumia tulee mieleen, erityisen mukavia tai ikäviä? Miten lapset ovat olleet mukana vapaa-ajan vietoissa?

4. Järjestöaktiivisuus. Mihin järjestöihin on kuulunut/kuuluu Suomessa ja mihin Kanadassa? Keiden kanssa on ollut tekemisissä eri järjestöissä? Onko halunnut olla erityisesti suomalaisten järjestöissä? Mitä järjestötoimintaa on antanut ja mitä verottanut? Millaisia tapahtumia tulee mieleen? Onko elämän kuluessa tapahtumat muutoksia järjestöissä ja omassa osallistumisessa? Mitä ajattelee järjestöjen poliittisista ristiriidoista? Miten lapset ovat olleet mukana järjestöjen toiminnassa?

5. Uskonnollinen toiminta. Mihin seurakuntiin on kuulunut/kuuluu Suomessa ja Kanadassa? Onko ollut ahkera kirkossa kävijä? Onko elämän kuluessa tapahtunut muutoksia kirkoissa ja omassa osallistumisessa? Mitä kirkko tai seurakuntatoiminta on antanut elämään? Miten lapset ovat olleet mukana kirkkojen toiminnassa? Millaisia tapahtumia tulee mieleen?

6. Identiteetti. Mitä on Kanadan suomalaisuus? Mitä kuuluu Kanadan suomalaisuuteen? Millaisia ovat Kanadan suomalaiset, hyviä ja huonoja puolia (tee semanttinen differentiaalikysele, eri lomake)? Ovatko suomalaiset menestyneet Kanadassa (myös eri ikäluokat ja sukupolvet)? Miten teidän jälkenne/teitä ennen tulleet suomalaiset eroavat teidän ikäluokastanne? Miten uusia tulokkaita kohdeltiin teidän tullessa Kanadaan ja miten uusia tulokkaita kohdellaan nyt? Onko ikäluokkien välillä riitaisuuksia ja eripuraa? Miten suomalaisten maine pilataan Kanadassa?

Tunteeko itsensä suomalaiseksi vai kanadalaiseksi ja miksi? Kuinka tiiviitä yhteyksiä haluaa pitää toisiin Kanadan suomalaisiin? Onko elämän kuluessa tapahtunut muutoksia yhteydenpidossa toisiin Kanadan suomalaisiin? Miltä tuntuu olla samalla kertaa sekä kanadalainen että suomalainen, onko siitä ollut ongelmia? Missä tilanteissa korostatte suomalaisuutta? Mihin ryhmään lähimmät ystäväenne ovat kuuluneet/kuuluvat? Olisiko ollut hankalaa ottaa puoliso jostakin muusta ryhmästä? Olisiko sitä pidetty suomalaisten keskuudessa jotenkin huonona tai epälojaalina tekona?

Säilyykö Kanadan suomalaisuus? Tulisiko suomalaisuuden säilyä Kanadassa, mitä sen ominaisuuksia ja miksi?

Pitävätkö lapsenne itseään kanadalaisina vai Kanadan suomalaisina, kuinka he suhtautuvat suomalaisiin juuriinsa? Mitä on halunnut siirtää suomalaisuudesta lapsille ja mitä lapset ovat vastaanottaneet? Muistoja lasten suhtautumisesta suomalaisuuteen?

7. Siteet Suomeen. Montako kertaa ja milloin on käynyt Suomessa? Pitääkö yhteyttä Suomeen, keihin ja miten? Mikä on ollut/on nykyisin suomen merkitys? Omistaako suomalaisia tavaroita?

Haastattelukysymykset (II sukupolvi)

I OSA: Elämänkerta

1. Kerro elämäntarinasi?

1.1. Lapsuus. Millainen oli lapsuudenkoti? Mitä äiti ja isä tekivät? Millaista elämä oli tuohon aikaan? Oliko muita sisaruksia ja mitä he tekivät? Oliko perhe onnellinen/onneton, rikas/köyhä? Lapsuuden leikkotoverit? Muita lapsuuden muistoja?

1.2. Koulu aika. Minkä verran on käynyt koulua? Minkälainen oli koulussa, kiinnostiko koulun käynti? Oliko koulussa toisia suomalaisia? Millaisia koulu-

kavereita oli? Muita koulumuistoja?

1.3. Nuoruus. Mitä teki koulun jälkeen? Minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia oli? Muuttuiko suhde vanhempiin ja muuhun perheeseen? Keiden kanssa liikkui? Milloin muutti kotoa pois ja miksi?

1.4. Sota-aika. Onko muistoja sodasta? Miten vanhemmat suhtautuivat sotaan ja siihen, että Suomi oli vihollismaa?

1.5. Vakiintuminen. Seurustelu-aika? Miten vietti vapaa-aikaansa, keiden kanssa ja kuinka usein? Perheen perustaminen? Kuinka tapasi tulevan puolisonsa? Miksi valitsi juuri kyseiseen ryhmään kuuluvan puolison? Koska ja miten meni naimisiin, millaiset häät olivat, keitä oli häävieraina? Ensimmäiset kodit, missä ja minkälaisia? Lapset, milloin ja missä syntyneet, montako ja tyttöjä vai poikia? Työpaikat ja työura? Kuvaukset eri työ- ja asuinpaikoista: milloin, keitä naapureina ja työtovereina, millaisia paikkoja jne.? Onko käynyt Suomessa, kuinka usein?

1.6. Vanhuus. Milloin jäi eläkkeelle? Mitä on eläkkeellä tehnyt? Onko asuinpaikat muuttuneet? Keiden kanssa on tekemisissä? Kuuluuko kerhoihin yms.? Mikä on siirtolaisuuden opetus omalle elämälle? Miten on elämässä menestynyt? Katuuko mitään tai tekisikö jotain toisin, jos voisi tehdä uudelleen?

1.7. Vanhemmat. Mitä tietää vanhempiensa siirtolaisuudesta? Milloin ja miksi vanhemmat tulivat Kanadaan? Sopeutuivatko he Kanadaan, ja kuinka hyvin? Halusivatko vanhemmat palata Suomeen? Mikä oli vanhemmille helppoa ja mikä vaikeinta? Millainen oli vanhempien ystäväpiiri? Kuuluivatko he kirkkoon tai järjestöihin?

2. Vuorovaikutus. Kaikki asiat suhteessa suomalaisiin ja muihin etnisiin ryhmiin.

2.1. Perhe. Minkälaisissa naapurustoissa on asunut (seuraa haastattelukaavakkeen muuttotietoja)? Kuinka hyvin on tuntenut eri paikoissa naapureita? Keiden kanssa on ollut enemmän tekemisissä (illanvietot, vierailut, päivittäiset näkemiset) ja mitä kieltä on käytetty? Keiden kanssa on ollut tekemisissä vain satunnaisesti, ja keiden kanssa ei ollenkaan? Keiden kanssa on viihtynyt parhaiten? Kuinka tiiviisti on pitänyt yhteyksiä suomalaisiin perheen piirissä? Piirrä kartat eri asuinpaikkojen naapurustoista?

2.2. Työelämä. Millaisissa työpaikoissa on ollut (seuraa haastattelukaavakkeen

työpaikkatietoja)? Keiden kanssa on ollut tekemisissä kussakin työpaikassa ja mitä kieltä on kunkin kanssa käyttänyt? Keiden kanssa on viihtynyt parhaiten? Kuinka tiiviisti on pitänyt yhteyksiä suomalaisten kanssa työasioissa? Mitä työelämä on antanut elämälle ja mitä se on verottanut?

2.3. Vapaa-aika. Mitä on harrastanut/harrastaa? Keiden kanssa on ollut tekemisissä eri harrastusten parissa? Onko vapaa-ajan vietoissa tapahtunut siirtymistä suomalaisten keskuudesta muun väestön piiriin? Onko halunnut pitää nimenomaista vapaa-ajan yhteyttä toisiin suomalaisiin? Mitä vapaa-aika on antanut elämälle ja mitä verottanut? Millaisia tapahtumia tulee mieleen, erityisen mukavia tai ikäviä? Miten lapset ovat olleet mukana vapaa-ajan vietoissa?

II OSA: Teemahaastattelu

3. Kieli.

3.1. Suomi. Mikä on ensimmäinen oppima kieli? Kuinka hyvin tällä hetkellä puhuu/lukee/ymmärtää puhuttuna/luettuna suomea? Keiden kanssa on puhunut/puhuu nykyisin suomea? Mitä kieltä on puhunut/puhuu seuraavien henkilöiden kanssa: vanhemmat, sisarukset, lapset, parhaat ystävät, lääkäri, pappi yms., työkaverit, puoliso ja appivanhemmat? Onko kotikieli muuttunut suomesta englanniksi, jos on, niin milloin ja miksi? Minkä verran lukee nykyisin suomen kielistä tekstiä (lehtiä, kirjoja ym.) Mikä oli lasten ensimmäinen kieli? Osaavatko lapset suomea?

3.2. Englanti. Kuinka hyvin osaa puhua/lukea/kirjoittaa/ymmärtää englantia? Milloin ja miten oppi englannin? Kuinka hyvin tällä hetkellä puhuu/lukee/ymmärtää puhuttuna/luettuna englantia? Keiden kanssa on puhunut/puhuu nykyisin englantia? Minkä verran on ollut/on edelleenkin tekemisissä englannin kanssa? Mikä verran on lukenut/lukee nykyisin englanninkielistä tekstiä (lehdet, kirjat yms.)? Mitä kieltä lapset puhuvat parhaiten? Miten ja missä lapset oppivat englantia? Miten työympäristö on muuttunut kielen käytön suhteen?

4. Järjestöaktiivisuus. Mihin järjestöihin on kuulunut/kuuluu Kanadassa? Keiden kanssa on ollut tekemisissä eri järjestöissä? Onko halunnut olla erityisesti suomalaisten järjestöissä? Mitä järjestötoiminta on antanut ja mitä verottanut? Millaisia tapahtumia tulee mieleen? Onko elämän kuluessa tapahtumat muutoksia järjestöissä ja omassa osallistumisessa? Mitä ajattelee järjestöjen poliittisista ristiriidoista? Miten lapset ovat olleet mukana järjestöjen toiminnassa?

5. Uskonnollinen toiminta. Mihin seurakuntiin on kuulunut/kuuluu Kanadassa? Onko ollut ahkera kirkossa kävijä? Onko elämän kuluessa tapahtunut muutoksia kirkoissa ja omassa osallistumisessa? Mitä kirkko tai seurakuntatoiminta on antanut elämään? Miten lapset ovat olleet mukana kirkkojen toiminnassa? Millaisia tapahtumia tulee mieleen?

6. Suomalaisuus

6.1. Identiteetti. Mitä on Kanadan suomalaisuus? Mitä kuuluu Kanadan suomalaisuuteen? Millaisia ovat Kanadan suomalaiset, hyviä ja huonoja puolia (tee semanttinen differentiaalikäysely, eri lomake)? Ovatko suomalaiset menestyneet Kanadassa (myös eri ikäluokat ja sukupolvet)? Miten teidän jälkeenne/teidä ennen tulleet suomalaiset eroavat teidän ikäluokastanne? Miten uusia tulokkaita kohdeltiin teidän tullessa Kanadaan ja miten uusia tulokkaita kohdellaan nyt? Onko ikäluokkien välillä riitaisuuksia ja eripuraa? Miten suomalaisten maine pilataan Kanadassa?

Tunteeko itsensä suomalaiseksi vai kanadalaiseksi ja miksi? Kuinka tiiviisti yhteyksiä haluaa pitää toisiin Kanadan suomalaisiin? Onko elämän kuluessa tapahtunut muutoksia yhteydenpidossa toisiin Kanadan suomalaisiin? Miltä tuntuu olla samalla kertaa sekä kanadalainen että suomalainen, onko siitä ollut ongelmia? Missä tilanteissa korostatte suomalaisuutta? Mihin ryhmään lähimmät ystäväenne ovat kuuluneet/kuuluvat? Olisiko ollut hankalaa ottaa puoliso jostakin muusta ryhmästä? Olisiko sitä pidetty suomalaisten keskuudessa jotenkin huonona tai epälojaalina tekona?

Säilyykö Kanadan suomalaisuus? Tulisiko suomalaisuuden säilyä Kanadassa, mitä sen ominaisuuksia ja miksi?

Pitävätkö lapsenne itseään kanadalaisina vai Kanadan suomalaisina, kuinka he suhtautuvat suomalaisiin juuriinsa? Mitä on halunnut siirtää suomalaisuudesta lapsille ja mitä lapset ovat vastaanottaneet? Muistoja lasten suhtautumisesta suomalaisuuteen?

Halusivatko vanhempanne siirtää teille jotakin Suomesta/suomalaisuudesta ja miltä osin he ovat onnistuneet? Millaisena muistatte lapsuuden kotinne, oliko ilmapiiri suomalaisuutta suosiva vai vastustava? Pitävätkö lapsenne itseään kanadalaisina vai Kanadan suomalaisina, kuinka he suhtautuvat suomalaisiin juuriinsa? Mitä on halunnut siirtää suomalaisuudesta lapsille ja mitä lapset ovat vastaanottaneet? Muistoja lasten suhtautumisesta suomalaisuuteen?

6.2. Suomalaiset tavat. Mitä suomalaisia ruokatapoja on säilyttänyt ja miksi? Laittaako ja kenelle tarjoaa ja missä yhteydessä suomalaista ruokaa? Mitä suomalaisia käyttäytymistapoja on säilyttänyt ja miksi? Mitä suomalaisia juhlapapoja on säilyttänyt ja miksi? Mistä tai keneltä ja milloin on nämä oppinut?

6.3. Siteet Suomeen. Montako kertaa ja milloin on käynyt Suomessa? Pitääkö yhteyttä Suomeen, keihin ja miten? Mikä on ollut/on nykyisin suomen merkitys? Omistaako suomalaisia tavaroita?

VIITTEET

- ¹ Porterin esittämistä ideoista on käyty Kanadassa keskustelua vielä 1990-luvun alussa (esim. Breton, Isajiw, Kalbach & Reitz 1990). Keskustelun teemasta katso myös Sintonen (1993a, 84-85).
- ² Eräs esimerkki korealaisten kulmakaupoista, tosin USA:n puolelta, on Spike Leen elokuvassa *Do the Right Thing*, jossa mustien asuinalueella ainoat ei-mustat ovat italialainen pizzerian pitäjä ja korealainen kulmakauppias.
- ³ Multikulturalismilla on Kanadassa oma ministeriö, jota on joissakin yhteyksissä pillkattu kansantanssiministeriöksi (Ministry of Folk-Dancing). Tämä on johdettu lähinnä siitä, että näkyvä osa taloudellista tukea suuntautuu erilaisten kansanperinnettä esittelevien tilaisuuksien järjestämiseen. Toisaalta multikulturalismia on puolustettu toteamalla, että kyseessä ovat kuitenkin paljon vakavammat asiat kuin folklore. Multikulturalismipolitiikan on katsottu edesauttaneen merkittävällä tavalla etnisten yhteisöjen tasa-arvopyrkimyksiä.
- ⁴ Ranskalainen elokuvaohjaaja Jean-Luc Godard on opiskellut sattumoisin etnologiaa Sorbonnessa 1950-luvulla. Siten hänen ottamisensa esiin antropologis-sociologisessa tutkimuksessa ei ole aivan tuulesta temmattu.
- ⁵ Tarkoitan tässä nimenomaan ns. valtavirtatutkimusta. Toki Pohjois-Amerikassa tehdään hyvinkin monenlaista etnisyydetutkimusta ja ollaan tietoisia valtavirtatutkimuksen ongelmista. Kuitenkin esimerkiksi Kanadassa, jonka tilanteen tunnen Yhdysvaltoja paremmin, valtaosa tutkimusrahoituksesta ja julkaistusta tutkimuksista painottuu kvantitatiivisen valtavirtatutkimuksen puolelle. Etnisyyden kulttuuri-sosiologinen tutkimus on siellä selkeästi marginaalissa.
- ⁶ Assimilaatiolla tarkoitetaan etnisten ryhmittymien vähittäistä sulautumista toisiinsa. Tällöin yhteisöjen etnisen kielen, uskonnon ja muiden erityisten tapojen katsotaan asteittain katoavan. Assimilaatioprosessille on määritelty useita eri muotoja ja asteita. Itse assimilaatioprosessia ei ole kuitenkaan voitu tutkimusten kautta todentaa empiirisesti, ja siten sen määräävä asema etnisyydetutkimuksen lähtökohtana on kyseenalaistettu 1970-luvun puolivälin jälkeisenä aikana. (Assimilaatiosta enemmän, esim. Gordon 1975 ja Horowitz 1975; kritiikistä esim. Newman 1978)
- ⁷ Tähän voidaan lisätä, että todellisuutta voidaan kiinnittää myös valo- tai videokuvaamalla. Vaikka 'liikkuvaan kuvaan' voidaankin taltioida toimintaa, tulee kuvanauha ymmärtää tekstiksi. Toisin sanoen esimerkiksi videonauhalle tallennettu toiminta ei ole kyseistä toimintaa itseään, vaan visuaalinen kertomus

(so. visuaalinen 'teksti') kyseisestä jo tapahtuneesta toiminnasta. Siten myös videoimalla kiinnitettyä toimintaa tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon kyseiselle kerrontatavalle ominaiset piirteet.

- ⁸ Tässä yhteydessä on hyvä huomata, että termillä etnografia on kaksoismerkitys. Se merkitsee toisaalta koko laajaa tutkimusprosessia ja tiettyä metodologiaa, ja toisaalta tämän prosessin kirjallista tulosta, valmista tutkimusraporttia.
- ⁹ White (1987, 26) toteaa: "Narration is a manner of speaking as universal as language itself, and narrative is a mode of verbal representation so seemingly natural to human consciousness...". Randall (1995) on nimennyt teoksensa *The Stories We Are*, korostaakseen ihmisen identiteetin ja itseymmärryksen narratiivista luonnetta.
- ¹⁰ Kari Palonen (1988, 14-16) puhuu 'tutkimus on tulkintaa' -ohjelmansa kahdesta johtoajatuksesta: läpitulokinnanvaraisuusteestistä ja tyhjentyttömyysteestistä. Ensimmäisellä hän viittaa ajatukseen, että jokainen tulkinta on mahdollista kiistää esittämällä sille vaihtoehtoisia tulkintoja. Jälkimmäisellä hän tarkoittaa, että mikään tulkinta jostakin ilmiöstä ei ole lopullinen ja täydellinen. Näiden johtoajatuksien taustalla on tietokäsitys, jossa olennaista ei ole tiedon ja ei-tiedon välinen suhde, vaan pikemminkin ymmärretyn ja uudelleen- tai toisinymmärretyn välinen suhde. Tietokäsitys, jossa määritellään tietoa ja ei-tietoa kuuluu Palosen mukaan arkiajatteluun, esimerkiksi rikostutkintaan tai ristisanatehtävien ratkaisemiseen.

Laajemmassa mielessä Palosen teesit kytkeytyvät kieleen merkityksien tuottajana. Lehtosen (1996, 52-53) mukaan kielen perustava tunnusmerkki on merkitysten moneus. Puhuessamme tai kirjoittaessamme emme voi koskaan olla varmoja siitä, että puhumamme tai kirjoittamamme kieli ymmärretään tarkoittamallamme tavalla. Kielelliset tuotoksemme eivät ole yksityisomaisuuttamme eikä meillä ole yksinoikeutta niiden tulkintaan. Kieli on peruuttamattomasti heteroglottista, millä tarkoitetaan monien erilaisten ihmisryhmien kielten samanaikaista olemassaoloa. Emme käytä kieltä eristyksissä, vaan aina suhteessa johonkin skenaarioon tai ihmisten, toimien ja tapahtumien muodostamaan kontekstiin, josta sanotut seikat saavat merkityksensä. Kieli on siis osa todellisuutta inhimillisenä tietoisuutena. Ihmisten välisissä merkeissä toteutuessaan se on nimenomaan yhteisöllistä, sosiaalista tietoisuutta.

- ¹¹ Otsikon ideasta kiitos Laura Arolle.
- ¹² Esimerkki perustuu Gilbert Rynen teoksessaan *The Concept of Mind* (1990 [1949]) antamiin esimerkkeihin.
- ¹³ Ilmaisun lähteestä eikä tarkasta sanamuodosta minulla ei ole tarkkaa muistikuva. Ilmaisuihin voi olla peräisin joko TV-uutisista tai sanomalehdestä. Asian kannalta ei lähteellä eikä sanamuodolla ole kuitenkaan merkitystä.
- ¹⁴ Eräs esimerkki on myös Ricoeurin (1977, 3-5) pyrkimys laajentaa metaforan alue lauseiden tasolle. Perinteisesti metafora on ymmärretty vain sanojen välisenä merkityksen siirtana.

- ¹⁵ Esimerkiksi Kanadassa on tyypillistä, että juutalaiset esiintyvät niin erilaisissa taulukoissa kuin survey-lomakkeiden itsemäärittely vaihtoehtoisinkin omana ryhmittymänään Kanadan brittien, ranskalaisten, saksalaisten, ukrainalaisten jne. kanssa. (Esim. Breton et. al. 1990; *Ethnic Demography. Canadian Immigrant, Racial and Cultural Variations* 1990; Herberg 1989)
- ¹⁶ On syytä täsmentää, että Thompson kuuluu sosiobiologian ja primordialismin kritiikoihin, kun taas van den Berghe on eräs keskeisistä kyseisen suuntauksen edustajista etnisyytutkimuksen kentällä.
- ¹⁷ Toisella todellisuudella ei kuitenkaan tarkoiteta, että sitä edeltäisi jokin ensisijainen, aito tai primaari todellisuus. Pikemminkin kyse on erilaisten toisiensa kanssa kilpailevien todellisuuksien tuottamisesta. (Knuuttila 1992, 271)
- ¹⁸ Englannin sana *assimilation* merkitsee yhdenmukaistumista, sulautumista, samankaltaiseksi tekemistä yms. Sanalla on kuitenkin etnisyyden kannalta mielenkiintoinen kaksoismerkitys sikäli, että se tarkoittaa myös yhdenmukaistamista ja sulauttamista, eli ei pelkästään vapaaehtoista ja tiedostamatonta muokkautumista, vaan myös enemmän tai vähemmän pakosta tapahtuvaa mukautumista.
- ¹⁹ Universalistisina (sic.) ja hankittuina pidettyjen ammattipätevyyskriteerien, kuten koulutuksen ja kyvykkyyden, vastakohtana ovat alkuperän, sukulaisuuden tai yhteisöllisyyden kautta saatujen ominaisuuksien perusteella tapahtuva ammattiin hakeutuminen. Assimilaatiossa siis hankitut ominaisuudet korvaavat saadut ominaisuudet ammattipätevyyskriteereinä.
- ²⁰ Alueellis-etnisellä keskittymisellä (ethnic segregation) on vahva perinne kanadalaisessa etnisyytutkimuksessa. Etnisen keskittymisen tutkimuksella on tarkoitettu Pohjois-Amerikassa toisaalta erilaisia etnisiä gettoja, kortteleita, naapurustoja, lähiöitä; siis Pikku-Italiaita, juutalaiskortteleita, kiinalaiskaupunkeja, slavtowneja jne. koskevaa tutkimusta. Toisaalta on tutkittu etnisten ryhmittymien alueellista sijoittautumista myös valtion tasolla. Esimerkiksi Kanadassa on havaittu brittiväestön keskittyneen Ontarion provinssiin, ranskankielisen väestön Quebeciin sekä preeriaprovinssissa on runsaasti saksalaisia ja slaaveja. (esim. Kalbach 1987, 82-110; Kalbach 1990, 92-134; Herberg 1989, 124-143; Balakrishnan & Selvanathan 1990, 399-414)
- ²¹ Englannin kielen oppimisella on ollut varsin dramaattinen vaikutus siirtolaisten perhe-elämässä. Useissa tapauksissa englannista tuli lapsia vanhemmitaan erottava tekijä, koska maahanmuuttajasukupolvi ei osannut, eikä oppinut koko elämänsä aikana kunnollista kieltä. Pahimmillaan lapset häpesivät kielitaidottomia, ja siten yksinkertaisilta vaikuttavia, vanhempiaan.
- ²² Isajiw (1990, 37-49) on tehnyt tiivistetyn katsauksen etnisen identiteetin säilymistä (ethnic-identity retention) koskeviin tutkimuksiin.
- ²³ Kanadalaisessa sosiologiassa siirtolaissukupolvet määritellään yleisesti siten, että ensimmäinen sukupolvi on syntynyt muualla kuin Kanadassa. Toisen polven vanhemmat ovat syntyneet Kanadan ulkopuolella. Kolmannen polven isovanhemmat, tai toinen heistä, on syntynyt Kanadan ulkopuolella jne.

- ²⁴ Säilyminen on terminä hieman ongelmallinen, koska se edellyttää jonkin asian pysymistä samana ajasta toiseen. Olen kuitenkin toisaalla tässä työssä esittänyt, että identiteetissä on kyse jatkuvasta diskursiivisesta määrittelystä. Siten puhuminen sen säilyttämisestä, jonkin samana pitämisen merkityksessä, ikäluokalta ja sukupolvelta toiselle on harhaanjohtavaa. Tästä syystä katson paremmaksi puhua identiteetin ylläpidosta, koska identiteettiä voidaan tuottaa jatkuvasti erilaisissa kielellisissä tapahtumissa ilman, että identiteetin edellytettäisiin olevan sama. On helpompi sanoa, että eri ikäluokat ja sukupolvet ylläpitävät identiteettejään, mutta ne eivät ole välttämättä samoja tai samanlaisia.
- ²⁵ Termillä kielinen Kanadan suomalaiset tarkoittavat sellaisia kanadalaisia, jotka eivät ole suomalaista alkuperää eivätkä siten puhu suomea.
- ²⁶ Tässä mielessä etnisesti merkityksekkään henkilöahmon ei tulekaan omata moninaisia ja useita piirteitä. En kuitenkaan väitä, etteikö 'rikkaastakin' henkilöahmosta voisi tulla jonkin yhteisön tai kansallisuuden identiteetin symbolista edustajaa. Kuitenkin harva kompleksinen, itsensä kanssa ristiriitainen ja itseään sisäisesti refleктоiva henkilöahmo on noussut vaikkapa kansallisen identiteetin symboliseksi keulakuvaksi.
- ²⁷ Ontarion suomalaisista yleisesti Saarinen 1981, 16-22; metsätyöpaikoista Radforth 1981, 23-34 ja kaivosyhteisöistä Seager 1981, 35-45. Saskatchewanin suomalaisista ja yleisesti Anderson & Niskala 1981, 155-182. Brittiläisen Columbian suomalaisista Wilson 1981, 55-64.
- ²⁸ Eri näkökulmista modaalisuuteen Sulkunen & Törrönen 1997, 72-95.
- ²⁹ Vaikka puhunkin luennasta, se ei tietenkään tarkoita, että kyseessä olisi vain yksi systemaattinen ja yhdensuuntainen aineiston läpilyki, jossa olisin koodannut näyttämöt ja teemat yksiselitteisesti. Pikemminkin lukemiseni, niin ensimmäinen kuin toinenkin, koostui useista pirstaleisista lukemisista, jotka hyppelivät tekstin osista toisiin. Lukemisen pirstaleisuus johtuu jo siitä, että elämäkerrallinen haastattelu ei juurikaan noudata mitään selkeää ajallista tai teemallista järjestystä. Hyppely osista toisiin oli siten eri ideoiden seuraamista ja niiden toimivuuden koettelua.
- ³⁰ Elämänkaaritutkimuksessa on perinteisesti (esim. Levinson et al. 1979) ajateltu, että elämänkaaren eri vaiheiden elämäntapahtumat nivoutuvat toisiinsa muodostaen eheän elämäntapahtumien kokonaisuuden. Ja edelleen, että kokonaisuus syntyy siitä, että erilliset tapahtumat ja jaksot motivoituvat keskenään. Elämänkaaren edellisen vaiheen on katsottu luovan perustan seuraavaan seuraavaan vaiheeseen siirtymiselle. Kyseisissä tutkimuksissa ei kuitenkaan ole juurikaan problematisoitu niitä tekijöitä, jotka yhtenäisyyden tuottavat. Tässä yhteydessä voisi perustellusti väittää, että elämäntapahtumien yhteensitominen on narratiivisesti välittynyttä, ja yhteensitova tekijä on kerronnassa tapahtuva juonellistaminen.
- ³¹ On syytä huomata, että Alapuro (mt., 47) ei pidä kyseisiä ryhmiä kollektiivisina toimijoina tai organisoituneina ryhminä sinänsä, vaan luokitukset perustuvat

- kyseisissä tutkimuksessa käytettyihin seikkoihin, kuten tuotannolliseen asemaan, elämäntapaan ja -laatuun. Sen sijaan ne saattoivat toimia perustana, jonka kautta ihmiset itseään, solidaarisuuttaan ja identiteettiään määrittelivät.
- ³² Tämä Suomi-kuvan kaksijakoisuus on tyypillinen myös muissa aineistoni (jota en tässä yhteydessä voi dokumentoida) siirtolaistarinoissa.
- ³³ Lähin esimerkki löytyy Suomeen pakolaisina tulleiden somalien sosiaalisesta asemasta.
- ³⁴ Vasemmistolaisuudesta Kanadan suomalaisten etnisen identiteetin vaiettuna osana ja stigmana, Sintonen 1995, 92-94.
- ³⁵ Kyseistä teosta voi pitää ennen kaikkea Kanadan suomalaisen vasemmiston omana 'virallisena' historiana ja näkemyksenä.
- ³⁶ Kanadan Suomalaisen Järjestön perussääntöjen ensimmäinen luku, kohta b) sanoo: "Järjestön tarkoitus on (...) Kohottaa Canadian suomea puhuvan väestön elintasoja rohkaisemalla ja kehittämällä yhteistoimintaa aineellisten etujen turvaamiseksi." (Eklund 1983, 3. myös mt. 3-4, 171-172)
- ³⁷ Puhun mieluummin kertomuksen lopetuksesta tai lopettamisesta kuin loppumisesta. Tämä siksi, että elämäkertomus päättyy johonkin tietoiseen tai merkityksekkääseen seikkaan, eikä vain lopu sattumanvaraisesti ja mielivaltaisesti.
- ³⁸ Termillä historia on kaksi merkitystä. Se voidaan ymmärtää joko menneisyyden tapahtumina tai näiden tapahtumien esityksenä. Whiten kanta on, että historia merkitsee nimenomaan jälkimmäistä, menneisyyden esittämistä. Lisäksi Whiten mukaan (mt., 5) tällä esityksellä tulee olla kertova muoto. Vasta tämän ominaisuuden myötä menneisyyden tapahtumat saavat merkityksen. Itse asiassa menneisyys ei itsessään sisällä merkityksekkäitä elementtejä, jotka vain olisivat historioitsijan poimittavissa, vaan varsinainen historia syntyy vasta kun historioitsija sen kertoo. Historioitsija ei siten löydä menneisyyden tapahtumiin kiinnittynyttä kertomusta, vaan konstruoi sen. Tiivistetyksi ilmaistuna historiaa ei ole ilman kertomusta.
- ³⁹ Copper Cliffin ja Sudburyn maisemat ovat kuuluisia siitä, että muistuttavat kuun elotonta ja kallioista pintaa. Mm. Yhdysvaltalaiset astronautit ovat aikanaan käyneet harjoittelemassa 'kuukävelyä' alueella. Kasvillisuuden häviäminen ja pinnassa olevan peruskallion mustuminen on aiheutunut nikkeli-kaivoksen ja -sulattamon saastepäästöistä, joita on laskettu ilmaan surutta lähes koko 1900-luvun ajan. Vasta 1970-luvulta alkaen Sudburyssä on alettu kiinnittää huomiota luonnonsuojeluun. Nikkeli-sulattamon saastesuodattimia on parannettu ja alueelle on rakennettu korkeampi savupiippu. Lisäksi 1980-luvulla käynnistettiin laaja kasviston uudelleenistutusohjelma.
- ⁴⁰ Jälkimmäinen katkelma on Einon toisesta haastattelusta.
- ⁴¹ Tämä pätee nimenomaan ns. näkymättömiin vähemmistöihin, joihin suomalaisetkin Kanadassa kuuluvat, jotka voivat sulautua valtaväestöön varsin huomaamattomasti. Heillä ei ole sellaisia fyysisiä näkyviä piirteitä, joista heidät voitaisiin tunnistaa erilliseksi ryhmäksi.

- ⁴² Kertomukset ovat aina sekä tehtyjä (made) että seipitettyjä (made up). Joku aina tekee kertomuksen kertomalla. Samalla kertoja kuitenkin tuottaa ja lisää siihen ylimääräistä ainesta, joka aiheuttaa sen, että siitä tulee myös seipitetty.
- ⁴³ Tarkka lainaus kuuluu: "... we should seek to understand systems of race and ethnic relations in a way which in principle the participants themselves can understand."

LÄHTEET

Aging in Canada. Social Perspectives.

1987 Marshall, Victor W. (toim.). Markham: Fitzhenry & Whiteside.

Alapuro, Risto

1994 *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933.* Helsinki: Hanki ja Jää Oy.

Alapuro, Risto & Henrik Stenius

1989 Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa *Kansa liikkeessä.* Alapuro, Risto, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.). Helsinki: Kirjayhtymä.

Alasuutari, Pertti

1994 *Laadullinen tutkimus.* Tampere: Vastapaino.

Alho, Olli

1988 *Hulluuden puolustus, ja muita kirjoituksia naurun historiasta.* Porvoo: WSOY.

Allardt, Erik

1983 *Sosiologia I.* Porvoo: WSOY.

Allardt, Erik & Christian Starck

1981 *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta.* Porvoo: WSOY.

Anderson, Alan B. & Brenda Niskala

1981 Finnish Settlements in Saskatchewan: Their Development and Perpetuation. Teoksessa *Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden.* Karni, Michael G. (toim.). Toronto: Multicultural History Society of Ontario.

Anderson, Benedict

1983 *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* London: Verso.

Anderson, Kay J.

1994 The Idea of Chinatown: The Power of Place and Institutional Practice in the Making of a Racial Category. Teoksessa *Immigration in Canada. Historical Perspectives.* Tulchinsky, Gerald (toim.). Toronto: Copp Clark Longman Ltd.

Anttonen, Marjut

1984 *Suomalaissiirtolaisten akkulturoituminen Pohjois-Norjassa.* Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 18.

- Apo, Satu
1986 Ihmesadun rakenne. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aristoteles
1997 *Runousoppi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Aro, Laura
1996 *Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folklorena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Avery, Donald
1979 *'Dangerous Foreigners': European Immigrant Workers and Labour Radicalism in Canada, 1896-1932*. Toronto: McClelland and Stewart Limited.
- 1995 *Reluctant Host: Canada's Response to Immigrant Workers, 1896-1994*. Toronto: McClelland & Stewart Inc.
- Balakrishnan, T. R. & Selvanathan, K.
1990 Ethnic Residential Segregation in Metropolitan Canada. Teoksessa *Ethnic Demography: Canadian Immigrant, Racial and Cultural Variations*. Halli, Shiva S., Frank Trovato ja Leo Driedger (toim.). Ottawa: Carleton University Press.
- Barth, Fredrik
1969 Introduction. Teoksessa *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Barth, Fredrik (toim.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Bell, Daniel
1975 Ethnicity and Social Change. Teoksessa *Ethnicity: Theory and Experience*. Glazer, Nathan & Daniel P. Moynihan (toim.). Cambridge: Harvard University Press.
- Berger, Arthur Asa
1997 *Narratives in Popular Culture, Media, and Everyday Life*. London: Sage.
- Berry, John W.
1992 Cultural Transformation and Psychological Acculturation. Teoksessa *Migration and the Transformation of Cultures*. Burnet, Jean, Danielle Juteau, Enoch Padolsky, Anthony Rasporich & Antoine Sirois (toim.). Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Billig, Michael
1995 *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Bolaria, B. Singh & Li, Peter S.
1988 *Racial Oppression in Canada*. Toronto: Garamond Press.
- Breton, Raymond
1964 Institutional Completeness of Ethnic Communities and the Personal Relations of Immigrants. *The American Journal of Sociology*. 70, 2.

- 1978 The Structure of Relationships Between Ethnic Collectivities. Teoksessa *The Canadian Ethnic Mosaic. A Quest for Identity*. Driedger, Leo (toim.). Toronto: McClelland and Stewart Limited.
- 1985 Stratification and Conflict Between Ethnolinguistic Communities with Different Social Structures. Teoksessa *Ethnicity and Ethnic Relations In Canada*. Bienvenue, Rita M. & Jay E. Goldstein (toim.). Toronto: Butterworths.
- 1987 Symbolic Dimensions of Linguistic and Ethnocultural Realities. Teoksessa *Ethnic Canada. Identities and Inequalities*. Driedger, Leo (toim.). Toronto: Copp Clark Pitman Ltd.
- Breton, Raymond, Wsevolod W. Isajiw, Warren E. Kalbach & Jeffrey G. Reitz
1990 *Ethnic Identity and Equality. Varieties of Experience in a Canadian City*. Toronto: University of Toronto Press.
- Brim, Orville G. & Carol D. Ryff
1980 On the Properties of Life Events. Teoksessa *Life-Span Development and Behaviour*. Baltes, Paul J. & Orville G. Brim (toim.). Volume 3. Academic Press.
- Brown, Robert Craig & Ramsay Cook
1978 *Canada 1896-1921. A Nation Transformed*. Toronto: McClelland and Stewart Ltd.
- Burnet, Jean
1987 Multiculturalism in Canada. Teoksessa *Ethnic Canada. Identities and Inequalities*. Driedger, Leo (toim.). Toronto: Copp Clark Pittman Ltd.
- Calhoun, Craig
1994 *Social Theory and the Politics of Identity*. Teoksessa *Social Theory and the Politics of Identity*. Calhoun, Craig (toim.). Oxford: Blackwell.
- Calvino, Italo
1983 *Jos talviyönä matkamies*. Helsinki: Tammi.
The Canadian Family.
- 1983 Ishwaran, K. (toim.). Gage.
- Clement, Wallace
1984 Canada's Social Structure: Capital, Labour, and the State, 1930-1980. Teoksessa *Modern Canada 1930-1980's. Readings in Canadian Social History*. Volume 5. Cross, Michael C. & Gregory S. Kealey (toim.). Toronto: McClelland and Stewart Ltd.
- Clifford, James
1986 Introduction: Partial Truths. Teoksessa *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Clifford, James & George E. Marcus (toim.). Berkeley: University of California Press.

- Cohan, Steven & Linda M. Shires
1988 *Telling Stories. A Theoretical Analysis of Narrative Fiction*. London: Routledge.
- Cohen, Ronald
1978 Ethnicity: Problem and Focus in Anthropology. *Annual Review of Anthropology* #7.
- Comaroff, John & Comaroff, Jean
1992 *Ethnography and Historical Imagination*. Boulder: Westview Press.
- Crossley, Nick
1996 *Intersubjectivity. The Fabric of Social Becoming*. London: Sage.
- Danish, Steven J., Michael A. Smyer & Carol A. Nowak
1980 Developmental Intervention: Enhancing Life Event Process. Teoksessa *Life-Span Development and Behaviour*. Baltes, Paul J. & Orville G. Brim (toim.). Volume 3. Academic Press.
- Dictionary of Race and Ethnic Relations*.
1984 Cashmore, E. Ellis (toim.). London: Routledge.
- Driedger, Leo
1978 Introduction: Ethnic Identity in the Canadian Mosaic. Teoksessa *The Canadian Ethnic Mosaic. A Quest for Identity*. Driedger, Leo (toim.). Toronto: McClelland and Stewart Ltd.
- Driedger, Leo & Chappell, Neena
1987 *Aging and Ethnicity. Toward an Interface*. Toronto: Butterworths.
- Dunk, Thomas
1991 *It's a Working Man's Town. Male Working-Class Culture in Northwestern Ontario*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Durkheim, Émile
1990 [1893] *Sosiaalisesta työnjaosta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eklund, Wm.
1983 *Canadian Rakentajia. Canadian Suomalaisen Järjestön Historia vv. 1911-1971*. Toronto: Canadian Suomalainen Järjestö.
- Elliott, J.
1979 Canadian Immigration: A Historical Assessment. Teoksessa *Two Nations, Many Cultures. Ethnic Groups in Canada*. Elliott, J. (toim.). Scarborough: Prentice-Hall of Canada Ltd.
- Englund, Harri
1994 Kulttuurien käsitteellistäminen: essee etnografian metodologiasta. Teoksessa *Näköaloja kulttuureihin. Antropologian historiaa ja nyky-suuntauksia*. Nisula, Tapio (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Erikson, Erik H.
1980 [1959] *Identity and the Life Cycle*. New York: W. W. Norton & Company.
- Eräsaari, Leena
1995 *Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä*. Helsinki: Gaudeamus.

- Ethnic Demography. Canadian Immigrant, Racial and Cultural Variations.*
1990 Halli, Shiva S., Frank Trovato ja Leo Driedger (toim.). Ottawa: Carleton University Press.
- Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference.*
1969 Barth, Fredrik (toim.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Fiske, John
1992 *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.
- Gans, Herbert J.
1982 [1962] *The Urban Villagers. Group and Class in the Life of Italian Americans.* Updated and Expanded Edition. New York: The Free Press.
- Geertz, Clifford
1973 *The Interpretation of Cultures.* BasicBooks.
- Genette, Gérard
1980 *Narrative Discourse. An Essay in Method.* Ithaca: Cornell University Press.
1988 *Narrative Discourse Revisited.* Ithaca: Cornell University Press.
- Glazer, Nathan
1983 [1975] *Ethnic Dilemmas 1964-1982.* Cambridge: Harvard University Press.
- Glazer, Nathan & Moynihan, Daniel P.
1975 Introduction. Teoksessa *Ethnicity. Theory and Experience.* Glazer, Nathan & Daniel P. Moynihan (toim.). Cambridge: Harvard University Press.
- Godard, Jean-Luc
1984 *Elokuva Godardin mukaan.* Helsinki: Love kirjat.
- Goldberg, David Theo
1993 *Racist Culture. Philosophy and the Politics of Meaning.* Oxford:Blackwell.
1997 *Racial Subjects. Writing on Race in America.* New York: Routledge.
- Gordon, Milton M.
1964 *Assimilation in American Life.* New York: Oxford University Press.
1975 Toward a General Theory of Racial and Ethnic Group Relations. Teoksessa *Ethnicity. Theory and Experience.* Glazer, Nathan & Daniel P. Moynihan (toim.). Cambridge: Harvard University Press.
- Greimas, A. J.
1979 *Strukturaalista semantiikkaa.* Helsinki: Gaudeamus.
- Grönfors, Martti
1981 *Suomen mustalaiskanssa.* Porvoo:WSOY.
- Hall, D. J.
1981 *Clifford Sifton. Volume I. The Young Napoleon.* Vancouver.
- Hall, Stuart
1992 *Kulttuurin ja politiikan murroksia.* Tampere: Vastapaino.

- 1996 Introduction. Who Needs 'Identity'? Teoksessa *Questions of Cultural Identity*. Hall, Stuart & Paul du Gay (toim.). London: Sage.
- 1997 Representation, Meaning and Language. Teoksessa *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. Hall, Stuart & Paul du Gay (toim.). London: Sage.
- Herberg, Edward N.
1989 *Ethnic Groups in Canada. Adaptations and Transitions*. Scarborough: Nelson.
- Hoikkala, Tommi
1989 *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Horowitz, Donald L.
1975 Ethnic Identity. Teoksessa *Ethnicity. Theories and Experience*. Glazer, Nathan & Daniel P. Moynihan (toim.). Cambridge: Harvard University Press.
- 1985 *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
- Hyvärinen, Matti
1994 *Viimeiset taistot*. Tampere: Vastapaino.
- Isaacs, Harold
1975 Basic Group Identity: The Idols of a Tribe. Teoksessa *Ethnicity. Theory and Experience*. Glazer, Nathan & Daniel P. Moynihan (toim.). Cambridge: Harvard University Press.
- Isajiw, Wsevolod W.
1978 Olga in Wonderland: Ethnicity in a Technological Society. Teoksessa *The Canadian Ethnic Mosaic. A Quest for Identity*. Driedger, Leo (toim.). Toronto: McClelland and Stewart Ltd.
- 1979 *Definitions of Ethnicity*. O.P. 79-6. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- 1990 Ethnic Identity Retention. Teoksessa *Ethnic Identity and Equality. Varieties of Experience in a Canadian City*. Breton, Raymond, Wsevolod W. Isajiw, Warren E. Kalbach & Jeffrey G. Reitz. Toronto: University of Toronto Press.
- Jackson, Peter & Jan Penrose
1993 Placing 'Race' and Nation. Teoksessa *Constructions of Race, Place and Nation*. Jackson, Peter & Jan Penrose (toim.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Jenkins, Richard
1997 *Rethinking Ethnicity. Arguments and Explorations*. London: Sage.
- Jenks, Chris
1993 *Culture*. London: Routledge.
- Jokinen, Kimmo
1997 *Suomalaisen lukemisen maisemahanteet*. Jyväskylä: SoPhi.

- Kalbach, Warren E.
1987 Growth and Distribution of Canada's Ethnic Populations, 1871-1981. Teoksessa *Ethnic Canada. Identities and Inequalities*. Driedger, Leo (toim.). Toronto: Copp Clark Pitman Ltd.
- 1990 Ethnic Residential Segregation and Its Significance for the Individual in an Urban Setting. Teoksessa *Ethnic Identity and Equality. Varieties of Experience in a Canadian City*. Breton, Raymond, Wsevolod W. Isajiw, Warren E. Kalbach & Jeffrey G. Reitz. Toronto: University of Toronto Press.
- Kero, Reino
1986 *Suomen siirtolaisuuden historia I. Pohjois-Amerikkaan suuntatuneen siirtolaisuuden tausta, määrä, rakenne, kuljetusorganisaatio ja sijoittautuminen päämääräalueelle*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 10. Turku: Turun yliopiston historian laitos.
- Kluckhohn, Clyde
1949 *Mirror for Man. Anthropology and Modern Life*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Knuutila, Seppo
1992 *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, Inkeri & Katja Oksanen
1997 Kertomuksen semiotiikkaa. Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärtävyys*. Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Korkiasaari, Jouni
1989 *Suomalaiset maailmalla*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Kosonen, Liisa
1994 Vietnamilainen oppilas kahden kulttuurin välissä. Teoksessa *Maa-hanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Liebkind, Karmela (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Kostiainen, Auvo
1983 Suomalaiset siirtolaiset ja politiikka. Teoksessa *Suomen siirtolaisuuden historia II*. Turku: Turun yliopiston historian laitos. Julkaisuja 12.
- Kupiainen, Jari
1991 Katsaus etnografisen kirjoittamisen viimeaikaisiin ongelmiin. *Sosiologia* 4/1991. Westermarck -seuran julkaisu.
- Laine, Edward W.
1981 The Finnish Organization of Canada, 1923-1940, and the Development of Finnish Canadian Culture. *Polyphony*. Vol. 3 no. 2, Fall 1981. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.

- Laitinen, Lea
1995 Persoonat ja subjektit. Teoksessa *Subjekti. Minä. Itse. Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Lyytikäinen, Pirjo (toim.). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leach, Edmund
1982 *Social Anthropology*. Glasgow: Fontana Press.
- Lehr, John C.
1994 Peopling the Prairies with Ukrainians. Teoksessa *Immigration in Canada. Historical Perspectives*. Tulchinsky, Gerald (toim.). Toronto: Copp Clark Longman Ltd.
- Lehtonen, Heikki
1990 *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, Mikko
1994 *Kyklooppi ja kojootti. Subjekti 1600-1900 -lukujen kulttuuri- ja kirjallisuusteorioissa*. Tampere: Vastapaino.
1996 *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Levinson, Daniel J.
1979 *The Seasons of a Man's Life*. New York: Alfred E. Knopf.
- Li, Peter S.
1988 *Ethnic Inequality in a Class Society*. Toronto: Thompson Educational Publishing Inc.
- Liebkind, Karmela
1988 *Me ja muukalaiset. Ryhmärajat ihmisten suhteissa*. Helsinki: Gaudeamus.
1994 Vietnamilaisena pakolaisena Suomessa. Teoksessa *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Lindström-Best, Varpu
1979 *The Finnish Immigrant Community in Toronto 1887-1913*. O.P. 79-8. Toronto: The Multicultural History Society of Ontario.
1986a "Going to Work In America": Finnish Maids, 1911-1930. *Polyphony*. Vol. 8 No. 1-2. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
1986b "I Won't Be a Slave!" – Finnish Domesticity in Canada, 1911-1930. Teoksessa *Looking into My Sister's Eyes: an Exploration in Women's History*. Burnet, Jean (toim.). Toronto: The Multicultural History Society of Ontario.
1988 *Defiant Sisters. A Social History of Finnish Immigrant Women in Canada*. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Marcia, James E.
1980 Identity in Adolescence. Teoksessa *Handbook of Adolescent Psychology*. Adelson, J. (toim.). New York: Wiley.

- Marcus, George E. & Michael J. Fisher
1986 *Anthropology as Cultural Critique. An Experimental Moment in the Human Sciences*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Miles, Robert
1993 *Racism after 'Race Relations'*. London: Routledge.
1994 *Rasismi*. Tampere: Vastapaino.
- Miles, Robert & Rudy Torres
1996 Does 'Race' Matter? Transatlantic Perspectives on Racism after 'Race Relations'. Teoksessa *Re-Situating Identities. The Politics of Race, Ethnicity, and Culture*. Amit-Talai, Vered & Caroline Knowles (toim.). Peterborough: Broadview Press.
- Newman, William M.
1978 Theoretical Perspectives for the Analysis of Social Pluralism. Teoksessa *The Canadian Ethnic Mosaic. A Quest for Identity*. Driedger, Leo (toim.). Toronto: McClelland and Stewart Ltd.
- Obeyesekere, Gananath
1996 "British Cannibals": Contemplation of an Event in the Death and Resurrection of James Cook, Explorer. Teoksessa *Identities*. Appiah, Kwame Anthony & Henry Louis Gates, Jr. (toim.). Chicago: University of Chicago Press.
- Palmer, Howard
1994 Reluctant Hosts: Anglo-Canadian Views of Multiculturalism in the Twentieth Century. Teoksessa *Immigration in Canada. Historical Perspectives*. Tulchinsky, Gerald (toim.). Toronto: Copp Clark Longman Ltd.
- Palonen, Kari
1988 *Tekstistä politiikkaan*. Tampere: Vastapaino.
- Phillips, Paul & Stephen Watson
1984 From Mobilization to Continentalism: The Canadian Economy in the Post-Depression Period. Teoksessa *Modern Canada 1930-1980's. Readings in Canadian Social History*. Volume 5. Cross, Michael C. & Gregory S. Kealey (toim.). Toronto: McClelland and Stewart Ltd.
- Pilli, Arja
1981 Finnish-Canadian Radicalism and the Government of Canada from the First World War to the Depression. Teoksessa *Finnish Diaspora I: Canada, South America, Africa, Australia and Sweden*. Karni, Michael G. (toim.). Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Polyzoi, Eleoussa
1986 Greek Immigrant Women from Asia Minor in Prewar Toronto: the Formative Years. Teoksessa *Looking into My Sister's Eyes: an*

- Exploration in Women's History*. Burnet, Jean (toim.). Toronto: The Multicultural History Society of Ontario.
- Porter, John
1965 *The Vertical Mosaic. An Analysis of Social Class and Power in Canada*. Toronto: University of Toronto Press.
- Pratt, Mary Louise
1986 *Fieldwork in Common Places*. Teoksessa *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Clifford, James & George E. Marcus (toim.). Berkeley: University of California Press.
- Propp, Vladimir
1968 [1928] *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas Press.
- Pulma, Panu & Oiva Turpeinen
1987 *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Race and Ethnic Relations in Canada*.
1990 Li, Peter S. (toim.). Toronto: Oxford University Press.
- Radforth, Ian
1981 *Finnish Lumber Workers in Ontario, 1919-46. Polyphony*. Vol. 3., No 2. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Raivio, Yrjö
1975 *Kanadan Suomalaisten Historia*. Vancouver: Canadian Suomalainen Historiaseura.
- Ram, Bali
1990 *Intermarriage Among Ethnic Groups*. Teoksessa *Ethnic Demography: Canadian Immigrant, Racial and Cultural Variations*. Halli, Shiva S., Frank Trovato ja Leo Driedger (toim.). Ottawa: Carleton University Press.
- Randall, William Lowell
1995 *The Stories We Are. An Essay on Self-Creation*. Toronto: University of Toronto Press.
- Rasmussen, Mark
1982 *Finnish Settlement in Rural Thunder Bay, Ontario, Canada. Siirtolaisuus* 4/82. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Rattansi, Ali
1994 'Western' Racisms, Ethnicities and Identities in a 'Postmodern' Frame. Teoksessa *Racism, Modernity and Identity on the Western Front*. Rattansi, Ali & Sallie Westwood (toim.). Cambridge: Polity Press.
- Rex, John
1986 *Race and Ethnicity*. Buckingham: Open University Press.
- Richard, Madeline A.
1991 *Ethnic Groups and Marital Choices. Ethnic History and Marital Assimilation in Canada 1871 and 1971*. Vancouver: University of British Columbia (UBC) Press.

- Ricoeur, Paul
1976 *Interpretation Theory: Discourse and the Surplus of Meaning*. Fort Worth: Texas Christian University Press.
- 1977 *The Rule of Metaphor. Multidisciplinary Studies of the Creation of Meaning in Language*. Toronto: University of Toronto Press.
- 1991a Life in Quest in Narrative. Teoksessa *On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation*. Wood, David (toim.). London: Routledge.
- 1991b Narrative Identity. Teoksessa *On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation*. Wood, David (toim.). London: Routledge.
- 1991c *From Text to Action. Essays in Hermeneutics, II*. Evanston: Northwestern University Press.
- 1992 *Oneself as Another*. Chicago: University of Chicago Press.
- 1994 Imagination in Discourse and in Action. Teoksessa *Rethinking Imagination. Culture and Creativity*. Robinson, Gillian & John Rundell (toim.). London: Routledge.
- Rimmon-Kenan, Shlomith
1991 *Kertomuksen poietiikka*. Tietolipas 123. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Roberts, Barbara
1994 Shovelling Out the "Mutinous": Political Deportation from Canada before 1936. Teoksessa *Immigration in Canada. Historical Perspectives*. Tulchinsky, Gerald (toim.). Toronto: Copp Clark Longman Ltd.
- Roberts, Wayne & John Bullen
1984 A Heritage of Hope and Struggle: Workers, Unions, and Politics in Canada, 1930-1980. Teoksessa *Modern Canada 1930-1980's. Readings in Canadian Social History*. Volume 5. Cross, Michael C. & Gregory S. Kealey (toim.). Toronto: McClelland and Stewart Ltd.
- Ryle, Gilbert
1990 [1949] *The Concept of Mind*. London: Penguin Books.
- Saarinen, Oiva
1981 Geographical Perspectives on Finnish Canadian Immigration and Settlement. *Polyphony*. Vol. 3., No 2. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Sangster, Joan
1981 Finnish Women in Ontario, 1890-1930. *Polyphony*. Vol. 3 No.2. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Saressalo, Lassi
1996 *Kveenit. Tutkimus erään pohjoisnorjalaisen vähemmistön identiteetistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sarmela, Matti
1984 *Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta*. Tietolipas 96. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Seager, Allen
 1981 Finnish Canadians and the Ontario Miner's Movement. *Polyphony*. Vol. 3., No 2. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- 1983 Migration and Proletarianization. Aspects of the Finnish Immigrant Experience in Western Canadian Coal Mining, 1880-1940. *Siirtolaisuus* 2/83. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Siikala, Anna-Leena
 1984 *Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sintonen, Teppo
 1991 *Elämänkaari ja etnisyyt. Tutkimus 1920-luvulla Kanadaan muuttaneista suomalaisista siirtolaisista*. Julkaisematon Pro Gradu -tutkielma. Sosiologian laitos, Jyväskylän yliopisto.
- 1993a Katsaus kanadalaiseen etnisyytutkimukseen. *Sociologia* 2/93. Westermarck -seuran julkaisu.
- 1993b Life Course and Ethnicity: Experiences of Canadian Finns Who Immigrated to Canada in the 1920's. *Canadian Ethnic Studies*, Vol. XXV, NO. 3.
- 1995 *Etnisyys ja identiteetti. Tutkimus Thunder Bayn suomalaissiirtolaisista*. Julkaisematon lisensiaattityö. Sosiologian laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Social Inequality in Canada. Patterns, Problems, Policies*.
 1988 Curtis, James, Edward Grabb, Neil Guppy & Sid Gilbert (toim.). Scarborough: Prentice-Hall Canada Inc.
- Somers, Margaret R. & Gibson, Gloria D.
 1994 Reclaiming the Epistemological 'Other': Narrative and the Social Constitution of Identity. Teoksessa *Social Theory and the Politics of Identity*. Calhoun, Craig (toim.). Oxford: Blackwell.
- Speisman, Stephen A.
 1985 St. John's Shtetl: The Ward in 1911. Teoksessa *Gathering Place: Peoples and Neighbourhoods of Toronto, 1834-1945*. Harney, Robert F. (toim.). Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Sulkunen, Pekka
 1997 Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen
 1997 Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen (toim.). Helsinki: Gaudeamus.

- Suojanen, Päivikki
1982 Elämänhistoriallinen tutkimustapa. Teoksessa *Kulttuurin kenttä-tutkimus*. Suojanen, Päivikki & Lassi Saressalo (toim.). Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisu 9. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.
- Tammi, Pekka
1992 *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Taylor, Charles
1992 *Multiculturalism and "The Politics of Recognition"*. Princeton: Princeton University Press.
Theories of Race and Ethnic Relations.
- 1986 Rex, John & David Mason (toim.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, Richard H.
1989 *Theories of Ethnicity. A Critical Appraisal*. New York: Greenwood Press.
- Tolvanen, Ahti
1985 *Finntown. A Perspective on Urban Integration. Port Arthur Finns in the Inter-War Period: 1918-1939*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Tonkin, Elisabeth
1992 *Narrating Our Pasts. The Social Construction of Oral History*. Cambridge Studies in Oral and Literate Culture 22. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuomi-Nikula, Outi
1989 *Saksansuomalaiset. Tutkimus syntyperäisten suomalaisten akkulturaatiosta Saksan Liittotasavallassa ja Länsi-Berliinissä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Töttö, Pertti
1996 Émile Durkheim – Kaikki on Sosiaalista. Teoksessa *Sosiologian klassikot*. Gronow, Jukka, Arto Noro & Pertti Töttö. Helsinki: Gaudeamus.
- van den Berghe, Pierre L.
1985 Race and Ethnicity: A Sociobiological Perspective. Teoksessa *Ethnicity and Ethnic Relations In Canada*. Bienvenue, Rita M. & Jay E. Goldstein (toim.). Toronto: Butterworths.
- 1987 Ethnicity and Class: Bases of Sociality. Teoksessa *Ethnic Canada. Identities and Inequalities*. Driedger, Leo (toim.). Toronto: Copp Clark Pitman Ltd.
- Varjo, Uuno
1986 Communities as Factors of Social Geography. The Finnish Rural Settlements in the Vicinity of Thunder Bay, Ontario. Siirtolaisuus 1/86. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

- Veijola, Soile
1997   Modaalisia suhteita pelissä ja keskustelussa. Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Sulkunen, Pekka & Jukka Törrönen (toim.). Helsinki: Gaudeamus.
- Vilkko, Anni
1997   *Omaelämäkertä kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Waris, Heikki
1968   *Muuttuva suomalainen yhteiskunta*. Porvoo: WSOY.
- Waters, Mary C.
1990   *Ethnic Options. Choosing Identities in America*. Berkeley: University of California Press.
- 1992   *The Dilemma of the Second Generation: Caribbean Immigrants in the United States*. Lectures and Papers in Ethnicity No. 8. University of Toronto.
- Whitaker, Reg
1994   A Secret Policy, Secretly Administered. Teoksessa *Immigration in Canada. Historical Perspectives*. Tulchinsky, Gerald (toim.). Toronto: Copp Clark Longman Ltd.
- White, Hayden
1987   *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Wilson, Donald J.
1981   Finns in British Columbia Before the First World War. *Polyphony*. Vol. 3., No 2. Toronto: Multicultural History Society of Ontario.
- Wolfe, David A.
1984   The Rise and Demise of the Keynesian Era in Canada: Economy Policy, 1930-1980. Teoksessa *Modern Canada 1930-1980's. Readings in Canadian Social History*. Volume 5. Cross, Michael C. & Gregory S. Kealey (toim.). Toronto: McClelland and Stewart Ltd.
- Zucchi, John E.
1985   Italian Hometown Settlement and the Development of an Italian Community in Toronto 1875-1935. Teoksessa *Gathering Place: Peoples and Neighbourhoods of Toronto, 1843-1945*. Harney, Robert F. (toim.). Toronto: Multicultural History Society of Ontario.

MUITA MAINIOITA SOPHEJA

ANITA KANGAS & JUHA VIRKKI (TOIM.): KULTTUURIPOLITIIKAN UUDET
VAATTEET

Kulttuuripolitiikka oli aina 90-luvulle saakka julkisen vallan toimintaa, jonka taustalla olivat käsitykset kulttuurin ja taiteiden avulla edistettävästä yhteisestä hyvästä. 90-luvulla kuitenkin moni asia on muuttunut: käsitys yhteiskulttuurista on tehnyt tilaa monikulttuurisuudelle, talous ja kestävä kehitys ovat nousseet tärkeiksi kysymyksiksi kulttuurissakin. Näiden muutosten kautta kulttuuripolitiikka on taas uudella tavalla tullut poliittiseksi.

Mitä on kulttuuri kulttuuripolitiikassa? Yhdistääkö vai erottaako kulttuuri? Kenen etua kulttuuripolitiikalla pitäisi ajaa ja kuka maksaa viulut? Missä on kulttuuripolitiikan paikka, kun kulttuuri on kaikkialla? Tässä artikkelikokoelmassa ulkomaiset kulttuuripolitiikan tutkijat kirjoittavat suomalaisten kollegojensa kanssa uutta kulttuuripolitiikkaa globalisoituvalle ajalle.

1999, 178 sivua, ISBN 951-39-0193-9, 110 mk

OLLI-PEKKA MOISIO (TOIM.): KRITIIKIN LUPAUS
Näkökulmia Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan

Kritiikin lupauksessa eri tieteenalojen tutkijat pohtivat Frankfurtin koulun merkitystä tämän hetken tarkastelemiselle. Arvostetut ajatustradition tunti-jat Martin Jay, Douglas Kellner ja Rainer Funk ovat kirjoittaneet tekstinsä tätä kirjaa varten. Heidän näkemyksiään tukevat nuoremman polven suomalaisten tutkijoiden tekstit. *Kritiikin lupaus* tarjoaa suomalaiselle lukijalle mahdollisuuden tutustua tähän syvästi länsimaiseen tieteelliseen ja kulttuuriseen keskusteluun vaikuttaneeseen perinteeseen. *Kritiikin lupaus* osoittaa, että Frankfurtin koulun opeissa on edelleen hätkähdyttävää ajankoh-taisuutta – pohditaan uuden vuosituhannen äärellä sitten kasvatusta, psykoanalyysiä, etiikkaa, taidetta, kansanmurhia, ympäristökysymystä tai demokratiaa.

1999, 311 sivua, ISBN 951-39-0422-9, 120 mk

SoPHI

Jyväskylän yliopisto

YFI-laitos/Olli-Pekka Moisio, PL 35 (MaB), 40351 Jyväskylä
p. 014-2603123, fax 014-2603101, olmoisio@cc.jyu.fi

SoPHIN KOTISIVU OSOITTEESSA <http://www.jyu.fi/yhtfil/sophi>